BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

ENARRATIONUM

IN EPISTOLAS BEATI PAULI

LIBRI TRIGINTA (VIGINTI NOVEM).

PRÆFATIO

AD SAMUELEM EPISCOPUM.

Domino sancto et merito venerabili Samueli episcopo, Rabanus, minimus servorum Dei, in Christo salutem.

Ex quo vos primum vidi, et cognovi ingenii vestri excellentiam, morumque temperantiam sensi, semper vos cordis intentione amare studui, et dulcissimos amicos habere elegi; ideo aliquoties verbis, aliquoties etiam scriptis de divinarum Scripturarum studiis, quarum lectio semper mihi dulcis erat, collationem vobiscum habui. Nunc autem quia audivi quamdam partem laboris mei, quem in expositionem sacrarum Scripturarum, prout potui, elaboravi, vos habere velle, et maxime in Epistolas beati Pauli apostoli: transmisi sanctitati vestræ quemdam collectarium de sanctorum Patrum opusculis in easdem Epistolas, quem nuper, rogante Lupo monacho atque tunc diacono, confeci, ut vestro desiderio satisfacerem, et aliorum utilitatibus, qui volunt nostri laboris participes esse, consulerem. Nec vobis tædium prolixitas operis facere debet, quod in triginta libris consummatum est, quia non aliter prædictorum Patrum sensus ad purum explicare volui, nisi eorum dicta, prout ab ipsis edita sunt, integra ponerem, ne forte, si quid indiscrete abstraherem, sensus eorum intelligentiam confunderem. Accipite ergo fenus vobis commissum, et per scriptores strenuos jubete illud citius in membrana excipi, ut, si quid vobis utilitatis possit inde conferri, in promptu habeatis; et nobis, quod nostrum est, ocius restituatis: ne aliis optatum cibum edentibus nostri apostolicorum dapium inedia diutius jejuni remaneant. Parata enim sunt vobis nostra omnia, ut quæcunque inde vultis accipere, vel quocunque tempore ea desideretis habere, absque retractatione, prout possibilitas sinit, vestræ per omnia obtemperent voluntati. Tantum adsit nobis vestra provisio, ut ea a nobis exquirantur, quæ possibilitas nos præstare posse censeat, et impossibilitas aliqua conferre non contradicat. De cætero autem nolo vos ignorare quod in præsenti anno valida ægritudine laborabam, ex qua et jam adhuc penitus absolutus non sum. Unde obsecro dilectionem vestram ut adjuvetis me sacris orationibus apud omnipotentem medicum, qui vulnerat et sanat, mortificat et vivificat, ut non me secundum mea merita pœnis afficiat debitis; sed secundum magnam misericordiam suam me, remissis omnibus delictis, faciat dono gratiæ suæ in suis gaudere beneficiis, et sub ejus dispensatione vitam præsentem ita transigere, qualiter æternæ vitæ, quæ in conspectu gloriæ ejus est, particeps existam: optimum enim mihi sit omnibus diebus vitæ meæ hic et in futuro, nunc et semper, sub ejus gubernatione vivere, et ipsius voluntati in omnibus deservire. Opto vos bene valere semper, et in sacris virtutibus quotidie proficere; sancte pater, memor esto nostri.

PRÆFATIO ALTERA.

AD LUPUM MONACHUM ET DIACONUM.

Venerando fratri et commilitoni Lupo Christi ministro Rabanus, servus servorum Dei, in Domino salutem.

Postquam desiderabili præsentia tua corporaliter carui, in animo, crede mihi, dilectione tua nunquam vacuus fui, sed sedulo revolvens studium quod habebas in meditatione divinæ legis, et modestiam morum quibus, inter nos conversans, non parum

Digitized by Google

multis amabilis eras, petitionis tuæ, nec non et sponsionis meæ memor, collectarium in Epistolas Pauli apostoli, prout potui, confeci. In quo quantum mihi licuit, et possibilitas sivit, adjuvantibus etiam consortibus lectionis nostræ, ex sanctorum Patrum dictis in unum collegi quod illi in diversis opusculis suis, prout opportunitas tractatus postulabat, posuere. Quorum scripta, quia juxta copiosam facundiam eorum latam expositionem habuerunt, brevitati studens, excerpsi inde quæ necessaria putavi : ut si cui hoc opus nostrum legere voluntas esset, diversorum doctorum sensus continuatim positos inveniret; cui autem displicuisset, ipse de purissimis fontibus catholicorum expositorum in suis locis, quæque vellet, hauriret. Nemo enim eum nostri laboris usum habere cogitur invitus, quia studiosis tantum laboravi, non fastidiosis : melius enim mihi videtur ut sine invidia nominis mei et despectu operis, absque rancore tranquilla mente legat ea quæ sibi prodesse credit, quam cum reprehensione atque irrisione alieni operis crimen detractionis incurrat atque animæ suæ peccati mortem Deum offendendo inde acquirat : illum autem qui lectione nostra uti elegit, admoneo ut ubicunque conspexerit auctorum nomina, quorum dicta ex libris suis excerpsi, forinsecus in pagina singulis litteris, aut binis, seu etiam ternis prænotata, non pigeat eum in legendo coram aliis illa pronuntiare, ne forte auditorem confundat cum nescierit quis hoc vel illud ediderit, et alterius scripta arbitretur quam se veritas habet. Sunt enim eorum sensus in aliquibus concordantes, in aliquibus vero discrepantes. Unde necessarium reor ut intentus auditor per lectorem primum recitata singulorum auctorum nomina ante scripta sua audiat, quatenus sciat quid in lectione apostolica unusquisque senserit, sicque in mentem suam plurima coacervans, potest de singulis judicare quid sibi utile sit inde sumere : doctores enim ipsi omnes catholici fuerunt, excepto Origene, cujus tamen sententias tantummodo, quas catholico sensu prolatas credidi, sumpsi; cæteras autem prætermisi. Nec ex meo sensu in hoc opere plura protuli, sicut in aliis opusculis meis feci, credens sobrio lectori sufficere quod in Patrum sententiis editum repererit.

De cætero quoque amabilem charitatem tuam deprecor ut tu ipse pro peccatis meis Dominum intercedas, idipsumque fraterno tibi amore conjunctos facere horteris, quatenus per vestra suffragia veniam delictorum meorum apud divinam clementiam accipere merear, et in futura vita cum electis Dei requiem sempiternam. Beatitudinem tuam, sancte frater, æterna Christi majestas sacris virtutibus pollentem in æternum conservare dignetur.

PROLOGUS.

Primum quæritur quare post Evangelia, quæ supplementum Legis sunt, et in quibus nobis exempla et præcepta vivendi plenissima digesta sunt, voluerit Apostolus tras Epistolas ad singulas quasque Ecclesias destinare; hac autem causa id factum videtur, ut scilicet initia nascentis Ecclesiæ, novis causis existentibus, præmuniret, et ut præsentia atque orientia resecaret vitia : et post futuras excluderet quæstiones exemplo prophetarum, qui post editam Legem Moysi, in qua omnia Dei mandata legebantur, nihilominus tamen doctrina sua rediviva semper populi compressere peccata et propter exemplum libris ad nostram etiam memoriam transmiserunt. Deinde quæritur cur non amplius quam decem Epistolas ad Ecclesias scripserit : decem sunt enim cum illa quæ dicitur ad Hebræos; nam reliquæ quatuor ad discipulos specialiter sunt porrectæ : et [scilicet] ut ostenderet Novum non discrepare a Veteri Testamento, et se contra Legem non facere Moysi, ad numerum primorum Decalogi mandatorum suas Epistolas ordinavit; et quot ille præceptis a Pharaone institutit liberatos, totidem hic Epistolis a diaboli et idololatriæ servitute edocet acquisitos : nam et duas tabulas lapideas duorum Testamentorum figuram habuisse viri eruditissimi tradiderunt. Movet etiam quosdam quare Romanorum exempla in prima sint posita, cum eam non primam scriptam ratio manifestet : nam hanc se proficiscente Hierosolymam scripsisse testatur; cum Corinthios et alios, ante jam ut [etiam quam] ministerium, quod secum portaturus erat, colligerent, litteris adhortatus sit. Unde intelligi quidam volunt ita omnes Epistolas ordinatas, ut prima poneretur, quamvis posterior fuerit destinata, ut per singulas Epistolas quibusdam quasi gradibus ad perfectionem veniretur. Romanorum namque plerique tam rudes erant, ut non intelligerent Dei se gratia, non suis meritis esse salvatos, et ob hoc duo inter se populi conflictarent; idcirco illos indigere asserit confirmari, vitia gentilitatis priora commemorans; Corinthiis autem jam dicit scientiæ gratiam esse concessam, et non tam omnes increpat, quam cur peccantes non increpaverint, reprehendit, sicut ait : *Auditur inter vos fornicatio* (*I Cor.* v); et iterum : *Congregatis vobis cum meo spiritu, tradere hujusmodi hominem Satanæ* (*Ibid.*). In secunda vero laudantur, et ut magis ac magis proficiant admonentur. Galatæ jam nullius criminis arguuntur, nisi hoc tantum quod callidissimis apostolis crediderunt. Ephesii sane nulla reprehensione, sed multa laude sunt digni, quia fidem apostolicam servaverunt. Philippenses etiam multo magis collaudantur, qui nec audire quidem falsos apostolos voluérunt. Colossenses autem tales erant, ut cum apostolo visi corporaliter non fuissent, hac laude digni

Digitized by Google

haberentur : *Et si corpore absens sum, sed spiritu vobiscum, gaudens et videns ordinem vestrum* (*Col.* II). Thessalonicenses nihilominus in duabus Epistolis omni laude prosequitur, eo quod non solum fidem inconcussam servaverint veritatis, sed etiam in persecutione civium fuerint constantes inventi. De Hebræis vero quid dicendum est, quorum Thessalonicenses, qui plurimum laudati sunt, imitatores facti esse dicuntur? sicut ipse ait : *Et vos fratres mei imitatores facti estis Ecclesiarum Dei quæ sunt in Judæa : eadem enim passi estis et vos a contribulibus vestris, quæ et illi a Judæis* (*I Thess.* II). Apud ipsos quoque Hebræos eadem commemorat, dicens : *Nam et vincti compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam* (*Hebr.* X).

LIBER PRIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

ARGUMENTUM.

(*Ambr.*) Ut rerum notitia habeatur plenior, principia earum requirenda sunt prius : tunc enim potest facilius causæ ratio declarari, si ejus origo discatur. Cum enim Epistolæ datæ modum et rationem ostenderimus, potest verum videri quod dicimus. (*Hieron.*) Romani, qui ex Judæis gentilibusque crediderunt, hi superba contentione volebant se alterutrum superponere. Nam Judæi dicebant : Nos sumus populus Dei, quos ab initio dilexit et fovit ; nos circumcisi ex genere Abraham, ex stirpe sancta descendimus, et notus retro apud Judæam tantum Deus (*Psal.* LXXV) ; nos de Ægypto Dei signis et virtutibus liberati mare sicco transivimus pede, cum inimicos nostros gravissimi fluctus involverent : nobis manna pluit Dominus in deserto, et quasi filiis suis cœleste pabulum ministravit ; nos die noctuque in columna nubis ignisque præcessit, ut nobis in invio iter ostenderet (*Exod.* XII, XIII, XIV *et seqq.*) : atque ut cætera ejus circa nos immensa beneficia taceamus, nos soli digni fuimus Dei legem accipere, et vocem Dei loquentis audire, ejusque cognoscere voluntatem, in qua lege nobis promissus est Christus, ad quos etiam ipse se venisse testatus est, dicens : *Non veni nisi ad oves, quæ perierunt, domus Irael* (*Matth.* XV), cum vos canes potius quam homines appellaverit. Æquum ne ergo est ut hodie idola deserentes, quibus ab initio deservistis, nobis comparemini, et non potius in proselytorum loco ex legis auctoritate et consuetudine deputemini ; et hoc ipsum non merebamini, nisi quia larga Dei semper clementia voluit vos ad nostram imitationem admittere? Gentes etiam e contrario respondebant : Quanto majora erga vos Dei beneficia narraveritis, tanto majoris vos criminis esse reos monstrabitis, semper enim his omnibus exstitistis ingrati. Nam ipsis pedibus quibus aridum mare transistis, ludebatis ante idola quæ fecistis ; et ipso ore quo paulo ante ob necem adversarii Domino cantaveratis, simulacra vobis fieri poposcistis. Illis oculis veneranda quibus Domini in nube et igne conspicere solebatis. Manna quoque vobis fastidio fuit, et semper in deserto contra Dominum murmurastis, ad Ægyptum, unde vos manu valida ejecerat, redire cupientes. Quid plura? ita Patres vestri crebra provocatione Dominum irritaverunt, ut omnes in eremo morerentur, nec plures ex senioribus eorum quam duo homines terram promissionis intrarent. Sed quid antiqua replicamus, cum etiam, si illa minime fecissetis, de hoc solo vos nemo dignos veniæ judicaret quod Dominum Christum prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suscipere noluistis, sed etiam morte pessima peremistis : quem nos ut cognovimus, statim credidimus, cum nobis de eo non fuerit ante prædicatum. Unde probatur quod si idolis servivimus, non obstinationi mentis, sed ignorantiæ deputandum. Qui enim agnitum illico sequimur, olim utique sequeremur, si ante cognovissemus. Sic autem vos de generis nobilitate jactatis, quasi non morum imitatio magis quam carnalis nativitas vos faciat filios esse sanctorum. Denique Esau et Ismael, cum ex Abrahæ stirpe sint, minime in filios reputantur. His taliter altercantibus Apostolus se medium interponens, ita partium dirimit quæstiones, ut neutrum eorum sua justitia salutem meruisse ostendat ; ambos vero populos et scienter et graviter deliquisse : Judæos, quod per prævaricationem legis Deum inhonoraverint, gentes vero, quod cum cognitum de creatura creatorem ut Deum debuerint venerari, gloriam ejus in manu facta simulacra immutaverint : utrosque etiam similiter veniam consecutos, æquales esse verissima ratione demonstrat, præsertim cum in eadem lege prædictum sit et Judæos et gentes ad Christi fidem vocandos ; quamobrem vicissim eos humilians, ad pacem et concordiam cohortatur. (*Ambr.*) Constat itaque temporibus apostolorum Judæos propterea quod sub regno Romano agerent, Romæ habitasse ; ex quibus hi qui crediderant, tradiderunt Romanis, ut Christum profitentes legem servarent ; Romani autem, audita fama virtutum Christi, faciles ad credendum fuerunt, ut pote prudentes ; nec immerito prudentes, qui male inducti statim correcti sunt, et permanserunt in eo : hi ergo ex Judæis credentes Christo, ut datur intelligi, non accipiebant Dominum esse de Deo, putantes uni Deo adversum ; quamobrem negat

Digitized by Google

illos spiritalem Dei gratiam consecutos, ac per hoc confirmationem eis deesse. Ili sunt qui et Galatas subverterant, ut a traditione apostolorum recederent, quibus ideo irascitur Apostolus, quia docti bene, facile transducti fuerant; Romanis autem irasci non debuit, sed et laudare fidem illorum, quia nulla insignia virtutum videntes nec aliquem apostolorum, susceperant fidem Christi, ritu licet Judaico, in verbis potius quam in sensu. Non enim expositum illis fuerat mysterium crucis Christi; propterea quibusdam advenientibus qui recte crediderant, de edenda carne et non edenda quæstiones fiebant, et utrumnam spes quæ in Christo est sufficeret, aut et lex servanda esset. Quatuor igitur modis scribit Romanis, arguens ab initio genus hominum physica ratione; hi enim caput sunt omnium gentium, ut in his discant cæteri universique gentiles. Primus modus est quo se ostendit quid sit, et quid fuerit, et cujus sit, quo et hæreses percutit. Secundus modus est quo arguit quod naturæ ratione non se subjecerint uni Deo, et quæ inhonesta et turpia egerint invicem, despecti ob hoc adeo ut gratulentur credentes. Tertius modus est, quod legem datam spreverint, unde anteponit Græcis Judæos. Quartus modus est quod docet Judæos exorbitasse a lege et promissione Dei in causa Christi, factosque similes gentilibus ut utrique indigeant misericordia Dei; non per legem salutem sperando, sed per fidem Christi Jesu; hinc est unde omni industria id agit, ut a lege eos tollat, quia *Lex et prophetæ usque ad Joannem* (*Luc.* XVI), et in sola illos fide Christi constituat, et quasi contra legem Evangelium vindicat; non destruens legem, sed præferens Christianismum. Asserit autem sic Christum promissum ut prædicato eo cessaret lex, non tota, quia abbreviatio facta legis est, quæ compendio daret salutem; multa enim veteribus tradita sunt propter duritiam cordis illorum, ut oneri esset, quæ misericordia Dei abbreviavit per Christum data præteritorum remissione. Ingratus est ergo misericordiæ Dei, qui vult esse sub lege; nam dixerat Moyses: Sic timentes facietis, filii Israel, ut quacunque se verterent, legem haberent, ut sine sollicitudine omnino non essent. Igitur ut in Christo sine lege spem vitæ salutisque ponendam tradat, et Dominum ipsum esse omnium doceat, sic incipit: *Paulus servus Jesu Christi*, etc.

CAPUT PRIMUM.

Ostendit Apostolus charitatem se habere ad Romanos, et vitia eorum redarguit, qui sequuntur desideria sua.

Paulus servus Jesu Christi. Prima nobis quæstio de nomine ipsius Pauli videtur exsurgere, cur is qui Saulus dictus est in Actibus apostolorum, nunc Paulus dicatur; invenimus in Scripturis divinis quibusdam veterum commutata vocabula, ut ex Abram vocitatus sit Abraham, et ex Sara Sarai, et ex Jacob Israel; in Evangeliis quoque ex Simone Petrus, et filii Zebedæi Filii tonitrui nuncupati sunt. Sed hæc ex præcepto Dei legimus facta; nusquam vero erga Paulum invenimus tale aliquid gestum. De qua re quibusdam visum est quod Pauli proconsulis, quem apud Cyprum Christi fidei subjecerat, vocabulum sibi Apostolus sumpserit, ut sicut reges solent devictis, verbi gratia, Parthis Parthici, et Gothis Gothici nominari, ita et Apostolus, subjugato Paulo, Paulus fuerit appellatus. Quod ne nos quidem usquequaque evacuandum putamus; tamen quia nulla talis in Scripturis divinis consuetudo deprehenditur, magis ex his quæ in exemplo nostri sunt absolutionem quæramus. Invenimus igitur in Scripturis aliquantos binis, alios etiam ternis usos esse nominibus, ut Salomonem eumdemque Idida, Eliachim eumdemque Joachim, Oziam eumdemque Zachariam, aliosque plurimos in regnorum vel in Judicum libris, binis nominibus invenies vocitatos. Sed ne Evangelia quidem hunc eumdem renuunt morem. Nam Matthæus semetipsum appellat in Evangelio suo Matthæum, quem Lucas in Evangelio suo nuncupat Levi; sed et idem Matthæus in Catalogo apostolorum dicit post multos: Matthæus publicanus, et Jacob Alphæi et Lebbæus, et Simon Cananæus; Marcus vero refert: Matthæus Publicanus et Thomas, et Jacobus Alphæi et Thaddæus: hunc eumdem quem Matthæus Lebbæum, et Marcus Thaddæum posuit: Lucas vero ita posuit: Matthæus, Thomas, Jacobus, Judas Jacobi. Igitur eumdem quem Matthæus Lebbæum, et Marcus Thaddæum dixit, Lucas Judam Jacobi scripsit. Certum est autem Evangelistas non errasse in nominibus Apostolorum, sed quia moris erat, binis vel ternis nominibus uti Hebræos, unius ejusdemque viri diversa singuli vocabula posuere. Secundum hanc ergo consuetudinem videtur nobis et Paulus duplici usus esse vocabulo, et donec quidem genti proprie ministrabat, Saulus esse vocatus, quod et magis appellationi patriæ vernaculum videbatur, Paulus autem appellatus esse, cum Græcis et gentibus leges ac præcepta conscribit. Potest et hoc aliter intelligi. (*Ambr.*) Apud veteres ergo nostros ratione nomina componebantur, ut Isaac propter risum et Jacob propter calcaneum, ita et iste propter inquietudinem Saulus est nuncupatus; postquam autem credidit, ex Saulo Paulum se dicit, hoc est, immutatum, et quia Saulus secundum supra dictum sensum, *inquietudo* seu *tentatio* interpretatur, hic cum ad fidem Christi accessit Paulum se dicit, id est, quasi ex tentatore factum quietum, humilemque vel parvulum. *Servus*, inquit, *Christi Jesu.* Servum autem Jesu Christi profitens se, a lege se exutum ostendit, et ideo utrumque posuit, id est Jesu Christi, ut et Dei et hominis personam signaret, quia in utroque est Dominus, sicut et Petrus apostolus testatur dicens, *Hic est omnium Dominus*; quia ergo et Dominus, et Deus est, sicut David dicit, quia *Dominus ipse est Deus* (*Psal.* XCIX), quod hæreses negant. Marcioni enim videtur odio Legis Christum et corpus ejus negare, Jesum profiteri: Judæis autem et Photino propter zelum Legis Jesum negare, quod Deus sit. Nam quoties-

Digitized by Google

cunque aut Jesum dicit aut Christum, aliquando Deum, aliquando hominem significat, sicut hoc loco inter cætera, *et unus*, inquit, *Dominus Jesus per quem omnia* (*I Cor.* VIII), quod utique ad Dei filium pertinet, juxta quod Deus est; et alio loco : Jesus autem inquit, *proficiebat ætate et sapientia* (*Luc.* II), quod utique homini competit. (*Greg.*) Quæritur quid sit quod magister Christus in alio loco apostolos non dixerit servos, sed amicos (*Joan.* XV); et ejusdem magistri discipulus, imo Apostolus, in quo Christus loquebatur, nominavit se servum, et dum utrumque a Christo dictum est, quomodo intelligi debeat, solerter intuendum est, maxime cum idem Dominus ac Salvator noster ad eosdem apostolos secundum Lucam dixerit : *Dicite : Servi inutiles sumus, quia quod debuimus facere fecimus* (*Luc.* XVII); et iterum : *Beatus ille servus quem cum venerit Dominus ejus invenerit sic facientem* (*Luc.* XII); et iterum : *Euge, serve bone et fidelis* (*Luc.* XIX). Sine præjudicio alterius sententiæ melioris sciendum est, duo esse genera bonæ servitutis, unum timoris, aliud dilectionis; unum timentium ancillarum et servorum, aliud diligentium et placentium filiorum : timet enim ancilla ne flagelletur, timet matrona ne offendat animum viri sui, sed servitutis timorem, qui habet pœnam, foras mittit perfecta charitas, perfectus autem servitutis timor non solum non habet pœnam, sed ad ipsum pervenit per lætitiam, Psalmista hortando testante, qui ait : *Lætetur cor meum ut timeat nomen tuum* (*Psal.* LXXXV); et iterum : *Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi* (*Psal.* XVIII). Hunc namque timorem habent et sancti angeli, quem profecto habuerunt et sancti apostoli per adventum scilicet Spiritus sancti per quem descendit charitas in cordibus nostris, idcirco et a Domino non dicti sunt servi, sed amici, qui tamen et a semetipsis et a Domino dicti sunt servi, nimirum non ex timore, sed amore Deo placendi.

Vocatus apostolus. (Orig.) Nomen hoc, id est, *vocatus*, quia ad omnes pertinet, qui in Christo credunt, generale potest videri, sed unusquisque secundum id quod in eo prævidet et elegit Deus, aut apostolus vocatur, aut propheta, aut magister, aut liber ab uxore, aut servus in conjuge, et pro diversitate gratiæ completur illud quod scriptum est : *Multi sunt vocati, pauci autem electi* (*Matth.* XX). Sciendum tamen est, quod possibile est aliquem esse vocatum apostolum, aut vocatum prophetam, aut vocatum magistrum, et si neglexerit vocationis suæ gratiam, decidere ex ea, sicut et Judas, quia apostolus vocatus est, et negligens vocationis suæ gratiam, ex apostolo effectus est proditor, et fuit quidem vocatus apostolus : sed non fuit electus apostolus, sed et ille propheta, qui in tertio Regnorum libro (*III Reg.* XIII) refertur prophetasse de Hieroboam, vocatus propheta fuit, si autem et electus ipse, discutitur, quoniam quidem prohibitus panem manducare, in Israel manducavit, et interemptus est a leone. Sunt et multi vocati magistri per omnes Ecclesias Dei, et vocati ministri; sed nescio qui in his electi magistri sint, et electi ministri, sic et puto esse, quosdam vocatos quidem, ut patiantur pro Christo, non tamen electos, id est, vocatos martyres, sed non electos martyres, ut sunt illi qui post tormentorum agones, et carcerum, non usque ad finem in confessionis tolerantia perdurarunt; est et vocata virgo, sed non electa virgo, quæ scilicet non fuerit sancta corpore et spiritu (*I Cor.* VII); et est vocatus pastor, sed non electus pastor (*Ezech.* XLIII), qui præest quidem gregi, et lacte ejus utitur, et lanis ejus operitur, sed infirmum non requirit, et claudum non colligit, et fortem circumscribit in labore, ita est et vocatus abstinens, sed non electus abstinens, scilicet qui jejunat tristis exterminans faciem suam, ut hominibus placeat (*Matth.* VI), sed et per singulos gratiarum gradus similiter invenies multos quidem vocatos, paucos autem electos (*Matth.* XX).

Segregatus in Evangelium Dei. (Greg.) Segregatus, inquit, in Evangelium Dei; et secundum Joannem : *Pater sancte, conserva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum* (*Joan.* XVII), et dum se sanctus Paulus unum effectum esse cum servatis credidit, quid est, quod segregatum se esse fatetur? Nam dicitur segregatus quasi a grege separatus, maxime cum Dominus dixerit, et erit unus grex et unus pastor (*Joan.* X), et Spiritus sanctus in Actibus apostolorum imperando locutus est : *Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus, ad quod vocavi eos* (*Act.* XIII). Sciendum profecto in primis est, quod ista testimonia non solum a semetipsis non discrepant; verum etiam sibimetipsis in unitate concordant. Nam Paulus et Barnabas a grege non erant separati, sed segregati, hoc est, ad opus apostolatus fuerant electi; quibus enim *cor unum et anima una* (*Act.* IV) cum grege erat, nulla separatio usquam esse poterat; attamen a grege segregati fuerant, qui ad apostolatum electi erant. Nam et manus ad operandum porriguntur, sed tamen ab unitate corporis non separantur. (*Ambr.*) Segregatum se dicit in Evangelium Dei. Evangelium est Dei bonus nuntius, quo peccatores ad indulgentiam convocantur. Apostolus autem quoniam in Judaismo locum doctoris habebat, ut pote Pharisæus, ideo a Judaismi prædicatione segregatum se dicit in Evangelium Dei, ut a lege dissimulans Christum prædicaret, qui, quod lex non poterat, potuit credentes in se justificare; sed non contra legem, sed pro lege est, ipsa enim hoc dicit futurum, dicente Isaia propheta : « Veniet ex Sion, qui eripiat et avertat captivitatem ab Jacob, et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum. »

Quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis. Ut probet ratam et integram fidei spem esse in Christo : jam prius Evangelium ejus dicit a Deo promissum, ut ex eo idoneum illum sponsorem vitæ doceret, priusquam veniret testimonium ei datum ostendit, attestante Petro apostolo : *Nec enim*

Digitized by Google

aliud datum est, inquit, *nomen sub cœlo, in quo oportet salvos fieri* (*Act.* IV).—*Per prophetas suos*, ut manifestius salutarem esse adventum Christi significaret, et jam personas, per quas promissionem signaverit, demonstravit, ut quam vera et magnifica sit promissio ex his videretur. Nemo enim rem vilem magnis præcursoribus nuntiat. *In Scripturis sanctis*. Hoc ad cumulum veræ protestationis adjecit, ut majorem fiduciam credentibus faceret et legem commendaret: sanctæ enim sunt Scripturæ, quæ vitia damnant, et sacramentum illic unius Dei et incarnationis continetur filii Dei, pro salute humana, testibus signorum prodigiis.

De Filio, inquit, *suo*. Dignum fuit, ut quia Deus Filium suum proprium mundo promittebat, per præclaros viros illum promitteret, ut ex his quam potentissimus esset, qui prædicabatur, posset sciri, ut Scripturis sanctis adventum ejus futurum insereret, et ut falsum non posset videri, quod a sanctis prædicatum est Scripturis. (*Orig.*) Sed utrum simpliciter accipi debeat, Evangelium per scripturas propheticas a Deo repromissum, an ad distinctionem alterius Evangelii, quod æternum dicit Joannis Apocalypsis, quod tunc revelandum est, cum umbra transierit, et veritas venerit, et cum mors fuerit absorpta, et æternitas restituta, considerato et jam tu, qui legis, cui æterno Evangelio convenire videbuntur etiam illi æterni anni, de quibus Propheta dicit: *Et annos æternos in mente habui* (*Psal.* LXXVI), eique adjungi potest et ille liber vitæ, in quo sanctorum nomina scripta dicuntur (*Apoc.* III). Sed et illi libri qui apud Danielem cum judicium consedisset aperti sunt (*Dan.* VII), vel qui apud Ezechielem prophetam de intus et de foris dicuntur inscripti (*Ezech.* II), quæ omnia non atramento, sed spiritu Dei vivi scripta memorantur. De quibus quamvis periculosum videatur cartulis committere sermonem, tamen non otiose prætereunda sunt dicta sapientium, et ænigmata, sed subtili admodum mentis acie, in quantum res patitur, velut per quoddam speculum contemplanda, ne forte is qui Verbum caro factus apparuit, positus in carne, sicut Apostolus ait, *quia manifestatus est in carne, justificatus in spiritu, apparuit angelis* (*I Tim.* III), in hoc quod apparuit angelis non eis absque Evangelio apparuit, sicut ne nobis quidem hominibus ad quos missum se dicit evangelizare pauperibus, dimittere captivos in remissionem, et annuntiare annum Domini acceptum (*Isa.* LXI). Si ergo cum apparuerit nobis hominibus non sine Evangelio apparuit, consequenter videtur ostendere, quod etiam angelico ordini non sine Evangelio apparuerit, illo fortassis quod æternum Evangelium ab Joanne memoratum supra edocuimus. *De Filio suo qui factus est ei ex semine David secundum carnem*. (Ambr.) Eum qui erat Filius Dei secundum Spiritum sanctum, id est, secundum Deum, quia Deus Spiritus est, et sine dubio sanctus est, factum dicit juxta carnem Dei Filium ex semine David juxta illud, *et Verbum caro factum est*, ut jam unus sit Dei et hominis filius Christus Jesus. Qui enim ex æterno Dei Filius erat, ignorabatur autem a creatura, dum vult manifestari pro humana salute, visibilis debuit et corporeus fieri, quia et cognosci se voluit per virtutem et hominem peccatis abluere in carne, morte devicta, et ideo ex semine David fit, ut sicut de Deo rex ante sæcula natus est, ita et secundum carnem ex rege ortum regium caperet, factus opere Spiritus sancti de virgine, hoc est natus, ut reverentia ei reservata ex hoc ultra hominem cognosceretur, quod ab humanæ legis nativitate distaret, sicut prædictum fuerat ab Isaia propheta: *Ecce virgo in utero concipiet*, etc. (*Isa.* VII), ut cum novum factum videretur et laude dignum, providentia quædam Dei circa visitationem humani generis futura cognosceretur. (*Aug.*) Frustra, Manichæe, conaris adversari prophetis; ecce Apostolus dicit, *de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem*. Quod prophetæ prædixerunt, hoc apostoli viderunt et prædicaverunt, qui erat, factus est; qui erat, quid factus est? *Verbum* erat, *caro* factus est; Filius Dei erat, filius hominis factus est; Deus erat, *homo factus est*: suscepit humanitatem, non amisit divinitatem. Quæritis quomodo Paulus hic dicat de Christo, *qui factus est ei ex semine David secundum carnem*, et e contrario quomodo alibi dicat (*II Cor.* V): *Si novimus Christum secundum carnem, sed jam nunc non novimus*; ubi considerandum est, quomodo utraque sententia stare possit. Sed hoc ita solvi potest, quod filius Dei ex semine David homo natus est, nec idem Apostolus uno loco dicit, et sanctæ Scripturæ apertissime prædicant, quod vero dicit, *etsi noveramus Christum secundum carnem, sed jam nunc non novimus*, ea ipsa circumstantia Scripturæ loci ejus satis ostendit quid loquitur Apostolus, suo quippe more vitam nostram in futuram, quæ jam in ipso homine mediatore Christo Jesu capite nostro resurgente complexa est, ita spe certa meditatur, tanquam jam adsit præsens quæ teneatur, quæ utique vita non erit secundum carnem, sicut jam Christi vita non est secundum carnem; carnem quippe hoc loco appellat, id est, carnalem corruptionis qualitatem, quæ tunc jam non erit, quia mutata caro non corrumpetur. Noveramus ergo Christum secundum carnem, id est, secundum carnis mortalitatem, antequam resurgeret; sed nunc jam non novimus, quia sicut dicit idem Apostolus, *Christus resurgens a mortuis, jam non moritur*, et reliqua (*Rom.* VI). Ergo utrumque in nullo sibi repugnari videtur, quod Apostolus dixit, quia et antequam Christus resurgeret, carnem eum noverat habuisse mortalem, et postquam resurrexit, nulla eum attingi credidit mortis corruptione.

Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri. (Ambr.) Filium Dei dicens, Patrem significavit Deum; addito autem spiritu sanctificationis, ostendit mysterium Trinitatis. Hic ergo qui incarnatus quid esset latebat, tunc

Digitized by Google

prædestinatus est secundum spiritum sanctificationis, in virtute manifestari Filius Dei cum resurgit a mortuis, sicut scriptum est in psalmo LXXXIV : *Veritas de terra orta est*, omnis enim ambiguitas, et diffidentia resurrectione ejus calcata est et compressa, siquidem adhuc in cruce posito, centurio videns magnalia, Dei Filium confitetur (*Matth.* XXVII), nam et discipuli in morte ejus dubitaverunt, dicente Cleopa et Emmau : *Nos putabamus quia ipse erat qui incipiebat liberare Israel* (*Luc.* XXIV) ; ipse enim Dominus ait : *Cum exaltaveritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ipse ego sum* (*Joan.* VIII) ; et iterum : *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me* (*Joan.* XII), id est, tunc cognoscar omnium esse Dominus. Ideo autem non dixit, ex resurrectione Jesu Christi, sed ex mortuorum, quia resurrectio Christi generalem tribuit resurrectionem ; hæc enim major videtur virtus in Christo et victoria ut ea potestate operaretur mortuus, qua operatus fuerat et vivus, quo facto apparuit induisse mortem ut redimeret nos. (*Aug.*) Quod autem ait, *secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum*, id est, quia Spiritus donum acceperunt : post ejus resurrectionem mortuorum resurrectionem commemorat, quia in ipso omnes crucifigimur et resurgimus. (*Orig.*) Notandum autem juxta quosdam quod quamvis in Latinis exemplaribus *prædestinatus* soleat inveniri, tamen secundum quod interpretationis veritas habet, *destinatus* scriptum est, non prædestinatus ; destinatur enim ille qui est, prædestinatur vero ille qui nondum est, sicut de his quibus dicit Apostolus, *quos autem præscivit, illos et prædestinavit* (*Rom.* VIII) : præsciri et prædestinari possunt illi qui nondum sunt ; ille autem qui est et semper est, non prædestinatur, sed destinatur. Hæc a nobis dicta sint propter eos, qui in unigenitum Filium Dei impietatem loquuntur, et ignorantes differentiam destinati et prædestinati, putant eum inter eos qui, cum ante non fuerint, prædestinati sunt, ut essent, numerandum, qui nunquam prædestinatus est, ut filius esset, sed semper fuit sicut Pater ; qui ergo semper est, destinatur, ut diximus, non prædestinatur : qui autem prædestinatur nondum erat tunc, cum prædestinaretur, sed cœpit ex tempore. Necessaria igitur distinctione Apostolus utitur, eum, qui ex semine David secundum carnem est, factum dicens, eum vero, quem Filium Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis nominat, destinatum : etenim cum dixisset Filium Dei, non superfluo addidit *in virtute*, indicans per hoc quod substantia Filius sit secundum spiritum sanctificationis, Christus enim Dei virtus, et Dei sapientia dicitur, quæ et vapor virtutis Dei, et manatio gloriæ omnipotentis purissima, et splendor lucis æternæ et imago bonitatis Dei appellatur (*Hebr.* I). Sed requiritur si id quod de semine David nascitur, secundum carnem est, quod vero in virtute destinatur secundum spiritum sanctificationis filius Dei, et in substantia Dei est, quomodo accipiendum est de anima Josu quæ hic nequaquam cum carne et spiritus sanctificationis vel divinæ virtutis substantia nominatur, de qua alibi ipse Salvator dicit, quia *tristis est anima mea usque ad mortem*, et *nunc anima mea turbata est* (*Matth.* XXVI ; *Joan.* XII), quam a semetipso ponit, imo quæ usque ad infernum descendit, de qua dicitur : *Non derelinques animam meam in inferno*. Certum est enim quia hæc non de semine David generata sit ; dicit enim quia *quod factum est ex semine David secundum carnem est*, quia ergo neque in eo quod secundum carnem est, videtur annumerari, neque in eo ubi destinatur Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis, puto quod consuetudine sua Apostolus utatur, etiam in hoc loco, sciens mediam semper esse animam inter spiritum et carnem, ut aut jungere se carni et effici unum cum carne, seu spiritui, et esse unum cum spiritu, ex quo siquidem cum carne sit, carnales homines fiant ; si vero cum spiritu, spirituales, et idcirco extrinsecus eam non nominat, sed carnem tamen vel spiritum, scit enim alteri horum necessario animam cohærere, sicut et in his ad quos dicit : *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu* (*Rom.* VIII) ; et : *Qui se jungit meretrici, unum corpus est* (*I Cor.* VI), meretricem hic carnem vel corpus vocans : *Qui autem se jungit Domino, unus spiritus est* cum eo (*Ibid.*). Ita ergo etiam nunc sciens de anima Jesu, quia sociata Domino et cohærens ei unus cum ipso factus sit spiritus sanctificationis, non eam nominavit extrinsecus, ne solveret Jesum ; quod enim *Deus conjunxit homo non separet* (*Marc.* X) ; sanctificationis vero spiritus dicitur secundum hoc quod præbet omnibus sanctitatem, sicut et alibi de eo scriptum est : *Qui factus est sapientia nobis a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio* (*I Cor.* I).

Per quem accepimus gratiam, et apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus. (Ambr.) Post resurrectionem manifestatur Filius Dei in virtute, gratiam dedit, justificans peccatores, et apostolos nominavit, quorum se hic socium dicit, ut apostolatus cum gratia esset doni Dei. (*Orig.*) Gratia ad laborum patientiam referenda est, apostolatus ad prædicationis auctoritatem, quia et ipse Christus Apostolus dicitur, id est, missus a Patre, quippe qui ad evangelizandum pauperibus missum se dicit, omnia ergo quæ sua sunt dat etiam discipulis suis, gratia dicitur diffusa in labiis ejus (*Psal.* XLIV), dat et apostolis suis gratiam cum qua laborantes dicant : *Abundantius vero quam omnes illi laboravi, non autem ego sed gratia Dei mecum* (*I Cor.* XV), et quia de eo dictum est, « habentes igitur pontificem et Apostolum confessionis nostræ Christum, » dat discipulis suis apostolatus dignationem, ut et ipsi efficiantur apostoli Dei ; neque enim gentes, quæ erant alienæ a testamento Dei et conversatione Israel, credere poterant Evangelio, nisi per gratiam quæ Apostolis fuerat data, per quam prædicantibus Apostolis in fidem obedire dicitur, et in omnem terram de nomine Christi sonus gratiæ eorum commemoratur

Digitized by Google

exisse (*Psal.* XIV), ita ut ad eos qui Romæ sunt perveniret, ad quos ait Apostolus: *In quibus estis et vos vocati Jesu Christi Domini nostri.* (Ambr.) Hoc est, legatione nobis fungentibus in omnibus gentibus pro nomine Jesu Christi, inter quos estis et vos vocati, quia donum Dei omnibus missum est, ut cum audiunt se inter cæteros vocatos, scirent se sub lege agere non debere, quia sine lege Moysi susceperunt cæteræ gentes legem Christi. *Omnibus qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis sanctis.* Quamvis Romanis scribat, illis tamen scribere se significat qui in charitate Dei sunt. Qui sunt hi, nisi qui de Filio Dei recte sentiunt? Isti sancti sunt, et vocati dicuntur, sub lege enim agentes male intelligunt Christum et injuriam Deo Patri faciunt, cum an in Christo perfecta spes salutis sit, dubitant, ideo sancti non sunt, neque vocati dicuntur. *Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.* Gratiam et pacem cum his dicit esse, qui recte credunt. Gratia est, quia a peccatis absoluti sunt, pax vero quia ex impiis reconciliati sunt creatori, sicut dicit Dominus : *In quamcunque domum intraveritis et receperint vos, dicite : Pax huic domui* (*Matth.* X), et ut sine Christo nullam esse pacem et spem doceret, adjecit, gratiam et pacem non solum a Deo Patre esse, sed et a Christo Jesu. Deum Patrem nostrum dicit propter originem, quia ab ipso sunt omnia : Christum autem Dominum dicit, quia ejus sanguine redempti facti sumus filii Dei. (*Orig.*) Benedictio autem pacis et gratiæ quam dat dilectis Dei ad quos scribit apostolus Paulus, puto quod non sit minor, quam fuit benedictio Noe in Sem, et in Japhet (*Gen.* IX), quæ per spiritum impleta est erga eos, qui fuerant benedicti, similiter et ea, in qua benedictus est Abraham a Melchisedech, et Jacob a patre suo Isaac (*Gen.* XIV), et duodecim patriarchæ, qua benedicuntur a patre suo Israel (*Gen.* XLIX), vel benedictio Moysi, qua benedixit duodecim tribus Israel (*Gen.* XXXIII), non ergo his omnibus inferiorem duco hanc Apostoli benedictionem, qua benedixit Ecclesiis Christi, ait enim et ipse de se : *Puto enim quia et ego spiritum Dei habeo* (*I Cor.* VII). In spiritu ergo scribit Apostolus, et in spiritu benedicit, per ipsum ergo spiritum benedictiones capient hi qui benedicuntur ab Apostolo, si tamen digni inveniantur, super quos veniat benedictio ejus, alioquin fiet illud quod scriptum est, « si fuerit ibi filius pacis, pax vestra veniet super eum, sin autem pax vestra ad vos revertetur. »

Primum quidem gratias ago Deo meo, per Jesum Christum, pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo. (Amb.) Finita præfatione ante omnia gaudium suum esse testatur ut pote gentium Apostolus quod cum Romani regnent in mundo, subjecerint se fidei Christianæ, quæ prudentibus sæculi humilis et stulta videtur, cum ergo multa essent, ex quibus gauderet in Romanis ; erant enim doctrinæ memorabiles, et boni operis cupidi studiosique magis agendi bene, quam sermonis, quod non longe est a religione divina ; in hoc tamen primum gaudere se dicit quia fides illorum in omni loco currebat, quamvis non secundum regulam ab auctore traditæ veritatis, tamen quia quod ab uno Deo erat, interposito nomine Christi, cœperant venerari, gratulatur, sciens illos posse proficere. Per quod etiam charitatem suam circa illos ostendit, quando congaudet bono cœpto illorum, et hortatur ad profectum : gratias agere ergo se dicit Deo suo duntaxat, quia adhuc fides illorum non erat plena, quia ex ipso est omnis paternitas, et quia omnis dispositio salutis nostræ a Deo quidem, sed per Christum est, non per legem, neque per aliquem prophetam. (*Orig.*) Notandum autem quomodo ad quosdam apostolos dicit pro omnibus se gratias agere sicut et nunc ad Romanos. Ad alios vero scribens gratias quidem agit, sed non addit pro omnibus, nam si observas, invenies quod ubi dicit se pro omnibus gratias agere, culpas aliquas graves, aut probra in eos non exaggerat ; ubi autem notat aliquos vel arguit, non addit gratiarum actionem, quod pro omnibus gratias agat, sicut et ad Corinthios, vel ad Colossenses; ad Galatas vero omnino nec ponit actionem gratiarum, quod eos miratur tam cito transferri ab eo, qui vocavit eos, in aliud Evangelium. Prima ergo vox incipit a gratiarum actione; agere autem gratias, hoc est, sacrificium laudis offerre, et ideo addit per *Jesum Christum* velut per pontificem magnum, oportet enim scire eum qui vult offerre sacrificium Deo, quod per manus pontificis debet offerre, sed et hoc quod dixit, *Deo meo*, non est otiose accipiendum; non enim vox ista potest esse, nisi sanctorum, quorum dicitur, sicut Deus Abraham, vel Isaac, vel Jacob; non potest Dominum Deum suum dicere is, cui Deus venter est, aut cui avaritia Deus est, aut cui gloria sæculi, et pompa mundi, aut potentia rerum caducarum Deus est : quidquid enim unusquisque supra cætera colit, hoc illi Deus est. Sed videamus quid est, pro quo Apostolus gratiam agit Deo suo, *quoniam*, inquit, *fides vestra annuntiatur in universo mundo.* In universo mundo si simpliciter accipiamus, hoc videtur designare quod in multis locis mundi, hoc est, terræ hujus, eorum, qui Romæ sunt, fides et religio prædicetur ; si vero ut in nonnullis, etiam in hoc loco, mundus designatur, qui ex cœlo constat et terra, atque omnibus quæ in his sunt, potest etiam intelligi illud, quod virtutes, de quibus dicitur, quia *gaudium habeant super uno peccatore pœnitentiam agente* (*Luc.* XV), multo magis de conversione quoque et fide Romanorum lætentur, nuntiantibus sibi angelis illis, qui ascendunt et descendunt ad filium hominis ; et ipsi enim mirantur de conversione gentium, et quia in omnem terram exivit sonus apostolorum Christi Jesu. Denique et agones ipsorum spectantes in hoc mundo lætantur, sicut Apostolus dicit, quia spectaculum sumus facti huic mundo, et angelis et hominibus. Potest tamen et ita intelligi, quod fides ista quam Romani habent ipsa eademque sit et non alia, quæ in universo mundo annuntiatur, et creditur, quæ non solum in terra,

Digitized by Google

sed et in cœlis prædicatur, quia Jesus *pacificavit per sanguinem suum non solum quæ in terra sunt, sed et quæ in cœlis* (*Coloss.* I), et in nomine ejus genu flectunt non solum terrestria, sed et cœlestia et inferna (*Phil.* II), et hoc est in universo mundo fidem prædicari, per quam omnis mundus fit subditus Deo.

Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo, in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. (Orig.) Deus testis est sanctis suis, qui et ipsi testes sunt Dei, secundum quod dicit propheta : *Eritis mihi testes, et ego testis, dicit Dominus* (*Isa.* XLIII, Jer. XXIX). Sed et Salvator ad discipulos dicit : *Eritis mihi testes in Hierusalem, et in Samaria, et in omnibus finibus terræ* (*Act.* I), secundum illud quod scriptum est : *Qui confessus fuerit in me, et ego confitebor in eo coram Patre meo.* (Aug., lib. *de Sermone Domini in monte.*) Sed tamen quoniam jurat qui adhibet testem Deum, diligenter considerandum est hoc capitulum, ne contra præceptum Domini Apostolus fecisse videatur, qui sæpe hoc modo juravit, cum dicit : *Quæ autem scribo vobis ecce coram Deo, quia non mentior* (*Gal.* I); et iterum : *Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in sæcula, scit quia non mentior* (*II Cor.* XI ; *Philip.* I); tale est etiam illud : *Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quomodo sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis ;* nisi forte quis dicat tunc habendam esse jurationem, cum per aliquid dicitur, per quod juratur, ut non juraverit, quia non dixit per Deum, sed dixit, *Testis est Deus.* Ridiculum est hoc putare ; tamen propter contentiosos aut multum tardiores, ne aliquid interesse quis putet, sciat etiam hoc modo jurare Apostolum dicentem, *Quotidie morior per vestram gloriam* (*I Cor.* XV). Quapropter qui intelligit non in bonis, sed in necessariis jurationem habendam, refrenet se quantum potest, ut non ea utatur, nisi necessitate, cum videt pigros esse homines ad credendum quod eis utile est credere, nisi juratione firmentur. Ad hoc itaque pertinet quod sic dicitur : *Sit autem sermo vester, est, est ; non, non :* hoc bonum est et appetendum : *quod autem amplius est, a malo est* (*Matth.* V). Si jurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid suadetur : quæ infirmitas utique malum est, unde nos quotidie liberari deprecamur, cum dicimus, *libera nos a malo.* Itaque non dixit : Quod autem amplius est, malum est. Tu enim non malum facis qui bene uteris juratione, quæ, etsi non bona, tamen necessaria est, ut alteri persuadeas quod utiliter suades, sed a malo illius cujus infirmitate jurare cogeris. (*Amb.*) Ut suadeat charitatem, Deum testem dat, cui servit, ad quem et precem pro his facit, non in lege serviendo, sed in Evangelio Filii ejus, hoc est, non in eo quod Moyses servus tradidit, sed in eo quod Filius dilectissimus docuit ; quantum enim distat servus a domino, tantum distat Evangelium a lege, non quod mala sit lex, sed quia melius est Evangelium. Deo itaque servit in Evangelio Filii ejus, ut ostendat Dei esse voluntatem ut credatur in Christum. *Cui et servio*, quomodo ? *in spiritu meo*, inquit, non in circumcisione manufacta, neque in neomeniis, et sabbato, et discretione escarum, sed *in spiritu*, id est in mente, quia Deus spiritus est, spiritu vel animo potius debet illi serviri ; cui enim animo servitur, ex fide illi servitur. Hæc et Dominus factus [fatus] est ad Samaritidem putantem quod in monte se adorari vellet Deus, dicens : *Venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Etenim Pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus est Deus : adorantes ergo in spiritu et veritate oportet adorare* (*Joan.* IV). Et non locus adorationem commendat, sed devotus animus, hoc est, in veritate adorare in Spiritu Deum Spiritum et Christum, unum ex quo omnia, et unum per quem omnia : hos quærit adoratores Pater. Memorem ergo se illorum in orationibus suis flagitat, ut seminet in illis charitatem ; facit enim illis desiderium sui. Quis enim non amet eum, quem audit memorem sui esse ? Si enim ab his, qui missi non erant, libenter acceperant doctrinam sub nomine Christi, adulteratis verbis, quanto magis ab eo quem scirent esse Apostolum et cujus verba comitaretur virtus, desiderarent audire !

Obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos. (Orig.) Quod sine intermissione pro his quibus scribit orare se dicit, mandati sui memor, complet opere quod sermone præcipit ; quod autem dicit obsecrare se, si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeat, ut in voluntate Dei veniat ad Romanos, considerandum quod Apostolus Dei, ad opus sancti Evangelii proficiscens, exspectat donec obsecrationibus impetret non solum prosperum sibi iter fieri, sed in voluntate Dei prosperum fieri ; unde et multo magis nobis, quibus non est vel operis tanta, vel meriti conscientia, cum aliquid agere disponimus, a Deo itineris prosperitas postulanda est. Puto tamen quod etiam hoc voluit intelligi Apostolus, quia non semper prosperitas itineris Dei voluntate perficitur. Denique et Balaam iter habuit prosperum eundi ad Balac, ut malediceret populo Israel (*Num.* XXII), sed non fuit illa ex voluntate divina prosperitas ; et multi in rebus sæculi prosperis ntuntur successibus et exsultant in prosperitatibus suis, sed non est talis prosperitas ex voluntate Dei, nisi cum tale est opus itineris nostri, quale hic designat Apostolus.

Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritalis ad confirmandos vos. (Aug.) Quod autem dicit, *ut gratiam vobis spiritalem impertiar*, dilectionem scilicet Dei et proximi, ut per charitatem Christi gentibus in Evangelium vocatis minime invideret. (*Amb.*) Confirmatio hæc tres personas requirit, annuentis Dei, ministrantis Apostoli, accipientis populi. Nunc ergo desiderii sui voluntatem ostendit, quonam esset voto circa illos. Cum enim dicit, *ut gratiam spiritalem vobis ministrem,*

Digitized by Google

carnalem illos sensum assecutos significat, quia sub nomine Christi non illa, quæ Christus docuerat, fuerant assecuti, sed ea quæ fuerant a Judæis tradita; se autem cupere citius venire, ut ab hac illos traditione abstraheret, et spiritale illis traderet donum, ut acquirat illos Deo, participes illos faciens gratiæ spiritalis, ut in professione et fide sua essent perfecti, ideo desiderat ut præsens doctrinam evangelicam sensu quo scribit, his tradat, ne sub auctoritate litterarum ejus non auferretur error, sed firmaretur, quippe cum præsens quæ verbis suadere non poterat, suaderet virtute, ut magis illis proficiat aditis. (*Orig.*) Primo omnium discere debemus opus esse apostolicum desiderare fratres, sed non aliam ob causam, nisi ut conferamus eis aliquid doni spiritalis, si possumus, vel si non possumus, ipsi ut accipiamus ab his; sine hoc enim non est probabile desiderium circumeundi fratres. Quod autem ait, *ut aliquod tradam vobis donum spiritale*, videtur indicare esse aliquid, quod donum quidem sit, non tamen spiritale. Nam donum fidei sine dubio spiritale est, et donum sapientiæ, et scientiæ, et virginitatis similiter: ubi autem dicit de nuptiis et virginitate loquens, *Sed unusquisque proprium habet donum a Deo, alius sic, alius autem sic* (*I Cor.* VII), donum quidem dicit esse etiam nuptias, quoniam, sicut scriptum est, A Deo aptatur mulier viro (*Prov.* XIX), sed non istud donum spiritale. Possunt et alia multa dona Dei dici, ut divitiæ et fortitudo corporis, ut formæ decor, ut regnum terrestre; a Deo enim etiam hæc donantur, sicut et Daniel dicit (Dan. II), Quia ipse facit reges et commutat: sed non sunt hæc dona spiritualia. Beati sunt ergo illi, quibus spiritalem gratiam tradere vult Apostolus, ad confirmationem fidei, ut ultra jam non sint parvuli neque circumferantur omni vento doctrinæ. *Id est, simul consolari in vobis per eam quæ invicem est, fidem vestram atque meam.* (Amb.) Consolari se dicit cum illis, si apprehendant spiritalia, quia quamvis congaudeat fidei illorum, dolet tamen, quia non rectam accipiebant fidem: hoc affectu fuit Apostolus, ut aliena vitia quasi sua doleret, ac per hoc consolemur, inquit, per unam atque eamdem fidem, ut cuncta [tunc] consolatio una sit, si unius fidei efficerentur in Christo, ut administratio gratiæ spiritalis, evangelizante Apostolo, hunc præstaret effectum.

Non enim arbitror ignorare vos, fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc. Propositum et votum suum ostendit, quod quidem scire illos non ambigit per eos fratres qui ab Hierusalem vel confinibus civitatibus causa aliqua, sive religionis, ad Urbem veniebant, sicut Aquila et Priscilla, votum ejus insinuantes Romanis; cum enim sæpe vellet venire et prohiberetur, sic factum est, ut scriberet Epistolam, ne diu in mala exercitatione detenti, non facile corrigerentur; fratres eos vocat, non solum quia renati erant, sed quia erant inter eos, licet pauci, qui recte sentirent. Unde dicit, *vocatis sanctis:* quid tamen est *vocatis sanctis?* Si enim jam sancti sunt, quomodo vocantur ut sanctificentur? Sed hoc ad Dei pertinet præscientiam, quia quos scit Deus futuros sanctos, jam apud illum sancti sunt, et vocati permanent. Prohibitum se tamen dicit usque ad tempus datæ Epistolæ, a Deo utique, qui sciens adhuc imparatos illos, ad alias urbes direxit Apostolum, quæ jam ad recipiendam veritatem essent capaces; quamvis sub nomine agerent Salvatoris, sed vitiis prohibebantur carnalibus, ne digni jam essent addiscere spiritalia. Denique volentes aliquando in Bithyniam ire, prohibiti sunt a sancto Spiritu Paulus et Silas (*Act.* XVI). Cur? nisi quia sciret adhuc affectum deesse: apud Corinthios autem commonetur Apostolus, dicente Domino: *Loquere, ne tacueris, quia populus mihi multus est in hac civitate* (*Act.* XVIII). Non ergo otiose prohibitum se dicit, sed et causas morarum discrevit, et hos ut se præpararent adhortatus est, ut audientes gratiam sibi spiritalem ministrandam fore, dignos se efficerent, a vitiis carnalibus abstinentes ad excipiendam eam. *Ut aliquem fructum habeam et in vobis sicut et in cæteris gentibus.* Pro utilitate communi cupidum se veniendi ad hos declaravit, ut hi salutis spiritalem gratiam consequerentur, ratam habentes fidei suæ professionem, ut hic fructum habeat apud Deum ministerii sui, per quod lacessit illos ad fidem *rectam, exemplo cæterarum gentium:* promptior *enim fit quis ad rem sibi traditam*, si illi multos videat assentiri. *Græcis et barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum.* (Orig.) Requirendum nunc est quomodo Apostolus Græcis et barbaris, sapientibus et insipientibus debitor est; quid enim ab ipsis acceperat, unde eis debitor fieret? Arbitror diversis quidem gentibus inde eum effectum esse debitorem, quod omnium gentium linguis eloqui accepit per gratiam Spiritus sancti, sicut et ipse dicit, *Omnium vestrum magis linguis loquor* (*I Cor.* XIV): quia ergo linguarum notitiam non pro se quis, sed pro his quibus prædicandum est accipit, debitor omnibus illis efficitur, quorum accepit a Deo linguæ notitiam; sapientibus autem efficitur debitor per hoc, quod accepit sapientiam in mysterio absconditam, quam perfectis et sapientibus loqueretur; similiter et insipientibus debitor est in quo patientiæ gratiam et longanimitatis accepit; summæ etenim patientiæ est ferre insipientium motus. (*Ambr.*) Græcos enim gentiles posuit, sed eos qui Romani dicuntur, sive natione, sive adoptione; barbaros vero eos qui Romani non sunt, quorum genus adversum est et non sunt gentiles. Sapientes autem illos dixit, qui mundanis rationibus eruditi, sapientes vocantur in sæculo, dum aut siderum speculatores sunt, aut mensuris, aut numeris, aut arti grammaticæ student, aut rhetoricæ, aut musicæ; his omnibus ostendit nihil hæc prodesse, nec vere sapientes esse, nisi credant in Christum: stultos vero hos dixit qui simplicitatem sequentes, harum rerum imperiti sunt: his omnibus missum se prædicare testatur. De Judæis autem tacuit, quia magister gentium est, ac per hoc debitorem se profitetur, quia ad hoc percepit doctrinam ut tra-

Digitized by Google

dat, et cum tradiderit acquirat. (*Greg.*) Magister egregius sapientibus et insipientibus debitor est. Cum Hebræorum quosdam sapientes, quosdam vero etiam tardiores admoneret, illis de completione Testamenti Veteris loquens, eorum sapientiam argumento superavit, dicens : *Quod enim antiquatur et senescit, prope interitum est* (*Hebr.* VIII); cum vero solis exemplis, quosdam trahendos cerneret in eadem exempla, adjunxit : *Sancti ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt* (*Hebr.* XI); et rursum : *Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis imitamini fidem* (*Ibid.*), quatenus et illos victrix ratio frangeret, et istos ad majora conscendere imitatio suaderet blanda.

Itaque quod in me est promptus sum et vobis, qui Romæ estis, evangelizare. (Ambr.) Quamvis missum se prædicare omnibus dicat gentibus, promptum tamen se Romanis asserit tradere Evangelium gratiæ Dei, apud quos regni Romani caput et sedes est. Ad membrorum enim utilitatem pertinet vel requiem, si caput inquietum non fuerit; ideo Romanorum optat pacem, ut non multum se jactet Satanas, et uberiores fructus habeat operis sui ; promptum se esse testatur, qui et alibi dicit, *Si volens hoc ago, mercedem habeo* (*I Cor.* IX) ; promptus enim quis est et prudentibus loqui ; de insipientibus vero sentiendum est illud, quod dicit : *Si autem invitus, dispensatio mihi credita est, et væ enim mihi est, si non evangelizavero* (*Ibid.*).

Non enim erubesco Evangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti. (Orig.) Multa enim probra adversus Evangelium in initio prædicationis exorta sunt, sed Paulus patientiam didicerat a prophetis dicentibus : *Nolite vinci opprobriis eorum, neque cedatis spretionibus eorum* (*Isa.* LI), et sciebat quod Evangelium prædicabat, non in suasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in virtute Spiritus. (*Amb.*) Illos tangit a quibus acceperant non rectam fidem, apostolorum tamen doctrinam virtus commendabat, ut quia incredibile videbatur quod prædicabatur, signa ac prodigia ab apostolis facta, testimonio essent, non diffidendum de his quæ ab illis dicebantur, in quibus tanta virtus inesset. Nulli enim dubium verba virtuti cedere, ac per hoc, quoniam illorum nulla visa erat potentia, prædicatio illorum sine virtute Dei erat, ideoque non se dicit erubescere Evangelium Dei, illos autem erubescere, quia quod illis tradiderat in reprehensionem veniebat, nec quoquam testimonio firmabatur, et discordabat a doctrina apostolica ; virtus igitur Dei est, quæ invitat ad fidem, et dat salutem omni credenti, dum peccata donat, et justificat, ut a secunda morte detineri non possit signatus mysterio crucis ; prædicatio enim crucis Christi indicium est mortis evictæ, dicente apostolo Joanne (*I Joan.* III) : *Ad hoc enim venit Filius Dei, ut solveret opera diaboli, ut omnis credens non teneatur a morte, quia signum* A *habet quod victa mors est.* (Orig.) Definiens ergo quid sit Evangelium, pronuntiat :

Virtus enim, inquit, *Dei in salutem omni credenti, Judæo primum et Græco.* Quod dixit virtus Dei est in salutem, videtur ostendere quasi sit aliqua virtus Dei, quæ non sit ad salutem, sed ad perditionem ; scit quippe et in propheta scriptum esse, *Et eruca virtus mea magna* (*Joel.* II), et iterum in psalmis dici, *In virtute tua disperde illos* (*Psal.* LVIII), et ideo hic dicit *virtus Dei in salutem.* Videndum est, ne forte, per istas virtutum Dei differentias, dextra et sinistra in Deo appelletur, ut virtus in salutem dextera ejus, et virtus in qua disperdit, sinistra dicatur. *Judæo primum et Græco.* (Amb.) Id est, huic qui ex genere est Abrahæ, et huic qui ex gentibus ; in Græco enim B gentilem significat, in Judæo vero eum qui ex genere sit Abrahæ : nam Judæi ex tempore Judæ Machabæi dici cœperunt, qui in causa cladis restitit sacrilegiis gentium, et fiducia Dei collegit populum, et defendit genus suum : fuit autem ex filiis Aaron. Quamvis ergo præponat Judæum causa Patrum, tamen similiter etiam ipsum indigere dicit dono Evangelii Christi. Si ergo et Judæus non justificatur nisi per fidem Christi Jesu, quid opus est esse sub lege ? (*Orig.*) Sed neque silendum est, quod Græci primum duabus appellationibus omne hominum censuerunt genus, id est, vel Græcum dicentes esse unumquemque vel Barbarum, et distinctio eorum talis fuerat, ut omnis qui Græcus non esset, Barbarus haberetur ; sed multo veriore distinctione utitur Paulus, Judæos C primo dicens et postmodum Græcos, postremo Barbaros : cum enim Græci, quia ipsi legibus utebantur, omnes reliquos tanquam sine legibus viventes Barbaros appellarint merito Judæi etiam ipsi Græcis ab Apostolo præferuntur, quia et ante ipsos legibus vivere cœperunt, et leges eorum a Deo et non ab hominibus promulgatæ sunt.

Justitia enim Dei in eo revelatur, ex fide in fidem. (Amb.) Hoc dicit quia in illo qui credit, sive Judæus sit, sive Græcus, justitia Dei revelatur. Justitiam dicit, quia *gratis justificat impium per fidem sine operibus legis* (*Gal.* II), sicut alibi dicit, *ut inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est* (*Phil.* III). Quæ ex Deo est justitia in fide, ipsam justitiam dicit revelari in Evangelio, dum D donat homini fidem, per quam justificetur ; ostenditur enim in eo veritas et justitia Dei, dum credit et profitetur : justitia est Dei, quia quod promisit dedit, ideo credens hoc esse se consecutum quod promiserat Deus per prophetas suos, justum Deum probat, et testis justitia ejus. *Ex fide in fidem.* Quid aliud est, *ex fide in fidem*, nisi quia fides Dei est in eo, quod de se esse repromisit ? Et fides hominis qui credit promittenti, ut ex fide Dei promittentis, in fidem hominis credentis Dei justitia revelatur ? in credente enim justus Deus apparet, in eo autem qui non credit, injustus videtur : negat enim veracem Deum, qui non credit Deum dedisse quod promisit. Hoc contra Judæos loquitur,

Digitized by Google

qui negant hunc esse Christum quem promisit Deus. *Sicut scriptum est, Justus autem ex fide vivit.* Propterea ad exemplum prophetæ Habacuc (*Habac.* II) se convertit, ut declararet olim ostensum justum ex fide non ex lege vivere, hoc est, non justificari hominem apud Deum per legem, sed per fidem : vita enim ex fide non hæc præsens est, sed futura, quia justus ex fide vivit, sed apud Deum. *Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum horum qui veritatem Dei in injustitia detinent.* Sicut enim in illo qui credit, justitia Dei revelatur, sicut supra memoravi, ita et in eo qui non credit, impietas et injustitia revelatur. Ex ipsa enim cœli fabrica iratus illis Deus videtur; idcirco enim tam pulchra astra cœli condidit, ut ex his quantus, et quam admirabilis creator eorum est, possit agnosci et solus adorari, unde scriptum in psalmo octavo decimo : *Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Per naturalem ergo legem reum facit genus hominum ; potuerunt enim id per legem naturæ apprehendere, fabrica mundi testificante auctorem Deum solum diligendum, quod Moyses litteris tradidit. (*Aug.*) Quod autem dicit, *revelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem,* ait et Salomon de sapientibus mundi (*Sap.* XIII) : Si enim tantum potuerunt scire ut possent æstimare sæculum, quomodo ipsius mundi Dominum et creatorem non facilius invenerunt? Sed quos arguit Salomon, quod non cognoverunt per creaturam Creatorem, hos etiam arguit Apostolus, non quia non cognoverunt, sed gratias non egerunt, et dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, et ad colenda simulacra deciderunt. Nam sapientes gentium quod invenerint Creatorem manifeste idem Apostolus, cum Atheniensibus loqueretur, ostendit; cum enim dixisset, quia *in ipso vivimus et movemur et sumus* (*Act.* XVII), addidit : *Sicut et quidam secundum vos dixerunt.* Hac autem intentione prius arguit impietatem gentium, ut ex hoc probet etiam ad gratiam posse pertingere conversos; injustum est enim ut pœnam subeant impietatis, et præmium fidei non accipiant. (*Orig.*) De ira Dei plenius a nobis in aliis locis dictum est, paucis tamen etiam in præsenti dicetur. Igitur ira Dei nunc revelari dicitur non in parte aliqua, sed in omnem impietatem et iniquitatem, nec tantum in omnes homines, sed in illos solos qui veritatem Dei in iniquitate detinent. Detinent quidem, sed in injustitia detinent; quibus etiam dicit manifestum esse id quod notum est Dei, ostendens esse aliquid Dei quod notum sit, et aliquid ejus quod ignotum sit; dicit ergo revelari iram Dei his qui veritatem in iniquitate detinent. Quæ revelantur, de obscuris et reconditis ad notitiam proferuntur; quia ergo et hic non ignorantibus veritatem, sed tenentibus eam, licet male tenentibus, ira Dei de cœlo dicitur revelari, videtur quod rationem et scientiam ut iram Dei manifestatam dicat esse his quibus veritas nota est, licet eam in iniquitate detineant : quod quidem, ut ex consequentibus declaratur, de sapientibus hujus mundi, et eruditis vel philosophis dici intelligitur.

Quia quod notum est Dei manifestum est in illis. (Amb.) Notitia Dei manifesta est ex mundi fabrica. Ut enim Deus, qui natura invisibilis est, etiam visibilibus possit sciri, opus factum ab eo est, quod opificem visibilitate sua manifestaret, ut per certum incertum posset sciri, ut per hoc quod cæteris impossibile est, ille esse Deus omnium crederetur, qui hoc opus fecit. (*Orig.*) Ignotum autem Dei intelligendum est ratio substantiæ ejus vel naturæ, cujus quæ sit proprietas, puto quod non solum nos homines, sed et omnem lateat creaturam, aut si aliquando tantus erit naturæ rationabili profectus, ut in hanc quoque possit pervenire notitiam, Dei est nosse : tale enim aliquid mihi sperandum videtur ex his quæ a Salvatore dicuntur, quia *Filium nemo novit nisi Pater : neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (*Luc.* X), non enim addidisset, sed *cui voluerit Filius revelare,* nisi sciret aliquos esse quibus revelare velit. *Deus enim illis manifestavit,* hoc est, opus fecit, per quod possit agnosci fide. *Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* (Amb.) Idem sensus est, quem repetit, ut absolutius doceat quia cum per se potentia et majestas Dei creaturæ oculis aspici non possint, opere mundi intellecta conspiciuntur. *Sempiterna quoque virtus ejus et divinitas.* (Aug.) Utique subaudimus, *intellecta conspicitur.* Cur enim attendat opera, et non quærat artificem : attendis terram fructificantem, attendis mare plenum animalibus suis, attendis aerem plenum volatilibus, attendis cœlum fulgere stellis, et non quæris tanti operis artificem? Sed dicis mihi : Ista video, illum non video. Ad ista videnda corporis oculos dedit, ad se videndum mentem. Neque enim et animam hominis vides. Sicut ergo ex moribus et administratione corporis animam, quam non vides, intelligis, sic ex administratione totius mundi et ex regimine ipsarum animarum intellige creatorem. *Ita ut sint inexcusabiles.* (Amb.) Ut omnino excusari impietas non possit, adjecit etiam virtutem Dei et divinitatem sempiternam cognitam esse ab hominibus; virtus ergo Dei, quæ sempiterna est, et divinitas, quæ nihilominus sempiterna est, ex conjecturis agnoscitur creaturæ; virtus est qua regit omnia divinitas, qua replet universa. Ex hoc ergo inexcusabiles fiunt. Aliter æterna Dei virtus Christus est, quæ instituit ea quæ non erant, et in eo manent; cujus si dudum persona agnita non est, opera tamen manifesta sunt. Divinitas vero est, quia in opere sibi decreto perdurant elementa rerum. *Ut sint inexcusabiles :* multis enim modis, qui reus est, convincitur excusari non posse.

Quoniam cum cognovissent Deum, non sicut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis. (Aug.) Quod autem dicit *cognoscentes Deum, non ut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt,* hoc caput est peccati, de quo dictum est : *Initium peccati superbia* (*Eccli.* X). Qui si gratias egissent Deo, qui dederat hanc sapientiam, non sibi aliquid

Digitized by Google

tribuissent cogitationibus suis, quapropter in desideria cordis sui traditi sunt a Domino, ut facerent quæ non oportet (*Origenes*), quia cum manifestante Deo, cognoverunt Deum, non ut dignum est coluerunt, aut gratias egerunt, sed per cogitationum suarum vanitatem, dum formas et imagines requirunt in Deo, in semetipsis imaginem Dei perdiderunt; et qui jactare se in luce sapientiæ videbantur, in profundas stultitiæ tenebras devoluti sunt. Quid enim tam tetrum, tam obscurum, tamque tenebrosum, quam gloriam Dei ad corporalem et corruptibilem humanæ formæ effigiem vertere, ut moris est his qui simulacra venerantur, et divinæ majestatis eminentiam volucribus et quadrupedibus, et serpentibus exæquare? *Dicentes enim esse se sapientes, stulti facti sunt.* (Amb.) Sapientes enim se arbitrantur, quia rationes physicas investigasse putant, scrutantes cursum siderum, et qualitates elementorum, Dominum autem horum spernentes, ideo stulti sunt; nam si hæc laudanda sint, quanto magis creator illorum! Solent tamen pudorem passi neglecti Dei misera uti excusatione, dicentes per istos posse ire ad Deum, sicut per comites pervenitur ad regem. Age, nunquid tam demens est aliquis, aut salutis suæ immemor, ut honorificentiam regis vindicet comiti? Cum de hac re si qui etiam tractare fuerint inventi, jure ut rei damnentur majestatis, et isti se non putant reos qui honorem nominis Dei deferunt creaturæ, et relicto Domino, conservos adorant, quasi sit aliquid plus, quod servetur Deo. Nam et ideo ad regem per tribunos, aut per comites itur, quia homo utique est rex, et nescit quibus debeat rempublicam credere; ad Deum autem, quem utique nihil latet, omnium enim merita novit, promerendum, suffragatore non opus est, sed mente devota; ubicunque enim talis locutus ei fuerit, respondebit illi: *Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.* Sic obcæcatum est cor illorum, ut majestatem invisibilis Dei, quem ex his factis agnoverant, non hominibus, sed, quod pejus est et inexcusabile crimen, in similitudinem hominum mutarent, ut forma corruptibilis hominis Deus ab his vocetur, hoc est simulacrum hominis, ut quos vivos hoc nomine donare non audent, mortuorum imagines in gloriam Dei recipiant. Quanta ægritudo, quanta stultitia, hoc sapientes appellare ad suam damnationem, apud quos plus mortui possunt quam vivi, et mortui potiores sunt vivis! A vivo enim Deo recedentes mortuis favent, in quorum numero sunt, sicut scriptum est: *Mortalis mortuum fingit manibus iniquis* (*Sap.* xv); hoc de hujusmodi a Sapientia Salomonis dictum est. *Et volucrum, et quadrupedum, et serpentium.* His subjectis cumulavit ad pœnam hebetudinis, ut ultra stultitiam et vanitatem sint hujusmodi; sic enim majestatem Dei et gloriam minuerunt, ut horum, quæ minima et parva sunt, similitudini Dei honorificentiam darent; primi enim Babylonii Deum vocaverunt figmentum Beli quondam hominis mortui, qui principatum in eos dicitur egisse; coluerunt et serpentem draconem, quem occidit Daniel homo Dei (*Dan.* xiv), cujus similitudinem habent; Ægyptii autem colebant quadrupedem, quem dicebant Apin, in similitudinem vaccæ, quod malum imitatus est Jeroboam, vaccas instruens in Samaria, quibus sacrificarent Judæi; et volucres, quia corocina sacra habent pagani: harum tamen omnium rerum quas memoravi, simulacra coluerunt Ægyptii, et alia quæ nunc dicere non est necesse; hæc ab illis facta sunt, qui se sapientes æstimaverunt in mundo: quia enim invisibilem Deum agnoscentes non honoraverunt ista faciendo, nec in his quæ visibilia sunt sapere potuerunt; difficile enim in majoribus prudens in minoribus sapit.

Propter quod tradidit illos Deus in desiderium cordis illorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. (Aug.) Quod autem dicit, traditi sunt, intelligitur dimisit in desideria cordis eorum; mercedem autem mutuam dicit recepisse de Deo, ut traderentur in concupiscentia cordis sui. (*Amb.*) Quoniam, inquit, ad injuriam Creatoris Dei figmenta, et similitudines rerum deificaverunt, traditi sunt illudendi, et traditi non ut illa agerent quæ nolebant, sed ut illa perficerent quæ desiderabant; et hic bonitas Dei est; cum enim dignum fuisset subjici illos, ut facerent quæ nolebant et cruciarentur, quia licet bonum, si contra voluntatem fiat, amarum et malum est; isti autem avertentes se a Deo traditi sunt diabolo. Tradere autem est permittere, non incitare aut immittere, ut ea quæ in desideriis conceperant, adjuti a diabolo explerent in opere; nec enim possent hujusmodi bonum cogitatum habere. Traditi ergo sunt *in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.* Cum præterita recolat, etiam præsentis temporis mala significat, quia traduntur nunc usque, ut contumeliis afficiant corpora sua. Originis autem illius nunc usque sunt homines, qui dicuntur corpora sua dehonestare invicem. Cum cogitatio animæ sit in crimine, corpora dicuntur dehonestari, quare? nisi quia macula corporis indicium est peccati animæ; cum enim corpus contaminatur, nemo ambigit animæ esse peccatum. (*Cass.*) Credere tamen inconcussa fide nos convenit, nihil sine Deo prorsum in hoc mundo geri; aut enim voluntate ejus aut permissu agi universa fatendum est, ut scilicet hæc, quæ bona sunt, voluntate Dei perfici auxilioque credantur, quæ autem contraria sunt, permissu, cum pro nequitiis ac duritia cordis nostri deserens nos divina protectio, diabolum nobis vel ignominiosas corporis passiones patitur dominari, quod etiam apostoli vocibus evidentissime perdocemur dicentis, propter quod tradidit illos Deus in passiones ignominiæ; et iterum, quia non crediderunt Deum habere notitiam, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt.

Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen. (Amb.) Commutantes veritatem Dei in mendacium, id est, no-

Digitized by Google

men Dei qui verus est, dederunt his qui non sunt dii; lapidibus enim et lignis vel cæteris metallis auferentes quod sunt, dant illis quod non sunt, et hoc est immutare verum in falsum, non enim jam vocantur lapis aut lignum, sed Deus: hoc est servire creaturæ potius quam Creatori. Non negant enim Deum, sed serviunt creaturæ, quo non excusantur, sed magis incusantur, quia cognoscentes non honorant Deum, *qui est benedictus in sæcula, Amen*, hoc est verum: Deus vero benedictus sit in sæcula, quia permanet Deus; diis autem gentium ad tempus impietatis dat honorem, ideo non est verum, in Deo autem manet veritas; hanc benedictionem idem apostolus alio loco assignat Filio Dei, inter cætera dicens: *Et ex quibus Christus secundum carnem, qui est benedictus super omnia in sæcula. Amen* (*Rom.* IX). Aut uterque ad Christum pertinens, aut eadem dixit de Filio, quæ et de Patre. (*Orig.*) Frequenter in Scripturis invenimus, et nobis sæpe dissertum est, quod homo, spiritus et corpus, et anima esse dicatur; verum cum dicitur, *quia caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem* (*Gal.* V), media procul dubio ponitur anima, quæ vel desideriis spiritus acquiescat, vel carnis concupiscentiis inclinetur. Et si quidem se junxerit carni, unum cum ea corpus in libidine et concupiscentiis ejus efficitur; si vero se sociaverit spiritui, unus cum ea spiritus erit. Idcirco denique de his, quorum se animæ ex integro cum carne junxerant, dicit Dominus in Scripturis: *Jam non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt* (*Gen.* VI); de his autem quorum fuerat anima spiritui sociata, Apostolus dicit: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu* (*Rom.* VIII). Sunt præterea, sicut in multis Scripturæ locis invenimus, etiam utriusque partis vel utriusque viæ fautores quidam et adjutores angeli, nam carnis concupiscentiæ adversus spiritum favet diabolus, et angeli ejus et omnes spiritales nequitiæ in cœlestibus (*Ephes.* VI), cunctique adversum quos hominibus luctamen est, principatus et potestates, et mundi hujus rectores tenebrarum; e contrario vero spiritui adversus carnem decertanti animam que humanam, quæ media est, ad se revocare conanti favent angeli hominum omnes illi, de quibus Dominus ait: *quia angeli eorum vident faciem Patris vestri, qui in cœlis est* (*Matth.* XVIII), de quibus Apostolus ad Hebræos dicit: *Nonne omnes ministri sunt spiritus, ad ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis?* (*Hebr.* I). Favet et ipse Dominus, qui etiam animam suam ponit pro ovibus suis (*Joan.* X). Sed ex utraque parte favoris disciplina servatur, non enim vi res agitur, neque necessitate in alteram partem anima declinatur, alioquin nec culpa ei, nec virtus posset ascribi, nec boni electio præmium, nec declinatio mali supplicium mereretur, sed servatur ei in omnibus libertas arbitrii, ut in quod voluerit ipsa declinet, sicut scriptum est: *Ecce posui ante faciem tuam vitam, et mortem, ignem et aquam* (*Eccli.* XV); vita ergo Christus est, et mors novissimus inimicus, qui est diabolus. Habet ergo in arbitrio suo anima, si velit eligere vitam Christum, aut in mortem diabolum declinare; quod si agnoscens anima Deum, Christum vitam suam amplexata non fuerit, *nec sicut Deum magnificaverit aut gratias egerit, sed evanuerit in cogitationibus suis, et mutaverit gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis et volucrum, et quadrupedum, et serpentium*, et in his omnibus declinaverit ad carnem atque eos qui carnis desideriis favent, derelinquetur sine dubio et deseretur ab his qui eam favore suo ut spiritui jungeretur animabant, et concedent eam, vel tradent desideriis cordis sui, quibus carni sociatur et adhæret; neque enim obsistentem eam ac reluctantem ad ea quæ refugit ac respuit revocabunt: cujus rei imaginem, si adhuc videtur obscura, tali quadam specie manifestiorem planioremque reddemus. Ponamus esse aliquod domicilium, in quo cum corpore et spiritu, velut cum duobus consiliariis habitet anima; pro foribus vero hujus domicilii astare pietatem, omnesque cum ea virtutes: ex alia vero parte impietatem, omnesque luxuriarum ac libidinum formas, et exspectare animæ nutum, quem ex duobus pro foribus observantibus chorum introduci ad se desideret, quem repelli? Nonne si spiritui obtemperans, et meliori usa consiliario, pietatis et pudicitiæ ad se evocaverit chorum, ille alius spretus repudiatusque discedet? Si vero carnis usa consiliis impietatis ad se et libidinis introduxerit turmam, omnis illa sanctitatis et pietatis corona, cui malorum anima consilium prætulit, justa cum indignatione recedet, relinquens eam desideriis cordis sui, ut ignominia et contumeliis afficiat corpus suum in semetipsa, quæ commutavit veritatem Dei in mendacio, et introducens ad se impietatem et infelicitatem colit et servit potius creaturæ quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. (*Aug.*) Intelligite prudenter, aut simulacrum enim colunt, aut creaturam; qui simulacrum colit, convertit veritatem Dei in mendacium; nam mare veritas est, Neptunus autem mendacium, factum ab homine conversa veritate Dei in mendacium, quia Deus fecit mare, homo autem simulacrum Neptuni; sic Deus fecit et solem, homo autem simulacrum solis faciendo convertit veritatem Dei in mendacium. Sed ne dicant, non colo simulacrum, sed solem colo, ideo dixit: *Coluerunt potius creaturam quam Creatorem*. Sed væ tibi, si amaveris condita, et deserueris Creatorem: pulchra tibi sunt, sed quanto ille est pulchrior, qui ista formavit? Intendat Charitas vestra, ne subrepat vobis Satanas dicens, quod solet dicere, Bene nobis sit in creatura Dei, quare illam fecit, nisi ut bene sit nobis? et inebriantur, et pereunt et obliviscuntur Creatorem suum, dum non temperant, sed cupide utuntur creatis, Creator contemnitur, de talibus dicit Apostolus, *Coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula*. Non te prohibet Deus amare ista, sed non diligere ad beatitudinem, sed approbare et laudare, ut ames Creatorem; ergo dedit tibi Deus ista

Digitized by Google

omnia, ama illum, qui fecit, plus est quod tibi vult dare, id est, seipsum, qui ista fecit.

Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam feminæ eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam. (Ambr.) Hæc irato Deo propter idololatriam humano generi provenisse testatur, ut mulier mulierem turpi desiderio ad usum appeteret: quod quidam aliter interpretantur, non perspicientes vim dicti. Quid est enim immutare naturalem usum in eum usum qui est contra naturam, nisi sublato concesso usu aliter uti, ut una atque eadem pars corporis uniuscujusque inter se invicem sexus aliter se ad usum præbeat quam concessum est? Nam si illa est pars corporis, quam putant, quomodo immutaverunt usum naturæ, cum non habeant hujusmodi usum datum a natura? Superius jam traditos dixerat in immunditiam, non tamen qualitates operis immunditiæ ipsius ostenderat, pro quo nunc declarat: *Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis invicem, masculi in masculos, turpitudinem operantes.* Nunc manifestavit, quomodo superius de mulieribus, quod dixit, intelligi debeat; quando autem subjecit, *similiter et masculi*, dicens, *exarserunt in desiderium sui*, ostendit aperte peccatum mulierum; et quid mirum, cum hodie, quæ tales sunt, mulieres reperiantur, ut sicut illud a viris, ita et hoc a mulieribus sit inventum: denique mulieres inter se accusant, et viri similiter. Manifestum est ut qui jam veritatem Dei immutaverunt in mendacium, immutarent et naturalem usum in eum usum, per quem dehonestarentur rei facti mortis secundæ; quoniam aliam legem dare non potest Satanas, nihil enim habet, concessa et licita in alium ordinem versat, ut dum aliter fiunt, quam concessa sunt, sint peccatum. *Et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes.* Hanc dicit compensationem esse contempti Dei, id est, turpitudinem, et contaminationem: hæc est enim prima causa peccati; quid enim pejus, quid deterius hoc peccato? Quantum enim idololatria perimpium et gravissimum delictum est, tantum et compensatio ejus horrenda et persordida passio est.

Et sicut non probaverunt Deum habere in notitiam, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt. (Aug.) Quod autem denuo dicit, *tradidit illos Deus in reprobam mentem*, etc., repletos omni iniquitate, datur intelligi, ad nocendum pertinere ista quæ nunc dicit, id est, facinora: superius autem dicebat de corruptelis, quæ flagitia nominantur, ex quibus ad facinora pervenitur, quoniam quisquis perniciosam dulcedinem flagitiorum sequens dum impedientis personæ faciem removere conatur, pergit in facinus. Sic distinctus est etiam ille locus in Sapientia Salomonis (*Sap.* II), ubi cum enumerasset superiora flagitia, ait, *Circumveniamus pauperem justum, quoniam inutilis est nobis*, etc. (*Amb.*) Propter errorem simulacrorum traditi sunt ad turpia facienda invicem, sicut dictum est, et quia impunitatem horum æstimarunt, incuriosum Deum judicantes, ac per hoc negligendum; hinc additum est, ut magis ac magis hebetati, ad omnia mala admittenda fierent promptiores, ut facta, quæ hominibus non ambigerent displicere, Deum crederent non vindicare. Nunc enumerat omnia mala, quæ illis superaddita sunt, ut vel sic conversi ad naturalem intellectum, intelligerent, irato Deo, hæc sibi provenisse: (*Greg.*) quia enim Dominum glorificare noluerunt, quem cognoverunt, reprobo sensu, ad hoc relicti sunt, ut nescirent etiam pensare mala quæ faciebant. *Repletos*, ait, *omni iniquitate.* (Amb.) Hic summatim locutus est, et subjecit membra iniquitatis. *Malitia, fornicatione.* Hæc fornicatio habet in se et adulterium: si enim dixisset adulterium, videbatur excusare fornicationem, sicut leges Romanæ; ideo quod minus est posuit, ut quod majus inultum non possit credi, et cætera quæ manifesta videntur.

Avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate, susurratores, detrectatores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes. Quanta autem insolentia arrepti sunt, ut nec parentes suos, quos auctores in nativitate habent, agnoscerent, quique se natos gauderent, illos per quos esse cœperant, contemnebant! hoc est, esse sine intellectu, sine charitate Dei: nam erat inter illos charitas carnis. Hi Dei justitiam cognoscentes per legem naturæ, scierunt enim hæc Deo displicere, sed hæc in animo ponere noluerunt: *quoniam qui hæc agunt digni sunt morte, et non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus;* assensus enim participatio est. *Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte.* Hæc omnia mala corpus est peccatorum, cui mancipati facti sunt potestatis ejusdem, ut faciant punienda; hæc enim malorum causa a Sodomitis cœpta est offensione Dei, sicut supra dictum est, et in omnem prope partem mundi ramos suos extendit, idololatriam iræ Dei causam nuntians, quia prima pars est erroris et impietatis, quam primum condemnat, ut cum necata hæc fuerit, facile corrigantur et morum vitia, sublato enim malitiæ semine, nequitiæ fructus arescent: non enim dat arbor fructus, cujus excisæ sunt radices. Nam ideo et Moyses Sodomæ et Gomorrhæ gesta memoravit (*Gen.* XIX), exitiumque non tacuit, ut timorem poneret hujus rei vitandæ; non ergo hoc vitium, et contaminatio dehonestatæ vitæ ab hoc admittitur, qui in animo cogitat Deum. (*Orig.*) Considerandum ergo est quod tertio invenimus ab Apostolo positum, *tradidit illos Deus*, et primæ quidem traditionis causas dedit, quia *cum cognoverunt Deum, non sicut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt*, usque *et serpentium. Propterea*, inquit, *tradidit illos Deus*, usque *corpora sua.* Secundæ traditionis causam videtur præmittere, cum dicit, *quia commutaverunt et veritatem Dei in mendacium*, usque *Creatori;* propter hoc ait, *tradidit illos Deus in passiones ignominiæ*, quæ tamen secunda traditio gra-

Digitized by Google

vioribus flagitiis videtur obnoxia; etenim *feminæ*, inquit, *eorum immutaverunt naturalem usum*, usque, *qui extra naturam est, similiter et masculi*. Tertiæ quoque traditionis causam videtur dare, cum dicit : *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitiam, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt*, repletos omni iniquitate et malitia cæterisque sceleribus, quæ consequenter enumerat. Verum distinctiones istæ causarum non mihi videntur satis congrue ad ea crimina, quæ singulis quibusque subjecta sunt, aptari : quomodo enim turpioribus flagitiis traditur is qui creaturæ servit magis quam ille qui gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis et volucrum, et quadrupedum, et serpentium mutavit? aut quomodo supra utrumque horum velut examini cuidam traduntur malorum hi qui non probaverunt Deum habere in notitiam? verum quia in his tribus universas impietatis species enumerasse videtur Apostolus, vel eorum qui idola colunt, vel eorum qui creaturæ deserviunt potius quam Creatori, sed et eorum qui non probaverunt Deum habere in notitiam : in quorum primo titulo promiscue pagani, in alio sapientes eorum et philosophi designantur : puto quod in hoc tertio indicentur hæretici vel Creatorem suum Deum negantes, vel diversas blasphemias in Excelsum loquentes. Igitur si singuli quique horum, quos supra diximus in cultu divinitatis errare, talibus malorum titulis designantur, nos qui videmur in Ecclesia esse, et fidem rectam tenere, consideremus nosmetipsos, et omni circumspectione pensemus, ne forte solo ab his veri cultus nomine separati, rebus eis atque actibus sociemur. Certum est enim quia qui, verbi causa, repletus est iniquitate, malitia, nequitia, avaritia, non probavit Deum habere in notitiam, et est de numero eorum quos tradidit Deus in reprobum sensum : et iterum, quorum feminæ vel masculi, relicto naturali usu, accenduntur in eum usum, qui contra naturam est, certum est quia ex illorum numero sunt qui serviunt creaturæ potius quam Creatori, et quos tradidit Deus in passiones ignominiæ. Sed et si qui in immunditia contumeliis afficiant corpora sua, ex illis sunt qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, nisi quod graviori sacrilegio is qui jam fidelis est, templum Dei, quam profanus adhuc templum contaminat idolorum. Non est sane prætereundus, ne iste quidem apostolicus sermo, in quo dicitur, *quoniam commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis hominis* : non solum eos qui idola colunt, arguere, sed et Anthropomorphitas intelligendus est confutare, qui in Ecclesia positi imaginem corpoream hominis, Dei esse imaginem dicunt, ignorantes illud quod in Genesi scriptum est, ad imaginem Dei factum esse hominem; de quo homine quid sentiendum sit ab Apostolo interpretatur cum dicit : *Deponentes veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, qui secundum Deum creatus est* (*Colos.* III) rudis, quia novum hominem dicit secundum Deum creatum ? hunc autem eumdem novum hominem, alibi *interiorem hominem* vocat ; corruptibilem vero hunc, cujus hic imaginem respuit, exteriorem hominem nominat, cum dicit, *Nam et si is, qui foris est, homo noster corrumpatur, sed qui intus est renovatur* (*II Cor.* IV).

Non solum autem qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. (Aug.) Quod autem dicit, *non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*, significat quia quæcunque fecerunt, non inviti fecerunt. Nam cum ad mala facta consentiunt, etiam illa quæ non fecerunt approbant. Et ideo de perfectis jam peccatis dicit : *Propterea inexcusabilis es, o homo, omnis qui judicas* ; omnis autem cum dicit subintrat jam, ut monstret non solum gentilem, sed et jam Judæum, qui secundum Legem volebat judicare de gentibus (*Amb.*) Sunt quidam qui se reos non putant, si non operentur quæ mala sunt, assentiunt autem facientibus ; assentire est autem, si, cum possit reprehendere, taceat, aut audiens has fabulas adulatur, sciens enim impurus e maligno non ignorari quæ agit, et minime se vitari, sed et honori esse, gloriatur forte se talem, nec confundi potest in his, quando videt faveri sibi, et obsecundari ab his qui non sunt tales. Et ita est, ut qui fomitem præbeant delictis illorum. Ideoque dignum est, ut pari crimine rei habeantur. Sunt iterum alii, qui non solum faciunt mala, sed etiam qui consentiunt facientibus, ut non solum faciant, sed et talibus consentiant. Duplex ergo horum est nequitia, non enim tam mali sunt, qui faciunt, et facientibus contradicunt ; scientes enim nefaria, non illa vindicant : illi vero tam nequissimi sunt, qui faciunt et consentiunt facientibus, ut nec Deum timeant ; increscere cupientes mala, ideo hæc non vindicant, ut suadeant non illa esse vitanda.

CAPUT II.

Redarguit Paulus vitia Judæorum, dicens eos in culpa gentilibus similes, et quoad quædam etiam pejores.

Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas. In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas : eadem enim agis quæ judicas. Quoniam facientes maligna et consentientes facientibus morte dignos ostendit, ne forte hic, qui facit, et non consentit facientibus, excusare se posse putaret, docet hujusmodi inexcusabilem fore ; non enim justum est, ut huic impune concedatur, quia per hypocrisin ostendit se non talem, cum pejor esse deprehendatur : fallit enim, ut dum puniendus sit, honore dignus appareat. Si ergo istos inexcusabiles dicit, qui invisibilia ejus per ea quæ facta sunt intellecta conspicere potuerunt, nec obedierunt tamen veritati, sed iniqui et impii permanserunt, quanto magis inexcusabiles sunt, qui ex lege ejus instructi, confidunt seipsos duces esse cæcorum, et alios docentes seipsos non docent, qui prædicant non furandum, furantur, et cætera, quæ de ipsis Apostolus loquitur:

Digitized by Google

eis quippe dicit, *propterea inexcusabilis es, o homo, omnis qui judicas. In quo enim alium judicas, te ipsum condemnas, eadem enim agis quæ judicas.* Humana quippe superbia tanquam præsumens de viribus liberi arbitrii excusatam se putat, quando ignorantiæ, non voluntatis, videtur quod peccat. Secundum hanc excusationem inexcusabiles dicit Scriptura divina quoscunque scientes peccare, convincit tamen Dei justum judicium, nec illis parcit qui non audierunt; quicunque enim sine lege peccaverunt, sine lege perierunt, et quamvis se ipsi excusare videntur, non admittit hanc excusationem, qui sciat se fecisse hominem rectum, eique obedientiæ dedisse præceptum, nec nisi ejus, quo male usus est libero voluntatis arbitrio et jam quod transiret in posteros, manasse peccatum; neque enim damnantur, qui non peccaverunt, quando quidem illud ex uno in omnes transit, in quo ante propria in singulis quibusque peccata omnes communiter peccaverunt, ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat, sive qui judicat, quia et ipsa ignorantia in eis, qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est; in eis autem, qui non potuerunt, pœna peccati. Ergo in utrisque non est justa excusatio, sed justa damnatio.

Scimus autem quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Hoc est, non ignoramus Deum de his judicaturum in veritate, quando nos ipsi de his judicamus. Si enim nobis displicet, quanto magis Deo, qui magis justus est, et opus suum zelatur? In veritate ergo cum dicit judicaturum Deum de his, terrorem incutit, ut quem hi incuriosum dicunt, iste malos secundum veritatem dicat judicaturum, hoc est verissime reddere secundum mensuram uniuscujusque, et non parcere. (*Orig.*) Sed illud est quod in hoc loco videtur ostendi, quia solius Dei sit secundum veritatem judicium; sunt enim quædam quæ committuntur opere quidem malo, animo autem non malo, ut si quis verbi causa homicidium non voluntate commiserit; et alia fiunt opere quidem bono, sed animo non bono, ut si quis misericordiam non propter mandata Dei, sed ut laudetur ab hominibus faciat. Alia vero sunt in quibus sive in bono, sive in malo, animus cum opere concordat; et quia corda hominum nosse solius Dei est, et mentis secreta dignoscere, idcirco ipse solus est, qui secundum veritatem potest habere judicium. Sed requiritur, si erga eos, quorum remissæ sunt iniquitates per baptismi gratiam, vel quorum tecta sunt peccata per pœnitentiam, vel quibus imputandum non est peccatum per martyrii gloriam, secundum veritatem videatur Deus servare judicium. Veritas quippe judicii hoc postulat, ut malus mala, et bonus recipiat bona, et quamvis dona et largitio Dei nequaquam curiositatem discutientis admittant, tamen etiam in hoc, quanta sit judicii ejus veritas, ostendamus. Communis professio est bonum non debere puniri, nec malum consequi bona. Si quis ergo sit, verbi gratia, qui egerit aliquando mala, certum est quia malus erat tunc, cum agebat mala; is vero si præteritorum pœnitens mentem suam corrigat ad bona, et bene agat, bene loquatur, bene cogitet, bene velit, qui hæc agit non tibi videtur bonus et merito recipere bona? Similiter et si ex bono quis convertatur ad malum, non jam bonus quod fuit, et non est, sed malus judicabitur, quod est; actus enim sive boni, sive mali prætereunt, sed secundum sui qualitatem agentis mentem imaginantur et formant, eamque vel bonam relinquunt vel malam, seu pœnæ, seu præmiis destinandam.

Existimas autem hoc, o homo, qui judicas de his qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies judicium Dei? (Ambr.) Hoc est, nunquid quia tibi examen datum est potestatis judicandi de malis et de stupris, cum eadem agas, et non est qui te ad præsens judicet, effugies judicium Dei? Non utique, quia si judicium Dei in mundo evasisti, quia hæc omnis potestas, et judicium a Deo est, in futurum non evades: per se enim judicaturus est Deus, apud quem cessat adulatio et personarum acceptio. Aut certe, si justum alicui videtur, ut hujusmodi immunis a pœna sit, dicat. Quod si justum est ut non evadat, credat Deum judicaturum, ut et quod justum esse judicat, verum sit, et impleatur, et Deum conditorem mundi providenter et curiose operis sui merita requirere fateatur. Si enim fecit et negligit, malus opifex dicitur, quia per id quod negligit, non bona se fecisse quæ fecit, ostendit; sed quia bona fecisse negari non potest (indignum est enim et improbabile bonum mala fecisse), curam eorum necesse est ut dicatur agere, quia contumelia ejus erit et accusatio, si bonorum a se factorum negligens inducatur, quippe cum ejus nutu ac providentia vita ipsa sustentetur ministerio elementorum, sicut ipse Dominus dicit: *Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Matth.* v). (*Orig.*) Si omnia, quæ lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur, et quæ Evangelium vel Apostolus loquitur, nec principibus sæculi, nec regibus, sed ecclesiarum rectoribus et principibus loquitur, his videlicet qui judicant eos, qui intus sunt, id est, episcopis, vel presbyteris et diaconibus, his ergo dicit, ne existiment se effugere judicium Dei, si ea committant ipsi, de quibus alios judicant et condemnant: et ideo oportet unumquemque do sua prius conscientia judicare, et tunc ejus, quem judicat, gesta discutere. Quod si fieret, omnis penitus adeundi honoris ecclesiastici abscinderetur ambitio, si se judicandos potius, quam judicaturos hi qui præesse volunt populis, cogitarent. Nemo ergo existimet quod effugere possit judicium Dei, sicut Propheta ait: *Quo ibo a spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam?* (*Psal.* cxxxviii.) Et quia hæc ad eos maxime dicuntur, qui præsunt, et sunt judices populorum, idcirco et alibi dicit, quia *de domo Dei incipiet judicium* (*I Petr.* iv); et item alibi Dominus dicit: *In his qui approximant mihi, sanctificabor*

Digitized by Google

(*Lev.* x), sicut in Nadab et Abiu gestum est, cum alienum ignem, id est, non sacrum divinis altaribus obtulerunt: incipit ergo judicium a filiis prius; flagellat enim Deus omnem, quem in numerum recipit filiorum (*Hebr.* xi).

An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis? ignoras quoniam bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit? (Ambr.) Hæc dicit ut non jam se putet evasisse, si illum bonitas Dei patitur diu peccantem, nec patientiam ejus putet contemnendam, quasi non curantem res humanas. Intelligat autem ideo a se dissimulari, quia non in hac vita judicium Dei promissum est futurum, ut in ventura vita pœniteat illum judicem Deum non credidisse; in pœna enim positus sine fructu pœnitentiæ pœnitebit, quia non credidit judicium Dei, quod videt verum; necesse est enim, ut acrius emendetur, imo pœnis perennibus torqueatur, quem patientiæ longanimitas non emendavit. Severissime loquitur, sciens malignam mentem non posse, nisi timore a vitiis facile revocari. (*Orig.*) Divitias bonitatis Dei ille agnoscere potest, qui considerat quanta in terris mala quotidie homines gerunt, et quomodo pene omnes declinantes, et simul inutiles facti (*Psal.* xiii), latam et spatiosam perditionis ambulant viam, angusto vitæ itinere neglecto. Et tamen his omnibus Deum producentem solem suum quotidie, et pluvias ministrantem si qui considerant, quanti quotidie in Dominum blasphemant, et in cœlum extendunt linguas suas? Jam quid de fraudibus, de divitiis, de scelere, de sacrilegiis, et piaculis dicam? quibus tamen omnibus in hoc loco illi videntur in scelere præferri, qui alios judicantes ipsi committunt, quæ in cæteris puniunt: si quis ergo hanc bonitatem Dei, et sustentationem (ut quædam exemplaria habent) et patientiam contemnit, ignorat quod per hæc ad pœnitentiam provocatur; sustentatio vero a patientia hoc videtur differre, quod qui infirmitate magis quam proposito delinquunt, sustentari dicuntur, qui vero pertinaci mente velut insultant in delictis suis, ferri patienter dicendi sunt; sed sicut omnia in mensura fecit Deus et pondere et numero (*Sap.* xi), ita etiam patientiæ ejus certa mensura est, quam mensuram credendum est esse consummatam vel ab his qui diluvio perierunt (*Gen.* vii), vel ab his qui in Sodomis cœlesti igne vastati sunt (*Gen.* xix). Unde et de Amorrhæis dicitur: *Nondum enim repleta sunt peccata Amorrhæorum usque nunc* (*Gen.* xv). Ferit ergo Deus patienter, et exspectat uniuscujusque pœnitentiam, sed non vos dissolvat hoc, et tardos ad conversionem faciat, quia rursus patientiæ ejus et sustentationis certa mensura est.

Secundum duritiam autem tuam, et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Cor durum in Scripturis dici videtur, cum mens humana velut cera a frigore iniquitatis obstricta signaculum imaginis divinæ non recipit. Hoc idem alibi cor crassum appellatur, sicut cum dicit, *Incrassatum est cor populi hujus* (*Matth.* xiii; *Act.* xxviii); contrarium vero est duro molle, quod in Scripturis *cor carneum* nominatur, et crasso, subtile vel tenue, quod Apostolus spiritalem hominem vocat eum, qui examinat omnia. Igitur cum quis scit quæ bona sunt, et non agit bona, per duritiam cordis contemptum bonorum omnium habere credendus est; crassitudo vero cordis ejus est, ubi subtilis et spiritalis intelligentiæ non recipitur sensus, et ita cor impœnitens effectum thesaurizat sibi ipsi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, dum bonum opus non agitur per duritiam, intellectus vero bonus per crassitudinem cordis excluditur. Pensate, fratres charissimi, quia conclusit Dei pietas duritiam nostram, non est jam quid homo excusationis inveniat, Deus despicitur, exspectat, contemni se videt, et revocat, injuriam de contemptu suo suscipit, et tamen quandoque revertentibus præmia promittit. Sed nemo hanc ejus longanimitatem negligat, quia tanto districtiorem justitiam in judicio exerit, quanto longiorem patientiam ante judicium prærogavit. Hic etenim Paulus dicit: *An ignoras, quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit, tu autem secundum duritiam tuam, et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei.* De benignitate ergo omnipotentis Dei iram sibi in die iræ reprobi thesaurizant, quia dum ad pœnitendum tempus accipitur, et ad peccatum exhibetur, ipsum remedium gratiæ vertitur in augmentum culpæ, unde et omnipotens Deus, quia collata remedia conspicit ad culpæ augmentum trahi, ipsam benignitatem quam contulit, in judicii districtionem vertit, ut inde amplius feriat, unde modo amplius exspectat, et quia homo deserere malum non vult, ut vivat, augeat unde moriatur. Necesse est enim severiori pœna ut plectatur, imo flammis perennibus torqueatur, qui per longam Dei patientiam non solum emendare se non vult, sed adhuc addens ad contemptum exaggerat peccata; quod autem dicit, *thesaurizas tibi iram in die iræ*, iram Dei ubique loquitur, pro vindicta, idcirco ait, *justi judicii Dei.* Notandum autem quia ira Dei ponitur et in Novo Testamento, quod cum in Veteri legunt homines, qui veteri legi adversantur, culpandam eam putant, cum Deus utique, sicut nos perturbationibus non subjaceat, dicente Salomone: *Tu autem Dominus virtutum cum tranquillitate judicas* (*Sap.* xii), sed ira, ut dictum est, in vindictæ significatione ponitur. *Thesaurizas tibi ipsi iram.* (Orig.) Thesaurus appellatur, quo diversi generis opes et divitiæ congregantur. Hujus in Scripturis significantiam triplicem invenimus; dicitur enim in Evangelio thesaurus esse quidam in terris, in quo prohibet Dominus thesaurizari, et alius thesaurus in cœlo, in quo jubet fideles quosque opes suas recondere; et hic nunc Apostolus dicit iræ thesauros: omnes ergo homines per hæc quæ agunt in hoc mundo, in uno aliquo ex

Digitized by Google

istis tribus congregant thesauros; aut enim infidelis est quis, et iniquus et per duritiam cordis et cor impœnitens in thesauros iræ actus suos recondit; aut terrenus est, et de terra sapit, ac de terra loquitur, et cum ei attulerit ager fructus uberes, destruit horrea sua, et majora ædificat, et thesaurizat in terra, et ille quidem durus, hic autem stultus appellatur, dicitur enim ad eum: *Stulte, hac nocte repetent abs te animam tuam, et quæ parasti, cujus erunt?* (*Luc.* XII.) Aut sapiens est, in Deum dives, in terris ambulans, conversationem habet in cœlis, atque omnia quæ agit digna sunt regno cœlorum, et iste talis divitiarum suarum thesauros condit in cœlis. (*Ambr.*) Dies iræ est peccatoribus, quo punientur: ideo ipsis est ira, quia sentiunt pœnam in die revelationis justi judicii Dei: revelabitur enim, id est, agnoscetur, quod modo futurum negatur, ideoque cum ostenditur, quod non esse creditur, revelatur; his enim ostenditur qui negant, quod credentibus manifestum est, ut confiteantur etiam inviti justum judicium Dei, cum unicuique reddet secundum opera sua. Nunquid enim non hæc fatebuntur juste fieri, cum viderint mala invicem facta ulcisci? (*Orig.*) Evidenter enim in sententiis prophetarum dies iræ, vindictæ dies et judicii designatur. Inde denique ad diem iræ addit Apostolus, *et revelationis*, sic enim dicit, *in die iræ et revelationis justi judicii Dei.* Revelanda namque omnia esse etiam in Evangelio designatur, cum dicitur: *Nihil occultum, quod non manifestabitur; nec opertum, quod non revelabitur* (*Matth.* X). Requiretur sane a quibusdam cur dies hic, de quo superius bibliothecas propheticas movimus, in fine mundi statutus sit, ut omnes, qui ab initio sæculi usque in finem ipsius defuncti sunt, ad hunc ultimum diem judicandi reserventur? Cujus rei interiores causas certum est secretioribus mysteriis contegi: *Mysterium vero regis abscondere bonum est* (*Tob.* XII); tamen explanationis gratia dicemus, in quantum possibile est paginis verba committere. Multi sunt qui ex hac vita abeuntes vel bonorum, vel malorum post se quædam semina reliquerunt; ex quibus, qui supersunt homines, occasiones vel salutis, vel perditionis, accipiunt, verbi gratia dixerim, ut sunt omnes, qui pravas sectas et alienas a Deo inter philosophos condiderunt, vel qui magica sacrilegia, aut qui errores astrorum, et decreta finxerunt; vel certe, qui apud nos auctores hæreticorum et pravorum dogmatum libris editis exstitere, vel etiam qui schismata in Ecclesiis, et scandala ac dissensiones operati sunt; e contrario vero apostolicarum litterarum opus profectusque per has universæ Ecclesiæ, et conversio ad Deum, atque emendatio totius mundi est; quorum omnium causæ nonnisi cum ipsius mundi fine claudentur, et ideo non esset justum judicium Dei, donec de his singulis vel profectus, vel impedimenta penderent. Quod et Apostolus significare videtur, cum dicit, *quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium; quosdam autem subsequuntur* (*I Tim.* V). Jam vero si etiam extra corpus positi, vel sancti, qui cum Christo sunt, agunt aliquid, et laborant pro nobis, ad similitudinem angelorum, qui salutis nostræ ministeria procurant, vel rursum peccatores etiam ipsi extra corpus positi agunt aliquid secundum propositum mentis suæ, ad angelorum nihilominus similitudinem sinistrorum, cum quibus et in æternum ignem mittendi dicuntur a Christo, habeatur hoc quoque inter occulta Dei, nec chartulæ committenda mysteria: sufficiunt ista de die iræ et revelationis. Requiramus de justo judicio Dei, in quo reddet unicuique secundum opera sua, et primo quidem excludantur hæretici, qui dicunt bonas, vel malas animarum naturas, et audiant, quia non pro natura unicuique Deus, sed pro operibus suis reddit; secundo in loco ædificentur fideles, ne putent, sibi autem solum sufficere posse quod credunt, sed sciant justum judicium Dei, reddere unicuique secundum opera sua. Videbuntur nequaquam pro hoc sermone excludi posse gentiles, si forte et ipsi boni aliquid operentur et emendatius agant, sed et illud, quod et in Ezechiele scriptum est, huic sententiæ videtur adversari: dicit enim: *Cum averterit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem secundum omnes iniquitates, quas fecit iniquus, omnes justitiæ ejus, quas fecit, non commemorabuntur in lapsu ejus quo lapsus est, sed in peccatis suis, qui peccavit, in ipsis morietur* (*Ezech.* XVIII). Dicent enim: Si nihil ex justitia justi cum lapsus fuerit memorabitur, quomodo unicuique reddet Deus secundum opera sua? Sed videamus, ne forte absolutionem sui in se ipso sermo divinus inveniat. Si observemus quomodo scriptum est quod dicit: *Cum aversus fuerit justus a justitia sua*, et non sufficeret, cum diceret: *Cum aversus fuerit a justitia sua*, sed addidit, *et fecerit omnem iniquitatem, secundum omnes iniquitates quas fecit iniquus*, in quo videtur latenter hujusmodi inseruisse intellectum, ut si forte non secundum omnes iniquitates, quas fecit iniquus, fecerit justus, non omnes justitiæ ejus de memoria auferantur; si vero omnes iniquitates fecerit quas iniquus, tunc demum omnes justitiæ in lapsu ejus de memoria subtrahuntur. Hæc quamvis occultaverit in Scripturis Spiritus sanctus propter hos qui divitias bonitatis et patientiæ ejus contemnunt, non tamen penitus abstulit, quia et thesaurus in agro absconditus (*Matth.* XIII) non quidem ab omnibus invenitur, ne facile diripiatur, et pereat; invenitur tamen a prudentibus, qui possint ire, et vendere omnia quæ habent, et emere agrum illum. (*Greg.*) Illum in extremo examine justitia æterni judicis salvat, quem hic ejus pietas ab immundis operibus liberat; sin vero ad hoc salvari quisque hic munditia manuum suarum creditur, ut suis viribus innocens fiat, procul dubio errat, quia si superna gratia nocentem non prævenit, nunquam profecto inveniet, quem remuneret innocentem. Unde et veridica Moysis voce dicitur: *Nullusque apud te per se innocens est* (*Exod.* XXXIV). Superna ergo pietas prius agit in nobis ali-

Digitized by Google

quid sine nobis, ut subsequente quoque nostro libero arbitrio, bonum quod jam appetimus, agat nobiscum, quod tamen per impensam gratiam in extremo judicio ita remunerat in nobis, ac si solis processisset ex nobis; quia enim divina nos bonitas, ut innocentes faciat, prævenit, Paulus ait, *gratia Dei sum id quod sum* (*I Cor.* xv); et quia eamdem gratiam nostrum liberum arbitrium sequitur, adjungit: *Et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi;* qui dum se de se nihil esse conspiceret, ait: *Non autem ego*, et tamen, quod se esse aliquid cum gratia invenit, adjunxit, *sed gratia Dei mecum;* non enim diceret *mecum*, si cum præveniente gratia subsequens liberum arbitrium non haberet. Ut ergo se sine gratia nihil esse ostenderet, ait, *non ego;* ut vero se cum gratia operatum per liberum arbitrium demonstraret, adjungit, *sed gratia Dei mecum*. Munditia itaque manuum suarum innocens servabitur, quia qui hic prævenitur dono, ut innocens fiat, cum ad judicium ducitur, ex merito remuneratur.

His qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem, et incorruptionem, quærentibus vitam æternam. (Ambr.) Quoniam judicium Dei justum prædicat, quale autem bonis futurum est, declaravit: hos dicit, qui patientiam Dei scientes, partim ad correptionem, partim ad majorem ultionem non se corrigentium protelari, priorum operum pœnitentes bene versantur, freti fiducia fidei, ne diu hic positi damnum incurrant promissæ vitæ; dabit ergo eis *gloriam et honorem*, et ne non hoc valde magnum ad comparationem præsentis vitæ videretur, quia et hic gloriosi videntur, et honorati, adjecit *et incorruptionem*, ut ex eo alia gloria et alter honor intelligeretur, quando incorruptio simul comitabitur. In præsenti enim honor vel gloria frequenter amittitur, quia corruptibilis est, qui dat, et quod dat, et qui accipit; in die enim judicii Dei incorruptibilis jam dabitur honor et gloria, ut sint tota vita æterna, ipsa enim glorificabitur substantia quadam immutatione meritorum. Hi ergo quærunt vitam æternam, qui non solum bonæ professionis sunt, sed et vitæ. (*Orig.*) Igitur, quod dicit, *patientiam boni operis*, ostendit laborem quemdam et agones imminere his qui bonum opus facere volunt. *Luctamen* est enim, sicut et idem Apostolus dicit, *non adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, et mundi hujus rectores* (*Eph.* vi); quæ omnia bono operi adversantur, et ideo patientia necessaria est, quia scriptum: *In vestra patientia acquiretis animas vestras* (*Luc.* xxi). Videamus autem quod dicit opus bonum. Dominus in Evangelio de ea muliere quæ alabastrum unguenti effudit super caput ejus, pronuntiat quia *opus bonum operata est in me* (*Joan.* xii); designans quod qui verbo Dei unguentum se superfuderit, id est, qui opera cum verbo sociaverit, ille opus bonum operetur; odoratus namque efficitur omni unguentorum suavitate repletus, sermo cum fuerit opere et actibus exornatus. Nunc quid est gloriam et incorruptionem quærere

A requiramus. Est ergo quædam gloria secundum Apostolum, quæ non glorificatur, ut illa quæ in vultu Moysi fuit, quæ dicitur esse destructa, quæ legis littera intelligi potest, habens quidem gloriam præceptorum, sed quæ glorificari non potest; est et alia gloria, quæ permanet et glorificatur in Christo. Cum enim ascendisset in montem cum Petro et Jacobo et Joanne, transformatus esse in gloriam scribitur, et tunc apparuerunt, inquit, Moyses et Elias, colloquentes cum eo (*Matth.* xvii); per quod ostenditur quia legis et prophetarum gloria tunc apparuit, cum Christus fuisset transformatus in gloriam, ut illius gloria illuminata prophetia et lex amoto velamine litteræ intelligatur in spiritu; illa in his putanda est Dei [dici] gloria, de qua Apostolus scribens B ad Hebræos dicit de Filio (*Hebr.* i), quia sit splendor gloriæ et imago expressa substantiæ ejus, per quæ declarat ipsum fontem gloriæ Patrem dici, ex quo splendor gloriæ Filius generatur, cujus participatione omnes creaturæ gloriam habere dicuntur, sicut de his qui ex resurrectione sunt, scribitur: *Alia gloria solis* [*alia claritas solis*, etc.], *alia gloria lunæ, alia gloria stellarum: stella ab stella differt in gloria* (*I Cor.* xv). Verum quia de gloria, ut potuimus, discussimus, videamus quid et honor indicet, quia qui ad æternam vitam festinant, non solum gloriam, sed et honorem quærunt. Scriptum est enim quia *homo, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psal.* xlviii). Quærit ergo illum honorem quem habe- C bat antequam compararetur jumentis insipientibus, id est, illum quem habebat in paradiso antequam peccaret, honorem quo Dei vocem merebatur audire, honorem quo paradisi fructibus et ligno vitæ fruebatur; sed incorruptio quid indicet cito sciemus, si quod ei contrarium est, discutiamus. Incorruptio contrariam habet corruptionem; corruptio duobus ex modis accidere dicitur, corporaliter et spiritaliter: corporaliter accidit, cum evenerit illud quod scriptum est: *Si quis templum Dei corruperit, corrumpet eum Deus* (*I Cor.* iii). Spiritaliter vero, cum illud acciderit quod nihilominus Apostolus dicit: *Vereor autem ne, sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic corrumpantur sensus vestri a simplicitate fidei, quæ est in Christo Jesu* (*II Cor.* ii). Si quis ergo ab his quæ supra diximus D manserit corpore et spiritu incorruptus, iste incorruptionem quærere dicitur, quo scilicet per hanc observantiæ incorruptionem, illam, quæ ex resurrectione est, incorruptionem consequi mereatur. Quid autem detur hæc quærentibus videamus: *Vita*, inquit, *æterna*, illa de qua Salvator docet cum dicit: *Hæc est autem vita æterna ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (*Joan.* xvii); per quod ostendit in agnitione Dei et Christi Jesu vitæ æternæ manere substantiam. Agnitio vero Dei, quomodo haberi possit, docemur in Psalmis, cum dicitur: *Vacate et videte quoniam ego sum Deus* (*Psal.* xlv).

His vero qui ex contentione, et qui diffidunt veritati,

Digitized by Google

obediunt iniquitati, ira et indignatio, tribulatio, et angustia. (Ambr.) Hoc est, iterata angustia: diffidentes de futuro Dei judicio per Christum, ac per hoc, et patientiam ejus contemnentes, contendunt evacuare illud, cum sit verum et stabile; *credunt enim iniquitati*, iniquitas est enim negare quod Deus futurum prædixit. Tria ergo alia posuit incredulitati condigna dicens, *ira et indignatio et angustia*, ira est non ei qui judicat, sed illi qui judicatur, dum fit reus. Irasci enim dicitur Deus, ut vindicaturus credatur. Nam Dei natura ab his passionibus immunis est; et ut non solum irasci, sed et vindicare credatur, adjecit, *et indignatio*. Indignatio est, quam addendo super iram injuriam suam Deum vindicaturum significat. *Augustiæ* vero sunt, quibus sententia constrictus tribulabitur in pœna.

Super omnem animam hominis operantis malum. In hoc opere non solum facta significat, sed et perfidiæ professionem : de incredulo enim dicit, et ideo super animam dixit, ut spiritalem pœnam intelligas non corporalem, quia anima invisibilibus pœnis arctabitur. (*Orig.*) Notandum vero quod Apostolus in enumerando pœnas meritas peccatorum, non dixit iram et indignationem, ut et hoc referatur ad id, *reddet*, quod superius dixerat; sed ait, *Ira et indignatio, tribulatio et angustia*. Unde qui spiritalis est, et intelligit quid Spiritus loquatur in Paulo, dicit non hæc Apostolum per imperitiam, sed per divinam peritiam conscripsisse, scilicet, ut per hæc ostenderet ea quidem quæ secundum patientiam boni operis quærentibus gloriam et incorruptionem reddenda sunt, per Deum reddi, id est, vitam æternam : ea vero, quæ consequentur eos, qui per contentionem diffidunt quidem veritati, obtemperant vero iniquitati, non a Deo dari, cujus dona utique permanentia et ipso digna sunt, sed ex consequentia gestorum suorum *his qui operantur malum, ira et indignatio, tribulatio, et angustia* erit, secundum ea, quæ thesaurizaverunt sibiipsi; nam utique sicut ibi vitam æternam casu accusativo protulerat, ita et hic iram et indignationem tribulationemque et angustiam casu accusativo protulisset, si id ad reddentis Dei personam ferre voluisset, quod et aliis Scripturæ locis similiter intelligitur designari, sicut et in primo libro Regum, ubi dicit Dominus : *Glorificantes me glorificabo; spernentes me spernentur* (*I Reg.* II), in quo evidenter ostenditur quod dicit Dominus eos, qui glorificandi sunt, per se glorificandos, de his vero, qui spernendi sunt, non retulisse ad se, sed absolute dixisse, *quia spernentur*. Si enim, ut bona per semetipsum præstat, ita etiam mala per semetipsum retribueret Deus, consequens erat, ut quomodo dixit, *Glorificantes me glorificabo*, ita diceret, et spernentes me, spernam. Sed et in alio loco per prophetam simile quid videtur ostendi in eo, quod hi qui eunt in ignem, non a Deo, sed a semetipsis eum inveniant accensum, sicut dicit Isaias : *Ite, illuminate ignes vestros, et flammam quam accendistis* (*Isa.* L). Ut adhuc planior horum fiat dissertatio, addentur etiam

A hæc: si quis ægrotus contra præceptum medici sumpserit malorum ciborum succos, et corporis turbata temperie in febres et in quoslibet hujuscemodi incurrerit morbos, certum est quod non per medicum, sed per intemperantiam pestem languoris acceperit : si vero medici præcepta custodiens, in sospitate perduret, utique per medicum dicetur habere gratiam sanitatis : hoc ergo modo consequenter videbitur Deus ipse per se reddere unicuique secundum opera sua, quæ bona sunt, mala autem venire intelligentur non a Deo, sed ex pessimis intemperantiæ succis et cruda pravitate gestorum. Verum et hoc ipsum, quod dixit, *qui ex contentione diffidunt quidem veritati, obtemperant autem iniquitati*, indiscussum non omittamus. In his enim singulis languores quidem

B animæ ab Apostolo designantur, quorum medelam nemo inveniet, nisi prius morborum cognoverit causas. Et ideo in divinis Scripturis, ægritudines animæ numerantur, et remedia describuntur, ut hi, qui se apostolicis subdiderunt disciplinis, ex his quæ scripta sunt agnitis languoribus suis curati, possint dicere : *Lauda, anima mea, Dominum, qui sanat omnes languores tuos* (*Psal.* CII). Unus ergo ex cæteris animæ languor, et quidem pessimus, contentio esse intelligenda est, per quam omne opus pravum geritur; per hanc hæreses nascuntur, per hanc schismata et omnia scandala in ecclesiis generantur, dum hi qui apud semetipsos prudentes sunt, et in conspectu suo sapientes, quidquid libuerit pro lege defendunt. Et inde fit, ut diffidatur quidem veritati,

C obtemperetur autem iniquitati. Diffidere porro pro non credere vel non obtemperare solet in Scripturis sanctis inveniri, sicut et in hoc loco, quod forte aptius Latinus interpres posuisset, si dixisset, qui non obediunt veritati, sed obediunt iniquitati. Omnis ergo qui alienum a veritate iter ingreditur, nec sequitur eum qui dixit, *Ego sum veritas*, diffidit veritati, et inobediens est ei; sic qui non solum in actibus, sed et in sensibus et in fide errant, quod maxime ex contentione contingit. Sed et qui sapientiæ obsistunt, et justitiæ ac sanctificationi, diffidunt Christo, qui sicut veritas est, ita et sapientia, ita et sanctificatio est; non obtemperare autem Christo, qui justitia

D est, hoc est, obtemperare iniquitati, et his actibus quos sine dubio consequuntur illa quæ scripta sunt, *Ira et indignatio, tribulatio et angustia*. De ira jam sæpe diximus quod interdum ipse, qui ex peccati conscientia animæ incutitur cruciatus, ira appelletur. Indignatio autem ipsius iræ tumor quidam significatur, et per singula quoque commotio, ut si, verbi gratia, vulnus aliquod pessimum iram ponamus; hujus autem tumor et distentio, indignatio vulneris appelletur. Tribulatio vero, quam subsequitur angustia, non similis putanda est illi tribulationi, de qua dicit Apostolus, quia *tribulatio patientiam operatur;* illa enim talis tribulatio angustiam non habet subsequentem, sicut et ipse Apostolus dicit : *Tribulationem patimur, sed non angustiamur* (*II Cor.* IV.) Imo vero non solum nullam angustiam tribulatio

Digitized by Google

illa sanctorum, sed latitudinem habet; denique sic dicit justus : *In tribulatione dilatasti me* (*Psal.* IV). In hac ergo sanctorum cordis latitudine non solum habitat, sed inambulat Deus. In peccatorum vero cordibus, ubi angustiæ sunt, quia locum dederunt diabolo ingrediendi, ingreditur quidem, sed non ut habitet, neque ut inambulet, angustiæ enim sunt, sed ut lateat, tanquam in caverna, est enim serpens : sic ergo in se infelix anima, quam pessimus hic anguis obsederit, serpentino frigore rigens attrahitur, et coarctatur, atque in omnes angustias cogitur.

Judæi primum et Græci. (Ambr.) Semper Judæum anteponit prærogativa Patrum, ut aut coronetur primus, aut damnetur; quia credens propter Abraham honorificentior est, diffidens autem pejus tractandus est, quia donum promissum Patribus refutavit.

Gloria autem et honor et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco. Quomodo incredulis tria pœnalia posuit, sic et fidelibus tria magnifica, ut honorem habeant geminum, quasi filii Dei, gloria autem sit pro immutatione, pax vero, eo quod bene viventes quieti erunt in futuro nulla perturbatione commoti, quippe, quia omnis homo a contrariis se abstinens apud Judicem habet pacem.

Non enim personarum acceptio est apud Deum. Quoniam ostendit Judæum sive Græcum non despici a Deo, si tamen credat in Christum, sed acceptam fieri ambobus justitiam fidei, sic iterum non credentes pariter reos esse, quia magis obierit circumcisio sine fide, et proderit præputium per fidem, ac per hoc docet personarum acceptorem Deum non esse. Nec enim prærogativam generis sequitur, ut suscipiat causa Patrum diffidentem, aut abjiciat a se propter indignitatem parentum credentem, sed unumquemque proprio merito aut remunerat, aut condemnat. (*Orig.*) Tres tamen mihi hoc in loco ordines fecisse videtur Apostolus, primo enim dicit de his, qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem, et incorruptionem quærunt, quod ipsis reddet Deus vitam æternam: patientiam autem boni operis in illis esse certum est, qui agones et certamina perferunt pietatis, quod supra exposuimus evidenter de Christianis dici, apud quos martyres fiunt; probatur autem etiam per hoc, quod Dominus dicit ad apostolos, *tribulationem habebitis in hoc modo, et quia mundus gloriabitur, vos autem lugebitis* (*Joan.* XVI), et addidit post pauca, *in vestra patientia possidebitis animas vestras.* Christianorum ergo est pressuram pati in hoc sæculo, et lugere, quorum est vita æterna. Et vis scire, quod nullius est vita æterna, nisi ejus qui credit in Christum, audi Salvatoris ipsius vocem evidenter in Evangeliis designantem : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (*Joan.* XVII). Omnis ergo, qui non agnovit Patrem solum, et Filium ejus Jesum Christum, alienus est ab æternitate vitæ, hæc est enim ipsa agnitio, et fides vita esse designatur æterna. Est igitur plurimus hic Christianorum locus, quibus per patientiam boni operis, gloriam et honorem, et incorruptionem quærentibus, vita æterna reddetur, illa sine dubio quæ dicit, *Ego sum via, veritas, et vita* (*Joan.* XIV); Christus autem, qui vita æterna est, bonorum omnis est plenitudo. Secundo in loco ponuntur hi qui ex contentione, et qui diffidunt quidem veritati, obtemperant autem iniquitati, quibus ira et indignatio, tribulatio et angustia immi net, id est, omni in me operanti malum, Judæo primum et Græco. His autem eisdem etiam bonorum retributio tertio in loco pari cum distinctione promittitur, cum dicit : *Gloria autem et honor, et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco.* (Orig.) Quod, ut ego capere possum, de Judæis et gentibus dicit, utrisque nondum credentibus; potest enim fieri, ut vel ex his, qui in lege sunt, si quis persuasione quidem communi Christo non credit, operetur tantum quod bonum est, justitiam teneat, misericordiam diligat, castitatem et continentiam servet, modestiam lenitatemque custodiat, atque omne opus bonum operetur, hic, etiamsi vitam non habet æternam, quod credens soli vero Deo, non credidit et Filio ejus Jesu Christo, quem misit; tamen operum gloria ejus, et honor, et pax poterit non perire. Sed et Græcus, id est gentilis, si cum legem non habeat, ipse sibi est lex, ostendens opus legis in corde suo et naturali ratione immotus (*Rom.* XIV), sicut videmus nonnullos in gentibus, vel justitiam teneat, vel castitatem servet, vel prudentiam, temperantiam, modestiamque custodiat: iste licet alienus a vita videatur æterna, quia non credit Christo, et intrare non possit in regnum cœlorum, quia renatus non est ex aqua et Spiritu, videtur quod per hæc quæ dicuntur ab Apostolo, bonorum operum gloriam et honorem, et pacem perdere penitus non possit. Si enim secundum ea quæ in superioribus disseruimus, videtur Apostolus condemnare gentiles ex eo quod naturali intelligentia eum cognovissent Deum, non sicut Deum magnificaverunt, quomodo non putamus quod etiam collaudare eos possit et debeat, si qui in his cognoscentes Deum magnificent? Dubitari igitur non puto quod is qui pro malo opere condemnari meruisset, si operatus esset opus bonum, remuneratione boni operis dignus haberetur. Vides enim dicentem Apostolum quia *omnes nos stare oportet ante tribunal Christi, ut reportet unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum* (*II Cor.* V). Inde denique est quod et in hoc loco subjungit, *non enim personarum acceptio est apud Deum.* Quod si adhuc tibi dubium videtur, audi et Petrus quid in Actibus apostolorum pronuntiet, cum ad gentilem Cornelium fuisset ingressus : *Compertum,* inquit, *habeo, quod Deus personarum acceptor non est, sed in omni loco, et in omni gente, qui facit voluntatem ejus, acceptus est ei* (*Act.* X). Sed objici nobis potest illud quod Dominus in Evangelio dicit : *Omnis qui credit in me non judicabitur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei* (*Joan.* III). Sed videamus quomodo non judicamur qui credimus Christo, ut sciamus quomodo et ille judicatus sit, qui non credidit. Nunquid-

Digitized by Google

nam putamus, qui crediderit in Christo, et post hoc homicidium vel adulterium commiserit, aut falsum testimonium dixerit, aut aliquid hujusmodi gesserit, quæ nonnunquam videmus admittere etiam fideles, quia pro his jam non judicabitur, qui credidit in Christo? Certum est hæc omnia venire ad judicium, et ideo sic intelligendus est Domini sermo, quem dicit, *qui credit in me non judicabitur*, quia secundum hoc quod credidit non judicabitur quasi incredulus et infidelis: de actibus vero suis sine dubio judicabitur: ita ergo et ille jam judicatus est, qui non credit, secundum hoc quod non credidit; et sicut credenti si extrinsecus peccati aliquid commiserit, salva fide judicium manet; ita et non credenti, si quid boni operis egerit, excepta infidelitate, remuneratio non peribit: nisi forte quis aliquid grave et intolerabile velit objicere, ut dicat eum qui peccat, computandum non esse inter credentes, quia si credat quis, non peccet, si vero peccat, ex hoc ipso arguatur quod non credat. Sed hæc quam dura sit sententia, nulli ambiguum puto; quotus enim quisque invenietur in terris, qui ita vitam suam libret, ut in nullo penitus delinquat? Sed et Joannes apostolus in Epistola sua, evidenter etiam opinionem hujusmodi notat, dum ait: *Si quis dixerit, quia peccatum non habet, hic mendax est, et veritas in eo non est. Si confiteamur peccata nostra, habemus advocatum apud Patrem Jesum justum, qui exorat pro peccatis nostris* (*I Joan.* I, II). Hæc ergo a nobis in hoc loco, prout potuimus, discussa sunt, considerantibus etiam illud, quod dicit Apostolus (c. III): *An Judæorum Deus tantum, nonne et gentium? Imo et gentium?* ut per hæc evidentior fiat explanatio, quomodo Judæi primum, deinde Græci ponuntur ab Apostolo, sed tantum in arbitrio legentis sit probare quæ dicta sunt, nos autem plura adduximus in tractatum, ne quid de Apostoli sensu indiscussum relinquere videremur.

Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt (Amb.). Quomodo potest sine lege peccari, cum omnes simul subditi simus legi naturali? Sed de Moysis lege dicit, cui Judæi obnoxii sunt, dum non credunt, nec non et gentiles, sed jamdudum; quia adjungere se illi noluerunt. Non credentes ergo gentiles duplici genere fiunt rei, quia neque legi datæ per Moysen assenserunt, neque Christi gratiam receperunt, ideo dignum est ut pereant. Igitur sicut qui sine lege peccat, peribit, ita et qui sine lege legem servaverit, justificabitur: justitiam naturaliter servans, custos legis est; si enim *justo non est lex posita* (*I Tim.* I), sed injustis, qui non peccat, amicus legis est; huic sola fides deest, per quam fiat perfectus, quia nihil proderit illi apud Dominum abstinere a contrariis, nisi fidem in Deum acceperit, ut sit justus per utraque, quia illa temporis justitia est, hæc æternitatis. (*Orig.*) Quod vero graviore sententia percuti videtur is qui sine lege peccaverit, quoniam periturus pronuntiatur, cum utique et miseratione aliquis dignus videatur, qui adjutorio non usus est legis, videamus ne quid iterum, ut in cæteris docuimus, divinæ bonitatis hic lateat, quam semper abscondit timentibus se; fortassis enim, ob hoc sibi propensiorem curam pro his qui pereunt, inesse ipse Dominus in Evangelio ostendit, cum dicit, *quia venit Filius hominis quærere et salvare quod perierat* (*Luc.* XIX); et iterum dicit: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (*Matth.* X); et David dicit: *Erravi sicut ovis perdita; require servum tuum, Domine* (*Psal.* CXVIII). Sed et in Evangelio drachma quæ perierat mundata domo invenitur a muliere, et gaudet pater super filio juniore pœnitente, *quia mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est* (*Luc.* XV); qui junior filius, ut ego arbitror, etiam ipse secundum naturalem jam fuerat legem, hoc enim videtur indicari in eo quod consumpsit partem paternæ substantiæ quæ eum contingebat vivendo luxuriose. Sed et in Ezechiele propheta (*Ezech.* XXXIV), pastoribus imputatur quod infirmum non colligaverunt, et quod perierat non quæsierunt, et post pauca ipse Dominus dicit: *Et quod periit*, inquit, *ego requiram.* Verumtamen observandum est quod in his omnibus nunquam Deus aliquem dicitur perdidisse, sed unusquisque ex se pati hoc quod periit, ut in hoc ipso ait, *sine lege peribunt*, et *venit Filius hominis quærere quod perierat*, non quod perdiderat, et ad oves perditas domus Israel, non quas perdiderat; et cum ipse Dominus dicit: *Omnes*, inquit, *quos dedisti mihi servavi, et nullus ex eis periit* (*Joan.* XVII), non dixit, nullum ex eis perdidi. Sane sicubi perdere Deus dicitur, pro reprobare magis invenies dictum, sicut cum dicit: *Perdam sapientiam sapientium, et intellectum prudentium reprobabo* (*I Cor.* I). Quod autem dicit quia *quotquot in lege peccaverunt, per legem judicabuntur*, intuere, ne forte secundum vindictas has quæ in lege scripta sunt, quibus agebantur judicia, ubi lapidari vel in ignem tradi, vel civitatem refugii adire, vel alia hujusmodi pati jubebantur, ita sit et judicium futurum, quoniam quidem typo et umbræ cœlestium deservire dicuntur hi, qui sub lege sunt, ne forte simili quadam ratione agatur et jam futurum judicium in eos qui prævaricati fuerint legem. (*Orig.*) Cum ergo diversas in Scripturis dici clariuerit leges, si quis in tantum omnes has refugerit, ut etiam naturalis ipsa lex quæ nulli fere deest, vel per duritiam vel per crassitudinem cordis obliterata in eo videatur, et abolita, de isto potest videri dictum quod sine lege pereat; judicandus vero per legem dicatur is qui sub lege vivit, quia et Apostolus contestatur omnem circumcidentem se, quia debitor sit universæ legis faciendæ (*Gal.* V), (*Aug.*) Quis audeat dicere, Judæos, qui in lege peccant non esse perituros, cum in Christum non crediderint, quandoquidem de illis dictum est, per legem judicabuntur ut pereant? Nam si pejor erit conditio nescientium quam scientium legem Dei, quomodo verum erit quod in Evangelio Dominus ait: *Servus qui nescit voluntatem domini sui, et facit digna plagis vapulabit paucis* (*Luc.* XII).

Et quicunque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. (Ambr.) Quoniam Judæi legem habent, in

Digitized by Google

qua salus illis promissa est; non credentes, vel non recipientes promissum per legem judicabuntur, sub qua vixerunt: ipsa enim accusante, pœnas exsolvent, nam prope gravior Judæorum causa est apud eos ipsos quam gentilium. Sicut enim credentes præferuntur, ita et cum diffidunt, pejores inveniuntur: plus enim displicet qui quod habuit, amisit, quam qui quod non speravit, consequi non potuit; iste enim non intravit in regiam, ille foras missus est.

LIBER SECUNDUS.

SEQUITUR CAPUT II.

Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. (Ambr.) Hoc dicit quia non hi justi sunt qui audiunt legem, sed qui credunt in Christum quem lex promisit, et hoc est facere legem. Omnis autem non facit legem, qui non credit legi, dum non recipit cui lex testimonium perhibuit. Qui autem in lege videtur non esse, quia incircumcisus est carne, credit autem in Christum, hic fecisse legem dicitur, et ille qui se dicit in lege esse, id est Judæus, auditor legis fit, non factor, quia non credit in Christum scriptum in lege, sicut dixit Philippus ad Nathanael (*Joan.* I): *Quem scripsit Moyses in lege et prophetæ, invenimus Jesum.* (Greg.) Illi duo discipuli in Evangelio (*Luc.* XXIV), qui post resurrectionem Domini cum eo in via comitabantur, ad hospitium illum invitant, mensam ponunt, cibos offerunt, et Deum quem in Scripturæ sacræ expositione non cognoverunt, in panis fractione cognoscunt. Audiendo ergo præcepta Dei, illuminati non sunt, faciendo illuminati sunt, quia scriptum est, *non auditores legis justificabuntur apud Deum, sed factores legis justificabuntur.* Quisquis ergo vult audita intelligere, festinet ea quæ jam intelligere potuit opere implere; ecce Dominus cognitus non est dum loqueretur, et dignatus est cognosci dum pascitur.

Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt. Gentes Christianos dicit alio loco: *Vobis enim dico gentibus* (*Col.* I) qui incircumcisi neque neomenias, neque sabbatum, neque escarum legem servant, et duce natura, credunt in Deum et Christum, id est in Patrem et Filium; hoc est enim legem servare, dominum legis agnoscere. Prima enim sapientiæ pars hæc est, timere Deum Patrem ex quo sunt omnia, et Dominum Jesum Filium ejus per quem sunt omnia: ipsa enim natura proprio judicio Creatorem suum agnoscit non per legem, sed per rationem naturæ: opus enim opificem cernit in se.

Hi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Idem sensus, quia dum natura duce credunt, opus legis ostendunt, non per litteram, sed per conscientiam. Opus autem legis est fides, quam cum dictis exhibet Deo, naturali judicio ostendit semetipsum legem sibi esse, quia quod mandat lex, ultro facit, ut credat in Christum. (*Orig.*) Quod autem dicit, *in cordibus*, non est putandum quia in membro corporis quod cor appellatur, lex scripta dicatur; unde enim caro, aut tantos prudentiæ sensus possit emittere, aut tanto memoriæ receptaculo continere? Sed sciendum est rationalem animæ virtutem, cor solere nominari testimonia sanæ conscientiæ, ut Apostolus dicit eos qui descriptam continent in cordibus legem. Unde necessarium videtur discutere, quid istud sit quod conscientiam Apostolus vocat, utrumne alia sit aliqua substantia quam cor vel anima, hæc enim conscientia, et alibi dicitur, quia reprehendat, non reprehendatur, et judicet hominem, non ipsa judicetur, sicut ait Joannes: *Si conscientia*, inquit, *nostra non reprehendat nos, fiduciam habemus ad Deum* (*I Joan.* III). Et iterum ipse Paulus alibi dicit, *quia gloriatio nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (*II Cor.* I). Quia ergo tantam ejus video libertatem, quæ in bonis quidem gestis gaudeat semper, et exsultet, in malis vero non arguatur, sed ipsam animam, cui cohæret, reprehendat et arguat.

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum. (Greg.) Quod autem dicit, contestante conscientia illorum, secundum illum locum loquitur Joannis apostoli quo ait: *Dilectissimi, si cor nostrum nos non reprehendat, major est Deus conscientiæ nostræ*, etc. (*Amb.*) Teste interiore conscientia sua credunt, quia conscii sibi sunt convenire sibi quod credunt. Congruum est enim creaturæ credere et venerari suum conditorem, nec absurdum est ut dominum servus agnoscat.

Et inter se cogitationibus invicem accusantibus, aut etiam defendentibus in diè quæ judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium meum per Jesum Christum Dominum nostrum. Quoniam Judæos diffidentes per legem dixit judicandos fore, lex enim illos accusabit, quoniam Christum illis promisit, quem venientem recipere noluerunt. Gentes autem quæ legem utique non habent, per conscientiam judicabuntur si credere noluerint. Primum quidem accusatores erunt gentiles credentes non credentium gentilium, sicut Judæis non credentibus dicit Dominus de discipulis suis, *ipsi judices erunt vestri* (*Matth.* XII); quia perfidia Judæorum judicabitur fide apostolorum, qui cum ex ipsis essent, illis diffidentibus, crediderunt. Deinde cogitationibus suis accusabuntur gentiles, si compuncti Creatoris fidem et virtutem noluerunt credere, et si stupore quodam non considerant, ut credant verbis et gestis Dominicis, defendentes se conscientia in die judicii, quia non cogitavit se debere credere; et judicetur non quasi malevolus, sed quasi ignorans: non tamen sine pœna futuros, quia id non licet ignorare. Gentes enim duplici genere significat tam credentes quam

Digitized by Google

non credentes. Superius enim de gentibus credentibus dicit, postea autem subjecit etiam de his gentibus quæ non credunt, ut sicut etiam per conscientiam suam laudantur credentes, ita et per conscientiam suam accusentur diffidentes. Puto etiam sic posse intelligi, si tota quæstio de gentibus credentibus dixisse credatur, quoniam quod ait : *Quid mihi de his qui foris sunt judicare?* (*I Cor.* v.) Et : *Qui non crediderit*, inquit, *jam judicatus est* (*Joan.* III), et quia *non resurgent impii in judicio* (*Psal.* I). Sine lege enim peccantes, sine lege et peribunt, ac per hoc ante tribunal Christi stare non poterunt, et reddere causas, quia resurgentes ducentur ad gehennam. Illi enim quos dicit invicem cogitationibus suis accusari aut defendi in die judicii Dei, Christiani sunt hi qui discordant a fide Catholica, diverse sentientes de Christo, aut de sensu legis in traditione Ecclesiæ, sive Cataphryges, sive Novatiani, sive Donatiani, aut cæteri hæretici : horum cogitationes invicem se accusabunt in die judicii. Si intellexit quis veram esse Catholicam fidem, et ne videretur emendatus sequi noluit, erubescens ab eo quod diu tenuit recedere, in die judicii cogitatione sua accusabitur. Duæ etenim cogitationes in homine se invicem accusabunt, bona et mala. Bona accusat malam, quia contradixit veritati; mala iterum accusat bonam, quia non secuta est, ut sensit; et per hæc constituitur reus, qui cogitavit sentiens bonam et veram esse Ecclesiam Catholicam, et permansit in hæresi vel schismate : ejus autem cogitationes se invicem defendent, qui semper hoc cogitavit, putans utile quod secutus est; dicturus est enim semper : In cogitationibus meis hoc putavi utile quod secutus sum, hæc fuit fides mea. Hic leviorem habebit causam, quamvis emendandum sit, quia conscientia sua non accusabitur in die judicii. Hoc modo judicabuntur occulta hominum in die judicii Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. (*Orig.*) Rectum judicium Dei esse quis dubitet, ubi accusatores, et defensores adhibentur, et testes? Et quidem de hoc justo judicio nos homines capiamus exemplum, nec putemus unquam sine accusante et defendente, et testibus justum haberi posse judicium. Deinde videndum est quomodo in illa die, cum judicabit Deus occulta hominum, cogitationes vel accusabunt animam vel defendent, non utique illæ cogitationes quæ tunc erunt, sed istæ quæ nunc sunt in nobis. Cum enim sive bona sive mala cogitamus, velut in cæteris, ita in corde nostro tam bonarum quam malarum cogitationum notæ quædam et signacula relinquuntur, quæ in occulto nunc pectoris sunt posita, in illa die revelari dicuntur a nullo alio nisi ab eo qui solus potest occulta hominum scire, quorum signorum vel quarum notarum causas non latere Deum, etiam nostra conscientia contestabitur. (*Greg.*) Ergo quia fidelis quisque cogitationes in judicio exquiri subtiliter non ignorat, semetipsum introrsus discutiens ante judicium vehementer examinat, ut districtus judex eo jam tranquillius veniat, quo eum quem discutere appetit, jam pro culpa punitum cernit.

Si autem tu Judæus cognominaris. (Ambr.) Cognomen Judæi est, quia ex prærogativa parentum est, ut dicantur Israelitæ, et tamen si totum velimus quod ad causam pertinet, comprehendere, cognomen tripartito genere significatum debemus advertere. Primum quia filii sunt Abrahæ, qui per fidei suæ meritum pater positus est cunctarum gentium. Deinde propter Jacob, qui augmentandæ fidei gratia Israel appellatus est : cœpta enim patris dignitas nobilitatur in filiis. Tertio non magis propter Judam, sed propter Christum, quia ex Juda ortus est secundum carnem, Judæi cognominantur, quia in Juda hoc significatum est quod futurum erat in Christo. Dictum est enim : *Judas erit dux vester;* et : *Juda, te collaudant fratres tui* (*Gen.* XLIX); quæ laus data Judæ non probatur, sed Christo, quem omnes quotidie laudant hi quos fratres suos dignatus est appellare; ipse enim dixit mulieribus : *Ite et dicite fratribus meis, quia præcedo vos in Galilæam* (*Matth.* XXVIII). Quis enim non laudet eum, cujus beneficium [*Forte* beneficio] vivit? Apostolus ergo sub hac significatione, quia posterior numero, sed perfectior merito est, totum voluit comprehendi : quod Judæi non intelligentes, nomen sibi carnalis Judæ defendunt.

Et requiescis in lege, et gloriaris in Deo, et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora instructus per legem. Non magnum valde videri vult, si Judæus credat; quippe cum sit instructus per legem : periculosum autem valde si non credat; ducem enim habet legem. Sed ut præponatur credens, meritum facit patrum, quia quamvis aliquis per se floreat, erubescit tamen in suis.

Confidisque te ipsum ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ et veritatis in lege. Vera sunt hæc, quia legis documentum hoc est, erudire imperitos et Deo subjicere profanos, vel ab idololatriæ cultura impios promissione, quæ facta per legem est, ad melioris spei fiduciam provocare. Recte igitur gloriatur in his legis doctor, quia formam tradidit veritatis. Si autem non recepit eum quem lex promisit, frustra gloriatur de lege cui injuriam facit, dum Christum spernit promissum in lege, et nec jam eruditor erit insipientium, nec magister infantium, nec lumen eorum qui in tenebris sunt, sed dux omnium horum ad perditionem.

Qui ergo alium doces, teipsum non doces. Hoc est, tu qui gentiles arguis quod sine lege et Deo sunt, teipsum non arguis : diffidens enim de Christo in lege promisso, in eisdem quæ arguis inveniris.

Qui prædicas non furandum, furaris. Facis enim quod prædicas fieri non debere; dum enim fidem Christi per malam interpretationem subripis, negas Christum Dominum nostrum in lege promissum.

Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Adulteras autem legem, quando veritatem Christi tollis, et mendacium ponis; unde alio loco dicit : *Adulteratores verbi* (*II Cor.* II).

Digitized by Google

Qui exsecraris idola, sacrilegium facis. Sacrilegus es quando Christum, quem lex et propheticus sermo Deum significat, negas. Dicit enim Isaias : *Quia in te est, et non est Deus præter te : tu enim Deus es, et nesciebamus, Deus Israel Salvator* (*Isa.* XLV). Nunquid Judæi de Deo Patre dicebant : *Tu es enim Deus, et nesciebamus* ; cum tota lex Dei Patris auctoritatem prædicet, ex quo sunt omnia? Sed quia Filius Dei semper quidem apparuit, latebat autem quis esset, cum post resurrectionem cognoscitur diciturque ei in confessione : *Tu es enim Deus, et nesciebamus.* Qui enim putabatur in lege tantum angelus et dux exercitus Domini : at cum intelligitur esse Filius Dei, dicitur enim cum gratiarum actione : *Tu es enim Deus, et nesciebamus.* Per hoc ergo significat quia ipse esset, qui apparuerat quidem patriarchis in Deum, et post incarnatus est, sed non fuerat intellectus ab omnibus.

Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras. Prævaricator legis es, quando sensum legis, qui de incarnatione et divinitate Christi est, præteris, et Deum non honoras, dum testimonium ejus, quod dedit de Filio suo, non recipis : ipse enim dixit : *Hic est Filius meus dilectus.*

Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est. Hæc dicit Isaias propheta, quia nomen Dei blasphematur inter gentes, quando Judæos pro noxiis suis traditos sibi non advertebant, sed idolis suis dabant glorias, quasi Judæorum Deum vicissent in Judæis ; ita et tempore apostolorum Dei nomen blasphemabatur in Christo, quia Judæi Christum Deum negando blasphemabant et Patrem, sicut dicit Dominus : *Qui me recipit, non me recipit, sed eum qui me misit* (*Luc.* IX) ; et ideo inter gentes blasphemabatur, quia credentibus gentilibus, Judæi suadere nitebantur Christum Deum non credendum, ut blasphemium gentium a Judæis vel Photini auctoribus sit profectum. (*Orig.*) Verum hæc Apostolus quidem ad eum qui nomine, non opere, Judæus est, dicit : pertinere etiam tamen ad omnem hominem possunt, in quo tantum nomen religionis et pietatis est ; opera autem et scientia, et fides deest, et ideo majore cura hæc in nobis ipsis quam in ipsis his qui ad fidem Christi non veniunt, discutere debemus, ne quis nostrum, qui per fidem Christi et circumcisionem in baptismo datam verus Judæus effectus est, et in lege Christi requiescit, gloriatur quoque se, idolorum errore depulso, agnovisse Deum, et ejus sibi innotuisse voluntatem. Scit enim probare quod bonum et beneplacitum est et perfectum ; et eo usque pervenit, ut esset dux et doctor Ecclesiæ, ad illuminandos eos qui in scientia cæci sunt, et instruendos parvulos in Christo, ne is, inquam, talis alios quidem velit docere districtius, et de his quos instruit summam disciplinam castitatis exigere, ipse vero intemperantiæ vitio et cupiditatis urgeatur, nonnunquam etiam flammis occultæ libidinis æstuet. Ad hujusmodi ergo hominem apostolicus hic sermo competenter aptatur, dicens et : *Tu qui doces alium, seipsum non doces ; qui prædicas non furandum, furaris ; qui dicis non mœchandum, mœcharis.* Quod si etiam, ut nonnunquam fieri solet, munera oblata Deo, et stipem in usus pauperum datam, ad propria lucra converteret, recte ei dicitur : *Qui abominaris idola, sacrilegium facis.* Si vero etiam aperta incurrat opprobria, et de avaritia ejus atque iniquis judiciis et temulentia publicam jam teneat notam, dehonoratur Deus in actibus ejus ; et cum doctor Ecclesiæ talis esse, populis innotuerit, nomen Dei blasphematur in gentibus ; certi sunt enim magistro similes esse discipulos. Possunt tamen hæc eadem tertio loco, etiam hæreticis aptari : et ipsi enim cognominantur Christiani, et nonnulli eorum etiam legem tenuere, per quam instructi, ductores se esse cæterorum et magistros infantium profitentur, probantur utiliora quæ latere ab ecclesiasticis dicunt. Sed isti quoniam furantur verba Dei, et intellectum eorum perversa expositione subripiunt, et adulterum fidei sensum ad sponsam Christi Ecclesiam in regios thalamos inducunt, recte ad eos dicitur : *Qui prædicas non furandum, furaris ; qui dicis non mœchandum, mœcharis ; et qui abominantur idola, sacrilegium committunt,* pretiosa vasa de templo Dei, id est, veræ fidei margaritas in Scripturis sanctis furantes, per quos et nomen Dei blasphematur inter gentes, dum casta et honesta Ecclesiæ dogmata, corruptis ac turpibus maculant hæreticæ pravitatis erroribus. Ex illis enim et infanticidii et incesti, cæterorumque similium scelerum probra ad invidiam sanctæ religionis exorta sunt. Sciendum tamen est hæc Apostolum per ironiam dicere ad Judæos : neque enim qui vere requiescit in lege, et gloriatur in Deo, et probat utiliora, hæc quæ enumerata sunt facere credendus est.

Circumcisio quidem prodest, si legem observes. (Ambr.) Potest dici e contra : Si prodest circumcisio, cur prætermittitur? Sed prodest si legem observes. Tenenda ergo circumcisio est, et ut possit prodesse, servanda est lex. Quid ergo prohibuit quod prodesse, si lex servetur, ostendit? Videtur ergo male prohibitum, quod non per se displicet, sed per alterius negligentiam frustrari dicitur.

Si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Hoc est quod dicit, quia si lex servata non fuerit, Judæus gentilis efficitur. Sed circumcisionem pro genere posuit Abrahæ, quia ex Abraham circumcisio ; nec enim poterat ædificare quæ destruxerat. Hoc enim ait ut doceat tunc prodesse ex genere Abrahæ esse, si lex servetur, id est, si in Christo credatur, qui promissus est Abrahæ, quia et suum meritum habent justificati per fidem, et honore patrum sublimantur ; omnis enim salus in lege de Christo est. Hic ergo servat legem, qui credit in Christo ; si autem non credit, transgressor legis est, quia non recipit Christum, quem lex ad justificationem venturum cecinit, quam ipsa dare non potuit ; et nihil illi proderit dici filium Abrahæ, quia hic secundum meritum filius est Abrahæ, qui fidem sequitur, per quam Deo dignus exstitit Abraham.

Digitized by Google

Unde ait: *Circumcisio tua præputium facta est*, id est, gentili similis factus es, non credens in eum qui in signo circumcisionis filius promissus est Abrahæ.

Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? Justitia legis fides est Christiana, sicut alio loco dicit: *Finis legis Christus ad justitiam omni credenti* (*Rom.* x). Ideo manifestum est quia si gentilis credat in Christum, fit filius Abrahæ, qui pater est fidei.

Et judicabit id quod ex natura est præputium, et legem perficiens, te, qui per litteram et circumcisionem prævaricator es legis. Credens gentilis, duce natura, in Christum, condemnat Judæum, cui lex promiserat Christum, et advenienti ei credere noluit. Quanta ergo gentilis dignus est gloria, qui per solam naturam intellexit auctorem, sicut dicit Petrus apostolus: *Auctorem vero vitæ interfecistis* (*Act.* III); tanto magis puniendus Judæus est, qui neque per naturam, neque per legem Christum agnovit auctorem. (*Orig.*) Quæ sit circumcisio, quam prodesse dicit Apostolus, vel quæ prosit lex, si custodiatur, diligenter requirendum videtur, ut cum hæc intellexerimus, possimus et circumcidi. Quippe si prodest circumcisio secundum verbum Apostoli dicentis quia *circumcisio prodest, si legem custodias*, ipse Apostolus in consequentibus docet, quia *non illa quæ in manifesto est in carne circumcisio, sed circumcisio cordis per spiritum, non per litteram facta, laudem non ab hominibus habet, sed ex Deo;* et alibi dicit: Videte circumcisionem: nos enim sumus circumcisio, qui spiritu Deo servimus, et non in carne confidimus. Hæc, ut opinor, est circumcisio quam prodesse dicit Apostolus, *si legem custodias:* non legem litteræ, cujus utique circumcisionem in carne non recipis, sed legem spiritus, secundum quam circumcideris corde; *littera enim occidit, spiritus autem vivificat* (*II Cor.* III), quia et lex Dei non refertur atramento scripta, sed digito Dei, qui est spiritus ejus, et non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis. Verum potest nobis objici, quasi Apostolus circumcisionem prodesse dicit. Quæ utique non alia intelligitur esse, quam animæ purgatio et abjectio vitiorum. Quomodo addit adhuc ita demum prodesse hujusmodi circumcisionem, *si legem custodias*, cum hæc ipsa circumcisio non nisi ex legis observantia fieri videatur. Sed intuere ne forte abscindere vitia, et cessare a malis circumcisionem significet: agere autem quæ bona sunt, et efficere quæ perfecta sunt, custodire sit legem; neque enim in eo perfectio est, si cessetur a malis, sed in eo si agantur bona, sicut in Psalmo evidentius perdocemur, cum dicitur: *Declina a malo;* et non hic stetit, sed addidit, *et fac bonum* (*Psal.* XXXVI). Similiter ergo et Apostolus, utpote in his imbutus, ita demum dicit prodesse circumcisionem et abjectionem malorum, si custodias legem bonorum; neque enim perfectus quis esse potest si nihil egerit mali, sed si aliquid egerit boni. Unde et ipsa circumcisio, quæ fiebat in carne, non absque hujus intelligentiæ quam nunc exponimus significatur imagine. Denique octava die parvulis dabatur qui nihil utique adhuc operis agerent. Quod si quis nobis proferat illud quod in principio libri Job de laude ejus positum est, ubi dicit: *Et erat Job homo verax, sine querela, justus Dei cultor, abstinens se ab omni re mala* (*Job* I), cur præcedente boni operis laude in ultimo mali continentia numeretur: illud quod arbitror judicari quod sæpe fieri solet, quia plurimi hominum agunt quidem quæ bona sunt, misceant tamen aliquid et operis mali; pauci vero sicut Job, qui ita veraces et irreprehensibiles, ita justi sunt et cultores Dei, ut hæc omnia agentes abstineant se ab omni re mala. Si ergo, inquit, prævaricator sis legis, sicut supra exposuimus, non agendo quæ bona sunt, circumcisio tua præputium facta est, dum et hoc tibi quod abstinere a malo visus es, opera fidei et justitiæ non agenti ad infidelitatem reputatur; neque enim possibile est alicui carnalem circumcisionem rursum in præputium verti, cum utique abscissa præputii carne ultra redire non possit. Dignius ergo et evidentius intelligitur, quod continentia mali operis, quæ per circumcisionem significatur, si opera fidei non habeat, ad immunditiam reputetur. Sed in Ecclesia, qui per gratiam baptismi circumciditur, si post hæc prævaricator sit legis Christi, circumcisio baptismi ad infidelitatis ei præputium reputabitur, quia et fides sine operibus mortua dicitur, et mali villici pars cum infidelibus ponitur; si autem præputium justitias legis custodiat, nonne judicabit id quod ex natura est præputium, legem perficiens, te, qui per litteram et circumcisionem prævaricator es legis? Superius dixit quia duos Judæos et duas circumcisiones discutiit Apostolus, et nunc de carnali, nunc vero de spiritali commemorat. Videtur ergo in præsenti loco præputium dicere gentes quæ in præputium carnis ad fidem Christi venerunt, quas legem spiritalem servantes componit et comparat Judæis, qui per litteram et circumcisionem carnis prævaricatores sunt legis, quos et judicandos ab his dicit, in quibus non carnis circumcisio, sed legis observatio est. Possumus autem ex hac comparatione etiam nostros in Ecclesia commonere, verbi causa: si dicamus in præputio adhuc esse catechumenos aut etiam gentiles, et circumcisos esse fideles per gratiam baptismi. Si ergo catechumenus, qui nondum per gratiam lavacri circumcisus est, legem Christi servet, justitias et mandata custodiat, nonne ex comparatione judicat eum qui fidelis dicitur et præcepta non servat ac legem Christi et mandata contemnit? Denique et ipse Dominus dicebat: *Regina Austri surget in judicio cum generatione hac, et condemnabit eam, quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis* (*Matth.* XII).

Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ palam in carne circumcisio, sed qui in occulto Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. (Aug.) Quod autem dicit, *spiritu, non littera*, hoc est ut secundum spiritum, non secundum quod habet littera, lex

Digitized by Google

intelligatur, quod contingit illis qui circumcisionem magis carnaliter quam spiritaliter acceperunt; quod autem dicit, *cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo*, illi convenit quod ait, *qui in secreto Judæus est*. (Ambr.) Non est obscurum, quia circumcisionem carnis negat laudem habere apud Deum (nec enim Abraham ideo justificatus est, quia circumcisus est, sed quia credidit justificatus est, postea autem circumcisus est), cordis autem circumcisionem laudabilem esse apud Deum. Circumcidere enim cor, amputato errore, agnoscere est Creatorem; et quia circumcisio cordis futura erat, primus Moyses ait: *Circumcidite duritiam cordis vestri* (*Deut.* x); et Jeremias similiter: *Circumcidite præputium cordis vestri* (*Jer.* iv). Hoc dicit Judæis idola sequentibus; velamen est enim circa cor, quod conversus ad Dominum circumcidet, quia fides aufert nebulam erroris, et tribuit perfectam Dei cognitionem in mysterio sanctæ Trinitatis, quod incognitum erat a sæculis. Hujus ergo circumcisionis laus ex Deo est, occulta hominibus; cordis enim meritum, quod aspicit Deus, non carnis. Nam Judæorum laus ex hominibus est: gloriantur enim in carnis circumcisione, quod ex patribus sit; unde inter cætera ait: *Et gloria in pudendis eorum qui terrena sapiunt* (*Phil.* iii), hoc est, qui circumcisionem carnis gloriam putant: terrena enim sapit qui in carne gloriatur; qui vero in spiritu gloriatur, hujus laus ex Deo est; spiritu enim non carne creditur.

CAPUT III.

Ostendit in quo Judæi erant gentilibus meliores, probans tam gentiles quam Judæos indigere gratia Christi.

Quid enim amplius est Judæo, aut quæ utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei. (Ambr.) Quia cum multa sint quæ ad honorificentiam et meritum pertineant seminis Abrahæ, hoc tamen solum aperte memorat, quia maximæ laudis eorum est, ut legem per quam addiscerent rectum a perverso distinguere, digni judicarentur accipere, ut post hoc primum cætera qualia sint, possint intelligi. Quoniam autem Judæis carnalibus, id est incredulis, nihil proficere testimonium generis ostendit, ne omnes, id est, et credentes male tractasse videretur, docet multum utile esse Judæis credentibus, quia filii sunt Abrahæ. Iis enim eloquia Dei sunt credita, dum legem, quæ peccatis hominum obsoleverat, quasi impune peccaretur apud Deum, merito patrum reformatam accipiunt, et populus Dei vocantur. Ægyptus quoque propter injurias illorum diversis plagis percutitur, cœlesti pane cibantur, omnibus gentibus terrori sunt, testante hoc Raab meretrice: quibus etiam Salvator Christus ad sanctificationem promissus est. Ideo ait, *multum* utile Judæis *per omnem modum*, quia filii sunt Abrahæ: anteponuntur enim gentibus, sed si credunt. (*Orig.*) Sed et hoc ipsum quod dicit, *quia credita sunt illis eloquia Dei*, considerandum est quia non dixerat litteras esse creditas, sed *eloquia Dei*. Unde via nobis datur intelligendi, quod his qui legunt et non intelligunt, et legunt et non credunt, littera sola sit credita illa, de qua dicit Apostolus, quia *littera occidit* (*II Cor.* iii); eloquia autem Dei illis sint credita, qui intelligentes et credentes his quæ Moyses scripsit, credunt et Christo sicut et Dominus dicit: *Quod si credidissetis et ipsi Moysi, crederetis utique et mihi: de me enim ille scripsit* (*Joan.* v). Sed esto habeat amplius Judæus in litteris, habeat aliqua in eloquiis Dei. Nunquid penitus reliquerunt, hi qui ex gentibus veniunt ad Christum, an et ipsis est ubi habitant aliquid amplius? Audi Dominum dicentem ad centurionem ex gentibus credentem: *Amen dico vobis, quia nec in Israel tantam fidem inveni* (*Luc.* viii). Vide ergo ubi venitur ad fidem, quantum amplius habeant gentes, de quibus alio loco Dominus dicit: *Quia venient ab oriente, et occidente, et a quatuor ventis terræ, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno Dei; filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores* (*Matth.* vi). Ubi ergo ad leges venitur et litteras, habent Judæi amplius multum per omnem modum: ubi vero venitur ad fidem, ut ex comparatione dixerim, habent amplius gentes multum per omnem modum. Requirendum sane est, si etiam Samaritis dicendum est primis credita esse eloquia Dei, quoniam quidem etiam apud ipsos lex Moysi servari videtur. Sed illis ego ne ipsam quidem litteram, quæ occidere dicitur, creditam dixerim, dicit enim de eis propheta: *Væ his qui spernunt montem Sion, et confidunt in monte Samariæ* (*Amos* vi). Ipsi quippe se alienos a litteris Dei faciunt repudiantes prophetas. Sed et hæreticis qui iniquitatem loquuntur in excelsum, et qui impietate sua dividunt unitatem deitatis, et qui legem ab Evangeliis separant, non dixerim credita esse eloquia Dei, pro eo quod divina apud eos volumina relegi videntur. Sed quia nihil in his sentiunt spiritale, nihil Deo dignum, solam apud eos quæ occidit haberi litteram dixerim. Verum si forte Judæi nollent recipere Apostoli nostri sententiam, quæ dicit quia littera legis occidit, et injuriam putant legi fieri, si secundum litteram sperni videatur, revertamur ad ipsum Moysen, et videamus ipse quam magnam fecerit litteram legis, qui cum accepisset tabulas lapideas, inscriptas digito Dei, tantum honoris detulit litteræ legis, ut projiceret de manibus suis tabulas, et comminueret quidem digito Dei scriptas, nec tantum pro hoc impietatis culpa notatus sit. Vides ergo quod non solum Paulus spernit litteram legis, sed multo ante eum Moyses et sprevit, et abjecit, et contrivit litteras legis, hoc sine dubio jam tunc designans, quod honor et virtus legis non esset in litteris, sed in spiritu. Sed et Dominus in Evangelio, cum dicit ad Judæos: *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus* (*Matth.* xx), puto quod sensum legis regnum Dei dixerit, qui ablatus est a Judæis, manentibus apud illos solis litteris legis, et datus est gentibus qui possent per fidem fructum spiritus facere.

Digitized by Google

Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? absit. (Ambr.) Non, inquit, quia aliqui Judæorum credere noluerunt quæ Deus promisit filiis Abrahæ, idcirco præjudicabitur cæteris Judæis ne digni dicantur accipere quod promisit Deus fidelibus, quippe cum facta sit promissio, ut credentibus proficeret. Igitur non indignatus Deus propter illorum perfidiam, id est, Judæorum, dabit reliquis credentibus vitam æternam, quam promisit futuram per fidem Christi; quia qui non crediderunt, ipsi se indignos fecerunt, sine præjudicio cæterorum. His dictis commendat credentes Judæos, quia nihil obest iis, quia multi ex illis credere noluerunt. Fidem Dei vel eam intelligimus, quam fidem habet Deus his quibus credit eloquia sua; vel eam fidem qua credunt Deo hi qui ab eo eloquia divina suscipiunt. Commonemur ergo, ut infidelitas eorum qui vel non accedunt ad fidem, vel decidunt ex ea, si forte irrideant nos opera fidei agentes, vel cum jejunamus, vel cum misericordias facimus, vel cum studiis et legi Dei operam damus vel etiam cum pro martyrio Christi tormenta sufferimus, meminerimus semper, quia infidelitas eorum fidem Dei quæ in nobis est non evacuat.

Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas, cum judicaris. Ut firmaretur quod supra dixit, quod Deus in promissione sua fidelis est, et omnis homo mendax, exemplum propheticum subdit ex psalmo quinquagesimo, quo et Deum verbis suis justificari, et hominem mendacem incredulitatis causa signavit. Utrumque enim legitur in libro Psalmorum, quia Deus justus et verax est, et omnis homo mendax. Mendacem hominem dicit dum non credit quod promisit Deus; negans enim daturum Deum quod promisit, mendax est; multis ex causis Deum mendacem pronuntiat, quando promissis ejus non credit. Igitur omnem hominem mendacem dicit, qui diffidit de promissis Dei. Maxime tamen ad Judæos hoc pertinet, quorum causam tractat hoc loco Apostolus, qui videntes Christum, negaverunt hunc esse quem promisit Deus, ac per hoc mendaces pronuntiantur: Deus autem verax est, quia misit Christum sicut promisit. Et sic vincit cum judicatur, quia dabit quod daturus negatur: dum enim non ei creditur, mendax judicatur. Ille autem cum dat quod judicatur non daturus, vincit, ostendens se veracem, illum autem mendacem, qui non credit verbis ejus. Videbit enim Dei Filium in majestate quem negat; videbit et carnis resurrectionem, et sciet victam esse perfidiam pollicitatione et veritate Dei [*Forte*, per fidem pollicitam et veritatem Dei]. Nam et Christus cum judicatus est, vicit: inique enim occisus est, et reum fecit diabolum quem jam non peccando superaverat, ut secundo victus amitteret, quos tenebat in inferis, hoc est, quia omnis homo mendax, Deus autem solus verax. Ergo si Deus verax et solus verax, omnis autem homo mendax, unde erit homo verax, nisi accesserit ad eum qui non est mendax? Denique hominibus dicitur: *Fuistis aliquando tenebræ* (*Ephes.* v). Ecce omnis homo mendax; Deo autem dicitur: *Apud te fons vitæ et in lumine tuo videbimus lumen* (*Psal.* xxxv); et quia solus Deus verax, quoniam *Deus lux est et tenebræ in eo non sunt ullæ* (*I Joan.* i); homines tenebræ, Deus lux; homo mendax, Deus verax; quando erit homo verax, *accedite ad eum et illuminamini* (*Psal.* xxxiii). Hoc ergo voluit Scriptura monstrare, quia omnis homo, prorsus omnis, quantum ad ipsum hominem pertinet, mendax est; nam non est mendax, nisi de suo, nec habet aliquid de suo, nisi ut sit mendax: non quia non potest esse verax, sed quia non de suo erit verax, ideo ut sit verax: *Credidi, propter quod locutus sum* (*Psal.* cxv), tolle illi *credidi, omnis homo mendax.* Cum enim recesserit a veritate Dei, remanebit in mendacio suo, quoniam *qui loquitur mendacium, de suo loquitur* (*Joan.* viii). Dic ergo: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* (*Psal.* cxv.) In pavore enim meo *dixi*, et verum dixi, *omnis homo mendax*; sed retribuet mihi non pœnam pro mendacio, sed bonum pro malo, et justificando impium, fecit de mendace veracem. *Ego autem dixi in exstasi mea: Omnis homo mendax.* Exstasin pavorem dicit, quem comminantibus persecutoribus, et impendentibus passionibus, humana infirmitas patitur. Hoc enim intelligimus, quia in isto psalmo vox martyrum apparet; nam et alio modo dicitur exstasis, cum mens non pavore alienata, sed aliqua inspiratione revelationis absumitur; conterritus enim, perspexit infirmitatem suam, et vidit non de se sibi esse præsumendum. Quantum enim ad ipsum hominem pertinet mendax est, sed gratia Dei verax effectus est, ne pressuris inimicorum cedens, non loqueretur quod crediderat, sed negaret, sicut Petro accidit, quoniam de se præsumpserat. Proinde verissime dictum est: *Omnis homo mendax.* In tantum enim non erunt mendaces, in quantum non erunt homines, quoniam dii erunt et filii Altissimi. *Ut justificeris*, inquit, *in sermonibus tuis, et vincas dum judicaris.* Quid est hoc futurum judicem judicandum? Judicandum a peccatoribus justum et in eo vincentem: quia quid in illo judicaretur, non erat. Huic itaque nullum habenti peccatum dicit in præsentia propheta David: *Tibi soli peccavi et malum coram te*, etc. (*Psal.* l.). Superas enim omnes homines, omnes judices; et qui se putat justum coram te injustus est; vincis ergo cum judicaris; superas, quia plus es quam homines et per te facti sunt homines.

Si autem injustitia nostra Dei justitiam commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus Deus, qui infert iram (secundum hominem dico). Absit. (Amb.) Hoc juxta sensum prophetæ dicit Apostolus. David autem quando peccaverat causa Uriæ Hethæi, sciens quia promissio peccatoribus dari non potest, exorat ut justificatio verborum in Dei vincat judicium quo judicantur hi qui peccant, et pœnitentem reformet sanctificans, ut det ei quod justis se daturum promisit. Ac per hoc subjecit, *Si autem injustitia nostra justitiam Dei*

Digitized by Google

commendat, et reliqua. Id est, si quia nos peccatores sumus, Deus justificatur, iniquus erit si vindicet. Nam si injustitia nostra ei proficeret, sine dubio iniquus erat, si damnaret peccantes, quia injustitia nostra Deum facit justum, si peccantibus nobis det quod promisit sanctis : quia quamvis peccatores simus, reformamur tamen per pœnitentiam, ut non jam peccatores, sed abluti promissionem mereamur accipere. Non ergo hic sensus est in verbis prophetæ David, cum dicit : *Tibi soli peccavi et malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris*, qui malevolorum hominum prava interpretatione asseritur, ut peccata hominum et mali actus Dei justificatione proficiant, et per mala nostra bonus appareat, et injustitia nostra illum justum ostendat. Quoniam itaque iniquus non est Deus, cum irrogat iram, jam non peccatis nostris justificatur : quia si peccatis nostris justificaretur, iniquus esset si vindicaret : sed quia non est iniquus cum vindicat, manifestum est quia injustitia nostra Dei justitiam non commendat. Si autem commendaret, non vindicaret, quia justus est. Ac propter hoc subjecit : *Secundum hominem*, inquit, *dico. Absit*, hoc est, absit, ne Deus iniquus dicatur, quia hoc homini competit quem constat et errare et falli, et fallere : nam Deus immutabilis perseverat, nec potest non amare quæ fecit.

Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum? In hoc loco *mundum* homines qui in mundo sunt dicit, sicut et alibi legimus quia *omnis mundus in maligno positus est* (*I Joan.* v). Quod utique homines qui in hoc mundo habitant in malitia esse positos ostendit, verum est, quia non erat justum, ut judicaret Deus quasi peccatorem mundum, si peccata ejus ipsi proficerent, ut dum nutu ejus peccantes veniam sequuntur, Deus bonus videretur; ut si non peccarent, non videretur justus : si enim non peccet, non habendo cui remittat, non erat bonus. (*Orig.*) Per omnem namque Epistolæ hujus textum dicere vult quæ fuerit vel ante adventum Christi salus secundum legem viventibus, vel quomodo per Salvatoris adventum rursus et incredulitatem Israel salus gentibus conferatur; et rursum quod neque ex integro gentes, nisi qui crediderint, veniant ad salutem, neque ex integro abjiciatur Israel, sed reliquiæ credentium salvæ fiant : et ideo confusus, ut dixi, videtur ordo dicendi, dum diversitates credentium et non credentium partis utriusque persequitur. In quibus necessario sermonem convertit et ad Deum, ut his omnibus assumptionum repulsionumque differentiis vera quidem et justi Dei doceat esse judicia. Multum autem in hominibus abundare mendacii, et ideo dicit : *Sit autem Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris* (*Psal.* L). Ad hæc ergo nunc videns, posse sibi e contrario verisimiliter objici, quia si ut Deus verax sit, mendacem esse omnem hominem necesse est, et si justitia Dei per hominum injustitiam commendetur, injustus videbitur Deus, qui iram hominibus inferat, cum per hominum injustitiam suam justitiam videat approbari. Si enim nostra, hoc est, hominum injustitia Dei justitiam commendat, non utique pœna digni homines videbuntur, per quos justitia Dei probabilior habetur, et clarior. Sed *absit*, inquit, ut hoc ita recipiamus iniquum videri Deum qui judicat iram adversus homines; quomodo enim injustus putabitur, qui judicat mundum, cum in ipso nomine judicis ostendatur, nihil sine judicio facere; ubi autem judicium est, constat esse justitiam, a justitia namque et judex, et judicium nominatur. Si ergo ut injusti, inquit, nos affirmare confingunt, veritas Dei in mendacio abundavit, superflue ego tanquam peccator judicor. Sed illud magis videbitur in quo blasphemant nos, inquit, quasi hoc videamur dicere, ut si veritas Dei in hominum mendacio magis ostenditur, et justitia ejus per hominum injustitiam comprobatur, faciamus ergo nos mala, ut ex malis eveniant bona, et mentiamur nos, ut ex nostro mendacio Dei veritas clarescat. Sed hæc quidam de nobis confingunt blasphemantes nos, quod quasi ex ipsius assertionis nostræ consequentia hæc vel dici vel consequi videantur, quod ratio dogmatis nostri omnino non recipit, qui justum et verum intelligimus judicem Deum; et idcirco fortassis non dixit Apostolus quod nos homines injusti commendemus justitiam Dei, sed ait : *Si injustitia nostra Dei justitiam commendat*, ut ostenderet non Deum hominibus, sed justitiam injustitiæ esse contrariam : induci autem hominibus iram pro eo quod in semetipsis locum injustitiæ dederint. Non ergo injustus videbitur Deus, qui est justitia, cum irascitur adversus injustitiam, cui eum nec decet esse propitium; sed pervenit ira hæc etiam in homines, qui se ministros injustitiæ, cui Deus irascitur, præbuerunt. Neque enim in nullo potest subsistere injustitia vel justitia; sed sicut justitia effectus est justi rectique operis, quæ primo in Deo, tum etiam in his qui imitantur eum, invenitur, ita et injustitia effectus est injusti pravique operis, quæ primo in diabolo, tum etiam in his qui eum volunt imitari deprehenditur, et ideo digne eis ira memoratur inferri, quamvis ex injustitia eorum, velut ex contrario videatur Dei claruisse justitia. Poterant namque, sicut receperunt in se affectum injusti pravique operis, multo magis recti justique recipere. Juste igitur a Deo ira super omnes homines induci dicitur.

Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tanquam peccator judicor? (Ambr.) Manifestum est quia si ad gloriam Dei proficit mendacium hominum, ut ille solus verus appareat, peccatores non sunt dicendi qui peccant; quia non voluntate, sed impulsu ejus videbuntur peccare : quod absit.

Et non, sicut blasphemamur, et sicut aiunt nos quidam dicere, faciamus mala ut veniant bona. Nunc aperit quorum causa hæc sollicite et cum reverentia disputat. A perversis enim hoc opponebatur, quasi

Digitized by Google

hic esset sensus prædicantium remissionem peccatorum, ut facerent mala et venirent bona, hoc est peccarent, ut remittendo illis Deus videretur bonus, secundum quæ supra dicta sunt : quod blasphemiam appellat, et abjicit a sensu divinæ doctrinæ. Nec enim peccare debere fides tradidit, quippe cum judicaturum Deum prædicet; sed delinquentibus consulit, ut recuperata salute, sub Dei lege viventes jam non peccent. Ideoque subjecit, *Quorum damnatio justa est*. Id est, horum hominum qui æmulatione invidiæ istud de nobis interpretantur, quod supra dictum est, damnatio justa est. Hæc enim jactabant Judæi, ut doctrinam apostolicam criminarentur, dicentes quod cum remissionem peccatorum prædicant, peccandi fomitem præbeant, ut quasi securi homines de promissione, prompte peccarent : cum constet post acceptam fidem periculosum esse peccare, et hoc prædici credentibus. (*Aug.*) Utique gratia id, quo, ut jam fiant bona ab eis qui fecerant mala, non ut perseverent in malis, et reddi sibi existiment bona. Non itaque debent dicere : Faciamus mala, ut veniant bona; sed : Fecimus mala, et venerunt bona, jam faciamus bona, ut in futuro sæculo recipiamus pro bonis bona, qui in hoc sæculo recipimus pro malis bona.

Quid ergo præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse. (Ambr.) Hoc est, quid adhuc immoramur latius loquentes? Ostendimus enim redditis causis tam Judæos quam Græcos, id est gentiles, omnes reos esse : ideoque frustra legem servare. (*Greg.*) Cum Paulus apostolus ad Romanos scribat Judæos et Græcos omnes sub peccato esse, quomodo idem in subsequentibus non omnes, sed multos, per inobedientiam unius hominis peccatores constitui, definit dicens : *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt, ita et per unius obedientiam justi constituentur multi* (*Rom.* v)? Peccatores quomodo multi et non omnes videantur, cum idem apostolus dicit : Quia omnes peccaverunt, debemus ostendere aliud peccasse, aliud peccatorem esse. Peccator dicitur is, qui multa delinquendo in consuetudinem et, ut ita dicam, studium peccandi jam venit; sicut e contrario justus non dicitur is qui semel aut bis aliquid justitiæ fecerit, sed ille qui semper juste agendo, usu et consuetudine justitiam habet. Nam si quis in cæteris fere hominibus injustus sit, semel autem vel bis aliquid justi operis gerit, iste in eo quidem opere in quo justitiam tenuit, juste egisse diceretur, non tamen ex hoc justus appellabitur; ita et justus peccasse quidem dicitur, si aliquid commiserit aliquando quod non licet; non tamen ex hoc peccator appellabitur, qui peccandi usum et consuetudinem non tenet. Sicut et medicus non ille dicitur, qui et leviter ruptæ capitis cuti scit imponere araneam, aut qui tumorem vulneris aqua calida fovere, quamvis etiam hoc medicinæ esse videatur; sed ille dicitur medicus, qui usum, studium et disciplinam habet medendi. Ex quibus omnibus puto sufficienter ostendi quod aliud sit peccare, aliud peccatorem esse : ut potest enim fieri omnes peccaverint, etiamsi sancti fuerint : quia nemo mundus a sorde, nec si unius diei fuerit vita ejus. Quis enim est qui aut in facto, aut in verbo, aut qui cautissimus certe est, vel in cogitatione non peccaverit? et ideo dixit peccasse quidem merito omnes dicentur, peccatores autem facti non omnes, sed multi (*Ambr.*) Primum enim Græcos ostendit reos, juxta legem naturæ, et quod neque legem naturæ et quod neque legem Moysi receperint; quamobrem pessima eorum et pergravissima causa. Deinde etiam Judæos ostendit reos, qui sub lege Dei vivere videntur, ac sibi merito patrum defenderint dignitatem, ex eo præcipue quod promissionem patrum spreverint, Dei gratiam in irritum deducentes. Ad quam rem firmandam exemplum propheticum subdidit ex psalmo tertio decimo dicens :

Sicut scriptum est (*Psal.* XIII), *quia non est justus quisquam.* Ab injustitia cœpit mala opera eorum enumerare, et partim pejora subjicere, ut manifestaret in his nullam spem videri, nisi implorent misericordiam Christi, qui peccata dimittat. Deinde adjecit : *Non est intelligens.* Verum est quia si daret operam intelligere, injustus non esset.

Non est requirens Dominum. Nec istud occultum est, quia si intelligeret quid prodesset, quæreret Deum : et non sicut Asaph rex Juda, qui post multa Dei beneficia sic depravatus est, ut infirmitatem pedum passus, propheta præsente, non quæreret Deum (*III Reg.* XV).

Omnes declinaverunt simul, inutiles facti sunt. (Orig.) Quod autem dicit, mihi videtur quod non dicitur declinasse, nisi is qui aliquando in via recta stetit. Unde apparet primum illud naturæ rationabilis opus, quod a Deo factum est, fuisse rectum, et in via recta Creatoris ipsius munere collocatum. Sed quia ab hac ad lævum peccati iter detorsit, merito nunc dicitur declinasse, sicut exemplo est primus homo Adam, qui de paradisi via recta malesuadi fraude serpentis ad pravas et tortuosas mortalis vitæ semitas declinavit. (*Ambr.*) Nemini dubium quin omnes non quærentes Deum, inclinentur, ut auxilium requirant a vanitate : vanitas autem est idolum, ideo inutiles fiunt. Istos omnes et propheta Jeremias significat dicens inter cætera : Tunc omnes insurrexerunt in prophetam Domini, volentes occidere eum; et sequitur : *Omnis autem populus non permisit illos* (*Jer.* XXVI). Ergo omnes dicit, sed malos : et omnes, sed bonos; neque enim, quia dicit *omnes declinaverunt*, totam penitus plebem significat, sed hanc partem plebis sicut et memoratus propheta refert, in qua omnes mali se condiderunt : semper enim duo populi sunt in una plebe. Hic est ergo populus, quem increpat Dominus, sub nomine Jerusalem dicens : *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas* (*Matth.* XXIII); et alio loco : *Generatio*, ait, *mala et adultera* (*Matth.* XII), et natio viperarum. De hujusmodi queritur et jam propheta Isaias, di-

Digitized by Google

cens : *Væ genti peccatrici, semini pessimo* [*semini nequam*] (*Isa.* I). Per malam enim voluntatem, dum fructus malos faciunt, semen pessimum sunt, et quia si voluerint possunt converti, vox probat Apostoli in alia Epistola dicentis : *Eramus et nos aliquando natura filii iræ sicut et cæteri* (*Ephes.* II).

Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. (Amb.) Quia neglecto Deo inutiles facti sunt, bonum utique facere non possunt; jam enim depravati proficiunt in pejus.

Sepulcrum patens est guttur eorum. Jam malis mancipati bonos, si posset fieri, devorare volebant, ut sicut sepulcrum patet ad recipienda cadavera, ita et adversus bonos guttur eorum. (Orig.) Videtur autem Paulus hoc in loco majus aliquid in istis, de quibus sermo est, ostendere criminis, cum eos sepulcrum B non tectum neque coopertum, sed *patens* appellat; clausa enim sepulcra dicuntur, quos aliquantulum pudor cohibet palam delinquere, et proferre ad publicum crimina sua : patens vero sepulcrum dicuntur hi qui immunditias suas et impuritates in propatulo habent; quibus assiduitas et usus scelerum, quod est in malis ultimum, etiam commissorum verecundiam sustulit, ut jam non aperiant os suum et proferant verbum Dei, verbum vivum, sed aperiant guttur eorum, et proferant verbum mortuum, verbum diaboli, non de corde, sed de sepulcro.

Linguis suis dolose agebant. (Ambr.) Qui tam malis operibus adsueverant, quæ loquebantur, in fallacia erant. (*Orig.*) Dolus est cum aliud quis lingua loquitur, et aliud volutat in corde : quod crimen nescio si vel justos quosque et electos relinquat immunes. Sed puto quod alius plus, alius minus, nemo tamen sit ab hoc ad perfectum purus, nisi ille solus de quo scriptum est. *Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus* (*I Pet.* II).

Venenum aspidum sub labiis eorum. (Ambr.) Hoc dicit, quia verba hujusmodi hominum muscipula sunt. Ad hoc enim loquuntur, ut decipiant, ut sicut per labia serpentis venenum infunditur, ita et per labia eorum dolus et circumventiones. (*Orig.*) Potest accipi hoc et de his qui calumniarum commentis circumveniunt homines; potest et de his qui per hæreticam doctrinam veneno diaboli infectam animas decipiunt simplicium.

Quorum os maledictione et amaritudine plenum est. (Ambr.) Manifestum est, quia contra bonos mali semper maledicta et amara proponunt in convicium illorum prorumpentes et detractionem. (*Orig.*) Maledictio. Huic tamen et amaritudo conjungitur, quia ex iracundiæ felle depromitur : per iracundiam enim ac furorem ad maledicendum lingua compellitur.

Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. (Ambr.) Hoc de nece prophetarum dixit, quos occiderunt impigre, ad bonum segnes, ad parricidium veloces. *Contritio et infelicitas in viis eorum.* Quoniam citati erant ad malefaciendum, iter ipsorum vel gressum tribulatum et infelicem pronuntiant. *Et viam pacis non cognoverunt.* Via pacis lenis est A et inturbata; omnis enim bona vita tranquilla est et actus modesti isti sunt pacifici, et p r istos itur ad Deum. Illi ergo hæc nolentes scire, elegerunt viam tribulationum, per quam itur ad gehennam. (*Orig.*) Qui quolibet scandalo animam a Deo separant, viri sanguinum nominantur; sicut enim homicida dicitur ille qui corpus ab anima separat, qua vivificatur, ita et multo etiam verius ille homicida dicendus est, qui animam a vera vita separat, quæ est Deus. *Pedes* autem hoc in loco illos intellige, de quibus dicit Propheta : *Mei autem pene moti sunt pedes* (*Psal.* LXXIII), hoc est consilium quo agimus iter vitæ. *Contritio*, inquit, *et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt.* Unde dicit in psalmis: *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (*Psal.* B L); sed illam dicit contritionem, qua peccatores dicuntur conterere jugum Domini et projicere a cervicibus suis. Similiter et *infelicitas*, vel sicut alibi legitur, *miseria* accipiendum est, qua miser effectus est homo et infelix, *qui cum in honore esset, non intellexit, sed comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est eis* (*Psal.* XLVIII). Et viam pacis non cognoverunt. Pax nostra Christus est; via ergo pacis, via Christi est. Sed etsi accipiamus quod peccatores, dum vitiorum bellis semper urgentur, viam pacis ignorant, recte intelligimus. Dicit enim Propheta ad Dominum : *Pax multa diligentibus nomen tuum, et non est illis scandalum* (*Psal.* CXVIII). Sed et ille populus qui de Ægypto eductus est, viam pacis incessit, ut in terram repromissionis veniret, et habitaret in Jerusalem, quæ interpretatur *visio pacis*, sicut C et Propheta dicit : *Factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion* (*Psal.* LXXV). Plenius autem viam pacis agnoscit, qui ad cœlestis Jerusalem habitaculum tendit, ut ad sanctam civitatem Dei viventis ascendat. *Non est timor Dei ante oculos eorum.* Quoniam hujusmodi sine sensu sunt, Dei timorem non habent. *Initium sapientiæ timor Domini* (*Eccli.* I), dicit Salomon. Et non dixit timorem Dei hos non habere, sed *non est*, inquit, *timor Dei ante oculos eorum :* videntes enim tam maligna opera sua et non horrentes, timorem Dei dicuntur ante oculos non habere. (*Aug.*) Item alio modo : *Non est*, inquit, *qui faciat bonum, non est usque ad unum. Usque ad* D *unum*, vel cum ipso uno potest intelligi, ut nullus hominum intelligatur, vel præter unum ut accipiatur Dominus Christus. Sicut dicimus : Iste ager usque ad mare est. Non utique simul computamus et mare. Et iste est melior intellectus, ut nemo intelligatur fecisse bonitatem usque ad Christum, quia non potest quisque hominum facere bonitatem, nisi ipse monstraverit; et illud verum est, quia usque quod quisque cognoscat unum Deum, non potest facere bonitatem. *Sepulcrum patens est guttur eorum.* Aut voracitas significatur inhiantis gulæ, aut in allegoria quia occidunt, et quasi devorant interfectos eos, quibus suorum morum perversitatem persuadent : cui simile est econtrario, quod Petro dictum est, *Macta et manduca* (*Act.* X), ut in suam

Digitized by Google

fidem et bonos mores gentes converteret. *Linguis suis dolose agebant.* Comes est voracibus adulatio, et omnibus malis. *Venenum aspidum sub labiis eorum.* Venenum dolosum dicit. Aspidum autem, quia nolunt audire præcepta legis, sicut aspides nolunt audire verba incantantis : quod in alio psalmo evidentius dicitur, *quorum os maledictione et amaritudine plenum est*, hoc est, venenum aspidum : *veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem* consuetudine malefaciendi : *contritio et infelicitas in viis eorum;* omnes enim malorum hominum viæ plenæ sunt laboribus et miseria. Ideo Dominus clamat : *Venite ad me, qui laboratis, et ego vos reficiam. Tollite jugum meum, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde : jugum enim meum suave est, et sarcina mea levis est* (*Matth.* XI). *Et viam pacis non agnoverunt.* Hanc utique quam Dominus, ut dixi, commemorat, in jugo suavi et sarcina levi. *Non est timor Dei ante oculos eorum.* Isti non dicunt, *Non est Deus*, sed tamen non timent Deum. (*Orig.*) Prædiximus jam quod in hac Epistola Paulus, velut arbiter quidam inter eos qui ex circumcisione crediderunt, et eos qui ex gentibus, temperet sermonem semper et libret, et nunc hos, nunc illos, in quibusdam videatur arguere, et sursum per singulas partes certaque spe promissionis animæ. Quia ergo visus fuerat in superioribus dicere, quoniam si præputium justitiam legis custodiat, judicabit eum qui in circumcisione prævaricator est legis, rursum eos quos humiliaverat levare addidit : *Quid ergo amplius est Judæo, aut quæ utilitas circumcisionis? multum per omnem modum : primo quidem quia credita sunt illis eloquia Dei.* Post hæc cum hic consequenter quædam fuisset prosecutus addidit, nunc et dicit : Quid ergo tenemus amplius? causati enim sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse. Quod si omnes sub peccato sunt, non erit elationis causa uni adversum alium, cum uterque non ex sua justitia, sed ex Dei misericordia veniat ad salutem. Probavit ergo Græcos quidem, id est gentiles, esse sub peccato cum ait : *Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis et volucrum, et quadrupedum, et serpentium. Propter quod tradidit eos Dominus in reprobum sensum*, et reliqua. Judæos vero cum dicit : *Si autem tu Judæus cognominaris, et requiescis in lege*, et reliqua, quibus addidit : *Qui ergo doces alium, teipsum non doces; qui prædicas non furandum, furaris*, etc. *Post hæc* ergo dicit, *quia causati sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse.* Post hæc vero, ut ei moris est de Scripturis sanctis vult affirmare, quæ dixerat simul et doctoribus Ecclesiæ præbet exemplum, ut ea quæ loquuntur ad populum non propriis præsumpta sententiis, sed divinis munita testimoniis proferant. Si enim ipse tantus ac talis Apostolus auctoritatem dictorum suorum sufficere posse non credit, nisi doceat in lege et prophetis scripta esse quæ dicit, quanto magis nos minime hoc observare debemus, A ut non nostras cum docemus, sed sancti Spiritus sententias proferamus.

Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur his qui in lege sunt, loquitur. (Ambr.) Manifestum est quia hos increpat lex qui et primum non crediderunt duci suo Moysi, neque prophetis parentibus suis, quos et persequentes occiderunt, neque apostolis cognatis suis secundum carnem, quorum sanguinem effuderunt, semper impii et in Deum rebelles, ut per legem damnentur. Sicut enim omnium malorum una est causa in malo, ita et cunctorum bonorum in bono : in istis ergo omnium similium arguitur malum. Hæc ad Judæorum confusionem pertinent, qui sibi et parentibus suis testimonium ex lege ferebant.

B *Ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo.* Hoc dicit, quia Judæis in peccatis constrictis, omnis mundus subditus fit Deo. Nulli enim dubium est, quin pagani obruti sint delictis et impietatibus, ac per hoc totus mundus Deo prostratus sit, ut possit ad indulgentiam pervenire, quia omnis mundus Judæi erant et gentiles, a quibus segregati sunt fideles. Quando ergo Judæos, qui legem acceperunt a Deo, et quibus facta promissio est, peccatis probat obnoxios, dubium non est omnes Græcos reos esse mortis. Quamobrem : *Omne os obstruatur*, ait, *et subditus fiat omnis mundus Deo*, dum omnes rei approbati indigent misericordia Dei, tam Judæi, quam etiam Græci. (*Orig.*) Sed requiramus omnem mundum, hic quid appellaverit. Nunquidnam C putabitur omnis mundus ita terrenus hic debere intelligi locus, ut et arbores, et lapides et herbæ, ac semina et plateæ quæ in ipso sunt pariter nominatæ sint? partes enim mundi hujus esse singula videntur. Non arbitror ita quempiam ineptum inveniri ut hæc possit asserere. Restat igitur ut omnem mundum, omne rationabile animal dicat, et sicut omne quod irrationabile est, excipitur ex hoc sensu, ita nulla mihi videtur ab hac conditione rationabilis creatura secerni : omnis ergo mundus obnoxius fit Deo per hoc quod legem naturalem inseruit omnibus, de quibus et in alio loco dicit (*Philip.* II), quod *in nomine Jesu omne genu flectetur cœlestium et terrestrium et infernorum.* (*Aug.*) Conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex D fide Jesu Christi daretur credentibus : ita, Domine, ita fac, misericors Domine, impera quod non possit impleri; imo impera, quod non nisi per tuam gratiam possit impleri : ut cum homines per suas vires adimplere nequiverunt, omne os obstruatur, et nemo sibi magnus videatur, sint omnes parvuli, et reus fiat omnis mundus tibi, quia non justificabitur ex lege omnis caro coram te.

Quoniam quidem non justificabitur ex operibus legis omnis caro coram Deo. Quod autem dicit quia non justificabitur in lege omnis caro coram illo, per legem enim cognitio peccati, et cætera similia, quæ quidam putant in contumeliam legis objicienda, sollicite satis legenda sunt, ut neque lex ab Apostolo

Digitized by Google

improbata videatur, neque homini arbitrium liberum sit ablatum. Itaque quatuor istos gradus hominum distinguamus, ante legem, sub lege, sub gratia, in pace. Ante legem, sequimur concupiscentiam carnis, sub lege trahimur ab ea, sub gratia nec sequimur eam nec trahimur ab ea, in pace nulla est concupiscentia carnis. Ante legem ergo non pugnamus, quia non solum concupiscimus et peccamus, sed etiam approbamus peccata; sub lege pugnamus, sed vincimur : fatemur enim mala esse cum utique nolumus facere; sed quia nondum est gratia, superamur. In isto gradu ostenditur nobis quomodo jaceamus, et dum surgere nolumus, et cadimus, gravius affligimur, inde hoc dicitur : *Lex subintravit ut abundaret delictum* (*Rom.* v). Inde et, quod non positum est per legem cognitio peccati; non enim ablatio peccati est, quia per solam gratiam aufertur peccatum. Bona ergo lex, quia ea vetat quæ vetanda sunt, et ea jubet quæ jubenda sunt : sed cum quisquam illam viribus suis putat implere, non per gratiam liberatoris sui, nihil ei prodest illa præsumptio, imo etiam tantum nocet, ut vehementiori peccandi desiderio rapiatur, et in peccatis etiam prævaricator inveniatur : ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Sic ergo jacens cum se quisque cognoverit per seipsum surgere non valeret, imploret liberatoris auxilium. Venit ergo gratia quæ donet peccata præterita, et conantem adjuvet, et tribuat charitatem justitiæ, et auferat metum. Quod cum fit, tametsi desideria quædam carnis, dum in hac vita sumus, adversus spiritum nostrum pugnant, ut eum ducant in peccatum, non tamen his desideriis consentiens spiritus, quoniam est fixus in gratia et charitate Dei, desinit peccare : non enim in ipso desiderio pravo, sed in nostra consensione peccamus : ad hoc valet quod dicit idem Apostolus : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum concupiscentiis ejus* (*Rom.* vi). Hic enim ostendit esse desideria, quibus non obediendo peccatum in nobis regnare non sinimus; sed quoniam ita desideria carnis, de carnis mortalitate nascuntur, quam trahimus ex primo peccato primi hominis, unde carnaliter nascimur, non finientur hæc nisi resurrectione corporis immutata, illa quæ nobis promittuntur meruerimus ubi perfecta pax erit, quam in quarto gradu constituimus. Ideo ait, *perfecta pax*, quia nihil nobis resistit, non resistentibus Deo, hoc est, quod dicit Apostolus : *Corpus quidem mortuum est propter peccatum; spiritus autem vita est, propter justitiam. Si ergo Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit spiritum ejus, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis* (*Rom.* viii). Liberum ergo arbitrium perfecte fuit in primo homine. In nobis autem, ante gratiam non est liberum arbitrium ut non peccemus, sed tantum ut peccare nolimus; gratia vero efficit, ut non tantum velimus recte facere, sed etiam possimus, non viribus nostris, sed liberatoris auxilio, qui nobis etiam perfectam pacem in resurrectione tribuit, quæ pax perfecta bonam voluntatem consequitur. *Gloria* enim *in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* ii). [Amb.] Non ideo minime justificatos homines asserit apud Deum, quia legem justitiæ non servaverunt in præceptis, sed quia sacramentum mysterii Dei, quod est in Christo, credere noluerunt : per hoc enim decrevit Deus justificari hominem, non per legem, quia lex ad tempus justificat, non apud Deum. Ideo legem servantes in tempore, justi dicuntur non apud Deum, quia fides per quam justificantur homines apud Deum, non est in eis. Major enim fides est quam lex, quia lex ad nos pertinet, fides ad Deum. Idcirco lex temporalem habet justitiam, fides æternam. Nam omnem carnem dicens omnem hominem significavit, sicut et propheta Isaias ait : *Et videbit omnis caro salutare Dei* (*Isa.* li; *Luc.* iii), id est, videbit omnis homo Christum Deum, in quo salus omnium continetur. Et idcirco in carne significantur quia peccatis obnoxii sunt : sicut enim justitia spiritales facit, ita et delicta carnales, ut ex actu nomen accipiat homo. Nam quia aliud est coram Deo justificari, aliud coram hominibus, hoc est, ad comparationem aliorum hominum, potest alius homo qui emendatius vixerit justus videri; ad comparationem autem Dei non solum homo non justificabitur, sed et sicut Job dixit : *Stellæ autem non sunt mundæ coram ipso* (*Job.* xxv), quæ utique coram ipso nobis mundæ sunt, hoc est, ad comparationem hominum mundæ habentur, ac sanctæ : ad comparationem vero Dei mundæ esse non possunt.

Per legem enim cognitio peccati (Ambr.). Per fidem autem abolitio; ideo sequenda fides est. Quæ est hæc lex per quam dicit cognitum esse peccatum, et cognitum quomodo? Videmus enim veteres non ignorasse peccatum, quia et Joseph in carcerem missus est, licet per calumniam, et pincerna et pistor Pharaonis causa peccati. Quomodo ergo latebant peccata? Triplex quidem lex est, ita ut prima pars, de Sacramento divinitatis sit Dei; secunda autem quæ congruit legi naturali, quæ interdicit peccatum; tertia vero factorum legis, id est sabbati, neomeniæ, circumcisionis, etc. Hæc ergo lex naturalis, quæ per Moysem partim reformata, partim pro ejus auctoritate firmata in vitiis cohibendis, cognitum fecit peccatum, non quod lateret, sicut dixi, sed ostendit peccata quæ fiunt, non impune futura apud Deum, ne forte quis ad tempus evadens, legem illasisse putaretur. Hoc est quod lex ostendit.

Nunc vero sine lege justitia Dei manifestata est, testimonium habens a lege et prophetis. Apertum est quia justitia Dei sine lege apparuit, sed sine lege sabbati, et circumcisionis, et neomeniæ, et vindictæ, non tamen sine sacramento divinitatis Dei, quippe cum justitia Dei de sacramento Dei sit. Nam quando quos lex reos tenebat, justitia Dei ignovit illis, sine lege utique hoc fecit, quia in quos lex vindicatura erat, donavit illis peccatum. Et ne hoc forte

Digitized by Google

contra legem factum putaretur, adjecit justitiam Dei testimonium habere ex lege et prophetis, hoc est, quia ipsa lex ex alia parte olim istud futurum dixerat; quia venturus erat qui homines salvaret: quod legi concessum non erat; ut peccata donaret. Ideo autem justitia Dei dicta est, quæ videtur esse misericordia; quia de promissione originem habet, et cum promissum Dei redditur, justitia Dei dicitur. Justitia est enim, quia redditum est quod promissum est; et cum suscipit confugientes ad se justitia, dicitur, quia non suscipere iniquitas est. (*Aug.*) Omnes prævaricantes gratia Salvatoris invenit, alios majus, alios minus: quanto enim legis major in quoquo cognitio, tanto minor peccati excusatio, tanto manifestior prævaricatio. Restabat ergo ut hominibus non sua, sed Dei, id est, a Deo donata justitia subveniret. Unde ait Apostolus: *Per legem cognitio peccati*: non ergo oblatio, sed cognitio. *Nunc autem sine lege*, inquit, *justitia Dei manifestata est, testificata per legem et prophetas.* Proinde etiam iste subjunxit, *propterea dilexi testimonia*, tanquam diceret: Quoniam lex, sive in paradiso data, sive naturaliter insita, sive in litteris promulgata, prævaricantes fecit omnes peccatores terræ; propterea dilexi testimonia tua, quæ sunt in lege tua de gratia tua, ut non sit in me justitia mea, sed tua, lex enim ad hoc prodest ut mittat ad gratiam. Non solum enim quod attestatur manifestanda justitia Dei, quæ sine lege est, verum etiam hoc ipso, quod prævaricantes fecit, ita ut et etiam littera occidat; ad vivificantem Spiritum confugere timorem compellit, per quem peccatorum deleatur universitas, et recte factorum charitas inspiretur. *Per legem*, inquit, *agnitio peccati.* (Orig.) Dum per legem Domini quid agendum sit, quid cavendum simul, et quid peccatum sit, et quid non sit, agnoscimus, non ergo, ut hæretici Deum legis accusant, mala radix est lex, et mala arbor, per quam peccati venit agnitio: quia non dixit *ex lege agnitio peccati*, sed *per legem*, ut scias non ex ipsa ortum, sed per ipsam agnitum esse peccatum, ut verbi gratia, si diceremus, per artem medicinæ datur languoris agnitio, nunquidnam videretur tibi causa languoris esse medicina, quia per ipsam qualitas languoris agnoscitur? Sed sicut constat bonam esse medicinam, quæ ægritudinis intelligentiam præstat, qua possit vitari infirmitas, ita et lex bona est, per quam peccatum deprehenditur et agnoscitur. Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est. Tale est ergo quod dicit, non sicut per legem agnitio peccati, ita et manifestatio justitiæ Dei per legem fit, sed sine lege manifestatur justitia Dei; poterat enim naturæ lex arguere peccati naturam, et notitiam ejus ostendere: justitia autem Dei supergreditur et supereminet hoc quodcunque mens humana solis naturalibus sensibus potest rimari. Neque enim sufficit ad intelligendam et considerandam non quamcunque humanam, sed ipsam Dei justitiam, et judicia quæ ex ipsa descendunt, de quibus dicitur, quia sunt *abyssus multa* (*Psal.* XXXV), et quia tam profunda sit justitia Dei et judicia, ut Apostolus dicit: *Quam inscrutabilia sunt judicia Dei* (*Rom.* XI)! Sed et Sapientia ita ad homines loquitur, quasi non possit justitia Dei naturæ solius motibus sciri, sed per doctrinæ studium quæri; et ideo dicit: *Discite justitiam, qui judicatis orbem* (*Sap.* I). Quamobrem ad Dei justitiam cognoscendam nihil prorsus opitulabitur lex naturæ, etiamsi videatur aliquid sentire de humana justitia. Illa enim lex potest sentire quid inter homines justum sit, ut quod ipse quis pati non vult, hoc ne proximo faciat. Nunquid naturaliter potest sentiri de illa justitia, quæ dicit: *Videte ne faciatis justitiam vestram coram hominibus, et ut nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua?* (*Matth.* VI.) Hæc et hujusmodi justa dictare non potest lex naturæ, et ideo dicit Apostolus: *Nunc autem sine lege*, naturæ scilicet, *justitia Dei manifestata est, testimonium habens legis Moysi et prophetarum*, in quibus sanctus Spiritus multa per figuras et ænigmata de justitia Dei scripserat. Et nolo mireris quod unum vocabulum legis, secundo in eodem loco positum, diversa significet. Invenimus hanc esse Scripturæ consuetudinem et in aliis locis, ut ibi: *Nonne vos dicitis quia adhuc quatuor menses sunt, ut veniat messis? et elevate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt ad messem.* (*Joan.* IV.) Nonne et hoc loco messis secundo nominata, primo ad corporalem messem refertur, secundo vero ad spiritalem? Ita in hoc loco Apostolus cum sine lege dicit justitiam manifestari, naturæ lex intelligitur: cum vero dicit, *Testificata a lege et prophetis*, Moysi legem designat. Hæc ergo justitia Dei, quæ est Christus, manifestatur sine lege quidem naturali, non tamen sine lege Moysi vel prophetis: dat enim ei testimonium lex, sicut et ipse dicit: *Scrutamini Scripturas, et ipsæ sunt quæ testimonium reddunt de me* (*Joan.* V). Nam lex quidem naturalis potest occasiones præbere et intellectum dare, ut diximus, vel ad ea quæ inter omnes agi æquitas poscit, vel ad hoc ipsum, ut esse sentiat Deum. De Christo autem quia sit Filius Dei sentire naturaliter quis potest? Ideo ergo sine hac lege justitia Dei, quæ est Christus, manifestata est, testificata ex lege Moysi et prophetis. Verum priusquam ad sequentia properemus, omittenda non videtur ne hæc quidem observatio, quod in peccato quidem agnitionem posui, in justitia vero manifestationem. Omne quod manifestatur lux est: et si quod manifestatur lux est, peccatum, quod lux non est, non manifestatur, sed agnoscitur. Ego sic accipio et illud: *Nihil occultum quod non manifestetur, nec opertum, quod non reveletur.* Sed ad propositum revertamur. Lex ergo et prophetæ testes sunt justitiæ Dei, quæ justitia per fidem Jesu Christi manifestatur in omnes credentes, in quibus nulla est distinctio utrum ex Judæis an ex gentibus credant. *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi.* (Ambr.) Quid enim aliud per fidem Jesu Christi, nisi quia ipsa Dei justitia manifestatio Christi est? Per fidem enim prædicationis Jesu Christi agnosci-

Digitized by Google

tur donum dudum promissum a Deo, vel sumitur. *In omnes et super omnes qui credunt.* Hoc est, super omnes Judæos et Græcos credentes videri Dei justitiam. *Non enim est distinctio : omnes peccaverunt, et egent gloria Dei.* Quia dixerat super omnes Judæos et Græcos Dei esse justitiam, ut hoc probaret, adjecit : *Omnes enim peccaverunt.* Hoc generaliter accipiendum, ut intelligantur tam Judæi quam Græci : unde ait, *non est distinctio; omnes* enim hic comprehendit etiam et sanctos, ut ostenderet nihil profuisse legem sine fide; sic enim lex data est, ut fides esset in lege, quæ futuram speraret salutem. Quamobrem mors Christi omnibus proficit, quia et hic in sæculo, quid credendum et observandum est, docuit, et de inferno omnes eripuit. *Omnes enim peccaverunt :* sed solus sine peccato venit qui nos peccatores invenit. Hoc Apostolus : *Omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei,* ut ipse liberet, non tu, quia tu te liberare non potes; indiges liberatore, quid est quod te jactas? quid est quod de lege et de justitia præsumis? Vide ergo, attende eum qui dicit : *Condelector enim lege Dei, secundum interiorem hominem,* etc., usque dum ait : *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (*Rom.* VII). Quare *gratia?* quia gratis datur. Quare gratis datur? quia merita tua non præcesserunt, sed beneficia Dei te prævenerunt. Illi ergo gloria qui nos liberat. *Justificati gratis per gratiam ipsius.* Justificati sunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide justificati sunt dono Dei. *Per redemptionem, quæ est in Christo Jesu.* Gratiam Dei in Christo esse testatur, quia voluntate Dei a Christo redempti sumus, ut manu missi justificaremur, sicut ad Galatas, dicit : *Christus nos redemit,* offerens se pro nobis. Permisit enim se diabolo sævienti, sed impræscio. Putans autem Christum se posse retinere, veluti accepit eum; sed quia virtutem ejus ferre non potuit, omnes quos tenebat simul cum illo amisit.

Quem proposuit Deus propitiatorem fidei. Hoc dicit quia in Christo proposuit Deus, id est, disposuit propitium se futurum humano generi, si credat. *In sanguine ipsius.* Ideo in sanguine ipsius, quia morte ejus liberati sumus, ut manifestaret illum mortuum, et mortem passione ejus damnaret. *Ad ostensionem justitiæ suæ,* hoc est ut promissum suum palam faceret, quo nos a peccatis liberaret, sicut ante promiserat; quod tum cum implevit, justum se ostendit. *Propter propositum præcedentium delictorum in patientia Dei.* Sciens Deus propositum benignitatis suæ quo censuit peccatoribus subvenire, tam his qui sunt apud superos, quam qui in inferno tenebantur, utrosque diutissime exspectavit, evacuans sententiam, qua justum videtur omnes damnari : ut ostenderet nobis, quod olim decreverat liberare genus humanum per Christum, sicut promisit per Jeremiam prophetam dicens : *Propitius ero iniquitatibus illorum, et delictorum illorum non memorabor* (*Jer.* XXXI). Et ne forte hoc donum solis Judæis promisisse videretur, per Isaiam dicit : *Domus mea, domus orationis vocabitur in omnibus gentibus* (*Isa.* LVI). Quamvis enim Judaismo facta promissio sit, sed præscius Deus eo quod donum ejus reprobaturi essent impii Judæi, gentes se ad percipiendam gratiam suam promisit admittere, quarum æmulatione in iram missi, cruciarentur impii Judæi. *In hoc tempore,* id est, tempore nostro quo dedit Deus, quod olim promiserat dandum tempore quo dedit.

Ut sit ipse justus, justificans eum qui ex fide est Jesu Christi. Recte ait, quia ut sit justus dedit quod promisit : hoc autem promisit justificare se credentes in Christo. Dicit autem in Habacuc : *Justus autem ex fide mea vivit* (*Habac.* II), ut dum Dei fidem habet et Christi, sit justus. Fit ergo per repropitiationem sanguinis Christi remissio præcedentium delictorum in sustentatione Dei ad ostensionem justitiæ suæ. Sustentatio Dei est ubi peccator non statim punitur ut peccat, sed secundum quod ibidem Apostolus dixit, per patientiam Dei adducitur ad pœnitentiam : in hoc loco ostendere dicitur justitiam suam Deus. Bene autem addit *in hoc tempore.* Præsentis enim sæculi tempore in sustentatione est justitia Dei, futuri vero in retributione; justum namque apud Dominum visum est, ut quia futurum sæculum ad judicium statuerat, præsens sustentationi et patientiæ deputaret; nam si puniret in hoc tempore peccatorem, justum non videretur iterum ad judicium quem punierat evocare; si vero sustentet et patiatur in præsenti sæculo, recte erit justus Judex in futuro. Justificat ergo eum qui ex fide est, sicut et de Abraham scriptum, quia *credidit Abraham Deo et reputatum est ei ad justitiam;* quia si Abraham credidit, ex fide justificatus est : consequens sine dubio erit, et ut nunc qui credidit Deo per fidem Jesu Christi justificetur cum fideli Abraham.

Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei. Reddita ratione ad eos loquitur, qui agunt sub lege, quod sine causa gloriantur, blandientes sibi sub lege, et propterea quod genus sint Abrahæ, videntes non justificari hominem apud Deum nisi per fidem. *Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis.* Gentilem dicit hominem pro certo haberi, quod justificetur credens, nulla faciens opera legis, id est, sine circumcisione, aut neomeniis, aut veneratione sabbati. (*Aug.*) Nam erant quidem in lege qui de operibus legis gloriabantur, quæ fortasse non dilectione, sed timore faciebant, et volebant se justos videri, et præponi gentibus quæ opus legis non fecerant. Apostolus autem prædicans fidem gentibus, cum eos qui accedebant ad Dominum videret justificatos ex fide, ut jam quia crediderant, bene operarentur, non quia bene operati sunt, credere mererentur, exclamavit securus, et ait : Quia potest justificari homo ex fide, sine operibus legis, ut illi magis non fuerint justi, qui quod faciebant, timore faciebant, cum fides per dilectionem operetur in corde, etiamsi foris non exit opere.

An Judæorum tantum Deus? Nonne et gentium?

Digitized by Google

imo et gentium. (Ambr.) Sine dubio omnium Deus unus est. Nec enim soli Judæi possunt sibi vindicare, quod Deus illorum, non etiam gentium sit, cum relegant ab uno Adam omnium esse originem, et nullum advenam volentem ad legem accedere, prohiberi. Denique aliquanti exierunt cum illis in eremum de Ægyptiis, quos suscipere jubentur, tantum ut circumciderentur, et pariter cum illis ederent azyma vel pascha, nec non et Cornelium donum Dei accepisse gentilem (*Act.* x) non judaizantem, et quod justificatus sit divino testimonio comprobatum, sicut in Psalmis scriptum est : *Vtam iniquitatis amove a me* (*Psal.* cxviii); et quia lex factorum subintravit, ut abundaret delictum, sequitur, et dicit : *Et de lege tua miserere mei.* Qua lege nisi lege fidei? Audi Apostolum : *Ubi est gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non : sed per legem fidei.* Hæc est lex fidei qua credimus et oramus per gratiam nobis donari, ut faciamus quod per nosmetipsos implere non possumus, *ne ignorantes Dei justitiam et nostram volentes constituere, justitiæ Dei non simus subjecti.* In lege itaque factorum est Dei jubentis justitia; in lege autem fidei subvenientis misericordia. (*Orig.*) Imminet igitur nobis qui integram esse scripturam Apostoli conamur asserere, et ordine suo cuncta constare, ut requiramus quis sine operibus sola fide justificatus sit. Quantum igitur ad exemplum pertinet, sufficere arbitror illum latronem qui cum Christo crucifixus clamavit : *Domine Jesu, memento mei cum veneris in regnum tuum* (*Luc.* xxiii). Nec aliud quidquam describitur boni operis ejus in Evangeliis, sed pro hac sola fide ait ei Dominus : *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (*Ibid.*). Aptemus nunc causæ hujus latronis verba apostoli Pauli, et dicamus ad Judæum : *Ubi est ergo gloriatio tua?* Certum, quia exclusa est; exclusa est autem non per legem operum, sed per legem fidei; per fidem enim justificatus est hic latro sine operibus legis, quia super hoc Dominus non requisivit quid prius operatus esset, nec exspectavit quid operis, cum credidisset, expleret, sed sola confessione justificatum comitem sibi eum paradisum ingressurus assumpsit. Sola igitur justa gloriatio est in fide crucis Christi, quæ excludit omnem illam gloriationem, quæ descendit ex operibus legis. Hæc autem nobis dicta sunt pro eo quod tanquam interrogantis sermone dixit Apostolus : *Ubi est ergo gloriatio tua?* et ad hæc sibi ipse respondit, *exclusa est;* et rursum quasi ipse interroget ait, *Per quam legem? Operum;* et respondit sibi ipsi, *Non, sed per legem fidei. Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis.* De his jam superius diximus. Quod vero etiam præsenti loco duarum legum facit iterum mentionem, et dicit legem operum et legem fidei, considera etiam ipse qui legis, utrum ad legem Moysi et legem naturalem sermo hic debeat inclinari, an ad legem litteræ, et legem spiritus : quia lex litteræ occidit, mortem operatur, lex autem spiritus vitæ liberat a lege peccati et mortis. Unde et convenienter in consequentibus posuit : *An Judæorum Deus tantum? Nonne et gentium? Imo et gentium. Quoniam quidem unus Deus, qui justificavit circumcisionem ex fide, et præputium per fidem.* (Ambr.) In circumcisione Judæos significat eo quod ex fide promissionis justificati sunt, credentes nunc esse Christum, quem in lege promiserat Deus; in præputio vero gentes significat per fidem Christi justificatos apud Deum : tam enim gentiles quam Judæos non aliter quam credentes justificavit; quia enim omnium unus est Deus, una ratione omnes justificavit. Quid ergo prodest carnis circumcisio, aut quid obest præputium, quando dignitatem et meritum non facit nisi fides? (*Orig.*) Non enim mihi videtur superflua apud eum haberi ista præpositionis *per* commutatio, quia invenimus ab eo et in aliis locis, non ut libet, sed observanter hæc posita, et necessario differentiam distinctionis hujus esse servatam, sicut cum de Deo loquens, dicit : *Quoniam ex ipso, et per ipsum et in ipso sunt omnia.* Cum dicitur, *ex ipso,* principale aliquid hujus præpositionis indicio videtur ostendi; cum vero, *per ipsum*, dicitur, sequentis causæ, id est ejus quæ post principalem est, intelligentia designatur, ut verbi causa, dicamus quod ait, *ex ipso, et per ipsum, et in ipso omnia. Ex ipso,* primæ creationis omnium, et hoc ipsum quod quæ sunt, ex Deo esse cœperunt, significantiam dedit; *per ipsum,* quod ea quæ prius facta fuerant, regunt et dispensantur per eum a quo subsistendi initium subtrahunt; *in ipso,* quod hi qui jam correcti et emendati sunt, in ipsius perfectione consistunt. Sic ergo hæc plenissimæ rationis tenere differentias edocentur, ut quod subsistimus, *ex Deo* habere dicamur; quod dispensamur et regimur, *per ipsum* fieri designetur; quod vero in summa perfectionis consistimus, *in ipso* esse declaretur. Potest in præsenti loco talis quidem observari differentia, ut circumcisio quæ velut primo loco et ordine justificatur, ex fide, et non per fidem justificanda memoretur : præputium vero quod secundo loco ad justificationem trahitur, non ex fide, sed per fidem justificandum dicatur. Justificat ergo unus atque idem Deus circumcisionem ex fide, et præputium per fidem. Quod si requirat aliquis curiosius, hi qui ex fide justificantur, per quem justificentur; et rursum, hi qui per fidem justificantur, ex quo justificentur : licet fortassis multa in hoc curiositas videatur, tamen convenienter dicere possumus, quod qui ex fide justificantur, initio ex fide sumpto per adimpletionem bonorum operum consummantur, et qui per fidem justificantur, a bonis operibus exorsi per fidem summam perfectionis accipiunt. Ita utrumque sibi adhærens alterum ex altero consummatur. Et propterea, puto Apostolum statim in consequentibus posuisse.

Legem evacuamus per fidem? Absit : sed legem statuimus. (Aug.) Quod autem dicit legem *evacuamus per fidem? absit*, sed legem justificamus, id est, firmamus. Sed quem ad modum firmanda fuerat

Digitized by Google

lex nisi per justitiam? Justitia autem quæ est ex fide, quia ea ipsa quæ non poterant impleri, per fidem impleta sunt. (*Orig.*) Quoniam in superioribus ad fidem cuncta visus est revocare, ipse sibi quod ab alio proponi posset ostendit et dicit: Si per fidem justificatur homo, et non ex operibus legis, et si Deus circumcisionem ex fide justificat, et præputium per fidem, legem ergo Moysi, o Paule, destruis per fidem? Sed ad hoc ipse respondens dicit: *Absit, imo legem statuimus*, hoc est confirmamus. Sed operæ pretium est videre quomodo legem se confirmare pronuntiet, qui in superioribus dixerit, quia non justificetur homo ex operibus legis. Salvator noster in Evangelio dicit, quia *Moyses de me scripsit*. Qui ergo non credit Christo, de quo Moyses scripsit in lege, destruit legem: qui autem credit Christo, de quo Moyses scripsit, legem confirmat per fidem, quia credit in Christum. Fidem autem dicimus in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum integram, plenam, perfectam, quæ nihil diversum, nihil discrepans aut extraneum in Trinitate profitetur. Nam Marcion qui alium dicit Deum legis, alium Patrem Christi per fidem suam non statuit, neque confirmat, sed destruit legem. Hoc et Ebion facit; hoc et omnes, qui in fide Catholica aliquid corruptionis interserunt. Ego etiam illud convenienter adjiciam, quia omnis qui Christo credens bene agit, et continet se ab omni macula peccati, hic legem Dei recte vivendo confirmat; qui vero præceps peccatorum vitiis agitur, et sine ullo pœnitendi retinaculo assiduitate scelerum maculatur, hic etiamsi credere Christo videatur, per fidem suam non statuit, sed destruit legem. Sed et illa nequaquam nobis prætereunda videtur objectio, quam proferre quis potest, et dicere quod contraria sibi scribere videatur Apostolus, cum in præsenti quidem loco dicit non destrui legem, sed confirmari; in secunda vero ad Corinthios ita scribit: *Quod si ministerium mortis in litteris formatum in lapidibus, factum est in gloria, ita ut non possint intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus, quæ destruitur; quomodo non magis ministerium Spiritus erit in gloria?* (*II Cor.* III.) Et paulo post: *Si enim quod destruitur per gloriam, multo magis, quod manet in gloria est* (*Ibid.*). Dici ergo potest quia gloria vultus Moysi quæ destruitur, et hoc quod dicit: Si enim quod destruitur per gloriam est, contrarium huic sententiæ, qua pronuntiat: Non destruimus legem per fidem, sed statuimus et confirmamus. Sed vide si possumus hoc modo, quod intentatur absolvere. Non est idem quod dixit, *legem destruimus*, et lex destruitur. Paulus ergo in præsenti loco hoc pronuntiat, quod legem ipse non destruat. Nam si destruitur lex per eam quæ supereminet gloriam, et non per Paulum, neque per alium aliquem sanctorum destruitur. Unde et ipse Dominus dicebat: *Non veni solvere legem, sed adimplere* (*Matth.* V). Nullus ergo sanctorum, nec ipse Dominus destruit legem, sed gloria ejus temporalis, et pertransiens a gloria æterna et permanente destruitur et superatur. (*Ambr.*) Non utique lex exinanitur per fidem, sed adimpletur: firmatur enim status ejus, quando quod futurum dixit, fides istud advenisse testatur. Hoc propter Judæos qui putant fidem Christi legi esse inimicam, ignorantes sensum legis. Non ergo evacuat legem, cum illam cessare debere jam docet, quia tempore suo recte illam datam asserit, sed jam agere non debere. In ipsa enim lege dictum est, tempore exsolutæ promissionis legem cessare debere: angelus enim Gabriel Danieli prophetæ desiderium hujus rei sciendæ habenti ostendit, inter cætera dicens, adveniente Christo, chrisma, id est, unctionem regalem cessare, quæ potestas intelligitur. *Et judicium*, ait, *non erit amplius*, quod est lex, *et tolletur sacrificium meum* (*Dan.* IX, XI); ideo, inquit, *meum*, ut sciretur oblationem veterem cessaturam. Quem sensum adaperiens Salvator: *Lex*, ait, *et prophetæ usque ad Joannem*; et quia lege Moysi cessante, meliora præcepta daturus erat Deus, Jeremias propheta cecinit, dicens: *Ecce dies venient, dicit Dominus, et consummabo domui Israel, et domui Juda Testamentum Novum, non secundum quod dedi patribus eorum* (*Jer.* XXXI); his utique qui venientem Christum ex promissione receperunt. Ideo Salvator, *Non veni*, ait, *solvere legem aut prophetas, sed adimplere*; et quia domus Dei non tantum in sola Hierosolyma, sed et in cæteris locis futura erat, ait Zacharias propheta: *Ponam Jerusalem in omnibus gentibus* (*Zach.* XII), quæ est Ecclesia.

CAPUT IV.

Declarat Apostolus per exemplum Abrahæ fidem requiri ad salutem, et legem veterem non sufficere.

Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? (Ambr.) Postquam ostendit non posse per opera legis quemquam justificari apud Deum, adjecit nec Abraham potuisse aliquid meruisse secundum carnem. Carnem dicens, circumcisionem posuit, quia nihil quæsivit Abraham per circumcisionem: ante enim justificatus est quam circumcideretur.

Si enim Abraham ex operibus legis justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. (Aug.) Quod autem ait: Si enim *Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum*, hoc est, quia Abraham sine lege, dum non ex operibus legis gloriam conquirit, quasi suis viribus legem implet. Cum autem adhuc lex ista data non esset, Dei illa gloria non sua est, non immeritus vitam quam ex operibus, sed Dei gratia fide justificatus est, hoc proponentis est. (*Amb.*) Nam Abraham ex fide justificatus est, quod nulli dubium est: ideo habet gloriam apud Deum. Sed quia qui legem servant sive Moysi, sive naturalem, justificantur ad præsens, ne rei sint in præsenti judicio, ideo ait. Ex operibus legis si Abraham justificatus est, non habet apud Deum gloriam, quia *qui fecerit*, inquit, *legem, vivet in ea*, id est, non morietur ut reus, nec tamen meritum ex hoc habebit apud Deum, sed fidei causa.

Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham

Digitized by Google

Deo; et reputatum est ei ad justitiam. Manifestavit non ideo Abraham gloriam apud Deum habere, quia circumcisus est, aut quia abstinuit se ab iniquitate; sed quia Deo credidit, hinc et justificatus est, laudis suæ præmium in futuro consecuturus.

Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. (Aug.) Quod autem ait, *Ei autem qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum*, dixitque quemadmodum homines hominibus reddant mercedem; nam Deus per gratiam dedit, quia peccatoribus dedit, ut per fidem juste viverent, id est, bene operarentur; quod ergo bene operamur, jam accepta gratia non nobis, sed illi tribuendum est, qui per gratiam nos justificavit. Nam si debitam mercedem vellet reddere, et pœnam redderet debitam peccatoribus, (*Ambr.*) absolutum est ei qui legi factorum, id est, Moysi subjectus est, aut naturali; non imputari meritum ad mercedem, ut gloriam habeat apud Deum. Debitor est enim facere legem, quia necessitas imposita est per legem, ut, velit nolit, faciat legem ne damnetur, sicut alio loco dicit (*Rom.* XIII): *Qui autem contemnunt, ipsi sibi damnationem acquirunt, quia ad præsens rei sunt;* credere autem aut non credere voluntatis est; neque enim quis cogi potest ad id quod manifestum non est, sed invitatur, quia non extorquetur, sed suadetur. Quamobrem adsentiens præmiis adficiendus est, sicut Abraham qui quod non vidit, credidit. (*Orig.*) Per omnem itaque hunc locum Apostolus hoc videtur ostendere, quod duæ quædam sint justificationes, quarum unam ex operibus nominat, aliam vero ex fide. Et illam quidem quæ ex operibus est, dicit habere quidem gloriam, sed in semetipsa, et non apud Deum; illam vero quæ ex fide est, habere gloriam apud Deum, ut pote apud inspicientem corda hominum, et scientem quis est qui credit in occulto, et quis est qui non credit. Et ideo merito apud solum Deum habet gloriam, qui affectum fidei ejus pervidet in occultis: qui vero justificationem ex operibus sperat, potest fieri ut opera ejus etiam ab hominibus comprobentur. Palam namque est, et videri oculis potest quidquid opere manifestum est: et si fides in occulto est, opera autem palam sunt, conveniet in hoc assumi illud, quod scriptum est: *Quæ occulta sunt Domino Deo tuo; quæ autem manifesta sunt vobis et filiis vestris* (*Deut.* XXIX). Sed et illud his aptare conveniet, quod scriptum est, quia *justus ex fide mea vivit* (*Habac.* II). Competenter igitur dicimus quia hi qui secundum interiorem hominem circumciduntur et in occulto Judæi sunt, spiritu, non littera, horum laus et gloria non apud homines, sed apud Deum est. Qui vero ex operibus justificantur, quoniam palam sunt et manifesta opera eorum, potest esse gloria eorum vel apud sanctos quosque et justos, qui accipiunt a Deo potestatem de humanis operibus visibilibus judicandi, vel etiam apud angelos cæterasque virtutum cœlestium potestates, qui utique glorificare eum cujus opera probaverint possunt. Occulta vero cordis quoniam solius Dei est noscere, ipse pervidet si in unoquoque fidei habitat affectus; et ideo qui ex fide justificatur, apud solum Deum habet gloriam, qui occultorum notitiam habet, et fidei solus inspector est. (*Aug.*) Multi ergo gloriantur de operibus, et invenis multos paganos propterea nolle fieri Christianos, quia quasi sufficiunt sibi de bona vita sua. Bene vivere opus est, ait, quid mihi præcepturus est Christus? Nullum homicidium, nullum furtum, nullam rapinam facio, res alienas non concupisco, nullo adulterio contaminor, non inveniatur aliquid in vita mea quod reprehendatur, et qui reprehenderit faciat Christianum: habet gloriam sed non ad Deum: non autem sic pater noster Abraham. Unde ergo dicit Scriptura justificatum Abraham? *Credidit Abraham Deo et deputatum est illi ad justitiam.* Ergo fide justificatus est Abraham. Faciam ergo quidquid volo, quia etsi bona opera non habuero, et tantum credidero in Deum, deputatur mihi ad justitiam. Respondeo de ipso Abraham quod invenimus etiam in Epistola alterius apostoli, qui volebat corrigere homines qui male intellexerunt istum Apostolum, qui nolebant bene operari, et de sola fide præsumebant: ipsius Abrahæ opera commendavit, cujus Paulus fidem. Dicit autem opus omnibus notum Abraham filium suum immolandum Deo obtulit. Si autem hoc præter fidem rectam faceret Abraham, nihil illi prodesset qualecunque illud opus esset. Rursum si sic teneret fidem Abraham, utrum ei Deus imperaret offerri filium immolandum, diceret apud semetipsum: Non facio et tamen credo, quia me etiam contemnentem jussa liberat Deus: fides sine opere mortua esset, et tanquam radix sine fructu sterilis atque arida remaneret.

Ei vero qui non operatur. (Ambr.) Id est, ei qui obnoxius est peccatis; qui non operatur quod mandat lex. *Credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ad justitiam.* (Aug.) Quod autem ait, *qui justificat impium*, hoc est, de impio pium facit, ut de cætero in ipsa pietate permaneat atque justitia, quia ideo justificatus est, ut justus sit, non ut peccare sibi licere arbitretur. (*Ambr.*) Hoc dicit, quia sine operibus legis credenti impio, id est, gentili, in Christum reputatur fides ejus ad justitiam, sicut Abrahæ. Quomodo ergo Judæi per opera legis justificari se putant justificatione Abrahæ, cum videant Abraham non per opera legis, sed sola fide justificatum? Non ergo opus est lex, quando impius per solam fidem justificatur apud Deum. *Secundum propositum gratiæ Dei.* Sic decretum dicit a Deo, ut cessante lege, sola fide gratiam Dei posceret ad salutem. *Sicut et David dicit.* Hoc ipsum munit exemplo Prophetæ, *beatitudinem hominis cui Deus accepto fert justitiam sine operibus.* Beatos dicit, de quibus hoc sanxit, ut sine labore et aliqua observatione sola fide justificentur apud Deum. Temporis ergo beatitudinem prædicat, quo natus est Christus, sicut ipse Dominus ait: *Multi justi et prophetæ cupierunt videre quæ videtis, et audire quæ auditis, et non audierunt* (*Luc.* X).

Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum

Digitized by Google

tecta sunt peccata : beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum. Manifeste beati sunt, quibus sine labore aliquo remittuntur iniquitates et peccata teguntur, nulla ab his requisita pœnitentiæ opera, nisi tantum ut credant. Beatus etiam hic vir est *cui non imputavit Dominus peccatum.* Remittere et tegere et non imputare una ratio et unus est sensus; omnia enim uno modo obtinentur et donantur. Videtur autem quibusdam tripartita ratio in his dictis, quia diversis propheta verbis usus est, et quia a plurali numero ad singularem descendit; cum enim verba Dei in ubertatem gratiæ, quia peccati nomina diversa sunt, per delictorum vocabula enumerare vult, latius locutus est; unius tamen significationis sunt verba, quia et cum tegit, remittit, et cum remittit, non imputat; ad laudem gratiæ Dei prolixius loquitur, ut amplificet gratiam. Tres enim gradus fecit, propter delictorum varietatem : quorum primus gradus iniquitas est vel impietas; dum non agnoscitur creator. Secundus in gravium peccatorum operibus. Tertius vero levium : hos tamen omnes in baptismate obliterari. Tribus his gradibus totius peccati corpus significavit. Quemadmodum autem ad pœnitentium personam potest pertinere, cum dicit, *Beati, quorum tecta sunt peccata;* cum constet pœnitentes labore et gemitu remissionem peccatorum acquirere? aut quomodo martyrio congruit, quod dicit : *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum,* cum sciamus gloriam martyrii passionibus et pressuris acquiri? Propheta autem tempus felix prævidens in Salvatoris adventu, beatos nuncupat, quibus sine labore vel aliquo opere per lavacrum remittuntur; et teguntur, et non imputantur peccata. Apostolus tamen propter plenitudinem temporum, et quia plus gratiæ in apostolis est quam fuit in prophetis, majora protestatur quæ ex dono baptismatis consequimur, quia non solum remissionem peccatorum accipere nos, sed et justificari, et filios Dei fieri profitetur, ut beatitudo hæc perfectam habeat et securitatem et gloriam. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* (*Orig.*) Iniquitas sane a peccato hanc habet differentiam, quod iniquitas in his dicitur quæ est ista justitia fidei, de qua in superioribus scribitur, ut sæpe jam diximus, quia *credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam,* nec immerito legis observantia pœnam tantummodo effugit, fidei vero meritum spem repromissionis exspectat, et præceptum servis ponitur, fides quæritur ab amicis. *Si enim qui ex lege, hi sunt hæredes.* (Ambr.) Id est, si ii qui ex lege vel sub lege sunt, hæredes ex lege sunt, *Evacuata est fides, abolita est promissio.* Manifestum est quoniam si ex lege hæreditas, promissio quæ ex fide facta est Abraham in interitum venit. Sed non est per legem facta promissio, sed per justitiam fidei hæreditas; ostendit enim Apostolus quid sit mali hæreditatem sperare ex lege.

Lex enim iram operatur. Quod autem ait, *lex enim iram operatur*, vindictam significat : ad illum secundum gradum pertinet cum est quisque sub lege, A ut penitus ostendat non posse justificari hominem per legem apud Deum, neque promissionem per legem fieri potuisse. Lex, ait, iram operatur, ad hoc enim data est ut reos faceret delinquentes : fides autem donum est misericordiæ Dei, ut per legem rei facti, veniam consequantur. Idcirco fides gaudium operatur, non contra legem loquitur, sed anteponit illi fidem, quia qui per legem salvi esse non poterant, gratia Dei salvantur per fidem. Non ergo lex ira est, sed iram operatur peccanti, id est, pœnam, dum non ignoscit, sed vindicat. (*Aug.*) Pœna enim per iram generatur. Ira autem nascitur ex peccato; ac per hoc relinqui vult legem, ut ad fidem confugiatur, quæ delicta agnoscitur solvere. Destrueretur promissio, si ex lege quisquam justus esset; si B enim qui ex legè hæredes sunt, exinanita est fides, evacuata est promissio. Lex enim iram operatur ad hoc utique ad iram evadendam Dei gratia requiratur. Cur non attenditis, rogo, ideo non esse hæredes ex lege, quia lex iram operatur? ubi enim non est lex, nec prævaricatio : ideo autem ex promissione, quia Deus quod promisit ipse facit, qui enim præcepta legis implere se putat, per arbitrium proprie voluntatis sine spiritu gratiæ, suam justitiam vult constituere, non justitiam Dei sumere. (*Orig.*) Verum ut in superioribus sæpe jam diximus, diversas in hac Epistola leges Apostolus introducit, et nunc loquitur de Lege Moysi, nunc legem fidei nominat, sicut cum dicit : *Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Operum? Non, sed per legem fidei;* du- C cit præterea et alias leges de quibus dicit : *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati* (*Rom.* VII); et ita de una ad alteram legem transit, ut nisi sensus vigilans et intentus sit, deprehendere eum et sequi vix possit. Videndum est ergo ne forte illa lex quæ est in membris nostris, et captivos nos ducit in lege peccati, ipsa sit lex quam Apostolus iram dicit operari; operatur enim sine dubio iram ei, quem captivum duxerit in lege peccati. Ubi autem lex ista non fuerit, certum est quod ibi nec prævaricatio erit. Qui vero sub ista lege fuerint, consequenter nec hæredes erunt. Quod etsi de lege Moysi commemorari quis velit, et dicere quia iram D operatur, pro eo fortassis solo hoc poterit affirmare, quod peccantem in se aut lapidari continuo, aut cremari ignibus jubet, vel si quod aliud peccantibus decernitur in lege supplicium, ut pœna ipsa quæ peccanti infertur ex lege, ira nunc ab Apostolo nominata videatur. Similiter et de prævaricatione, ut non omnem prævaricationem generaliter in hoc loco astruat appellatam, sed ejus qui in lege positus deliquerit, ut gravius delictum videatur ejus, qui per legem prohibitus peccat, quam ejus qui nulla fuerit lege commonitus.

Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. (Ambr.) Hoc dicit quia sublatis reis de potestate legis, data venia, prævaricatio nulla est : justificati enim sunt, qui per prævaricationem legis fuerant peccatores.

Digitized by Google

cessat enim factorum lex, id est, observatio sabbatorum, neomeniarum, circumcisionis, escorum discretio, animalis mortui, aut sanguinis mustelæ observatio. (*Orig.*) Potest enim fieri ut sit lex et prævaricatio non sit: non potest tamen fieri, ut prævaricatio sit ubi lex non est. Nam et si Moysi legem ponamus, non continuo omnes qui sub lege Moysi vixerunt, in prævaricatione facti sunt: alioquin simul et prophetas et omnes justos videmur involvere, nisi forte dicat aliquis justos omnes et prophetas non tam sub lege quam sub fide vixisse, peccatores vero et iniustos legis vinculis fuisse constrictos: sicut et Apostolus dicit quia *justo lex non est posita, sed injustis et non subditis, impiis et peccatoribus, scelestis et profanis, parricidis et matricidis, homicidis, fornicatoribus, masculorum concubitoribus, plagiatoribus, mendacibus, perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur* (*I Tim.* I). Quod si talibus lex posita est, non tibi multo meliores illi videbuntur, de quibus dicitur: *Cum enim gentes quæ legem non habent naturaliter quæ legis sunt faciunt, hujusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente eis conscientia.* Et statuamus, si videtur, ante oculos aliquos, verbi gratia qui cum masculis non concubuerunt concubitu muliebri, unum ex his præcepto legis prohibitum, cujus si non metum habuisset, fortasse fecisset; et alium qui proprie mentis judicio hujusmodi contagione cogitationes quidem suas audire non permiserit: nonne multo illum præferas, qui nulla legis interminatione deterritus immunem se a flagitii contaminatione servavit? Similiter etiam de cæteris peccatis si habeatur examen; et ideo sive Moysi lex intelligatur, sive etiam ea quæ in membris nostris est, et iram operatur, non possunt qui ex ipsa sunt hæredes esse, sed illi qui sunt ex lege fidei, fidei autem illius, ex qua justificatus est Abraham. Sed fortasse requirat aliquis quomodo is qui sub lege Moysi est, sub lege fidei non esse videatur, cum scriptum sit in Exodo: *Credidit autem populus Deo et Moysi famulo ejus* (*Exod.* XIV); et iterum Dominus in Evangelio dicat: *Si crederetis Moysi, crederetis utique et mihi, de me enim ille scripsit* (*Joan.* V); videbitur enim sicut de se dixit, quia *qui credit in me, credit et in eum qui me misit* (*Joan.* XII), ita ut Moysi diceretur, quod *si crederetis Moysi, crederetis utique et mihi.* Ad quod respondebimus, quia illud quod dictum est in deserto, *credidit populus Deo et Moysi famulo ejus*, narratio est, qua ostenditur, quod per ministerium Moysi signa et mirabilia ministravit, populus credidit in hoc verbo. Ubi dicit: *Si crederetis Moysi, crederetis utique et mihi*, arguit infidelitatem eorum, qui dum sibi non credunt, ostendunt se nec Moysi litteris credere, in quibus de adventu Christi prophetali sermone comprehensum est. Ubi vero dicit: *Qui credit in me, credit in eum qui misit me*, per spem credentium, elevatumque ad Dominum Patrem, ut sicut qui eum vidit Filium vidisse se sciat et Patrem, ita cum credit Filio credisse se sciat et Patri.

Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini. (Amb.) Firma esse non potest promissio omni semini, hoc est, omni homini ex omni gente, nisi fuerit ex fide, quia origo promissionis ex fide est, non ex lege, quia qui sub lege sunt, rei sunt: promissio autem reis dari non potest, ac per hoc purificandi sunt prius per fidem, ut digni fiant dici filii Dei, et sit firma promissio. Si enim filios Dei se dicant, cum sint rei, hoc est, sub lege, non est firmum; quia filii Dei liberi sunt a peccato. Si ergo qui sub lege sunt, emendi de sub lege sunt, ut promissionem mereantur accipere, quanto magis qui sub lege non sunt! Non ergo expedit ut se mittat sub lege, ut possit compendio medelam vulneris invenire. (*Orig.*) Distinctionem dedit mercedis et gratiæ dicens mercedem rem debiti esse; gratiam autem nullius esse debiti, sed benevolentiæ beneficium. In præsenti ergo loco ostendere volens Deum hæreditatem promissionum non ex debito sed per gratiam dare, dicit quia hæreditas a Deo his qui credunt non ex mercedis debito, sed fidei munere concedatur. Sicut enim, ut exempli gratia dixerim, hoc quod subsistimus non potest intelligi quasi ex operis nostri mercede subsistamus, sed evidenter Dei munus est quod sumus, et gratia Conditoris qui esse nos voluit, ita etsi hæreditatem promissionum Dei capiamus, divinæ gratiæ est, non alicujus debiti aut operis merces.

Non ei qui ex lege est tantum, sed ei qui ex fide est Abrahæ. (Amb.) Hoc est, quod supra dixit: *Omni semini*, tam Judæorum, qui utique ex lege veniebant, quam gentilium qui fidem sequuntur Abrahæ, quam gentilis habuit, ut esset justus. Sine lege enim credidit Abraham, ideoque magis gentilibus jungitur Abraham, ut firma sit eis promissio, credentibus ei, cui credidit ipse. (*Aug.*) Quod autem ait: *ante Dominum cui credidisti*, significavit fidem in interiorem hominem esse in conspectu Dei, non in ostentatione hominum sicuti est carnis circumcisio.

Qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est, quia patrem multarum gentium posui te. (Amb.) Confirmavit exemplo legis Abraham omnium patrem esse, sed eorum, qui credunt, et sic firmam esse promissionem, si fidei causa recedatur a lege, quia promissio regni cœlorum justis deputata est, non peccatoribus: et qui sub lege sunt, sub peccato sunt, quia omnes peccaverunt, nec posse aliquem et sub lege esse, et gratiam consequi, sicut et ad Galatas ait: *Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, a gratia excidistis* (*Gal.* V).

Ante eum cui credidit Deum. (Orig.) Sed mihi videtur, quod dicit, *Omni semini, non ei qui ex lege est tantum, sed ei qui ex fide est*, legem hic, sicut sæpe diximus, indicare, naturalem, et hoc asserere quod non his qui ex lege naturali solum veniunt firma sit promissio, sed his qui ex fide legi addiderint naturali eam fidem quam habuit Abraham pater noster, ut non duos populos, unum ex fide et

Digitized by Google

alium ex lege, indicare videatur, sed unum atque eumdem, qui non solum ex lege naturali qua omnes homines utuntur, sed ex fide cujus Abraham auctor existit, placeat Deo : quo scilicet ostendat quod si quis habeat integra omnia quæ lex edocet naturalis, et in nullo eum peccati conscientia reprehendat, non tamen habeat etiam fidei gratiam, non posse eum justificari : fides enim est quæ ad justitiam reputatur; et hoc modo habita distinctio clariorem intelligentiam tradit. Quæ vero committuntur, contra legem committuntur : unde et Græcus sermo ἀνομίαν appellat iniquitatem, hoc est, quod committitur; peccatum vero etiam dici potest, si contra, quam natura docet et conscientia arguit, delinquatur : totum gratiæ ejus imputatur non meritis nostris. (*Aug.*) Cooperta sunt ergo peccata, tecta sunt et abolita : non in quibus non sunt inventa peccata, sed quorum tecta sunt peccata. Tecta ergo peccata quare dixit? Ut non viderentur. Quid enim erat Dei videre peccata, nisi punire peccata, ut noveris quia hoc est Dei videre peccata, quod punire peccata. Quid ei dicitur (*Psal.* L) : *Averte faciem tuam a peccatis meis?* Peccata ergo tua non videat, ut te videat. Quomodo te videat? quomodo Nathanaelem : *Cum esses sub arbore fici, vidi te* (*Joan.* I). Umbra fici non impedivit oculos misericordiæ Dei. (Greg.) Sed rursum cum scriptum sit : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus* (*Heb.* IV), quomodo tegi possunt quæ ejus oculis, cui cuncta nuda sunt, abscondi nequaquam possunt? sed quia hoc quod tegimus inferius ponimus, atque hæc unde tegimus nimirum superducimus, ut quod est superpositum tegamus, tegere peccata dicimur quæ quasi subterponimus dum abdicamus, eisque aliud superducimus dum bonæ actionis opus ad hoc post eligimus, ut præferamus. Qui ergo priora mala deserit, et bona posterius facit, per hoc quod addit transactam nequitiam tegit, cui boni operis merita superducit.

Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? (Amb.) Id est, nunquid beatitudo ista Abrahæ tantum filiis concessa est, an etiam his qui incircumcisi sunt? Si enim in illo tempore non prohibitæ sunt gentes accedere ad legem et promissionem Abrahæ, qui fieri poterat ut tempore Christi prohiberentur venientes ad gratiam, quando Deus gratia plene incitavit? *Dicimus enim*, hoc est, si sensu legis loquimur, *quia reputata est Abrahæ fides ad justitiam*. Ab origine incipit, ut omnem tergiversationem cavillationis excludat : qui a capite excluditur, non habet unde incipiat facere quæstionem.

Quomodo ergo reputata est? cum in circumcisione esset, an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio. Et signum accepit circumcisionis signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio, ut sit pater omnium credentium, ut reputetur et illis ad justitiam. Abraham cum esset in præputio credidit Deo. Quid credidit? Semen se habiturum, id est, filium in quo omnes gentes justificarentur per fidem in præputio, sicut et Abraham justificatus est. Nam circumcisionem signum accepit justitiæ fidei : credens enim filium se habiturum, hujus rei quam credidit, signum accepit; ut quia credens justificatus sit cerneretur. Non ergo circumcisio aliquid habet dignitatis, sed signum est tantum : quod signum accipiebant ideo filii Abrahæ, ut scirentur ejus filii esse, qui credens Deo hoc signum acceperat, ut æmuli essent paternæ fidei et crederent in Jesum qui promissus est Abrahæ, cujus in figura natus est Isaac. Nec enim in Isaac omnes gentes benedicuntur, sed in Christo : *Quia non est aliud nomen datum sub cœlo, in quo oporteat salvos fieri* (*Act.* IV), dicit Petrus apostolus.

Et sit pater circumcisionis non solum eorum qui ex circumcisione sunt, sed eorum qui sequuntur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ. Hoc dicit, quia credens Abraham, primus factus est pater circumcisionis, sed cordis, non tantum eorum qui sunt ex ejus origine, sed et eorum qui similiter credunt ex gentibus. Secundum carnem enim Judæorum pater est, secundum fidem vero, omnium credentium. (Maurus) Proponit nunc interrogationem, ex cujus responsione doceantur, et ex ipsa temporum ratione, quod beatitudo justificationis Abrahæ non in circumcisione, sed adhuc in præputio posito data est. (*Orig.*) Quod si Abraham, cum esset adhuc in præputio, ex fide justificatus est, potest et omnis qui credit Deo justificari per fidem, etiamsi sit in præputio, et pertinere etiam ad ipsum hæc beatitudo, quæ dicitur : *Beatus cui non imputat Dominus peccatum.* Ostendit ergo quia non cuilibet Dominus non imputet peccatum, sed ei qui crediderit per fidem suam peccata non reputet. Sicut enim Abrahæ reputata est fides ad justitiam, ita et omni credenti cum fides ad justitiam reputatur, peccatum utique non imputatur. Neque enim de justis dicit, quia reputatur eis fides ad justitiam. Quod si ita putetur, quæ videbitur gratia justo reputari ad justitiam? Sed utique ille dixit fidem reputatam esse ad justitiam, qui antequam haberet hanc fidem, ad justitiam non habebat; et iste est utique beatus cui Deus accepto fert justitiam sine operibus, et cui non imputatur peccatum : cui etiam remissæ sunt iniquitates, et obtecta, si qua antea fuerant, peccata. (*Orig.*) Sed repetamus adhuc quod dicit : *Et signum accipit circumcisionem, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio :* ac profundam in his Pauli sapientiam contemplamur. Fortassis enim aliquibus eumdem sermonem secundo dicere videatur, id est, signum et signaculum. Sed mihi utrque sermo multam inter se videtur habere differentiam. Signum namque dicitur cum per hoc quod videtur aliud aliquid indicatur, sicut verbi gratia, cum dicit Dominus in Evangelio : *Generatio autem signum quærit : et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus, ita et Filium hominis oportet esse in corde terræ tribus diebus, et tribus noctibus* (*Matth.* XII). Hoc est ergo signum ubi Jonas videbatur et Christus intelligebatur. Similiter et ipso Do-

Digitized by Google

mino in Evangelio dicitur: *Ecce enim hic positus est in ruinam et in resurrectionem multorum, et in signum cui contradicetur* (*Luc.* II). Contradicebatur enim signo in quo Christus venerat, quia aliud in eo videbatur, et aliud intelligebatur. Caro cernebatur, et Deus credebatur. Sic ergo accipit et Abraham signum: et quod esse signum in consequentibus dicit. *Circumcisionem*, inquit: quæ circumcisio esset *signaculum justitiæ fidei*, quam habuit antequam circumcideretur. Bene ergo circumcisionem signum appellavit in Abraham, quia et ipsa aliud videbatur, et aliud intelligebatur: et ostendit quia jam tunc carnalis illa circumcisio signum erat circumcisionis spiritalis, quæ non in carne suscipitur, sed in corde. Quod vero dixit signaculum, ita intelligendum puto. Signaculum dicitur cum alicui rei servandæ pro tempore custodia imponitur, quod nemo alius, nisi ipse qui impressit, debeat resignare. Per istud ergo signaculum, ut exponit Apostolus, justitia fidei quam in præputio positus Abraham accipere meruit, indicatur, et pater esse multarum gentium: quod tunc credimus resignandum, cum plenitudo gentium introierit, et omnis Israel salvabitur (*Rom.* XI). Tunc enim fiet, quod dicit Apostolus, non solum gentium, sed etiam circumcisionis per fidem pater Abraham. Et adhuc apertius de signo et signaculo disseramus cum signum sit, ut diximus, ubi indicatur aliquid aliud per hoc quod videtur; signaculum vero concluditur pro tempore aliquid, et non patet. Potest enim ita intelligi, quod mysteria quæ in lege et patriarchis adumbrabantur hujusmodi erant, quæ et signis indicanda essent et signaculis observanda. Quod ergo signis indicanda erant, in his qui credebant ex gentibus signum cœpisse dicitur Abraham; quod vero his ex circumcisione non erant credituri, observanda erant et obtegenda. Signaculum dicitur accepisse: quod signaculum illo utique in tempore designabitur cum in novissimis diebus, postquam plenitudo, ut diximus, gentium introierit, omnis Israel salvabitur. Idcirco denique ante Abraham justificatur in fide, dum adhuc esset incircumcisus, et postea circumciditur, ut ostenderetur primo pater futurus multarum gentium, et postea eorum qui ex circumcisione credituri sunt. Neque enim hi qui secundum carnem nascuntur ex Abraham, filii Abraham dicendi sunt, ni fidem et opera habeant Abrahæ. Inde denique et Dominus in Evangelio dicit ad Judæos qui se jactabant filios esse Abraham: Si filii Abraham essetis, opera utique Abrahæ faceretis (*Joan.* VIII). Vis autem et ex veteri Scriptura perdoceri quod filius quis dicitur non tamen ejus de cujus carnali semine descendit, sed ejus cujus actus imitatur et opera? Audi Daniel quid dicat ad unum ex illis senioribus, quos arguit de adulterio: *Semen*, inquit, *Chanaan et non Juda, species seduxit te, concupiscentia evertit cor tuum* (*Dan.* XIII). Vides eum qui carnaliter de genere Juda descenderet negari filium esse Juda, sed Chanaan: ejus scilicet, cujus actus et opera sequebatur. Ita ergo et hi quia de Abraham semine secundum carnem genus ducunt non dicuntur filii Abraham, si ejus non habent fidem. Sic denique et propheta dicit ad eos: *Pater tuus Amorrhæus et mater tua Cethæa* (*Ezech.* XVI), quibus utique non eos necessitudo generis, sed morum similitudo jungebat. *Ut esset*, inquit, *Pater omnium credentium*, per præputium, ut reputetur illis ad justitiam; et pater circumcisionis, non his tamen qui sunt ex circumcisione, sed et illis qui sequuntur vestigia ejus, quæ est in præputio fidei patris nostri Abraham, in quo evidenter et utroque populo, sicut superius diximus, pronuntiat non carnis originem, sed nobilitatem fidei requirendam.

Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei. (*Ambr.*) Manifestum est, quia neque adhuc lex data erat, neque jam erat circumcisio, quando promissio facta est Abrahæ credenti, et semini ejus, quod est Christus, qui hominum peccata ablueret. Unde dicit Joannes Baptista: *Ecce Agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan.* I). Non ergo merito servatæ legis hæres factus est mundi, sed fidei, hæres autem mundi hæres est terræ, quam in filiis consecutus est: Christus autem hæres est gentium, ut David canit: *Et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal.* I); ipsi enim moriemur, et vivemus cum eo. Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei. (*Orig.*) Hoc in loco mihi videtur de lege Moysi Apostolus disputare, et asserere quod promissio quæ facta est ad Abraham ut hæreditatem mundi, id est, terræ totius acciperet ipse vel semen ejus, non ex Moysi lege constaret. Quæ utique promissio ad Abraham ante facta est, quam per Moysen de legis observantia mandaretur. Sic ergo non est ex lege promissio Abrahæ, neque semini ejus, ut hæres sit mundi, sed per justitiam fidei, intelligentiam planiorem, atque ea quæ contraria putantur consona esse, et sibi invicem concordantia deprehenduntur. (*Amb.*) Ut unum Deum omnium doceat alloquitur gentiles Abraham ipsi Deo credidisse et justificatum esse ante eum, in quem et gentes credunt, ut justificentur, ut non sit distantia Judæi et Græci in fide, quia sublata circumcisione et præputio unum fiunt in Christo, quia et Abraham in præputio credidit et justificatus est.

Qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. (Amb.) Hoc dicto ad fidem Abrahæ gentes invitat; quia cum esset in præputio credens Deo, cujus nunc fides prædicatur in Christo, justificatus est cum sua conjuge. Cum essent enim obsoleta ætate, seniores reviruerunt, ita ut non diffideret habiturum se ex Sara filium, quam sterilem sciebat, et in qua jam fluxus muliebris naturæ defecerat; ut per hæc non curent neque de præputio, neque de circumcisione, et rupti [prompti] sint circa fidem: securi quia credunt ei qui vivificat mortuos, nec alium esse qui hanc habeat potestatem: et cum voluerit esse quod non sunt, statim ejus voluntate consistant. Ideo

Digitized by Google

Abraham cum pater adhuc non esset, vocatus est pater multarum gentium, et credidit securus de Dei potentia. Ut autem pater Christi idem esse Deus crederetur, cui credidit Abraham, tale signum datum est in Zacharia et Elizabeth (*Luc.* I), cum promissio redditur in mundo, imminente Christo, quale datum fuerat in Abraham et Sara, quando signata promissio est; ut simili genere emortua corpora senectute generarent sanctum Joannem, sicut natus fuerat et Isaac. (*Orig.*) Mortuos hinc secundum animæ peccatum intelligimus, quoniam *anima*, inquit, *quæ peccat, morietur* (*Ezech.* XVIII). Sicut enim in morte corporali pereunt sensus, ut ne quis ultra per corpus neque auditum, neque odorem, aut gustum recipiat, vel tactum, ita et qui spiritales sensus in anima perdiderit, ut non videat Deum, neque audiat verbum Domini Dei, neque suavem odorem capiat Christi, neque gustet bonum Dei verbum, neque manus ejus pertractent de verbo vitæ, hujusmodi homines merito mortui appellantur. Tales invenit nos adventus Christi, sed vivificavit per gratiam suam; sicut et alibi dicit idem Apostolus : *Et nos cum mortui essemus delictis et peccatis nostris, simul cum illo resuscitavit nos* (*Eph.* II). Sed et quod in consequentibus dicit, *et vocat quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*, quomodo intelligi debeat, videamus. Frequenter et in aliis exposuimus quod Deus solus est, qui dicit : *Ego sum, qui sum :* et una est illa Dei substantia, quæ semper est : cui si quis se adjunxerit, unus fit cum eo spiritus, et per illum qui semper est, etiam ipse esse dicetur. Qui vero longe est ab eo, participium ejus sumit, ne esse quidem dicitur, sicut eramus nos gentes priusquam ad agnitionem veritatis divinæ veniremus : et ideo dicitur Deus vocare *ea quæ non sunt, tanquam quæ sunt*. Inter eos enim qui sunt, id est, qui participationem habent ejus qui est, Abraham, Isaac et Jacob, et cæteri sancti numerantur. Quod si Gentes credendo in fidem veniunt Abrahæ, consequenter pronuntiat Apostolus quod Deus vocaverit ea quæ non sunt tanquam quæ sunt. Potest tamen etiam illud adverti, ut in hoc loco erga laudes Dei apostolus latius videatur effusus, et initium primæ ejus creaturæ cum admiratione memorasse, cum ex nihilo esse fecit universa, et ea quæ non erant, virtute potentiæ suæ tanquam quæ essent, et subsisterent evocavit : et ita ei in creando nihil fuisse difficile, ut cum nihil existeret, omnia subito vocata ita affuissent tanquam quæ semper exstiterint. Quod si quis nobis objiciat illum Apostoli sermonem, quem ad Corinthios scribit ubi dicit, *quia contemptibilia mundi elegit Deus, quæ non sunt, ut ea quæ sunt destruat, ut non glorietur omnis caro coram Deo* (*I Cor.* I), et dicat secundum hanc expositionem convenire, ut destrui dicantur quæ sunt, cum ea quæ non sunt electa sint, dicemus ad hæc, quia in illo loco alios dixit eos qui sunt, et alios in hoc capite in Epistola ad Romanos. Declaravit enim ad Corinthios, quia de his diceret, quos supra enumeraverat. Dixit enim superius. *Videte enim vocationem vestram; fratres, quia non multi sapientes inter vos secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientiam, et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia.* Sicut ergo stulta mundi elegisse dicit Deum, hoc est, Gentes, ut confunderet sapientiam, sine dubio Judæos, et infirma mundi, ut confunderet fortia: eodem ordine in hoc loco dicit et de his quæ non sunt, ut ea quæ sunt destruat, et non esse Gentes, esse autem Judæos ostendit, id est, qui in lege erant, sed legem non implebant ut destruerentur et induerentur illi qui non erant in lege, et Abrahæ fidei credulitatis merito jungerentur. *Qui contra spem in spem credidit.* (*Amb.*) Manifestum est, quia cum spem non haberet generandi Abraham, credidit Deo, fidem habens contra spem generare se, sed sciens omnia posse Deum.

Ut fieret pater multarum gentium, secundum id quod dictum est : Sic erit semen tuum. Hoc in Genesi: ostendens enim illi stellas cœli, dixit : *Sic erit semen tuum :* quod credens justificatus est. Credidit enim quod mundo impossibile videtur, dum in rerum naturam non cadit, ut possint senes generare, et tanta copia multiplicari semen eorum ut numerari non possit. Ideoque pretiosa est fides, quæ contra id quod scit aut videt credit futurum : hac spe consolans se, quia Deus est qui permittit, de quo sentiri plus potest, quam humana imbecillitas capit.

Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ; in repromissione autem Dei non hæsitavit diffidentia, sed confirmatus est in fide dando gloriam Deo, certum habens, quia qui promisit potens est et reddere : ideoque reputatum est illi ad justitiam. (*Aug.*) Quod autem ait de Abraham : *Dans gloriam Deo*, adversus illos positum est, qui gloriam suam de operibus legis coram hominibus quærebant. (*Amb.*) Hoc laude dignum prædicat Abraham, quia cum se sciret non posse, infirmitatem suam fide firmavit, ut crederet se posse per Deum, quod sciret fieri per mundi decreta non posse. Magni enim meriti est apud Deum, qui contra scientiam suam Deo credidit, non dubitans posse illum, ut pote Deum, quod scit secundum mundi rationem fieri non posse. Pro certo enim habet Deum ultra rationem mundi esse : nemo enim intra id esse dicendus est quod creavit, ideo hujusmodi remunerandus est a Deo, qui auctori suo plus tribuit, quam ipse sapit. Quod quidem nullius pretii esset, si omnes æqua sentirent, sed multorum diffidentia commendatur fides credentium apud Deum. Hortatur ergo Gentes ad hanc fidei firmitatem, ut Dei promissionem et gratiam sine aliqua ambiguitate suscipiant, securi exemplo Abrahæ, quia inde credenti laus crescit, si quod incredibile est, et mundo stultum videtur, credatur, quia quanto impossibile putatur, quod credatur, tanto magis honorabilior erit credens, et vere tamen stultum esset hoc credere, si sine Deo fieri diceretur. Et ideo tanto laudabilior est Abrahæ fides cæterorum fide, quia nullis signorum prodigiis attractata

Digitized by Google

[attracta] est. Quia autem mundus certa lege et potestate gubernatur et regitur modo definito, homines autem amore carnis circa rationem studiosi Deum hujus opificem neglexerunt, Deus, ut errorem auferret, et Deum se omnium demonstraret, hoc se posse et fecisse prædicari voluit, quod mundo impossibile est, ut qui hoc crederent, damnatis his qui ratione mundi inflati Deum neglexerunt, discreti salvarentur Dei dominio mancipati. (*Orig.*) Merito autem et more sibi solito ubi de fide tractat, Apostolus conjungit et spem, sciens fidei spem inseparabiliter cohærere, sicut et in Epistola ad Hebræos idem docet dicens: *Est autem fides sperandarum rerum substantia indicium non apparentium* (*Hebr.* XI). Et iterum in hac eadem ad Romanos Epistola in posterioribus dicit: *Spe autem salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si vero quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus* (*Rom.* IX). Quod ait, *Spe salvi facti sumus*, hoc idem quod alibi dicit, quia *per fidem salvati sumus*; et, *Fides tua te salvum fecit*; et, *Secundum fidem tuam contingat tibi*. Quæ utique illis dicuntur qui credentes in Jesum spem gesserunt ab eo se posse curari. Sicut autem Abraham contra spem in spem credidit, ita omnes qui per fidem filii sunt Abrahæ contra spem in spem credunt de singulis quibusque quæ credunt, sive de resurrectione mortuorum, sive de hæreditate regni cœlorum. Hæc enim, quantum ad naturam humanam spectat, contra spem videntur: quantum autem ad potentiam Dei, in spe creduntur; exemplo Abraham credentis, quia quæcunque promisit Deus, potens est et facere, si tamen his qui credunt maneat fides, spes, charitas. Et puto quod prima salutis initia et ipsa fundamenta fides est: profectus vero et augmenta ædificii spes est: profectio autem et culmen totius operis charitas: et ideo major omnium dicitur charitas. Igitur Abraham contra spem in spem credidit, ut pater fieret multarum gentium, quæ futuri essent sicut stellæ cœli, non solum multitudine, sed et charitate [claritate]: quique promittenti fideliter credens, *non*, inquit, *infirmatus est fide*. Quod dicit non infirmatus est fide, ostendere mihi videtur esse quamdam infirmitatem in fide. Quod si est infirmitas, est sine dubio et sanitas, sicut et alias ostendit cum dicit: *Increpa illos acriter, ut sani sint in fide* (*Tit.* I). Beatus ergo est qui non infirmatur in fide. Si vero quis infirmatur, curam ejus describit Apostolus cum dicit: *Infirmantem autem in fide assumite non in disceptationibus cogitationum. Nam alius credit manducare omnia: qui autem infirmus est, olera manducet* (*Rom.* XIV). Per quod utique designat verbi olera præbenda esse ei qui infirmatur in fide, ne plena fidei doctrina cunctantibus in ea et quodam modo ægrotantibus ingeratur. Sana autem fides dicitur quæ perfecta est, et cui nihil deest: et ipsa est quæ credit manducare omnia, id est, quæ capere potest omnia: quam qui habet, spiritalis appellatur et dijudicat omnia, et in nullo sermone scandalizari potest.

A Unde evidenter apparet esse augmenta quædam profectus in fide, et aliquos habere partem fidei exiguam, alios magnam, alios vero habere omnem fidem. Unde et Apostolus dicebat: *Si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam* (*I Cor.* XIII). Sed et in Evangeliis discipuli dicunt ad Dominum quasi quibus nondum plena inesset fides, *Auge nobis fidem*. Considera sane, si secundum ea quæ de fide dicimus, etiam de charitatis augmentis similiter possumus intelligere, ita ut dicamus de charitate sicut et ille dixit: *Si habeam omnem fidem*; si habeam omnem charitatem: et illum habere omnem charitatem, qui omnia illa habuerit quæ propria charitatis sunt, sicut Apostolus dicit: *Charitas patiens est, benigna est, non inflatur, non æmulatur, non ambitiosa est, non perperam*
B *agit, non irritatur, omnia tolerat, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet* (*I Cor.* XIII), et cætera his similia. Quæ si quis habeat, recte mihi videtur dici quod habeat omnem charitatem: quæ charitas sine dubio ex his singulis ab Apostolo supra enumeratis partibus constat. Similiter autem et de misericordia et pietate cæterisque virtutibus arbitror dici posse. Et forte per hæc singula, sicut de fide dictum, quia fides reputata est ad justitiam, ita et de charitate dici potest, quia reputata est charitas ei ad justitiam, aut pietas, aut misericordia. Sed videamus jam ea quæ consequuntur: *Et non*, inquit, *infirmatus est in fide, nec consideravit suum corpus emortuum, cum fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Sarræ: in repromissione etiam Dei non hæsitavit diffi-*
C *dentia, sed confortatus est fide*. Quantum quidem ad simplicem pertinet intellectum, evidentem protulit rationem quod Abraham cum audisset sibi a Deo sobolem repromitti, non respexit ad emortuas centenarii corporis sui vires, de quo utique nequaquam sperari posset ulla successio: sed potentiam promittentis intuitus, nihil difficile esse credidit in his quæ promittebat omnipotens: *sed dedit*, inquit, *gloriam Deo*, intelligens solius Dei esse munus, ubi humanæ fecunditatis jura cessaverant. Merito igitur dedit gloriam Deo qui naturæ fuerat desertus auxiliis. Hæc, ut dixi, quantum ad simplicem intelligentiam pertinet, sufficienter dicta videbuntur. Si vero quis objiciat nobis: Quomodo poterit Abraham in centenario annorum numero positus emortui corporis dici, qui
D posteaquam suscepisset Isaac, et defuncta esset Sara, quæ eum nonagenaria conceperat et vixerat annis centum viginti septem; postea etiam quam annorum quadraginta factus Isaac accepit Rebeccam, post ista omnia scribitur: *Et apponens Abraham accepit uxorem cui nomen Cethura: et peperit ei Jembram* [*Zamram*] *et Zexan* [*Jecsan*] *et Madan, et Madian, et Jesoc* [*Jesboch*] *et Soe* [*Sue*]; quomodo ergo videbitur emortui corporis, qui multo senior effectus quam tunc erat, et uxorem accipere, et sex liberos potuit procreare? Quas objectiones ut decenter possimus excludere, expositionem emortui corporis illo transferimus, ut dicamus Abraham non infirmitate humanæ ætatis emortuum, sed secundum illam vir-

Digitized by Google

tutem, quam sancti in semetipsis primo implentes, etiam cæteris haberi monent, et dicunt : *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram* (*Colos.* III). Nam et absurdum puto si hoc bonum quod in se Paulus habuit (neque enim aliis imperaret, quod ipse non fecerat), si, inquam, hoc bonum quod Paulus habuit, Abraham tantum patriarcham, quem etiam suum patrem dicit Apostolus, non credamus habuisse? Fuit ergo etiam in illo mortificatio ista membrorum : non incitabatur luxuria, non urebatur libidine, sicut illi de quibus Apostolus dicit : *Melius est nubere quam uri.* Hoc idem erat et in Sara, quia defecerant Saræ fieri muliebria. Non enim erat in illa lascivia muliebris, aut incontinentiæ dissolutio, neque in usum libidinis præcipitabantur inviti. Sed ubi audiunt tantam posteritatis spem, et sobolis suæ gloriam cœlo et sideribus exæquandam, ubi hæc audiunt, non aspiciunt ad propria bona, ad continentiæ gratiam, ad membrorum mortificationem, sed hæc omnia quæ sibi lucra ducebant, arbitrantur detrimenta, ut Christum lucrifaciant. Velim ergo considerare, quid visum sit Paulo promittenti nobis, quia sicut Abrahæ reputatum est credenti fides ad justitiam, ita et nobis reputabitur credentibus in eum qui suscitavit Jesum Dominum nostrum a mortuis. In quo ego pro parvitate sensus mei illud adverto, quod multo sit magnificentius in laudibus Dei resuscitare Jesum Dominum nostrum a mortuis, quam fecisse cœlum et terram, creasse angelos et cœlestes condidisse virtutes. Aliud enim fuit facere quæ non erant, hoc autem reparare quæ perierant; illud fuit nondum dilecta instituere, hoc jam dilecta restituere; illud denique jussione, hoc passione perfectum est. Sed hujus tanti tamque magnifici mysterii in fide Abraham patris nostri forma et imago præcesserat : illi enim crediderat, cum offerre unicum juberetur, quia et a mortuis eum suscitare potest Deus. Crediderat etiam quod non illi tantum Isaac res tunc gereretur, sed et semini ejus, qui est Christus, plena sacramenti veritas servaretur. Inde denique gaudens unicum offerebat, quod in eo non interitum posteritatis, sed reparationem mundi et innovationem totius creaturæ quæ per resurrectionem Domini restituta est cogitabat.

LIBER TERTIUS.

SEQUITUR CAPUT IV.

Non autem scriptum est propter ipsum solum, quia reputatum est illi ad justitiam, sed etiam propter nos quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter peccata nostra et surrexit propter justificationem nostram. (Amb.) In Abraham formam dicit datam Judæis et gentibus, ut exemplo ejus credamus in Deum et in Christum, et in sanctum Spiritum, et reputetur nobis justitia. Quamvis differat quod nunc creditur, unum tamen donum habet fides. Hoc ergo consequimur quod credimus; credentes enim Christum Dei esse Filium a Deo adoptamur in filios : nihil enim ultra potuit donare credentibus, quam ut filii Dei dicantur perfidis abdicatis. Nos enim filii Dei vocamur, illi autem nec servi digni sunt nuncupari. Pro infinita enim magnificentia sua Deus hoc donavit diligentibus se, quod sua dignum est majestate; non quod homines mercantur, quia in dono plus magis dantis quam accipientis consideratur sublimitas, et ex eo plus accipit laudis cum parvulis magna dona largitur per Christum, qui nostri causa occidi se passus est, ut nos data venia a secunda morte erueret, id est, a pœna inferni, et surrexit, ut pro lætitia triumphi mortis evictæ gratiam nobis justificationis donaret, ut digni essemus dici filii Dei. Ante passionem enim qui baptizati sunt solam remissionem acceperunt peccatorum, quorum zelo Satanas occidit Salvatorem; post resurrectionem vero tam hi, qui prius, quam isti qui postea baptizati sunt, omnes justificati sunt per datam formam fidei Trinitatis, acceptoque Spiritu sancto, qui signum est credentium, quod sint filii Dei. Et ut ad cumulum nobis justificationis proficeret, resurgens præceptis suis auctoritatem tribuit, ut eorum æmulos nos eorum hæc fiducia faceret, per quam justificemur, meritis nos augeremus, per quam gloriam adepti, clari appareamus in regno Dei, quia justificati a morte teneri non possumus. Passione enim Salvatoris victa mors, quæ prius peccati causa dominabatur, justificatos ab eo retinere non audet. *Traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.* (Aug.) Sicut morte ipsius seminamur, sic in resurrectione ipsius germinamur; etenim mors ipsius significat interitum veteris vitæ nostræ, et resurrectio ipsius significat novitatem vitæ nostræ. De hac re Apostolus : *Consepulti*, inquit, *sumus Christo per baptismum in morte, ut quemadmodum resurrexit Christus a mortuis, sic et nos in novitate vitæ ambulemus* (*Rom.* VI). Non dixit : Traditus est propter justificationem nostram, et resurrexit propter delicta nostra. In ejus traditione delictum sonat, in ejus resurrectione justitia sonat; ergo moriatur delictum, et resurgat justitia. Commendat autem suam charitatem Deus in nobis : primo persuadendum erat homini quantum nos dilexerit Deus et quales dilexerit : quantum, ne desperemus; quales, ne superbiremus. Hunc locum Apostolus pernecessarium sic explicat : *Commendat autem*, inquit, *suam charitatem Deus in nobis quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est; multo magis justificati nunc in sanguine ipsius salvi erimus ab ira per ipsum.* Etenim si consurrexerimus ei qui est justitia, et in novitate vitæ ambulemus, et secundum justitiam vivamus, resurrexit nobis Christus ad justificationem nostram. Si vero nondum deposuimus veterem hominem cum actibus suis, sed in injustitia vivimus, audeo dicere quod nondum nobis resurrexit Christus ad justificationem

Digitized by Google

nostram, nec traditus est propter peccata nostra. Si enim hoc credo, quomodo illud amo pro quo ille pertulit mortem? Si hoc credo quod ille ad justificationem meam surrexit, quomodo mihi injustitia placet? Justificat ergo eos Christus tantummodo qui novitatem exemplo resurrectionis ipsius susceperunt, et vetusta injustitiæ atque iniquitatis indumenta velut causam mortis abjiciunt. Sed illud velim requirere, si pro hoc solo dicit Apostolus, quia non propter Abraham solum scriptum est, sed et propter nos, quod dixit : *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam*. Putasne, hic sermo ex omnibus quæ dicuntur de Abraham non solum propter illum, sed et propter nos scriptus est, an et alia aliqua videbuntur non propter illum solum, sed et propter nos scripta? an certe omnia quæ de ipso dicuntur non propter ipsum solum sed et pro nobis dicuntur, et non solum de Abraham? Sed vide ne forte hæc eadem etiam de Isaac similiter accipienda sint, ut quæ de ipso scripta sint, non ad ipsum solum, sed et nos aspiciant, similiter et de Jacob, et cæteris patriarchis. Namque ratio videbitur, u de Abraham quidem quæ scripta sunt, etiam ad nos pertinere dicantur, non autem simili forma etiam de Isaac et de Jacob, et de Juda vel Joseph, etc. Quod si nihil rationis videbitur, cur de uno patriarcha hoc ita accipi debeat, et non etiam de cæteris, consequens erit ut de omnibus quæ scripta sunt, non solum propter illos qui tunc erant, sed et propter nos scripta videantur, in quod me præcipue suadet ita sentire ille Evangelii sermo, in quo Dominus et Salvator noster ad eos qui sibi dixerant : *Quia Pater noster Abraham est*, respondit, *Si semen Abraham essetis, opera utique Abraham faceretis, nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem locutus sum vobis, quam audivi a Patre meo : hoc Abraham non fecit* (*Joan.* VIII). Per quod utique ostendit quia qui faciunt opera Abraham, isti sunt filii Abrahæ, et propter illos scripta sunt, quæ de Abraham scripta sunt.

CAPUT V.

Ostendit virtutem fidei in credentium justificatione, quoniam regnavit mors ab Adam usque ad Christum.

Justificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum. (Amb.) Pacem cum Deo habere fides facit non lex : hæc enim nos Deo reconciliat sublatis peccatis, quæ nos Deo fecerant inimicos : et quia Dominus Jesus hujus gratiæ minister est, per ipsum pacificati sumus Deo : major enim fides, quam lex est; lex enim nostra causa salutis est, fides Dei, et lex ad præsentem disciplinam pertinet, fides vero, ad salutem pertinet perpetuam. Sed qui de Christo non ita sentit ut debet, ad fidei præmia non poterit pervenire, quia fidei non tenet veritatem. (*Orig.*) Apertissime per hoc eum qui intellexit quid sit ex fide et non ex operibus justificari, ad pacem Dei quæ superat omnem mentem, in qua et summa perfectionis consistit, invitat. Sed ut diligentius sensum perspiciamus Apostoli, quid sibi velit pacis nomen, et ejus pacis quæ per Dominum nostrum Jesum Christum est, perquiramus. Pax dicitur ubi nemo dissidet, nemo discordet, ubi nihil hostile, nihil barbarum geritur. Nos ergo qui aliquando fuimus inimici Dei, sequentes hostem et tyrannum diabolum, nunc si illius arma projicimus, et signum Christi et crucis ejus vexilla suscipimus, pacem utique habemus ad Deum, sed per Dominum nostrum Jesum Christum, qui nos per hostiam sanguinis sui reconciliavit Deo, sicut de eo scriptum est : *Cum essemus inimici Dei, reconciliati sumus per sanguinem crucis Filii ejus* (*Rom.* V). Et alibi idem Paulus addidit his, dicens : *Rogamus pro Christo, reconciliamini Deo* (*II Cor.* V). Si quis ergo habet pacem ad Deum, et reconciliatus est per sanguinem Christi, ultra non contingat ea quæ inimica sunt Deo. Vis autem audire quæ sunt ista quæ inimica sunt Deo? Paulus ipse te docet, qui ait, *Sapientia carnis inimica est Deo : legi enim Dei non est subjecta* (*Rom.* VIII). Si ergo carnaliter sapias, vel vitam tuam cupiditatibus carnis exponas, et affluentia deliciarum resolvaris, aut si de legis intellectu carnaliter et non spiritaliter sentias, et hæc assertionibus humana arte quæsitis magis quam spiritali gratia et intellectu subtiliore defendas, per sapientiam carnis inimicus efficeris Deo. Nec solus hoc Paulus in suis litteris scribit : audi et Jacobum fratrem Domini similia protestantem, cum dicit : *Qui voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituetur* (*Jacob.* IV). Sed et Joannes paria testatur : *Filioli, nolite amare mundum neque ea quæ in mundo sunt, quoniam omne quod in mundo est concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ quæ non est ex Deo* (*I Joan.* II). Igitur in quo hæc sunt, non potest habere pacem ad Deum, sed rursus inimicitias suscitat illas, pro quibus salvandis Christus advenit. (Aug.) *Justificati*, inquit, *in sanguine ipsius*. Justificati plane in eo quod a peccatis omnibus liberati : liberati autem a peccatis omnibus quoniam pro nobis est Dei Filius, qui nullum habebat peccatum, occisus : salvi ergo erimus ab ira per ipsum, ab ira utique Dei, quæ nihil est aliud quam justa vindicta. Non enim sicut hominis animi perturbatio est ira Dei, sed illius ira est, cui dicit alio loco sancta Scriptura : *Tu autem Dominus virtutum cum tranquillitate judicas* (*Sap.* XII). Si ergo justa divina vindicta tale nomen accepit, et jam reconciliatio Dei quomodo recte intelligitur, nisi cum talis ira finitur? Nec inimici eramus Deo nisi quemadmodum justitiæ sunt inimica peccata, quibus remissis tales inimicitiæ finiuntur, et reconciliantur justo, quos ipse justificat : quos tamen etiam inimicos utique dilexit, quando quidem Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus cum adhuc inimici essemus tradidit eum. Recte ergo Apostolus secutus adjunxit : *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem Filii ejus*, per quam facta est illa remissio peccatorum, *multo magis reconciliati salvi erimus, in vita ipsius* (*Rom.* VIII); in vita salvi, qui per mortem reconciliati. Quis enim dubitet daturum amicis

Digitized by Google

vitam suam pro quibus inimicis dedit mortem suam.

Per quem et accessum habemus in gratiam istam, in qua stamus et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. (Ambr.) Manifestum est per Christum nos aditum habere ad gratiam Dei: ipse est enim arbiter Dei et hominum qui nos doctrina sua erigens sperare fecit donum gratiæ Dei stantes in fide ejus; ideo stantes, quia prius jacuimus: credentes autem erecti sumus, gloriantes in spe claritatis quam promisit Deus nobis. (*Orig.*) Quomodo accessum habemus ad gratiam per Dominum nostrum Jesum Christum, ipse Salvator dicit: *Ego sum ostium, et nemo venit ad Patrem, nisi per me* (*Joan.* x). Per ipsum ergo qui ostium est accessum habemus ad gratiam. Sed videamus quale est ostium, ut sciamus quales esse debeant qui intrant per ipsum, et accessum habeant ad gratiam. Istud ostium veritas est, et per ostium veritatis non possunt introire mendaces. Et rursum istud ostium justitia est, et per ostium justitiæ non ingrediuntur injusti. Istud ostium dicit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* xi). Per ostium ergo humilitatis et mansuetudinis nec iracundus ingreditur, nec superbus. Si quis ita est qui secundum Apostoli verbum per Dominum nostrum Jesum Christum accessum vult habere in gratiam Domini, in qua Paulus, et si qui sunt similes ejus, stare se dicit, oportet eum ab his omnibus quæ supra memoravimus esse purgatum. Alioquin, non patietur hoc ostium introire per se eos qui ea quæ a se aliena sunt gerunt, sed continuo clauditur et transire per se non sinit dissimiles sibi. Bene autem Apostolus Paulus in gratia stare se dicit, qui et alibi dixit: *Abundantius autem quam omnes illi laboravi, non autem ego sed gratia Dei mecum* (*I Cor.* xv). Unde si quis est alius qui laboraret abundantius, et qui glorietur in infirmitatibus suis, qui in periculis sæpe versetur, periculis maris, periculis fluminum, periculis latronum, periculis in falsis fratribus (*II Cor.* xi), et in his omnibus stet semper in fide, iste similiter stare dicitur in gratia. Sed et quod sequitur, *et gloriamur in spe gloriæ Dei*, quale sit videamus. Movet me cur non dixerit gloriari se in gloria Dei, sed *in spe gloriæ Dei*: in quo deesse quidem aliquid elocutionis videtur, ita ut subaudiri debeat, *in spe* videndæ *gloriæ Dei*. Edocet autem nos per hæc, sicut et ipse alibi dicit (*II Cor.* iv), *Quia quæ sperantur æterna sunt, quæ autem videntur temporalia.* Nam vidisse dicitur et Moyses gloriam Dei; vidisse dicitur et populus in consecratione domus Domini gloriam Dei Israel. Sed et de hujusmodi gloria quæ videri potuit, ausus est Paulus, qui erat mysteriorum Dei gnarus, pronuntiare quod illa gloria destruetur, quæ etiam in vultu Moysi videbatur. Hæc autem gloria quæ speratur, de qua dicit *in spe gloriæ Dei*, nunquam destruetur. Est enim talis, de qua idem Apostolus dicit loquens de Christo: *Qui est*, inquit, *splendor gloriæ et figura expressa substantiæ ejus* (*Heb.* i). Hujus gloriæ ergo videndæ spem gerunt hi, de quibus dictum est: *Beati mundo corde*, A *quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* v). Tunc cum jam aufugerit dolor et tristitia et gemitus, et cum ea quæ in speculo nunc videntur et in æniguate, destruentur, et manebunt illa quæ sunt facie ad faciem (*I Cor.* xiii). Quod si cui forte videbitur huic expositioni nostræ illud e contrario objici posse, quod ipse Apostolus dicit: *Nos autem revelata facie Dei gloriam Domini speculantes eadem imagine reformemur a gloria in gloriam tanquam Domini spiritu* (*II Cor.* iii), et dicit, quomodo adhuc spem gloriæ gerit qui revelata jam facie speculari se dicit gloriam Domini, et gloria in gloriam reformari. Vide si possumus hoc modo solvere, quod objectum est, differentias mihi Apostolus videtur ostendere gloriarum, et aliam fuisse gloriam, quæ Moysi ministerio revelata est, B de qua jam in superioribus diximus, aliam fuisse quæ in adventu carnali Salvatoris ministrata est, de qua dicit et Joannes in Evangelio: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam tanquam unigeniti a Patre plenum gratiæ et veritatis* (*Joan.* i), de qua gloria non possumus dicere quod ipsa sit, quæ speranda est, hanc enim vidisse se dicunt apostoli, et vera est illa sententia, quæ dicit: *Quod enim videt quis, quid sperat* (*Rom.* viii)? Illa vero gloria, quæ speranda est, de qua etiam in præsenti loco dicit Apostolus glorificari se in spe gloriæ Dei, potest ipsa intelligi, de qua dicit Salvator in Evangelio: *Cum venerit filius hominis in gloria Patris et sanctorum angelorum* (*Marc.* viii). Quod autem dixit *Patris et sanctorum angelorum*, non quod Dei Patris et angelorum unam esse C gloriam dicat, sed hoc mihi videtur ostendere, quod istæ gloriæ, quæ vel per Moysen prioribus, vel nobis per adventum carnis Christi delatæ sunt, non fuerunt angelorum, sed hominum: hominibus enim ministratæ sunt et fuerunt ejus mensuræ quas capere homines possint; illa vero in qua filius hominis ad judicium mundi venturus est gloria Patris tanta erit, quæ a solis angelis capi possit; si vero etiam sanctorum aliqui capaces illius gloriæ exstiterint, illi nimirum erunt, de quibus dicitur, *quia erunt sicut angeli Dei* (*Matth.* xxii), et hoc modo recte de futura gloria quæ speranda est, dictum videtur, quod filius hominis veniat in gloria Patris et sanctorum angelorum, id est, quia non eam homines terreni, sed sancti angeli capere meruantur: pro D capacitate etenim mentium dispensat Deus etiam magnitudines gloriarum, sed sicut, istam gloriam quam vidisse se apostoli in Evangelio dicunt, *gloriam tanquam unigeniti a Patre plenum gratiæ et veritatis.*

Non solum, sed et gloriamur in tribulationibus nostris. (Aug.) Quod autem ait, *non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus*, et cætera, gradatim perducit usque ad charitatem Dei, quam charitatem dicit nos habere per donum Spiritus. Monstrat illa omnia quæ possumus nos tribuere Deo esse tribuenda, qui Spiritum sanctum per gratiam donare dignatus est, *quoniam per tribulationes oportet nos introire in regnum Dei* (*Act.* xxiv), idcoque et in his gloriandum docet. Spei autem addita tribulatio

Digitized by Google

A signaculum facit præmii : index enim fixæ spei tribulatio est, quæ testimonium perhibet ad coronam. Unde Dominus ait : *Beati eritis cum vos persequentur et dicent omne malum adversum vos propter justitiam Dei; gaudete et exultate, ecce enim copiosa est merces vestra in cœlo* (*Matth.* v). Contemnere enim præsentia, et quæ oblectamento sunt, et in pressura non cedere spe futurorum, magni meriti est apud Deum. Ideoque in tribulatione gloriandum est, quia tanto plus accepturum se credit, quantum in tribulatione se viderit fortiorem. *Scientes quod tribulatio patientiam operatur.* (*Ambr.*) Hoc est, tribulationem patientiam operari, si tribulatio ipsa motum non patiatur, infirmitatis aut dubitationis. *Patientia autem probationem.* Manifestum est, quia patientia, si talis fuerit qualem diximus, firma B videbitur probatio. *Probatio autem spem.* Spes in eo qui probatus videtur, non immerito dicitur. Dignus enim scietur, accepturus remunerationem in regno Dei. *Spes autem non confundit : quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Spes non confundit dum stulti et hebetes a perfidis judicamur, credentes quæ mundana carent ratione : pignus enim charitatis Dei habemus in nobis Spiritum sanctum datum nobis : fidele enim esse promissum Dei probat Spiritus sanctus datus apostolis, et nobis, qui præstitit ut diversis linguis imperiti loquerentur, cum interpretationibus ad confirmandam spem, ut et charitatem Dei commendaret in nobis; ut quia charos falli impossibile est, securos nos faceret de promissione, quia et Deus est, qui promisit, et his quos charos habere vult promisit. (*Orig.*) Primus statim sermo capituli hujus ambiguitatis aliquid continet : non enim habet in consequentibus ad quid referri debeat quod dixit, *Non solum autem.* Unde vide si possimus hoc modo ambiguitatem elocutionis absolvere. Quoniam in superioribus multa nobis per Dominum nostrum Jesum Christum præstita esse perdocuit, ut cum dicit justificatos nos esse ex fide per Dominum nostrum Jesum Christum, et per ipsum accessum habere in gratiam istam, per ipsum etiam gloriari in spe gloriæ Dei; ad hæc omnia quæ dicta sunt, referri puto debere : *Non solum autem*, hoc est, Non solum hoc, quod supra dixi; sed et hoc quod *gloriamur in tribulationibus nostris*, per Dominum D nostrum Jesum Christum habemus. Cæteris etenim in tribulatione tristantibus, nos gloriæ ipsius virtute roborati, in tribulationibus gloriamur. Didicimus namque novam ex eruditione ipsius disciplinam, ut per tribulationes bonum patientiæ capiamus; habentes vero patientiæ bonum, probabiles judicemur : et per patientiam multarum tribulationum probati, spem futuræ a Deo remunerationis habeamus : quæ spes, quia certa et vera est, non confundit sperantes. Eidem namque et spem consequitur charitas Dei, quæ omnium major est, et non solum replet mentem nostram, sed et abundat ac diffunditur in cordibus nostris, pro eo quod non humana a nobis arte acquiritur, sed per gratiam sancti Spiritus infunditur. Hæc secundum sermonis ipsius vel litteræ consequentiam pro adapertione apostolici eloquii explanata sint. Nunc jam quid interior sensus contineat requiramus. Et primo de gloriatione videamus, quod dixit, *Gloriamur in tribulationibus nostris.* Sermo enim gloriationis interdum laudabiliter in Scripturis, interdum culpabiliter ponitur. Etenim cum dicit Jeremias : *Hæc dicit Dominus : Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, neque glorietur dives in divitiis suis : sed in hoc glorietur qui gloriatur, intelligere et agnoscere me, quia ego sum Dominus qui statuo misericordiam et judicium et justitiam super terram* (*Jer.* IX), in uno eodemque capitulo gloriationem et laudabiliter et culpabiliter posuit. B Nam si quis, inquit, gloriatur vel in sapientia sua, vel in fortitudine, vel in divitiis, culpabiliter gloriatur; si quis vero in agnoscendo Dominum gloriatur, et intellectu judiciorum ejus, et misericordiæ et justitiæ, laudabiliter gloriatur. Cum ergo iste sermo ad utrumque respicit, requirendum nobis est in quibus recta gloriatio sit, et in quibus minus recta gloriatio. Quod ita demum poterimus agnoscere, si naturas rerum competenti distinctione teneamus. Quod autem dicimus, tale est. Omnia quæ sunt vel aguntur, aut bona sunt, aut mala, aut indifferentia. De quibus quamvis latior haberi debeat disputatio, tamen quantum ad præsentem locum sufficit proferemus. Bona illa certum est proprie dici, quæ ad virtutes animi pertinent; et mala ea sola definiri, quæ ad malitiam C spectant, et contra legem Dei aguntur : cætera vero indifferentia esse, id est, neque bona, neque mala nominanda, ut sunt divitiæ, species corporis, et fortitudo, vel proceritas, atque ea quæ corporis usibus serviunt. Si quis igitur distinctionem diversitatis hujus ignorat, et gloriatur in his quæ non sunt vere bona, nec ad virtutem animi pertinent, culpabiliter gloriatur. Paulus vero qui in his erat peritissimus, cum dixisset quia *gloriamur in tribulationibus nostris*, ne forte putaretur in rebus indifferentibus et mediis gloriari, reddit continuo rationem, et ostendit quod gloriatio sua, quam in tribulationibus habet, ad virtutes animi pertineat. Dicit enim, quia *tribulatio*, pro qua glorior, *patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, spes vero non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum :* et in his edocet quod per succedentes sibi virtutes gloriatio tribulationum usque ad sancti Spiritus culmen ascendat. Quod in præsenti capitulo Apostolus dicit, *quia tribulatio patientiam operatur*, si patientiam unam esse ex animi virtutibus constat, tribulatio sine dubio quæ virtutes animi parit, neque mala, neque indifferens, sed bona appellanda est. In tantum autem, sicut supra diximus, patientia virtus animi dicenda est, ut per patientiam dicat probationem nostri fieri, et per probationem spem dari : quæ utique quoniam in Deo sita est, qui virtutum omnium pater est, non confundit sperantem. Simul enim cum spe et chari-

Digitized by Google

tatis abundantiam tenet, quæ primo loco, quia *major omnium est charitas*, spiritui copulatur. Quod si quis nobis occurrat, et dicat medium esse et indifferens tribulationem, quoniam quidem invenimus etiam malos et impios tribulari, et non continuo, quia tribulantur pro malis actibus suis, virtus animi tribulatio eorum reputanda est: vide si possimus hoc modo respondere, quod tribulatio quidem proprie sanctorum est, impiorum autem et injustorum tribulatio flagella appellentur. Denique in psalmo sic dicit, *Multæ tribulationes justorum* (*Psal.* XXXIII); de istis autem ait, *Multa flagella peccatoris* (*Psal.* XXXI). Et fortassis propterea tribulatio et angustia ad sanctos pertinet, quia ipsi sunt qui arctam et angustam viam incedunt, et propterea tribulari dicuntur. Quod autem dixit, quia *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris*, diligentius considerandum est in quorum cordibus Dei charitas diffundatur. Ego puto quod in illorum, qui jam non habent spiritum servitutis iterum in timore, sed et illorum in quibus *perfecta charitas foras mittit timorem* (*I Joan.* IV), et quibus spiritus adoptionis datur, qui clamet in cordibus eorum, *Abba Pater*. Non est ergo cujuscunque hominis nisi perfecti, et talis qualis erat Paulus, in cujus corde diffundatur charitas Dei per Spiritum sanctum. Sed et illud mihi considerandum videtur, utrumne hic charitatem illam dicat, qua nos diligimus Deum, an illam qua diligimur a Deo, diffusam esse per Spiritum sanctum in cordibus nostris; et si quidem illa charitas qua Deum diligimus, intelligatur, sermo iste assertione indiget: si vero, quia dixit effusam esse Dei charitatem in cordibus nostris, ista potius intelligenda sit, qua diligimur a Deo, certum est enim quod velut summum et maximum donum sancti Spiritus charitatem ponat, quod velit munere prius suscepto a Deo, per hoc ipsum diligere possumus Deum quod diligimur a Deo. (*Cass.*) Denique in tantum virtus charitatis extollitur ut eam beatus Joannes apostolus non solum Dei rem, sed etiam Deum esse pronuntiet dicens: *Deus charitas est, qui manet in charitate in Deo manet et Deus in ipso* (*I Joan.* IV). Nam usque adeo illam divinam esse perspicimus ut illud Apostoli manifestissime vigere sentiamus in nobis, quoniam *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Quod tale est, ac si dicat quod Deus diffusus est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis, qui etiam cum ignoremus quid debemus orare, interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, quoniam secundum Deum postulat pro sanctis.

Utquid enim Christus, cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est: vix enim pro justo quis moritur; nam pro bono forsitan quis audeat mori. (*Orig.*) Plenius volens virtutes charitatis ostendere quam diffusam in cordibus nostris dixerat per Spiritum sanctum, quibus hoc causis intelligere deberemus exposuit, et docet nos quod Christus non pro piis sed pro impiis mortuus est. Impii namque eramus antequam converteremur ad Deum; et Christus utique mortem pro nobis antequam crederemus excepit: quod procul dubio non fecisset, nisi nimiam erga nos habuisset, et abundantissimam charitatem, vel ipse Dominus noster Jesus Christus moriendo pro impiis, vel Deus Pater unigenitum suum pro impiorum redemptione tradendo. (*Ambr.*) Si pro incredulis ac Dei inimicis Christus ad tempus morti se dedit, ad tempus enim mortuus est, quia tertia die resurrexit, quanto magis cum in illum credimus auxiliis suis muniet nos? Ad hoc enim pro nobis mortuus est, ut et vitam et gloriam nobis acquireret: itaque si pro inimicis mortuus est, quantum præstet amicis, debet intelligi. Apud homines ergo, id est, secundum tempus mori visus est: ille enim apud inferos pro salute animarum irreverentes, et nequam spiritus judicabat. Tempora in mundo sunt, ubi oritur et occidit sol, et luna incrementum et decrementum facit, et dies et nox in statu suo non perseverant: res enim quæ tempori et ætati subjecta est, mutabilis semper est. Huic ergo tempori Christus mortuus est, dum excessit e corpore. Ubi autem tempus non est et ætas, ibi non solum vivus, sed et victor repertus est. Hinc voluit affectum Salvatoris erga nos commendare, cum dixit: *Vix pro justo quis moritur:* Christus autem pro impiis mortuus est, si enim pro justo vix aliquis moritur, pro impiis, quomodo potest fieri ut quis moriatur? et si pro bono uno forte audeat quis mori, aut forte non audeat, quia utrumque difficile esse significat, quemadmodum potest videri, ut audeat aliquis pro multorum impietatibus mori; si quis enim pro justo, aut bono forte audeat mori, miseratione quadam illectus, aut affectu bonorum operum ejus; pro impiis vero non solum, quod suadeat mori deest, sed et quod in lacrymas provocet. Christus autem mortuus est pro impietatibus populi adhuc non sui, ut omnia quæ mundus diffidit faceret credibilia. Duos ergo gradus fecit justi et boni, quamvis et justus et bonus dicendus sit, tamen genera ipsa posuit, justum in exercitio significans, bonum vero natura qui simplicitate innocens dicitur; unde quamvis melioris meriti sit, quantum ad locum istum pertinet, justus quam bonus, tamen «pro bono, inquit, forte aliquis audeat mori,» ut quia miserabilior causa innocentiæ est ad hoc cogi forte aliquem posse significat. Denique optant parentes pro bonis filiis mori, non dicam uxores pro bonis maritis: nam si velimus de bono et justo proponere, aliquando meliorem justum deprehendimus, aliquando præponendum bonum; si enim juxta Dei legem qui justus est melior bono est, sed illo qui necdum secum laboravit, ut amplificaret se bonis, exercitio enim bonum naturæ suæ justus melioralit. Si autem juxta mundum fuerit justus, præponitur illi bonus propter innocentiam, quia hujusmodi non est sine impietate justitia. Itaque omnis natura bona est, justitia autem legis Dei fructus est competens naturæ, ideoque justitia bonitas est, unde justu

Digitized by Google

semper appellantur et boni. Non tamen semper boni, justi : quia non propter opera vocantur boni, sed propter innocentiam : justitia enim perfecta est bonitas, dum explet opere naturæ suæ bona. (*Hieron.*) Duæ hæreses ex occasione hujus testimonii quod non intelligunt diverso quidem errore, sed pari impietate blasphemant. Marcion, qui justum Deum et creatorem legis facit et prophetarum, bonum autem Evangelii et apostolorum, cujus vult esse Filium Christum, duos introducit Deos, unum justum, alterum bonum : et pro justo asserit, vel nullos, vel paucos opetiisse mortem, pro bono autem, id est, patre Christi, innumerabiles martyres exstitisse. Porro Arius justum ad Christum refert, de quo dictum est : *Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis* (*Psal.* LXXI); et ipse de se in Evangelio : *Non enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio* (*Joan.* V). Et : « Ego sicut audio, ita judico. » Bonum autem Deum Patrem, de quo ipse Filius confitetur : *Quid me dicis bonum? nemo est bonus nisi unus Deus Pater* (*Marc.* X). Cumque huc usque blasphemiæ suæ devios calles potuerit invenire, in consequentibus impingit, et corruit. Quomodo enim pro patre quis audet mori, et pro Filio vix moritur, cum propter nomen Christi tantus martyrum sanguis effusus sit? Qui igitur simpliciter hunc exponit locum, hoc potest dicere, quod in veteri lege, in qua justitia est, vix pauci inventi sint, qui suum fuderunt sanguinem, in novo autem instrumento, in quo bonitas est, atque clementia, innumerabiles extiterint martyres. Sed ex eo quod posuit, forsitan quis etiam audeat mori, et pendulo gradu sententiam temperavit, invenirí posse nonnullos, qui audeant morí pro Evangelio, ostendit, non sic accipiendum, sed ex superioribus et inferioribus sensum loci hujus debere tractari; dicens enim Paulus apostolus se gloriari in tribulationibus, quia *tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio spem, spes vero non confundit*, quæ ex eo certam habeat promissionem, *quia charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*, secundum illud quod Deus dixerat per prophetam : *Effundam de spiritu meo super omnem carnem* (*Isa.* XLIV), miratur bonitatem Christi, quod pro infirmis et impiis, et peccatoribus mori voluerit, et mori opportuno tempore, de quo ipse dicit : *Tempore opportuno exaudivi te, et in die salutis auxiliatus sum tui* (*Isa.* XLIX, *II Cor.* VI); et : *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (*Ibid.*); quando omnes peccaverunt, simul inutiles facti sunt, non fuit qui faceret bonum, non fuit usque ad unum (*Psal.* LII). Incredibilis ergo bonitas, et inaudita clementia mori pro impiis. Vix enim pro justo aliquem et bono suum sanguinem fundere, metu mortis cunctos terrente. Num inveniri interdum, ut aliquis pro justo et bono audeat mori. Charitas autem Dei quam in nobis habuit hinc maxime comprobatur quod, cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, et sublata est de

A terra vita ejus, et pro iniquitatibus populi ductus est ad mortem, et portavit peccata nostra, et tradita est in morte anima illius, et cum iniquis reputata est, ut nos impios et infirmos et peccatores, pios et robustos, et justos faceret. Nonnulli ita interpretantur, si ille pro nobis impiis mortuus est, et peccatoribus, quanto magis nos absque ulla dubitatione, pro justo et bono Christo debemus occumbere. Justum autem et bonum non putemus esse diversum, nec aliquam proprie significare personam, sed absolute justam rem. Interdum aliquis inveniri potest, qui suum sanguinem fundat. (*Orig.*) Est amor vitæ hujus tantus, ut etiam cum justa causa mortis advenerit, vix unusquisque mortem patienter accipiat. Justa autem causa mortis videtur, cum naturæ lege defertur : et quamvis B justum sit conditione mortalitatis, vix tamen amplectitur animus naturæ legibus cedere. *Commendat autem suam charitatem Deus in nobis.* (Amb.) Sic commendat charitatem suam, dum adhuc inimicis benevolus est, et mittit qui salvet eos, cum utique non mereantur.

Quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis justificati nunc in sanguine ipsius salvi erimus ab ira per ipsum. Hoc dicit, quia si pro peccatoribus Filium suum Deus occidi permisit, quid faciet pro justificatis? nisi servet eos ab ira, id est, tutos illos præstet ab illusione diaboli, ut securi sint in die judicii cum cœperit perfidos ultio devastare : quoniam enim bonitas Dei nullum perire vult, mortem dignissimam dedit, ut intelligentibus Dei gratiam circa se adderet dignitatem et gloriam, in- C gratis cumularet pœnam. Ingrati hi sunt qui, Deo vocante, dissentiunt, Dei gratiam abnuentes, ut in proposito erroris et malignitatis permaneant. (*Orig.*) Non puto sane quod otiosa sit apud Paulum varietas ista verborum, quod aliquando infirmos, aliquando impios, aliquando peccatores nominat, pro quibus Christum mortuum dicit : et quamvis imperitum se fateatur in sermone, non tamen arbitror quod in his ille per imperitiam, sed potius per profundam scientiam variaverit. Per hæc namque tria omne peccati colligitur genus. Aut enim ignorans Deum quis peccat in tenebris, et vocatur impius : aut volens servare mandatum, vincitur fragilitate carnis, et illecebris præsentis vitæ decipitur, et infirmus appellatur; aut sciens volensque contemnit mandatum, D et odit disciplinam Dei, ac projicit sermones ejus post se, et peccator nominatur. Atque ita Paulus qui se imperitum, ut diximus, in sermone profitetur, in tribus his diversitatibus universa, pro quibus Christus prædicatur mortuus esse, complexus est. Quod si interdum etiam hi, qui sub lege sunt, et Deum colere videntur impii in Scripturis divinis nominantur, idcirco quod relinquentes Deum patrum suorum, deos gentium colunt. Quod vero Paulus se cum peccatoribus numerat, qui in aliis dicit : *Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores* (*Gal.* II), humilitatis ejus est virtus : imitatur enim illum, qui cum peccatum non fecisset, peccatum pro nobis factus est, et cum Deus esset, inter homines conversatus

Digitized by Google

est. *Commendat ergo suam charitatem Deus in nobis.* (Orig.) Hic *commendat*, vel confirmat intelligitur, vel amabilem facit pro beneficiis præstitis. Quod enim Christus, cum adhuc peccatores essemus, pro nobis mortuus est, spem nobis dat quod multo magis nos a peccato purgatos et justificatos, ab ira quæ imminet peccatoribus salvabit per ipsum : et qui alienos et inimicos ita dilexit, ut pro nobis ad mortem unicum suum daret, multo magis suos effectos, et reconciliatos sibi æternam salutem donabit. *Multo ergo*, inquit, *magis justificati nunc in sanguine ejus, salvi erimus ab ira per ipsum.* In superioribus quidem dixerat : *Justificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum*, et nunc dicit, *Multo magis nunc justificati in sanguine ipsius salvi erimus ab ira per ipsum.* Ex quo ostendit quod neque fides nostra sine Christi sanguine ; neque sanguis Christi nos sine fide nostra justificat, ex utroque tamen multo magis sanguis Christi nos, quam fides nostra justificat. Et ideo mihi videtur, cum in superioribus simpliciter dixerit, *Justificati ex fide*, hic addidisse, *Multo magis ergo nunc justificati in sanguine ejus*, ut doceret, quia ab ira ventura etiamsi fides nostra nos salvet, etiamsi opera justitiæ, super hæc tamen omnia multo magis sanguis Christi salvos nos faciat ab ira ventura.

Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius. (Ambr.) Manifestum est quia si, ut reconciliaret nos sibi, Deus Filium suum morti tradidit, quanto magis reconciliatos salvos faciet in vita ipsius. Non enim poterit minime diligere amicos, qui prodest inimicis. Si enim mors Salvatoris profuit nobis adhuc impiis, quanto magis justificati, vita ipsius, cum resurgit a mortuis ? quia sicut mors ejus a diabolo nos eruit, ita et vita ejus de die judicii Dei nos liberabit. (*Aug.*) Ergo Christus pro impiis mortuus est, et Christus Deus est, quomodo regnavit inventus in vita Dei justus, quando ne periret morte Dei quæsitus est impius ? in vita enim Dei salvi erimus, quia in vita nostra perieramus. Sed cum audimus, et vitam Dei et mortem Dei, discernamus quid unde sit : vitam quippe attulit nobis, mortem vero accepit a nobis, nec tamen pro suo merito, sed pro nobis. *Fuimus*, inquit, *et nos natura filii iræ, sicut et cæteri* (*Ephes.* II), in hac ira, cum essent homines per originale peccatum, tanto gravius et perniciosius quanto majora vel plura insuper addiderunt, necessarius erat mediator, hoc est reconciliator, qui hanc iram sacrificii singularis cujus erant umbræ omnia sacrificia legis et prophetarum, oblatione placaret. Cum autem Deus irasci dicitur, non ejus significatur perturbatio, qualis est in animo irascentis hominis, sed ex humanis motibus translato vocabulo vindicta ejus, quæ non nisi justa est, iræ nomen accepit. Quod ergo per Mediatorem reconciliamur Deo, et accipimus Spiritum sanctum, ut ex inimicis efficiamur filii, *quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt* (*Rom.* VIII), hæc est gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. *Si enim*, inquit, *cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius*, et reliqua. (*Orig.*) Evidenter ostenditur nos esse aliquam substantiam, quæ secundum diffinitionem Marcionis vel Valentini naturaliter inimica sit Deo : alioquin si quod inimicum est, naturæ esset, et non voluntatis, reconciliationem utique non haberet. Ubi autem ex inimico quis amicus efficitur, certum est quod dum ea opera agit quæ non amat Deus, inimicus est Dei, et unusquisque tam gravis et tam odibilis efficitur inimicus, quam multiplicaverit opera inimicitiis digna. Sunt ergo mensuræ et gradus quidam in his peccatorum qualitate vel quantitate distincti, qui inimici sunt Deo. Unde et illa qui supra omnes peccavit a Paulo ultimus inimicus destruendus esse memoratur : versa autem vice et ordine etiam eos qui reconciliati sunt per mortem filii ejus, in amicis haberi certum est ; et esse aliquem ita amicum sicut Moyses amicus Dei appellatus est, esse quoque alios, quibus dicit Salvator : *Jam non dicam vos servos, sed amicos* (*Joan.* XV), credo autem esse adhuc magis familiares aliquos in cœlestibus amicos apud Deum, vel illos qui semper vident faciem Dei, vel eos qui semper adstant in conspectu Altissimi : ut sicut supra diximus esse quemdam novissimum inimicum, ita et ibi pro virtutum meritis habeantur summi aliqui amici. Cum ergo ita sint, nescio si is qui adhuc permanet in his operibus, quæ odit Deus, et pro quibus inimicitiæ sunt inter Deum et homines, reconciliatus esse Deo per sanguinem Christi merito dicatur. Quomodo enim reconciliatus est, qui est inimicus ? Paulus ergo merito et de se et sibi similibus dicit, *quia cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per sanguinem Filii ejus.* Grandis pudor est, ubi talis reconciliatio facta est, ubi inimicitias inter Deum et homines non sermo peccatoris, sed sanguis intercessoris absolvit, iterum nos converti ad inimicitias, et agere ea quæ odit ille quem nobis non nisi effusio sanguinis sacri reconciliaverat.

Non solum autem hoc, sed et gloriamur in Deo, per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. (Ambr.) Non tantum pro accepta salute et securitate Deo gratias agendas docet, sed et gloriandum per Jesum Christum in Deo, qui dignatus est ex impiis et inimicis dici nos suos amicos, ut omnia beneficia per Christum consecutos nos gaudeamus ; ut quia per ipsum cognovimus Deum, gloriantes in eo, reddamus ei honorificentiam parem Deo Patri, ipso sibi idoneo teste prædicante : *Ut honorificent*, inquit, *Filium, sicut honorificant Patrem* (*Joan.* V). Post Dei ergo Patris providentiam, et donum quod dedit per Christum, ut personam Filii nobis gratam faceret, quia per Christum unum redempti sumus ab uno Deo Patre, adjecit : *Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et sic in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Quoniam

Digitized by Google

superius Dei gratiam per Christum datam ostendit secundum ordinem veritatis, nunc ipsum ordinem unius Dei Patris, per unum Christum Filium ejus declarat, ut quia Adam unus, id est, Eva, et ipsa enim Adam est, peccavit in omnibus, ita unus Christus Filius Dei peccatum vicit in omnibus : et quia propositum gratiæ Dei erga genus humanum ostendit, ut ipsa primordia peccati ostenderet, ab Adam cœpit, qui primum peccavit, ut providentiam unius Dei per unum reformasse doceret, quod per unum fuerat lapsum, et tractum in mortem. Hic ergo unus est, per quem salvati, hanc illi reverentiam, quam Deo Patri debemus, ipso volente. Dicit enim idem alio loco (*Rom.* XIV) : *Qui in his servit Christo, placet Deo;* cum scriptum *sit : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (*Deut.* VI). Si ergo soli Deo serviendum dicit, et Christo servire præcepit, in unitate Dei est Christus, nec dispar aut alter Deus, quando cum soli Deo serviendum lex commonet, Christo serviens Deo placere dicatur. (*Orig.*) Pro viribus convertamur, et primo videamus quomodo per unum hominem peccatum introivit in hunc mundum, et per peccatum mors. Fortassis enim requirat aliquis, si ante Adam mulier peccavit, de qua dicitur quia *seducta in prævaricatione facta est;* et rursum ante ipsum peccavit serpens ; peccavit enim cum dixit mulieri : *Ut quid hoc dixit Deus, ut non manducetis de omni ligno paradisi?* et iterum peccavit, cum Deus dixerat, quia *quacunque die manducaveritis ex eo, morte moriemini*, et ille diceret ad mulierem, *Nequaquam morte moriemini, sed sciebat Deus, quia quacunque die manducaveritis ex eo aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum;* si ergo ante Adam mulier peccavit, et ante mulierem serpens, et in alio loco dicit Apostolus, quia *Adam non est seductus, mulier autem seducta est* (*I Tim.* II), quomodo per unum hominem, et non magis per unam mulierem videbitur introisse peccatum? A muliere enim initium peccati, et ante mulierem a serpente, sive a diabolo, de quo dicitur in Evangelio, quia *ille homicida erat ab initio* (*Joan.* VIII). Sed vide in his Apostolum naturæ ordinem tenuisse, et ideo quoniam de peccato loquebatur, *ex quo mors in omnes homines pertransierat*, successionem posteritatis humanæ, quæ huic morti succubuit ex peccato venienti, non mulieri ascribit, sed viro. Non enim ex muliere posteritas, sed ex viro nominatur, sicut et ipse Apostolus in aliis dicit (*I Cor.* XI) : *Non enim est vir ex muliere, sed mulier ex viro;* et iterum, *Sicut enim mulier ex viro, ita et vir non ex muliere, sed per mulierem :* et ob hoc mortalis posteritas, et corporalis successio, viro potius tanquam auctori, et non mulieri deputatur. Require sane quomodo per unum hominem in hunc mundum dicit introisse peccatum, et certum est, quod hic mundum terrenum hunc appellet locum, in quo homines habitant, si in nullo alio loco introivit peccatum, neque in illis locis invenitur, ubi spiritalia nequitiæ in cœlestibus nominantur ; sed et illud apud temetipsum pertractato, unde in hunc mundum introivit peccatum, aut ubi erat priusquam hic introiret? aut si omnino erat, vel si fuit ante illum, ad quem dicitur : *Usquequo inventæ sunt iniquitates in te, et propter hoc projeci te in terram* (*Ezech.* XXVIII). Nobis autem de his non est tutum plura disserere, cum videamus Apostolum vix de singulis hæc perstrinxisse sermonibus, *per unum hominem peccatum introivit in hunc mundum.* Mundus autem, ut diximus, intelligendus est vel locus in quo habitant homines, vel terrena et corporalis vita, in qua mors habet locum, cui mundo, hoc est, terrenæ vitæ crucifixos se dicunt sancti, et mortuos. *Et per peccatum*, inquit, *mors :* illa sine dubio mors, de qua et Propheta dicit, quia *anima quæ peccaverit ipsa morietur.* Sed videamus quomodo *in omnes homines pertransiit mors, in quo omnes*, inquit, *peccaverunt.* Absoluta sententia pronuntiavit Apostolus in omnes homines pertransisse mortem peccati in eo in quo omnes peccarunt, sicut et alibi : *Omnes enim peccaverunt, et egent gratia Dei* (*Rom.* III). Et ideo etiamsi Abel illum justum dixeris, non potest excusari. Sed non opus est cum ingenti periculo in his singulos quosque enumerare sanctorum, cum sufficiat et Apostoli sententia, quæ mortem dicit in omnes homines pertransisse, et illius qui dixit : *Nemo mundus a sorde etiamsi unius diei fuerit vita ejus.* Sed ista mors peccati quæ in omnes pertransiit, cum venisset ad Jesum, et tentasset eum perforare aculeo suo (aculeus enim mortis peccatum), repulsa est, et confracta. Vita enim erat, et mors necessario exterminabatur a vita ; et tunc ad eam dicitur : *Ubi est, mors, aculeus tuus, ubi est, mors, victoria tua?* (*I Cor.* XV.) Idcirco enim quia omne vicerat, hic dicitur ad eam, *Ubi est, mors, victoria tua?* Sed et quod *peccatum* quidem non dixit in omnes homines, sed *in mundum* introisse, mortem vero non in mundum, sed *in omnes homines*, et non introisse, sed *pertransisse*, non puto, quod frustra hac diversitate usus sit Paulus, arbitror quod mundum hic terrenos quosque, et in terrena conversatione permanentem designet : homines vero eos dicat, qui jam se incipiat agnoscere, et scire, quod ad imaginem Dei facti sunt. In illos ergo qui mundus appellantur, id est, terrenos, intrasse dicit peccatum, et nusquam esse exitum ponit ; in eos vero, quos jam homines vult intelligi, dicit pertransisse peccatum, id est, fuisse quidem, sed per pœnitentiam conversionis depulsum esse, et pertransisse nec ultra in eis stetisse. Unde apparet in litteris Pauli ne unam quidem syllabam vacuam sentiri debere mysteriis. (*Ambr.*) Mors autem dissolutio corporis est, cum anima a corpore separatur. Est et alia mors, quæ secunda dicitur, in gehenna, quam non peccato Adæ patimur, sed ejus occasione propriis peccatis acquiritur, a qua boni immunes sunt, tantum quod in inferno erant, sed superiori quasi in libera [custodia], qui ad cœlos ascendere non poterant. Sententia enim tenebantur data in Adam, quod chirographum in decretis morte Christi

Digitized by Google

doletum est. Sententiæ autem decreti sunt, ut unius hominis corpus solveretur super terram, anima vero vinculis inferni detenta exitia pateretur.

Usque ad legem enim peccatum erat in hoc mundo: peccatum autem non imputabatur cum lex non esset. (Aug.) Quod autem ait, *usque ad legem enim peccatum in mundo fuit*, intelligendum est, quousque veniret gratia; contra eos dictum est, qui arbitrantur per legem auferri potuisse peccata. Dicit autem Apostolus manifesta esse peccata per legem, non autem ablata, cum dicit, *peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset*. Non enim ait, non erat, sed *non imputabatur;* neque cum lex data est, ablatum est, sed deputari cœpit, id est, apparere. Non ergo putemus usque ad legem ita dictum esse quasi jam sub lege non esset peccatum, sed sic dictum est, *usque ad legem*, ut totum legis tempus annumeret usque ad finem legis, quod est Christus. (*Ambr.*) In Adam omnes dicit peccasse, sicut supra memoravi, et usque ad legem datam non imputatum esse peccatum, putabant enim se homines apud Deum impune peccare, sed non apud homines: nec enim lex naturalis penitus obtorpuerat, quia non ignorabant quia quod pati nolebant, aliis facere non debebant. Nam usque adeo non ignotum fuit peccatum inter homines, ut Jacob cum idola sua apud illum quæreret socer ejus Laban, in quo inventum fuisset furtum, morte dignum judicaret (*Gen.* XXXI): et Joseph, quamvis per calumniam, tamen quasi reus clausus in carcere est; et pistor et pincerna Pharaonis ob delictum similiter passi sunt: et Moyses, occiso Ægyptio, atterritus lege est. Quomodo ergo non imputabatur peccatum cum lex non esset? aut quomodo vindicabatur, nisi lex sciretur? Lex naturalis semper est, nec ignorabatur aliquando, sed putabatur ad tempus tantum auctoritatem habere, nec et apud Deum reos facere: ignorabatur enim quia judicaturus est Deus genus humanum, ac per hoc non imputabatur peccatum, quasi peccatum non cognitum esset apud Deum, incuriosum Deum asserentes. At ubi autem lex data est per Moysen, manifestatum est curare Deum res humanas, et non impune futurum his, qui male facientes, quacunque ex causa in præsenti evadunt. Nam utique qui inter se, magistra justitia vel natura, peccata non inulta censebant, quanto magis Deum quem mundi sciebant opificem, hæc requisiturum non debuerant ignorare? Quippe cum Sodoma et Gomorrha per ignem adjudicatæ sint deperire, quod oblivio texerat, Moyses autem ut firmaret Deum judicem fore, scribendo manifestavit. Sed cum prætermisso Deo figmenta cœperunt in honorem recipere, depravati mente, partem legis naturalis, quæ prima est, calcaverunt. Quia lex naturalis tres habet partes, cujus prima hæc est, ut agnitus honoretur creator, nec ejus claritas et majestas alicui de creaturis deputetur: secunda autem pars est moralis, hoc est, ut bene vivatur, modestia gubernante: congruit enim A homini habenti notitiam creatoris, vitam suam lege frenare, ne frustretur agnitio: tertia vero pars est docibilis, ut notitia Dei creatoris et exemplum morum cæteris tradantur, ut discant quemadmodum apud Creatorem meritum collocatur: hæc est vera et Christiana prudentia.

Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ qui est forma futuri. (Aug.) Quod autem ait, *sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, et in his, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*... (a *Hic minus habet.*) Hæc est futuri forma Adam, de qua superius loqui cœperat, et ejus aliquas differentias interponens distulerat ordinem, ad quem nunc redeundo concludit dicens: *Itaque sicut per unius delictum in omnes* B *homines*, etc. (*Ambr.*) Quoniam non imputabatur peccatum antequam lex daretur per Moysen, sicut dixi, ipsa usurpationis impunitate regnabat mors, scilicet sibi illos devotos. Regnabat ergo mors securitate dominationis suæ, tam in hos qui ad tempus evadebant, quam in istos, qui etiam hic pœnas dabant pro malis operibus suis. Omnes enim suos esse videbat; quia *qui facit peccatum, servus est peccati* (*Joan.* VIII); impune enim cedere putantes magis delinquebant, circa hæc tamen peccata promptiores, quæ mundus quasi licita nutriebat. Quo facto gaudebat satanas, securus quod causa Adæ relictum a Deo hominem in possessionem habebat. Regnabat ergo mors in eos *qui peccaverunt in similitudine prævaricationis Adæ*, C qui est forma futuri, quod in subjectis monstrabimus. Itaque non in omnes mortem regnasse manifestum est, quia non peccaverunt omnes in similitudinem prævaricationis Adæ, id est, non omnes contempto Deo peccaverunt. Qui autem sunt qui, contempto Deo, peccaverunt, nisi qui neglecto creatore servierunt creaturæ, deos sibi constituentes quos colerent ad injuriam Dei? Ideirco lætabatur in istis diabolus, quia videbat illos imitatores sui effectos. Nam et Thare pater Abrahæ, et Nachor, et Laban proprios deos sibi vindicabant (*Gen.* XI; *Gen.* XXXV). Et peccatum Adæ non longe est ab idololatria: prævaricavit enim putans se hominem futurum Deum. Æstimavit enim hoc magis profuturum quod diabolus suasit, quam quod Deus D jussit, in loco Dei diabolum statuens: unde et subjectus est diabolo. Similiter et hi transgresso Deo, dum creaturæ serviunt, peccant simili modo, non eodem; quia similitudo solet habere aliquid dissimile. Nec enim potest dici, quia et hi qui præceptum acceperunt non edendi de arbore, sicut Adam fuerunt, qui peccaverunt non prævaricato Deo, sed in lege naturali. Qui enim intellexit, sive ex traduce, sive indicio naturali, et veneratus est Deum, nulli honorificentiam nominis ac majestatis ejus impertiens, si peccavit, quia impossibile est non peccare, sub Deo peccavit, non in Deum, quem

a Vid. quarumdam propositionum ex Epist. ad Rom. S. Augustini expositionem. nostræ Patrologiæ tom. XXXV, col. 2067, 2068. EDIT.

Digitized by Google

judicem sensit : ideoque in hujusmodi mors non regnavit : in hos autem sicut dixi regnavit, qui sub specie idolorum servierunt diabolo. Propterea quod lex in auctoritate non erat promulgata, judicem Deum præsentire nequiverunt. Maxima pars mundi Deum fore esse judicem ignorabat, perpauci autem in quos non regnavit mors; in quos autem regnavit, post istam mortem, quæ prima dicitur, a secunda excepti sunt ad pœnam et perditionem futuram: in quos autem non regnavit, quia non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, sub spe reservati sunt adventui Salvatoris in liberationem : sicut legitur de Abraham, quia quamvis apud inferos fuerit, discretus tamen longo intervallo est, ita ut chaos esset ingens inter justos et peccatores (*Luc.* XVI). Si inter justos et peccatores chaos ingens erat, quanto magis inter impios, ut justis esset refrigerium et peccatoribus æstus, impiis vero ardor, ut ante judicium quid unicuique dignum esset non lateret? Ac per hoc regnabat in eos mors, quia videbat opera subtilitatis suæ profecisse eis ad pœnam quasi inimicis. Non enim latuit illum ad hoc factum hominem in mundo, ut imperium unius Dei prædicaret, quod prævaricatus est Satanas. Ac si in Græco non ita cautum dicatur : sic enim dicitur scriptum, etiam in eos regnasse mortem, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ. Totum enim hic complexus videtur, ut quia mors, id est dissolutio, per invidiam facta est diaboli, et in eos qui non peccaverunt regnasse mortem dicat, moriantur enim, quod voti est Satanæ. Quod si verum esset, non oportuit dici : *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen*, si ab initio usque ad finem regnat in omnes : aut forte gradus fecit, ut ab Adam usque ad Moysen regnaverit, et a Moyse usque ad Christum; a Christo vero usque ad finem, ut ad quam utilitatem hæc locutio proficeret, cum nec sic locutus probetur. Dixit enim : *Ab Adam regnavit mors usque ad Moysen*, propter quod lex non erat manifestata, ut data lege sub auctoritate ejus viverent, scientes quid caverent, ne regnaret in eos mors. Igitur qui ante legem hoc servavit natura duce quod postea lex mandavit, nunquid potest dici quia mors regnavit in eum? nam vide quid de eo scriptum sit : *Peccatum*, inquit, *non imputabatur cum lex non esset*, et adjecit, *sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen*, eo utique tempore, quo lex non erat : et convenit, ut quia antequam lex daretur, mors regnavit, in eos regnasse dicatur, *qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*, sicut supra memoravimus. Sicut enim post datam legem qui fornicationi, aut idolis servierunt, contemnentes legislatorem, regnavit in eos mors; ita et ante legem qui sensum legis præsenserunt honorificantes auctorem ejus, non utique regnavit in eos mors : propterea enim regnasse dicitur, quia cognitio unius Dei evanuerat in terris. Denique sic cœpit data lex: *Ego sum*, inquit, *Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis : non erunt tibi dii alii præter me, et non facies tibi idolum, neque ullam similitudinem* (*Exod.* XX). Data igitur lex est, ne mors regnaret, ut abolitis peccatis prioribus, uni Deo obsecundaret genus humanum. Unde alio loco idem dicit Apostolus : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis ei* (*Rom.* VI) : quo dicto ostendit etiam nunc regnare mortem, si lex contemnatur. Quid enim regnum mortis est, nisi cum fit voluntas ejus, dum imperat, ad perniciem obedientis, cujus imperii voluntas caput est idololatriæ? Et tamen sic præscribitur nobis de Græcis codicibus, quasi non ipsi ab invicem discrepent : quod facit studium contemptionis [contentionis]. Quia enim propria quis auctoritate uti non potest ad victoriam, verba legis adulterat, ut sensum suum quasi verba legis asserat; ut non ratio, sed auctoritas præscribere videatur. Constat autem hoc per quosdam Latinos de veteribus Græcis translatos codicibus, quos incorruptos simplicitas temporum servavit et probat : postquam autem a concordia animis discedentibus, et hæreticis perturbantibus torqueri quæstionibus cœperunt, multa immutata sunt ad sensum humanum, ut hoc contineretur in litteris quod homini videretur; unde et ipsi Græci diversos codices habent. Hoc autem verum arbitror, quando et ratio et historia, et auctoritas observatur : nam hodie quæ in Latinis reprehenduntur codicibus, sic inveniuntur a veteribus posita, Tertulliano, Victorino, et Cypriano. Primum enim in Judæa cœpit destrui regnum mortis, quia *notus in Judæa Deus* (*Psal.* LXXV); nunc autem in omnibus gentibus quotidie destruitur, dum magna ex parte ex filiis diaboli fiunt filii Dei. Itaque non in omnes regnavit mors, sed in eos qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, sicut supra memoravi. Adam autem ideo forma futuri est, quia jam tunc in mysterio decrevit Deus per unum Christum emendare, quod per unum Adam peccatum erat, sicut dixi in Apocalypsi Joannis apostoli (*Apoc.* XVII) : *Agnus*, inquit, *qui occisus est a constitutione mundi*. (Aug.) Apostolus prolixius de duobus hominibus disputat uno eodemque primo Adam, per cujus peccatum et mortem tanquam hæreditariis malis posteri ejus obligati sumus; altero autem secundo Adam, qui non homo tantum, sed etiam Deus est, quo pro nobis solvente quod non debebat, a debitis et paternis et propriis liberati sumus. Proinde quos propter unum illum tenebat diabolus omnes per ejus vitiatam carnalem concupiscentiam generatos justum est, ut propter hunc unum dimittat omnes per ipsius immaculatam gratiam regeneratos. Si Apostolus imitatione hoc intelligi voluisset per diabolum potius peccatum in mundum intrare dixisset: de diabolo quippe scriptum est: *Imitantur eum, qui sunt ex parte ipsius* (*Sap.* II). Sed ideo per unum hominem dixit, a quo generatio hominum cœpit, ut per generationem doceret esse originale peccatum, propter hoc *sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt*, sicut ab illo uno ho-

Digitized by Google

mine, sic ab eodem peccato infantes immunes esse non possunt, nisi ab ejus reatu per Christi baptismum resolvantur. Utrum peccatum, an mors, an utrumque, per omnes homines pertransisse dictum sit videtur ambiguum; sed quod horum sit, res ipsa tam aperta demonstrat. Nam si peccatum non pertransisset, non omnis homo cum lege peccati quæ in membris est nasceretur. Si mors non pertransisset, non omnes homines, quantum ad istam conditionem mortalium pertinet, morerentur. Quod autem dicit Apostolus, *in quo omnes peccaverunt*, in quo intelligitur, nisi in Adam, in quo eos dicit emori? quia non erat justum sine crimine transire supplicium. Usque enim ad legem peccatum in mundo fuit: non quia deinceps in nemine fuit hoc dictum est, sed quia non poterat per litteram legis auferri, quod solo poterat spiritu gratiæ; ne quisquam ergo fidens de viribus, non dico voluntatis, sed potius vanitatis suæ, putaret libero arbitrio legem potuisse sufficere, et Christi gratiam derideret, ideo ait Apostolus, *usque enim ad legem peccatum in mundo fuit: peccatum autem non deputabatur, cum lex non esset*, non dixit, non erat, sed *non deputabatur*, quia lex non erat, qua arguente demonstraretur, sive lex rationis in parvulis, sive lex litteræ in populo. Sed *regnavit*, inquit, *mors ab Adam usque ad Moysen*, quia nec lex per Moysen data potuit regnum mortis auferre, quod sola Christi gratia abstulit. In quos autem regnaverit vide: *Et in eos*, inquit, *qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*. Regnavit ergo et in eos qui non peccaverunt; sed cur regnaverit ostendit, cum ait, *in similitudinem prævaricationis Adæ*. Iste enim est melior intellectus horum verborum, ut cum dixisset, *regnavit mors, et in eos qui non peccaverunt*, quasi nos moveret, quare in eos regnaverit qui non peccaverunt, adderet *in similitudinem prævaricationis Adæ*, id est, quia inerat in eorum membris similitudo prævaricationis Adæ. Potest et sic intelligi, *regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, et in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*, quia in seipsis, cum jam nati essent, nec ratione adhuc uterentur, qua ille utebatur quando peccavit, nec præceptum accepissent quod ille transgressus est, sed solo originali vitio tenerentur obstricti, per quod eos regnum mortis traheret ad condemnationem. Quod regnum mortis in eis tantum non est qui Christi gratia renati ad ejus pertinent regnum, quoniam mors temporalis, quamvis et ipsa de originali delicto propagata sit, corpus in eis interemit, animam vero ad pœnas non trahit. Ubi voluit regnum mortis intelligi, ut anima renovata per gratiam jam non moriatur in gehenna, id est, a vita Dei non alienetur, non separetur; temporalis autem mors etiam in his qui Christi morte redimuntur, relinquatur interim ad exercitationem fidei, et agonem præsentis luctaminis, in quo et martyres certaverunt. Assumatur vero et ipsa in renovatione corporis, quam resurrectio pollicetur. Ibi enim penitus absorbebitur mors in victoriam, cui

A modo gratia Christi adimit regnum, ne suorum animas ad pœnas tartari pertrahat. Quod vero adjunxit de Adam, qui est forma futuri, neque hoc uno modo intelligitur. Aut enim forma Christi e contrario est, ut quemadmodum in illo omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificentur; et quomodo per ipsius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, sic per Christi obedientiam justi constituantur multi. Aut formam futuri eum dixit, quod ipse inflixerit formam mortis posteris suis. Ille tamen est melior intellectus, ut e contrario forma esse credatur, quam multum commendat Apostolus. Denique ne omnino ex æquo in hac forma eadem contraria pensarentur, adjungit, et dicit: *Sed non sicut delictum ita et donatio. Si enim ob unius*
B *delictum multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, et donum, in gratia unius hominis Jesu Christi in multos abundabit*, ut intelligatur non hos magis multos, cum iniqui magis multi sint, qui damnabuntur; sed magis abundavit, quia in his qui per Christum redimuntur temporaliter valet forma mortis ex Adam, in æternum autem valebit vitæ forma per Christum. Quamvis ergo, inquit, Adam futuri forma sit, e contrario plus tamen præstat Christus regeneratis, quam in eis nocuerat ille generatis. (*Orig.*) Igitur mors peccati regnavit ab Adam usque ad Moysen, id est, usque ad adventum Christi. Moyses enim lex appellatur, et lex, sicut scriptum est, usque ad Joannis baptismum habuit locum ex quo cœpit Jesus regnum Dei prædicare. Si vero, ut in nonnullis exem-
C plaribus habetur, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, mors ista, id est, quæ in inferno animas detinebit, regnasse dicatur, intelligimus, et sanctos quosque sub ista morte etiamsi non peccandi, at certe moriendi lege decidisse: Christum vero idcirco in infernum descendisse, non solum ut ipse non teneretur a morte, sed ut eos qui inibi non tam prævaricationis, ut diximus, crimine, quam moriendi conditione habebantur, abstraheret, sicut scriptum est, *quia multa corpora dormientium sanctorum resurrexerunt cum illo, et ingressi sunt in sanctam civitatem* (*Matth.* XXVII), in quo et prophetæ dicta complentur, quibus ait de Christo: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem* (*Psal.* LXVII); et hoc modo per resurrectionem
D suam mortis quidem jam regna destruxit. Unde et captivitatem scribitur liberasse, ipsum vero inimicum et tyrannum, cujus regna dissolvit, audi, quando dicat Apostolus destruendum. *Novissimus*, inquit, *inimicus destruetur mors* (*I Cor.* XV). Regnum vero jam mortis destructum, et captivitas quæ sub ea tenebatur, abducta est. Sed quia ipse inimicus et tyrannus adhuc in novissimo et in fine sæculi destruendus est, idcirco etiam nunc videmus eum non tam regnare quam latrocinari, et depulsum regno per deserta et avia circumeuntem quærere sibi infidelium manum, et ideo clamabat Apostolus: *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ut obediendum desideriis ejus* (*Rom.* VI). Verum nos con-

Digitized by Google

tenti perstrinxisse paucis ea quæ Apostolus obtecta esse voluit, sequentia requiramus. Addidit post hæc, *qui est forma futuri*. Quod quidem ambiguum mihi videtur utrum ex eo tempore quo hæc scribebat Apostolus Adam futuri forma dicitur, quod est sæculi venturi; an a semetipso, id est, ab Adam futuri, ut in Christo accipiatur, quod tempus Apostolo hæc scribenti futurum non erat, sed præteritum. Quamvis et in alio loco, cum de Adam et Eva loqueretur, idem Apostolus dixerit : *Mysterium hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (*Ephes.* v), quo videtur hoc magis nobis ad intelligendum dedisse, quod forma futuri dicatur Adam in eo quod advenit Christus ad Ecclesiam sibi sociandam : nescio sane quomodo quis possit et prævaricationem ejus, et peccatum, et hoc quod mors per ipsum in omnes homines pertransiit in forma Christi coaptari, ne forte et contrariis, ut idem Apostolus in superioribus exponit, cum dicit, *sicut enim per unum hominem mors, ita et per unum resurrectio mortuorum;* et iterum, *sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam justi constituentur multi*. Si vero intelligamus Apostolum a suis temporibus, quibus hæc scribebat dixisse Adam futuri esse formam; ita magis intelligitur, quod sicut in hoc sæculo mors regnavit per unum Adam, et mortale effectum est omne hominum genus, ita et in futuro sæculo vita regnabit per Christum, et immortalitate donabitur omne hominum genus.

Sed non sicut delictum, ita et donum. (Ambr.) Propter quod enim formam esse dixit unius Christi unum Adam; ne et causam Adæ talem significasse putaretur, qualis et Christi est, ideo ait : *Sed non sicut delictum, ita et donum*, quia in eo tantum forma Adam Christi est, quia quod unus peccavit, unus emendavit.

Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. Hoc est, si delicto unius multi mortui sunt, imitantes prævaricationem ejus; magis gratia Dei et donum in plures abundavit, ut confugientes ad se. Plures enim gratiam consequuntur quam mortui sunt delicto Adæ. Unde manifestum est non de hac morte, quæ omnibus communis est, significasse; quia omnes omnino moriuntur, et non tamen omnes gratiam consequuntur : neque mortem in omnes regnasse, sed in eos qui delicto Adæ mortui sunt, significatur, quos in similitudinem prævaricationis Adæ dicit peccasse. Hi sunt quos dicit in unius delicto multos mortuos, gratiam autem Dei in plures abundare; quia et in his qui delicto Adæ mortui dicuntur, similiter peccantes, et in his qui non peccaverunt in hac Adæ prævaricationis similitudine Dei gratia abundavit : paterno autem peccato ex Dei sententia erant apud inferos, gratia Dei abundavit in descensu Salvatoris, omnibus dans indulgentiam, cum triumpho sublatis eis in cœlum.

Et non sicut per unum peccatum, ita et donum : nam judicium quidem ex uno in condemnationem, donum autem ex multis delictis in justificationem. Manifeste diversum est, quia uno Adæ peccato condemnati sunt, qui in similitudinem prævaricationis ejus peccaverunt : gratia vero Dei per Christum non ex uno delicto, sed ex multis justificavit homines, dando illis remissionem peccatorum. Hoc ad magnificentiam pietatis Dei et Christi loquitur, ut cum delicto Adæ multi tenentur a morte secunda in inferno inferiori; donum tamen gratiæ Dei, cum justum esset plecti illos, non solum ignoscit illis, sed justificat. (*Aug.*) Dicant hæretici, quomodo ex uno delicto in condemnationem, nisi quia sufficit ad condemnationem etiam unum originale peccatum, quod in omnes homines pertransiit. Gratia vero, ideo ex multis delictis in justificationem, quia non solum unum illud solvit quod originaliter trahitur, sed etiam cætera, quæ in uno quoque homine motu propriæ voluntatis adduntur. Si enim ob unius delictum mors regnavit per unum, multo magis qui abundantiam gratiæ et justitiæ accipiunt, in vita regnabunt per unum Jesum Christum. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum*. A quo delicto parvuli per baptismum expiantur, multo magis qui abundantiam gratiæ et justitiæ accipiunt, in vita regnabunt per unum Jesum Christum : multo magis utique in vita regnabunt, quia æternæ vitæ regnum erit, mors autem in eis temporaliter transit, non in æternum transibit. *Multo magis abundantiam gratiæ, et donationis, et justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum*. (Ambr.) Contnendum est unum esse sensum, et in nullo differre : mortem enim dicit regnasse, non regnare; quia qui intellexerunt per legem judicium Dei, sublati sunt de ejus imperio. Regnavit autem, quia sine manifestatione legis timor Dei non erat in terris. Superior ergo sensus est ut, quia mors regnavit ab Adam usque ad Moysen in eos qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, multo magis gratia regnet abundantia doni Dei in vitam per unum Jesum Christum. Si enim mors regnavit, quare non magis gratia regnet, quæ multo plures justificat, quam hi sunt in quos regnavit mors : quanto magis gratia regnare credenda est, quæ confert vitam per Christum!

Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ. Hoc est, sicut per unius delictum omnes condemnationem meruerunt similiter peccantes, ita et in justitia unius omnes justificabuntur credentes. Si qui autem condemnationem hanc generalem esse putant, simili modo et justificationem generalem accipient. Sed non est verum, quia non omnes credunt. (*Aug.*) Itaque sicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem, ita et per unius justificationem in omnes homines ad justificationem vitæ adhuc permaneant in vanitate mentis suæ, et dicant unum hominem non propaginem trajecisse, sed exemplum præbuisse peccati. Quomodo ergo per unius delictum in omnes homines ad condemnationem, et non potius per multa sua delicta, nisi quia etiamsi illud unum

Digitized by Google

sit, tamen idoneum est perducere ad condemnationem, etiam nullis additis cæteris, sicut perducit parvulos morientes, qui ex Adam nascuntur si in Christo non renascantur. In eo vero quod tibi videtur duo ista inter se esse contraria, ut omnes eant in condemnationem per Adam, et omnes in justificationem per Christum, omnino erras : nullus enim hominum nisi per Adam trahitur ad damnationem, de qua per lavacrum regenerationis homines liberantur. Et nullus hominum nisi per Christum ab hac damnatione liberatur. Ideoque ex utraque parte dicti sunt omnes, quia nemo ad damnationem generationis nisi per istum, nemo ad vitam regenerationis, nisi per illum, ac per hoc non generalitas unius partis locum excludit alterius, quia ex his ipsis, qui generaliter moriuntur in Adam, quos vult vivificat Christus, qui propterea omnes liberare dictus est etiam ipse, quoniam non liberat quæ, inquam, nisi ipse, sicut dictus est illuminare omnem hominem, quia nemo quemquam illuminat si non ipse. *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt plures, ita et per unius obedientiam justi constituentur multi.* (Ambr.) Quos supra omnes dixit, hic plures et multos significat; plures enim Adæ delictum secuti sunt prævaricando, non omnes; et multi justi constituentur per fidem Christi, non omnes. Non ergo in eos regnavit mors, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ. (*Aug.*) Vide quemadmodum commendat unum et unum, id est Adam et Christum, illum ad condemnationem, hunc ad justificationem cum tanto post Adam venerit Christus in carne, ut sciamus etiam antiquos justos, quicunque esse potuerunt, non nisi per eamdem fidem liberatos per quam liberamur et nos; fidem scilicet incarnationis Christi, quæ illis prænuntiabatur, sicut et nobis annuntiabatur. Ideo hic Christum hominem dicit, cum sit et Deus, ne quis existimet antiquos justos per Deum tantummodo Christum, id est per verbum quod erat in principio non etiam per fidem incarnationis ejus qua et homo Christus dicitur, potuisse liberari. *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum.* Quod autem ait, *lex subintravit, ut abundaret delictum*, ipso verbo satis significavit nescisse Judæos qua dispensatione lex data sit. Non enim data est quæ posset vivificare, quia gratia vivificat per fidem : sed data est lex ad ostendendum quantis quamque arctis vinculis peccatorum constricti tenerentur, qui de suis viribus ad implendam justitiam præsumebant. Sic abundavit peccatum, cum et concupiscentia ex prohibitione ardentior facta est, et peccantibus contra legem prævaricationis crimen accessit. Quod intelligit qui secundum gradum in illis quatuor gradibus consistebat. (*Ambr.*) Potest dici contra : non ergo oportuit dari legem, ne peccata increscerent : si enim ante legem minus peccatum est, non opus fuit lege. Plane necessaria fuit lex, ut ostenderet imputari apud Deum peccata, quæ impune fieri credebantur, ut de cætero scirent quod evitare deberent. Unde Isaias propheta : *Lex, inquit, in adjutorium data est*, ut quia ipsi naturæ quodammodo inserta sunt justitiæ semina, addita lex est, cujus auctoritate et magisterio ingenium naturale proficeret ad fructum justitiæ faciendum : sicut enim nativitas interit nisi nutrimenta habeat, quibus fota adolescat, ita et naturale justitiæ ingenium, nisi habeat quod respiciat et veneretur, non facile proficit, sed ægrotat, et supervenientibus cedit peccatis : consuetudine enim delinquendi premitur, ne crescat in fructum, et per hoc exstinguitur. Providenter ergo data est lex, sicut testatur propheta : sed populus veterem consuetudinem sequens multiplicavit peccata. Ipso enim usu plus cœpit peccare quam antea peccaverat; et sic factum est, ut data lege non minuerentur, sed abundarent peccata : Apostolus enim ostendit quid provenerit data lege, non quid lex fecerit. Quomodo autem legis vitio crescebant peccata, quæ comminabatur, ne peccetur, sed subintrasse dicitur, ut abundaret peccatum? Verum est, quia quasi profutura intravit, et cum humilitate : postea autem cœpit dominari eis quibus præceperat ne peccarent, et peccabant. Ostendere enim cœpit lex abundantiam peccatorum, cum quæ interdixerat plus fiebant quam facta erant. Igitur hoc modo, ut abundaret delictum, data lex est : commendans enim Apostolus fidem, per quam utique peccata delentur, legem dixit fecisse, ut abundarent peccata, sicut supra dixi, quia non data est, ut aboleretur peccata, sed ut abundarent; dum et ante legem peccatores ostendit, et post legem reos omnes tenuit.

Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit et gratia. Manifestum est, quia cum abundaret peccatum, superabundavit gratia : dum donum Dei venit ex promissione, et omnium peccata contexit, ut diaboli invidia nihil se profecisse doleat. Quia enim cum data esset lex ad utilitatem humanam, id egit diabolus, ut suadendo illicita, inverteret, ut quod profuturum datum erat, in contrarium proficeret, dum mandata contempta sunt, ut non utilitas ex lege, sed judicium Dei ad vindictam procederet : tunc justus atque misericors Deus, ut gloriam diaboli, quam de triumphato homine quæsierat, exinaniret, Filium suum venturum decrevit, qui omnia peccata donaret, ut major fieret lætitia ex dono gratiæ, quam fuerat luctus ex peccato. Gaudium enim doni Dei etiam his proficit, de quibus triumphare non potuit Satanas; idcirco superabundavit gratia super peccatum quod suasit Satanas.

Ut quemadmodum regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum. Peccatum regnavit, videndo opus suum peccantibus in mortem proficere, in qua gloriabatur simili modo, ut et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum; ut sicut per Adam cœptum peccatum regnavit, sic et per Christum gratia. Sic autem regnat gratia per justitiam, si accepta remissione peccatorum justitiam sequimur, ut videns gratia fructum se habere in bonis quos redemit, regnet in vitam æternam, sciens nos futuros æternos. Superabundavit ergo gratia, quia peccatum regnavit ad tempus, gratia autem in æternum. Dei enim re-

Digitized by Google

gnum est, gratia regnante, sicut diaboli regnum erat, peccato regnante. Totum tamen ad Christum refert, ut omnis gratia Dei a Christo discatur. (*Aug.*) Quod vero dicit, *lex autem subintravit, ut abundaret delictum*, jam non pertinet ad illud delictum quod trahitur ex Adam, de quo superius dicebat, *mors regnavit per unum*. Legem quippe sive naturalem intelligamus, quæ in eorum apparet ætatibus, qui jam ratione uti possunt, sive conscriptam, quæ data est per Moysen, quia nec potuit ipsa vivificare et liberare a lege peccati et mortis quæ tractata est ex Adam, sed magis addidit prævaricationis augmenta: *ubi enim non est lex, nec prævaricatio*. Prævaricata ergo lege quæ in paradiso data est, nascitur homo ex Adam cum lege peccati et mortis, de qua dicitur: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*, et cætera (*Rom.* VII); quæ tamen nisi mala postea consuetudine roboretur, facilius vincitur, non tamen sine gratia Dei. Lege autem alia prævaricata, quæ est in usu rationis animæ rationalis, in ætate hominis jam ratione utentis, prævaricatores fiunt omnes peccatores terræ. Prævaricata vero lege etiam illa quæ data est per Moysen, multo amplius abundat delictum. Lex ergo subintravit ut abundaret delictum, sive cum homines negligunt quod dicit ac jubet, sive cum de suis viribus præsumentes adjutorium gratiæ non implorant, et addunt infirmitati superbiam. Cum autem vocatione divina intelligunt cui sit ingemiscendum, et invocant eum in quem recte credunt, dicentes: *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam* (*Psal.* L). Et, *Ego dixi, Domine, miserere mei, sana animam meam quoniam peccavi tibi* (*Psal.* XL). Cum ergo se homo ad illum extenderit et sic ingemuerit, fiet quod sequitur, *ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia*, et dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum (*Luc.* VII), et diffunditur in corde charitas Dei, unde fiat legis plenitudo, non per vires arbitrii quod est in nobis, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis, *ut quemadmodum regnavit peccatum in morte, sic et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum*. Modo, cum dixisset, *ut quemadmodum regnavit peccatum in morte*, non ait, per unum hominem, aut primum hominem, aut per Adam, quia jam dixerat, *lex subintravit ut abundaret delictum*: quæ abundantia non pertinet ad primi hominis propaginem, sed ad conversationis humanæ prævaricationem, quæ illi uni delicto, quo solo obstricti tenentur infantes jam in majoribus ætatibus ex abundantia iniquitatis adjecta est. Sed quoniam hoc totum etiam quod non pertinet ad illius unius delicti originem, tamen idonea est solvere gratia Salvatoris; ideo cum dixisset, *sic et gratia regnet per justitiam in vitam æternam*, addidit, *per Jesum Christum Dominum nostrum*. Nullius itaque argumentationes contra hæc apostolica verba impediant parvulos a salute, quæ est in Christo Jesu Domino nostro, tanto magis pro eis loqui debemus, quanto ipsi pro se loqui non possunt.

CAPUT VI.

Declarat Apostolus in peccatis non esse manendum, et quod sit virtuose operandum.

Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit. (Aug.) Quod autem ait: *Quid enim dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit. Qui mortui sumus peccato quando* [*quomodo*] *vivemus in eo*. Hic ostendit de præteritis peccatis factum esse, ut donarentur, et in eo superabundasse gratiam, ut præterita peccata dimitterentur. Ergo quisquis adhuc quærit augmenta peccati, ut augmentum gratiæ sentiat, non intelligit id se agere, ut nihil in eo gratia operetur. Opus enim gratiæ est, ut moriamur peccato. (*Ambr.*) Hoc est, nunquid semper peccandum est, ut donum Dei abundet, tegens nostra peccata, ut semper remissionem peccatorum sperantes, quia Deus pius est, Christi gratiam præferamus? Non utique. Ideo enim nostri misertus est Deus per Christum, ut de cætero non peccantes, et meritum nobis et Dei gratiam in nos regnare faciamus. Aufert enim regnum gratiæ Dei, et tradit peccato, qui rursus redit ad veterem hominem, hoc est, ad ritum præteritæ vitæ. Duabus enim ex causis misericordiam accepimus, ut et diaboli regnum excluderetur, et Dei imperium ignorantibus prædicaretur, per hoc ipsum dignitate nobis quæsita. *Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?* Hoc dicit, quoniam viventes peccato mortui eramus apud Deum: qui peccat enim vivit peccato, sicut qui non peccat vivit Deo. Superveniente enim gratia Dei per Christum, et nos per fidem lavacro spiritali regenerante, cœpimus vivere Deo, mortui autem esse peccato, qui est diabolus, hoc est tamen mori peccato, liberari a peccato, fieri autem servum Dei. Itaque mortui jam peccato, non redeamus ad mala pristina, ne iterum vivamus peccato, et morientes Deo, amissa dignitate, pœnam quam evasimus, incurramus. (*Aug.*) De qua per unum hominem pœnæ, et per unum hominem gratiæ cum locutus fuisset, deinde sacri baptismatis in cruce Christi grande mysterium commendavit, eo modo, ut intelligamus nihil aliud esse Christi baptismum nisi mortis Christi similitudinem. Nihil autem aliud mortem Christi crucifixi, nisi remissionis peccati similitudinem, ut quemadmodum in illo vera mors facta est, sic in nobis vera remissio peccatorum; et quemadmodum in illo vera resurrectio, ita in nobis vera justificatio. Ait ergo: *Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia abundet?* Dixerat enim superius, *ubi enim abundavit peccatum, superabundavit gratia*; et ideo quæstionem sibi ipse proposuit, utrum propter abundantiam gratiæ consequendam, in peccato sit permanendum. Sed respondit, *absit*, atque subjecit: *Si mortui sumus peccato, quomodo vivemus in eo?* nihil dici potuit brevius et melius; quid enim nobis gratia Dei utilius confert in hoc præsenti sæculo maligno nisi ut moriamur peccato, ac per hoc ipsi gratiæ invenietur ingratus, qui propter illam vult vivere in peccato, per quam morimur peccato.

Digitized by Google

An ignoratis quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? (Ambr.) Hoc dicit, ut sciamus baptizatos nos jam non debere peccare, quia cum baptizamur, commorimur Christo. Hoc est in morte ipsius baptizari; illic enim omnia peccata nostra moriuntur, ut innovati deposita morte, resurgere videamur ad vitam renati, ut quomodo Christus mortuus peccato resurrexit, ita et nos per baptismum spem resurrectionis habeamus. Baptismum itaque mors peccati est, ut alia sequatur nativitas, quæ corporis manente compagine, hominem mente innovat, sepulta omnium malorum actuum vetustate. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quemadmodum Christus resurrexit a mortuis per virtutem Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.* Hæc dicens, etiam istud significat, quod primum est, quia Christus corpus suum a mortuis excitavit; ipse enim virtus est Dei Patris, sicut dixit: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud; hoc autem dicebat de templo corporis sui* (*Joan.* II); et quia resurrexit in novam vitam quæ jam mori nesciat. Nova autem dicitur, quia a Christo data est, quæ est disciplina Christiana. Nos autem baptizati consepulti sumus Christo, ut de cætero hanc vitam sequamur, in qua Christus resurrexit. Baptismum itaque resurrectionis pignus est, et imago; ut jam in præceptis Christi manentes ad præterita denuo non revolvamur. Qui enim moritur jam non peccat: mors enim finis peccati est. Nam ideo per aquam celebratur, ut sicut aqua sordes corporis abluit; ita et nos per baptismum ab omni peccato spiritualiter purgatos nos et innovatos credamus, ut quod incorporale est, invisibiliter abluatur. *Si enim complantati sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.* Tunc nos feliciter dicit posse resurgere, si similitudini mortis ejus fuerimus complantati, id est, si in baptismo omnia vitia deponentes, in novam vitam translati, de cætero non peccemus: per quod simul et resurrectionis illius similes erimus; similitudo enim mortis similem præstabit resurrectionem, quod in epistola sua Joannes apostolus memorat dicens: *Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus* (*I Joan.* III), hoc est immortalem et gloriosum resurgere. Nec enim hæc erit similitudo, ut nihil distet, quia similis erit in corporis gloria, non in divinitatis natura. *An ignoratis*, inquit, *quoniam quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?* (Aug.) Si ergo hinc ostendimur mortui esse peccato, quia mortem ipsius baptizati sumus, profecto et parvuli qui baptizantur in Christo, peccato moriuntur, quia in morte ipsius baptizantur: nullo enim excepto dictum est: *Quicunque ergo baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus*, et ideo dictum est, ut probaretur mortuos esse nos peccato: cui autem peccato parvuli renascendo moriuntur, nisi quod nascendo traxerunt? ac per hoc etiam ad ipsos pertinet quod sequitur, dicens: *Consepulti enim sumus illi per baptismum in mortem, ut quemadmodum* A *surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus*, etc., usque dum ait: *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo: ita et vos existimate vos mortuos esse peccato, vivere autem Deo in Christo Jesu.* Hinc enim probare cœperat non esse nobis permanendum in peccato, ut gratia abundet, ut dixerat: *Si mortui sumus peccato, quomodo vivemus in eo?* Atque ut ostenderet nos mortuos esse peccato, subjecerat: *An ignoratis, quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte illius baptizati sumus?* Sic itaque totum locum istum clausit, ut cœpit; mortem quippe Christus sic insinuavit, ut etiam ipsum mortuum diceret esse peccato, cui vero peccato, nisi carni? in qua erat non peccatum, sed si- B militudo peccati, et ideo nomine appellata peccati. Baptizatus itaque in mortem Christi, in qua non soli majores, verum etiam parvuli baptizantur, ait: *Sic et vos*, id est quemadmodum Christus, sic et vos *existimate vos mortuos esse peccato, vivere autem Deo in Christo Jesu.* Quidquid igitur gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurrectione, tertio die, in ascensione in cœlum, et sedere ad dexteram Patris, ita gestum est, ut his rebus non mystice tantum dictis, sed etiam gestis configuraretur vita Christiana quæ hic geritur. Nam propter ejus crucem dictum est (*Gal.* V): *Qui autem Jesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum passionibus et concupiscentiis;* propter sepulturam: *Sepulti enim sumus cum Christo per baptismum in mortem;* propter resurrectionem: C *Ut quemadmodum Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus;* propter ascensionem in cœlum, sedemque ad dexteram Patris: *Si autem resurrexistis in Christo, quæ sursum sunt quærite ubi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.*

Scientes hoc, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Quod autem ait, *hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut evacuetur corpus peccati.* Refertur ad illud quod per Moysen dictum est: *Maledictus omnis qui in ligno pependerit.* D Veteris hominis crucifixio significata est in cruce Domini, sicut novi hominis instauratio in resurrectione signata est. Manifestum est autem secundum eum nos agere veterem hominem qui maledictus est, propter peccatum. Et de Domino dictum esse nemo ambigit, quod peccata nostra portavit, et peccatum pro nobis factus, et de peccato condemnavit peccatum. Quid sit autem evacuare corpus peccati ipse exposuit, *ut ultra non serviamus peccato;* et illud, quod ait, *si mortui sumus cum Christo*, hoc est, si crucifixi sumus cum Christo. Dicit enim alio loco (*Gal.* V): *qui autem Christi Jesu sunt carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.* Non ergo Dominum maledixit Moyses, sed quid ostenderit ejus crucifixio prophetavit. (*Ambr.*) Multa innectit

Digitized by Google

et iterat, ut baptizatos doceat jam non debere peccare, maxime ne ad idololatriam revertantur; gravissimum enim crimen, et caput totius erroris est: ne perdant gratiam acceptam a Deo per Christum. Hominem ergo veterem actus præteritos dicit, quia sicut novus homo per fidem et puram vitam dicitur, ita et vetus homo per diffidentiam et malos actus. Hos actus crucifixos dicit, id est mortuos, ut corpus destruatur peccati, quod est cuncta crimina. Omnia enim peccata simul corpus appellat, quod destrui dicit per bonam vitam et fidem catholicam. (*Aug.*) Crucifixio quippe interioris hominis pœnitentiæ dolores intelliguntur, et continentiæ quidam salubris cruciatus, per quam mortem mors impietatis perimitur, in qua non nos relinquit Deus, et ideo per talem crucem evacuatur corpus peccati, ut jam non exhibeamus membra nostra, arma iniquitatis et peccati, quia et interior homo. Si utique renovatur de die in diem, profecto vetus est, antequam renovetur. Intus namque agitur, quod idem Apostolus dicit (*Coloss.* III): *Exuite vos veterem hominem*, quod ita consequenter exponit, *quapropter deponentes mendacium loquimini veritatem*. Ubi autem deponitur mendacium, nisi intus, ut habitet in monte sancto Dei (*Psal.* XIV), qui loquitur veritatem in corde suo. (*Orig.*) Sed diligentius adhuc repetendum est, quomodo dixerit *corpus peccati*. In quo duplex dari videtur intellectus, vel quia nostrum corpus peccati esse dixerit corpus; vel quia peccati ipsius dicat esse proprium aliquod corpus, quod destruendum sit his qui non debent ultra servire peccato. Quia ergo uterque sensus in hoc loco admitti potest, de utroque quid nobis videatur exponemus. Etenim si proprium corpus ponamus esse peccati, videbitur quod sicut de his qui in novum hominem reparati sunt dictum est, quia *vos estis corpus Christi, et membra ex parte* (*I Cor.* XII), ita de his qui veterem hominem nondum crucifixerunt, dici posse quod sint corpus peccati et membra, cujus caput corporis sit diabolus, sicut Christus caput est corporis Ecclesiæ non habentis maculam aut rugam (*Ephes.* V). Possunt autem membra ex quibus corpus istud peccati constat, illa videri quæ superius enumeravit Apostolus membra esse super terram, id est, fornicationem, immunditiam, impudicitiam, avaritiam, contentionem, iram, dolos, rixas, dissensiones, hæreses, invidiam, comessationes (*I Cor.* VI), et his similia: ex quibus omnibus membris digne dicatur corpus peccati constare, et hoc corpus vetus homo appellari. Quod si quis per crucem Christi destruat, et in novum hominem, qui secundum Deum creatus est, commutetur, ultra non dicetur servire peccato, cui sine dubio servit, quandiu alicui horum subjacet quæ supra exposuimus membra esse peccati. Si vero magis corpus hoc nostrum dixisse intelligatur Apostolus corpus peccati, secundum illam profecto accipietur intelligentiam, qua et David de semetipso dicit, quia *in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* (*Psal.* L). Sed et ipse Apostolus in aliis dicit: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus* (*Rom.* VII)? Et iterum *corpus humilitatis* vocat corpus nostrum. Sed et de Salvatore quodam loco dicit, quia venerit in similitudine carnis peccati, *ut* de peccato *damnaret* peccatum in carne. In quo ostendit quod nostra quidem caro, peccati sit caro; Christi autem caro similis sit carni peccati. Non enim ex semine viri concepta est, sed sanctus Spiritus venit super Mariam, et virtus Altissimi obumbravit ei ut quod nascebatur ex ea, Filius vocaretur Excelsi. Sic ergo Paulus per ineffabilem Dei sapientiam, quæ data est ei, arcanum nescio quid intuens et reconditum, corpus nostrum *corpus peccati*, et *corpus mortis*, et *corpus humilitatis* appellat.

Si autem mortui sumus cum Christo, credimus etiam quod simul vivemus cum illo. (Ambr.) Manifestum est hos qui carnem crucifixerunt, id est, mundum cum vitiis et concupiscentiis ejus, mori mundo, et commori Christo, æternæ quoque vitæ ac salutari coimaginari, ut gloriæ Christi similes effici mereantur. Caro vero, id est, corpus sic crucifigitur, si desideria ejus calcentur, quæ manente in ea peccato, creantur ex prævaricatione primi hominis cœpta: in carne enim diabolus crucifigitur, ipse enim est, qui fallit per carnem; caro enim aliquando mundus, hoc est, elementa, aliquando vero corpus hominis intelligitur, vel ipsa anima sequens corporea vitia. *Scientes quod Christus surgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur: quod autem mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo.* (Greg.) Nos enim quia et a Deo mente recessimus, et carne ad pulverem redimus, et pœna duplæ mortis astringimur, sed venit ad nos, qui pro nobis sola carne moreretur, qui simplam suam duplæ nostræ conjungeret, et nos ab utraque morte liberaret, de qua per Paulum dicitur, quod *qui mortuus est peccato mortuus est semel*, etc. (Ambr.) Securitatem æternitatis in resurrectione Salvatoris ostendit: ad quam venire contingit, si melioris vitæ fuerit æmulatio. Qui enim bene agendo vivit Deo, hic vere vivit, quia æternam vitam habet. *Scientes*, inquit, *quod Christus resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur.* (*Orig.*) Hoccine ausus es, o Paule, dicere de Christo, *Mors ei ultra non dominabitur*, quasi aliquando dominata sit? cujus vox Evangelii fertur per omne corpus Ecclesiæ luce clarior, qua ait: *Nemo tollit a me animam meam, sed ego pono eam, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (*Joan.* X). Huic ergo mortem dicis esse dominatam, qui animam posuit non solum voluntate, sed et potestate suscepit? qui solus fuit *inter mortuos liber*, et quem solum mors tenere non potuit? Hæc, ut opinor, et his similia movebunt adversus Paulum hi qui tenero erga Jesum sunt affectu, et nihil de eo humile, nihil indignum patiuntur audire. Potest ergo quis compendiosius in his dicere quia hic mortem, communem hanc dicit et mediam qua *mortuus est*, sicut idem Apostolus dicit, secundum Scripturas, et nihil absurdum videri, si is qui formam servi susceperat, domina-

Digitized by Google

tum pertulerit mortis, quæ sine dubio dominatur omnibus qui in carne positi sub servili forma censentur. Alius vero qui profundiorem in his Pauli sensum in virtute Spiritus contuetur, dicet quia mors hic, de qua dicitur quod ultra non dominabitur Christo, ille ipse intelligendus est novissimus inimicus, qui figuram habuit ceti illius qui absorbuerat Jonam (*Jon.* II), de quo in Job scriptum est, *sed maledicat illam, qui maledixit diei* (*Job* III), ille qui magnum cetum perempturus est. In quam mortem, tanquam Jonas in ventrem ceti, Christus ingressus est, in eum locum scilicet quem Salvator ipse cor terræ nominavit, in quo tres dies et tres noctes exemplo Jonæ mansurum esse Filium hominis dicit, ut eos qui inibi a morte detinebantur eximeret. Quod ut adhuc planius possit adverti, tali iterum similitudine utemur. Regem ponamus nobilem et justum, adversum injustum aliquem tyrannum ita bellum gerere volentem, ne violento videatur cruentoque vicisse conflictu, quia et militantes sub tyranno sui erant, quos non perdere, sed liberare cupiebat. Consilio igitur meliore habitum sumit eorum qui apud tyrannum erant, et specie fit per omnia similis eis, donec sub dominatione positus tyranni eos quidem qui ei parebant, suaderet abscedere, et ad regnum legitimum repedare, ipsum vero fortem tempore opportuno alligaret, et potestates ejus ac principatus exueret, et avulsam captivitatem, quæ ab eo tenebatur, abstraheret. Hoc ergo modo etiam Christus voluntate quidem *exinanivit* tunc *semetipsum, et formam servi accepit*, passusque est dominatum tyranni, *factus obediens usque ad mortem* (*Philipp.* II), per quam mortem destruxit eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, ut liberaret eos qui tenebantur a morte. Hic enim alligato forte, et in cruce sua triumphato, perrexit etiam in domum ejus, in domum mortis, in infernum, et inde vasa ejus diripuit, id est, animas quas tenebat abstraxit; et inde, *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem* (*Psal.* LXVII), eos scilicet, qui cum ipso surrexerunt, et ingressi sunt sanctam civitatem Jerusalem cœlestem. Unde recte Apostolus in præsenti loco dicit, quia *mors ei ultra non dominabitur* (*II Rom.* VI, 9); non enim ultra dabit semetipsum in dominationem tyranni, neque iterum exinaniet se, ut formam servi accipiat et fiat obediens usque ad mortem, ne rursum in forma servi, quamvis voluntate et non necessitate positus, dominationem tyranni mortisque patiatur. Hæc prout potuimus ad ea, quæ hoc loco commota sunt, diximus, ut manifestius clarescceret quomodo semel Christus est mortuus peccato, et ultra jam non moritur, et quia quod vivit, vivit Deo. Vivere autem Deo ita intelligendum est, quasi expleto eo quod in forma Dei positus exinanivit semetipsum, et formam servi accepit, et factus est obediens usque ad mortem, rursum permaneat in forma Dei atque æqualis Patri. Unde et merito in consequentibus ponit.

Ita et vos existimate vos quidem mortuos esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro. Quo scilicet imitatione Christi peccato moriamur, alieni ab eo effecti, et Deo vivamus jungentes nos illi, et unus cum ipso spiritus facti. Non sine causa hæc dixit, *existimate vos mortuos esse peccato*, quod melius quidem in Græco habetur, *cogitate vos mortuos esse peccato;* res enim, de qua sermo est, in cogitatione magis et ratione subsistit, quia hujusmodi mors non in effectu, sed in cogitatione habenda est. Qui enim cogitat et existimat apud semetipsum mortuum se esse, non peccat. Verbi gratia: si me concupiscentia mulieris trahat, si argenti, si auri, si prædii cupiditas pulset, et ponam in corde meo quod mortuus sim cum Christo, et de morte cogitem, exstinguitur continuo concupiscentia, et effugatur peccatum. Aut si odio vel ira inflammatus ad necem conciter inimici mei, si me existimem mortuum esse cum Christo, et cogitationes mortis ponam in animo meo, exstinguitur sine dubio furor, cessat ira, odium conquiescit, peccato non datur locus, et hoc modo peccato quis mori invenitur, et vivere Deo. Sed et hoc quod addidit, *viventes Deo in Christo Jesu*, non mihi videtur otiosum: simile enim puto esse, quasi dixisset, viventes Deo in sapientia, in pace, in justitia, in sanctificatione, quæ omnia Christus est. In his ergo vivere Deo, hoc est, in Christo Jesu vivere Deo. Quod si sine justitia, sine pace, sine sanctificatione cæterisque virtutibus nemo vivit Deo, certum est quod nemo vivat Deo nisi in Christo Jesu. (*Ambr.*) Sic loquitur, ut doceat non aliter mori posse peccato, et Deo vivere, quam ut in Christo sit omnis spes: quem Dominum nostrum appellat, ut nihil legis ad salutem proficiat capessendam in futuro sæculo, quando non aliter Deo vivitur, quam per Christum.

LIBER QUARTUS.

SEQUITUR CAPUT VI.

Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus. (Greg.) Non enim, ait, non sit, sed *non regnet*, quia non esse non potest, non autem regnare in cordibus bonorum potest. Quia ergo quælibet culpa cor iniquum pulsaverit resistens illud non invenit, sed suo dominio substernit. (*Ambr.*) Mortale corpus est ex causa prævaricationis Adæ, ex fide autem Christi fore creditur immortale. Ut autem ad promissionem hanc veniatur, non obediendum dicit peccato, ne regnet in nostro mortali corpore: regnat autem dum imperat. Si autem non regnat, non videbitur corpus hoc esse mortale, quia in spe æternitatis est. Non propter dissolutionem dixit mortale corpus, sed propter pœnam gehennæ, ut ille mortalis dicatur, qui in gehennam mittendus est, quia qui peccato obediunt, mortem secundam inferni non evadunt, a qua Salva-

Digitized by Google

tor in se credentes liberavit. Mortale ergo dicens corpus, totum hominem significavit, quia qui obediunt peccato, mortales dicuntur : *Anima enim*, inquit, *quæ peccaverit, ipsa morietur* (*Ezech.* XVIII), id est, totus homo. Nemo enim sine corpore judicabitur. (*Orig.*) Illud tamen adverte, quod ostendens in nostra potestate positum, ut non regnet in nostro mortal corpore peccatum, præceptum dat Apostolus dicens : *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus;* nisi enim esset in nostra potestate ut non regnaret in nobis peccatum, præceptum utique non dedisset. Quomodo ergo possibile est, ut peccatum in carne nostra non regnet? Si faciamus illud quod idem Apostolus dicit : *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram* (*Coloss.* III). Et si « semper mortem Christi in corpore nostro » circumferamus. Certum namque est, quia ubi mors Christi circumfertur non potest regnare peccatum. Est enim tanta vis crucis Christi, ut si ante oculos ponatur, et in mente fideliter retineatur, ita ut in ipsam mortem Christi intentus oculus mentis aspiciat, nulla concupiscentia, nulla libido, nullus furor, nulla superare possit invidia, sed continuo ad ejus præsentiam totus ille, quem supra enumeravimus peccati et carnis fugatur exercitus; ipsum vero peccatum nec subsistit, quippe cum nec substantia ejus usquam sit nisi in opere et gestis. Requiro autem cur addiderit, *in corpore vestro mortali*, cum utique sufficeret dicere, non ergo regnet peccatum in corpore vestro. Ut quid additur et *mortali*, quasi vero dubitaret aliquis corpus esse mortale? Sed mihi videtur, quod non sine causa etiam hoc addiderit : admonuit enim per hoc, quomodo possit in corpore non regnare peccatum, secundum quod et alibi ipse dixerat : *Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vita est propter justitiam*. Si ergo sciamus quia corpus nostrum mortificari potest, et mortuum esse peccato, potest fieri ut non regnet in eo peccatum. Secundum hoc namque qui mortuus est, justificatus dicitur a peccato. Neque enim mortuus concupiscit, aut irascitur, aut furit, aut diripit aliena. Si ergo ab his omnibus concupiscentiam corporis reprimamus, mortuum esse peccato dicitur corpus. Et hoc est quod in præsenti loco Apostolus commonere videtur adjectis verbis istis dicens, *in corpore vestro mortali*

Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. (Ambr.) Ostendit diabolum nostris jaculis nos expugnare : occasio enim datur illi per nostra peccata, ut deserente nos Deo, accepta potestate illudat et mortificet nos. Ideo membra nostra ab omni opere iniquitatis continere debemus, ut inimicus noster inermis inventus subjiciatur. Et non dixit : exhibete corpora vestra, sed *membra vestra;* membris enim ministris erratur, non toto corpore. Unde superius non ait *non sit*, sed *non regnet*, quandiu peccatum necesse est esse in membris tuis, saltem illi regnum auferatur, non fiat quod jubet; surgit ira, noli dare iræ linguam ad maledicendum, noli dare manum aut pedem ad feriendum. Non surgeret ira ista irrationabilis, nisi peccatum esset in membris, sed tolle illi regnum, non habeat arma unde contra te pugnet, discit etiam non surgere, cum arma non cœperit invenire : *Non exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato*, alioquin toti captivi eritis, et non erit dicere, mente servio legi Dei, cum essetis servi peccati, liberi fuistis justitiæ. *Sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes.* (Ambr.) Mortem, ignorantiam et infidelitatem cum mala vita significat, quia vita est cognoscere Deum per Christum. Quia enim nemo sine parente ortum sumit vitæ, omnia autem a Deo orta sunt ad vitam per Christum; idcirco qui non agnoscit parentem omnium esse Deum per Christum, vitam habere non dicitur, hoc est, sic habetur ac si non sit : ipse enim semetipsum esse negat, dum sine parente Deo esse se putat. Itaque ignorantia et turpis vita mors est; vitia eum ista mortem acquirunt, non mortem hanc quæ communis est omnibus, sed mortem gehennæ, sicut supra memoravi; ut cognitio parentis Dei, et sancta conversatio sit vita, non hæc quæ occasui subjacet, sed illa futuri sæculi, quæ vocatur æterna. Quamobrem *exhibete vos Deo*, inquit, quem cognoscentes profecistis in salutem, ut inhonestæ vitæ renuntiantes, essetis ex mortuis viventes. *Et membra vestra arma justitiæ Deo.* Tanta nos modestia conversationem nostram vult gubernare, ut actus nostri justitiæ Dei proficientes, non mundanæ justitiæ (quia mundi justitia sine fide est Christi, sine qua non vita, sed mors est), arma præbemus illi ad defendendos nos, cui cum arma per opera bona præbemus, dignos nos facimus adjuvari ab ea, quia justitia Dei indignos despicit. Ubi enim justitia Dei fuerit, ibi habitat Spiritus sanctus ad adjuvandam imbecillitatem nostram; sicut enim peccato arma præbemus, cum male agimus : ita et justitiæ, cum recte versamur, membra nostra custodientes ab omni turpitudine. (*Orig.*) Intuere per singula sapientiam Pauli, quia necessariis discrepationibus utitur. Ubi dicit arma non esse præbenda peccato vel iniquitati, non nos, sed membra nostra ponit : ubi autem suadet ut Deo nos exhibeamus, non autem membra, quia nos ipsos exhibere vult Deo, hoc est, animam vel propositum nostrum, ut eum pios nosipsos exhibuerimus Deo, et adhæserimus ei, ita demum etiam membra nostra efficiamus arma justitiæ Deo. Et si peccati concupiscentiam mortificemus in corpore nostro mortali, et in opere justitiæ laboremus, atque omnibus nostris membris justitiæ ministremus, efficimur tanquam ex mortuis viventes, peccato scilicet mortui et justitiæ viventes, et consequenter etiam membra nostra fiunt arma justitiæ Deo. Bene autem metaphoram superius propositam custodivit, ut quia regnare dixerat peccatum, arma peccati membra nominaret, et rursum Deo regi arma justitiæ fierent membra nostra.

Peccatum autem vestri jam non dominabitur, non enim sub lege estis, sed sub gratia. (Aug.) Quod au-

Digitized by Google

tem ait, *Peccatum autem in vobis non dominabitur : non enim estis sub lege, sed sub gratia*, utique ad tertium illum gradum pertinet, ubi homo jam mente servit legi Dei, quamvis carne serviat legi peccati. Non enim obaudit desiderio peccati, quamvis ad hoc sollicitent concupiscentiæ, et provocent ad consensionem, donec vivificetur etiam corpus, et absorbeatur mors in victoria (*I Cor.* xv). Quia ergo non consentimus desideriis pravis, in gratia sumus, et non regnat peccatum in corpore nostro mortali; et omnino ex illo loco ubi ait : *Qui mortui sumus peccato, quomodo vivemus in eo?* eum describit, qui est sub gratia constitutus. Cui autem dominatur peccatum, quamvis peccato resistat, adhuc sub lege est, non sub gratia. (*Ambr.*) Si secundum præcepta quæ dat, ambulemus, peccatum nobis dicit non posse dominari; his enim dominatur, qui peccant. Non autem ita ambulantes, ut præcipit, sub lege sumus : si vero non peccemus, non sumus sub lege, sed sub gratia. Si autem peccemus, vertimur sub lege, et incipiet nostri dominari peccatum, quia qui *facit peccatum, servus est peccati :* et necesse est ut sit sub lege, quandiu remissa non accipit; peccatum enim auctoritate legis reum facit peccatorem, ac per hoc cui data remissio est, et custodit se, ne de cætero peccet, neque peccatum ei dominabitur, neque sub lege est. Cessat enim circa eum auctoritas legis, qui liberatus est a peccato, quos enim reos tenet lex, traditi sunt illi a peccato. Qui ergo peccatis exutus est, non potest esse sub lege. (*Orig.*) Etiam hic intuere miram in Apostoli sermone ejus cautelam. Cum de nobis loquitur, dicit : *Peccatum vobis non dominabitur;* cum de Salvatore loqueretur, non dixit, peccatum ei non dominabitur (neque enim ita de eo dici decebat); sed ait, *mors ei ultra non dominabitur :* mortis enim in eo fuit locus, peccati nullus. At contra de nobis nec conveniebat dici : mors vobis non dominabitur, hoc enim cavere non possumus, sed *peccatum vobis non dominabitur;* quod sine dubio sciret vitare nos posse, secundum ea quæ superius diximus, si mortificemus concupiscentias carnis, in quibus peccatum poterat dominari. Propterea enim subjungit, *non enim sub lege estis, sed sub gratia*, et evidenter ostendit ex his, nos non esse sub lege illa quam in membris positam repugnare dicit legi mentis, quia qui mortificat membra sua, certum est quod non sit sub lege membrorum, sed sub gratia Dei. De hac lege et alibi dicit, quia, *virtus peccati lex.* Si quis vero velit hæc accipere de lege Moysi, illud sine dubio dicet, quod non sumus sub lege litteræ quæ occidit, sed sub lege spiritus qui vivificat, quam hic gratiam nominavit. (*Theon.*) Ut ergo fallax imaginatio somniorum, illectrix egestionis impuræ, vel in perpetuum, vel certe (ut secundum humiliorem sive communem dixerim statum) certis mensibus ignoretur, post illam fidem qua de Dei specialiter gratia puritatis donum jugiter sperare nos convenit, escæ potusque est nimietas castiganda, horum namque redundantia istiusmodi humores propensius

A gigni necesse est, qui quoniam concreti non possunt non egeri atque ab ipsius naturæ lege propelli, sub occasione cujuscunque pruritus atque illusionis emergunt : escarum vero satietate subtracta, consequens est illas quoque immundas egestiones tardius generari, et ita fit, ut quemadmodum fluxus earum, ita etiam illusio dormientes vel rarius, vel subtilius inquietet, quia non solum egestio ex imaginatione, sed imaginatio ex egestionis nimietate descendit. Quapropter si volumus ab illusionum istarum illecebris liberari, omni virtute nobis est enitendum : primum, ut fornicationis passione devicta juxta beatum Apostolum, *non regnet peccatum in nostro mortali corpore, ad obediendum concupiscentiis ejus;* secundo, ut ipso quoque illecebroso corporis motu sedato penitus ac sopito, *neque quam exhibeamus membra nostra, arma iniquitatis peccato;* tertio, ut interiore quoque homine nostro ab illa libidinis titillatione omnimodis ac medullitus mortificato, *exhibeamus Deo nos tanquam ex mortuis viventes*, et ita per hunc perfectum [profectum] pervenientes ad perpetuam quietem corporis nostri, *exhibeamus etiam membra nostra* arma jam non libidini, sed *justitiæ Deo.* In qua nobis castimoniæ puritate fundatis, peccatum in nobis jam non dominabitur : non enim sumus sub lege, quæ dum licita nuptiarum jura commendat, etiam illum cujus ministerio opus illicitæ fornicationis expletur, in nostris medullis nutrit ac reservat ardorem, sed sub gratia quæ dum incorruptionem virginitatis insinuat, etiam istum innoxium ac simplicem corporis motum, et ipsius quoque liciti coitus interimit voluptatem.

Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. (Ambr.) Quoniam lex a Deo est, ac per hoc ne forte opponeretur, ipse sibi proposuit : Si ex Deo est, inquit, lex, cur non debemus esse sub lege? Hoc purgat, ac docet cum Dei voluntate, qui legis auctor est, a Christo nos liberatos de sub lege, quamvis enim recte data sit lex (data est enim, ut et reos ostenderet apud Deum, qui peccaverunt ante legem, et timori esset, ut de cætero non peccaretur) : sed quia imbecillitate infirmitatis suæ genus humanum a peccatis se inhibere non potuit, factum obnoxium mortis inferni; motus Deus pietate clementiæ suæ, qua semper humano generi subvenit, providit per Christum, qua ratione desperatis jam daretur medela, ut remissione peccatorum accepta, eruti a lege quæ illos habebat obnoxios, et relevati et reparati, Deo adjuvante per fidem, vitiis a quibus prius subacti fuerant repugnarent; ideoque non peccavimus quasi legem Dei spernentes, sed ipsius quasi providentiam secuti sumus per Christum. *Quid ergo?* inquit, *peccabimus quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.* (Orig.) Simile videtur hoc illi dicto, quod superius exposuimus, *quid ergo dicemus, permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit.* Et ideo una atque eadem utrique loco sufficiat explanatio. Hoc solum est, quod videtur habere differentiam, quod in superioribus dicitur, *quid ergo? permanebimus in peccato?* quasi

Digitized by Google

bis qui nondum discesserint a peccato dici videtur, ne permaneant in eo, in quo esse adhuc videbantur; hic vero tanquam ab his qui jam discesserint a peccato, fieri videtur interrogatio, et ibi, ut quasi gratia, quæ nondum erat, abundaret; hic autem tanquam præsente jam gratia dicit, *quia non sumus sub lege, sed sub gratia. Nescitis quia cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis, sive peccati in mortem, sive obeditionis ad justitiam?* (Amb.) Nunc ne aliud profitentes, aliud faciamus, et cum servi Dei dicimur, gestis servi diaboli inveniamur, præmonet et denuntiat ejus nos servos esse, cujus et voluntatem explemus operibus, et non parum obesse Deum confiteri Dominum, et actibus diabolo famulari : nam hoc olim Deus denotat et accusat, dicens : *Plebs hæc* [*populus hic*] *me labiis honorat, cor autem eorum longe est a me* (*Matth.* xv, *Isa.* xxix). Et Dominus ait in Evangelio : *Nemo potest duobus dominis servire* (*Matth.* vi). Et in lege dictum est : *Deus non deridetur* (*Galat.* vi). (Orig.) Hoc est ergo, quod in hoc loco Apostolus docet, quia unusquisque in manu sua habet, et in arbitrii potestate, ut aut peccati servus sit aut justitiæ. Ad quamcunque enim partem inclinaverit obedientiam, et cuicunque parti parere voluerit, hæc sibi eum vindicat servum. In quo, ut dixi, absque ulla cunctatione in nobis esse ostendit arbitrii libertatem. In nobis namque est exhibere obedientiam nostram, vel justitiam, vel peccatum [vel justitiæ, vel peccato]. Nemo autem potest duobus simul dominis servire, peccato et justitiæ. Aut enim unum odio habebit, peccatum scilicet, et alium amabit, id est, justitiam; aut unum patietur, peccatum duntaxat, et alium condemnet, id est, jus itiam. Simile ergo est, et quod dixit Apostolus : *Servi estis ejus cui obedistis, sive peccati, sive justitiæ*; sed et *omnis qui facit peccatum, servus est peccati* (*Joan.* viii). Ad hoc respicit quamvis non adjecerit, et omnis qui fecerit justitiam, servus est justitiæ. Quod fortassis putet alius idcirco subrelictum, ut quasi ex consequentibus debeat intelligi. Mihi tamen videtur consulto non additum : neque enim conveniebat dici, quia omnis qui facit justitiam, servus est justitiæ. Nam et Deus ipse facit justitiam, et non idcirco servus justitiæ dici potest, sed justitiæ Dominus. Non ergo ita omnis, qui facit justitiam, servus est justitiæ, ut omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Nam et ipse diabolus sine dubio peccati servus est, quippe qui discessit a servitute justitiæ, et in conspectu Domini omnipotentis rebellavit, propterea [propter] quod et apostata appellatus est. Constat ergo ex his sermonibus Pauli quibus dicit, quia cui vos exhibetis servos ad obediendum, servi estis cui obedistis, sive peccati, sive justitiæ, quia sponte nostra ipsi nos exhibemus, nullo cogente, vel peccato servire, vel justitiæ per obedientiam nostram; et ideo horum semper meminisse debemus, ne inanes querelas in peccati excusatione [excusationem] proferamus, quia diabolus fecit, ut peccatores [peccaretur] aut naturæ necessitas, aut fatalis conditio, aut cursus astrorum. Sed audi apertam Pauli sententiam, qua dicit, cui vos exhibetis servos ad obediendum, servi estis cui obedistis, sive peccati, sive justitiæ.

Gratias autem Deo, quod cum fuissetis servi peccati, obedistis ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis. Credentes autem in Christum, servi facti sumus justitiæ. (Ambr.) Ejus enim servi dicimur, cui obedimus. Et quia justum est obedire Christo (et ipse enim justitia est, et quæ præcipit, justa sunt), idcirco dicit servos nos factos justitiæ ex corde, non ex lege; ex voluntate, non ex timore, ut professio nostra animi judicio promatur. Per naturam enim inducti sumus ad fidem, non per legem, in qua forma doctrinæ Dei imperio facti sumus, qui finxit naturam. In natura enim habemus, ut cognoscamus a quo, et per quem, et in quo sumus creati. Forma ergo doctrinæ est, in quod quam tradidit nos Creator naturaliter, hoc est, supra dixit: *Ipsi sibi lex sunt.* Dum vident naturæ suæ esse, quod credunt, ut quod Judæis lex et prophetæ prædicarunt de Christo, hoc gentiles ex corde confidant; hinc refert gratias Domino, quia cum essemus servi peccati obedivimus, ex corde credentes in Christum, ut serviremus Deo, non per legem Moysi, sed per legem naturæ. (*Orig.*) Quod enim dicit *gratias Deo, quia fuistis servi peccati*, ostendit omnes homines primo servire peccato; sic enim scriptum est, quia non est justus super terram, qui faciat bonum, et non peccaverit. Primo enim necesse est in omni homine illud compleri, quod scriptum est, *sed ubi venit mandatum, peccatum revixit.* Hoc vero quod sequitur, ad paucos dicit, et eos qui jam emendantur, quod dicit : *Gratias autem Deo, quia fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis.* Servi ergo fuimus omnes peccati, sed ubi tradita est nobis forma doctrinæ, et huic, non utcunque, neque solis verbis, sed ex corde, ex animo, ex tota devotione elegimus obedire, liberamur a servitute peccati, et efficimur servi justitiæ. Quod autem dixit, *formam doctrinæ, in quam traditi estis*, requirendum puto quomodo unusquisque tradatur : invenimus namque quia eos, qui non probant Deum habere in notitiam, tradat Deus *secundum desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis* (*Rom.* i), et alios qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, tradat in passiones ignominiæ, de quibus in locis suis, prout potuimus, diximus. Et hos ergo qui semetipsos exhibent servos justitiæ per obedientiam, Deus tradidit, ut instituantur, et imbuantur secundum formam doctrinæ justitiæ. Movet me etiam hoc, quod non dixit, obedistis ex corde doctrinæ, in quam traditi estis, sed formam doctrinæ posuit. Nec puto quod unum esse senserit Apostolus doctrinam et formam doctrinæ : sed mihi videtur quod formam doctrinæ minus esse scierit, quam ipsam doctrinam, et nunc quidem in præsenti vita, dum in corpore sumus, et aggravat terrenum hoc habitaculum sensum multa cogitantem (*Sap.* ix), formam doctrinæ habemus, non ipsam doctrinam, sicut idem

Digitized by Google

Apostolus in aliis dicit : *Nunc autem videmus per speculum in ænigmate* (*I Cor.* XIII). Ipsa autem doctrina sit de qua dicitur, *tunc autem videbimus facie ad faciem* (*Ibid.*). Unde et in præsenti vita puto quod formam atque umbram virtutum tenere possimus, ipsas vero virtutes tunc cum venerint illa quæ perfecta sunt. Et ideo justus nunc magis, ut mihi videtur, in umbra virtutum, quam in ipsis virtutibus vivit.

Liberati autem a peccato, servi facti estis justitiæ. Expositio est in his eorum quæ superius diximus : *Si enim ultra non serviatis peccato, certum est quia liberati ab eo servi facti estis justitiæ.* Sed requiritur, quis est qui liberat a peccato. Sine dubio veritatis agnitio. Sic enim dicebat Jesus ad Judæos, qui crediderunt ei : *Si credideritis verbo meo, agnoscetis veritatem, et veritas liberabit vos* (*Joan.* VIII). Veritas est ergo, quæ liberat a peccato, et veritatis agnitio. Certum est autem, quia omnis qui liberatus fuerit a peccato, justitiæ serviat. Quod autem dicimus, justitiæ serviat, quoniam justitia una est ex virtutum choro, simile est ac si diceremus, quia si quis liberatus est a peccato, serviet veritati, et serviet sapientiæ, et serviet pudicitiæ, et serviet pietati. *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ.* (Ambr.) Dum infirmitatem carnis memorat, minus se significat exigere ab homine, quam dignum est, circa Dei culturam. Denique subinfertur : *Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem : ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.* Ut occasionem nobis auferret timoris accedendi ad fidem, quia quasi importabilis nobis et aspera videretur, ea mensura nos servire Deo præcepit, qua prius famulabamur diabolo : cum utique propensius deberet serviri Deo quam diabolo, quippe cum hic salus, illic damnatio operetur; medicus tamen spiritalis non plus a nobis exigit, ne dum præcepta quasi gravia fugeremus perpendentes infirmitatem nostram, maneremus in morte. Eorum procul dubio infirmitati corporis condescenditur, ac si eis apertius diceretur, Si nequaquam amplius potestis, saltem tales estote in fructu bonorum operum, quales fuistis dudum in actione vitiorum, ne debiliores vos habeat sancta libertas in bonis, quos in carne validos habuit usus terrenæ voluntatis. (*Orig.*) Quid ergo tam humanum, hoc est, quid tam leve, quid tam sine onere, et quod nulla prorsus possit carnis infirmitas excusare? *Sicut*, inquit, *exhibuistis membra vestra servire iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.* Ingloriosum quidem est, ut ita quis virtutibus, sicut vitiis serviat. Multo enim amplius et multo intentius honoranda justitia est. Sed ego, inquit, humane et communiter ago, eadem postulo, similia requiro. Dudum currebant pedes vestri ad dæmonum templa; nunc concurrant ad Ecclesiam Dei. Currebant prius ad effundendum; nunc ad liberandum sanguinem currant. Protendebantur prius manus ut aliena diriperent, nunc protendantur ut propria largiantur. Circumspiciebant prius oculi mulierem, aut alienum aliquid ad concupiscendum, nunc circumspiciant pauperes, debiles, egenos ad miserandum. Aures delectabantur auditu vano, vel bonorum derogationibus; nunc convertantur ad audiendum verbum Dei, ad explanationem legis, et ad capiendam sapientiæ disciplinam. Lingua quæ conviciis, maledictis et turpiloquiis assueta est, convertatur nunc ad benedicendum Dominum in omni tempore : sermonem sanum proferat, et honestum, ut det gratiam audientibus, et veritatem loquatur cum proximo suo. Sed quid opus est hæc singula persequi, cum patent etiam tibi, uniuscujusque membri ministerium, quod exhibuit vitiis, aptare virtutibus, et actum quem exhibuit immunditiæ, ad castitatem nunc sanctificationemque convertere? Videtur sane hic injustitiam pro omnibus simul virtutibus nominasse, sicut econtrario iniquitatem pro omnibus simul vitiis posuisse. Addidit sane, justitiæ in sanctificationem, quod videlicet castitatis partem et generaliter cum cæteris, et per semetipsam specialiter commendaret. Sed et illud aspice, quod ubique per hæc arbitrii libertatem designat, et ostendit unumquemque habere in sua potestate, ut quæ ante iniquitati ad iniquitatem servitia dependebat, hæc, converso in melius proposito, justitiæ sanctificationique dependat, quod utique fieri non posset, si aut natura, ut quibusdam videtur, repugnaret, aut astrorum cursus obsisteret.

Cum enim servi essetis peccati, liberi eratis justitiæ. (Ambr.) Manifestum est, quia qui liber est a Deo, est servus peccati : dum peccat enim, recedit a Deo, et fit sub peccato. (*Aug.*) Liberos dicit justitiæ, non liberatos, a peccato autem non liberos, ne sibi hoc tribuerent; sed vigilantissime maluit dicere liberatos, referens hoc ad illam Domini sententiam : *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis* (*Joan.* VII). Liberi ergo a justitia non sunt, nisi arbitrio liberati; liberi autem a peccato non fiunt, nisi gratia Salvatoris propter quod admirabilis doctor etiam verba ipsa discrevit. (*Orig.*) *Cum enim servi essetis*, inquit, *peccati, liberi fuistis justitiæ.* Cum ergo quis peccato servit, justitiæ liber est, hoc est, alienus a justitia. Hic enim liberum alienum dicit, et recte quidem. Nemo enim potest justitiæ simul et peccato servire, sicut et Salvator dixit, quia *nemo potest duobus dominis servire* (*Matth.* VI). Sed de his plenius supra diximus. Illud sane notandum est, esse libertatem culpabilem, et laudabilem servitutem. Nam liberum esse justitiæ crimen est : servum vero esse laudabile. Quod autem dicit justitiæ servum fieri, simul intellige et sapientiæ, et pietati, et pudicitiæ, et omnibus una virtutibus, sicut econtrario, qui peccat, servus est simul et concupiscentiæ malæ, et iræ, et furoris, et impudicitiæ, et rapinæ, et omnibus simul vitiis ac sceleribus servit. Unde nosmetipsos semper discutere debemus per singula quæque quæ gerimus, et in unoquoque actu considerare cuinam serviamus, peccatone ad iniquitatem, an justitiæ in sanctificationem

Digitized by Google

Quem ergo fructum habuistis tunc in iis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Fructum et bonorum et malorum esse docet Scriptura divina, ut ipse Salvator in Evangeliis dicit: *Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, et fructum ejus malum: non potest arbor bona fructum malum facere, neque arbor mala fructum bonum facere* (*Matth.* VII). In quibus propositum et voluntas hominis arbor dici videtur vel bona, vel mala, fructus vero ejus opera. Si quis igitur convertat animos et propositum ad justitiam, erubescit sine dubio et ipse se notat de prioribus gestis quæ egit positus sub peccato, quia *finis illorum mors est*, sed requiro, quæ mors? Certum est, quia non ista communis: non enim quis post mortem convertitur ad justitiam, vel pro male gestis præteritis erubescit? quid ergo est? nunquidnam peccati mortem dicere videtur? quoniam *anima quæ peccat ipsa morietur* (*Ezech.* XVIII)? an illud magis potest intelligi, quod istam mortem dicat, qua cum Christo peccatis morimur, et vitiis ac sceleribus finem damus, ut Apostolus hæc dixisse videatur, quia *finis illorum mors est?* (Ambr.) Finem dixit exitum vitæ et actuum cui aut mors, aut vita succedit. Sed hoc loco mors duplex, a morte enim ad mortem transitur.

Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. Hoc est, si accepta remissione peccatorum, bonorum actuum æmuli fuerimus, acquiremus sanctitatem, finem vero habebimus, id est, exitum, vitam perpetuam; a morte enim hac, quam finem dixit, transibimus ad vitam quæ sine fine est. (*Aug.*) Hunc in sanctificatione fructum, qui fructus procul dubio charitas est atque opera ejus nullo modo habere possumus a nobis, sed habemus per Spiritum sanctum qui datus est nobis; de ipso quippe fructu loquebatur magister Deus, quando palmitibus in se manentibus dicebat: *Sine me nihil potestis facere* (*Joan.* XV). — *Habetis*, inquit, *fructum vestrum, in sanctificatione, finem vero vitam æternam.* (Orig.) Fructus fructibus comparat et peccati quidem fructus pro quibus nunc, hoc est, postea quam liberati a peccato et servi facti Deo, sancti erubescunt, pronuntiat morte finiri; fructus vero justitiæ qui sunt in sanctificatione, finem dicit accipere vitam æternam. In quo illud primo non est omittendum, quod fructus quidem eos, pro quibus nunc erubescimus, in quo sint, noluit nominare: eorum vero fructum qui liberati sunt a peccato, et servi facti sunt Deo, dicit esse in sanctificatione: bonorum enim frequentius quam malorum habenda memoria est. Sed et illud adhuc observandum puto, quoniam collationem diximus fructuum malorum et fructuum bonorum fecisse Apostolum, quod ibi quidem ubi de malis fructibus dicebat, non dixit, fructum vestrum habuistis, in quibus nunc erubescitis, sed dixit: *quem ergo fructum habuistis?* ubi vero de bonis fructibus dicit, additum est *vestrum*; sic enim A scribit, *habetis fructum vestrum in sanctificatione;* per quod indicare mihi videtur quod fructus malus, fructus erubescendus et pœnitendus, non est noster fructus.; non enim malam in nobis arborem Deus plantavit, quæ malos fructus proferret, sicut et ipse dicit per prophetam: *Ego plantavi te vitem fructiferam totamque* feracem, *quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienæ?* (*Isa.* V.) Fructus ergo malos etiamsi afferamus non sunt nostri, sed alieni, id est, peccati: fructus autem bonos si afferamus in sanctificatione, nostri sunt fructus. Istos enim fructus ut afferret humana natura a Conditore suo suscepit: nam illi alieni non sunt in nobis seminati a Deo: ubi vero dicit vitam æternam ad illud aspiciendum est, quod ipse Salvator dixit: *Hæc* B *est vita æterna ut cognoscant te solum verum Deum et quem misisti Jesum Christum* (*Joan.* XVII). Et iterum: *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan.* XIV); et ipse Apostolus in aliis dicit quia *rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, et ita semper cum Domino erimus* (*I Thess.* IV). Sicut ergo semper cum Domino finem non habet, ita et vita æterna nullum finem habere credenda est.

Stipendia enim peccati mors. Gratia autem Dei vita æterna in Christo Jesu Domino nostro. (Ambr.) Quæstum peccati mortem dicit, quia per peccatum mors: ac per hoc qui de cætero abstinent se a peccatis, stipendium accipiunt vitam æternam; quia qui non peccant, alieni sunt a morte secunda. Sicut enim sequentes peccatum acquirunt mortem, ita et sequentes C gratiam Dei, id est, fidem Christi, quæ donat peccata, habebunt vitam æternam ut gaudeant se ad tempus dissolvi, scientes hanc se vitam consecuturos, quæ et omni tædio careat, et successionem non habeat. (*Aug.*) Unde et ipsam vitam æternam, quæ certe merces est operum bonorum, gratiam Dei appellat Apostolus. *Stipendium*, inquit, *peccati mors. Gratia autem Dei vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro.* Stipendium pro opere militiæ debitum redditur, non donatur. Ideo dixit: *stipendium peccati mors*, ut mortem peccato non immerito illatam, sed debitam demonstraret; gratia autem nisi gratis est, gratia non est. Intelligendum est igitur etiam ipsa hominis bona merita esse Dei munera, quibuscum vita æterna redditur; quid nisi gratia pro gratia redditur? (*Ambr.*) D Et hoc donum a Deo per Christum nobis datum Dominum nostrum testatur, ut Deo Patri gratias per nullum alterum nisi per Filium ejus agamus. (*Orig.*) Bene autem metaphoram, id est, figuram militiæ ex initio propositam servat, ut militantibus sub peccato rege, imo potius tyrannidi ejus parentibus, stipendia debita mortem dicat exsolvi. Deum vero non erat dignum militibus suis stipendia quasi debitum aliquod dare, sed donum et gratiam, quæ est vita æterna in Christo Jesu Domino nostro. Ego non puto etiam hoc vacuum esse, quod ad vitam æternam addidit *in Christo Jesu Domino nostro;* sed quia fortassis sciri voluit aliud esse vitam æternam solum, et aliud vitam æternam in Christo Jesu. Et illi enim qui

Digitized by Google

surgent in confusionem et opprobrium sempiternum, habebunt quidem vitam æternam, non tamen in Christo Jesu, sed in confusione et opprobrio æterno : justi vero qui surgent in vitam æternam in Christo Jesu, habebunt vitam æternam. Peccatum ergo militibus suis, in quibus regnat, stipendia digna largitur mortem. Mortem autem dicimus non hanc corporalem, sed illam de qua scriptum est, quia *anima, quæ peccat, ipsa morietur* (*Ezech.* XVIII).

CAPUT VII.

Ponit Apostolus cessationem legis veteris, quæ est lex mortis, et tractat de lege spiritus.

An ignoratis, fratres, scientibus enim legem loquor. (Ambr.) Ut animos illorum firmet in doctrina divina, exemplo humanæ legis utitur, ut per terrena suadeat cœlestia, sicut a mundi creatura Deus agnoscitur, quia enim unius est totum, licet diversæ sint res, ex aliqua tamen parte sibi invicem similes sunt. Sciunt enim legem Romani, quia non sunt barbari, sed comprehenderunt naturalem justitiam, partim ex Græcis, sicut et Græci ex Hebræis. Quamvis enim ante Moysen non latuerit lex, sed ordo non erat neque auctoritas. Nam leges Romanis ex Athenis perlatæ sunt. Non ignorantibus ergo legem dicit : *Quia lex dominatur homini, quanto tempore vivit.* Non est occultum omnem vitam hominis esse sub lege naturæ, quæ data est mundo : hæc lex generalis est. Nunc vero aliam proponit specialem (quamvis et ipsa generalis est, sed dum non recipitur ab hominibus, fit specialis), per quam vult probare assertionem suam, gradatim enim vult tradere veritatem; dicit ergo : *Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi viri; quod si mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri; igitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit juncta alteri viro.* (Aug.) Quod autem dicit : *Mulier enim sub viro, vivo marito, juncta est legi, si autem mortuus fuerit vir ejus, evacuata est a lege viri,* et cætera. Animadvertendum est istam similitudinem in hoc differre ab ea re propter quam adhibita est, quod hic virum dicit mori, et mulier nubat cui volet, liberata utique a lege viri; ibi autem constituet animam quasi mulierem, virum autem quasi passiones peccatorum, quæ operantur in membris, ut fructum ferant morti, id est, ut tali conjugio proles digna nascatur, et lex quæ data est non ad auferendum peccatum, vel ad liberationem a peccato, sed ad ostendendum peccatum ante gratiam, per quod factum est, ut sub lege positi vehementiori desiderio peccandi raperentur, et amplius etiam prævaricatione peccarent : cum ergo et ibi tria sint, anima tanquam mulier, passiones peccatorum tanquam vir, et lex tanquam lex viri; non ibi peccatis mortuis, tanquam viro mortuo, liberari animam dicit, sed ipsam animam mori peccato, et liberari a lege, ut sit alterius viri, id est Christi, cum mortua fuerit peccato, quamvis adhuc quasi vivente ipso peccato; quod fit, cum adhuc manentibus in nobis desideriis, et incitamentis quibusdam ad peccandum, non obedimus tamen, neque consentimus, mente servientes legi Dei, quia mortui sumus peccato. Morietur autem et peccatum, cum reformatio corporis in resurrectione facta fuerit, de qua post dicit, *Vivificabit et mortalia corpora vestra propter Spiritum manentem in vobis.* (Ambr.) Hæc lex de Evangelio est, non ex Moyse, neque ex justitia terrena. Aliquid ergo, duce natura, aliquid ex lege Moysi addiscentes, perfecti facti sunt per Evangelium Christi. Sequenti ergo exemplo apertius suadet Christianismum exutum esse a lege factorum, non ab omni lege; nec ultra jam expedire esse sub lege, ne gratiam Dei evacuet reversus sub legem, quia gratia Dei liberavit hominem a lege, ut spiritu, id est mente, serviat Deo. Sicut enim mulier, mortuo viro, liberata est a lege viri, non a lege naturæ : ita et hi qui gratia Dei liberati a lege sunt, a qua tenebantur rei, ut mortua illis sit, ut Christianismo juncti non sint adulteri. Si enim lex apud illos vivit, adulteri sunt, et nihil illis proderit Christianos dici, quia obnoxii erunt ultioni. Nec enim legis erit adulter, sed Evangelii, qui mortua lege junctus Evangelio, post redit ad legem : mortua enim lex dicitur, quando quem tenebat reum, ignotum est ei, auctoritate legis cessante. *Quod si mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri; ut non sit adultera, juncta si fuerit alteri viro.* Sublati a lege, accepta remissione peccatorum, et juncti Evangelio, non sunt adulteri legis, quia mortua apud illos est. Si autem servantes legem, accedere se putant ad Evangelium, rei erunt et adulteri, quia viva lege junxerunt se fidei, et erunt in utraque adulteri. (*Orig.*) Scientibus ergo legem loquitur Paulus, id est, scientibus quæ sit in lege vetustas litteræ et novitas Spiritus : quod qui bene scit, novit sine dubio, quia ita lex dominatur homini, quandiu vivit, sicut vir mulieri, et sicut morte viri liberatur mulier a lege conjugii, et sociandi se viro alii accipit libertatem : ita et anima cujus vir lex est, cum vetustatem litteræ in lege deprehenderit, quia quod veterascit prope exterminium est, veluti mortua sibi lege secundum litteram, accipit potestatem nubendi alii viro, qui est spiritus legis : spiritus autem Dominus est. Quod autem dicit, *Lex dominatur homini, quanto tempore vivit,* non ad hominem, sed ad legem refertur : hoc enim et in consequentibus indicat, ubi dicit, vivente viro alligata est legi, et ipsius exempli quod assumptum est plenius idem ordo declarat, legem enim loco viri posuit, et de ipsa dicit : *Si autem mortuus fuerit vir, soluta est a lege viri.* Quæ tamen si de apostolis, vel de his qui ex circumcisione crediderunt, dicta intelligantur, nihil commovebitur quæstionis; clarum namque est quod hi legem velut virum habuerunt, sub cujus potestate vivebant. Sed ubi venit plenitudo temporum, lex infirmari cœpit in carne, et infirmitatem mors consecuta est, et si qui sub potestate viri hujus vixerant tanquam mulier, mortua littera spiritui nu-

Digitized by Google

bunt Christo credentes. Hi vero qui ex gentibus Domino crediderunt, non videbuntur sub hujus viri, id est, sub legis potestate vixisse, nec habuisse virum legis sermonem. Testimonium autem hujus rei, id est, quod hi qui ex circumcisione sunt sub viro fuerint, hi autem qui ex gentibus sine viro, Isaias clamabat dicens : *Lætare sterilis quæ non paris : erumpe et clama, quæ non parturis : quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum* (*Isa.* LIV). Multos filios dicens desertæ, magis quam ejus quæ habet virum, quia multo plures ex gentibus quam ex circumcisione crediderunt, et ostendit eam quæ habet virum, synagogam esse quæ habet legem; desertam vero, et vagam, ac sine ulla legis potestate viventem, gentium multitudinem, quæ et sterilis erat nullius legitimi verbi proferens germen. Ponitur ergo in his ab Apostolo homo, qui sub lege vivit, tanquam mulier quæ sub viro est; virum autem ponit sermonem legis, quæ tamen virum mortalem dicit, qui est secundum litteram sermo legis. Sed is quomodo sit mortuus pervidendum est. Potest quidem etiam mihi videri mortuus, cum spiritalis intelligentia excludit, et velut interimit corporalem, et ostendit refugiendam esse occidentem litteram, et sequentem [sequendum] vivificantem spiritum. Sed et hoc modo mortuus esse hic vir evidentius approbabitur. Etenim lex donec umbram gerebat futurorum bonorum, et in Jerusalem terrena cœlestis culturæ typus et imago gerebatur, et altare manebat ac sacerdotium, sermo legis, littera videlicet, vivere videbatur. Nondum enim introierat in sancta non manufacta Christus, nec accesserat ad velamen interius, quod ad Hebræos scribens Apostolus carnem Christi esse interpretatur (*Hebr.* X). Ubi vero, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I), a præsentia ejus Jerusalem terrena cum templo et altari, atque omnibus quæ ibi gerebantur eversa est. Tunc mortuus vir ejus, id est, secundum litteram lex. An non jure dicitur in hac parte mortuus sermo legis, cui nulla sacrificia, nullum sacerdotium, nulla Levitici ordinis ministeria deferuntur? Homicidam punire non potest, nec adulteram lapidare; hæc enim sibi vindicat Romanorum potestas, et dubitas adhuc si mortua sit secundum litteram lex? Ter in anno apparere Domino omnis masculus non ascendit; ovis in festivitate Paschæ in civitate quam elegisse putatur Dominus Deus nulla jugulatur, manipuli primitiarum non offeruntur, nulla celebratur oblatio; nulla lepra, nulla expiatur immunditia. Et dubitari potest in his omnibus mortuam esse litteram legis? Cum ergo claruerit per hæc omnia mortuum esse virum priorem, nulla prævaricatio est Christo tanquam viro alteri sociari, sicut mulieri crimen non est si, viro priore defuncto, suscipiat secunda connubia, et propterea dicit, *igitur vivente viro cognominabitur adultera, si fuerit cum alio viro*, ut ostendat quia et anima hominis, si jam venit ad Christum, et Christo velut secundo viro sociata est, A nullo genere vivere ei debet vetustas litteræ, quæ est quasi prior vir, ne forte si illum habeat in se viventem, efficiatur adultera, quæ ita secundo sociata est, ut ei adhuc viveret prior. Hoc est, quod per aliam figuram, et in superioribus dixit, quia mori prius oportet, et ita consepeliri Christo.

Itaque, fratres mei, et vos mortui estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo. (Aug.) Cur mortui sumus legi per corpus Christi, si bona est lex? quia mortui sumus legi dominanti, liberati ab ea affectu, quam lex punit et damnat, usitatius enim vocatur lex, quando dominatur, et terret, et vindicat, atque idem præceptum timentibus lex est, amantibus gratia. Inde B est illud in Evangelio : *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est* (*Joan.* I); eadem quippe lex quæ per Moysen data est, ut formidaretur, gratia et veritas per Jesum Christum facta est, ut impleretur. Sic ergo dictum est, *mortui estis legi*, ac si diceretur mortui estis supplicio legis per corpus Christi, per quod sunt delicta donata, quæ legitimo supplicio constringebant. (*Ambr.*) Quoniam Salvator corpus suum diabolo crucifigere permisit, sciens esse pro nobis et contra illum; idcirco per corpus Christi salvos nos dicit factos. Mori enim legi vivere est Deo : quia lex dominabitur peccatoribus. Cui ergo dimittuntur peccata, moritur legi, hoc est liberari a lege. Itaque per corpus Christi hoc consequimur beneficium : tradens enim corpus suum Sal- C vator mortem vicit, et peccatum damnavit, in ipso enim peccavit diabolus, cum illum innocentem occidit, qui peccatum omnino nesciret : cum enim hominem sibi peccati causa defenderet, inventus est in eo reus, in quo accusabat. Hinc factum est ut omnes credentes in Christum eruantur a lege, sublato peccato, quia victum peccatum, quod est diabolus, per corpus Christi non habet auctoritatem in eos qui ad illum pertinent, a quo victus est. Dum enim non peccat et occiditur quasi reus, vicit peccatum de peccato, hoc est diabolum proprio peccato, quod in eo admisit, damnavit, et chirographum quod peccato Adæ decretum erat, delevit, quando ab inferis resurrexit, data hujusmodi forma credentibus sibi, ut a morte secunda teneri non possent. Ac per hoc mor- D tui sumus legi per corpus Christi : qui enim legi mortuus non fuerit, reus est, et qui reus est, secundam mortem evadere non potest. (*Orig.*) Vides quomodo, licet figurarum diversitas videatur, ad unum tamen sensum cuncta revocantur. Nam et quod legem nobis mortuam dicit, hoc idem videtur intelligi, quod et nos mortui sumus legi per corpus Christi, in quo corpore iniquitates nostras tulit, et peccata nostra portavit (*Isa.* LIII), et in quo exuit principatus et potestates, triumphans eos in semetipso. Festinandum est ergo ad istas secundas nuptias, quæ beatiores sunt multo quam primæ. Et vide si forte jam tum lex tale, nescio quid, adumbrabat in eo, cum jubebat ut mulier, mortuo priore viro, de quo

Digitized by Google

semen non susceperat (talis enim fuerat qui fructum non posset afferre), juberetur fratri ejus nubere; frater enim videtur legis litteræ secundum spiritum lex, ut de ipso magis mulier afferat fructus. Sed hæc plenius in locis suis requirentur. Nunc autem, ut diximus, prius moriendum est legi litteræ, ut sic conjungi possimus Christo, qui ex mortuis resurrexit.

Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris ut fructificarent morti. (Aug.) Quid est ergo *cum essemus in carne*, nisi cum de carne præsumeremus? id est, de nobis confideremus, homini enim dictum est, ut de hominibus dictum est: *Videbit omnis caro salutare Dei.* Quid est *videbit omnis caro*, nisi videbit omnis homo? Ergo *cum essemus in carne*, id est, in concupiscentiis carnis versaremur, et ibi totam spem nostram tanquam in nobis poneremus, passiones peccatorum quæ per legem sunt auctæ, sunt enim per legem: prohibendo namque fecerunt legis prævaricatorem, quia ille qui prævaricator est factus, Deum non habuit adjutorem. Operabantur ergo in membris nostris, ut fructum ferrent, sed cui nisi morti. Noli ergo esse in carne, in spiritu esto. Quid est in spiritu esto? in Deo spem pone. (*Ambr.*) Igitur in carne esse, multifarie intelligitur: nam omnis incredulus in carne est, id est carnalis, et Christianus sub lege vivens in carne est, et qui de hominibus aliquid sperat, in carne est; et si quis Christianus luxuriosam habet vitam, in carne est, et qui male intelligit Christum in carne est. Hoc loco tamen in carne esse sic intelligemus, quia ante fidem in carne eramus, sub peccato enim vivebamus, hoc est carnales sensus sequentes, vitiis et peccatis subjacebamus. Sensus autem carnis est, non credere spiritalia, id est, sine commixtione viri virginem peperisse, et ex aqua et Spiritu sancto hominem denuo nasci, et solutam animam a copula carnis rursus in carne surgere. De his diffidens, in carne est, hinc: *Vitia*, ait, *peccatorum quæ per legem ostenduntur, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.* Manifestum est, quia qui non credit sub peccato agit, et captivus trahitur ad vitia admittenda, ut fructum faciat morti secundæ, lucrum enim tunc facit mors, cum peccatur. In membris tamen dicit vitia operari, non in corpore, ne occasio esset male tractantibus corpus, quia in maliloquio lingua arguitur, in furto manus corripitur, et in dissimulante aures increpantur, et ita in cæteris, quæ quamvis de corde exeant, membrorum tamen ministerio explentur operibus. Disputatio hæc tangit Judæos et eos qui Christiani dicuntur et sub lege volunt vivere, ut discentes carnales se esse, recedant a lege. Vitia tamen peccatorum, quæ dominari in carne agentibus dicit, per legem ostendi, non per legem fieri demonstrat: index enim peccati lex est, non genitrix, reos faciens peccatores.

Nunc autem soluti sumus a lege mortis in qua detinebamur. Soluti sumus a lege, dum remissionem peccatorum accepimus: non habet enim in nos potestatem, infidis enim et peccatoribus dominatur. Lex autem mortis ideo dicta est, quia punit reos, mortificat autem peccatores: non ergo mala est, sed justa. Quamvis enim malum sit patientibus, quod infertur a lege, sed illa non est mala, quia juste infert iram. Itaque non mala est peccatoribus, sed justa, bonis vero spiritalis est. Quis enim dubitet spiritale esse prohibere peccare? Sed quia hoc non potuit ut salvaret hominem remittendo peccata, lex fidei data est quæ credentes liberaret a dominio legis, ut possent reparare se ad vitam, quos lex tenebat reos mortis. Ipsis enim lex mortis est, quibus iram operatur causa peccati. (*Orig.*) Potest autem fieri ut hoc non solum de lege Moysi, quæ est secundum litteram, sentiatur, sed de omni homine, quoniam certum est quod quibuscunque institutis, quibuscunque moribus agitur, quasi sub lege hac qua utitur vivere credendus est: cui utique vel ipse mori debet, vel ipsa illi, ne forte sub alio viro posita anima ad Christum veniens, non tam nuptias ejus adire, quam adultera effici videatur; quippe si prioris adhuc viri legibus vivit. Quod tamen Apostolus alia rursum figura ad eumdem sensum explanationis adducit. Cum enim in superioribus de lege litteræ disputasset, quod utique ad eos videretur tantum qui ex circumcisione crediderant pertinere, nunc latenti quadam conversione carnis et vitiorum discutit legem, ob id sine dubio, vel etiam ad cæteros homines, et non eos solos, qui ex circumcisione sunt, tractatus iste pertinere videretur. Ait ergo, *cum essemus in carne.* Et quidem quantum ad rem spectat, in carne utique positus ista dicebat: sed cum in carne essemus, hoc est, cum secundum carnem viveremus, vitia peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris nostris. Quænam lex ista est per quam vitia peccata operantur? Nunquid lex Moysi, etiamsi secundum litteram observaretur, vitia generat peccatorum? Sed in aperto est, quod illam dicat legem in membris, quæ resistat legi mentis, de qua et ante tractavimus, quomodo lex subintroivit, ut abundaret peccatum. Ipsa ergo lex est, quæ facit in his qui secundum carnem vivunt, vitia peccatorum abundare, ut fructificent morti. Ad hoc namque est illa lex in membris nostris, ut resistens adversum legem mentis, captivos nos ducat peccato, et hos fructus offerat morti. *Nunc autem soluti sumus a lege mortui, in qua detinebamur;* ab hac ergo lege nunc soluti sumus; *nunc*, quando? sine dubio cum Christo mortui sumus, et consepulti ei per baptismum, et crucifixi cum ipso, et ideo dicit, *soluti sumus a lege mortui.* Nisi enim quis mortuus fuerit cum Christo, ab ista lege non solvitur. Scio et in aliis exemplaribus scriptum: *A lege mortis, in qua detinebamur;* sed hoc, id est, *mortui*, et verius et rectius legitur. Quod vero addidit in conclusione: *Ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ*, quod sine dubio de lege litteræ dictum videtur, hoc modo consequenter intelligere poterant. In carne quidem positi et secundum carnem viventes, propter peccatorum vitia, quæ lex illa, quæ erat in membris nostris, alebat ut fructificarent mor-

Digitized by Google

ti, non poteramus servire in novitate spiritus, dum illa lex membrorum vivebat in nobis, imo dum nos secundum illam legem vivebamus. Ubi vero Christus pro nobis mortuus est, et nos cum ipso mortui sumus peccato, et liberati sumus per ipsum a lege peccati, in qua detinebamur, possumus jam servire legi Dei; servire autem in novitate spiritus et non in vetustate litteræ. Non enim idcirco nos Christus abstraxit a lege peccati, ut vetustati litteræ serviamus, id est, ut circumcisionem recipiamus, et sabbata vel cætera quæ vetustas legis litteræ continet; sed ut legem Dei in spiritus novitate servemus, id est, ex omnibus quæ in ea scripta sunt, spiritalem sensum Spiritu donante capiamus, sicut et idem Apostolus in aliis dicit, quod velamen est positum in facie Moysi; cum autem conversus fuerit quis ad Dominum, auferatur velamen : *Dominus enim spiritus est : ubi autem spiritus Domini, ibi libertas* (*II Cor.* III). Novitatem sane spiritus scio quosdam male intelligentes illuc traxisse, ut dicerent novum esse Spiritum, tanquam qui ante non fuerit, nec veteribus innotuerit, et nesciunt se in hoc gravissime blasphemare; ipse enim Spiritus est in lege, ipse in Evangelio, ipse semper cum Patre et Filio est, et semper est, et erat, et erit sicut Pater et Filius. Non ergo ipse novus est, sed credentes innovat, cum eos a veteribus malis ad novam vitam et novam observantiam Christi religionis adducit, et spiritales ex carnalibus facit. (*Ambr.*) Lex vetus non criminis utique nomen est, sed temporis vel ætatis : senuit enim quia cessavit. Lex autem spiritus ipsa est lex fidei, quia fides in animo est nec operibus addiscitur, sed corde creditur : et mens ipsa intelligit naturæ suæ esse quod credit, nec oculis cernitur, aut manibus palpatur, et quæ sperantur dona non visibilia sunt, nec terrena, sed spiritalia. Vetus ergo lex in tabulis lapideis formata est, lex autem spiritus in tabulis cordis spiritaliter scribitur, ut sit æterna : littera autem legis veteris ætate consumitur. (*Aug.*) Et quoniam lex littera est eis qui non eam implent per spiritum charitatis, quo pertinet Testamentum Novum; itaque mortui peccato liberantur a littera qua detinentur, et qui non implent quod scriptum est : lex enim quid aliud quam sola littera est eis qui eam legere noverunt et implere non possunt? Non enim ignoratur ab eis quibus conscripta est. Sed quoniam in tantum nota est, in quantum scripta legitur, non in quantum dilecta perficitur, nihil est aliud talibus nisi littera, quæ littera non est adjutrix legentium, sed testis peccantium. Ab ejus ergo damnatione liberantur, qui per spiritum innovantur, ut jam non sint obligati litteræ ad pœnam, sed intellectui per justitiam copulati, inde est et illud : *Littera occidit, spiritus autem vivificat* (*II Cor.* III). Et quia dixerat, *evacuati sumus a lege mortis, in qua detinebamur*, ita *ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ*; atque ita per hæc verba quasi reprehendisse legem posset videri, subjecit statim.

Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. (Ambr.) Quoniam legem mortis hanc dicit, et erutos nos ab ea gratulatur, et in illa Deo servire negat, ne iniquam hanc asserere putaretur, hoc purgat cum dicit : *Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per legem.* Non ergo peccatum est lex, sed index peccati : ostendit enim et quæ latebant peccata, et quia non impune futura essent apud Deum. Quo comperto, homo factus est reus. (*Aug.*) Quare intelligitur legem ad hoc datam esse, non ut peccatum insereretur, neque ut exstirparetur, sed tantum ut demonstraretur quod animam humanam quasi de innocentia securam ipsa peccati demonstratione ream faceret, ut quia peccatum sine gratia Dei vinci non possit, ipsa reatus sollicitudine ad percipiendam gratiam converteretur. Itaque non ait, peccatum non feci nisi per legem, sed *peccatum non cognovi nisi per legem* : unde apparet concupiscentiam per legem non insitam, sed demonstratam : consequens autem erat, ut quoniam nondum accepta gratia concupiscentiæ resisti non poterat, augeretur etiam, quia majores vires habet concupiscentia crimine prævaricationis adjuncto, cum etiam non legem facit, quam si nulla lege prohiberetur. *Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret : Non concupisces.* (Ambr.) Non discrevit concupiscentiam a peccato, sed miscuit, hoc significans, quia cum nec suspicio quidem esset istud non licere apud Deum : cognovi, inquit, esse peccatum. Sub sua persona quasi generalem agit causam. Lex itaque concupiscentiam prohibet, quæ propterea quod oblectamento est, non putabatur esse peccatum. Simplex enim videbatur causa, concupiscere aliquid proximi, hoc lex prodidit esse peccatum : sæcularibus namque hominibus nihil tam inultum videtur et placidum quam voluptas.

Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. (Aug.) Quod autem dicit, *occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*, intelligendum est non omnem fuisse concupiscentiam, antequam prohibitione aucta esset. Augetur enim prohibitione concupiscentia, quando deest gratia liberantis. Ideo nondum est omnis antequam prohibeatur; cum autem prohibita fuerit, desistente, ut diximus, gratia, tantum crescit concupiscentia, ut ita in suo genere omnis, id est, consummata fiat, ut etiam contra legem faciat et prævaricatione crimen accumulet. Cum autem dicit, *Sine lege enim peccatum mortuum est*, non quod non est, dixit mortuum est, sed quia latet, quod in sequentibus manifestat, cum dicit, *sed peccatum ut appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem.* Bona est enim lex, sed sine gratia ostendit tantummodo peccata, non tollit. Erat enim et ante peccatum, sed non omne erat, quando crimen prævaricationis adhuc deerat. Unde alio loco dicit : *Ubi enim non est lex, nec prævaricatio.* (Hier.) Quomodo medicina non est causa mortis, si ostendat venena mortifera, licet his mali homines abutantur ad mortem, et vel se interficiant, vel insidientur ini-

Digitized by Google

micis; sic lex data est ut peccatorum venena demonstret, ut hominem male libertate sua abutentem, qui prius ferebatur improvidus, et per præcipitia labebatur, freno legis retineat, et compositis doceat incedere gressibus, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ, id est, vivamus sub præcepto, qui prius in modum bruterum animalium degebamus, *Manducemus et bibamus, cras enim moriemur* (*I Cor.* xv, 32). Quod si subintrante lege (quæ docet quid facere, et prohibet quid non facere debeamus) vitio nostro et incontinentia feramur contra scita legalia, videtur lex causa esse peccati, quæ dum prohibet concupiscentiam, quodammodo eam inflammare cognoscitur. Sæcularis apud Græcos sententia est : Quidquid licet minus desideratur, ergo econtrario quidquid non licet fomentum accipit desiderii. Unde et Tullius de parricidarum suppliciis apud Athenienses Solonem scripsisse negat, ne non tam prohibere quam commonere videretur. Igitur lex apud contemptores et legalia præcepta calcantes esse videtur occasio delictorum, dum prohibendo quod non vult fieri, ligat eos vinculis mandatorum ; qui prius absque lege peccantes non tenebantur criminibus. Hæc diximus, legem, quæ per Moysen data est, intelligentes ; verum quia in consequentibus scriptum est : Lex Dei, et lex carnis atque membrorum, quæ pugnat adversum legem mentis nostræ, et captivos nos ducit in lege peccati, simulque quatuor leges inter se dimicantes in uno loco scriptas esse cognosco, non absque re arbitror, si quæram quot genera legis in Scripturis sanctis esse memorentur ; dicitur lex quæ per Moysen data est, secundum illud quod scriptum est ad Galatas : *Quotquot enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim : Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea* (*Gal.* III). Et rursum in eadem Epistola : *Lex propter prævaricationes posita est, donec veniret semen cui repromissum est, disposita per angelos in manu Mediatoris* (*Ibid.*). Et iterum : *Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. Postquam autem venit fides, nequaquam ultra sub pædagogo sumus : omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu* (*Ibid.*) Historia quoque, quæ præcepta non continet, sed quid factum sit refert, ab Apostolo lex appellatur. *Dicite mihi qui sub lege vultis esse, non legistis legem ? Scriptum est enim, quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et alterum de libera. Sed qui ex ancilla secundum carnem natus est : qui autem de libera, per repromissionem* (*Gal.* IV). Sed et psalmi lex appellantur, *ut compleretur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia oderunt me gratis* (*Joan.* III ; *Psal.* LXVIII). Isaiæ quoque prophetiam legem apostolus vocat : *In lege scriptum est, quoniam in aliis linguis et in aliis labiis loquar populo huic, et nec sic exaudient me, dicit Dominus ;* quod juxta Hebraicum et Aquilam in Isaia scriptum reperi. Appellatur lex etiam mystica intelligentia Scripturarum : *Scimus quia lex spiritalis est.* Et extra hæc omnia naturalem legem scriptam in cordibus nostris idem Apostolus docet : *Cum enim gentes, quæ non habent legem naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, isti, legem non habentes, sibiipsi sunt lex ; qui indicant opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium præbente illis conscientia* (*Rom.* II). Ista lex quæ in corde scribitur, omnes continet nationes, et nullus hominum est, qui hanc legem nesciat ; unde omnis mundus sub peccato, et universi homines prævaricatores legis sunt, et idcirco justum judicium Dei est scribentis in corde generis humani. *Quod tibi fieri nolueris, alteri ne feceris.* Quis ignorat homicidium, adulterium, furta et omnem concupiscentiam esse malum, ex eo quod sibi ea nolit fieri ? Si enim mala esse nesciret, nunquam sibi doleret esse illata. Per hanc naturalem legem et Cain cognovit peccatum suum, dicens : *Major est causa mea, quam ut dimittar.* Et Adam et Eva cognoverunt peccatum suum, et propterea absconditi sunt sub ligno vitæ. Pharao quoque, antequam lex daretur per Moysen, stimulatus lege naturæ, sua crimina confitetur et dicit : *Dominus justus, ego autem et populus meus impii* (*Exod.* IX). Hanc legem nescit pueritia, ignorat infantia, et peccans absque mandato non tenetur lege peccati. Maledicit patri et matri, et parentes verberat, et quia necdum accepit legem sapientiæ, mortuum est in eo peccatum. Cum autem mandatum venerit, id est, tempus intelligentiæ appetentis bona, et vitantis mala ; tunc incipit peccatum reviviscere, et ille mori, reusque esse peccati. Atque ita fit ut tempus intelligentiæ, quo Dei mandata cognoscimus, ut perveniamus ad vitam, operetur in nobis mortem · si agamus negligentius, et occasio sapientiæ seducat nos, atque supplantet et ducat ad mortem : non quod intelligentiæ peccatum sit (lex enim intelligentiæ sancta, et justa, et bona est), sed per intelligentiam peccatorum atque virtutum mihi peccatum nascitur, quod priusquam intelligerem, peccatum esse non noveram ; atque ita factum est, ut quod mihi pro bono datum est meo vitio mutetur in malum. Et ut hyperbolice dicam, novoque verbo utar ad explicandum sensum meum, peccatum quod priusquam haberem intelligentiam absque peccato erat, prævaricatione mandati incipit esse mihi peccantius peccatum. Prius quæramus quæ sit ista concupiscentia de qua lex dicit, *Non concupisces.* Alii putant illud esse mandatum, quod in Decalogo scriptum est, *Non concupisces rem proximi tui.* Nos autem per concupiscentiam omnes perturbationes animæ significatas putamus, quibus mœremus et dolemus, timemus, et concupiscimus ; et hoc Apostolus vas electionis, cujus corpus templum erat Spiritus sancti, et qui dicebat : *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus ?* (*I Cor.* XIII.) Et in alio loco, *Christus nos redemit* (*Gal.* III) ; et rursum : *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus* (*Gal.* II). Non de se loquitur, sed de eo qui post peccata vult agere pœnitentiam, et sub persona sua fragilitatem describit conditionis humanæ, quæ duorum hominum, interioris et exterioris, pugnantium inter se bella perpetitur. Interior homo consentit et

Digitized by Google

scriptæ et naturali legi, quod bona sit, et sancta, et justa, et spiritalis. Exterior, *ego*, inquit, *carnalis sum, venundatus sub peccato : quod enim operor nescio, et non quod volo, hoc ago, sed quod odi* (*Rom.* VII). Si autem exterior facit, quod non vult, et operatur quod odit, ostendit bonum esse mandatum, et non se operari quod est malum, sed habitans in sua carne peccatum, hoc est, vitia corporis et desideria voluptatis, quæ propter posteros et sobolem insita est humanis corporibus, et si fines fuerit egressa, vertitur in peccatum. Si unusquisque consideret, et accusator sui, tractet incentiva vitiorum, quomodo et in sermone, et in cogitatione, et in calore corporis sæpe loquatur et cogitet, et patiatur, quod non vult : nolo dicere, faciat, ne sanctos viros videar accusare, de quibus scriptum est : Erat homo ille verus et immaculatus, justus Dei cultor, recedens ab omni opere malo (*Job.* I); et de Zacharia et Elisabeth : *Erant autem justi ambo in conspectu Dei ambulantes in omnibus mandatis, et justificationibus Domini, absque querela* (*Luc.* I); et præceptum est apostolis : *Estote, perfecti sicut Pater vester cœlestis perfectus est :* nunquam autem hoc Apostolus imperaret, nisi sciret hominem posse esse perfectum. Nisi forte hoc dicamus, quod recedens ab omni malo emendationem significet, et de erroribus pueritiæ, et vitiis lascivientis ætatis, transitum ad correctionem atque virtutes; justitiam quoque, quæ in Zacharia et Elisabeth prædicatur, foris esse; concupiscentiam vero, quæ nunc habitare in membris nostris dicitur, versari intrinsecus. Sed Apostolus non pueris præcipit, verum jam ætatis robustæ, ut assumant perfectionem, quam et nos confitemur in ætate esse perfecta. Nec hæc dicentes adulamur vitiis, sed auctoritatem sequimur Scripturarum, quod nullus homo sit absque peccato : sed *conclusit Deus omnes sub peccato, ut omnium misereatur* (*Rom.* XI), absque eo *qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus* (*I Petr.* II), unde et per Salomonem dicitur, quod serpentis vestigia non inveniantur in petra; et ipse de se Dominus : *Ecce*, inquit, *venit princeps hujus mundi et in me non habet quidquam* (*Joan.* XIV), id est, sui operis, suique vestigii. Ob hanc causam jubetur nobis ne exprobremus homini revertenti a peccatis suis, et ne abominemur Ægyptium, quia et ipsi quondam in Ægypto fuimus, et de luto ac de lateribus Pharaoni exstruximus civitates, et quia captivi ducti sumus in Babylonem lege peccati, quod in membris nostris morabatur. Cumque videretur extrema desperatio, imo aperte confessio omnem hominem diaboli laqueis irretiri, conversus in se Apostolus, imo homo, sub cujus persona Apostolus loquitur, agit gratias Salvatori quod redemptus sit sanguine ejus, et sordes in baptismate deposuerit, et novum Christi assumpserit vestimentum, et mortuo vetere homine natus sit homo novus, qui dicat : *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (*Rom.* VII.) *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*, qui me de corporis morte liberavit. Quod si cui non videtur sub

A persona sua hoc Apostolum de aliis dicere, exponat quomodo Daniel quem justum fuisse novimus quasi de se dicat, cum pro aliis deprecetur : *Peccavimus, iniquitatem fecimus, impie egimus, et recessimus, et declinavimus a mandatis tuis, et judiciis : non obedivimus servis tuis prophetis, qui locuti sunt in nomine tuo ad reges nostros et principes, et patres, et ad omnem populum terræ : tibi, Domine, justitia, nobis autem confusio faciei* (*Dan.* IX). Illud quoque quod in tricesimo primo psalmo dicitur : *Peccatum meum cognitum tibi feci, iniquitatem meam non abscondi. Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Non Davidi, et justo viro, et ut simpliciter loquar,

B prophetæ, cujus verba narrantur, sed peccatori congruit. Cumque justus sub persona pœnitentis talia profudisset, a Deo meretur audire : *Intellectum tibi dabo et instruam te in via hac, qua gradieris, firmabo super te oculos meos.* In tricesimo quoque septimo psalmo, cujus titulus est *In commemorationem*, ut doceat nos semper peccatorum nostrorum memores esse debere, et agere pœnitentiam, talo quid legimus : *Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, quasi onus grave gravatæ sunt super me. Corruptæ sunt et putruerunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ. Afflictus sum et humiliatus sum nimis.* (Ambr.) Itaque per omnem concupiscentiam cuncta peccata significat. Supra enim

C concupiscentiam juxta legem memorat, cui nunc cætera addens vitia, omnem dixit concupiscentiam operatam in homine impulsu diaboli, quem in peccato significat, ut in contrarium fieret homini lex quæ data erat ut prodesset. Videns enim diabolus auxilium per legem homini provisum, quem in conditione, secum propter ipsius transgressionem habere gratulabatur [quem in conditione se tam propter peccatum Adæ, quam propter ipsius habere gratulabatur], intellexit factum adversum se; quem enim vidit factum sub lege, pro certo habuit de suo sublatum dominio. Agnoverat enim homo, quomodo pœnam inferni evaderet. Hinc exarsit iracundia adversus hominem, ut illi legem inverteret, ut prohibita admittendo Deum rursus offenderet, et denuo in potestatem dia-

D boli caderet. Cœpit non imperare, sed subtiliter fallere, quoniam in lege data amisit dominium diabolus, sciens de cætero hominem ad Dei judicium pertinere. *Sine lege enim peccatum mortuum erat.* Hoc duplici genere intelligendum est, ut et diabolum in peccato sciat significatum, et hoc ipsum peccatum, quod vocatur peccatum : mortuus enim dicitur fuisse diabolus, quia cessabat ab illusione [ad illusionem] hominis ante legem, et erat quasi quietus : securus enim erat de possessione ejus. Peccatum autem mortuum dixit, quia putabatur quod non imputaretur apud Deum, ideo apud hominem mortuum erat, quasi impune peccaretur. Nam non latebat peccatum, sicut supra dixi, sed ignorabatur hoc, quia Deus

Digitized by Google

judicaturus est: quod cum data lege manifestum est revixisse peccatum. Quare revixit, nisi quia ante vixerat et postea desidia hominum mortuum æstimatum est, cum viveret? putabatur enim non imputari peccatum cum imputaretur, vivens ergo pro mortuo habebatur.

Ego autem vivebam sine lege. (Aug.) Quod autem ait, *Ego autem vivebam aliquando sine lege*, intelligendum est, vivere mihi videbar, quia ante mandatum latebat peccatum. (*Amb.*) Quid est sine lege? cum lex semper fuerit, sicut supra memoravi, nisi quia sine timore Dei homo vivebat securus, quod non esset Deus judicaturus actus humanos. *Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.* Ideo dixit revixisse peccatum ut significaret quia ante vixerat, postea autem desidia hominum mortuum esse æstimatum est, cum viveret, sicut assolet falsa fama fieri peregrinis: hoc ergo significat, quod initio non latuerit peccatum imputari apud Deum, hoc est vixisse; sed cum consuetudo peccandi hoc oblitterasset, mortuum æstimatum est, ut crimen cum persona deficere putaretur. Cum autem data esset lex, vel reformata, revixit apud eos, apud quos mortuum æstimatum erat: cœperunt enim scire imputari peccatum. *Ego autem mortuus sum.* Mortuus est homo, quia videt se reum esse apud Deum qui ante se putabat non futurum obnoxium ex his quæ peccabat. (*Aug.*) *Ego*, inquit, *mortuus sum*, id est, mortuum me esse cognovi, vel quia reatus prævaricationis certum mortis supplicium comminabatur. Sane quod ait, peccatum revixit, satis significavit hoc modo aliquando vixisse peccatum, id est, notum fuisse, sicut arbitror, in prævaricatione primi hominis, quia et ipse mandatum acceperat; non enim potest reviviscere, nisi quod vixit aliquando, sed mortuum fuerat, id est, occultatum cum mortales nati sine mandato legis homines non viverent sequentes concupiscentias carnis sine ulla cognitione, quia sine ulla cohibitione: ergo, ego, inquit, *vivebam aliquando sine lege*, unde manifestat, non ex persona sua propria, sed generaliter ex persona hominis se loqui.

Et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam datum, hoc esse ad mortem. (Amb.) Verum est, quia lex ad vitam data est: sed cum hominem non solum de præterito, sed etiam de futuro peccantem reum facit, facta est lex data ad vitam, esse ad mortem, sed ut dixi, peccanti, quia obedientibus proficit ad vitam. (*Aug.*) Mandato enim si obediatur utique vita est, sed inventum est esse ad mortem, dum fit contra mandatum, ut non solum peccatum fiat, quod etiam ante mandatum fiebat, sed hoc abundantius, et perniciosius ut jam ab sciente et prævaricante peccetur. *Nam peccatum accepta occasione per mandatum seduxit me et per illud occidit.* Quod autem ait, *peccatum occasione accepta per mandatum fefellit me, et per illud occidit*, ideo dictum est, quia desiderii prohibiti fructus dulcior est. Unde etiam quæcunque peccata occulte fiunt dulciora sunt, quamvis mortifera ista dulcedo sit. Inde est quod apud Salomonem fallacis doctrinæ imagine sedens mulier, et invitans ut ad se veniant insipientes, scribitur dicere: *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior* (*Prov.* IX). Ista dulcedo est occasio per mandatum inventa peccati, quæ cum appetitur, utique fallit, in majores enim amaritudines vertit: *peccatum* enim, inquit, *occasione accepta per mandatum fefellit me et per illud occidit.* Peccatum non legitime utens lege, ex prohibitione aucto desiderio, dulcius factum est, et ideo fefellit, fallax enim dulcedo est, quia jam plures atque majores pœnarum amaritudines sequuntur. Quia ergo ab hominibus nondum spiritalem gratiam consequentibus suavius admittitur quod vetatur, fallit peccatum falsa dulcedine: quia vero etiam occidit, reatus prævaricationis occidit. (*Amb.*) Peccatum hoc loco diabolum intelige, qui auctor peccati est: hic occasionem invenit per legem, quomodo crudelitatem suam de nece hominis satiaret, ut quia lex comminata est peccatoribus, homo instinctu ejus prohibita semper admittens, offenso Deo, ultionem legis incurreret, ut ab ea quæ illi profutura data erat damnaretur; quia enim invito illo lex data est, exarsit invidia adversus hominem, ut eum amplius vitiosis voluptatibus macularet, ne manus ejus evaderet. *Itaque lex quidem sancta et mandatum sanctum, et justum et bonum* (Aug.) Jubenda enim jubet, et prohibenda prohibet, in male utente quippe vitium est, non in mandato ipso, quod bonum est, quoniam bona est lex, si quis ea legitime utatur; male autem utitur lege, qui non se subdit Deo pia humilitate, ut per gratiam lex possit impleri. (*Amb.*) Ut nihil adversæ suspicionis remaneret in lege, sic illam commendat, ut non solum justam hanc, sed et sanctam et bonam pronuntiet: nam mandatum legem intelligi evangelicus sermo testatur; ait enim: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata* (*Matth.* IX). [Cass.] Denique, sicut bonitas nostra, supernæ bonitatis intuitu, in malitiam vertitur: ita etiam justitia nostra divinæ collata justitiæ panno menstruato similis deputatur, dicente Isaia propheta: *Sicut pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ* (*Isa.* LXIV). Et ut aliquid adhuc evidentius inferamus, legis quoque ipsius præcepta vitalia, quæ dicuntur ordinata per angelos in manu Mediatoris, et de qua idem Apostolus: *Itaque lex*, inquit, *sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum* (*Gal.* III), si perfectioni evangelicæ conferantur, minime bona pronuntiantur oraculo; ait enim: *Et dedi eis præcepta non bona, et justitias in quibus non vivent in eis* (*Ezech.* XX). Apostolus quoque ita Novi lumine Testamenti, gloriam legis affirmat obtundi, ut eam Evangelici comparatione fulgoris, nec glorificatam esse pronuntiet, dicens: *Nam nec gloriosum est id quod glorificatum est* [*claruit in hac parte*] *propter excellentem gloriam* (*II Cor.* III).

Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. (Ambr.) Vere absit. Unde enim fieri potest, ut quod bonum esse probatur, mors intelligatur? Nunquid uberius laudari potest? paulo ante verbo illo quod dixit *absit*, defenderat a crimine, nondum laudaverat;

Digitized by Google

modo autem lex quidem sancta et mandatum sanctum, et justum, et bonum. *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit;* quia bonum non est mors.

Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. (Aug.) Quod autem ait: *Quod ergo bonum est mihi factum est mors? absit, sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem;* hic evidenter ostendit quod superius dixerat, *Sine lege enim peccatum mortuum est*, ideo dixisse, quia latet: quandoquidem nunc dicit non illud bonum, id est legem factam sibi esse mortem, sed peccatum operatum esse mortem, per bonum legis, id est, ut appareret peccatum, quod latebat sine lege. Tunc enim se mortuum quisque cognoscit, cum illud quod recte præceptum esse confitetur, implere non potest, et prævaricationis crimine amplius peccat, quam si non prohiberetur. Hoc est, quod in consequentibus dicit, *Ut fiat supra modum peccans peccator per mandatum* (*Rom.* VII): quod ante mandatum minus erat, quia ubi non est lex, nec prævaricatio. Mors non est lex, sed peccatum est mors: *peccatum*, inquit, *ut appareat peccatum*, non dixit, ut sit, quia erat et quando non apparebat. Quid est *ut appareat peccatum? quia concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces.* Non ait, concupiscentiam non habebam, sed concupiscentiam nesciebam: sic etiam et hic non ait, ut sit peccatum, sed, *ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem.* (Ambr.) Aliter diabolum per bonum occasionem dicit accepisse, ut malum operaretur homini, dum illum seducit ad mortem, quia ut ea quæ ante legem male gesta sunt per illecebram cupidinis probarentur esse peccata, et de cætero vitarentur, data est lex, manifestata in litteris. Tunc incensus est Satanas, per bonum utique: vidit enim provideri homini, et illicita illi suasit, ut pro vita ex lege ei mors proveniret. Quod quidem negligentiæ humanæ ascribendum est, quæ sic vigorem suæ naturæ infirmavit cupiditate peccandi, ut suggestiones adversarii reprimere non posset. Inimicus tamen, quem in peccato significat, ut appareat esse inimicus, per legem accepit occasionem operari homini mortem: dum enim ad illicita illum suadet, apparet esse inimicus. Quanquam et ante legem mortem homini procuraverit, excepta prima causa Adæ, post legem tamen majores ei pœnas apud inferos, ubi mors secunda est, adinvenit: minus enim criminis est ante legem manifestatam peccasse, quam post legem.

Ut fiat supra modum ipsum peccans peccatum per mandatum. (Aug.) Ut fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum. Quare supra modum? quia jam est prævaricatio: ubi enim lex non est, nec prævaricatio. (*Ambr.*) Quid est, *supra modum?* quasi datus sit modus delinquentibus, cum peccare non liceat? sed Dei verba sunt dicentis: *Non sunt completa peccata Amorrhæorum*, per quod ostendit mensuram esse quamdam delictorum, quam cum impleverint peccatores, vita digni minime judicentur: A Sicut et Pharao, quia istum modum impleverat, Dei virtutes et signa in illum ostensa sunt, per quæ cæteri territi ad emolumenta vitæ se exercerent, ut in mortuo vita discatur. Sed alius modus est quem tractat Apostolus: ut ostendat enim plus peccatum esse sub lege, quam fuerat ante legem, supra hunc modum peccatorum ampliorem modum significat crevisse post legem invidia et astutia Satanæ, ut providentia Dei contraria fieret homini, cum timore legis minime peccare debuerit. Ideo Deus ut invidiam diaboli vinceret, et providentiam homini ratam faceret, mutavit ordinem, mittens Salvatorem Christum qui et diabolum vinceret, et statuta Dei erga hominem firmaret. (*Orig.*) In his locis positos crebro nos necesse est de legum diversitatibus commonere; B hoc enim vult Paulus, qui sub uno legis nomine sensum de una ad alteram tacitis indiciis transfert, illo ut arbitror proposito, quo et Scripturæ propheticæ constant, ne ea quæ inspirati divinitus proloquuntur impolitis hominibus et minus adhuc vel fidei, vel studii deferentibus in propatulo ponerentur, et pedibus, ut ita dixerim, conculcanda traderentur; sed ut, secundum ea quæ supra per quamdam similitudinem diximus, mysterium sui regis ad paucos et occultius perveniret. Ait itaque: *Quid ergo dicemus? lex peccatum est?* Putastis, inquit, me de lege Moysi dicere, quæ [quia] peccatum est? *Absit, absit.* Ad utrumque sufficiat, quia neque de lege Moysi loquor, neque de ipsa dico, quia peccatum est; sed *peccatum non cognoscebam nisi per legem, nam concupiscentiam nesciebam* C *nisi lex diceret: Non concupisces.* Intellige, inquit, de qua lege loquar, quæ nisi esset, peccatum nemo cognosceret. Nunquid Moysi est lex, per quam Adam cognovit peccatum suum, et abscondit se a conspectu Dei? (*Gen.* III.) Nunquid Moysi lex est, per quam cognovit Cain peccatum suum et dixit: *Majus est peccatum meum, quam ut veniam merear?* (*Gen.* IV.) Aut per quam Pharao cognovit peccatum suum, et dixit: *Dominus justus est, ego autem et populus meus impii?* (*Exod.* IX.) Quod si hi homines aliique innumeri ante Moysi legem cognoverunt peccatum suum, non erit sine dubio Moysi lex, de qua dicit Apostolus: *Quia peccatum non cognovi, nisi per legem;* et de qua dicit: *Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret: Non concupisces;* sed est illa lex, de qua fre- D quenter diximus, quæ in hominum cordibus scripta est, non atramento, sed Spiritu Dei vivi, et docet unumquemque quid agendum sit, quid cavendum. Ipsa est ergo per quam cognoscit homo peccatum suum. Aperte hic naturalem legem dicit tandiu a nobis ignorari, quandiu processu ætatis noverimus inter bonum et malum discernere, et a conscientia nostra audierimus. Loquitur enim nobis intra conscientiam, et dicit, *Non concupisces.* Sed quoniam non semper, nec ex initio, ut nascitur homo, lex ista invenitur in homine, sed aliquandiu, dum ætas nondum patitur, sine hac lege vivitur, sicut et ipse Paulus fatetur, quando dicit: *Ego autem vivebam sine lege aliquando;* in illo tempore quo sine

Digitized by Google

lege vivimus, concupiscentiam nesciebamus. Non dixit non habebam, sed ait, *nesciebam*, tanquam quæ esset quidem, ignoraretur tamen quod esset concupiscentia. Ubi autem venit ratio, et lex naturalis locum in nobis processu ætatis invenit, docere nos cœpit quæ essent bona, et prohibere a malis. Hoc ergo, dum dicit, *Non concupisces*, quod ante nesciebamus, ab ipsa didicimus malam esse concupiscentiam. *Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*. Lex illa, de qua dicit quia concupiscere nesciebam, nisi lex diceret, *Non concupisces*, ipsa autem etiam mandatum appellatur. Ait ergo quia occasione mandati hujus quo concupiscere prohibemur peccatum vehementius exarsit in nobis, et omnem operatum est in nobis concupiscentiam. In eo namque in quo concupiscit caro adversus spiritum, id est, adversus legem, quæ dicit, *Non concupisces*, etiam adversatur ei, et certamen quodammodo gerit, ut non solum concupiscentiæ satisfaciat, sed etiam adversarium vincat. Hæc est ergo occasio quam dicit venire ex mandato; nescio quo etenim pacto ea quæ prohibentur ardentius desiderantur, et ideo cum mandatum sanctum, et justum et bonum sit (quod enim prohibet malum, necessario bonum est) dum prohibendo concupiscentiam magis eam provocat et inflammat, per bonum mihi operatum est mortem. Indicat tamen Apostolus in his, quod origo peccati ex concupiscentia orta sit, dum prohibentur a lege, sive Moysi, quæ dicit, *non concupisces*, sive etiam, ut supra exposuimus, naturali, eo contentiosius quod prohibetur, expetitur. Sciendum sane, est quod concupiscentia hic culpabilis ponitur: est autem in multis et laudabilis sicut supra ostendimus: *Sine lege enim peccatum mortuum est. Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed ubi venit mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortuus sum, et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem*. De his pene omnibus jam in superioribus plene tractatum est: unde ne eadem sæpius revolvamus, breviter quæ dicta sunt in memoriam revocabimus. Sine lege autem peccatum mortuum esse in nobis, hoc est antequam per ætatem rationabilis intra nos sensus vigeret ostendimus, cum etiam exemplum pueri percutientis patrem aut matrem, vel maledicentis adduximus; in quo secundum legem quidem prohibentem percuti vel maledici patrem aut matrem, peccatum fieri videtur: sed istud peccatum mortuum esse dicitur, quia lex nondum adest in puero, quæ eum doceat hoc quod facit fieri non licere: sine hac autem lege et Paulum et omnes homines certum est aliquando vixisse, hoc est, in ætate puerili; omnes enim similiter per illud tempus nondum capaces hujus naturalis legis existebant. Nam utique non videretur de hoc Pauli vera esse professio; quomodo enim sine lege Moysi probabitur Paulus aliquando vixisse, cum ipse se Hebræum ex Hebræis, et octavo die circumcisum secundum legis præcepta fateatur (*Philipp.* III)? Sed hoc modo quo diximus, sine lege naturali vixit etiam ipse aliquando in pueritia, quo in tempore dixit non fuisse in homine peccatum, sed mortuum fuisse, et revixisse postmodum ubi lex adveniens naturalis prohibere concupiscentiam cœpit: quæ lex veluti mortuum suscitavit peccatum; peccati namque natura hæc est, si fiat quod lex fieri vetat. *Reviviscente ergo peccato, ego*, inquit, *mortuus sum*. Ego, quis? anima sine dubio quæ fecerat quod fieri lex vetabat: *Anima* enim *quæ peccat*, ut propheta dicit (*Ezech.* XVIII) *ipsa morietur*. Inventum est ergo mandatum quod datum fuerat ad vitam, animæ scilicet, ut eam doceret opera vitæ cessisse ei ad mortem, dum prohibita non tam refugit, quam ardentius expetit. Movet me tamen in his quomodo dixerit peccatum mortuum esse et revixisse, videtur enim quia non possit dici mortuum, nisi quod aliquando vixerit, et postmodum vita caruerit. Sed et hoc ipsum, quod dicit, *revixit*, non nuper datam vitam, sed priorem redditam docet, ipse enim sermo, *revixit*, rursum vixisse significat. Nos autem mortem hanc peccati beneficio Dei datam dicimus tempore eo quo sine lege vivebamus; quod et si veniente mandato quod sanctum, et justum, et bonum est, reviviscit in nobis peccatum, et occidit nos. Peccatum enim accepta occasione per mandatum seduxit me, et per illud *occidit*, non est accusatio mandati per hoc quod occasionem, qua occidit me peccatum, venisse dicit ex mandato, sed hæc est dicti hujus consequentia. Lex dicitur quæ docet quid fieri debeat, quid caveri. Necesse est ut illud quod caveri dicit edoceat quale sit, quo per hoc caveri facilius possit: nemo enim potest vitare quod nescit. Si quis ergo edoctus per legem, quale sit id quod cavere debet, non tam caveat, quam faciat illud, occasionem quidem legis non faciendæ rei scientiam videbitur accepisse. Sed lex non idcirco eum docuerat ut faceret quod non debeat, et moreretur, sed ut non faceret, et viveret. Sic ergo peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, et per illud occidit; aut certe quia dixit, peccatum per mandatum seduxit me, et per illud occidit, potest hic peccatum vel ipsum auctorem dixisse peccati, de quo scriptum est: *Serpens seduxit me* (*Gen.* III); vel etiam personam finxisse peccato, quæ visa sit hominem seduxisse occasione mandati, ut suavem faceret concupiscentiam, et anima, dum suavitate concupiscentiæ delectatur, prævaricando mandatum, quod dicebat: *Non concupisces*, moreretur. Sed ne quis hoc mandato legis ascriberet, quod occasione præcepti a peccato seducta est anima et occisa, subjungit Apostolus et dicit: *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum*; bonum namque est mandatum et lex sancta est, bona enim præcipit et bonorum observantiam mandat. *Quod ergo*, inquit, *bonum est, mihi factum est mors? Absit*. Objectionem vero refellit necessario consurgentem, et dicit, non quod bonum legis et mandati mortem mihi intulerit; sed peccatum, inquit, ut quam

Digitized by Google

iniquum sit appareat, per bonum mihi intulit mortem. Bonum namque est mandatum si conservatur, si vero non servetur, necessario malum erit illi qui perdiderit bonum. Fit ergo ipsum peccatum supra modum peccator ex occasione mandati. Diximus et superius quod quasi personam finxerit peccati, et de ipsa dicat supra modum peccatorem effectum ipsum peccatum, de cujus persona loquitur ex occasione mandati: minus enim peccati est, si id quod non prohibetur admittas; si vero vetita et interdicta commiseris supra modum, ut ita dicam, peccator es, quia non solum commisisti, quod non debuisti, sed et præceptum prævaricatus es. Quod autem diximus, *peccatum peccator*, maluimus vitium sermonis recipere quam sensum Apostoli non integre exprimere, quia in Latino sermone angustavit nos nomen peccati, quod neutro genere declinatur, in Græco vero femininum est, et ideo peccatorem eum nos appellavimus, nam ibi peccatrix appellari potest.

Scimus autem, quia lex spiritalis est, ego enim carnalis sum, venundatus sub peccato. (Aug.) Quod autem ait, *venundatus sum peccato*, intelligendum est quod unusquisque peccando animam suam diabolo vendit, accepta tanquam pretio dulcedine temporalis voluptatis. Unde et Dominus Redemptor noster dictus est, quia hoc modo, quo dictum est, venditi eramus. (*Orig.*) Si cui forte illa expositio, quam de legum diversitate tenebamus, violenter præsumpta videbatur, advertat nunc in hoc capitulo, quomodo non solum legum, sed et personarum diversitas introducitur. Nam Paulus, qui in aliis dixit (*II Cor.* x), *Non enim secundum carnem vivimus, sed secundum carnem militamus*, in præsenti loco dicit se esse carnalem, et hic sub peccato dicit se esse venundatum; qui in aliis dixerat, *Pretio empti estis* (*I Cor.* vii); et iterum: *Christus nos redemit* (*Gal.* iii); et rursum in aliis dixit: *Vivo autem jam non ego; vivit autem in me Christus* (*Gal.* ii); et iterum, qui ait: *Propter inhabitantem Spiritum ejus in nobis* (*Rom.* viii); nunc dicit: *Quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum;* quod si non habitabat in carne ejus bonum, quomodo dicit, quia corpus nostrum templum est Dei et templum Spiritus sancti? Sed et cætera in quibus confitetur a lege, quæ in membris suis est, et repugnat legi mentis suæ, captivum se duci in lege peccati, quomodo apostolicæ convenient dignitati, et Paulo præcipue, in quo Christus et vivit et loquitur? Sed colligamus ex his, quomodo moris est Scripturæ divinæ et personas latenter, et res, et causas, de quibus dicere videtur, et nomina commutare, imo potius iisdem nominibus in aliis atque aliis rebus uti, ut in præsenti loco ait Apostolus: *Scimus enim quia lex spiritalis est;* hoc adhuc quod dixit, *Scimus quia lex spiritalis est*, apostolica auctoritate pronuntiat. Non enim scit legem spiritalem esse qui carnalis est, et sub peccato venundatus est: sed qui habet in se Spiritum Dei, ille scit quia spiritalis est. Quod de Moysi lege convenit dictum; ipsa namque est quæ ei qui spiritaliter intelligit, lex spiritalis est et Spiritus vivificans: qui vero carnaliter lex litteræ, et littera occidens esse memoratur. Quod vero dicit, *Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato*, hic jam tanquam doctor Ecclesiæ personam in semetipsum suscipit infirmorum, propter quod et alibi dixit: *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer* (*I Cor.* ix). Et hic ergo infirmioribus quibusque, id est, carnalibus, et qui sub peccato venundati sunt, efficitur Paulus carnalis, et sub peccato venundatus, et loquitur ea quæ illis loqui moris est, vel excusationis vel inexcusationis obtentu. Ait ergo de se tanquam ex persona illorum loquens: *Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato*, hoc est, secundum carnem vivens, et in peccati potestatem libidinis et concupiscentiæ pretio redactus. (*Aug.*) *Scimus enim*, inquit, *quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum.* In quo satis ostendit non posse impleri legem, nisi a spiritalibus, qui non fiunt nisi per gratiam: spiritali enim legi quanto fit quisque similior, id est, quanto magis et ipse in spiritalem surgit affectum, tanto magis eam implet: quia quanto magis ea delectatur jam non sub ejus nomine afflictus, sed ejus lumine vegetatus, (*Hier.*) quia *præceptum Domini lucidum est illuminans oculos* (*Psal.* xviii), et: *Lex Domini immaculata, convertens animas*, (*Ibid.*) gratia donante peccata, et infundente spiritum charitatis, quo et non sit modestia et sit etiam jucunda justitia. Scriptum est in Malachia: *Mementote legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel præcepta et judicia* (*Malach.* iv). Mementote, inquit, legis Moysi servi mei, quam ei dedi in monte Horeb, qui est Sina, ad omnem Israel præcepta et judicia, dicente autem Apostolo, *Scimus quia lex spiritalis est.* Et beatus David: *Revela oculos meos et considerabo mirabilia tua de lege tua* (*Psal.* cxviii), et quia spiritaliter omnes cœleste manna comedebant, et universus populus Israel de eadem spiritali et sequente eos bibebant petra, *petra autem erat Christus* (*I Cor.* x). Qui credunt in Christo spiritaliter debent legis præcepta servare quæ dedit in Horeb, quod interpretatur *siccitas*, per quam omnium vitiorum humor excoquitur, et ad radios solis justitiæ libidinis rheuma siccatur. (*Amb.*) Legem ergo Moysi spiritalem vocat, quæ data est in tabulis, quæ quia peccare prohibet spiritalis est; quippe cum invisibilia [visibilia] et carnalia coli prohibeat. Hæc ad commendationem legis pertinent, ne culpa digna putaretur, quia severitatem exercuit in peccatores: hominem autem carnalem appellat, dum peccat. *Venditus sub peccato.* Hoc est venditum esse sub peccato, ex Adam qui prior peccavit originem trahere, et proprio delicto subjectum fieri peccato, sicut dicit Isaias propheta: *Venditi estis*, inquit, *peccatis vestris* (*Isa.* l). Adam enim vendidit se prior, ac per hoc omne semen ejus subjectum est peccato. Quamobrem infirmum esse hominem ad præcepta legis servanda, nisi divinis auxiliis muniatur. Hinc est unde

Digitized by Google

ait: *Lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato*, hoc est, lex firma est et justa, et caret culpa: homo autem fragilis est, et paterno subjugatus delicto, ut potestate sui uti non possit circa obedientiam legis. Ideo est ad Dei misericordiam confugiendum, ut severitatem legis effugiat et exoneratus delictis, de cætero, Deo favente, inimico resistat. Quid est enim subjectum esse peccato, nisi corpus habere vitio animæ corruptum? cui si inserat [se inferat] peccatum, et impellat hominem quasi captivum delictis, ut faciat voluntatem ejus. Hinc Dominus inter cætera ait (*Luc.* VIII): *Venit diabolus, et tollit quod seminatum est in cor illorum, ne salvi fiant.* Unde idem Apostolus in alia Epistola ait (*Eph.* VI): *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus*, quos satellites constat esse Satanæ. Nam ante prævaricationem hominis, priusquam se manciparet morti, non erat his potestas ad interiora hominis accedere et cogitationes adversas inserere. Unde astutia ejus factum est, ut confabulatione per serpentem hominem circumveniret. Postquam autem circumvenit eum, et subjugavit, potestatem in eum accepit, ut interiorem hominem pulsaret, copulans se menti ejus; ita ut non possit agnoscere quid suum sit in cogitatione, quid illius, nisi respiciat legem.

Quod enim operor non intelligo; non enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio. (Orig.) Quod ait ergo ignoro quid operor, non tam rem ipsam quam operatur quis ignorat, licet carnalis sit, sed causam rei quam agit dicitur ignorare. Quod vero dicit: *Non enim quod volo ago, sed quod odi illud facio*, ostendit quod licet carnalis sit, et sub peccato venundatus, qui hæc loquitur, tamen etiam resistere aliquantulum vitiis conetur, legis scilicet naturalis instinctu; sed vincatur a vitiis, et opprimatur invitus, ut sæpe accidit, verbi gratia, cum proponit quis patienter ferre instigantem se, et ad ultimum vincitur iracundia, et patitur hoc invitus: irascitur ergo cum nolit irasci. Hoc idem etiam timoris vitio accidere solet, ut contra voluntatem quis metu et formidine terreatur, hoc et in elatione subiti vel inopinati honoris sæpe contingit ut arrogantior fiat, et tumidior, quam vult. (*Aug.*) Quod enim operor, ait, ignoro, nam ita hic dictum est, ignoro, quasi se peccare nesciat: nam contrarium erit quod dixit: *Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem*; et illud superius: *Sed peccatum non cognovi, nisi per legem.* Quomodo enim apparet, aut quomodo cognovit quod ignorat? sed ita dictum est, quomodo dicturus est impiis, *Non novi vos* (*Matth.* VII). Neque enim aliquid Deum latet quando *vultus Domini* est *super facientes mala, ut perdat de terra memoriam earum* (*Psal.* XXXIII); vel certe sic dictum est hoc loco, *Quod operor ignoro*, ut intelligatur non approbo: quomodo enim tenebræ non videntur, sed lucis comparatione sentiuntur; hoc est autem sentire tenebras, quod est non videre.

A Sic et peccatum, quia non illustratur luce justitiæ, non intelligendo dignoscitur, sicuti tenebras dictum est non videndo sentiri. Et ad hoc pertinet quod in psalmo dicitur, *Delicta quis intelligit?* (*Psal.* XVIII.)

Si autem quod odi illud facio, consentio legi quoniam bona est. (Amb.) Probat legem recte prohibere, quando invitum se hoc facere quod lex vetat profitetur: et naturæ suæ dicit esse quod mandat lex; quia quod extra facit, odiosum dicit sibi (*Aug.*) Si hoc facis quod lex odit, quomodo consentis legi? Prorsus, si quod nolo, hoc facio, consentio legi, quoniam bona est. Quomodo? quia jubet lex *non concupisces*, non implet legem infirmitas mea, sed legi consentit voluntas mea. (*Orig.*) Tamen ex ea parte, qua non vult malum consentit legi Dei, quia B bona est, quæ prohibet malum, et in consonantiam quamdam ad legem Dei lex naturalis adducitur ut eadem velint atque eadem nolint. Quod si secundum voluntatem legi Dei consentimus, malum ergo quod facimus, non jam nos id, sed peccatum quod in nobis est operatur, id est, lex et voluntas carnis, quæ captivos nos ducit in lege peccati quæ in membris est. (*Aug.*) Satis quidem lex ab omni criminatione defenditur: sed cavendum, ne quis arbitretur his verbis auferri nobis liberum voluntatis arbitrium, quod non ita est. Nunc enim homo describitur sub lege positus ante gratiam. Tunc enim peccator vincitur dum viribus suis juste vivere conatur sine adjutorio liberantis gratiæ Dei; in libero autem arbitrio habet, ut credat liberatori et accipiat gratiam, ut jam C illo, qui eam donat, liberante et adjuvante, non peccet, atque ita desinat esse sub lege, sed cum lege vel in lege, implens eam charitate Dei, quod timore non poterat.

Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. (Orig.) Et hic quidem Paulus carnalis dicit, quia *jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Paulus vero spiritalis in aliis dicit (*I Cor.* XV): *Quia abundantius quam omnes illi laboravi; non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Ut ergo iste labores suos non sibi sed gratiæ Dei quæ in ipso operabatur ascribit, ita et ille carnalis opera non bona non sibi, sed peccato, quod in se habitat et operatur, annumerat. (*Ambr.*) Ideo ergo dicit, *non jam ego operor illud, sed quod* D *habitat in me peccatum.* Quoniam legem vidit prohibere quod agit, et consentit non debere fieri, ac per hoc aliud esse, cujus impulsu hæc agi declarat, id est, peccatum. Peccatum autem ideo semper nominat, cum sciatur diabolus esse cum angelis suis: quia nisi peccasset primus homo, hæc non provenirent; ac per hoc peccatum est, quod ea omnia facit.

Scio enim quoniam non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum. (Orig.) Nondum enim in eo Christus inhabitat, neque corpus ejus templum Dei est: verumtamen non usquequaque hic cujus persona proponitur, alienus est a bonis, sed proposito quidem et voluntate cœpit bona requirere, nondum

Digitized by Google

tamen potest bona rebus et operibus obtinere; est enim talis quædam infirmitas in his, qui initia conversationis accipiunt et cum velit quis statim facere omne quod bonum est, non statim voluntatem sequatur effectus. Nam et meditatur apud semetipsum, decernit, verbi causa, ut non irascatur, et hoc in voluntate definit. Sed quoniam longo usu, et consuetudine diutina, vitium in eo iracundiæ dominatum est, obsistat etiam voluntati et proposito, ac solito sibi usa itinere vis furoris erumpit. Similiter agit et libidinis vitium. Pari quoque consuetudinis morbo, et mendacium subripit, formido deterret, et in his singulis iste qui jam initia conversionis accipit, competenter dicit: *quia velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum illud facio.* (Amb.) Et notandum quod non dicit, sicut quibusdam videtur, carnem malam, sed quod habitat in carne non esse bonum, sed esse peccatum. Quomodo habitat in carne peccatum, cum non sit substantia sed prævaricatio [privatio] boni? Quoniam primi hominis corpus corruptum est per peccatum ut possit dissolvi: ipsa peccati corruptio per conditionem offensionis manet in corpore, robur tenens divinæ sententiæ datæ in Adam quod est signum diaboli, cujus instinctu peccavit. Per id ergo quod facti causa manet, inhabitare dicitur peccatum in carne, ad quam diabolus accedit quasi ad suam legem, et manet quasi in peccato peccatum, quia caro jam peccati est, ut decipiat hominem suggestionibus malis, ne homo faciat quod præcipit lex. *Nam velle adjacet mihi.* Tam bona asserit, quæ jubet lex ut naturaliter sibi placere dicat et velit facere. *Perficere autem bonum non invenio:* et placet ergo quod a lege jubetur, et voluntas est faciendi, sed ut impleatur, potestas et virtus deest; quia sic pressus est potestate peccati, ut non possit ire quo vult, neque valeat contradicere, quia potestatis ejus alter est Dominus. Homo enim jam consuetudine peccandi gravatur, et facilius succumbit peccato, quam legi, quam scit bona docere; ac si velit bona facere, premit illum consuetudo, adjutore inimico. (*Greg.*) Hinc in Job ita scriptum est (*Job.* XXXVIII): *De cujus utero egressa est glacies? et gelu de cœlo quis genuit?* Unde et Paulus, infusa videlicet terra, quanta disciplinæ glacie prematur (ait): *velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio.* Qui enim velle se habere asserit, jam per infusionem gratiæ quæ in se lateant semina ostendit. Sed dum perficere bonum non invenit, profecto indicat quanta illum dispensationis supernæ glacies premat. (*Cassian.*) Quamobrem quid sit principaliter bonum, quod Apostolus non potuerit perficere, cum vellet, diligentius indagemus; multa enim novimus bona, quæ beatum Apostolum omnesque illius meriti viros et habuisse per naturam et acquisisse per gratiam negare non possumus: est etenim bona castitas, laudabilis continentia, miranda prudentia, larga humanitas, circumspecta sobrietas, modesta temperantia, pia misericordia, sancta justitia, quæ omnia in apostolo Paulo ejusque consortibus ita plena atque perfecta fuisse non dubium est, ut virtutum potius, quam verborum magisterio ab eis religio doceretur. Quid quod jugi ecclesiarum omnium cura, ac pervigili sollicitudine semper exusti sunt? quantum hoc misericordiæ bonum? quanta perfectio est, pro scandalizantibus uri, cum infirmantibus infirmari? Cum ergo tantis Apostolus abundaverit donis, quid illud est boni cujus perfectione caruerit, non poterimus agnoscere, nisi in illum, quo ipse locutus est profecerimus affectum. Omnes itaque quas diximus eum habuisse virtutes, quamvis velut gemmæ splendidissimæ ac pretiosæ sint, tamen si præclaro illi atque præcipuo margarito, quod ille evangelicus negotiator inquirens, universis quæ possedit venditis, comparare desiderat, conferatur, ita eorum meritum revilescit atque contemnitur, ut eis sine cunctatione distractis unius tantum boni possessio locupletet bonorum innumerabilium venditorem. Quid ergo est unum, quod illis tantis tamque innumeris bonis tam incomparabiliter præponatur, ut spretis abjectisque omnibus, solum debeat possideri? Nimirum illa pars optima, cujus magnificentiam ac perpetuitatem cum, relicto susceptionis atque humanitatis officio, Maria præelegisset, ita prædicatur a Domino: *Martha, Martha, sollicita es, et turbaris circa multa, paucis vero opus est, aut etiam uno. Maria bonam [optimam] partem elegit, quæ non auferetur ab ea* (*Luc.* x). Una ergo et sola est theoria, id est, contemplatio Dei, cui merito omnia justificationum merita, universa virtutum studia postponuntur, et illa quidem omnia quæ in apostolo Paulo fulsisse prædiximus non solum bona et utilia, verumetiam magna atque præclara sunt. Sed sicut, verbi gratia, stanni metallum, quod alicujus utilitatis et gratiæ putabatur, fit argenti contemplatione vilissimum; et rursum auri comparatione meritum evanescit argenti, aurum quoque ipsum gemmarum collatione contemnitur, et ipsarum nihilominus quamvis insignium multitudo gemmarum unius margaritæ candore superatur: ita et illa omnia merita sanctitatis, quamvis non solum ad præsens bona et utilia sint, verumetiam donum æternitatis acquirant, tamen si divinæ contemplationis meritis conferantur, vilia atque, ut ita dixerim, vendibilia censebuntur.

Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago. (Ambr.) Sæpe repetit ut dilucidet. Hoc ergo est quod supra dictum est, quia ut captivus per supradictas causas illud cogitur facere quod vult peccatum. Quod si judicium de bono habet voluntas, consuetudo autem carnalium vitiorum, quæ lex carnis, vel lex membrorum appellata est obsistit, et subripit ex eo quod boni voluntatem gero, licet agam mala, tamen quæ invitus ago, consentio legi Dei, quia bona est: odivi enim mala et cupio agere quæ lex jubet bona. Quod si contra voluntatem mala ago victus consuetudine vitiorum usuque peccandi, non jam ego, hoc est interior homo, quod bonum volo hoc facio, sed quod habitat in me peccatum;

Digitized by Google

consuetudinem namque peccandi peccatum nominavit : *Si autem quod nolo hoc facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* (Amb.) Hoc est quod supra jam memoravit, quia pressus et subjugatus peccato, non suam, sed illius perficit voluntatem. Nunquid quia invitum hominem dicit peccare, immunis debet videri a crimine, quia hoc agit quod non vult, pressus vi potestatis? non utique; ipsius enim vitio, et desidia hæc cœpta sunt. Quia enim mancipavit se per assensum peccato, jure illius dominatur. Primum enim suadet, ut victo jam dominetur. Apostolus autem ut gratiam Dei referat, hæc exponit, de quantis malis hominem liberaverit, ut quæ exitia ex Adam trahit, quæ vero beneficia per Christum consecutus est, ut cui nec lex subvenire potuit, demonstraret. (*Cassian.*) Sentiunt enim sancti viri se bonum istud, quod volunt, non posse perficere, sed illud quod nolunt quodque oderunt malum, id est, cogitationum motus et curam corporalium rerum semper incurrere; et condelectantur quidem legi Dei secundum interiorem hominem, qui visibilia universa transcendens conatur Deo soli semper uniri, sed vident aliam legem in membris suis, id est, in natura humanæ conditionis insertam, quæ repugnat legi mentis eorum, et captivum pertrahit sensum violenta lege peccati, compellens scilicet eum, relicto illo principali bono, terrena cogitatione submitti. Quæ quamvis necessaria atque corpori utilis videatur, cum dispensatione religiosæ cujuspiam necessitatis impenditur, comparatione tamen illius boni quod sanctorum omnium oblectat intuitum, mala utique ab eis ac fugienda decernitur, qui per eam, quoquo modo vel ad modicum tempus, ab illius perfectæ beatitudinis gaudio retrahuntur. Vere enim lex peccati est, quam humano generi prævaricatio sui induxit auctoris, per illius noxam, in quem lata est æquissimi judicis illa sententia : *Maledicta terra in operibus tuis; spinas et tribulos germinabit tibi, et in sudore vultus tui edes panem tuum* (*Gen.* III). Hæc, inquam, est lex membris omnium inserta mortalium, quæ repugnat legi mentis nostræ eamque a divino arcet intuitu, quæ maledicta terra in operibus nostris post agnitionem boni ac mali cogitationum spinas cœpit ac tribulos germinare, quarum aculei natalia virtutum semina præfocant, ne illum panem nostrum qui de cœlo descendit, quique confortat cor hominis (*Psal.* CIII), edere absque vultus nostri sudore possimus. Omne igitur humanum genus huic generaliter legi sine ulla exceptione subjicitur : nullus enim est, quamvis sanctus, qui supra dictum panem non cum sudore vultus sui, et sollicita cordis intentione percipiat; cæterum communi isto pane multi, ut videmus, divites sine ullo vultus sui sudore vescuntur.

Si enim quod nolo, inquit, *hoc facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* (Aug.) Ecce quemadmodum qui ambulant in viis Domini non operantur peccatum, et tamen non sunt sine peccato, quia jam non ipsi operantur illud, sed quod in eis habitat peccatum. Hic dicet aliquis, A quomodo agebat quod nolebat malum, et quomodo ipse illud non agebat, sed quod habitat in illo peccatum? Utrumque enim dixit et *non quod volo ago, et non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Unde intelligere debemus quando peccatum quod habitat in nobis operatur in nobis, tunc nos id non operari, quando nequaquam ei voluntas nostra consentit, et tenet etiam corporis membra ne obediant desideriis ejus, quid enim operatur peccatum nolentibus nobis nisi solum licita desideria, quibus si voluntatis non adhibeatur assensus, movetur quidem nonnullus affectus, sed nullus ei relaxatur effectus. Motum porro illiciti desiderii cui non obediendo non id nos operamur, ideo et nos agere dicimur, quia non est naturæ vigor alienæ, sed languor est nostræ, a quo languore omnimodo salvi erimus, cum et animo et corpore immortales facti fuerimus. Hujus languoris et infirmitatis, unde illicita desideria commoventur, quod peccatum appellat Apostolus, universus reatus sacramento baptismatis est solutus, cum omnibus quæ illi obedientes fecimus, diximus, cogitavimus. Nec nobis deinceps languor iste obesset, quamvis inesset, si desideriis ejus illicitis nullis unquam obedientiam præberemus sive operatione, sive locutione, sive tacita assensione, donec etiam ipse sanaretur.

Invenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet : condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. (Orig.) Et in his, ut sæpe in superioribus commonuimus, non videntur elocutiones integre explicari, sed conjunctionum vel abundantia vel proprietatibus impediri; tali ergo quodam ordine legere debemus, ut intellectus lucidior fiat : *Igitur quia malum mihi adjacet volenti facere bonum, invenio legem Dei, et condelector ei secundum interiorem hominem;* per quod ostendit, quod interior homo, hoc est, voluntas, et propositum quo initium accipit converti ad Dominum, legi Dei consentit, et delectatur in ea : sed ut superius diximus, non statim ut voluntatem quis habuerit, converti ad bona, etiam usus boni operis subsecutus est; cita enim res est voluntas, et sive impedimento convertitur; opus vero tardum est, quia et usum, et artem, et laborem requirit operandi. Quod ut evidentius fiat, utamur etiam similitudine exempli, verbi gratia, vult quis sapiens fieri, nec tamen statim ut voluit sapiens effectus est, sed voluntas quidem præcessit, nec sine voluntate aliquis fieri sapiens potest : sed tamen cum voluntas fuerit, adhibendus est labor, studium, sollicitudo, vigiliæ, doctrina, institutio, et vix aliquando usu longo, et meditatione continua sapiens efficitur. Iste ergo ab initio quidem statim voluntatem habuit, ut esset sapiens, sed non statim affuit ei opus sapientiæ; sed et in eo ipso cum eruditur ut sapiens fiat, quanta stulte, et contra sapientiam gessit! Qui tamen intelligere quidem potuit quam stulte gesserit; habebat enim jam studium sapientiæ; non tamen ita jam sapiens erat, ut cavere posset ne quid insipienter admitte-

Digitized by Google

ret. Iste ordo et de pudicitia est habendus, quod non statim quis ut voluerit pudicitiam profiteri, etiam opere implebit, ut nullis concupiscentiæ stimulis agitetur. Sic et de mansuetudine, et de patientia, et de singulis quibusque virtutibus sciendum est, in quibus omnibus dici convenit : *Quia condelector legi Dei*, hoc est virtutibus, *secundum interiorem hominem*. (Amb.) Animum his oblectari dicit, quæ a lege traduntur : hic est interior homo; quia non in animo habitat peccatum, sed in carne, quæ est ex origine carnis peccati, et per traducem fit omnis caro peccati. Si enim anima de traduce esset et ipsa, et in ipsa habitaret peccatum, quia anima Adæ magis peccavit quam corpus : sed peccatum animæ corrupit corpus. In carne ergo habitat peccatum, quasi ad januas animæ, ut non illam permittat ire quo vult ; in anima autem si habitaret, numquam se cognosceret homo : nunc autem cognoscit se, et condelectatur legi Dei.

Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. (Orig.) Quod supra dixerat, *velle enim bonum adjacet mihi*, hic voluntatem boni legem mentis nominavit, quæ lex mentis convenit cum lege Dei, et consentit ei. Sed rursum motus corporis et desideria carnis, legem membrorum dicit, quæ captivam ducit animam et peccati legibus subdit; certum est namque quod desideria carnis animam trahant ad peccatum, et eam legibus ejus subdant : et sicut lex mentis quæ consentit cum lege Dei, si animam potuerit obtinere, adducit eam ad legem Dei, ita et lex, quæ in membris est, et concupiscentiis carnis, si seduxerit animam, peccati eam legibus subdet (*Amb.*) Quatuor quidem leges nominat : primam legem spiritalem, quæ est etiam naturalis, quæ reformata est per Moysen, et posita in auctoritate; ipsa est lex Dei : deinde legem mentis consentientem legi Dei : tertiam legem peccati, quam ex prævaricatione primi hominis in membris dicit habitare : quartam vero quæ in membris videtur, dum suggerit mala et recedit. Sed hæ leges iteratæ quatuor videntur cum sint duæ, id est, bona et mala. Lex enim mentis ipsa est lex spiritalis sive Moysi, quæ vocatur lex Dei; peccati vero lex eadem est, quæ et illa quam in membris dicit videri, quæ contradicit legi mentis nostræ. (*Aug.*) Legem peccati dicit, qua quisque carnis consuetudine implicatus astringitur : hanc repugnari ait legi mentis suæ et se captivare sub lege peccati. Unde intelligitur ille homo describi qui nondum est sub gratia. (*Greg.*) Si enim repugnaret tantum consuetudo carnalis, et non captivaret, non esset dominatio : in eo est dominatio, quod obtemperamus, et servimus desideriis pravis et carnalibus. Si autem existant et non sint talia desideria, non tamen his obediamus, non captivaremur et sub gratia sumus : sed aliud est bella fortiter perpeti, aliud bellis enerviter expugnari ; in istis exercetur virtus, ne intus extolli debeat ; in illis omnimodo exstinguitur, ne subsistat. Qui igitur scit fortiter tentationem ferre certaminis, et cum tentatione concutitur, in alta arce præsidet quietis, qui etiam apud semetipsum sub seipso esse contentiones vitiorum conspicit, quibus nulla fractus delectatione consentit. *Video*, inquit, *aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis.* Ubi ergo lex peccati cum lege mentis contendit, profecto adhuc aurora est, quia lux quæ jam emicuit, necdum prætereuntes tenebras funditus pressit; adhuc aurora est, quia dum lex carnis legem mentis, et lex mentis legem carnis percutit, inter se vicissim lux et umbra confligit. (*Orig.*) Sed cum hæc Paulus assumpta fragiliore persona intra hominem haberi certamina docuisset, et ostendisset quod etiam contra voluntatem per desideria carnis anima usu ipso peccandi in peccati jura raperetur, exclamatione utitur adhuc ex persona illius quem descripsit, et dicit :

Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus? Videt se miserum intra quem tot leges sibi invicem repugnant, tot prælia commoventur : *Pugnat caro adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem*, lexque membrorum repugnat legi mentis, et captiva ducitur anima in lege peccati, et sub jugo ejus efficitur, etiam cum interior homo Dei lege delectetur. (*Amb.*) Infelicem quippe hominem dicit, quia nascitur sub peccato. Nunquid non vere infelix est homo, qui in hanc hæreditatem prævaricationis successit, hostem secum habens peccatum, per quod ad illum aditum habet Satanas? (*Orig.*) Quomodo ergo in tot et talibus malis non miserum se dicat homo, et in corpore mortis habitare? Merito namque corpus mortis appellatur, in quo habitat peccatum quod mortis est causa. Fit ergo exclamatio hæc ex persona illius, quem initia quidem conversionis accepisse describit Apostolus, in eo quod voluntas ei adjacet boni, sed nondum in effectum venerit boni. Non enim invenit perficere bonum, quia nondum in eo usus inoleverat exercitiumque virtutum. Respondetur vero ei ad hoc, quod dixerat, *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* jam non ex illius persona sed ex apostolica auctoritate : *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Unde apparet quod propterea hæc omnia descripsit Apostolus et mala quæ intra nos agebantur exposuit, ut ad ultimum ostenderet et doceret de quantis nos malis, et de quantis mortibus Christus eripuit. (*Amb.*) Gratia enim Dei liberatus est homo de corpore mortis hujus : hanc mortem dicit, quam supra ostendit in necem hominis per peccatum inventam apud inferos, quæ appellatur secunda ; corpus autem mortis est cuncta peccata : multa enim unum corpus sunt, singula quasi membra uno auctore inventa, ex quibus homo ereptus gratia Dei per baptismum supra dictam mortem evasit. Nec enim in carneo corpore positus de eo ipso ereptum se diceret; sed hoc corpus dixit, quod superius per baptismum et observantiam legis destrui significat.

Digitized by Google

Nam et cum dicit, *de corpore mortis*, ostendit aliud esse corpus non mortis. (*Aug.*) Deinde incipit describere hominem sub gratia constitutum : qui tertius gradus est illorum quatuor quos distinximus. Ad hunc gradum jam pertinet quod statim subjungit : *Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati :* quia licet existentibus desideriis carnalibus, jam non servit consentiendo ad faciendum peccatum, qui sub gratia constitutus mente servit legi Dei, carne autem legi peccati. Legem autem peccati dicit ex transgressione Adæ conditionem mortalem, qua mortales facti sumus : ex hac enim labe carnis, concupiscentia carnalis sollicitat, et secundum hanc dicit alio loco (*Ephes.* II) : *Fuimus et nos natura filii iræ, sicut et cæteri.* (Amb.) Ego, inquit, ipse, id est, qui liberatus sum de corpore mortis, mente vel animo servio legi Dei, carne autem legi peccati, id est, diaboli, qui per subjectam sibi carnem suggestiones malas ingerit animæ. Quia ergo duplex est homo, carne conversus et animo, legi Dei mente servire se dixit, quia animus devotus est Deo, et recuperata sui potestate repugnare potest peccato, quod per carnem operatur ; quia enim caro corrupta est et morti subjecta. Quæ sic facta erat ut societate et conjunctione animæ non moreretur, recepit desideria, quorum quasi onus quodlam transfert ad animum, ut et ipse gravetur : sed quia respuit illam mortem gratia Dei, ait, *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati*, sicut dictum est. Jam enim liber animus, et in consuetudinem bonam revocatus, Spiritu sancto adjuvante malas suggestiones potest spernere : reddita enim est illi auctoritas qua audeat resistere inimico. Qui enim jam non est obnoxius, minime poterit indagari invitus ; caro autem quia judicium non habet, neque capax est discernendi, est enim bruta natura, non potest inimico aditum claudere, ne veniens introeat, atque animo contraria suadeat, ac per hoc : *Carne*, ait, *servio legi peccati.* Cum enim unus homo carne constet et anima, ex illa parte qua sapit, Deo servit, ex altera autem qua stolidus est, legi peccati. Si autem homo in eo quod factus est perdurasset, non esset potestas inimico ad carnem ejus accedere, et animæ contraria susurrare. Ut autem totus homo minime reparatus fuisset gratia Dei ad statum pristinum, sententia obstitit data in Adam ; iniquum enim erat solvere sententiam jure depromptam : idcirco manente sententia, providentia Dei remedium inventum est, ut redhiberetur homini salus, quam proprio vitio amiserat. Ut hic renatus crederet, quia adversarius ejus devictus potentia Christi non auderet, transpuncta sententia primæ mortis, hominem sibi defendere, adunato genere Adæ, ne ad primæ originis redderetur facturam, jam totus permanens immortalis.

CAPUT VIII.

Ostendit legi Christi esse firmiter adhærendum, quoniam sua lex est lex vitæ, et lex spiritus.

Nihil ergo nunc damnationis est his, qui sunt in Christo Jesu, lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis. (Orig.) Quæ esset diversitas in his qui velut in quodam certamine positi quidem mente secundum Dei legem vivunt, carnis vero desideriis aguntur lege peccati, ut in superioribus docuit. Nunc vero de his dicit, qui non jam ex parte in carne ex parte in spiritu, sed ex integro in Christo sunt, et pronuntiat in his nihil damnatione esse dignum, quia lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit eos a lege peccati et mortis. Lex autem spiritus vitæ una eademque est, quæ et lex Dei, sicut rursum una eademque est lex peccati, et lex mortis. Nihil ergo damnationis erit his, qui a lege peccati, quæ est lex mortis, penitus liberantur, et legi Dei, quæ est lex spiritus, serviunt. Servire autem legi Dei, et esse sub lege spiritus, hoc est Christo servire ; Christo autem servire, hoc est servire sapientiæ, servire justitiæ, servire veritati, omnibusque simul servire virtutibus. Unde non est putandum quod ad subitum quis, et statim ut voluerit, a servitio legis peccati, translatus efficiatur in Christo Jesu, ita ut nihil in eo jam obtentu peccati damnationis habeatur ; requirit autem in unoquoque partes suas justitia : probat, si ita jam emendatus est et correctus, ut nihil in eo injusti operis inveniat, ex quo damnatio subsequatur. Similiter et veritas requirit in unoquoque partes suas, si translatus quis a lege peccati nulla jam ex parte inveniatur obsequia veritatis contaminari mendacio. Similiter et pudicitia partes suas discutit, si nullis ab eo impudicis desideriis maculatur. Sic pietas, sic sapientia, partes suas in unoquoque discutiunt, quas si recte et integre in eo constare reperierint, tunc in Christo esse, et nihil damnationis habere putabitur. Quæ utique dubium non est, quia usu et meditatione longa, et labore pervigili conquirantur ; et ideo non otiosis hæc accidere aut segnibus certum est, sed paulatim proficiendo, et primo pauca, tunc deinde minima, ad ultimum si obtinere potuerunt, nulla peccando. (*Aug.*) Et quidem satis ostendit condemnationem non esse, si existant desideria carnalia, sed si eis ad peccandum non obediatur ; quod contingit his qui sub lege constituti sunt, nondum sub gratia. Nam sub lege constituti non solum repugnantem habent concupiscentiam, sed etiam captivi ducuntur, cum obtemperant ei : non hoc contingit his qui mente serviunt legi Dei. (*Cassian.*) *Nihil*, inquit, *nunc damnationis est his qui sunt in Christo Jesu, lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis ;* in quo intelligitur quotidiana gratia Christi omnes sanctos suos, ab hac lege peccati et mortis, in quam jugiter vel nolentes coguntur incurrere, cum remissionem debitorum suorum a Domino precantur, absolvi. Videtur ergo non ex persona peccatorum, sed ex illorum, qui vere sancti atque perfecti sunt, hanc beatum Apostolum prompsisse sententiam : *Non enim quod volo facio bonum, sed quod odi malum hoc ago ;* et : *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi*

Digitized by Google

mentis meæ et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis.

Lex enim, ait, *Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis.* (Amb.) Securitatem flagitat homini per gratiam Dei, ut de suggestionibus diaboli non sit sollicitus, dummodo spernat illas : nihil enim homini oberunt apud mortem secundam, quia lex fidei, id est spiritus, liberavit hominem a morte secunda, damnato peccato : nec obest jam homini, quia carnis inest peccatum, si modo repugnet illi, memor auxilii Dei ; sed et coronandus est, qui peccati in carne manentis premit consilia : magna enim solertia est domestici hostis insidias evitare. Lex ergo spiritus vitæ ipsa est lex fidei : nam et Moysis lex spiritalis est, quia prohibet peccare ; non tamen vitæ, quia reis mortis peccata remittere non potest, ut vivificet morituros. Hæc vero, quia et peccare non vult, et a morte revocat, lex spiritus vitæ appellatur, non per litteram constans, sed per spiritum, quia corde creditur, et spiritus est quod creditur. Hæc itaque lex in Christo Jesu, hoc est per fidem Christi, liberat credentem a lege peccati et mortis. Lex peccati est, quam in membris dicit habitare, quæ suadere nititur adversa : lex vero mortis Moysi lex est, quia mortificat peccatores. Nam et in alia Epistola inter cætera dicit de auctoritate legis : *Si ministratio mortis formata in lapidibus fuit in gloria*, etc. (*II Cor.* III). Non ergo mirandum, si lex spiritalis dicatur et lex mortis, cum et Evangelium eodem modo sit. Dicit enim alio loco, inter cætera : *Aliis odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem* (*II Cor.* II). Quos enim opinio virtutum aut rerum gestarum visus aut auditus attrahebat ad fidem, his odor vitæ erat Evangelium : illis autem quorum sensum inflammabat facta virtus ad contradicendum, mortis erat odor prædicatio fidei. Una ergo cum sit fides, diversitatem præstat hominibus, sicut et sol cum sit unus, ceram solvit, lutum stringit : qua ergo quis mente odoratus fuerit fidem, sic proficiet illi. Sed dicetur forte : Si eadem præstat fides quæ et lex, cur non etiam ipsa ex parte lex mortis dicatur ; mortificat enim non credentes ? Sed non ita est : fides enim data est, quæ justificat confugientes ad se, ut remittat eis quos lex tenet reos, ut agentes sub fide liberi sint a peccato : nam sub lege agentes obnoxii sunt. Qui ergo non obediunt fidei, non occidentur a fide, sub lege [sed a lege], quia non accedentes ad fidem, rei tenentur a lege : ideoque omnes qui malo animo odorantur verba fidei, remanent in morte. Videamus nunc quid intersit, cum dicitur lex spiritalis et lex spiritus. Hoc interest, quia idcirco dicitur lex spiritalis, quia præcepta dat, per quæ non peccetur, quia qui non peccat spiritalis vocatur, æmulus superiorum cœlestium. Lex autem spiritus propterea vocatur, quia Deus, cujus fides est, spiritus est : illic ergo verba sunt, hic res ; illic quæ Dei sunt, hic Deus ipse. (*Orig.*) Sed et illud non omittamus quod hic quidem, qui liberat a lege peccati et mortis, Spiritus vitæ dicitur, in Evangelio autem secundum Joannem scriptum est, Domino dicente : *Si manseritis in verbo meo, agnoscetis veritatem, et veritas liberabit vos* (*Joan.* VIII), in quo mihi quidem videtur quod quamvis opere hæc a se diversa videantur vel nomine, re tamen ipsa unum sint ; Christus enim vita est, et ipse est qui liberabit, et hic Spiritus vitæ liberat. Et quomodo non in utroque una libertas est ? Quæ enim agit Spiritus, hæc et Christus agit, et quæ Christi sunt, Spiritus agit. Sicut enim quos sanctificat Spiritus sanctus sanctificat Christus, ita et quos liberat Spiritus vitæ, liberat et vita. Tantum est, ut liberati a lege Spiritus vitæ in Christo maneamus, nec ultra inveniamur servire legi peccati qui sicut is qui liberatur a lege Spiritus vitæ, permanet in Christo, qui est vita ; ita qui servit legi peccati, permanet in morte quæ venit ex condemnatione peccati.

Quia quod impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum in carne. (Amb.) Hæc dicit ut baptizatos securos reddat qui liberati a peccato sunt. *Quoniam quod impossibile erat*, inquit, *legis.* Cui impossibile ? nobis scilicet impossibile erat mandatum legis implere, quia subjecti eramus peccato. (*Orig.*) Sed cum in superioribus tot leges nominaverit (dixit enim et legem Dei, et legem mentis, et legem spiritus vitæ), e contrario quoque legem quæ in membris est, et legem mortis, et legem peccati commemoraverit, hic nunc de qua harum lege dicat, nam *quod impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem*, non est parvæ deliberationis eligere. Puto tamen quod legem Moysi etiam hic, sicut et in aliis sæpe jam diximus, in duas partes Apostolus dividat, et aliud in ea carnem, aliud spiritum nominet, et illam quidem observantiam, quæ secundum litteram geritur, sensum carnis appellet, sicuti dicit de hujusmodi Judæo : *Frustra inflatus a sensu carnis suæ ;* illam vero quæ accipitur spiritaliter spiritum nominet, sicut et alibi dicit (*II Cor.* III) : *Littera occidit, spiritus autem vivificat ;* et in hoc ergo loco quod dicit, *impossibile legis, et in quo infirmabatur per carnem*, intellectus, qui secundum litteram est, accipi potest : ipse enim et impossibilis erat et infirmus si secundum carnem, id est, secundum litteram sentiretur. Quid enim tam impossibile, quam sabbati observatio, secundum litteram legis ut in multis jam diximus : jubetur enim non exire de domo, non se movere de loco suo, nihil oneris levare. Quæ quia impossibilia vident Judæi qui secundum carnem legem observant ; inepta quædam et ridicula commentantur, quibus impossibilitatem legis sarcire videantur. Quid autem dicam de sacrificiorum ratione, quæ simul omnis ex integro impossibilis facta est ? Quippe ubi nec templum est, nec altare, nec ullus prorsus sacrificandi locus ; in quibus singulis lex, non dicam impossibilis et infirma, sed et plane jam mortua est. Nam ante hanc mortem infirmabatur, tunc cum sanguine vitulorum et hircorum conaba-

Digitized by Google

tur, nec tamen poterat auferre peccata, et infirmabatur in legibus lepræ, quas nec explanare unquam potuit, nec implere. In his ergo omnibus, aliisque innumeris et impossibilis erat lex, et infirmabatur, quantum ad carnis intelligentiam spectat. (*Aug.*) Aliter autem per hoc, quod ait, per carnem infirmari legem, manifestissime docet eademque ipsa præcepta legis propterea non impleta, quoniam quibus data erat lex ante gratiam dediti erant carnalibus bonis, et ex his beatitudinem acquirere cupiebant, neque metuebant, nisi cum carnalibus bonis imminebat adversitas; et ideo cum illa temporalia bona turbarentur, facile recedebant a præceptis legis. Infirmabatur ergo lex non implendo quod præcipiebat, non sua culpa, sed per carnem, id est per eos homines qui carnalia bona appetendo non amabant legis justitiam, sed ei temporalia commoda præponebant. Ob hoc Deus Filium suum misit in similitudine carnis peccati. (*Greg.*) Venit enim, sicut scriptum est, *in similitudinem carnis peccati* (*Rom.* VIII), uti de peccato damnaret peccatum, dumque hosti objicit innocentiam carnis suæ, extersit contagia carnis nostræ; ex qua nos captivos inimicos tenuit, per illam nos liberos expiavit, quia quam nos instrumentum fecimus culpæ, hæc nobis per mediatorem versa est in arma justitiæ. (*Orig.*) Quod dixit *in similitudinem carnis peccati*, ostendit nos quidem habere carnem peccati, Filium vero Dei similitudinem habuisse carnis peccati, non carnem peccati. Omnes enim nos homines, qui ex semine viri cum muliere convenientis concepti sumus, illa necessario utimur voce, qua dicit David, *quoniam in iniquitatibus concepit me mater mea* (*Psal.* L). Verum quia ex nulla viri contagione, sed solo Spiritu sancto super Virginem veniente, et virtute Altissimi obumbrante, venit ad corpus immaculatum, naturam quidem corporis nostri habuit, pollutionem tamen peccati, quæ ex concupiscentiæ motu conceptis traditur, omnino non habuit. (*Amb.*) Ideo enim virginalis uterus electus est ad partum Dominicum, ut in sanctitate differret caro Domini a carne nostra : in causa enim similis est, non in qualitate peccati substantiæ. Propterea ergo similem dixit, quia de eadem substantia carnis, non eamdem habuit nativitatem, quia peccato subjectum non fuit corpus Domini. Expiata est autem a Spiritu sancto caro Domini, ut in tali corpore nasceretur, quale fuit Adæ ante peccatum, sola tamen sententia data in Adam. Misso ergo Deus Christo, *De peccato damnavit peccatum*, hoc est peccatum peccato proprio damnavit. Christus enim cum a peccato crucifigitur, qui est Satanas, peccavit peccatum in carne corporis Salvatoris : quo facto damnavit Deus peccatum in carne, ibi utique ubi peccavit, sicut et in alia Epistola ait (*II Cor.* II) : *Detriumphans illos in ipso*, id est in Christo. Nam solet dici de quocunque damnato : In qua causa damnatus est? Respondetur, ut puta, in homicidio; ita et peccatum in carne damnatum est, hoc est, in peccato quod admisit in carne. Hoc itaque peccato reus factus est

A Satanas, amisit dominium retentarum animarum, ut jam signatos signo crucis in qua victus est, in secunda morte tenere non audeat. (*Aug.*) Aliter autem : Carni peccati mors debita est : at vero illa mors Domini dignationis fuit, non debiti; et tamen hoc quoque Apostolus peccatum vocat susceptionem mortalis carnis, quamvis non peccatricis; ideo quia immortalis tanquam peccatum facit cum moritur. (*Orig.*) Quod autem hostia pro peccato factus sit Christus et oblatus sit pro purgatione peccatorum, omnes Scripturæ testantur, et præcipue Paulus ad Hebræos scribens, cum dicit : *Hoc enim fecit semel, semetipsum hostiam offerendo* (*Hebr.* VII); et iterum : qui *proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (*Rom.* VIII); per hanc B ergo hostiam carnis suæ, quæ dicitur pro peccato, damnavit peccatum in carne, sicut idem Apostolus in aliis dicit, quia apparuit in novissimis diebus ad destructionem peccati; et iterum propheta dicit : *Ipse peccata nostra tulit, et iniquitates nostras portavit* (*Isa.* LIII). Pro peccato ergo, hoc est, per hostiam carnis suæ, quam obtulit pro peccato, damnavit peccatum in carne sua.

Ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Per hanc etenim hostiam carnis, quæ oblata est pro peccato, et damnavit peccatum, hoc est, fugavit peccatum, et abstulit, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui legem secundum spiritum custodimus, et non secundum carnem : in qua parte C secundum ea quæ supra exposuimus, impossibilis erat lex et infirma. (*Aug.*) Id enim egit mors Domini ne mors timeretur, et ex eo jam non appeterentur temporalia bona, nec metuerentur temporalia mala, in quibus carnalis erat illa prudentia, in qua impleri legis præcepta non poterant. Hac autem prudentia in homine Dominico exstincta et ablata, justitia legis impletur, cum secundum carnem non ambulatur, sed secundum spiritum. Unde verissime dictum est : *Non veni legem solvere, sed adimplere* (*Matth.* V). Plenitudo ergo legis charitas (*Rom.* XIII), et charitas eorum est, qui secundum spiritum ambulant; hæc enim ad gratiam pertinet Spiritus sancti : quando enim non erat charitas justitiæ, sed D timor, lex non implebatur. (*Amb.*) Ideo igitur damnatum dicit peccatum ut impleretur in nobis justificatio legis datæ a Moyse : sublati enim de conditione legis facti sumus amici ejusdem, justificati enim amici legis sunt. Quomodo autem impletur in nobis justificatio, nisi cum datur remissio omnium peccatorum, ut, sublatis peccatis, justificatus appareat, mente serviens legi Dei? Hoc est, non secundum carnem ambulare, sed secundum spiritum; ut devotio animi, qui est spiritus, non consentiat desiderio peccati, quia per carnem seminat concupiscentias animæ, quod inest peccatum. Si Damnatum est peccatum a Salvatore, quomodo inest? damnatum est a Salvatore, et triplici genere damnatum. Primo enim in loco damnavit peccatum, dum non peccavit,

Digitized by Google

dissentiens a peccato. Deinde in cruce peccatum, quia peccavit, damnatum dicitur. Unde sublata est illi auctoritas, quasi peccanti, qua detinebat homines in inferno propter delictum Adæ, ut de cætero in quibus signum crucis est, detinere non audeat. Tertio damnavit peccatum, dum irrita fecit delicta, remissione peccatorum concessa : cum enim peccator causa admissi peccati damnandus esset, ignoscens autem ei damnavit in eo peccatum. Itaque si et nos Salvatoris exemplo non peccemus, damnamus peccatum.

Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt : qui vero secundum spiritum, quæ sunt spiritus, sentiunt. (Orig.) Hic jam apertius quasi inter nos et Judæos, in medio statuens legem Moysi dicit : *Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt,* hoc est, Judæi quos dicit secundum carnem Israel, qui ea quæ carnis sunt sapiunt, in eo quod secundum carnem legem intelligunt ; *qui vero secundum spiritum* (de his dicens, quos Judæos dicit spiritu, non littera), *quæ sunt spiritus sentiunt.* (Ambr.) Aliter autem : Qui suggestioni quæ fit per carnem obtemperat, quæ carnis sunt sapit ; hoc enim illi suave videtur, quod sequitur, contra fas appetens usum et sententiam erroris carnis : in carne enim error mundanus signatur, quacunque ex parte. *Qui vero secundum spiritum, ea quæ sunt spiritus sentiunt.* Manifestum est, quia qui se a carnis desideriis continet, juxta legem mentis vivit : hoc enim illi utile videtur sapere quod conveniat legi.

Nam prudentia carnis mors est, prudentia autem Spiritus vita et pax. (*Orig.*) Nunquid non unum atque idem est quod dicit *prudentia carnis mors est,* et illud, *littera occidit ?* Igitur prudentia carnis mors est. Cui mors est? Animæ sine dubio : qui enim legem secundum carnem, id est, secundum litteram intellexerit, non venit ad Christum qui est vita, et ideo *prudentia carnis mors est, prudentia vero spiritus vita et pax ;* vitam namque et pacem, quæ est Christus, habet qui spiritaliter intelligit legem. (*Ambr.*) Aliter : Prudentia carnis peccatum est, quod generat mortem. Prudentia enim ideo dicitur, cum res stulta sit, quia sæcularibus hominibus errores ex visibilibus concepti, sive in sensu, sive in actu, contra legem Dei prudentia videntur, maxime quia omnis industria et astutia illorum in eo est, ut peccent. Sapere enim sibi videntur, si istud diligentius curent, cum nihil stultius sit, quam peccare. Est et alia prudentia carnis, quæ mundanis rationibus inflata, negat aliquid fieri, ut [quod] mundi careat ratione. Unde deridet Virginis partum, carnis resurrectionem. *Prudentia autem spiritus vita et pax.* Vere hæc est sapientia, quæ vitam acquirit et pacem : sequens enim spiritalia, contemptis illecebris vitæ præsentis, æternam habebit vitam cum pace, id est, sine inquietudine : ubi enim perturbatio est, et pœna est.

Quoniam sapientia carnis inimica est Deo : legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest. (Orig.) Quomodo enim sapientia carnis, hoc est, carnalis intelligentia, non sit inimica Deo, quæ adversatur Christo, quæ non recipit eum quem misit Deus, quæ dicit : *Nos legem habemus et secundum legem debet mori, quoniam Filium Dei se fecit ?* (*Joan.* XIX.) Quomodo ergo talis sapientia, et talis intelligentia in lege Deo non dicatur inimica, et legi ejus ? Ei scilicet quæ secundum spiritum est, non est subjecta, nec potest subjici : quia sicut contraria sibi sunt vita et mors, ita contraria sibi sunt littera legis occidens quæ et sapientia carnis, et spiritus vivificans qui vere lex Dei est. (*Aug.*) In eo autem quod ait, *prudentia carnis inimica est Deo,* ostendit quid dixerit, *inimica,* ne quis putaret tanquam ex adverso principio aliquam naturam, quam non condidit Deus, inimicitias adversus Deum exercere. Inimicus ergo Dei dicitur, qui legi ipsius non obtemperat, et hoc per carnis prudentiam, id est, cum appetit temporalia bona, et timet temporalia mala. Definitio enim prudentiæ in appetendis bonis, et vitandis malis explicari solet. Quapropter recte appellat Apostolus carnis prudentiam qua hæc appetuntur pro magnis bonis, quæ non perseverant cum homine; et ne hæc amittantur timetur, quæ quandoque amittenda sunt. Non potest autem talis prudentia, legi Dei obtemperare : sed tunc obtemperatur legi, cum hæc prudentia exstincta fuerit, ut ei succedat prudentia spiritus, qua nec in temporalibus bonis spes nostra est, neque in malis timor ; eadem namque animæ natura, et prudentiam carnis habet, cum inferiora sectatur, et prudentiam spiritus, cum superiora eligit et diligit : quemadmodum eadem aquæ natura et frigore congelascit, et calore resolvitur. Sed cum adhibito calore solvitur et calescit aqua, jam nemo potest eam nivem dicere. *Legi,* inquit, *Dei non est subjecta, neque enim potest.* Sic ergo dictum est : *Legi Dei non est subjecta prudentia carnis, nec enim potest.* Quid est *neque enim potest ?* non homo non potest, non anima non potest, non denique ipsa caro, quia Dei creatura est, non potest : sed prudentia carnis non potest, vitium non potest, non natura. Quomodo si diceres, claudicatio rectæ ambulationi non est subjecta, neque enim potest : pes potest, sed claudicatio non potest; tolle claudicationem et videbis rectam ambulationem. Quod ergo ait, *prudentia carnis inimica in Deum,* noli sic accipere quasi inimica ista possit lædere Deum, resistendo inimica est, non nocendo; illi autem nocet in quo est prudentia carnis. (*Ambr.*) Notandum autem quod non carnem dixit inimicam, sed sapientiam carnis, id est, non substantiam, sed aut malos actus, aut cogitationem sive asseverationem quæ nascitur de errore. Sapientia ergo carnis est primo in loco astrorum ab hominibus inventa disputatio, deinde visibilium oblectatio, hæc inimica sunt Deo, quia elementorum Dominum, et opificem mundi his coæquant, quæ fecit, astruentes nihil posse fieri præterquam mundi continet ratio ; quamobrem negant Deum fecisse, ut Virgo pareret, aut mortuorum corpora resurgerent, quia stultum

Digitized by Google

est, inquiunt, ut Deus fecerit ultra quam sapit homo. O prudentes mundi, qui putant Deum non debere aliter facere, quam facit ab eo condita creatura; ut ipse similis creaturis putetur! Sic cæcati sunt ne videant qualem contumeliam Deo faciunt; opus enim quod in laudem suam prædicandam facere dignatus est, isti vituperantes, incredulum esse et stultum asserunt, ac per hoc legi Dei hoc studium subjectum esse non potest, in eo quod exercitatur, ut Dei gestis repugnet.

Qui enim in carne sunt Deo placere non possunt: vos autem non estis in carne sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. (Orig.) Qui in carne sunt, inquit, hoc est, qui secundum litteram sequuntur legem, Deo placere non possunt: hoc enim et olim per Isaiam pronuntiatum est a Deo, cum dicit: *Jejunia et ferias, et diem magnum vestrum non sustineo; neomenias et sabbata vestra odit anima mea* (*Isa.* I). Sed vos, inquit, in quibus Spiritus Dei habitat, si tamen habitat, in carne non estis, sed in Spiritu, hoc est, non intelligentiam carnalem legis sequimini, sed spiritalem, per quam venistis ad Spiritum vivificantem, si tamen actus vestri tales sint, et conversatio, ut Spiritum Dei in vobis habere mereamini. In duas ergo, ut diximus, partes dividens legem Moysi, id est, in spiritum et carnem, quæ sunt spiritus, quia et spiritalem legem appellavit, nobisque tradidit: quæ vero carnis sunt carnalibus Judæis reliquit. (*Ambr.*) Aliter: in carne sunt sapientes mundi, quia respicientes mundum spiritali sapientiæ resistunt, quia totus mundus caro est: omne enim visibile carni deputatur; cognata enim sunt carnis, imo elementa carnis: ideoque qui mundanis rebus obtemperat, in carne est. (*Aug.*) Item in carne sunt qui in carne confidunt, qui concupiscentias suas sequuntur, qui in his habitant, qui earum voluptatibus oblectantur, qui in earum delectationibus beatam felicemque vitam constituunt: ipsi enim in carne sunt, Deo placere non possunt. Non enim dictum est, qui autem caro sunt Deo placere non possunt, quasi dictum esset in hac vita cum sunt homines Deo placere non possunt. *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.* (Ambr.) In carne positi dicuntur non esse in carne, si assentientes Joanni apostolo mundana non diligant; sententia enim hominis suam quasi fingit naturam; ut hoc appelletur quod sentit. (*Greg.*) Neque in carne non erant quibus Epistolas transmittebat: sed quia passiones carnalium desideriorum vicerant, jam liberi per virtutem spiritus in carne non erant; quasi jam non in carne esse est, de amore carnalium nihil habere. Quod ergo Paulus apostolus dicit: *Quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt* (*I Cor.* XV); carnem vult secundum culpam intelligi, non carnem secundum naturam; unde et mox, quia carnem secundum culpam diceret ostendit, subdens, *neque corruptio incorruptelam possidebit.* In illa ergo cœlestis regni gloria caro secundum naturam erit, sed secundum passionis desideria non erit, quia devicto mortis aculeo in æterna incorruptione regnabit. *Non estis*, inquit, *in carne, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis.* (Aug.) Non estis in carne, quia non facitis opera carnis consentiendo concupiscentiæ carnis: sed estis in spiritu, quia secundum interiorem hominem condelectamini legi Dei, sed hoc est, *si tamen Spiritus Dei habitat in vobis.* Nam si de spiritu vestro præsumitis, adhuc in carne estis: si [sic] ergo habitet arbitrium, ut imploretis auxilium. *Si tamen*, ait, *Spiritus Dei habitat in vobis.* (Ambr.) Hoc ideo sub ambiguitate dicit, quia in legem inducti non adhuc perfectæ erant fidei, sed spem in eis videbat perfectionis: unde aliquando quasi perfectis loquitur, aliquando quasi perfecturis; hoc est, aliquando laudat, aliquando commonet, ut si secundum supra memorata versentur juxta legem naturæ, in spiritu esse dicantur, quia Spiritus Dei in eo habitare non potest qui carnalis sequitur.

Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. (Orig.) Quod constantibus et dialectica arte collectis utatur syllogismis apostolus Paulus, vel in hoc loco vel in aliis Epistolis suis, non mihi nunc exponendum videtur, ne forte non tam scientiæ ejus quam sermonis, in quo non vult se peritum dici, assertores esse videamur; et ideo propositi magis capituli sensum discutere properabimus in superioribus, ubi dixit: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu; si tamen spiritus Dei habitat in vobis*, duplici modo quid est in spiritu esse explanavimus, id est, vel legem non secundum litteram sed secundum spiritalem sensum intelligere, vel etiam mortificato corpore spiritus et non carnis legibus vivere; ei nunc ergo, quod dicit: *Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus*, et subjungit: *Si autem Christus in vobis est*, requirendum est utrum diversum sit, spiritum Dei esse in aliquo, an Spiritum Christi, vel etiam ipsum Christum, aut Spiritum ejus qui suscitavit Jesum a mortuis. Sed quantum vel consequentiam loci præsentis intueor, vel illud quod Salvator in Evangelio de Spiritu sancto dicit, *qui a Patre procedit, et de meo accipiet* (*Joan.* XV), et hujus verbi explanationem in consequentibus jungit dicens: *Pater, omnia mea tua sunt, et tua mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet*, cum tantam hanc unitatis inter Patrem et Filium aspicio rationem, Spiritus Dei, et Spiritus Christi, unus atque idem mihi Spiritus dici videtur: possumus tamen et hoc modo intelligere, quod dixit: *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*, quia et revera abrupte pronuntiatum videtur, ut si quis non tantus, et talis esse meruerit, qui Spiritum Christi habere dignus sit, continuo Christi esse denegetur, cum in Psalmis dicat: *Meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus, et boves* (*Psal.* XLIX), et si feræ, et jumenta ejus sunt, quomodo homines non sunt ejus? Sed potest, ut dixi, hoc sic intelligi, ut illud in Evangelio: *Qui non tollit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus* (*Matth.* X); et hic ergo, qui non habet Spiritum Christi, hoc est, qui non

Digitized by Google

eodem spiritu agitur et pro justitia, pro veritate, pro verbo Dei annuntiando, pro regno cœlorum prædicando, pro littera legis abjicienda, et spiritum ejus aperiendo, pro resistendo adversum peccatum, pro his omnibus, qui non usque ad mortem venire paratus est, non est ejus discipulus. Qui ergo non est talis, nec talem in se spiritum gerit, hic creatura quidem ejus est, sicut feræ silvarum, et jumenta in montibus, et boves, sed discipulus ejus non est. Sic ergo : *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* (Ambr.) Duabus enim ex causis deserit hominem Spiritus sanctus, cum aut sensum carnis habet, aut gesta. Itaque per hæc ad bonam conversationem compellit, quia quamvis bonitate Dei erigantur homines, non honorantur tamen filii Dei vocari, nisi sic vixerint, ne indigni concesso nomine videantur. (*Aug.*) Non ergo se extendat, non se jactet, non sibi arroget virtutem propriam egena et vitiata natura, *Si quis Spiritum Christi non habet*, non se fallat, *hic non est ejus.* Ecce adjuvante ipsius misericordia, Christi Spiritum habemus; ex ipsa delectatione justitiæ, integra fide, catholica pace, Spiritum Dei nobis inesse cognoscimus : sed quid de illa carne mortali, quid de lege in membris repugnante legi mentis, quid de illo gemitu, *Miser ego homo?* audi quod sequitur :

Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justitiam. (Orig.) Spiritum Christi, et Christum, in hoc loco unum mihi atque idem dicere videtur; in quo ergo Christus est, ipse dicit, *quia semper mortem Christi in corpore nostro circumferimus ;* mors autem corpori peccati causa, id est, ne peccet, imponitur. Quod si corpus peccato mortuum est, spiritus necessario ad faciendam justitiam vivit: qui enim in corpore mortuus est, nec servit peccato, necesse est ut in Spiritu vivat, et justitiæ serviat. Sic et idem Apostolus in quodam loco dicit, tradidisse se quemdam in interitum carnis ut spiritus salvus fiat (*I Cor.* v). [Aug.] Aliter : Corpus mortuum dicit mortale : ex ipsius enim mortalitate indigentia rerum terrenarum sollicitat animam, et quædam desideria excitat, quibus ad peccandum non obtemperat, qui jam mente servit legi Dei : corpus autem non tantum moriturum propter animæ abscessum qui futurus est, sed tantum propter infirmitatem carnis et sanguinis, etiam mortuum dicitur, loquente Apostolo : *Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter justitiam*, hæc vita ex fide facta est, quoniam virtus ex fide vivit.

Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. (Orig.) Quoniam supra dixerat de his, qui ad similitudinem mortis Christi corpora sua mortificant ne peccent, necessario nunc mentionem facit ejus qui suscitavit Christum a mortuis, ut simili modo, et pari ratione qua commortui sunt, et consepulti, sciant se per Spiritum ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis vivificandos esse et ad Christi similitudinem resuscitandos a mortuis ; et quatenus id fiat, ostendit dicens, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Si enim Spiritus Christi habitat in vobis necessarium videtur Spiritui reddi habitaculum suum templumque restitui. (*Aug.*) Qui timetis, qui etiam pro ipsa carne solliciti estis, capillus capitis vestri non peribit. Adam peccando damnavit in mortem corpora vestra ; sed Deus, si est Spiritus ejus in vobis, vivificabit et mortalia corpora vestra, sic liberaberis de corpore mortis hujus, non corpus non habendo, vel alterum habendo, sed non ulterius moriendo, *vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis*, non propter merita vestra, sed propter munera sua, *quando corruptibile hoc induet incorruptionem et mortale hoc induet immortalitatem* (*I Cor.* xv) : ibi pax perfecta est, quia nihil molestiarum anima de corpore patietur, jam vivificato et in cœlestem qualitatem immutato.

Igitur, fratres, debitores sumus non carni ut secundum carnem vivamus. (Orig.) Consequenter ergo nunc addit, quia *debitores sumus*, eorum sine dubio, quæ a Spiritu Christi consecuti sumus. Carnis autem, inquit, *debitores non sumus ;* neque enim propterea nos fecit Deus ad imaginem suam, ut carnis servitio essemus obnoxii, sed potius, ut creatori suo anima deserviens ipsa servitio ac ministerio carnis uteretur. (*Ambr.*) Rectum et manifestum est non nos adinventioni Adæ, qui carnaliter egit, obsecundare debere, qui prior peccans mortem nobis hæreditatis titulo dereliquit : sed legi Christi servire nos debere, qui nos spiritali ratione a morte supradicta redemit : huic enim sumus debitores, qui nos carnalibus vitiis sordidatos per lavacrum spiritus ablutos justificavit, et filios Dei fecit. Prius enim in carne positi exemplo Adæ vivebamus subjecti peccatis ; nunc vero liberati a peccato reddere debemus obsequium Redemptori. Quod quidem obsequium non illi utique proficit, qui nullius eget, sed nobis vitam acquirit æternam ; sic enim diligit nos ut sibi imputet quod nobis proficit. (*Orig.*) Sed fortasse dicet aliquis : Quomodo carni non sumus debitores, cum et victum ei, et indumentum providere naturæ necessitate cogamur ? sed ut ostendat non carni aliquid conferre, sed ipsam vitam carni mancipare culpabile haberi, ideo addit : *Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini.* Quid autem sit secundum carnem vivere sæpe jam dictum est, hoc est carnis desideriis indulgere ; in hoc ergo negat nos esse debitores, sicut et alibi dicit : *Et carnis curam ne feceritis in concupiscentiis* (*Rom.* xiii), non utique negans curam carnis habendam in necessariis, sed in concupiscentiis ; ita ergo et hic · *Si enim*, inquit, *secundum carnem vixeritis, moriemini.* (Aug.) Jam supra dixerat *prudentia carnis mors est*, non quia caro mala est, sed secundum carnem vivere malum est. (*Amb.*) Nihil verius, quam si secundum Adam vixerimus moriemur; Adam enim prævaricans vendidit se peccato, carni depu-

Digitized by Google

tatus. Omne enim peccatum caro est; propter quod enim deforis vitia et delicta nascuntur ex sensibus, id est, de auditu, visu, tactu, odoratu, vel gustu, carni deputantur: omnis enim cogitatio foras respiciens incurrit delictum. Nam et primi hominis deforis peccatum natum est. Secundum carnem ergo vivere mors est: omnis enim actus carnis extra legem est.

Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Corpus vult lege animæ gubernari: unde ostendit, quia si duce sancto Spiritu actus et consilia carnis quæ hujus mundi instigantibus potestatibus concinnantur, fuerint repressa, ne agendi accipiant potestatem, vitam præstari. Mortificari enim dicuntur, si cessant: non sunt enim, si cessant, quia peccatum non est, si non fiat. (*Orig.*) Et de hoc jam supra dictum est, quomodo corpus quidem mortuum esse debeat propter peccatum, spiritus vero vita propter justificationem. Qui ergo secundum spiritum agens mortificat actus carnis, vivet propter inhabitantem in se spiritum vitæ; mortificat autem quisque actus carnis hoc modo. Fructus est spiritus charitas; odium carnis est actus, odium ergo per charitatem mortificatur et exstinguitur; gaudium similiter fructus est spiritus; tristitia vero hujus sæculi quæ mortem operatur, carnis est actus; hæc ergo exstinguitur si sit in nobis gaudium spiritus. Pax fructus est spiritus; dissensio et discordia carnis est actus, sed certum est, discordiam mortificari posse per pacem. Sic et patientia spiritus impatientiam carnis exstinguit, et bonitas malitiam perimit, et mansuetudo ferociam, et continentia intemperantiam, et castitas impudicitiam necat, talique ordine qui per spiritum actus carnis mortificaverit, vivet. Intuendum sane est, quod sicut mortem non istam communem, sed illam peccati dicit, *Si enim secundum carnem vixeritis moriemini*, ita et vitam non hanc communem, sed illam dicit æternam, ad quam perveniet omnis qui secundum ea quæ supra exposuimus perfectus spiritu mortificaverit actus carnis. Sed et illud scire debemus, quod ista mortificatio actuum carnis per patientiam fiat, et non ad subitum, sed paulatim. Primo languescere eos necesse est in his, qui incipiunt; tum deinde cum ardentius proficere cœperint et abundantiore spiritu repleri, actus carnis non solum languere sed et tabescere incipient; ubi vero ad perfectum jam venerint, ita ut nulla in eis prorsus vel in facto, vel in dicto, vel in cogitatu, peccati oriantur indicia, tum plene actus carnis mortificasse et ad integrum morti tradidisse credendi sunt. (*Aug.*) Cum ergo dixisset Apostolus, *Si autem spiritu actiones carnis mortificaveritis, vivetis*, id est, illas concupiscentias carnis, quibus non consentire magna laus est, quas non habere perfectio est, jam hic metuendum est, ne quisquam rursus ad mortificandas actiones carnis, de spiritu suo præsumeret; ergo ne hic se extolleret humanus spiritus, et ad hoc opus se idoneum firmumque jactaret, subjecit, et ait:

Quicunque enim spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Non qui secundum carnem suam vivunt, non qui secundum spiritum suum vivunt, non qui carnis voluptate ducuntur, non qui spiritu suo aguntur: sed quotquot spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Dicet mihi aliquis, ergo agimur non agimus? respondeo imo et agis et ageris, et tunc ageris bene si bona agis. Spiritus enim Dei qui te agit, agenti tibi adjutor est, ipsum nomen adjutoris præscribit tibi, quia et tu ipse aliquid agis. *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur hi filii sunt Dei.* (Ambr.) Non littera sed spiritu, non lege præcipiente, minante, promittente, sed spiritu exhortante, illuminante, adjuvante, hos dicit Spiritu Dei agi, in quorum actibus consilia principum et potestatum hujus mundi non videntur: in quorum enim videntur non sunt filii Dei, sed diaboli, quia *qui de Deo natus est, non peccat*, dicit Joannes apostolus (*I Joan.* v); hoc est enim quod probat filios Dei et diaboli. Unde dominus ad Judæos, quod male agerent et parricidium cogitarent, ait, *Vos ex patre diabolo estis* (*Joan.* viii). [Orig.] Notandum autem quod sicut diversas commemorari leges in hac Epistola Pauli, sub uno vocabulo legis ostendimus, et diversas mortes sub una mortis appellatione nominari; ita et diversos spiritus nunc videmus sub uno nomine Spiritus indicari. Ait ergo in præsenti capitulo: *Quicunque enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei*, in quo utique ipsum Dei Spiritum dicit, et iterum in sequenti: *Non enim accepistis*, inquit, *spiritum servitutis iterum in timore;* in hoc ostendit spiritum servitutis alium esse, quam illum, quem supra dixi Spiritum Dei, et propterea subjungit: *Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus, Abba, Pater;* in hoc spiritum adoptionis ostendit ipsum esse, quem supra dixit Spiritum Dei, de quo et repetit, *ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro*, hoc est, ipse Spiritus Dei in quo Patrem Deum clamamus testimonium reddit spiritui nostro. Qui spiritus noster alius sine dubio est quam vel ille spiritus servitutis, qui datur in timore, vel hic qui ei de invocatione Patris testimonium præbet. Omnes ergo homines, ut videtur, aguntur aliquo spiritu, sicut ipse Paulus scripsit (*I Cor.* xii): *Scitis autem et vos, cum gentes essetis, quomodo ad idola muta agebamini;* in hoc ostendit quia etiam gentes ad idola aguntur aliquo spiritu. Est ergo Spiritus Dei, qui idem est Spiritus Christi, idemque et Spiritus sanctus est: sed et spiritus adoptionis idem dici videtur, sicut præsens apostolicus declarat sermo. David quoque, qui ait: *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me, et spiritu principali confirma me* (*Psal.* l), de eodem dicere videtur, quemque principalem spiritum propterea arbitror nominatum, ut ostenderetur esse quidem multos spiritus, sed in his principatum et dominationem hunc Spiritum sanctum, qui et principalis appellatur, tenere. Sicut enim multi sunt filii Dei, ut Scriptura dicit: *Ego dixi, dii estis et filii Excelsi omnes* (*Psal.* lxxxi), unus tamen est natura Filius et Unigenitus de Patre, per quem omnes filii appellantur; ita et spiritus multi quidem sunt, sed unus est, qui vere ex ipso Deo procedit, et cæteris

Digitized by Google

omnibus vocabuli ac sanctificationis suæ gratiam donat. Quod autem plures sint spiritus, declarat et idem Paulus ad Hebræos scribens, et dicens : *Nonne omnes sunt ministeriales spiritus ad ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis ?* (*Hebr.* I). Sed et David dicit : *Qui facit angelos suos spiritus* (*Psal.* CII) ; et Daniel nihilominus testatur, et dicit : *Benedicite, spiritus et animæ justorum, Dominum* (*Dan.* III) ; et in præsenti loco Paulus : *Ipse Spiritus*, inquit, *testimonium reddit spiritui nostro* (*Rom.* VIII) ; et in aliis : *Ut integer spiritus vester, et anima, et corpus in die Domini nostri Jesu Christi servetur* (*I Thess.* V). Quæ omnia dubium non est quin de rationabilibus spiritibus dicta sint. Appellantur præterea spiritus mali et angeli mali, sicut et David dicit : *Emisit eis iram indignationis suæ, emissionem per angelos malos* (*Psal.* LXXVII) ; et ut in Regnorum libris scriptum est de Saul : *Et Spiritus Domini discessit a Saul, et suffocabat eum spiritus malignus a Domino* (*I Reg.* XVI) ; utque in libro Judicum refertur : *Et immisit Deus spiritum malignum, inter medium Abimelech et inter medium virorum Sichimorum* (*Judic.* IX). Hic ergo spiritus malignus, qui dicitur vel exisse ut suffocaret Saul, vel Abimelechem Sichimosque ut dirimeret, et a Domino exisse ac missus esse memoratur tanquam carnifex quidam, intelligendus est missus ad exigendas de peccatoribus pœnas. Et quamvis mali propter propositum suum voluntatemque dicantur, in his tamen qui pœna digni sunt divinæ voluntati exhibent ministerium. Sicut et ille, de quo refert Michæas propheta, spiritus mendax qui, cum a Deo dictum fuisset : *Quis seducet mihi Achab ?* Respondit : *Ego seducam. Et dixit Dominus : In quo ? Ait ille : Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus*, et dicam ut ascendat in Galaad, et ibi cadet. *Et dixit Dominus : Vade ; seduces, et quidem poteris* (*III Reg.* XXII). Sic ergo etiam hi, qui dicuntur mali spiritus, officium Deo erga pœnarum exhibent ministeria. Sunt præterea et alii spiritus, de quibus dicit David : *In spiritu violento conteres naves Tharsis* (*Psal.* XLVII) ; et *spiritus procellæ* dicuntur, et *spiritus ardoris* : quos tamen ego materiales magis quam rationabiles spiritus dixero. Tali igitur de appellatione spiritus distinctione præmissa, nunc cætera persequamur. Cum autem ait :

Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore : sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus, Abba Pater. (Aug.) Evidentissime duorum Testamentorum distincta sunt tempora : illud enim ad timorem pertinet ; novum autem ad charitatem. Sed quæritur quis sit spiritus servitutis ? Nam spiritus adoptionis filiorum utique Spiritus sanctus est. Spiritus ergo servitutis in timore, ille est qui potestatem habet mortis, quia in ipso timore per totam vitam rei erant servitutis qui sub lege agebant, non sub gratia. Nec mirandum est quod eum acceperunt per divinam providentiam qui bona temporalia sectabantur, non quia ipsius est lex et mandatum. Nam *lex sancta* est, *et mandatum sanctum et justum et bonum :* ille autem spiritus servitutis non utique bonus, quem accipiunt qui præcepta datæ legis implere non possunt, dum serviunt desideriis carnalibus, nondum gratia Liberatoris assumpti in filiorum adoptionem : quia et ipse spiritus servitutis non habet quemquam in potestate, nisi qui ei per ordinem divinæ providentiæ traditus fuerit, Dei justitia sua cuique tribuente. Quam potestatem acceperat Apostolus, cum dicit de quibusdam : *Quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare* (*I Tim.* I) ; et iterum de alio : *Jam judicavi*, inquit, *tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut anima salva sit* (*I Cor.* V). Qui ergo nondum sub gratia sunt, sed sub lege constituti vincuntur peccatis ad obediendum desideriis carnalibus, et prævaricatione augent reatum criminum suorum, spiritum acceperunt servitutis, id est, spiritum ejus qui potestatem mortis habet. Nam si spiritum servitutis ipsum spiritum hominis intellexerimus, incipit et spiritus adoptionis ipse intelligi, tanquam in melius commutatus. Sed quia spiritum adoptionis Spiritum sanctum accepimus, quem manifeste ostendit, cum dicit : *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro*, restat ut spiritum servitutis illum intelligamus cui serviunt peccatores ; ut quemadmodum Spiritus sanctus timorem mortis vincit, sic spiritus servitutis, qui potestatem habet mortis, ejusdem mortis terrore reos teneat, ut se ad Liberatoris auxilium quisque convertat, etiam ipso diabolo invito, qui eum semper in potestate habere desiderat. *Non enim*, ait, *accepistis spiritum servitutis iterum in timore.* Quid est *iterum ?* quemodo terrente molestissimo pædagogo. Quid est *iterum ?* sicut in monte Sina accepistis spiritum servitutis. Dicet aliquis : Alius est spiritus servitutis, alius spiritus libertatis. Si alius esset, non diceret Apostolus *iterum* ; idem ergo spiritus, sed in tabulis lapideis in timorem ; in tabulis cordis in dilectionem. Audistis quomodo longe positam plebem voces, ignis, fumus, in monte terrebant ; quomodo autem veniens Spiritus sanctus igneis linguis super unumquemque discipulorum inciderit. Jam ergo non in timore, sed in dilectione, ut non servi, sed filii simus. Qui enim adhuc ideo bene ait, quia pœnam timet, et Deum non amat, nondum est inter filios, utinam tamen vel pœnam timeat. Timor servus est, charitas libera est. Fac vel timore pœnæ, si nondum potes amore justitiæ. Veniet domina et servus abscedet, quia *consummata charitas foras mittit timorem* (*I Joan.* IV). [Greg.] Pondus itaque formidinis mens electi postponat, in virtute se amoris exerceat, renovationis suæ dignitatem desideret, et ad conditoris sui speciem anhelet : quem quousque conspicere non valet, æternitatem ejus necesse est, id est, intimum cibum suum esuriens exspectet. (*Orig.*) Scriptum est et in Malachia propheta : *Filius honorificat patrem, et servus dominum suum : et si Pater sum ego, ubi est honor meus ? Et si Dominus sum ego, ubi est timor meus ? dicit Dominus omnipotens.* Certum est enim

Digitized by Google

quod filius quis Dei per adoptionis spiritum fiat, servus autem Dei per spiritum servitutis. Initium ergo serviendi Deo, quia *initium sapientiæ timor Domini est* (*Psal.* cx; *Eccl.* i), per spiritum timoris impletur, cum parvulus adhuc quis dicitur. Et parvulis quidem pædagogus est timor. Unde et Apostolus de tali parvulo dicit (*Gal.* iv): *Quandiu hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium : sed sub tutoribus est et procuratoribus usque ad præfinitum tempus a patre : ita et nos, cum essemus parvuli, sub elementis hujus mundi eramus servientes.* Vides, secundum concessam sibi a Deo sapientiam, Paulus quomodo spiritus servitutis qui dantur in timore hic tutores parvulorum et procuratores appellaverit, qui unumquemque nostrum, donec parvulus est, secundum interiorem hominem in timore custodiat, usquequo ad id ætatis veniat quo spiritum adoptionis filiorum mereatur accipere, et sit jam filius ac dominus omnium. *Omnia* enim, inquit, *vestra sunt*, et, *cum Christo nobis Deus omnia donavit.* Hoc ergo est quod docet Paulus, quia posteaquam commortui sumus Christo, et Spiritus ejus factus est in nobis, non iterum spiritum servitutis accepimus in timore, hoc est, non rursus parvuli et initia habentes effecti sumus, sed quasi perfecti semel jam accepimus spiritum adoptionis, *in quo spiritu clamamus, Abba Pater.* Neque enim patrem alius quis nisi filius vocat. (*Aug.*) Clamor iste cordis est, non faucium, non labiorum : intus sonat, auribus Dei sonat. Clauso ore labiisque immotis, Susanna ista voce clamabat (*Dan.* xii). Cor clamet, *Pater noster qui es in cœlis.* Quare non tantum *Pater?* Quid sibi vult *Abba Pater?* Si enim quæras quid sit *abba*, respondetur tibi, *pater.* Abba enim Hebraice *pater* dicitur. Quare utrumque voluit Apostolus ponere? Quia videbat lapidem angularem quem reprobaverunt ædificantes, et factus est in caput anguli (*Psal.* cxvii; *Matth.* xxi), non sine causa angularem dictum, nisi quia in osculum recipit utrumque parietem de diverso venientem. Hinc circumcisio, inde præputium; inde abba, inde pater; parietum concordia, anguli gloria. (*Ambr.*) Gratia ergo Dei a timore liberati accepimus spiritum adoptionis filiorum, ut considerantes quid eramus, et quid dono Dei sumus adepti, magna cum diligentia vitam nostram ordinemus : ne nomen Dei Patris in nobis injuriam patiatur, et ea omnia quæ evasimus, veluti ingrati curramus. Talem enim gratiam consecuti sumus, ut audeamus dicere Deo, *Abba*, id est pater! ideoque commonet, ne accepta fiducia in temeritatem vertatur. Si enim huic voci, qua dicimus, *Abba Pater*, dissimilem vitam exhibeamus, injuriam Deo facimus, vocantes eum patrem. Ideirco enim bonitate sua hoc nobis indulsit, quod super naturam nostram est; ut quod substantia indigni sumus, operibus mereamur.

Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. (Orig.) Ipse ergo spiritus adoptionis per quem in filium quis adoptatur, reddit testimonium, et confirmat spiritum nostrum quia sumus filii Dei, posteaquam ab spiritu servitutis in adoptionis spiritum venerimus, cum jam nihil inest timoris, id est, nihil propter metum pœnæ gerimus, sed propter amorem patris cuncta perficimus. *Ipse ergo Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.* (Aug.) Non spiritus noster testimonium reddit spiritui nostro quia sumus filii Dei, sed Spiritus Dei : arrha reddit testimonium pro ea re quæ nobis promissa. (*Ambr.*) Bene agentibus nobis, et per hoc ipsum manente in nobis Spiritu sancto, huic voci et animo nostro quo clamamus in oratione Abba, id est Pater, Spiritus Dei testimonium dat, dum manet in nobis; quoniam non temere dicimus *Abba, Pater.* Dignam enim vitam huic voci exhibeamus; et hoc est testimonium filiorum, si in eis per Spiritum videatur signum paternum. *Si autem filii, et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* (Orig.) Hic jam syllogismum nectit Apostolus, et dicit. Si spiritum adoptionis accepimus, ergo filii sumus. Quod si filii sumus, sine dubio et hæredes. Mercedem namque servus exspectat, hæreditatem autem filius sperat. Et rursus aliud addit conclusionis augmentum : *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* (Ambr.) Cum Deus Pater nullo modo mortuus possit dici, Christus Filius ejus mortuus dicatur causa incarnationis, quid est ut hic, qui mortuus est, semper viventis hæres esse dicatur, cum hæredes utique non nisi mortuorum sint? Sed hæc causa humanitatis non divinitatis est. Nam apud Deum quæ apud nos hæreditas dicitur, donum patris in filios obedientes transfusum, ut vivus viventis hæres sit merito proprio, non necessitate defuncti. Unde et Dominus in Evangelio non magis humana quam divina ratione vivam viventibus substantiam suam partitum esse, licet in parabola significavit; nec enim parabola absurda ratione componitur. Ut ergo promptos nos ad obediendum Deo Patri faceret, hac spe exhortatur dicens Dei nos futuros hæredes, cohæredes autem Christi; ut quia magna spes præmii est, tanto magis in Dei rebus propensiores essemus, postponentes curam mundanorum. Quid sit autem cohæredem esse Filii Dei ab apostolo Joanne docemur; inter cætera enim ait : *Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus* (*I Joan.* iii). [Orig.] Sed et hoc modo hæres quis efficitur Dei, cum quæ Dei sunt mereatur accipere, id est, incorruptionis et immortalitatis gloriam, thesauros sapientiæ et scientiæ reconditos; cohæres vero Christi, cum transformabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori claritatis suæ, sed et cum illud adipisci meruerit, quod dixit ipse Salvator : *Pater, volo ut ubi ego sum, et isti sint mecum* (*Joan.* xvii). Est præterea et illa dignitas cohæredum Christi, quod Pater quidem omne judicium dedit Filio. Sed et Filius dicit ad cohæredes suos : *Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth.* xix). Et hoc modo cohæredes suos Christus non solum in partem hæreditatis, sed etiam in consortium

Digitized by Google

potestatis adducit : *Si tamen compatiamur, ut et simul glorificemur.* Compatitur Christo qui dicit : *Christo concrucifixus sum cruci* (*Gal.* II); et : *Vivo autem jam non ego, vivit vero Christus in me* (*Ibid.*); et iterum qui dicit : *Si commortui sumus, et convivemus : si compatimur, et conregnabimus* (*II Tim.* II); vel etiam qui dicere potest : *Quia quod deerat passionum Christi repleo in corpore meo* (*Col.* I). [Ambr.] Compati est persecutiones tolerare propter spem futurorum, carnemque crucifigere cum vitiis et concupiscentiis, hoc est, voluptates, et pompas sæculi spernere. Cum enim hæc omnia mortua fuerint apud hominem, crucifigit mundum, futuri A sæculi vitam credens, in qua se sperat cohæredem Christi futurum. (*Orig.*) Sicut autem Christum, quia humiliaverat se *factus obediens usque ad mortem*, mortem autem crucis (*Phil.* II), superexaltavit Deus, *et donavit illi nomen quod est super omne nomen*, ita et eos qui Christo compatiuntur, et passionum ejus imitantur exemplum, Deus cum illo exaltat in gloriam. Hæc namque via est, quam cohæredibus suis Christus aperuit, ut neque ex fortitudine, neque ex sapientia, sed ex humilitate exaltentur, et ex tribulationum patientia hæreditatis æternæ consequantur gloriam.

LIBER QUINTUS.

SEQUITUR CAPUT VIII.

Existimo ergo quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. (Ambr.) Exhortatio hæc ad superiora pertinet, per quam ostendit parva esse, quæ hic possunt a perfidis irrogari, ad comparationem decreti muneris in futuro sæculo. Propterea [nos jubet] ad omnia exitia paratos esse debere, quia magna pro his repromissa sunt præmia : ut in tribulatione consoletur se animus, et spe crescat. Nam et quosdam, imo multos scimus pro præsentibus lucris, ad modicum utique profuturis, quam asperos et duros subire labores, et ad quæ tendunt aliquando, quia ipsa vita fragilis est et incerta, pervenire non possunt. Nautæ pro quibus commodis tantis se procellis et tempestatibus credunt, cum sciant in his magis mortem ante oculos C esse quam vitam? Et milites spe præsentis præmii, cum incerta victoria sit, in gladios insurgere non dubitant. Quanto ergo magis pro Christo patiendum est, cujus etiam protelata sunt nobis beneficia : qui pro parvis magnifica et pro temporalibus perpetua præmia cum gloria pollicetur. (*Orig.*) Nihil quidem dignum inveniri vel comparari ad futuram gloriam potest. In quo enim mortale immortalibus conferas? aut invisilibus visibilia, aut æternis temporalia, aut caduca perpetuis? Si quæ tamen in præsenti vita velut quædam possunt semina gloriæ colligi futuræ, ista, inquam, semina ex tribulationibus et passionibus colliguntur, sicut et in aliis dicit idem Apostolus (*II Cor.* IV) : *Quod enim in præsenti momentaneum est et leve tribulationis nostræ, supra modum in immensum æternæ gloriæ pondus operatur in nobis, non respicientibus quæ videntur, sed quæ non videntur.* Ostendit enim per hæc quod qui illa respicit quæ non videntur et æterna sunt, omnem tribulationem quæcunque acciderit ei, quamvis sæva, quamvis longa videatur, momentaneam ducit et levem : etiamsi tormentis subjiciatur, et aculeis, et ungulis, eo tempore quo suppliciis corpus affligitur, si aspiciat ad futuram gloriam quæ revelanda est, et consideret quomodo post tanta tormenta corpus hoc humilitatis B suæ transformabitur, ut fiat conforme corpori gloriæ Filii Dei, tribulationem præsentem momentaneam ducit et levem : pondus autem futuræ gloriæ grave, hoc est magnum deputat et æternum : et quanto magis multiplicari sibi tribulationum viderit pœnas, tanto amplius intelligit sibi pondus et magnitudinem gloriæ cumulari. Quod autem dicit, *Ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*, supra jam puto quod sufficienter ostendimus de differentia gloriarum, quæ sit gloria quæ jam revelata est, et quæ sit quæ revelanda sit, et quomodo quæ nunc videmus per speculum, videmus et in ænigmate, tunc autem cum venerit Filius hominis in gloria Patris et sanctorum angelorum, videbimus facie ad faciem (*II Cor.* XIII), sicut et Joannes dixit, *quia videbimus eum sicuti est* (*I Joan.* III). Sed et illa potest videri gloria quæ revelanda est cum de singulis quibusque rationibus mundi vel eorum quæ supra mundum sunt incipiet doctrina cognosci, et thesauri sapientiæ ejus ac scientiæ revelari. *Nam exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat.* (Ambr.) Quoniam præsentis temporis passiones indignas dixit ad futuram gloriam, subjecit quod creatura hoc exspectat, ut compleatur numerus filiorum Dei destinatus ad vitam; ut tunc demum etiam ipsa creatura possit liberari a servitute corruptionis et cessare in vitio. (*Orig.*) Ait etiam creaturam, ut pote rationabilem, habere exspectationem quamdam, et spem gerere temporis illius quo revelanda est gloria filiorum Dei, hoc est, cum revelabuntur ea quæ præparata sunt D his qui filii Dei esse merebuntur, aut certe cum ablato ab his velamine quo obteguntur, manifestati fuerint ipsi qui filii Dei sunt.

Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe : quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. (Orig.) Quæ autem est creatura quæ revelationem filiorum Dei exspectat? Hæc, inquit, quæ nunc vanitati subjecta est : subjecta autem non volens, neque sponte propria, sed voluntate ejus qui dispensat universa. Propter ipsum ergo

Digitized by Google

subjecta est; subjecta autem non ea conditione ut maneat semper subjecta vanitati, sed cum quadam spe. Quæ autem sit spes ista commemorat dicens: *Quoniam et ipsa*, inquit, *creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertate gloriæ filiorum Dei.* Discutiamus ergo intentius quæ est ista vanitas, cui creatura dicitur esse subjecta, et quæ est ista corruptio, de cujus servitute liberandam se sperat. Mihi videtur quod de hac materiali et corruptibili corporis substantia ista dicantur. Neque enim corruptio alicuiquam, nisi corpori dominatur. Nam ille interior homo qui secundum Deum creatus est, et ad imaginem Dei factus, incorruptibilis est, et invisibilis, et secundum propriam sui rationem incorporeus dici potest. Exterior vero homo et corporeus et corruptibilis dicitur: propter quod et Paulus dicebat: *Nam etsi is qui de foris est homo noster corrumpitur, sed qui intus est renovatur* (*II Cor.* IV). Interioris autem hominis renovatio, utpote qui est rationabilis, et mens in agnitione Dei et capacitate sancti Spiritus constat. Verum ut aliqua de tam profundis rebus breviter et strictim etiam chartulis committamus, et ipsam interioris hominis, hoc est, animæ mentisque substantiæ colligamus imaginem, quomodo *vanitati creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe*: et ipsum, si videtur, Paulum ponamus in medio, cujus utique anima vel mens, qui est interior ejus homo, supergreditur et ascendit omne quod corporeum, quod visibile, quod sensui subjacet et aspectui, et ipsius divinæ naturæ efficitur capax. Sed hæc tanta et talis animæ ejus substantia, quæ rationes et intelligentiam cœlestium divinorumque sensuum tenet (quibus ex causis, Deus viderit), subjecta est servituti corporis corruptibilis, et vanitati ejus devincta est. Considera enim necessitates corporis, appetentiam cibi, digestionum pudorem, posteritatis reparandæ verecundiam, ut seritur soboles, ut editur, ut nutritur; et vide quanta in his vanitas habeatur, quanta corruptio, cui creatura animæ nobilis et rationabilis licet non volens subjecta est, subjecta tamen in spe, tempus videlicet sperans quo liberetur, cum filiorum Dei tempus libertatis advenerit. Hoc est ergo quod et in aliis apertius jam de se ipse dicebat Apostolus, quia *dum sumus in habitaculo hoc ingemiscimus* (*II Cor.* V). Hoc et sapientia per Salomonem dicebat, quia *corruptibile corpus aggravat animam, et deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem* (*Sap.* IX); et idem Paulus: *Dum enim sumus in corpore, peregrinamur a Domino*: et cupit magis peregrinari a corpore, et adesse ad Dominum. Hoc indicat et multo apertius exponit etiam in eo loco ubi dicit: *Coarctor autem ex duobus: desiderium habens reverti, et cum Christo esse, multo enim melius: permanere autem magis necessarium propter vos* (*Phil.* I). In quo aperte ostendit quod non volens, quantum ad ea spectat quæ animæ suæ conscius erat, corruptioni huic vanitatique serviret; sed propter eum, qui hæc ita voluit, et propter nos, ut salvi esse possimus. Permanet ergo in carne propter nos: ut autem revelati fuerint filii Dei, et congregati in unum per Ecclesiam quam statuit *uni vivo virginem castam exhibere Christo*, tunc et ipse liberabitur a servitute corruptionis, sicut ipse dicit: *Ego autem jam immolor, et tempus resolutionis meæ instat. Cursum consummavi, fidem servavi, de cætero reposita est mihi corona justitiæ* (*II Tim.* IV). Hoc est liberatum esse a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. (*Aug.*) Quod autem ait: *Nam exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat: vanitati enim creatura subjecta est non sponte*, etc., usque ad id quod ait: *Et ipsi in nobis ingemiscimus adoptionem exspectantes, redemptionem corporis nostri*, sic intelligendum est, ut neque sensum gemendi et dolendi opinemur esse in arboribus et oleribus et lapidibus, et cæteris hujuscemodi creaturis: hic enim error Manichæorum est; neque angelos sanctos vanitati subjectos esse arbitremur; et de his existimemus quod liberabuntur a servitute interitus, cum interituri utique non sint: sed omnem creaturam in ipso homine sine ulla calumnia cogitemus. Non enim creatura ulla esse potest, nisi aut spiritalis, quæ excellit in angelis; aut animalis, quæ etiam in vita bestiarum satis apparet; aut corporalis, quæ videri aut tangi potest. Omnis autem est etiam in homine, quia homo constat anima et corpore. Ergo creatura revelationem filiorum Dei exspectat, quidquid nunc in homine laborat et corruptioni subjacet, illam scilicet manifestationem, de qua idem dicit Apostolus (*Colos.* III): *Mortui enim estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria.* Dicit enim Joannes: *Dilectissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus: scimus autem quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (*I Joan.* III). Hanc ergo revelationem filiorum Dei exspectat creatura, quæ in homine nunc vanitati subjecta est, quandiu dedita est temporalibus rebus, quæ transeunt tamquam umbra. Unde et in Psalmis dicitur: *Homo vanitati similis factus est: dies ejus sicut umbra præteriunt* (*Psal.* CXLIII). De qua vanitate etiam Salomon loquitur cum dicit: *Vanitas vanitatum et omnia vanitas: quæ abundantia homini in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole?* (*Eccl.* I, III.) De qua idem David dicit: *Utquid diligitis vanitatem et quæritis mendacium?* (*Psal.* IV.) Non sponte autem dicit esse subjectam vanitati creaturam, quoniam pœnalis est ista subjectio. Non enim homo sicut sponte peccavit, sic etiam sponte damnatus est: quæ tamen damnatio non sine spe reparationis irrogata est naturæ nostræ. Et ideo, *Propter eum*, inquit, *qui subjecit eam in spe, quia et ipsa creatura liberabitur a servitute interitus in libertatem gloriæ filiorum Dei*; id est, ut et ipsa perveniat ad libertatem gloriæ filiorum Dei per fidem: quæ fides cum in ea non erat, tantummodo creatura dicebatur. Et ad ipsam referes, quod sequitur:

Scimus enim quia creatura congemiscit et dolet

Digitized by Google

usque adhuc. Erant enim adhuc credituri qui etiam spiritu subjacebant laboriosis erroribus. Sed ne quis putaret de ipsorum labore tantum dictum esse, subjungit etiam de his qui jam crediderant. Quanquam enim spiritu, hoc est, mente servirent legi Dei, tamen quia carne servitur legi peccati, quandiu in hac vita molestias et sollicitudines mortalitatis nostræ patimur, ideo addidit, dicens : *Non solum autem ipsi, sed et nos primitias spiritus habentes, et ipsi in nobis ingemiscimus adoptionem exspectantes, redemptionem corporis nostri*. Hæc enim adoptio, quæ jam facta est in his qui crediderunt, spiritu non corpore facta est; nondum enim etiam corpus reformatum est in cœlestem illam immutationem, sicut spiritus jam mutatus est reconciliatione fidei ab erroribus conversus ad Deum. Ergo etiam in his qui crediderunt, exspectatur adhuc illa manifestatio quæ in corporis resurrectione proveniet : quæ pertinet ad quartum illum gradum, ubi ex toto perfecta pax erit, et quies æterna, nulla nobis ex aliqua parte corruptione resistente aut sollicitante molestia. Illud enim quod promiserat : *Existimo quod non sunt condignæ passiones ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*, ita non absurde intelligitur. Dixerat enim superius : *Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis :* quod fieri non potest sine molestia, cui patientia necessaria est; quo pertinet et quod paulo ante ait : *Si tamen compatiamur, ut et glorificemur*. Quod itaque ait : *Nam exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat*, hoc eum puto dicere: Nam et hoc ipsum quod in nobis dolet, cum facta carnis mortificamus, id est, cum esurimus vel sitimus vel per abstinentiam ; dum frenamus delectationem concubitus per castitatem; dum injuriarum lacerationes, et contumeliarum aculeos per patientiam sustinemus; dum neglectis atque ejectis voluptatibus nostris pro fructu matris Ecclesiæ laboramus : quidquid in nobis in hac atque hujusmodi attritione dolet, creatura est. Dolet enim corpus et anima, quæ utique creatura est, et exspectat revelationem filiorum Dei, id est, exspectat, quando appareat, quod vocatum est in ea gloria, ad quam vocatum est. Quia enim Filius Dei unigenitus non potest appellari creatura, quandoquidem per ipsum facta sunt omnia, quæcunque Deus fecit, distincte etiam nos vocamur creatura ante illam evidentiam gloriæ, et distincte vocamur filii Dei, quamvis hoc adoptione mereamur : nam ille unigenitus natura filius est. Ergo *exspectatio creaturæ*, id est, exspectatio nostra *revelationem filiorum Dei exspectat*, id est, exspectat quando appareat quod promissum est, quando reipsa manifestum sit quod nunc spe sumus. *Filii enim Dei sumus; et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus ; quoniam videbimus eum sicuti est* (*I. Joan.* III). Ipsa est revelatio filiorum Dei, quam nunc exspectat exspectatio creaturæ: non quod creatura revelationem exspectat alterius naturæ, quæ non sit creatura; sed ipsa qualis nunc est exspectat, quando sit, qualis futura est : tanquam si diceretur operante pictore subjectis sibi coloribus et ad opus ejus paratus, exspectatio colorum manifestationem imaginis exspectat. Non quia tunc alii erunt aut non colores erunt, sed tantum quod aliam dignitatem habebunt. *Vanitati enim*, inquit, *creatura subjecta est* (*Eccles.* I). Hoc est illud : *Vanitas vanitatum et omnia vanitas*. Quæ abundantia homini in omni labore suo, quem ipse laborat sub sole? cui dictum est : *In labore manducabis panem* (*Gen.* III). *Vanitati* ergo *creatura subjecta est non sponte*. Bene additum est, *non sponte*. Homo quippe sponte peccavit, sed non sponte damnatus est. Peccatum itaque fuit spontaneum contra præceptum facere veritatis; peccati autem pœna subjici fallaciæ. Non ergo sponte creatura vanitati subjecta est, *sed propter eum qui subjecit eam in spe*, id est, propter ejus justitiam atque clementiam, qui neque impunitum peccatum reliquit, nec insanabilem voluit esse peccantem ; quia et ipsa creatura, id est, ipse homo, cum jam signaculo imaginis propter peccatum amisso, remansit tantummodo creatura, id est, ipsa quæ nondum vocatur filiorum forma perfecta, sed tantum vocatur creatura, liberabitur a servitute interitus. Quod itaque ait, *et ipsa liberabitur*, facit intelligi, et ipsa quemadmodum nos, id est, et de ipsis non est desperandum, qui nondum vocantur filii Dei, quia nondum crediderunt, sed tantum creatura, quia et ipsi credituri sunt, et liberabuntur a servitute interitus quemadmodum nos, qui jam *filii Dei sumus, quamvis nondum apparuerit quid erimus*. Liberabitur ergo a servitute interitus *in libertatem gloriæ filiorum Dei*, id est, erunt et ipsi ex servis liberi, et ex mortuis gloriosi in vita perfecta, quam habebunt filii Dei. (*Orig.*) Sed ab his, si videtur, exemplis etiam ad superiora conscende, et vide ipsius solis, et lunæ ac stellarum cœli, et totius mundi ministeria, quomodo subjecta sunt vanitati, corruptionique deserviunt. Ad usus namque hominum alunt segetes, arborum fructus producunt herbamque camporum, atque eosdem in se revertentes anni circulos volvunt. Reparant enim quæ prætereunt, et præterire rursum quæ reparata sunt sinunt. (*Amb.*) In Domini et creatoris potestate posita creatura, non utique sponte subjecta est vanitati : non enim proderit sibi quod subjecta est, sed nobis. Quid est ergo, *in quo vanitati subjecta est*, nisi quia quæ generat caduca sunt? Operatur enim ut fructus faciat corruptibiles; corruptio ergo est vanitas. Omnia enim quæ nascuntur in mundo infirma, caduca, et corruptibilia, ac per hoc vana sunt. Vana sunt enim, quia statum suum tenere non possunt. Nam cuncta deformata per fluxum semper in se redeunt confusa in naturam. Hoc dicit de his et Salomon quia omnia hæc vanitas. Nec discordat ab his David, dicens : *Verumtamen vanitas omnis homo vivens* (*Psal.* CXV). Manducare enim et bibere et res mundi curare nonne vanitas est? Et prodest tamen ipsa vanitas; proficit enim hominibus natis in mundo ut per hæc in corporibus exercitati discant mysterium creatoris. Ad comparationem enim æternorum

Digitized by Google

vana sunt; nam in suo bona sunt, quippe cum sint necessaria. *Sed propter eum qui subjecit illam in spe.* Quæ spes? Statim subjecit dicens: *Quoniam et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Quoniam contradicere non potest creatura conditori suo, ejus causa subjecta est, non sine spe. Habet enim in labore posita hoc solatium, quoniam habebit requiem, cum crediderint omnes, quos scit Deus credituros: quorum etiam causa subjecit. (*Greg.*) Vanitati quippe creatura non volens subditur, quia homo qui ingenitæ constantiæ statum volens deseruit, pressus iste mortalitatis pondere, nolens mutabilitatis suæ corruptioni servit. Sed creatura hæc tunc a servitute corruptionis eripitur, cum ad filiorum Dei gloriam incorrupta resurgendo sublevatur. Hic itaque electi molestia vincti sunt, quia adhuc corruptionis suæ pœna deprimuntur. Sed cum corruptibili carne exuimur, quasi ab his quibus nunc astringimur, molestia vinculis relaxamur. *Ipsa*, inquit, *creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Electos enim nunc pœna corruptionis aggravat, sed tunc incorruptionis gloria exaltat; et quantum ad præsentis necessitatis pondus nunc in Dei filiis de libertate nihil ostenditur; quantum vero ab subsequentis libertatis gloriam tunc in Dei famulis de servitute nihil apparebit. Creatura ergo servitute corruptionis exuta et dignitate libertatis accepta, in filiorum Dei gloriam vertitur, quia unita Deo per Spiritum quasi hoc ipsum quod creatura est transisse ac subisse declaratur.

Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. (Orig.) Quod ait *omnis creatura ingemiscit et parturit*, secundum illum sensum accipiemus *parturit*, quod dicit Apostolus, genuisse se per Evangelium eos quos per fidem Christi perduxit ad lucem (*I Cor.* IV); vel sicut de aliis dixit: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (*Gal.* IV). Parturit ergo et creatura eos quos regenerat ad salutem. (*Aug.*) Omnis creatura in homine numeratur, non quia in eo sunt omnes angeli, et supereminentes virtutes, ac potestates, aut cœlum, et terra, et mare, et omnia quæ in eis sunt; sed quia omnis creatura partim spiritalis est, partim animalis, partim corporalis. Omnis creatura in homine est, quia intelligit spiritu et sentit anima, et localiter corpore movetur. Omnis itaque creatura in homine congemiscit, et dolet. *Usque adhuc* autem recte dixit, quia etiamsi sunt aliqui jam in sinu Abrahæ, et latro ille cum Domino in Paradiso constituturus ipso die quo credidit, dolere destiterit; tamen usque adhuc *omnis creatura congemiscit et dolet*, quia in his qui nondum liberati sunt, omnis est propter spiritum et animam et corpus. (*Orig.*) Superius dixerat: *Existimo enim quoniam non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam:* et cum ibi se existimare dixisset, hic scire se dicit quod omnis creatura congemiscat et condoleat, quo scilicet nihil in hoc sensu dubitationis habeatur.

A Creatura enim licet non volens subjecta sit, tamen quoniam voluntati cedit ejus qui se subjecit, etiam affectum quemdam et charitatem circa eos exhibet, pro quibus videtur esse subjecta, et pro doloribus eorum dolet, et pro gemitibus gemit. (*Amb.*) Quia *omnis*, ait, *creatura* per quotidianum laborem *ingemiscit et dolet usque modo;* usque modo tandiu significat, quandiu legitur. Ipsa enim elementa cum sollicitudine operas suas exhibent, quia sol et luna non sine labore statuta sibi implent spatia, et spiritus animalium magno gemitu arctatur ad exhibenda servitia. Nam videmus illa gementia cogi invita ad laborem. Hæc ergo omnia exspectant requiem, ut a servili opere liberentur. Si autem hæc esset servitus, quæ ad Deum proficeret promerendum, gauderet, non doleret creatura: sed quia nostri causa subjecta est servitutí corruptionis, dolet. Videt enim quotidie opera sua interire; quotidie enim oritur et occidit opus ejus. Recte ergo dolet, cujus operatio non ad æternitatem pertinet, sed ad corruptionem. Quantum ergo datur intelligi, satis de nostra salute sollicti sunt, scientes ad liberationem suam proficere maturius, si modo nos citius agnoscamus auctorem. Hæc itaque scientes, omni cura diligentiaque dignos nos præbeamus, aliis quoque ut exemplo simus, non nostra solum miseratione commoti, sed et ejus causa diebus ac noctibus injurias patiens ingemiscit: solemus enim in alienis causis propensius vigilare. *Non solum autem illa sed et nos primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum exspectantes, redemptionem corporis nostri.* (Orig.) Tale namque est quod dicere videtur: Non solum omnis creatura congemiscit et condolet, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes intra nos gemimus. Et nos enim exspectamus adoptionem filiorum Dei, et redemptionem corporis nostri. Quamvis hoc ipso jam quod Christo credimus, salutem nobis præstitam noverimus; tamen in spe adhuc est salus ista, non in aspectu visibilium [visibili]. Si enim jam videretur, non utique sperareturur. Sperat enim quis ut videat. Si vero videat quæ sperabat, superfluum est ultra sperare quæ videt. Nos autem spem non habemus in his quæ videntur, ne inanis sit spes nostra; sed in his quæ non videntur. Et ideo quia quæ non videntur speramus, et tam magna sunt tamque gloriosa, ut multis laboribus multisque tribulationibus et periculis cupiantur, idcirco ea per patientiam exspectamus, tanquam vix aliquando ventura. Hoc diximus, directum quemdam et lucidiorem sermonibus ipsis apostolicis ordinem dantes. Nunc, si videtur, quid est quod novo hoc sermone indicet videamus, quo dixit: *Sed et nos ipsi primitias spiritus habentes.* Legimus apud ipsum apostolum Paulum dona vel gratias sancti Spiritus multos spiritus nominari, ut cum dicit: *Nunc autem quoniam æmulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesiæ, quærite ut abundetis* (*I Cor.* XIV). Dona ergo diversa Spiritus a Paulo multi spiritus appellantur. Horum autem multorum

Digitized by Google

donorum quidquid est summum et magnum sine dubio apostoli consecuti sunt, ut idonei essent, sicut et ipse Paulus dicit, ministri Novi Testamenti, et ut replere possint Evangelium ab Jerusalem in circuitu usque ad Illyricum. Hoc ergo quod in eos præ cæteris sublimius et præclarius collatum est sancti Spiritus donum, merito primitias sancti Spiritus appellavit. Et ideo dicit : *Sed et nos ipsi*. In quo specialiter designare videtur apostolicam dignitatem. *Nos ergo*, inquit, *ipsi*, hoc est apostoli, *primitias Spiritus habentes*, qui electi sumus ad hoc ut primitias Spiritus acciperemus, *etiam ipsi intra nos gemimus*. In tantum, inquit, nulla creatura est quæ doloribus et gemitibus vacet, ut etiam nos ipsi, qui summa ab Spiritu sancto et electa dona percipimus, tamen exspectantes adoptionem filiorum, id est, perfectionem eorum quos docere et instituere missi sumus, donec videamus eos in tantum proficere, ut adoptari mereantur in filios, necessario dolemus et gemimus. Donec ergo nos, inquam, qui instituimur ab eis, negligimus, et moramur, et emendationis nostræ tempora longius protelamus, donec non invisibilia quærimus, sed visibilibus delectamur, dolores apostolis commovemus, ac luctum (ut ita dicam) universæ creaturæ et gemitus suscitamus. Universa namque creatura ingemiscit et condolet, duritiei et simulationis nostræ damna suspirans. Si vero quod dixit, *Et nos ipsi primitias Spiritus habentes*, de omnibus dictum qui gratiam baptismi consecuti videntur accipias, sperandum est illud quod idem Apostolus dixit (*Rom.* XI) : *Quod si primitiæ sanctæ, et massa : et si radix sancta, et rami.* Quod etsi sit, tamen ipsius massæ in qua videtur indicari multitudo fidelium, primitiæ necessario videbantur in apostolis collocatæ. Sic enim scriptum est, quia in Ecclesia posuit Deus primo apostolos, secundo prophetas, tertio doctores. Isti ergo qui primo loco constituti sunt, competenter primitias sancti Spiritus gratiæ spiritalis habere credentur : (Aug.) *Non solum autem*, inquit, *omnis creatura congemiscit et dolet, sed et nos ipsi*, id est, non solum in homine corpus et anima et spiritus simul dolent ex difficultatibus corporis, sed et nos ipsi, exceptis corporibus, in nobis ipsis congemiscimus. Et bene dixit primitias habentes Spiritus, id est, quorum jam spiritus tanquam sacrificium oblati sunt Deo et in divino charitatis igne comprehensi sunt; et sunt primitiæ hominis, quia veritas primum spiritum nostrum obtinet, ut per hunc cætera comprehendantur. Jam ergo habet primitias oblatas Deo, qui dicit : *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati* (*Rom.* VII). Et qui dicit : *Deus cui servio in spiritu meo* (*Rom.* I). Et de quo dicitur : *Spiritus quidem promptus, caro autem infirma* (*Matth.* XXVI). Sed quoniam adhuc dicit : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (*Rom* VIII) : et adhuc talibus dicitur : *Vivificabit et mortalia corpora vestra propter spiritum manentem in vobis* : nondum est holocaustum; erit autem, *cum absorbetur mors in victoria*, cum ei dicitur : *Ubi est, mors, contentio tua ; ubi est, mors, aculeus tuus ?* (*I Cor.* XV). Nunc ergo, inquit, non solum omnis creatura, id est, cum corpore, sed etiam nos ipsi primitias habentes Spiritus, id est, nos animæ qui etiam primitias mentes nostras obtulimus Deo, in nobis ipsis congemiscimus, id est, præter corpus adoptionem exspectantes redemptionem corporis nostri, id est, ut et ipsum corpus accipiens beneficium adoptionis filiorum, qua vocati sumus, totos nos liberos transactis omnibus molestiis ex omni parte Dei filios esse manifestet. (*Orig.*) Aliter autem quod dixit, *redemptionem corporis nostri*, ego arbitror quod totius Ecclesiæ indicetur corpus, sicut et alibi ait : *Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte* (*I Cor.* VI). Omne ergo corpus Ecclesiæ redimendum sperat Apostolus, nec putat posse, quæ perfecta sunt, dari singulis quibusque membris, nisi universum corpus in unum fuerit congregatum. Hoc est, quod singuli orantes pro omnibus oramus, ut veniat regnum Dei. Tunc enim erit liberatio corporis nostri, id est, omnium Christianorum. In corpore enim omnes significavit, quia *sumus alter alterius membra* (*Rom.* XII). [Amb.] Igitur per hæc quæ supra dicta sunt, ostendit quam vim creatura patiatur nostri causa; cum quando nos quibus obsequium ejus proficit, quique Dei Spiritum adjutorem habemus, ingemiscimus, ut hinc liberemur, ut promissa consequamur præmia. Quanto magis ergo creatura ingemiscit, quæ neque adjutorem habet Spiritum sanctum, neque in sua causa laborat : addicto hoc, quod ea quæ labore suo generat, ut alimentis servorum Dei proficiat, contra fas videt idolis immolari! Unde plus dolet, et optat citius liberari, sciens hoc ad injuriam proficere creatoris.

Spe enim salvi facti sumus. (Amb.) Hoc dicit, quia sperando quod promisit Deus in Christo nobis meritum fecimus, ut liberemur. Ergo in spe liberati sumus, quia non aliud futurum putamus quam credimus. *Spes autem quæ videtur non est spes*. Manifestum est non esse spem quæ videtur, sed quod non videtur; ac per hoc credentes præmiis afficiendi sunt, quia quæ non vident sperant. *Nam quod videt quis, quid sperat? Sed si quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus*. Dubium non est ea sperari quæ non videntur : exspectantur enim futura. Hæc exspectatio patientia est, quæ multum meretur a Deo; ut de die in diem exspectans cupiat venire regnum Dei, et non dubitet quia tradet. (*Orig.*) Quomodo autem in spe sit salus : spes vero non sit in his posita quæ videntur, sed quæ non videntur, jam superius edocuimus. Illud solum breviter addemus, quod ex his sermonibus, et ex illis in quibus dicit, *Non respicientes illa quæ videntur, sed quæ non videntur*, edocet nos in futuris bonis nihil eorum quæ nunc videntur, vel videri possunt, sperare debere, etiamsi cœlum videas istud visibile, etiamsi terram. Audi de his, quia *cœlum et terra præteribunt* (*Matth.* XXIV), visibilia enim sunt; et quod vides, quid

Digitized by Google

speras? Nihil ergo prorsus sperandum est in futuro ex his quæ videntur. *Oculus* enim *non vidit quæ præparavit Deus his qui diligunt eum* (*Isa.* LXIV; *I Cor.* II). Videt autem oculus cœlum et terram : non ergo oportet hoc quod videtur credi præparatum esse a Deo his qui diligunt eum; sed cœlum quidem, imo potius cœlos multo eminentiores et celsiores quam est istud firmamentum quod videri oculis potest. Sed et terra speranda est, non tamen hæc quæ arida dicitur, et oculis subjacet; sed illa erit mansuetorum terra, quam oculus non vidit. Evidens enim est Apostoli sententia, quæ docet non visibilia et corporalia speranda in futuris, sed spiritalia et æterna : quia *quæ videntur temporalia sunt*, et cum tempore finiuntur; *quæ autem non videntur æterna sunt* (*II Cor.* IV), quæ speranda Apostolus docet. Idcirco namque et ipsa corporis nostri reparatio ex corruptibili incorruptibilis, et ex mortali immortalis, et ex infirmitate in virtute restituitur, et ex animali corpore corpus efficitur spiritale, ut cum spiritale factum fuerit possit et jam invisibilibus perfrui bonis : quæ bona in præsenti sæculo non videntes, per spem speramus, per patientiam exspectamus.

Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram. Cum in superioribus dixisset, quia omnis creatura his qui in agone hujus vitæ sunt positi congemisceret et condoleret, hoc est collaboraret, viresque conferret, tum etiam seipsum Paulus ac sui similes proferre gemitus pro laborantibus memorasset, ut per hæc solarentur, in certamine positos cum viderent omnes sanctos universamque creaturam affectu secum laborare, gemitusque conjungere; addit nunc excelsius aliquid et sublimius. Ne, inquit, parvum putetis quod omnis nobiscum congemiscit et condolet creatura : ne parvum videatur quod nos ipsi gemimus pro laboribus vestris. Etiam divinæ ipsi naturæ erga agones nostros (vobiscum enim me quoque conjungo) inest quidam miserationis affectus, et ipse *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram.* (Ambr.) Adjuvat autem infirmitatem nostræ orationis, quoniam superius ingemiscere nos et precari liberationem memoravit, et in dolore positi, aut quæ longe futura dicta sunt mox fieri volumus, aut cito tolli, per quæ ad meritum pervenimus; et videmur imbecilla oratione precari, dum illi denegatur affectus [effectus]. Infirma est enim, qui contra rationem postulat : ac per hoc infirmitatem hanc a sancto Spiritu dato nobis adjuvari ostendit. Adjuvat autem, quia quæ aut ante petuntur quam peti debeant, aut sunt contraria, et non sinet fieri. (*Aug.*) Quod autem ait : *Similiter et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram : quid enim oremus, sicut oportet, nescimus*, manifestum eum de Spiritu sancto dicere; quod in consequentibus clarum est, ubi ait : *Quia secundum Deum interpellat pro sanctis.* Nos ergo *quid oremus, sicut oportet, nescimus*, duas ob res quod et illud : quod futurum speramus, et quo tendimus, nondum apparet; et in hac ipsa vita multa possunt nobis prospera videri quæ adversa sunt, et adversa quæ prospera. Nam et tribulatio quando accidit servo Dei, ad probationem vel emendationem videtur nonnunquam minus intelligentibus inutilis : sed si referatur ad illud quod dictum est : *Da nobis auxilium de tribulatione; et vana salus hominis* (*Psal.* LIX), intelligitur quia plerumque de tribulatione nos adjuvat Deus; et frustra salus optatur, quæ aliquando adversa est, cum delectatione et amore hujus vitæ implicat animam. Inde est illud : *Tribulationem et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi.* Cum enim dicit, *inveni* (*Psal.* CXIV), significavit utilem; non enim recte gratulamur nos invenisse, nisi quod quærebamus. Ergo *quid oremus, sicut oportet, nescimus.* Deus enim novit et quid nobis in hac vita expediat, et quid post hanc vitam daturus sit. *Sed ipse Spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus.* Gemere dicit Spiritum, quod nos gemere facit, charitate concitans desiderium futuræ vitæ, sicut dicit, *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum* (*Deut.* XIII), id est, ut scire vos faciat; non enim Deum aliquid latet. *Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus.* (Orig.) Interdum enim quæ contraria saluti sunt cupimus, infirmitate cogente. Sicut enim quis in ægritudine corporis positus non ea quæ ad sanitatem conducunt, sed ea quæ præsentis infirmitatis desiderium suggesserit, poscit a medico, ita et nos in hujus vitæ infirmitate languentes interdum a Deo petimus quod non expedit nobis. Denique ergo ipse Paulus qui hæc loquor ad vos, cum mihi propter sublimitatem revelationum ne extollerer datus fuisset a Domino angelus Satanæ qui me colaphizaret (*II Cor.* XII), ter Dominum rogavi, ut discederet a me, nesciens quid orarem : et ideo quia nesciebam secundum quod orarem, non me audivit Dominus, sed dixit mihi : *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* Sic ergo quid oremus, secundum quod oportet, nescimus. (*Amb.*) Est et aliquando superba et stulta petitio, sicut fuit duorum apostolorum Jacobi et Joannis, quibus incongrua et immensa petentibus dictum est : *Nescitis quid petatis* (*Matth.* XX).

Sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. (Amb.) Non humanis eloquiis postulare pro nobis dicitur Spiritus Domini, sed more naturæ suæ. Cum enim qui de Deo est, de Deo loquitur; eo more loquatur necesse est, quo ille loquitur de quo est. Nemo enim cum cive suo alia lingua loquitur. (*Greg.*) Hinc in Evangelio Dominus ait : *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret omnia quæcunque dixero vobis* (*Joan.* XIV). Nam Græca locutione paraclitus *advocatus* Latine dicitur, vel consolator. Qui idcirco advocatus dicitur, quia pro errore delinquentium apud justitiam Patris intervenit. Qui unius substantiæ cum Patre et Filio exorare pro delinquentibus perhibetur, quia eos, quos repleverit, exorantes facit. Unde et Paulus dicit, *Ipse enim Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Minor vero est qui postulat quam qui postulatur : quomodo ergo Spiritus postu-

Digitized by Google

lare dicitur qui minor non est? Sed ipse Spiritus postulat, quia ad postulandum eos quos repleverit, inflammat. Consolator autem idem Spiritus vocatur quia de peccati perpetratione mœrentibus, dum spem veniæ præparat, ab afflictione tristitiæ mentem levat. (*Orig.*) Sed videamus quid est, quod dicit : *Ipse Spiritus pro nobis interpellat.* Hoc enim Joannes Jesum facere designat, cum dicit : *Filioli, hæc scribo vobis, ut non peccetis; si autem et peccaverit aliquis nostrum, advocatum habemus apud Patrem iustum Jesum, qui et interpellat pro nobis* (*Joan.* II). Et hic Spiritus interpellat pro nobis. (*Aug.*) Quid est autem interpellat, nisi interpellare nos facit? Indigentis enim indicium est interpellare gemitibus; nullius autem rei esse indigentem fas est credere Spiritum sanctum. Sed ita dictus est interpellare, quia interpellare nos efficit, nobisque interpellandi et gemendi inspirat affectum, sicut illud in Evangelio : *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris qui loquitur in vobis* (*Matth.* X). Neque enim et hoc ita fit de nobis quasi nihil facientibus nobis. Adjutorium igitur Spiritus sancti sic expressum est, ut ipse facere diceretur, quod ut faciamus facit. Nam non esse intelligendum spiritum nostrum, de quo dictum est, *interpellat gemitibus inenarrabilibus*, sed Spiritum sanctum, quo nostra infirmitas adjuvatur, satis ipse demonstrat Apostolus. Inde enim cœpit, *Spiritus*, inquit, *adjuvat infirmitatem nostram;* deinde ista subjunxit : *Quid enim oremus, sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis.* (Cass.) Ad illam ignitam, et quæ ore hominum nec comprehendi nec exprimi potest, orationem ferventissimo corde quique digni raptantur. Nonnunquam mens quæ in illum verum puritatis proficit affectum, atque in eo jam cœperit radicari, solet hæc omnia simul pariterque concipiens, atque in modum cujusdam incomprehensibilis ac rapacissimæ flammæ cuncta pervolitans, ineffabiles ad Deum preces purissimi vigoris effundere, quas ipse Spiritus interpellans gemitibus inenarrabilibus ignorantibus nobis mittit ad Deum, tanta scilicet in illius horæ momento concipiens et ineffabiliter in supplicatione profundens, quanta non dicam ore percurrere profundens, sed ne ipsa quidem mente valeat alio tempore recordari. Et inde est quod in qualibet mensura quis positus, nonnunquam puras intentasque preces invenitur emittere, quia de illo primo et humili ordine, qui est super recordationem futuri judicii, is qui adhuc sub terroris est pœna ac metu examine constitutus, ita ad horam compungitur, ut non minore spiritus alacritate de observationis pinguedine repleatur, quam ille qui per puritatem cordis sui munificentias Dei perlustrans atque percurrens, ineffabili gaudio lætitiaque resolvitur. Incipit enim secundum sententiam Domini plus diligere qui sibimet ampliora cognoscit indulta. (*Orig.*) Hoc autem facit Spiritus juvans infirmitatem nostram. Quæ autem sit infirmitas nostra, ipse Dominus docet cum dicit : *Spiritus promptus, caro autem infirma* (*Matth.* XXVI). Igitur infirmitas nostra ex carnis infirmitate descendit. Ipsa est enim quæ concupiscit adversus spiritum : et dum concupiscentias suas ingerit, puritatem spiritus impedit, et sinceritatem orationis obfuscat. Sed ubi viderit Spiritus Dei laborare spiritum nostrum in adversando carni, et adhærendo sibi, porrigit manum, et adjuvat infirmitatem ejus : et velut magister suscipiens rudem discipulum, et ignorantem penitus litteras, ut eum docere possit et instituere, necesse habet inclinare se ad discipuli rudimenta, et ipse prius dicere nomen litteræ, ut respondendo discipulus discat, et fit quadammodo magister ipse incipienti discipulo similis ea loquens et ea meditans quæ incipiens loqui debeat ac meditari. Ita ergo et Spiritus sanctus ubi oppugnationibus carnis perturbari nostrum spiritum viderit, et nescientem quid orare debeat secundum quod oportet, ipse velut magister orationem præmittit, quam noster spiritus, si tamen discipulus esse sancti Spiritus desiderat, prosequatur. Ipse offert gemitus, quibus noster spiritus doceatur ingemiscere, ut repropitiet sibi Deum. Si vero Spiritus quidem doceat, et noster spiritus, id est, mens nostra non sequatur, suo vitio infructuosa ei fit magistri doctrina. Et istud Paulus mysterium intra hominem geri sciens, dicebat : *Nam si loquar linguis spiritus meus orat, sed mens mea sine fructu est* (*I Cor.* XIV) : spiritum suum dicens gratiam sancti Spiritus quæ a Deo hominibus datur. Unde et cohortans nos ut non habeamus infructuosum hoc sancti Spiritus beneficium, addit et dicit : *Quid est ergo? Orabo spiritu, orabo et mente : psalmum dicam spiritu, psalmum dicam et mente?*

Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis (Amb.) Manifestum est quia Deo, cui nihil tacitum est et ocultum, nota est precatio omnium spirituum; quanto magis sancti Spiritus, qui ejusdem utique substantiæ est, et loquitur non impulsu aeris, neque ut angeli, aut sicut cætera ex creaturis, sed sicut competit ejus divinitati! Deo ergo loquitur, cum nobis tacere videtur; quia et videt, cum non videatur, et hæc petit quæ scit Deo placere, et nobis prodesse. Tunc sane pro nobis interponit se idem Spiritus, cum scit nos per ignorantiam, non per jactantiam contraria postulare. (*Orig.*) Ostendit quidem a Deo non tam verba nostra in oratione quam cor mentemque perpendi. Ipse enim est qui scrutatur corda et renes. Quod autem secundo dicit, quia *Spiritus interpellat*, hoc est, quia edocet non minimam dispensationem etiam per Spiritum sanctum in omnibus geri. Quamvis enim unigenitus Filius Dei pro salute humani generis incarnatus et passus sit, et morte sua destruxerit mortem, et resurrectione reddiderit vitam, nihilo segnius tamen absque incarnatione magnifica geruntur etiam per Spiritum sanctum. Tantum est quod ille pro impiis mortuus est; sic enim et ipse Paulus ostendit cum dicit : *Adhuc enim Christus, cum infirmi essemus, secundum tempus pro*

Digitized by Google

impiis mortuus est; sanctus autem Spiritus non pro impiis jam interpellat, sed pro sanctis; et interpellat non secundum carnem, sed secundum Deum. Christus autem non secundum Deum mortuus dicitur, sed secundum carnem; et ideo non verbis offerre dicitur Spiritus interpellationes pro sanctis, sed *gemitibus*, et non communibus istis gemitibus, sed *inenarrabilibus*. Quomodo enim enarrari potest quod Spiritus Dei loquitur Deo? cum interdum ne ipse quidem noster spiritus quod sentit et intelligit sermone possit exponere.

Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. (Orig.) Si Spiritus, inquit, interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, et universa creatura congemiscit, et dolet usque nunc, quæ liberabitur tunc demum a servitute corruptionis, cum libertas gloriæ filiorum Dei advenerit, quomodo non competenter pronuntiabitur quia scimus quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum? In tantum enim omnia cooperantur in bonum et collaborant his qui diligunt Deum, ut et ipse Spiritus adjuvet, nec dedignetur divina natura dux esse itineris ad bonum. (*Aug.*) Sine Domino vel operante, ut velimus, vel cooperante, cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. De operante illo ut velimus dictum est : *Deus enim qui operatur in vobis et velle* (*Phil.* II). De cooperante illo cum jam volumus, et volendo agimus : *Scimus enim*, inquit, *quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* (*Rom.* VIII). Quid est omnia, nisi et ipsas terribiles sævasque passiones? Sarcina quippe quæ infirmitati gravis est, levis efficitur charitati. Talibus enim Dominus dixit esse suam sarcinam levem, qualis Petro fuit, cum passus est pro Christo, non qualis fuit, quando negavit Christum. Hæreticorum quoque inquietudine ut Scripturas vigilantius perscrutemur, unde ne oculi Christi noceant, eis possit occurri, tanquam de somno ignaviæ nostræ excitatur industria; ita per multiplicem gratiam Salvatoris etiam quod inimicus in perniciem machinatur, Deus convertit in adjutorium. *Quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* (Amb.) Qui etsi imperite fuerint precati, non illis oberit, quia propositum cordis illorum sciens Deus, et ignaviam non illis imputat qui adversa postulant, sed ea annuit quæ danda sunt Deum amantibus. Unde et Dominus ait : *Scit*, inquit, *Pater vester quid vobis opus sit antequam petatis ab eo* (*Matth.* VI). Hi ergo secundum propositum vocantur, quos credentes præscit Deus futuros sibi idoneos, ut antequam crederent scirentur.

Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui. (Aug.) Prædestinatio est, quæ sine præscientia non potest esse; potest autem esse sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe Deus ea præscivit quæ fuerat ipse facturus. Unde dictum est, *Fecit quæ futura sunt.* Præscire autem potest etiam quæ ipse non facit : sicut quæcunque peccata : quia etsi sunt quædam, quæ ita peccata sunt ut pœnæ sint etiam peccatorum, unde dictum est : *Tradidit illos Deus in reprobam mentem, ut faciant quæ non conveniunt*, non ibi peccatum Dei est, sed judicium. Quocirca prædestinatio Dei quæ in bono est, gratiæ est præparatio; gratia vero est ipsius prædestinationis effectus. (*Amb.*) Istos quos præscivit futuros devotos sibi, ipsos elegit ad promissa præmia capessenda; ut hi qui credere videntur, et non permanent in fide cœpta, a Deo electi negentur, quia quos Deus elegit, apud se permanent. Est enim qui ad tempus eligitur, sicut Saul et Judas, non de præscientia sed de præsenti justitia. (*Orig.*) Illud autem quod ait, *conformes fieri imaginis Filii sui*, volo requirere cujus formæ conformes fieri dicantur. Legimus enim Filium Dei aliquando in forma Dei, aliquando in forma servi esse positum. Cui ergo formæ harum duarum conformes dicat Apostolus futuros eos qui diligunt Deum, et quibus omnia cooperantur in bonum, non otiosi mihi videtur esse discriminis. Arbitror ergo secundum ea quæ in aliis idem Paulus designat, ubi dicit : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (*Gal.* IV), formari in his qui ad perfectionem tendunt Christum dicat, secundum hoc quod Verbum est, ut eis Verbi Dei sinceritas ad purum informetur, et secundum hoc quod veritas est, ut veritas in eis absque ullius fuci admistione consistat et secundum hoc quod sapientia est, ut sapientia Dei in eis sit, illa quam inter perfectos loquitur Paulus pura et absque ullo erroris diverticulo conservetur. Sic et secundum omnia quæ Christus est, vel justitia vel sanctificatio vel cæteræ quæquæ virtutes, si in eis formentur ad liquidum, isti videbuntur ad illam formam, qua in forma Dei est, conformes imaginis esse effecti (*Rom.* VIII). Si vero adhuc quis in initiis conversetur, *initium* autem *sapientiæ timor Dei est* (*Eccles.* I, *Psal.* CX), ut in timore adhuc positus prima cultus Dei elementa suscipiat secundum formam servi, quam suscepit ad hoc ut rudes et ignaros timorem Dei doceret, conformes fieri intelligendi sunt hi qui prima initia in Dei timore suscipiunt. (*Aug.*) Potest et sic accipi ut quemadmodum nobis ille mortalitate, ita nos illi efficiamur immortalitate conformes : quod quidem et ad ipsam resurrectionem corporum pertinet. (*Orig.*) De eo autem quod dixit *præscivit*, *et prædestinavit*, puto quod sicut non de omnibus dixit, qui prædestinati sunt; ita nec de omnibus dixit, quos præscivit ac prædestinavit. Non enim secundum communem vulgi opinionem putandum est bona malaque præscire Deum; sed secundum Scripturæ sanctæ consuetudinem sentiendum est. Observet enim qui studiosus est in Scripturis, sicubi invenit Scripturam dicere, quia malos præscierit Deus, sicut in præsenti loco de bonis manifeste dicit, *quia quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui.* Si enim quos præscivit, hos et prædestinavit conformes esse imaginis Filii sui, nullus autem malus conformis potest esse imaginis Filii Dei, manifestum est quia de

Digitized by Google

bonis tantum dicit, Præsciit quos et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui : cæteros vero non modo : præscire, sed nescire quidem dicitur Deus. *Novit* enim *Dominus eos qui sunt ejus*. Ad eos autem qui non sunt digni ut sciantur a Deo, Salvator dicit : *Discedite a me, quoniam nunquam cognovi vos, operarii iniquitatis* (*Luc.* XIII). Sic ergo etiam in præsenti loco, quos præsciit Deus, ipsos et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui; cæteros autem præscire non dicitur : non quod aliquid latere possit illam naturam quæ ubique est, et nusquam deest; sed quia omne quod malum est, scientia ejus vel præscientia habetur indignum.

Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. (Aug.) Quod autem dicit, *Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*, satis docet aliter intelligendum Deum nostrum, aliter primogenitum. Nam ubi unigenitus dicitur, fratres non habet, et naturaliter est Filius Dei, Verbum in principio, per quod facta sunt omnia. Secundum susceptionem autem hominis et incarnationis dispensationem, per quam nos etiam non naturaliter filios in adoptionem filiorum vocare dignatus est, primogenitus dicitur cum adjunctione fratrum. Ubi enim primus dicitur, non utique solus, sed consecuturis fratribus, in id quo ipse præcessit. Unde et alio loco primogenitum eum a mortuis dicit, ut sit in omnibus ipse primatum tenens. Resurrectio enim mortuorum ut jam non moriantur, ante illum nulla; post illum autem multorum sanctorum est, quos fratres non confunditur appellare propter ipsam communicationem humanitatis. Primogenitus utique a mortuis secundum eumdem Apostolum, qua morte seminata est caro ejus in contumelia, resurrexit in gloria, secundum hanc imaginem filii, cui per immortalitatem conformamur, in corpore etiam illud agimus, quod item dicit idem Apostolus : *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est* (*I Cor.* XV), ut scilicet qui secundum Adam mortales fuimus, secundum Christum immortales nos futuros fide vera et spe certa firmati teneamus. Sic enim nunc eamdem imaginem portare possumus, nondum in visione, sed in fide; nondum in re, sed in spe. (*Ambr.*) Recte igitur primogenitus dicitur, qui ante omnem creaturam non factus, sed natus est : ad cujus exemplum Deus homines in filios sibi adoptare dignatus est. Est et primogenitus in regeneratione Christus; est et primogenitus ex mortuis, cujus natura ignoratur; est et primogenitus post victoriam ascendens in cœlos. Primogenitus igitur in omnibus frater noster dicitur, quia homo dignatus est nasci : Dominus vero est quia Deus noster est, sicut dixit propheta Jeremias : *Hic est Deus noster*.

Quos autem prædestinavit, hos et vocavit : et quos vocavit, hos et justificavit : quos autem justificavit, illos et glorificavit. (Aug.) Quod autem ait, *quos vocavit, ipsos et justificavit*, potest moveri et quæri, utrum omnes qui vocati sunt justificentur. Sed alibi legimus : *Multi vocati, pauci autem electi* (*Matth.* XX). Tamen quia ipsi quoque electi utique vocati sunt, manifestum est non justificatos nisi vocatos, quanquam non omnes vocatos, sed eos *qui secundum propositum vocati sunt*, sicut superius dixit. Propositum autem Dei accipiendum est, non ipsorum. Ipse autem exponit quid sit secundum propositum, cum dixit : *Quoniam quos ante præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii ejus*. Non enim omnes qui vocati sunt, secundum propositum vocati sunt : hoc enim propositum ad præscientiam et prædestinationem Dei spertinet; nec prædestinavit aliquem, nisi quem præscivit crediturum et secuturum vocationem suam, quos et electos dicit. Multi enim non veniunt, cum multi vocati fuerint : nemo autem venit qui vocatus non fuerit. (*Orig.*) Supra dixit, *Quos præscivit, hos prædestinavit* : et nunc addit, *Quos autem prædestinavit, illos et vocavit et quos vocavit, illos et justificavit*. Et si *præscivit* et *prædestinavit* communi opinione sentiamus, videbitur utique qui justificatus est, propterea justificatus esse quia vocatus est, et qui vocatus est, propterea justificatus esse quia prædestinatus est, et qui prædestinatus est, propterea prædestinatus esse quia præcognitus est, et rursum e contrario intelliges. Si quis autem justificatus non est, ideo non est justificatus, quia non est vocatus; et qui vocatus non est, ideo vocatus non est, quia non est prædestinatus; et qui prædestinatus non est, ideo non est prædestinatus, quia non est præcognitus. Et vide in quam absurdam sententiam decidant hi qui præscientiam Dei in hoc accipiunt tantum, quasi qui ea quæ postmodum futura sunt ante prænoscat. Invenitur enim secundum hoc quod supra exposuimus, non præscisse [*Ms.*, præsciit se] Deus quos non prædestinavit. Et rursum si ad communem referatur intelligentiam, hoc quod dicit, *quia quos vocavit, illos et justificavit*, ingentem fenestram patefaciamus his qui negant esse in hominis potestate ut salvus fiat. Aiunt enim : Si Deus quos præsciit, illos et prædestinavit; et quos prædestinavit, illos et vocavit; et quos vocavit, illos et justificavit : nihil culpæ habent hi qui non justificabuntur, quia nec vocati sunt, nec prædestinati, nec præcogniti. Tum etiam illud nobis aperte adversatur, quod non omnes qui vocantur, etiam justificantur. Nam et Judas apostolus vocatus est, sed non est justificatus. Quod si justificatum eum contendat aliquis eo ipso quo vocatus est, non est certe glorificatus. Sed et illi de quibus dicit Apostolus, *quia naufragaverunt a fide* (*I Tim.* I), vocati quidem fuerant, sed non sunt justificati. Et secundum Evangelii parabolas (*Luc.* XIV), illi ad quos missi fuerant servi, et excusaverunt se, vocati fuerant, sed non justificati; et ille qui ingressus convivium regis (*Matth.* XX) non habuit vestem nuptialem, vocatus est, sed non est justificatus. Cum ergo hæc singula ita se habeant, quomodo videbitur verus esse sermo Apostoli, quem vel de prænoscendo, vel de prædestinando, vel de vocando, vel etiam de justificando memoravit? Sed ego secundum ea quæ supra exposuimus, quomodo noscat vel prænoscat Deus, ad consuetudinem Scripturæ redeundum puto, quæ vernacula

Digitized by Google

quadam appellatione in hoc sermone, id est, in cognoscendo uti solet: velut cum dicit: *Cognovit autem Adam uxorem suam* (*Gen.* IV), pro eo ut dicat, admistus est uxori suæ. Et iterum de Rebecca dicit: *Virgo erat, vir non cognoverat eam* (*Gen.* XXIV). Sed et de filiis Levi dicitur, cum prævaricatores punirent, *quia non cognoverit unusquisque patrem suum aut matrem suam* (*Lev.* XIX). In quo sine dubio hoc ostenditur, quia non junxit affectum suum et amorem cum patre vel matre. Sed et multa secundum hunc sensum in Scripturis de cognoscendo invenies dictæ et ideo etiam in præsenti loco constat Apostolum secundum Scripturæ sacræ consuetudinem cognoscendi posuisse sermonem, ut illos ostenderet præcognitos a Deo, in quibus, sciens quales essent, amorem suum Deus, affectumque posuisset, secundum illud quod scriptum est: *Cognovit Dominus eos qui sunt ejus:* cum utique quantum ad istam communem scientiam pertinet, Deus non solum eos qui sui sunt, sed et eos qui errant a se non ignoret. Sed cognovisse suos dicitur, hoc est, in dilectione habuisse sibique sociasse. Ita ergo *quos præsciit Deus, illos et prædestinavit, et quos prædestinavit, illos et vocavit, et quos vocavit, illos et justificavit.* Superest nobis adhuc illius quæstionis solutio, quomodo *quos vocavit, illos et justificavit*, cum secundum ea quæ supra diximus constet multos esse vocatos, paucos autem electos. Sed videtur mihi esse quædam vocationis differentia, secundum illud quod in superiore capitulo exposuimus, quia omnes quidem vocati sunt, non tamen omnes *secundum propositum* vocati sunt. Nam hi qui secundum propositum bonum, et bonam voluntatem quam circa Dei cultum gerunt, vocantur, ipsi sunt qui *secundum propositum* vocati dicuntur: et isti sunt qui vocati justificantur. Bono enim eorum proposito deerat sola vocatio. Hi vero qui non habent bonum fixumque propositum, vel erga divinum cultum, vel erga opus bonum, vocantur quidem et ipsi, ne eis excusatio relinquatur, et hæc ipsa possint causari cum judicantur. Quia et nos si vocati fuissemus, potuissemus utique justificari, et non solum justificari, sed et glorificari. Ideo ergo vocantur quidem et ipsi; sed quasi in petrosa seminetur semen, cito quidem exoritur; increscente autem tribulationum sole, quia non habent altam radicem boni propositi, continuo arescunt et pereunt. Et ipsi sunt de quibus dicit Apostolus: *Qui naufragaverunt a fide* (*I Tim.* I). Quos ergo vocavit, id est, quos secundum propositum boni vocavit, illos et justificavit. Quod et si secundum propositum ad Deum referatur, hoc est, ut secundum propositum Dei, qui sciens in eis religiosam mentem, et salutis inesse desiderium, vocati dicuntur, non videbitur his quæ exposuimus etiam hoc esse contrarium. Hoc ergo pacto neque in præscientia Dei vel salutis vel perditionis nostræ causa consistit; neque justificatio ex sola vocatione pendebit, neque glorificari de nostra penitus potestate sublatum est. Nam et si communi intellectu de præscientia sentiamus, non propterea erit aliquid, quia id scit Deus futurum: sed quia futurum est, scitur a Deo antequam fiat. Nam et si, verbi gratia, fingeremus Deum non prænoscere aliquid, futurum sine dubio erat quod est, ita ut est: ut puta, Judas proditor factus est, et hoc ita futurum prophetæ prædixerunt. Non ergo quia prophetæ prædixerunt, idcirco prodidit Judas; sed quia futurus esset proditor, ea quæ ille ex propositi sui nequitia gesturus erat prædixerunt prophetæ: cum utique Judas in potestate habuisset ut esset similis Petro et Joanni, si voluisset: sed elegit pecuniæ cupiditatem magis quam apostolici consortii gloriam: et hanc ejus voluntatem futuram prævidentes prophetæ, librorum tradidere monumentis. Ut autem scias quia non in præscientia Dei unicuique salutis causa ponitur, sed in proposito et actibus suis, vide Paulum verentem ne forte cum aliis prædicaverit, ipse reprobus efficiatur, macerare corpus suum, et subjicere servituti. Adhuc adversum eos qui nobis hujusmodi quæstiones movent, etiam hæc possumus dicere: Si quos præscivit, illos et prædestinavit; non autem omnes prædestinavit; ergo non omnes præsciit: et secundum eos, erunt aliqua quæ ignoret Deus. Si vero prænoscere secundum hoc accipiatur quod supra diximus, hoc est, in affectum recipere sibique sociare, verum erit quia sicut non omnes prædestinavit, ita neque omnes præcognovit. Sic enim et Jesus dicitur non cognovisse peccatum. Nunquidnam dicemus quia nescierit Jesus quid esset peccatum, hoc est, quia nescierit homicidium peccatum esse, vel adulterium, vel furtum, et his similia? An hoc est quod dicitur nescire peccatum, quia peccato se non miscuit, neque adhæsit ei peccatum? Sic et alibi scriptum est: *Qui servat mandatum, non agnoscet verbum malum*, hoc est, non recipiet verbum malum, non credet, non libenter audiet, neque admittet ingredi mentem suam. Quos ergo secundum hunc locum præscit Deus, illos et prædestinat; et quos prædestinat, illos et vocat, ea vocationis distinctione qua diximus: et quos vocat, illos et justificat; et quos justificat, illos et glorificat. De glorificatione possumus et in præsenti sæculo secundum illud intelligere, quod dicit Apostolus: *Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, eadem imagine transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini spiritus.* Est ergo et hæc gloria quam justificati quique in præsenti vita percipiunt; est et illa quæ speratur in futuro, cum corpus hoc humilitatis nostræ quod *seminatur in contumelia, surget in gloria:* et cum *sicut alia gloria solis, alia gloria lunæ, et alia gloria stellarum, et stella ab stella differt in gloria, ita erit et resurrectio mortuorum.*

Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam Filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit? (Orig.) Deus quomodo pro nobis sit manifestum est ex his quæ supra exposuit, id est, quod Spiritus Dei habitat in nobis; et quod Spiritus Christi, vel Christus in nobis est; vel

Digitized by Google

quod Spiritus ejus, qui suscitavit Christum ex mortuis, habitat in nobis; vel quod Spiritu Dei agimur, vel quod spiritum adoptionis accepimus; vel quod sumus filii Dei et hæredes, et cohæredes Christi; vel quod primitias Spiritus accipimus; vel quod ipse Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; vel quod universa creatura nobis congemiscit et condolet; vel quod omnia nobis cooperantur in bonum diligentibus Deum; vel quod secundum propositum vocati sumus, et præcogniti, et prædestinati, et justificati, et glorificati. Horum etenim omnium veluti anacephaleon [epilogum] faciens, et simul omnia repetens, ait : *Quid ergo dicemus ad hæc?* Hoc est, ad hæc omnia quæ supra diximus : quia si sic Deus pro nobis est, ut hæc nobis cuncta concesserit, quis esse adversum nos poterit? Non qui omnino neminem nobis esse dicat adversarium : alioquin quomodo stabit illud quod dictum est a Petro : *Adversarius vester diabolus sicut leo rugiens circuit, quærens quem devoret?* Sed hoc est quod ostendit, quia Deo agente pro nobis, contemptibilis et nullus efficitur adversarius noster. Similiter autem et David dicit : *Dominus illuminatio mea et salvator meus, quem timebo? Dominus defensor vitæ meæ, a quo trepidabo?* Non ergo nullum dicit esse quem metuat, et qui adversetur ei; sed quamvis, inquit, *appropient super me ut edant carnes meas qui ambulant inimici mei*, tamen, Domino defendente vitam meam, *infirmati sunt et ceciderunt*. Dat præterea indicium maximum ingentis erga nos amoris Dei, qui in tantum nos, inquit, dilexit ut nec proprio Filio pepercerit; sed pro nobis omnibus ad passionem tradiderit eum. Et ut majore nos admiratione constringeret, addidit sermonem ingentis arcani conscium dicens, quia proprio Filio non pepercit. Dixerat enim superius, quia etiam nos qui spiritum adoptionis accipimus, filii Dei sumus. Ne ergo communi ista appellatione filiorum unum aliquem ex his tradidisse putaretur qui in filios videbantur asciti, addidit *proprio Filio*, ut eum qui solus ex ipso Deo ineffabili nativitate generatur, ostenderet. Pro nobis ergo omnibus tradidit illum, non illa traditione qua scriptum est : *Tradet autem frater fratrem in mortem, et parentes filios* : sed tradidisse eum dicitur hoc ipso quod cum in forma Dei esset, passus est eum exinanire seipsum, et formam servi suscipere, et usque ad mortem crucis pervenire : ut in ipso omnibus exemplum obedientiæ poneret, et viam resurrectionis mortuis aperiret. Pro omnibus ergo tradidit eum : non solum pro sanctis, non solum pro magnis, sed et pro minimis, et pro omnibus omnino qui sunt in Ecclesia tradidit Filium proprium Pater : et ideo etiamsi minimorum aliquem et infirmorum lædat quis, percutiens ejus infirmam conscientiam, in Christum peccare dicitur, quoniam quidem scandalizat animam pro qua Christus mortuus est. Quia ergo pro omnibus nobis tradidit Filium Pater, nullus omnino, ne minimus quidem qui est in Ecclesia, contemnendus est : et ideo Dominus ipse dicebat : *Si quis scandalizaverit unum ex pusillis istis minimis, expedit molam asinaria ligari circa collum ejus, et præcipitari eum in mare, quam scandalizet unum ex his.* Deus ergo qui nos pretiosos proprii Filii pro nobis pretiosum fundendo sanguinem fecit, quomodo *non cum ipso omnia nobis donabit?* Nihil est enim, sive visibilis, sive invisibilis, creaturæ quod Filio possit adæquari. Nullo enim pacto creatori suo creatura potest conferri. Et si creator ipse donatus est nobis, quomodo non cum ipso nobis omnis creatura donabitur? quamvis sermo hic dupliciter possit intelligi, id est, quod *cum illo omnia donavit*. Nam et hoc potest videri quod si habemus in nobis Christum secundum hoc quod Verbum et sapientia, et veritas, et justitia, et pax est, et cætera omnia quæ de eo scripta sunt cum hac plenitudine virtutum nobis omnia donabuntur, ut jam non unum ex omnibus creaturis, et parvum terræ hunc locum quem nunc videmur habitare, teneamus : sed omnia quæcunque creavit Deus visibilia et invisibilia, occulta et manifesta, temporalia et æterna cum Christo pariter habeamus. Potest autem et alio modo sic intelligi quod dixit : *Cum ipso omnia nobis donabit*, hoc est, ipsi quidem ut hæredi, nobis vero cohæredibus ejus pariter cum ipso universa perfrui dabitur creatura.

Quis accusabit adversus electos Dei? (Ambr.) Neminem audere, nec posse judicium, et præscientiam Dei in nobis retractare apertum est. Quis est enim qui possit hæc quæ Deus probat, improbare, cum nemo æqualis sit Deo? *Deus qui justificat.* Hoc in Isaia propheta est, quod hic quasi suum ponit; quia nemo est alius qui quod probat Deus arguat. Aut ne forte ipse nos accuset, sed non potest quod justificat, accusare. *Quis est qui condemnet? Christus Jesus qui mortuus est, imo qui et surrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Deum, quia nos justificat, accusare nos negat : Christum autem damnare nos non posse, quia eo affectu diligit nos, ut moreretur pro nobis, et resurgens semper causas nostras agat apud Patrem. Cujus postulatio contemni non potest, quia in dextera Dei est, hoc est, in honore quod Deus est; ut de Deo Patre securi, et Christo Filio ejus qui judicaturus est, in fide ejus lætemur. Hinc illud est quod dicit Petro apostolo (*Luc.* XXII) : *Ecce expostulavit Satanas, ut vos ventilet ut triticum; ego autem rogavi pro te, ne deficiat fides tua.* (Orig.) Videtur enim mihi quod ait, *Quis accusabit electos Dei?* de diabolo dicere. Nullus enim ita electus et ita magnus, quem ille non audeat accusare, nisi illum solum qui peccatum non fecit, qui et dicebat : *Nunc venit princeps hujus mundi, et in me nihil invenit* (*Joan.* XII). Sed quamvis ille exeras nequitiam propositi sui, Deo justificante et delente sicut nubem iniquitatem electorum suorum, et sicut caliginem peccata eorum, et a prioribus delictis eos dealbante ut nivem, et sicut lanam candidam faciente (*Isa.* I), quid proficiat accusator? Sed et cum Christus pro eis mortuus sit, imo potius a mortuis resurrexit, et iste a dextris Patris, et interpellet pro eis, quis eos poterit condemnare? In superioribus, *Sanctus Spiritus interpellat*, inquit, *pro no-*

Digitized by Google

bis gemitibus inenarrabilibus; hic *Christus Jesus, qui mortuus est, et resurrexit*, ipse *interpellat pro nobis*. Deus qui proprium Filium tradidit pro nobis, ipse justificat electos : quis erit ultra qui audeat condemnare? Sed diligentius intuere quomodo Apostolus nusquam in sermonibus suis ab insita sibi cautela discedat : Non dixit. Quis accusabit adversum vocatos, sed *adversum electos*. Nisi enim fueris electus, nisi in omnibus te exhibueris probabilem Deo, habebis accusatorem. Si enim causa tua mala est, si te tuum crimen astringit, quid tibi proderit advocatus, etiamsi Jesus sit qui interpellat. Jesus enim veritas est : non potest ergo pro te veritas fallere. In hoc tibi opitulabitur advocatus, ne accusatoris calumniis involvaris, ne tibi præterita peccata, quæ per baptismum deleta sunt, imputentur. Si vero post hæc iterum delinquas, nec ullis hæc pœnitentiæ lacrymis diluas, accusatori tuo criminandi te materiam dabis. Et quamvis Jesus interpellet pro nobis, non potest tamen dicere Jesus tenebras lucem esse, neque amarum dulce. Si ergo vis vincere cum judicaris, fac quod de justo scriptum est : *Dispone sermones tuos in judicio* (*Psal.* CXI); *Præpara opera tua ad exitum; Memento novissimorum tuorum, et in æternum non peccabis* (*Eccli.* VII) : ne tibi contingat illud quod de quodam scriptum est : *Cum judicatur, exeat condemnatus* (*Psal.* CVII). Vide quomodo audias, quia Jesus *interpellat pro nobis*. Ipse est enim, de quo et alibi scriptum est, *quia Pater neminem judicat, sed omne judicium dedit Filio* (*Joan.* V); et sicut ipse est hostia et sacerdos, et ipse est in forma servi et in forma Dei, sic ipse et advocatus et judex. (*Ambr.*) Hoc ergo modo interpellat pro nobis Salvator; sciens enim impudentiam et altitudinem adversarii nostri, cum se commovet adversum nos, si non ei assentiamus, Salvator interpellat pro nobis, ne aliquid violenter præsumat circa nos, ut arceatur insolentia ejus. Hac causa tamen dicitur Filius interpellare, cum ipse agat totum, et æqualis sit Deo Patri; et quia unus dicitur Deus, ne Pater et Filius singularis, vel unio putaretur, ad personarum distinctionem sic loquitur Scriptura, ut et Filium non disparem tradat : et Patrem, quia Pater est, et quia ab ipso sunt omnia, præferat. (*Greg.*) Unigenito enim Filio pro homine interpellare est apud coæternum Patrem seipsum hominem demonstrare; eique pro humana natura rogasse est eamdem naturam in divinitatis suæ celsitudinem suscepisse. Interpellat igitur Dominus pro nobis non voce, sed miseratione, quia quod damnari in electis noluit, suscipiendo liberavit. Adjutor ergo quæritur, ut desiderium exaudiatur, quia nisi pro nobis interpellatio mediatoris intercederet, ab aure Dei procul dubio nostrarum precum voces silerent.

Quis ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? sicut scriptum est : Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis : sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. (*Aug.*) Quod ergo dicit, *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, angustia, an persecutio?* et cætera, ex superiore pendet, ubi ait, *Si tamen compatimur, ut et glorificemur; existimo enim quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*. Ad ipsam enim hortationem omnis hujus loci intentio directa est, ne illi quibus loquitur persecutionibus frangerentur, si viverent secundum prudentiam carnis, qua temporalia bona appetuntur, et timentur temporalia mala. (*Orig.*) Pro his, inquit, omnibus, quæ supra enumeravimus, id est, quod jam non sumus in carne, sed in spiritu; et quod Spiritus Dei habitat in nobis; et quod Christus in nobis est, per quem corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita propter justificationem; et quod jam non sumus debitores carnis ut secundum carnem vivamus, quia spiritu actus carnis mortificavimus; et quod per spiritum adoptionis filii Dei effecti sumus, et si filii, etiam hæredes Dei, cohæredes autem Christi; et quod universa creatura congemiscit nobis et condolet, revelationem filiorum Dei exspectans; et quod diligentibus nobis Deum omnia cooperantur in bonum; et quod præscivit et prædestinavit nos conformes imaginis Filii sui, qui secundum propositum vocati sumus : cum pro his, inquit, omnibus beneficiis quæ consecuti sumus, fixi et radicati sumus in charitate Dei, quis nos ab ea poterit separare? Tribulatio si venerit, dicemus ad Deum : *In tribulatione dilatasti me* (*Psal.* IV). Angustia si fuerit mundi, et ex necessitate corporis veniens, sapientiæ Dei, et scientiæ latitudinem requiremus, in qua non angustare non potest mundus. Redibo enim ad Scripturarum divinarum amplissimos campos : intellectum verbi Dei spiritalem requiram, et nulla me in eo coarctabit angustia. Per largissima enim spatia intelligentiæ mysticæ et spiritalis equitabo. Persecutionem si patiar, et confitear Christum meum coram hominibus, certus sum quia et ille me confitebitur coram Patre suo qui in cœlis est (*Matth.* X). Fames si adfuerit, turbare me non potest : habeo enim panem vitæ qui de cœlo descendit, et reficiet animas esurientes : nec aliquando potest panis iste deficere; est enim perfectus et æternus. Nuditas me non confundit : indutus sum enim Dominum nostrum Jesum Christum, et habitaculum nostrum, quod de cœlo est, superindui spero. *Oportet enim hoc mortale induere immortalitatem, et corruptibile hoc induere incorruptionem* (*I Cor.* XV). Periculum non timebo : *Dominus enim illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Dominus defensor vitæ meæ, a quo trepidabo?* (*Psal.* XXVI.) Gladius terrenus terrere me non potest : habeo enim fortiorem mecum *gladium spiritus, quod est verbum Dei* (*Ephes.* VI); et mecum est *vivens et efficax sermo Dei*, qui est *penetrabilior omni gladio utrinque acuto* (*Hebr.* IV). Si ergo gladius mundi venerit super cervices meas, majorem mihi ad Deum conciliat charitatem. Dicam

Digitized by Google

namque ad eum, quia *sicut scriptum est : Propter te mortificamur tota die : æstimati sumus ut oves occisionis.* Non enim mihi sufficit una hora mori pro Christo, vel cruciari, sed *tota die*, hoc est, omni vitæ meæ tempore. Si enim totam vitam meam in persecutionibus et periculis agam, dicam, *quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Breve est enim hujus vitæ tempus, et exiguum quod in persecutionibus ducimus : æternum vero et perpetuum quod exspectamus in gloria. Et ideo *in his*, inquit, *omnibus superamus*, non nostra virtute, *sed per eum qui dilexit nos.* Dum enim in illius amore pendemus, sensum doloris non recipimus. Illius enim charitas qua nos dilexit, et nostrum ad se rapit affectum, cruciatum corporis, et dolorem sentire nos non facit. Ideo ergo in his omnibus superamus.

Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque alia creatura poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. (Orig.) Duos videtur ordines Apostolus ostendisse eorum qui hominibus tentationes suscitare consueverunt. Et in his quidem quæ prius disseruimus, humanarum tentationum intelligitur ordo descriptus : de quibus etiam Corinthiis dicebat, utpote quia majora ferre non poterant : *Tentatio vos non apprehendat nisi humana : fidelis autem Deus, qui non permittet vos tentari supra id quod potestis* (*1 Cor.* x). Nunc vero in his sermonibus, quos habemus in manibus, non humanas tentationes indicat, sed majores humanis. Et ideo puto quod in prioribus cum enumerasset singula quæque, ad ultimum dicit : *Sed in his omnibus superamus.* In his vero secundi ordinis tentationibus non ita confidenter dicit, *superamus*, sed valde tenuiter ait, *quia nihil eorum poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu.* De humanis enim tentationibus, tanquam parvis et levibus, confidenter nos eas superare pronuntiat ; illas vero superiores et plus quam humanas, etiamsi superare et prosternere non valemus : hoc enim solius Christi opus est, qui exuit principatus et potestates *triumphans eas in semetipso* (*Coloss.* ii) : tamen et hoc in victoriæ loco est, si cum omnes in nos impugnationum suarum machinas torserint, a charitate tamen Dei nos separare non valeant. Sed jam tentemus singula discutere, et quid de unoquoque sermone Apostoli sentiendum sit, pro viribus aperire. Quamvis altiora in his contigisse videatur Apostolus quam expositionis nostræ sufficit virtus, vel ratio brevitatis admittit, requiramus tamen si omnia ista quæ enumeravit Apostolus, an quædam ex ipsis, hoc studii vel intentionis gerant, ut humanas animas a charitate Dei separare contendant, et propterea moliantur in nos cuncta quæ patimur. (*Aug.*) Ait ergo, *certus sum enim*, non dixit, Opinor enim ; plena fide tenuit, *quod nec mors* ulla, *nec vita* temporalis promissa, nec cætera sub-

A sequentia possunt credentem a charitate Dei detorquere. Nemo ergo separat, nec qui minatur mortem, quia qui credit in Christo, licet moriatur, vivet ; neque qui pollicetur vitam : quia ille dat vitam æternam. Nam temporalis vitæ pollicitatio æternæ vitæ comparatione contemnenda est. *Neque angelus* separat, *quia licet angelus*, inquit, *de cœlo descendat et annuntiet vobis, præterquam quod accepistis, anathema sit* (*Gal.* i). *Neque principatus*, id est, contrarius, quin exuit se ipse hos principatus et potestates, triumphans eas in semetipso. *Neque præsentia, neque futura*, id est, temporalia vel quæ delectant, vel quæ premunt, vel quæ spem dant, vel quæ incutiunt timorem. *Neque virtus :* et hic virtutem contrariam oportet intelligi, secundum quam dicit : *Nemo vasa*

B *fortis diripiet, nisi prius alligaverit fortem. Neque altitudo, neque profundum* (*Matth.* xii). Plerumque inanis curiositas earum rerum quæ inveniri non possunt, aut frustra etiam inveniuntur, sive in cœlo, sive in abysso, separat a Deo, nisi charitas vincat, quæ ad certa spiritalia non vanitate rerum quæ foris sunt, sed interno lumine invitat. *Neque creatura alia.* Quod duobus modis intelligi potest : aut visibilis creatura, quia et nos, id est anima creatura sumus, sed invisibilis ; ut hoc dixerit, quod nos non separat alia creatura, id est, amor corporum ; aut certe quia nos non separat alia creatura a charitate Dei, ex eo quod nulla creatura est alia inter nos et Deum, quæ se opponat, et a complexu ejus excludat. Supra humanas enim mentes, quæ ra-

C tionabiles sunt, jam nulla creatura, sed Deus est. (*Ambr.*) Hæc sunt omnia, quæ ad abductionem nostram a diabolo inferuntur, quæ idcirco memorat, ut muniat nos ; ut si advenerit, confidentes de spe et auxiliis Christi, armati fide adversus hæc repugnemus. Quid enim si mors illata fuerit, nonne lucrum est maximum occasionem invenire, qua citius eatur in regnum promissum ? Neque si præsens vita promissa nobis fuerit dignitate minuta, debet nos a spe beneficii Christi, quem scimus, quia non solum in futuro, sed in præsenti proderit nobis. Nec quidem si se angelus nobis ostendat ad seducendos nos, subornatus fallaciis patris sui diaboli, prævalere debebit adversum nos ; cum sciamus Christo, ut magni consilii angelo, nihil præponendum. Neque

D si virtus ab aliquo facta fuerit, sicut dicitur facta a Simone Mago, qui dicitur in aere sursum, ut populum Christi scandalizaret, volasse, fidem debebit minuere, scientium Salvatorem nube famulante susceptum ascendisse super omnes cœlos. Nec si in altitudinem se nobis ostendat, de qua dicit apostolus Joannes : *An ignoratis altitudinem Satanæ* (*Apoc.* ii) ? a devotione nos Domini Jesu debebit auferre, quem scimus descendisse de cœlo, ut terrena spiritalibus sociaret. Neque si per phantasiam, qua seducere meditatur, profundum nobis ostendat horrore mirandum, qua territi forte succumbamus illi : nec sic dignum est, ut Christo fidem frangamus, quem scimus nostri causa in profundum terræ de

Digitized by Google

scendisse, et morte pressa genus hominum liberasse. Neque si futura nobis spondeat, quæ promisit Evæ, ascensum dabimus illi, discreti a Christo, quem virtute et natura Deum credimus et scimus. Nec si arte et sublimitate astutiæ suæ aliam creaturam fingat ad horam, sicut finxerunt Jammes et Mambres palam Pharaone (*Exod.* VII); inconveniens est, ut per hoc a Deo creatore vero nos avocet, quem non ignoramus per Christum Filium suum creaturam condidisse in æternum existentem. Quibusdam videtur aliam creaturam dixisse de idolis; sed non est verum, quia hanc debuit significare, quam sub admiratione seductionis videretur fingere Satanas. Nam quis seducatur fidelium ad hæc, a quibus recessit manifestato errore? Sed hæc meditatur ac fingit, per quæ electos possit seducere. Nulla ergo sunt, quæ nos possint a charitate Dei separare, quæ est in Christo Jesu. Deus enim charitatem suam in Christo nobis ostendit, dum tradidit illum pro nobis.

CAPUT IX.

Dolet Apostolus de Judæorum obstinatione, quos promissione non esse frustratos ostendit, et ante gentes vocatos esse commemorat.

Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, quoniam tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ipse ego anathema esse a Christo pro fratribus meis. (Orig.) Veritatem dico in Christo, non mentior, et reliqua, usque *in sæcula.* Videns Paulus quod si secundum ea in quibus supra exposuit, nulla vi, cœlestibus vel terrestribus, præsentibus vel futuris adversantibus sibi, possit a Christi charitate separari, contrarium, et incredibile videretur quod nunc dicere proponebat, optare se a Christo, quem tam inseparabiliter diligebat, anathema fieri, hoc est, alienum effici, ne mendacii notam subire videretur, satisfactionem præmittit, ut nequaquam de ejus sermone dubitetur, et dicit: *Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto.* Sed videamus quare dixerit, *veritatem dico in Christo*, quasi ostendens esse aliquam veritatem quæ non sit in Christo. Et vide si possimus tali quidem modo veritatem quæ in Christo est, ab ea quæ non est in Christo distinguere: quia et alibi idem Paulus dicit: *Est veritas Christi in me, quia non mentior* (*II Cor.* XI). Veritas ergo Christi esse credenda est ibi, ubi et reliquæ virtutes quæ Christus esse describuntur, id est, ubi justitia, ubi pax, ubi est verbum Dei, ibi est et veritas Christi. Est autem verum et in injustitia: ut si verbi causa dicamus dæmonium illud Pythonis, quod in Actibus apostolorum refertur in ancilla quadam habitasse et clamasse post apostolos (*Act.* XVI), *quia hi servi Dei summi sunt, qui annuntiant hominibus viam Dei:* erat veritas in his verbis; verum enim erat quod dicebatur: sed non erat ista veritas in Christo; et propterea conversus ad eam Paulus dixit: *Obmutesce et exi ab ea.* Sed et illud veritas fuit quod dixit Caiphas: *Expedit vobis* A *ut unus homo moriatur pro populo, et non universa gens pereat* (*Joan.* XI); sed tamen ista veritas non est in Christo. Et ideo Apostolus ad distinctionem veritatis ejus quæ extra Christum est, se dicit in Christo loqui veritatem. Sed et hoc quod dicit, *Testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto*, similem mihi habere videtur intelligentiam. Reddit enim testimonium conscientia et gentibus, secundum quod in superioribus idem Apostolus ait: *Testimonium reddente eis conscientia et inter se cogitationum accusantium, aut etiam defendentium.* In illis ergo in quibus cogitationis suæ habent aliquid quod accusent, et conscientia ad testimonium venit, non potest dici quod pro malis actibus in Spiritu sancto conscientia testimonium reddat. In Apostolo B vero ubi cogitatio jam non habet quod accuset, recte conscientia in Spiritu sancto testimonium reddit. Vide tamen magnitudinem pectoris apostolici. A Dei charitate non potest separari: quod loquitur in Christo loquitur: quod in conscientia habet, Spiritu sancto continetur. Qui, quæso, cœli, qui throni, quæ amplissimæ virtutum cœlestium mentes tam amplis sedibus totam poterunt capere Trinitatem? *Quoniam*, inquit, *tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi meo.* Esto habeas tristitiam: esto dolorem capias de perditione fratrum tuorum, *qui sunt cognati secundum carnem:* nunquid eousque, ut optes anathema fieri a Christo? Et quid tibi prodest illorum salus, si tu a salute separeris? et quod salvabit alios, si ipse pereas? Non, inquit, ita est: sed ego C didici a magistro et Domino meo quod *qui vult animam suam salvam facere, perdet eam; et qui perdiderit eam, inveniet eam* (*Luc.* IX). [Hier.] Perspiciemus eamdem et Moysi et Pauli erga creditum sibi gregem affectum. Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus: mercenarius autem cum viderit lupum venientem, fugit quia non sunt ejus oves (*Joan.* X). Et hoc ipsum est dicere, *Optabam anathema esse a Christo*, et deleri me de libro quem scripsisti. Qui enim delentur de libro viventium, et cum justis non scribuntur, anathema fiunt a Domino. Simulque cerne Apostolum, quantæ charitatis in Christo sit, ut pro illo cupiat mori, et solus periro, dummodo omne in illo credat hominum genus. Perire autem non in perpetuum, sed in præsentiarum: qui enim perdide- D rit animam suam pro Christo, salvam eam facit. (*Orig.*) Quid ergo mirum, si Apostolus pro fratribus suis anathema fieri velit, qui sciat eum qui erat in forma Dei exinanisse se de ea, ac suscepisse formam servi, et factum esse pro nobis maledictum? Et quid mirum, si cum Dominus pro servis maledictum factus sit, servus pro fratribus anathema fiat? Hoc autem arbitror quod et Moyses, cum peccasset populus, dicebat ad Dominum: *Et nunc quidem remitte eis peccatum; sin autem, dele me de libro vitæ quem scripsisti* (*Exod.* XXXII). Quid ergo? Inferiorem vis Moyse Paulum videri? Ille se deleri petit de libro vitæ pro fratribus suis: Paulus non debet optare anathema esse pro fratribus suis? Sed fortasse dicat aliquis,

Digitized by Google

quod Moyses hoc offerens salutem populi meruit impetrare; Paulus vero optat quidem, sed non est auditus. Quid si ostendam tibi magis Paulum auditum esse quam Moysem? Omnes enim illi qui per Moysen exierant, de Ægypto, ceciderunt in deserto. Posteri vero eorum qui terram repromissionis acceperunt, etiam nunc vagantur ab ea exsules et extorres. Paulus vero audi quid dicat de Israel: *Nolo vos*, inquit, *ignorare, fratres, mysterium hoc, quia cæcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium subintraret, et sic omnis Israel salvus fieret* (*Rom.* XI). Vides ergo, quia exauditus est Paulus, et quia se obtulit anathema esse, salutem meruit fratribus, et ideo mihi videtur illa omnia præmisisse, quod nulla vi possit a Dei charitate divelli, ut cum se offerret anathema pro fratribus suis, non lapsum ejus possibilem judices, sed sicut ille, qui inseparabilis a patre est per naturam, et immortalis in mortem venit, et in infernum descendit, ita et iste imitando magistrum, cum separari a Christi charitate non possit, a Christo anathema fiat pro fratribus suis devotione utique, non prævaricatione. (*Ambr.*) Quoniam ergo superius contra Judæos loqui videtur, qui ex lege justificari se putant, nunc ut votum suum et affectum circa eos ostendat, teste conscientia sua, in Christo Jesu et in Spiritu sancto dicit se loqui, ut non velut inimico illorum fides haberi non possit. Ideo Christum et Spiritum sanctum quos nihil latet testes dat, et quorum testimonium reprobari non potest, qui sic perhibent testimonium Apostolo dum commendant eum virtute signorum, quæ faciebant per illum. Quia enim tam magnum præsidium est Christi, et præcipuam charitatem erga genus humanum ostendit, et dignatione ejus gloriosa et immortalia præmia promissa, ac per hoc dolet genus suum, quod est secundum carnem, quia incredulitate sua hoc perenni et salutari beneficio se privarunt. Ergo optabam ait, non opto, quia scit fieri non posse, ut tam honestum membrum nullo præcedente vitio abscinderetur a corpore Christiano. Affectum tamen et dilectionem circa genus suum ostendit. (*Orig.*) Quod autem cognati secundum carnem sint Paulo Israelitæ, expositione non indiget.

Quorum adoptio est filiorum. Adoptati enim sunt filii Israel a Deo tunc, « cum divideret Excelsus gentes et dispergeret filios Adam secundum numerum Angelorum, et facta est portio Domini Jacob, funiculus hæreditatis ejus Israel. » Ista est ergo adoptio filiorum. (*Ambr.*) Juste enim dolere se probat, quando prædicat laudem generis eorum, quia olim filii adoptati, affectum et gratiam Dei patris in irritum habuerunt; adjecit adhuc, ut et alios dolere pro his faciat dicens: *Et gloria et testamentum et legislatio, et obsequium et promissa, quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.* Tanta præconia nobilitatis, et dignitatis generis Judæorum et promissionum enumerat, ut omnibus pro his dolorem incutiat, quia non recipiendo salvatorem, prærogativam patrum et promissionis meritum perdiderunt, pejores gentilibus facti, quos prius, quia sine Deo erant abominabantur. Propensius enim malum est dignitatem perdidisse, quam non habuisse. (*Orig.*) Quod enim ait *gloria et testamentum*, de gloria latæ legis sæpe jam dictum est, sicut et ipse Apostolus dicit: *Si enim quod evacuatur per gloriam est*, hoc est Vetus Testamentum, *multo magis quod manet in gloria est* (*II Cor.* III), Evangelii scilicet prædicatio, sed quod dicit *testamentum et legislatio* unum fortasse dicere videatur. Lex enim quæ lata est ipsam etiam testamentum appellat. Sed ego hanc esse distinctionem puto, quod legislatio quidem una fuerit, et semel habita per Moysem; testamenta vero frequenter statuta sunt: quoties enim peccaverunt et abjecti sunt, toties exhæredati videntur, et rursum, quoties repropitiatus Deus revocavit eos, et in hæreditatem suæ possessionis adduxit, toties reparasse testamenta, et hæredes eos scripsisse credendus est. *Et obsequium et promissiones*, obsequium sacerdotalia dicit officia, *promissiones*, quæ patribus factæ sunt, et sperantur dandæ his qui per fidem filii dicuntur Abrahæ. Certum est tamen quod etiam secundum carnem ex ipso genere, hoc est, Israelitico, fuerint non solum patres, sed et Christus, sicut et « Propheta dicit, væ illis, quia caro mea ex ipsis est. » Cur autem *væ illis?* quia natus est Jesus « in ruinam et resurrectionem multorum (*Luc.* II), » et quia ab illis quorum caro erat, repudiatus est, et a gentibus a quibus ignorabatur susceptus est, sicut et per David dicit (*Psal.* XVII): *Populus quem non cognovi servivit mihi.* (Aug.) Quod autem dicit, *quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem*, et adjecit, *qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*, plenissima fide commendat, quod Deum nostrum secundum susceptionem carnis, filium hominis confitemur, et secundum æternitatem, et Verbum in principio, Deum benedictum super omnes in sæcula. Hujus autem confessionis Judæi quoniam partem tenuerunt, refelluntur a Domino: nam cum eos interrogasset (*Matth.* XXII), cujus filium dicerent esse Christum, responderunt, David, hoc autem secundum carnem est; de divinitate vero ejus quod Deus est, nihil responderunt. Ideo Dominus ait illis, *quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum?* Ut intelligerent hoc se confessos esse tantum quod Christus est filius David; hoc autem tacuisse, quod est Christus Dominus ipsius David. Illud enim secundum susceptionem carnis, hoc secundum æternitatem divinitatis. (*Ambr.*) Quando enim nulla paterni nominis fit mentio, et de Christo sermo est, non potest differri [diffiteri] ne Deus dicatur. Frequenter enim Scriptura propter unius Dei professionem sic de Deo patre loquitur et a filio Deum patrem vocat, et filium Deum. Si quis autem non putat de Christo dictum, qui est Deus, det personam de qua dictum est; de patre enim Deo hoc loco mentio facta non est; sed quid mirum si in hoc loco Christum Deum super omnia aperta voce loqueretur,

Digitized by Google

de quo alia in epistola hunc sensum tali sermone firmavit, dicens: *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum* (*Phil.* II). Hæc sunt omnia super quæ Deus Christus est. Neque enim exceptis his sunt aliqua, ut non super omnia Deus Christus sit, nec potest genu flecti omni creaturæ nisi Deo. Denique Joannes apostolus inscius, cum angelum vellet orare, audit ab eo: *Ne feceris, quoniam conservus tuus sum. Deum*, inquit, *adora* (*Apoc.* XIX, XXII), nec Dominus utique adorari se pateretur, nisi quia Deus est. Si quominus, usurpasse dicendus est, et peccasse, quod absit, cum ipse diabolum increpans, Dominum Deum adorandum, et ipsi soli serviendum ostendat. Nihil ergo præjudicatur Deo patri, cum adoratur Christus, ut Deus, quia cum soli Deo serviendum dicatur, servitur et Christo. Dicit enim alio loco, *qui in his servit Christo, placet Deo* (*Rom.* XIV). Quid ergo superest, nisi ut Pater Deus, et Filius Deus, et nihilominus unus Deus credatur uterque? Sive enim Patrem quis adoret, sive Filium, unum Deum dicit adorare, et servire Patri, aut Filio, uni Deo servitium exhibetur. Nulla igitur discretio est, quia qui adorat Filium orat et Patrem, et qui servit Patri, servit Filio, et ut sine adulatione deitatis hujus confessionem esse doceret, in conclusione posuit, *Amen*, hoc est, verum, ut Christum Deum super omnia in veritate ostenderet benedictum in sæcula.

Non autem quod exciderit verbum Dei, non enim omnes qui ex Israel hi sunt Israelitæ, neque quia semen sunt Abrahæ omnes filii, sed in Isaac vocabitur tibi semen. (Orig.) Quoniam supra dixerat, quod pro fratribus suis, « qui sunt cognati secundum carnem, qui sunt Israelitæ, » optaret etiam anathema fieri, eo quod ipsorum esset adoptio filiorum, et legislatio et promissio, de his nunc dicit, quia verbum Dei non excidit, hoc est, promissio, quæ ei facta est non evanuit, (*Ambr.*) id est, hoc evenit, inquit, quod dixit Deus futurum, ut non hi dicerentur semen esse Abrahæ qui filii ejus essent, secundum carnem, sed isti qui fidem acceperint, per quam natus est Isaac, reformatam tempore Christi, non jam specialem sed generalem. Ut quod Abraham credidit de Isaac, isti crederent de Deo et Christo, quia natus est Dei Filius ad salutem humani generis redimendam. (*Orig.*) Qui enim verus fuerit Israel non ex carnali genere tantum de Abraham genus ducens, « non enim qui filii carnis » sunt, « hi et filii Dei » sunt; sed qui secundum repromissionem fidei de Abraham descendit, ipse etiam Dei promissa consequitur. Nam de genere Israel multi sunt, sed non omnes Israel appellantur. Israel namque Deum videndo nominatus est, sicut ipse Jacob dicit: *vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea* (*Gen.* XXXII). Ergo, quia vidit Deum, Israel appellatus est; qui vero non videt eum qui dixit: *Qui me videt, videt et Patrem* (*Joan.* XIV). Israel non potest dici. (*Ambr.*) Vult ergo intelligi non jam ideo dignos esse omnes, quia filii sunt Abrahæ, sed illos esse dignos qui filii promissionis sunt, id est, quos præsciit Deus promissionem suam suscepturos, sive ex Judæis, sive ex gentibus. Hi enim sunt digni dici Israelitæ, id est, videntes Deum, qui credunt. Nam de Isaac utique omnes hi filii sunt Abrahæ, quia omnis propago generis Judæorum ex Abraham per Isaac est, ac per hoc reliqui filii non sunt dicendi Abrahæ. Abraham enim credens, Isaac accepit propter fidem, quia credidit Deo, in quo mysterium futuræ fidei designatum est, ut illi essent fratres Isaac, qui eamdem fidem haberent, in qua Isaac natus est, quia Isaac in typo Salvatoris natus est ex promissione, ut qui crediderit Christum Jesum promissum esse Abrahæ, hic sit filius Abrahæ, frater vero Isaac. Dictum est ergo Abrahæ, quia *in semine tuo benedicentur omnes gentes.* Quod utique in Isaac factum non est, sed in eo, qui in Isaac promissus est Abrahæ, qui est Christus, in quo omnes gentes benedicuntur credentes; cæteri ergo Judæi sunt filii carnis, dum promissione privantur, nec deputari possunt merito Abrahæ, qui fidem non sequuntur per quam dignus exstitit Abraham. *Id est, non qui filii carnis, hi sunt filii Dei, sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine.* Apertum est, quia non possunt dici filii carnis filii Dei; hi enim ex concupiscentia carnis nati sunt, isti vero ex fide spiritaliter secundum quod promissum est Abrahæ, ut hi æstimarentur semen esse, qui crederent. *Promissionis enim verbum hoc est, secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius.* (*Orig.*) Proposuit Apostolus persequi quod licet repudiatus sit populus Israel per infidelitatem, non tamen promissiones Dei, quæ erga eos habitæ fuerant deciderint, et frustratæ sint, docetque, quod cum multi filii fuerint Abrahæ, in solo Isaac sit facta promissio. « Non enim, inquit, qui filii carnis sunt, hi sunt filii Dei, » et contendit ostendere, quomodo Isaac non sit filius carnis, sed sit Filius Dei, et redit ad ea quæ de ipso in Genesi scripta sunt: *Promissionis*, inquit, *verbum hoc est, ad hoc tempus veniam, et erit Saræ filius.* Non ergo, inquit, per ordinem nativitatis carnalis Isaac nascitur, quippe cum et Abraham emortui jam corporis haberetur, et vulva Saræ esset emortua, sicut supra dictum est, sed per virtutem ejus, qui dixit, *ad hoc tempus veniam, et erit Saræ filius.* Merito igitur non carnis, sed Filius Dei dicitur, qui ex adventu et sermone nascitur Dei. (*Ambr.*) *Promissionis*, inquit, *verbum hoc est*, quod præfiguratum in Christo est, ut futurus Christus promitteretur filius Abrahæ, in quo promissionis verbum impleretur, ut in Christo benedicerentur omnes gentes terræ: quando enim promissio facta est Abrahæ, et audivit, *quia in semine tuo benedicentur omnes gentes terræ*, Christus utique illi promissus est ex traduce Isaac, in quo hoc impletum videmus.

Non solum autem illa, sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri. (Aug.) Non solum inquit Isaac promissus est, cum dictum est, *ad hoc tempus veniam, et erit Saræ filius* (*Gen.* XVIII, XXV), qui utique nullis operibus promeruerat Deum, nasciturus promitteretur, ut in Isaac vocaretur se-

Digitized by Google

men Abrahæ, id est, illi pertinerent ad sortem sanctorum, quæ in Christo est, qui se intelligerent filios promissionis non superbientes de meritis suis, sed gratiæ vocationis deputantes, quod cohæredes essent Christi. Cum enim promissum est, ut essent, nihil utique meruerunt qui nondum erant, *sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri*, vigilantissime ait, ex uno concubitu, gemini concepti erant, ne vel paternis meritis tribueret, si quisquam forte diceret : ideo talis natus est filius, quia pater ita erat affectus illo in tempore, cum sevit in utero matris, aut ita erat mater affecta, cum eum concepit, simul enim ambo sunt uno tempore concepti. *Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni, aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia major serviet minori sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau odio habui.* (Orig.) Hæc ergo, inquit, ratio non solum de Isaac, sed de Jacob recipienda est. Nam et Rebecca, inquit, non secundum carnalis nativitatis ordinem protulit partum. Cum enim ex uno concubitu Isaac geminos concepisset, nondum partu edito neque ullis actibus puerorum bonis malisve inter homines habitis, erga Jacob divina habetur electio, et dicitur, quia *major serviet minori, et Jacob dilexi, Esau autem odio habui.* Cur autem hæc ita dicta sint docet, « ut secundum electionem, inquit, propositum Dei maneat, *non ex operibus, sed ex vocante dictum est,* » hoc est, non qui filii carnis, sed qui filii Dei sunt, ipsi deputentur in semen. Sicut enim ibi ex multis filiis carnis Isaac eligitur a Deo, qui adoptetur in Filium Dei, ita et hic ex duobus minor eligitur Jacob qui adoptetur in Filium Dei; et sic verum fit, quod promissiones Dei non in filiis carnis, sed in Dei filiis constent. Sed hæc omnia eo spectant, ut illud probet Apostolus, quod si vel Isaac, vel Jacob pro his meritis electi fuissent a Deo, quæ in carne positi acquisierant, et per opera carnis justificari meruissent, posset utique meriti eorum gratia ad posteritatem quoque carnis et sanguinis pertinere; nunc vero cum electio eorum non ex operibus facta sit, sed ex proposito Dei, et ex vocantis arbitrio, promissionum gratia non in filiis carnis impletur, sed in filiis Dei, hoc est, qui similiter ut ipsi ex proposito Dei eliguntur, et adoptantur in filios. Completur namque etiam in his illud quod jam supra exposuimus, *quia quos præsciit, illos et prædestinavit, et quos prædestinavit illos et vocavit, et quos vocavit illos et justificavit, et quos justificavit illos et glorificavit.* (Ambr.) Præscientiam Dei flagitat in his causis, quia non aliud potest evenire quam novit Deus futurum. Sciendo enim quod unusquisque illorum futurus esset, dixit, hic erit dignus, qui erit minor et qui major, erit indignus; unum elegit præscientia, et alterum sprevit; et in illo quem elegit, propositum Dei manet; quia aliud non potest evenire, quam scit, et proposuit in illo, ut salute dignus sit, et in illo quem spernit, simili modo manet propositum, quod proposuit de illo, quia indignus sit; hoc quasi præscius non personarum acceptor : nam neminem damnat, antequam peccet, et nullum coronat antequam vincat. Hoc pertinet ad causam Judæorum, qui sibi prærogativam defendunt, quod filii sint Abrahæ. Apostolus autem consolatur se, ut quia dixerat dolorem habere se cordis continuum, causa incredulitatis illorum, quorum adoptio erat filiorum, et legis constitutio, et ex quibus Christus Salvator, sicut et ipse ait, *quia salus ex Judæis est* (*Joan.* IV), tractata lege, invenit quia non omnes, qui ex Israel sunt, credituri sunt, neque quia dicuntur filii Abrahæ, omnes Abrahæ filios dicendos, sicut supra memoravi. Minuit ergo dolorem suum, inveniens olim prædictum, quod non essent omnes credituri, ut hi soli doleant, qui per invidiam in incredulitatem laborant : possunt Deo credere, quod ex subjectis aperit, incredulis tamen prædictis non valde dolendum, quia non sunt prædestinati ad vitam : Præscientia enim Dei olim hos non salvandos decrevit. Quis enim plangat eum qui olim mortuus habetur? Sed subintrantibus gentibus, quæ sine Deo prius erant, et salutem, quam illi perdiderunt accipientibus, exsuscitatur dolor; sed iterum quia ipsi sibi perditionis causa sunt, sopitur. Præscius itaque Deus malæ illos voluntatis futuros, non illos habuit in numero bonorum, quamvis dicat Salvator illis septuaginta discipulis quos elegerat secunda classe, qui ab illo postea recesserunt, *nomina vestra scripta sunt in cœlo* (*Luc.* X), sed hoc propter justitiam, quia hoc est justum, ut unicuique pro merito respondeatur, quia enim boni erant, electi sunt ad ministerium, et erant scripta nomina illorum in cœlo propter justitiam, sicut dixi. Secundum præscientiam vero in numero erant malorum : de justitia enim Deus judicat, non præscientia. Unde et Moysi dicit : *Si quis peccaverit ante me, delebo eum de libro meo* (*Exod.* XXXII), ut secundum justitiam judicis tunc videatur deleri cum peccat; juxta præscientiam vero nunquam in libro vitæ fuisse. Hinc et apostolus Joannes de hujusmodi ait : *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis : si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum* (*I Joan.* II). Non est personarum acceptio in præscientia Dei. Præscientia enim est, qua definitum habet, qualis uniuscujusque futura voluntas erit, in qua mansurus est, per quam ut damnetur aut coronetur. Denique quos scit in bono mansuros, frequenter ante sunt mali, et quos malos scit permansuros, aliquoties prius sunt boni : unde cessat querela, quia Deus personarum acceptor non est. Nam et Saul et Judas Iscarioth ante fuerant boni, dicente Scriptura de Saul : *Erat vir bonus, et non erat illo melior in filiis Israel* (*I Reg.* IX), et de Juda Iscarioth dicit Petrus apostolus : *Qui sortitus est sortem ministerii hujus in signis et prodigiis faciendis* (*Act.* I). Quomodo igitur ministerium salutare sortiretur, nisi esset bonus? In sorte enim Dei judicium fuit, dignum illum tempore quo electus est. Sicut illi septuaginta quos supra memoravi. Hinc est, unde et Judas post mali totius

Digitized by Google

admissum scelus pœnitentia motus, laqueo vitam finivit, non enim potest in aliquo omne bonum penitus obliterari : quippe cum natura non posset immutari, sed voluntas, non in omnibus tamen causis, quia remanet in natura, quod testimonio sit creatori.

Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas apud Deum? Absit. (Hier.) Quod significet illud quod apostolus Paulus disputat ad Romanos scribens, *Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas est apud Deum? Absit*, usque ad locum ubi ait : *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus :* omnis quidem ad Romanos Epistola interpretatione indiget, et tantis obscuritatibus involuta est, ut in intelligenda ea Spiritus sancti indigeamus auxilio, qui per Apostolum hæc ipsa dictavit. Sed præcipue locus hic, in quo quidam volentes Dei servare justitiam ex præcedentibus causis, dicunt electum in utero Rebeccæ Jacob, et abjectum Esau, sicut Jeremias et Baptista Joannes eliguntur in utero, et ipse Apostolus Paulus prædestinatur in Evangelio antequam nascatur. Nobis autem nihil placet, nisi quod ecclesiasticum est; et publice in Ecclesia dicere non timemus, ne juxta Pythagoram et Platonem et discipulos eorum, qui sub nomine Christiano introducunt dogma gentilium, dicamus animas lapsas esse de cœlo, et pro diversitate meritorum in his, vel illis corporibus pœnas antiquorum luere peccatorum, multoque melius est simpliciter imperitiam confiteri, et inter cætera quæ nescimus etiam hujus loci obscuritatem refugere. Quandiu volumus Dei probare justitiam, Basilidis et Manichæi hæresim defendere, et liberas nænias Ægyptiorum portenta sectari. Dicamus igitur, ut possumus et Apostolicæ voluntatis sequentes vestigia, ne puncto quidem, ut dicitur, atque ungue transverso, ab illius sententiis recedamus, fleverat supra, et dolore pressus conscientiæ testem invocaverat Spiritum sanctum quod fratres sui et cognati secundum carnem, id est, Israelitæ Dei Filium non recepissent, quorum fuit adoptio, et gloria, et testamentum, et legislatio, et cultura, et promissio, ex quibus etiam ipse Christus secundum carnem de Maria generatus est Virgine, et tam continuo cordis dolore torquetur, ut ipse optet anathema esse a Christo, id est, solus perire, ne omne Israeliticum genus pereat, et quia hoc dixerat statim venientem e regione prævidet quæstionem. Quid ergo dicis? omnes qui ex Israel sunt perierunt? et quomodo tu ipse et cæteri Apostoli, et infinita Judaici populi multitudo, Christum Dei Filium recepistis? quam ita solvit, Israel in Scripturis sanctis dupliciter appellatur, et in duos dividitur filios; in unum, qui juxta carnem est, et in alterum qui juxta repromissionem et spiritum; Abraham duos habuit filios, Ismael et Isaac; Ismael, qui secundum carnem natus est, hæreditatem patris non accepit; Isaac qui repromissione generatus est ex Sara, semen Dei appellatur. Scriptum est enim : *In Isaac vocabitur tibi semen* (*Gen.* XXI), id est, non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt repromissionis, isti æstimantur in semine. Et hoc non solum in Isaac et Ismael, accidisse convincimus, sed etiam in duobus Rebeccæ filiis, Esau et Jacob, quorum alter abjectus, alter electus est. Et hoc totum dicit, ut in prioribus fratribus, Ismael et Esau populum Judæorum abjectum esse significet. In posterioribus autem, hoc est, Isaac et Jacob electum populum gentium, vel eos, qui ex Judæis, in Christum credituri erant. Et quoniam hoc volens approbare proposuerat testimonium nascentium geminorum Esau et Jacob, de quibus scriptum est, *major serviet minori*, et in Malachia legimus : *Jacob dilexi, Esau autem odio habui* (*Mal.* I), venientem a latere quæstionem more suo proponit et disserit, et hac soluta revertitur ad id de quo cœperat disputare. Si Esau et Jacob necdum erant nati, aut aliquid egissent boni aut mali, ut promererentur Deum, vel offenderent, et electio eorum atque abjectio non merita singulorum, sed voluntatem eligentis et abjicientis ostendit, quid ergo dicemus, iniquus est Deus? secundum illud exemplum quod loquitur ad Moysen : *Miserebor, cui misertus fuero; et misericordiam præstabo cui miserebor* (*Exod.* XXXIII). Si hoc, inquit, recipimus, ut faciat Deus quodcunque voluerit absque merito et operibus, vel eligat aliquem vel condemnet, ergo *non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei*, maxime, cum eadem Scriptura, hoc est, idem Deus, loquatur ad Pharaonem *in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et annuntietur nomen meum in universa terra*, si hoc ita esset, pro voluntate sua miseretur Israel, et indurat Pharaonem. Ergo frustra queritur atque causatur nos vel bona non fecisse vel fecisse mala, cum in potestate illius sit et voluntate absque bonis et malis operibus vel eligere aliquem, vel abjicere; præsertim cum voluntati illius humana fragilitas resistere nequeat, quam validam quæstionem scripturarum ratione contextam, et pene insolubilem brevi Apostolus sermone dissolvit, dicens : *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Et est sensus, ex eo quod respondeas Deo, et calumniam facis ei, de scripturis tanta perquiris, ut loquaris contra Deum, et justitiam voluntatis ejus inquiras, ostendis te liberi arbitrii, et facere quod vis, et tacere, vel loqui. Si enim in similitudinem vasis fictilis te a Deo creatum putas, et illius non posse resistere voluntati, hoc considera, quia vas fictile non dicit figulo: quare me sic fecisti? Figulus enim habet potestatem de eodem luto aliud vas facere in honorem, aliud vero in contumeliam. Deus autem æquali cunctos sorte generavit, et dedit arbitrii libertatem, ut faciat unusquisque quod vult, sive bonum, sive malum. In tantum autem dedit omnibus potestatem, ut vox impia disputet contra creatorem suum, et causas voluntatis ejus perscrutetur; sin autem volens Deus ostendere iram et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præ-

Digitized by Google

paravit in gloriam, quos et vocavit, non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit: *Vocavi non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam, et erit in loco ubi dictum est ei, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei viri* (*Ose.* II), et cætera quæ sequuntur; si, inquit, patientia Dei induravit Pharaonem, et multo tempore pœnas distulit Israelis, ut justius condemnaret, quos tanto tempore sustinuerat, non Dei accusanda patientia est et infinita clementia, sed eorum duritia, qui bonitate Dei in perditionem suam abusi sunt. Alioquin unus est solis calor, et secundum essentias subjacentes, alia liquefacit, alia indurat, alia solvit, alia constringit; liquatur enim cera, et induratur lutum, et tamen non est diversa caloris natura; sic et bonitas Dei atque clementia vasa iræ, quæ apta sunt in interitum, id est, populum Israel indurat. Vasa autem misericordiæ, quæ præparavit in gloriam, quæ et vocavit, hoc est, nos, qui non solum ex Judæis sumus, sed etiam ex gentibus, non salvat irrationabiliter et absque judicii veritate; sed causis præcedentibus, quia alii non susceperunt Filium Dei, alii sua sponte recipere voluerunt. Hæc autem vasa misericordiæ, non solum populus gentium est, sed et hi, qui ex Judæis credere voluerunt, et unus credentium effectus est populus. Ex quo ostenditur non gentes eligi, sed hominum voluntates, atque ita factum est, ut impleretur illud quod dictum est per Oseam: *Vocavi non plebem meam, plebem meam*, hoc est, populum gentium, et quibus prius dicebatur, *Non plebs mea*, nunc vocentur *filii Dei vivi*. Quod ne solum de gentibus dicere videretur, etiam qui ex Israelis multitudine crediderunt, vasa misericordiæ et electionis appellat. Clamat enim Isaias pro Israel: *Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fiant* (*Isa.* x), hoc est, etiamsi multitudo non crediderit, tamen pauci credent. Verbum enim consummatum atque breviatum in sua Deus æquitate libravit, et humilitate, ut incarnatione Christi salvos faceret, qui in eum credere voluissent; hoc ipsum et in alio loco dicit Isaias: *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus.* Cumque testimonia proposuisset, quibus duplex vocatio prædicitur, et gentium, et populi Judæorum, transit ad cohærentem disputationem, et idcirco dicit, gentes quæ non sectabantur justitiam apprehenderunt justitiam quia non superbierunt, sed in Christum crediderunt: Israelis autem magnam partem ideo corruisse, quæ offenderit in lapidem offensionis et petram scandali, et ignoraverit justitiam Dei, et quærens statuere justitiam suam, justitiæ Dei, qui est Christus, subjici noluerit. Legi in quibusdam commentariis, sic respondisse Apostolum, ut magis implicuerit, quam solverit quæstionem: ait enim ad id quod proposuerat: *Quid ergo dicimus? nunquid iniquitas apud Deum? Et non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei, et cujus vult miseretur, et quem vult indurat, et vo-*

A *luntati ejus quis potest resistere?* sic Apostolum respondisse, o homo, qui terra et cinis es, audes Deo facere quæstionem, o vas fragile atque testaceum rebellas contra figulum tuum? nunquid figmentum potest dicere ei qui se finxit, quare me sic fecisti? aut non habet potestatem figulus luti ex eadem massa aliud quidem vas facere in honorem, aliud vero in contumeliam? æterno igitur silentio conticesce, et scito fragilitatem tuam, et non Deo moveas quæstionem qui fecit quod voluit, ut in alios clemens, in alios severus existeret. (*Orig.*) *Quid ergo*, inquit, *dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? absit.* Ex persona contradicentis sibi dicit Apostolus: *Nunquid iniquitas apud Deum*, et statim in initiis respondet, *absit*, ut ad omnia cætera quæ B ex persona contradicentis objicienda sunt, ab Apostolo semper responderi videatur, *absit.* (Ambr.) Quia enim unum diligit, et alterum odit, nunquid ait iniquus est? non plane, sed justus. Scit enim quid faciat et nec retractandum est ejus judicium. Hoc in Malachia propheta habetur: *Jacob dilexi, Esau vero odio habui* (*Mal.* I); hoc jam de Judicio dicit, nam prius de præscientia ait, *quia major serviet minori.* Sicut et de præscientia Pharaonem damnavit, sciens se non correcturum. Apostolum vero Paulum persequentem elegit, præscius utique quod futurus esset bonus. Hunc ergo prævenit ante tempus, quia necessarius erat, et Pharaonem ante futurum judicium damnavit, ut crederetur judicaturus. *Moysi enim dicit: Miserebor cui misertus ero, et misericordiam* C *præstabo, cui miserebor.* Ergo *miserebor*, inquit, *ejus cujus misertus ero*, hoc est ejus miserebor, cujus præscius eram, quod misericordiam daturus essem, sciens conversurum illum et permansurum apud me, *et misericordiam præstabo ei, cui misericordiam præstitero*, id est, ei misericordiam dabo, quem præscii post errorem recto corde reversurum ad me, hoc est, dare illi, cui dandum est, neque dare illi, cui dandum non est, ut eum vocet quem sciat obaudire, illum autem non vocet, quem sciat minime obaudire; vocare autem est, non pugnare ad recipiendam fidem. (*Aug.*) Hinc ostenditur non esse iniquitatem apud Deum, quod possunt dicere quidam, cum audiunt: *antequam nascerentur, Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Miserebor*, inquit, *cui misertus* D *ero.* Primo enim misertus est nostri Deus, cum peccatores essemus ut vocaret. Cur ergo misertus ero, inquit, ut eum vocem, miserebor adhuc ejus cum crediderit. Quomodo autem adhuc? nisi ut det credenti et petenti Spiritum sanctum? quo dato misericordiam præstabit cui misertus fuerit, id est, ut faciat eum misericordem quo bona possit per dilectionem operari. Nemo ergo sibi audeat tribuere, quod misericorditer operatur, quia Deus illi per Spiritum sanctum dedit dilectionem, sine qua nemo potest esse misericors. Non ergo elegit Deus bene operantes, sed credentes potius, ut ipse illos faciat bene operari. Nostrum enim est credere et velle, illius autem dare credentibus et volentibus facultatem.

Digitized by Google

tem bene operandi per Spiritum sanctum, per quem charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, ut nos misericordes efficiat.

Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. (*Ambr.*) Recte, quia non in voluntate petentis, sed in dantis arbitrio debet esse, quod poscitur; an enim dandum sit dantis debet judicio pensari. Nam Saul peccans, cum petisset veniam, non accepit; at contra David peccans, et ignosci sibi postulans veniam consecutus est; ex hoc utique dantis Dei, et non dantis judicium sequendum est, quia non injuste judicat, qui omnes salvos vult fieri manente justitia. Inspector enim cordis scit petentem an hac mente poscat ut mereatur accipere, et quamvis periculosum sit judicium Dei discernere : tamen propter diffidentes, et ut mens eorum medelam consequi possit, ne putent judicium Dei injustum, dicentes : unum vocat et alterum negligit, sic arbitrantes excusari posse damnandos : rebus istud potius probemus quam verbis; ubi enim rerum gestarum exempla sunt, nemo audet queri, nec aliquam excusationem obtendere. Duo fuerunt, David et Saul, requiramus historias, qualis unusquisque eorum repertus sit post judicium Dei, ut si Saul bene se egisse, postquam misericordiam non accepit, probetur, injustum, quod absit, Dei judicium arbitremur; aut si David, accepta misericordia, Deum contempsisse inveniatur, an in eo manserit, in quo misericordiam consecutus est, et, ut utar compendio, uterque necessitatem passus est regni; et quanta fuit necessitas David, ut filius ejus vellet illum regno privare! In qua necessitate flens nudo pede iter faciebat, ut fugeret rex et dux populi Dei, in tantum humiliatus, ut et in faciem sibi servo suo maledicenti non responderet, ut per patientiam Deum sibi propitium faceret, per quem regnum sibi credidit reservari : Saul autem nec in tali necessitate inventus, quia majus malum est intestinum bellum, quam externum, insuper ægre ferens, quia semel et iterum non sit auditus, cum esset indignus, nec in prece perstitit, ut meritum sibi faceret, per quod esset dignus, sed impatiens et de Dei judicio indignatus, ab idolis quæ prius velut nullius momenti damnaverat, auxilium requisivit. Ecce justum esse judicium præscientiæ Dei etiam nolentibus, manifestum est. (*Aug.*) Quod autem ait : *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*, non tollit liberum arbitrium, sed non sufficere dicit velle nostrum, nisi adjuvet Deus, misericordes nos efficiendo ad bene operandum, per donum Spiritus sancti. Ad hoc referens quod superius dicit : *Misèrèbor cui misertus ero, et misericordiam præstabo cui misericors fuero.* Quia neque velle possumus, nisi vocemur, et cum post vocationem voluerimus, non sufficit voluntas nostra, et cursus noster, nisi Deus et vires currentibus præbeat et perducat quo vocat, (*Orig.*) sicut et David dicit in psalmo : *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui* A *custodiunt eam* (*Psal.* CXXVI). In quo ostendit, non quia is, qui domum ædificat nihil agat, et otiosus sit, et ita eam ædificet Dominus, sed ipse quidem, quantum est in homine, sollicitudinis et laboris expendat, Dei sit autem, ut obstaculis omnibus amotis, opus perveniat ad effectum. Cum ergo per hoc doceatur, quod homo quidem laborem impendat et sollicitudinem, Deus autem successum operi tribuat et effectum, pium utique et religiosum est ideo homini quod in se est operis, summam Deo magis quam homini deputare. Sic et cum Paulus plantabat, et Apollo rigabat, Deus dare dicitur incrementum, et additur, *itaque neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus* (*1 Cor.* III). Ita ergo etiam in præsenti loco B possumus dicere : Itaque neque qui currit, est aliquid, neque qui vult, sed qui effectum dat Deus. Qui enim vult et qui currit, hoc videtur esse quod est ille qui plantat et ille qui rigat, sed eum qui plantat et eum qui rigat nihil esse dicit Apostolus; non quod nihil agant, sed quod ad comparationem Dei, qui incrementum dat operi vel effectum, illi nihil esse ducantur. (*Cass.*) Evidenter probatur gratiam Dei ac misericordiam semper operari in nobis ea quæ bona sunt, qua deserente nihil valere studium laborantis, et quantumlibet animi nitentis industriam sine ipsius iterum adjutorio statum pristinum recuperare non posse, illudque nobis jugiter adimpleri : « non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, » quæ gratia nonnunquam e C contrario negligentes ac resolutos inspiratione hac, quæ dicitur, sancta, et abundantia spiritalium cogitationum, visitare non renuit, sed inspirat indignos, et suscitat dormientes, et illuminat ignorantiæ cæcitate possessos, clementerque nos arguit, atque castigat, infundens se cordibus nostris, ut vel sic de inertiæ somno compunctione ipsius instigati consurgere provocemur. Denique frequenter etiam odoribus ultra omnem suavitatem compositionis humanæ in his ipsis subito visitationibus adimplemur, ita ut mens hac oblectatione resoluta in quemdam spiritus raptatur excessum, seque commorari obliviscatur in carne. (*Aug.*) Non ergo ideo misertus est Deus, quia voluit et cucurrit Jacob, sed ideo voluit et cucurrit Jacob, quia misertus est Deus : Paratur D enim voluntas a Domino, et *a Domino gressus hominis diriguntur, et viam ejus volet* (*Psal.* XXXVI); deinde quia propter Jacob dicta est ista sententia generalis, *non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*, datur etiam exemplum de Pharaone, propter id quod dictum est, *Esau autem odio habui*, et subjicitur :

Dicit enim Scriptura Pharaoni, quia ad hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et annuntietur nomen meum in universa terra. (Orig.) Certum est Deum non solum scire uniuscujusque propositum ac voluntatem, sed et præscire. Sciens autem et prænoscens, tanquam bonus dispensator et justus, uniuscujusque motibus et proposito utitur ad ea opera efficienda, quæ uniuscujusque anima ac

Digitized by Google

voluntas elegit. Velut, si verbi causa, dicamus : paterfamilias si quis sit sapiens et justus, et habens multa servitia, nonne quanta fieri potest sagacitate contemplabitur, quorum ex his animus aptus sit ad rus colendum, et ipsos ruri deputabit ? cujus vero ad negotiandum, cujus etiam ad nutriendum pecora, cujus vero ad ministerium, et observandi cubiculi sui aptum probabit ingenium, et ita unumquemque competentibus officiis, ut pote sapiens, mancipabit ? Verum quoniam non latet eum, sive paterfamilias sive rex iste sit, quod necesse est interdum rebellare su jectos, et disciplinæ jura corrumpere, et ob hoc correctione ac verberibus indigere, necesse est ergo ut eligat ex omnibus etiam apta ad hoc ingenia, si qua illa sunt atrocius incitata, quæ suis quidem motibus ferantur, emendationem tamen delinquentibus necessariam conferant. Ponamus ergo, vel patremfamilias istum, vel regem vidisse tempus quo emendari debent hi qui contra mores ac disciplinam multa commiserint, et elegisse durissimum aliquem et his ipsis qui corripiendi sunt multo diriorem, qui pro sceleribus suis jam non sit dignus emendatione, sed morte. Volens vero interitum ejus ad emendationem proficere cæterorum, mittit eum ad illos quos morte ejus corrigi cupit, et dicit ei, *quia ad hoc ipsum te suscitavi, ut ostendam in te virtutem meam, et annuntietur nomen meum in universa terra.* Vide enim, quia non dixit : quia ad hoc ipsum te feci, alioquin ad conditorem referri culpa videretur, sed ait, *ad hoc ipsum te suscitavi*, hoc est ut per animi tui malitiam, quam tibi infrenis, et sine Dei timore vivendo quæsisti, et in alios irrogetur utilis ac fructuosa correctio, et in teipsum ad posteritatis exemplum famosissimus conferatur interitus. (*Ambr.*) Ad hoc enim servatus Pharao, ut multa signa et plagæ ostenderentur in illum, quasi jam mortuum. Suscitatus autem dictus est, quia cum apud Deum mortuus esset, modicum tempus accepit, ut vivere videretur, ut esset in cujus pœnam, et varia tormentorum genera usque ad mortem, omnes qui sine Deo erant intuentes, metu territi, hunc solum Deum esse cum admiratione maxima faterentur : a quo hæ vindictæ fiunt. Hoc etiam genere antiqui medici in hominibus morte dignis, vel mortis sententiam consecutis, requirebant quomodo prodessent vivis, quæ in homine latebant apertis, ut his cognoscerent causas ægritudinis, ut pœna morientis proficiat ad salutem viventis. (*Aug.*) Quod ergo tunc Pharao non obtemperabat præceptis Dei, jam de supplicio veniebat. Non autem quisquam potest dicere obdurationem illam cordis immerito accidisse Pharaoni, sed judicio Dei retribuentis incredulitati ejus debitam pœnam. Non ergo hoc illi imputatur quod tunc non obtemperarit, quando quidem obdurato corde obtemperare non potest; sed quia dignum se præbuit, cui cor obduraretur priori infidelitate ; sicut enim in his quos elegit Deus, non opera sed fides inchoat meritum, ut per munus Dei bene operentur, sic in his quos damnat, infidelitas et impietas inchoat pœnæ meritum, ut per ipsam pœnam male operentur, sicut et superius idem dicit Apostolus, « et quoniam non probaverunt Deum in notitiam habere, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt. Quapropter ita concludit Apostolus :

Ergo cui vult miseretur, et quem vult obdurat. (Orig.) Quod autem dicit, *ergo cui vult miseretur, et quem vult indurat*, ex his quæ in Exodo scripta sunt videtur assumere. Ibi enim dicit : *Indurabo cor Pharaonis, ut ne dimittat populum.* Indurabatur autem cor Pharaonis hoc modo : noluit Deus in eum subitam et plenam dare vindictam : quamvis enim esset, consummatæ malitiæ; tamen per patientiam suam Deus nec ipsi facultatem conversionis excluserat, et ideo primo lenioribus, tum etiam paulatim ingravescentibus in eum verberibus utitur; sed quod Deus gerebat per patientiam, ex hoc ille indurabatur ad contemptum, majorem sibi iram recondens, ita ut ad ipsum dici conveniat illud quod Apostolus scribit (*Rom.* II) : *An divitias bonitatis ejus et longanimitatis contemnis, ignorans quoniam patientia Dei te ad pœnitentiam adducit? Secundum duritiam autem et cor impœnitens thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ.* Non ergo quem vult Deus indurat, sed qui patientiæ noluerit obtemperare induratur. (*Aug.*) Cui enim miseretur facit eum bonum operari, et quem obdurat, relinquit eum, ut mala operetur : sed illa misericordia præcedenti merito fidei tribuetur, et ista obduratio præcedenti impietati, ut et bona per donum Dei operemur, et mala per supplicium; non aufertur liberum voluntatis arbitrium, sive ad credendum Deo, ut consequatur nos misericordia, sive ad impietatem, ut consequatur supplicium ; qua conclusione illata, infert quæstionem tanquam a contradicente, ait enim :

Dicis itaque mihi : Quid adhuc quæritur, nam voluntati ejus quis resistit? Cui sane inquisitioni sic respondet, ut intelligamus, spiritualibus viris et jam non secundum terrenum hominem viventibus patere posse prima merita fidei et impietatis, quomodo Deus præscientia eligat credituros, et damnet incredulos, non illos ex operibus eligens, nec istos ex operibus damnans, sed illorum fidei præstans ut bene operentur, et istorum impietatem obdurans deserendo, ut male operentur; qui quoniam intellectus, ut dixi, spiritalibus patet, a carnali autem prudentia longe remotus est; sic refellit inquirentem, ut intelligat se deponere prius hominem luti, ut ista per spiritum investigare mereatur. Itaque, inquit, *tu quis es qui respondeas Deo? nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare sic me fecisti?* an non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione vas facere, aliud quidem in honorem, aliud in contumeliam? quandiu figmentum es, inquit, et ad massam luti pertines, nondum perductus ad spiritalia, ut sis spiritalis omnia judicans et a nemine judiceris, cohibeas te oportet ab hujusmodi inquisitione, et non respondeas Deo, cujus consilium quisque scire cupiens, oportet ut prius in

Digitized by Google

ejus amicitiam recipiatur, quod contingere nisi spiritalibus non potest, jam portantibus imaginem cœlestis hominis : *Jam enim*, inquit, *non vos dicam servos, sed amicos, omnia enim quæ audivi a patre meo nota vobis feci* (*Joan.* xv). Quandiu itaque vas figuli es, conterendum hoc ipsum in te prius virga illa ferrea, de qua dictum est : *Reges eos in virga ferrea, tanquam vas figuli confringens eos* (*Psal.* ii), ut corrupto exteriore homine, interiore innovato, possis in charitate radicatus et fundatus comprehendere latitudinem, longitudinem, altitudinem, profundum; cognoscere etiam supereminentiam scientiæ charitatis Christi (*Ephes.* iii). Nunc itaque cum ex eadem conspersione Deus alia vasa in honorem fecit, alia in contumeliam, non est tuum discutere, si secundum eamdem conspersionem adhuc vivis, id est terreno sensu et carnaliter sapis. (*Orig.*) Superfluum ergo est, quod dicis Apostolo, tu qui adversaris, *quid ergo adhuc queritur, voluntati enim ejus quis resistit?* voluntati quidem Dei certum est quod nullus obsistat, sed voluntatem ejus justam rectamque esse scire nos convenit. Ut boni enim aut mali simus nostræ voluntatis est. Malus autem, ad cujusmodi verbera, et bonus ad cujusmodi gloriam destinetur voluntatis est Dei. *O homo, tu quis es qui respondeas Deo, nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic?* Legimus et in Evangeliis eos, qui proterve et infideliter inquirebant a Domino, in qua potestate hæc faceret, quæ faciebat, et quis ei dedisset potestatem hanc, ne responsione quidem dignos habitos (*Luc.* xx). Similiter quoque et in præsenti loco motum videmus Apostolum et adversum insolentes quæstiones, ac per ea quæ respondit, proponentis contumaciam confudisse, ait enim : *O homo, tu quis es qui contra respondeas Deo?* Hoc est enim homo apud Deum quod apud figulum lutum; et sicut servus nequam si forte videbitur domino fieri debere aliquod opus, quod et rationis et utilitatis plenum sit, ille autem operari nolens, ea quæ dominus jubet discutere incipiat, et requirere a domino, Ut quid hoc opus fieri jubes? Cui prodest? Cui necessarium est? contumaci servo quæ erit tam digna responsio, nisi ut dicatur ei, *Tu quis es qui contra respondeas* domino? puto autem quod ita placet domino; non puto autem quod si fidelis servus et prudens interroget, volens intelligere et mirari sapientiam domini, quod dicatur ei, *Tu quis es?* Denique cum Daniel propheta voluntatem Domini desiderasset agnoscere, unde et vir desideriorum appellatus est (*Dan.* ix, x), non ei dictum, *Tu quis es?* Sed missus est angelus qui eum de omnibus Dei dispensationibus et judiciis edoceret; et nos ergo, si aliquid ex secretis Dei, et reconditis desideramus agnoscere, si desideriorum et non contentionum viri sumus, occultius in divinis litteris inserta Dei judicia fideliter et humiliter requiramus, propterea namque et Dominus dicebat : *Scrutamini Scripturas* (*Joan.* v), sciens hæc non ab his qui in aliis negotiis occupati transitorie vel audiunt vel legunt, sed his qui recto et simplici corde, jugi labore, continuisque vigiliis altius Scripturas divinas scrutantur, aperiri, ex quibus me non esse ego bene novi. Si quis tamen sit, qui ita quærat, inveniet; verum et nos pro viribus ad ea quæ habentur in manibus convertamur. (*GG.*) *O homo*, inquit, *tu quis es qui respondeas Deo?* Respondere Deo non posse convincitur, qui homo nominatur, quia per hoc quod de humo sumptus est, judicia superna discutere dignus non est. Unde in Job legitur : *Quis dicere ei potest, Cur ita facis?* (*Job.* xi.) Auctoris facta semper indiscussa veneranda sunt, quia injusta esse nequaquam possunt. Rationem quippe de occulto ejus consilio quærere, nihil est aliud quam contra ejus consilium superbire. Cum ergo factorum causa non deprehenditur, restat ut sub factis illius cum humilitate taceatur, quia nequaquam sufficit sensus carnis, ut secreta penetret majestatis; qui ergo in factis Dei rationem non videt, infirmitatem suam considerans, cur non videat rationem videt. Unde per Paulum quoque subsequenter adjungitur : *Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me fecisti sic?* quo se enim cernit figmentum divini esse operis, eo semetipsum redarguit, ne contra manum resultet operantis, quia qui benigne quod non erat fecit quod est, injuste non deserit. Ad semetipsam ergo post percussionem mens redeat, et quod apprehendere non valet, non requirat : ne si divinæ iræ causa discutitur, amplius discussa provocetur, et quam placare humilitas poterat, inextinguibiliter superbia accendat. *An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* (Ambr.) Manifestum est vasa aliqua fieri ad honorem, quæ ad usus honestos sint necessaria, alia vero ad contumeliam, quæ instrumenta sint culinarum. Unius tamen esse substantiæ, sed differre voluntate opificis in honorem. Ita et Deus cum omnes ex una atque eadem massa simus in substantia, et cuncti peccatores, alii miseretur et alterum despicit, non sine justitia. In figulo enim sola voluntas est, in Deo autem voluntas cum justitia. Scit enim cujus debeat misereri. (*Orig.*) Et apud Jeremiam prophetam tale aliquid legimus (*Jer.* xviii), ubi jubetur a Deo introire in domum figuli, et videre eum fingentem, utique vas collapsum de manibus suis recolligens, rursum finxit illud secundum voluntatem suam. *Et factus est*, inquit, *sermo Dei ad eum dicens : Nunquid ego non possum facere domum Israel sicut figulus iste?* (*Ibid.*) Et Sapientia dicit : *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio* (*Eccli.* xxvii) Habet ergo nostri Deus potestatem, sicut et figulus luti, ut faciat ab eadem massa vasa ad honorem, et vasa ad contumeliam. Tibi ergo qui insolenter respondes Deo, hæc audisse sufficiat; qui vero opera Sapientiæ Dei in dispensationibus ejus desiderat contueri, audiat in alio loco de his ipsis Paulum divinorum secretorum conscium disputantem (*II Tim.* ii) : *In domo autem magna non sunt*, inquit, *tantummodo vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et alia quidem ad honorem, alia autem ad contumeliam. Si ergo emun-*

Digitized by Google

laverit quis semetipsum ab his, erit vas ad honorem sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum. Audis Paulus in his in quibus non habuit protervum contradictorem, quomodo vasorum diversitates aperuit? nam ibi ubi auditor non erat dignus, sed contradictor erat, sola fictilia vasa commemorat: hic autem et aurea dicit esse, et argentea, et lignea, et fictilia, et alia quidem esse ad honorem, alia autem ad contumeliam fieri; similiter ut ubi memoravit rationem quare alia ad honorem, alia vero ad contumeliam fiant, ibi siluit, hic aperuit. *Si enim quis emundat semetipsum*, inquit, *ab his*, sine dubio, peccati sordibus, *erit vas ad honorem sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum.* Restat igitur ut qui se non emundaverit, nec per pœnitentiam peccati maculas abluerit, sit vas ad contumeliam; quod etsi auxerit malitiam et converti per duritiam mentis et cor impœnitens omnino contempserit, erit jam non solum vas contumeliæ, sed et vas iræ. Ita ergo rationem, quam ibi indigne poscentibus claudit, hic digne desiderantibus pandit. Per quam etiam illud quod paulo ante de Jacob et Esau proposuit apertius explanatur. Ut enim Jacob esset vas ad honorem sanctificatum et utile Domino, ad omne opus bonum paratum, anima ejus emundaverat semetipsam, et videns Deus puritatem ejus, et potestatem habens ex eadem massa facere aliud vas ad honorem, aliud ad contumeliam, Jacob quidem, qui, ut diximus, emundaverat semetipsum, fecit vas ad honorem: Esau vero cujus animam non ita puram, nec ita simplicem vidit, ex eadem massa fecit vas ad contumeliam. Ut autem scias quod pro puritate et simplicitate animæ Jacob factus fuerit vas ad honorem, audi quale ei divina Scriptura simplicitatis testimonium perhibet: *Erat*, inquit, *Jacob homo simplex habitans domum* (*Gen.* XXV): ideo ergo Apostolus dicit de eis quia priusquam nascerentur, dicitur de eis, « Jacob dilexi, Esau autem odio habui. »

Quod si volens Deus ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ per vasa misericordiæ quæ præparavit in gloriam, quos et vocavit nos, non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus. (Orig.) Sæpe de incompositis elocutionibus Apostoli defectibusque earum commonuimus, quod et in præsenti loco nihilominus invenitur, non enim redditur ad aliquid hoc quod ait in principio capituli, « quod si volens Deus, » verbi causa, ut et in aliis ipse dixit, « quod si primitiæ sanctæ et massa, » hic nihil tale reddit, sed quasi vagam conjunctionem istam reliquit, quæ etiam si non assumatur, lucidior absque ea dabitur intellectus (verbi causa) ut ita legamus, *volens Deus ostendere iram et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in perditionem, ut notas faceret divitias gloriæ suæ, in vasa misericordiæ.* In quo hoc videtur intelligi, quia dum sustinet Deus, et per patientiam fert incredulos et infideles, notam facit hominibus, et patientiam et potentiam suam. Patientiam, dum diu sustinet, si forte resipiscant, et convertantur: potentiam, dum aliquando punit, et flagitia non usquequaque inulta derelinquit. Et rursum « in vasis misericordiæ, » hoc est qui semetipsos emundaverunt ab omni sorde peccati, ex qua « mundus nemo est, etiamsi unius diei fuerit vita ejus, » notas facit divitias gloriæ suæ, quæ vasa non irrationabili aliqua, aut fortuita gratia, sed quoniam ipsa a supradictis sordibus se expurgaverunt, præparavit in gloriam. (*Ambr.*) Patientia et longanimitas Dei ipsa est, quæ sicut malos præparat ad interitum, ita et bonos parat ad coronam: boni enim sunt, in quibus spes fidei est, omnes enim sustinet, sciens exitum singulorum, ac per hoc patientia est, quæ illos qui ex malis corriguntur, aut in bono perseverantes sunt, præparat ad gloriam Dei. Divitiæ autem gloriæ sunt dignitas multiplex præparata credentibus, eos autem qui ex bonis fiunt mali et in cœpto perdurant, præparat ad interitum. Hoc est autem manifestare potentiam suam in multa patientia, quia cum putatur non vindicaturus, quia diu dissimulat, cum cœperit vindicare, apparebit ejus potentia; quia cum possit statim vindicare, diu sustinuit, ut perfidi queri non possint damnati. Præparare est autem, unumquemque præscire quid futurum est. (*Aug.*) Hinc satis significavit obdurationem illam cordis, quæ in Pharaone facta est, ex merito venisse occulte superiori impietati, quam tamen patienter sustinuit Deus donec ad illud tempus perduceretur, quo opportune in eum vindicta procederet ad correctionem eorum quos ab errore instituerat liberare, et ad cultum suum pietate vocando perducere, precibus eorum et gemitibus opem præbens. (*Orig.*) Quod autem subjungit *quos et vocavit nos*, pro eo, ut si dixisset, sicut nos, quos vocavit *non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus.* Superiora enim quasi de Pharaone, qui fuit vas iræ, et de filiis Israel, qui erant vasa misericordiæ prosecutus videtur; hic ergo quod subjungit, *quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus*, similitudinem videtur assumere, hoc est, ut ita dictum videatur: sicut et nos sumus vasa misericordiæ, quos vocavit non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus. (*Aug.*) Totius hujus disputationis propositum ad hoc perducit, ut quoniam docuit misericordiam Dei esse, quod bene operamur, non tanquam ex operibus Judæi glorientur, qui cum Evangelium percepissent, tanquam meritis suis id retribuendum existimantes, nolebant gentibus dari, a qua superbia jam debent desistere, intelligentes, quoniam non ex operibus, sed misericordia Dei, et vocatione hoc credentibus præstatur ut bene operemur, non est gentibus ista invidenda misericordia, quasi prælato merito Judæorum, quod nullum est. (*Orig.*) Hæc, quantum ad ipsius Apostolici sermonis ordinem explanationemque verborum pertinet, dicta sint; nunc breviter repetentes aliqua etiam de intellectu interiore requiramus; quomodo ergo Deus notam facit iram suam? *per vasa*, inquit, *iræ* aptata ad perditionem. Obstupesco ego

Digitized by Google

apud memetipsum sancti Spiritus consilium in divinis voluminibus contuens, nam iram quidem Dei, quæ est a natura ejus extranea, notam fieri hominibus dicit, sicut præsens hic Apostoli indicat locus; bonitatem vero ejus et dulcedinem, quod naturæ ejus proprium est, abscondi memorat et occultari, sicut David dicit: *quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te!* (*Psal.* XXX.) Quid ergo causæ dicemus, quod Deus iram manifestat hominibus, et dulcedinem celat? Scit sine dubio fragile esse hominum genus, et ad lapsum proclive per negligentiam, quibus expediat magis esse sub metu iræ, quam spe benignitatis Dei et dulcedinis relaxari. Sicut et Sapientia Dei dicit: *Qui parcit baculo, odit filium suum: si enim percusseris eum virga, non morietur: animam autem ejus salvam facies a morte* (*Prov.* XIII). Notam facit ergo potentiam suam Deus, dum impios castigat, et corripit, ut secundum Scripturæ sententiam, *dum flagellatur pestilens, innocens astutior fiat* (*Prov.* XIX). Notas autem facit etiam « divitias gloriæ suæ in vasis misericordiæ, quæ præparavit in gloriam. » Innotescunt divitiæ Dei, cum erga eos, qui inter homines spernuntur et humiles sunt, misericordia ejus ostenditur, qui non in divitiis suis nec in potentia sua, sed in Domino sperant: sicut tunc Hebræorum gens desperata inter homines et abjecta a Deo misericordiam consecuta est; ita ergo et nunc populus gentium, qui spernebatur ab his qui in circumcisione gloriantur, misericordiam consecutus est. Sed illud est quod acrius debemus intendere, quod et illi consecuti sunt misericordiam, et plebes Dei appellati sunt, et dilecti Dei fuerunt. Sed quoniam servare acceptam gratiam nescierunt, dicitur ad eos, *in quibus mœchabatur commoratio Israel, dimisi eam, et dedi ei libellum repudii in manus suas* (*Jer.* III). Et item alibi: *Facti estis mihi in satietatem, jam non dimittam peccata vestra* (*Jer.* VII). Et per eumdem Jeremiam Dominus dicit, *sicut spelunca hyenæ facta est hæreditas mea.* Ne forte etiam nos qui non fuimus plebs Dei, sed per divitias gloriæ suæ vocavit nos plebem suam, et qui non fuimus dilecti, sed facti sumus dilecti, et filii Dei vivi, si non ut filii lucis, et filii Dei ambulemus, si non ut plebs Dei ita agamus, « ut videntes » homines « opera » nostra « bona, magnificent patrem nostrum, qui in cœlis est (*Matth.* V), » verendum est, ne illum sermonem incurramus Apostoli, quo ait: (*Rom.* XI): *Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit; nec tibi parcet. — Sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam; erit enim in loco, ubi dictum est non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi.* (Amb.) Apertum est istud de gentibus esse prædictum, quia prius non erant plebs Dei, postea autem ad opprobrium Judæorum misericordiam accipientes, vocatæ sunt plebs Dei. Et qui dilecti ante non erant, abdicatis Judæis, adoptati in filios et dilecti sunt, ut in loco ubi non vocabantur plebs Dei, ibi vocarentur filii Dei vivi. Prius enim nusquam vocabantur filii Dei vivi, nisi in Judæa, hoc est Hierosolymis, ubi domus Dei erat, sicut dicit in psalmo LXXV: *Notus in Judæa Deus*, postea autem in propheta Zacharia: *Ponam*, inquit, *Hierusalem in omnibus gentibus*, quia ubique futuri erant filii Dei, et domus Dei in omnibus locis, quæ est Ecclesia. Hinc Dominus ait Judæis (*Matth.* XXI), quia *tolletur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus.* (Orig.) Aliter autem et testimonium quod de Osee assumit Apostolus, quantum ad locum ipsum prophetæ pertinet, non videtur de gentibus esse, sed de ipso populo Israelitico dici, atque ut in superioribus diximus, ex simili Paulus sumit exemplum, ut ostendat quia sicut illis quondam, cum abjecti essent et desperati, dictum est primo: *Vos non populus meus, et ego non sum Deus vester*, et addidit propheta, et dicit: *Et erit: In loco in quo dictum est: Non mea plebs vos, vocabuntur et ipsi filii Dei vivi;* ita, inquit, et « nos, quos vocavit non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus, » qui ante non eramus plebs ejus, nunc plebem nos suam vocavit, « et non dilectam, dilectam, et in loco ubi dictum est » nobis, « non plebs mea vos, ibi » vocabimur « filii Dei vivi. » Sed fortassis requirant a nobis hi qui ex circumcisione sunt, et dicant, ubi enim ad vos dictum est, quod non sitis plebs Dei vos, ut ibi vocemini filii Dei vivi? Asserent enim quod Deus hæc in Judæa locutus est (in ipsa enim tantummodo notus est Deus), et nihil hæc ad nos spectent, quia « lex ad eos, qui in lege sunt loquitur. » Imo ego ostendam locum multo digniorem, ubi Deum loqui et decuit et possibile fuit. Neque enim consequenter Deus loqui in montibus et rupibus et quibuscunque terrenis locis dicetur, sed in mente hominis loquitur Deus, in sensu rationabili, et in principali cordis, et ibi cum indigni et alieni a Deo actus conscientia redarguente culpantur, ibi, inquam, pronuntiatur, ibi dicitur ad singulos quosque, quia « non plebs mea vos; » si vero emundet se quis ab his, et purificet, « et pax Dei, quæ superat omnem mentem » cor ejus incipiat custodire, ibi, hoc est in cordis secreto pacificus effectus, Filius Dei conscientia adstipulante vocabitur.

Isaias autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient. Posteaquam per Dei sapientiam quam loquitur Paulus inter perfectos, secreta et abscondita divinæ dispensationis exposuit, et ostendit qua ratione quove ordine, vel iram Deus ostendat in vasis iræ, vel divitias gloriæ suæ in vasis misericordiæ, et docuit quod vas iræ fiat unusquisque ex eo quod per duritiam suam et cor impœnitens thesaurizet sibi iram in die iræ, vasa autem misericordiæ sint hi, qui se emundaverint ab his, et ad omne opus bonum præparaverint, nunc, ut hæc ipsa majore auctoritate confirmet, etiam in Prophetis docet esse præscripta. *Isaias*, inquit, *clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient.* Providens etenim de fu-

Digitized by Google

turis Propheta, videbat quod plurimi ex Israel, et hi maxime qui arenæ maris comparantur, per duritiam suam et cor impœnitens futuri erant « vasa iræ, aptata ad perditionem, » non credentes vitæ suæ, sed Dominum majestatis crucifigentes; si ergo, inquit, fuerint « tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient » Illi qui non salvantur tanquam arena maris sunt; reliquiæ vero, quæ salvæ fient tanquam stellæ cœli sunt, utrumque etenim promissionis, quæ ad Abraham facta est, continet sermo: *Erit*, inquit, *semen tuum sicut arena maris, et sicut stellæ cœli.* (*Gen.* XXII) [Aug.] Alio autem sensu, in eo quod dicit, *Isaias clamat pro Israel*, et reliqua, ostendit quemadmodum sit Dominus lapis angularis utrumque parietem in se jungens. Testimonio enim Oseæ prophetæ dictum est pro gentibus: *Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non dilectam, dilectam.* Et Isaiæ testimonium dictum pro Israel, quoniam *reliquiæ salvæ fient*, ut ipsæ deputentur in semen Abrahæ, quæ crediderunt in Christum, ita concordes ambos populos facit secundum Domini testimonium dicentis in Evangelio de gentibus: *Habeo alias oves quæ non sunt de hoc ovili, quas oportet me adducere, et erit unus grex et unus pastor* (*Joan.* X). [Greg.] Sancta namque Ecclesia in primitivis suis multitudine gentium fecundata, vix in mundi fine Judæos, quos invenerit, suscipit, et extrema colligens, eos, quasi reliquias frugum ponit. De quibus nimirum reliquiis Isaias dicit: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena, reliquiæ salvæ fient.* (Amb.) Clamat ergo Isaias pro his qui credunt in Christum, hi enim vere sunt Israelitæ, sicut Dominus ad Nathanael: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est* (*Joan.* I): « Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris reliquiæ salvæ fient. » Recedentibus Judæis a merito, et promissione patrum, dum illam non recipiunt, hi reliqui sunt qui credendo in fide promissionis patribus factæ persistunt. A lege enim recedunt, qui in eum quem lex solum ad salutem sufficere promisit, non credunt. Igitur Apostatæ habeantur necesse est, qui dum Christum non recipiunt, rei sunt violatæ legis. De maxima itaque multitudine solos credentes dicit salvari, quos præsciit Deus.

Verbum enim consummans, et brevians in æquitate, quia verbum breviatum faciet Dominus super terram. (Orig.) Verbum breviatum, ubi *multi sunt vocati, pauci autem electi.* Possumus et totius doctrinæ verbum dicere breviatum, ut quod prius lex et prophetæ continebant in latitudine præceptorum veniens Dominus pronuntiaret et diceret: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis, et proximum tuum sicut teipsum, in his duobus mandatis pendet omnis lex et prophetæ* (*Matth.* XXIII), in quo evidenter prophetas et legem duobus his sermonibus breviavit. Potest et « verbum breviatum » dici fides symboli quæ credentibus traditur, in qua totius mysterii summa paucis connexa sermonibus continetur. (*Amb.*) Convenit enim ut in solo nomine Domini conditoris consequatur salutem creatura, hoc est, per fidem, quia sublatis omnibus neomeniis et sabbato, et circumcisione, et lege escarum, et oblationibus pecorum, sola fides posita est ad salutem, quæ abbreviata ex lege est, quia quod in fide est, in lege habetur, quasi principale legis, dicente Salvatore: *De me enim scripsit Moyses* (*Joan.* V). Abbreviata est ergo lex, reliquiæ Judæorum salvantur, cæteri vero salvari non possunt, quia præfinitionem Dei spernunt, per quam genus humanum decrevit salvare. *Et sicut prædixit Isaias: Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma fuissemus et sicut Gomorrha similes fuissemus.* (Orig.) Quod semen Isaias a Domino dicit derelictum? illud sine dubio quod idem Apostolus exponit in aliis, cum dicit ad Abraham dictum esse: *Tibi dabo terram hanc, et semini tuo; non dixit, et seminibus, tanquam in multis, sed semini tuo tanquam in uno, quod est Christus* (*Gal.* III). Hoc est ergo quod dicit Isaias: *Nisi Dominus reliquisset nobis semen*, id est, nisi dedisset nobis Christum, ut ex nobis nasceretur, *sicut Sodoma fuissemus*, quantum ad impietatis magnitudinem spectat, nisi quia et gravius aliquid apud Israelitas gestum est. Nam Sodomitæ inhospites incesti referuntur et impudici; populus vero Israel in eum sacrilegus exstitit, qui cum Dominus majestatis sit, frater eorum et dici voluit, et esse. Nisi ergo semen istud Dominus reliquisset, per quod reliquiæ salvæ fierent, et vasa misericordiæ salvarentur, interiisset populus ille ut Sodoma; et tamen non otiose Isaias semen nominavit, quod relictum est: semen namque dicitur, quod seminatur in terra, et fructum multiplicem reddit, docens per hoc etiam Christum seminandum esse, id est, sepeliendum in terra, et inde resurgentem fructum plurimum totius Ecclesiæ multitudinis prolaturum, sicut et ipse Dominus dicit: *nisi granum frumenti in terra ceciderit, et mortuum fuerit, fructum non affert; si autem mortuum fuerit, fructum plurimum affert* (*Joan.* XII).

Quid ergo dicemus? Quod gentes quæ non sectabantur justitiam comprehenderunt justitiam, justitiam autem quæ ex fide est. Videatur fortassis hoc contrarium esse vel illis de quibus supra diximus, quod unusquisque emundet se et expurget, ut fiat vas utile et vas misericordiæ, vel illis quæ in superioribus disseruimus, quod naturali lege, in qua sine dubio est et justitia, utantur etiam gentes. Quomodo ergo hic dicit, quod « gentes, quæ non sectabantur justitiam, comprehenderunt justitiam? » vide si hoc modo possumus respondere. Aliud est sectari, aliud insitum habere; sectari dicitur ille, qui per doctrinam et lectionem multam assequi aliquid cupit; unde et a sectando sectæ appellatæ sunt hujusmodi doctrinæ, quæ hominum traditione discuntur. Gentes ergo quia legem tabulis vel libris scriptam non habuerunt, non dicuntur sectatæ esse justitiam, habuerunt tamen insitam quam lex eos naturalis edocuit. Idcirco ergo proximi fuerunt

Digitized by Google

justitiæ ei quæ ex fide est, id est, Christo. (*Amb.*) In Deo enim vera justitia est, et permanens, si agnoscatur; quid enim est tam justum quam noscere Deum Patrem, ex quo sunt omnia, et Christum filium ejus per quem sunt omnia? Prima ergo hæc justitia est, agnoscere Creatorem, deinde custodire quæ præcepit: gentes ergo quæ prius non requirebant justitiam, id est, legem, quæ Creatori testimonium perhibebat, veniente Christo, invenerunt justitiam superabundantem plusquam Scribarum et Pharisæorum: qui enim tunc quod minus est non sectabantur, comprehenderunt postea quod majus est. Judæi autem in lege positi, quia proficere magis debuerant deterioraverunt. *Israel vero sectando legem justitiæ in legem justitiæ non pervenit.* (Amb.) Perfectio legis fides est, quam gentes apprehendentes, totam legem implere videntur; Judæi autem dum per invidiam Salvatori non credunt, justitiam quæ in lege mandata est, vindicantes, id est, sabbatum, circumcisionem, etc., in legem non pervenerunt, hoc est, legem non perfecerunt, et qui non perficiunt legem rei sunt juxta legem, hic enim implet legem, qui a lege Moysi pervenit ad fidem Christi. *Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* (Orig.) Certum est enim quia Israel sectabatur legem justitiæ secundum litteram, sed in legem non pervenit; quam legem? sine dubio spiritus. Neque enim hoc diceret Apostolus, quia legem quam sectabatur, et quam tenebat et quam habebat, in hanc non pervenerit. Reddit ergo rationem cur in legem Israel non potuerit pervenire, *quia non ex fide*, inquit, *sed quasi ex operibus.* (Amb.) Spernentes enim fidem, quæ, sicut dixi, perfectio legis est, ex operibus legis justificari se dicebant; id est, per sabbatum, neomenias, circumcisionem, etc. Immemores Scripturæ dicentis, quia *justus ex fide vivit* (*Rom.* I). Justitia autem legis idcirco dicitur, quia justo judicio Dei hæc Judæis data sunt, propter duritiam cordis illorum, ut si mustelam forte quis mortuam calcasset, aut tetigisset aliquod morticinium, aut si sorex in vas ruisset, immundum diceretur: quod magna cum sollicitudine observantes, ex quacunque causa incurrebant, ut immundi essent. Si autem sanguis mustelæ pavimentum maculasset, non levi cura expiandum erat, ut et a cibis melioribus abstineretur. Sabbatum vero et circumcisio propriam habuerunt justitiam tempore suo, quia in figura data sunt. Hoc Dominus per Ezechielem prophetam ostendit, inter cætera dicens: *Propterea dedi illis præcepta non bona* (*Ezech.* XX), quia erant irreverentes et infidi. In adventu autem Christi, quia salutare donum erat daturus, per Jeremiam prædicat, dicens: *Dabo illis Testamentum novum, non quale dedi patribus illorum* (*Jerem.* XXXI): hoc Testamentum legem vocat, in quam non pervenerunt, sicut supra memoravi; nam cum gentibus quæ crediderant hanc sarcinam observationis Judæi credentes vellent imponere, tunc apostolus Petrus ait: *Quid imponitis jugum supra cervicem fratrum, quod neque nos neque patres nostri portare potuerunt?* (*Act.* XV.) A tempore enim Christi indulgentia data est promissa in lege. Ait enim Isaias propheta (*Isa.* LIX), « veniet ex Sion, qui eripiat et avertat impietatem a Jacob, et hoc illis a me Testamentum cum abstulero peccata eorum, » hoc est Novum Testamentum promissum a Deo in Christo.

Offenderunt in lapidem offensionis, et petram scandali, et omnis qui credit in eum non confundetur. (Orig.) Quia legem sectabantur non secundum opera justitiæ Dei, sed secundum opera justitiæ suæ, idcirco « offenderunt in lapidem offensionis, » de quo scriptum est: *Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali, et qui credit in eum, non erubescet.* Sciendum autem est quod in Isaia propheta hoc testimonium ita scriptum est (*Isai.* XXVIII): *Ecce ego immitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, præclarum in fundamenta ejus; et qui crediderit in eum non confundetur.* Apostolus autem, « lapidem offensionis et petram scandali, » de alio loco ipsius Isaiæ prophetæ huic testimonio inseruisse videtur, in quo ita scriptum est: *Et non tanquam lapidi offensionis occurretis ei, neque ut lapidi ruinæ* (*Isa.* VIII), et ex utroque loco excerpens quæ assertionibus suis commoda videbantur aptavit. (*Amb.*) Multorum relatione compertum est in petra vel lapide Christum esse significatum. Daniel enim propheta (*Dan.* II) lapidem hunc dicit, qui abscissus a monte sine manibus percussit et comminuit omnia regna, et replevit omnem terram, quod evidenter de Christo dictum est. Et in lege petra, de qua fluxerunt aquæ, Christus appellatus est (*Psal.* LXVII; *Exod.* XVII). *Petra autem*, inquit, *erat Christus* (*I Cor.* X). Et Petrus apostolus inter cætera ad Judæos ait: *Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis ædificantibus.* Offensio ergo posita in Sion Christus est; Sion vero altitudo est, sive civitas ipsa Jerusalem, quæ propter notitiam Dei non immerito excelsa dicta est, in qua Salvator a Deo Patre suo positus prædicator, offensio factus est Judæis, dum se Filium Dei prædicat, natus de Spiritu sancto ex muliere. Per corpus autem ejus scandalum passi sunt, et dicebant: *Nonne mater et fratres ejus apud nos sunt? Quomodo ergo hic dicit, Quia de cœlo descendi?* Nolebant enim verba gestis comparare, ut perinde agnoscerent non absurdum esse, quod dicebat de cœlo se descendisse, quasi corpus operaretur, et non Deus latens, operibus tamen se prodens in corpore. Petra ergo hæc scandalum est Judæis et offensio; quæ petra sine dubio corpus intelligitur Salvatoris, hæc excisa sine manibus propterea, quia sine viro de Spiritu sancto facta de virgine est.

Digitized by Google

LIBER SEXTUS.

CAPUT X.

Orat Apostolus pro Judæis, ostendens quod justitia faciens dignum vita æterna solum ex lege et fide Christi sit.

Fratres voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem; testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. (Aug.) Hic jam incipit de spe Judæorum loqui, ne etiam gentes superbire audeant adversus Judæos. Sicut enim Judæorum superbia refellenda erat tanquam ex operibus gloriantium, sic et gentibus occurrendum, ne tanquam Judæis prælati superbiant. (*Orig.*) Quia ergo in his quæ nuper exposita sunt, multis testimoniis adversum Israel usus est prophetarum, ita ut proferret de Isaia : *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus;* et iterum : *Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient;* et his addidit, quia *Israel sectans legem justitiæ, in legem non pervenit;* propterea nunc consolari rursus populum illum volens, et per hoc invitare ad fidem, dicit : « Fratres, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio apud Dominum fit pro illis in salutem. » Et causam, cur voluntas sua et obsecratio pro illis apud Deum habeatur, ostendit : *Testimonium enim*, inquit, *perhibeo illis, quod æmulationem Dei habeant, sed non secundum scientiam.* Quamvis, inquit, tot et tantis involuti sint peccatorum suorum malis, tamen quia ineffabilem zelum et æmulationem Dei habent, hæc me commovit causa, obsecrasse Deum pro ipsis, ut vel in fine aliquando perveniant ad salutem. (*Ambr.*) Igitur quoniam a lege eos vult auferre, credentes, quia velamen est Judæis, ne hoc odio Judaismi facere videretur, ostendit affectum suum circa illos et legi dat multum, sed docet tempus jam servandæ legis non esse, ac per hoc providere se illis velle testatur, si modo audiant illum ac probent non esse suum inimicum, quando et testimonium perhibet illis nobilitatis et traditionis paternæ. *Habent enim*, ait, *zelum Dei, sed non secundum scientiam.* (Orig.) Et probat quomodo non secundum scientiam zelum Dei habeant, quia *ignorantes*, inquit, *Dei justitiam*, suæ justitiæ obtemperant. Non multum ergo prodest habere zelum Dei, et non habere scientiam zeli. Denique Judæi putantes se zelo Dei agere, sacrilegi exstiterunt in Filium Dei, quia non secundum scientiam zelati sunt sicut Phinees filius Eleazari, qui secundum scientiam zelatus interemit Madianitem pariter et Israelitam fornicantem cum ea (*Num.* XXV); et sicut Elias qui dixit : *Zelans zelatus sum omnipotenti Deo Israel, quia dereliquerunt te filii Israel. Prophetas tuos occiderunt, et altaria tua subverterunt* (*III Reg.* XIX); et sicut Mathathias, de quo in libro I

A Machabæorum scriptum est : *Quia zelatus est in lege Dei, et intremuerunt renes ejus, et ascendit furor ejus secundum judicium.* Horum omnium zelus et æmulatio secundum scientiam fuit; Judæorum vero zelus non erat secundum scientiam, idcirco quia ignorantes Dei justitiam, propriam conabantur, id est, quæ hominibus justitia videbatur, implere, cum utique ipsos magis Dei justitiæ, quæ est Christus, convenerit obedire. Sed vide nunc ne forte non illis solis dici sermo iste videatur, quia *zelum Dei habent, sed non secundum scientiam.* Similiter enim potest dicere Apostolus et de aliis, quia *testimonium perhibeo eis, quod timorem Dei habeant, sed non secundum scientiam*, et de aliis, quia charitatem Dei habeant, sed non secundum scientiam : B si enim habeat quis affectum erga Deum, ignoret autem quia charitas patiens esse debet, esse benigna, non invidens, non perperam agens, non inflata, non ambitiosa, non quærens quæ sua sunt (*I Cor.* XIII), hæc et his similia si in charitate non habeat, sed in solo affectu diligat Deum, competenter et ad ipsum dicetur, quia charitatem Dei habet, sed non secundum scientiam; similiter autem dici potest et de alio, quia fidem Dei habet, sed non secundum scientiam, si ignoret, quia « fides sine operibus mortua est (*Jac.* II), » et quia fides Dei non in solis verbis est, quæ interdum ab alio composita vel scripta discuntur, sed in affectu mentis tali quodammodo, qualem habuit illa quæ dixit intra se : *Si tetigero fimbriam vestimenti ejus, salva ero* (*Matth.* IX). Si quis ergo non C ita habeat fidem, ut ex actibus suis bonis cui credit ostendat, potest et ad ipsum dici, quia fidem Dei habet, sed non secundum scientiam. Potest et de alio dici, quia castitatem Dei habet, sed non secundum scientiam; et alius curam pauperum habet, sed non secundum scientiam, quippe si ab hominibus laudari vult; et alius abstinens potest dici, sed non secundum scientiam, si propterea jejunat, ut hominibus placeat; et sic per singula quæ gerimus, si non secundum scientiam et intellectum geramus, potest ad nos dici quia habemus zelum operis boni, sed non secundum scientiam; et ideo danda præcipue sunt opera scientiæ, ne res nobis infeliciter accidat, ut in fide positi frustremur a fide, et zelum habentes bonorum de- D cidamus a bonis. Vis autem scire quia potest quis, si scientiam non habeat, evanescere in fide? audi ipsum Paulum quibusdam dicentem : *Nisi sine causa credidistis* (*I Cor.* XV). Accidit ergo sine causa, credidisse his qui scientiæ operam non dant, ut in eo quo crediderunt etiam intellectum veritatis accipiant. Denique et Apostoli hanc esse differentiam fidei simpliciter traditæ, et fidei quæ est secundum scientiam pervidentes, dicebant ad Salvatorem, *Auge nobis fidem*, hoc est, ut habentes eam

Digitized by Google

fidem, quæ non est secundum scientiam, habeamus et eam quæ est secundum scientiam. Itaque Judæis testimonium perhibet Paulus, quod æmulationem Dei habeant, licet non secundum scientiam. Tamen quia utcunque habebant æmulationem Dei, causam dederunt Apostolo, qua obsecrationem pro illis offerat Deo. Melius est enim habere zelum Dei, licet non secundum scientiam, quam penitus non habere. *Qui* enim *habet*, sicut scriptum est (*Matth.* XIII; *Luc.* XIX), *dabitur ei*, vel in novissimis, cum omnis Israel salvus fiet. *Qui autem non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.*

Ignorantes enim Dei justitiam, et suam quærentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. (Ambr.) Per ignorantiam dicit illos non credisse in Christum, æmulationem quidem Dei habentes, sed voluntatem et consilium ejus nescientes, contra Deum agebant, quem se defendere testabantur. De his dicit, qui non malevolentia et invidia, sed errore Christum non receperunt. Quibus et Petrus apostolus dicit (*Act.* III): *Scio, fratres, quia per ignorantiam gessistis hoc malum*, sicut *et principes vestri*; ignorantes enim hunc esse Christum, quem promiserat Deus, alterum exspectandum dicebant, huic justitias suas quas ex lege habebant, anteponentes, qui est Dei justitia in fide. Justitia enim ipse est, quia quod promiserat Deus, in ipso implevit, *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti.* (Ambr.) Hoc dicit, quia perfectionem legis habet, qui credit in Christum. Cum enim nullus justificaretur ex lege, quia nemo implebat legem, nisi qui speraret in promisso Christo, fides posita est, quæ cederet perfectioni legis, ut omnibus prætermissis fides satisfaceret pro tota lege et prophetis.

Moyses enim scripsit, quoniam justitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea. Quæ autem est ex fide justitia sic dicit. Justitia legis Moysis reos illos non faciebat ad tempus, si servaretur, id est, vivebant faciendo legem, debitores enim erant. (*Orig.*) Jam et in superioribus Apostolus duarum justitiarum fecerat mentionem, ubi dicit, quia ignorans Dei justitiam, suam justitiam statuere quærebat Israel. Et hic nunc duas iterum justitias dicit, unam quæ ex lege, et aliam quæ ex fide est. Sed mihi videtur quod illa quam superius dixit ignorari ab Israel Dei justitiam, ipsa sit justitia hæc quæ ex fide est; illa vero, de qua dicit, « suam justitiam quærentes statuere, » ipsa sit, de qua et hic Moysi verbis insinuat, *quia justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea.* Sed vide justitiarum differentiam pariter et vitarum: illa enim justitia, id est Christus, « qui factus est nobis justitia a Deo » et pax, vide quomodo dicit: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (*Joan.* XVII). Hæc ergo justitia non tantum vitam præbet, sed æternam vitam. Illam vero legis justitiam « qui fecerit homo, » non dixit in æternum vivet, sed tantummodo « vivet in ea. » Quod si finis legis, ut Apostolus dixit, Christus est, nec ipsam, quæ ex lege est justitiam sine Christo adimplere poterit, qui finem legis non suscipit Christum. Hæc ergo, quæ ex fide est justitia, quæ est Christus, tanquam vivens et subsistens, dicit:

Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? hoc est, Christum deducere, aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum ex mortuis revocare; sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo et in corde tuo. (Ambr.) Justitiam hanc dicit esse fidei, si non dubitetur de spe Dei, quæ in Christo est, ne diffidens dicat: quis potuit ascendere in cœlum? quia ideo passus est, ut exspoliatis inferis virtute Patris, devicta morte resurgens cum animabus ereptis in cœlum ascenderet; omnis enim quicunque viso Salvatore apud inferos speravit de illo salutem, liberatus est, Petro apostolo hoc attestante; dicit enim *quia et mortuis prædicatus est* (*I Pet.* III): qui de his ergo in corde suo non dubitat, justificatus est ex fide. Ex lege autem justificari timor facit. Timet enim legem, quia videt illam pœnam inferre peccantibus, ideo non magna justitia legis est, nec meritum collocat apud Deum, sed ad præsens: fides autem, quia incredulis stultitia est, mercedem habet apud Deum, de quo quod non videtur speratur. (*Orig.*) Nec mireris quod cum Christus ipse sit justitia, quasi de alio ita de se hæc dicere videatur. In multis enim locis invenies Salvatorem quasi de alio, ita de se loqui, ut in Evangelio dicit (*Matth.* XXV): *Et statuet oves a dextris, hædos autem a sinistris, et dicet his qui a dextris sunt*, etc. *Et iterum his qui a sinistris sunt*, ea quæ scripta sunt. Quod ergo ait, *ne dixeris in corde tuo, Quis ascendit in cœlum? aut quis descendit in abyssum?* exceptis his quæ media interserit, « hoc est, Christum deducere » vel « a mortuis reducere. » Sed dicit Scriptura, « prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo. » De Deuteronomio videtur assumptum, ubi hoc modo scriptum est: *Mandatum hoc, quod ego mando tibi hodie, non est superexaltatum a te, neque longe a te; non est in cœlo, ut dicas, Quis ascendit nobis in cœlum, et accipiet illud nobis, ut audientes faciamus illud? neque trans mare est, ut dicas, quis transibit nobis trans mare, et accipiet illud, ut audientes faciamus illud? juxta te est verbum valde in ore tuo, et in corde suo, et in manibus tuis, ut facias illud* (*Deut.* XXX). Cum ergo hæc de Deuteronomio assumpta sint, et Apostolus scribat quia justitia, quæ ex fide est, ipsa hæc dicit, quæ est Christus; sine dubio quæ in Deuteronomio dicuntur, Apostolus a Christo dicta esse pronuntiat. Ipse est ergo qui dixit: *Mandatum hoc, quod ego do tibi hodie, non est superexaltatum a te, neque longe a te*, et cætera quæ sequuntur. Quid ergo est, quod per hoc Apostolus docet? ne scilicet dicamus in corde nostro, et putemus quod Christus in loco aliquo contineatur, et non ubique sit, ac per omnia ipse diffundatur. Quippe qui cum esset in terris, dicebat quia esset et in cœlo. Sic enim loquebatur ad apostolos suos (*Joan.* III): *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis qui est in cœlo*; non dixit, qui

Digitized by Google

fuit, sed *qui est in cœlo*. Et rursus, ne putemus eum in cœlo esse tantummodo, vacare autem ejus præsentia abyssum, ideo justitia quæ ex fide est, dicit : *Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendit in cœlum ?* et quasi simile sit hoc dicenti, Christum de cœlo deducere, ita addidit Apostolus, « hoc est, Christum deducere, » et rursum, si quis mente et cogitatione descendat in abyssum, putans ibi tantum contineri Christum, quasi simile sit Christum revocare a mortuis, ita subjungit, *hoc est Christum reducere a mortuis*. Sed ita, inquit, debes sentire de Christo, tanquam de verbo et veritate, et sapientia, et justitia Dei; hæc autem omnia non in loco quæruntur, sed ubique adsunt, neque ab infernis locis evocantur, sed mente sola intellectuque capiuntur. Tanquam verbum ergo et sapientia prope est in ore tuo et in corde tuo. (*Ambr.*) Quia non est longe ab animo nostro, vel ore, quod nobis dicitur ut credamus; quamvis enim oculis non videatur, a natura tamen animarum et loquendi ratione non discordat quod credimus, in ipsa enim natura inserta sunt velut semina, quæ auditu et voluntate exculta fructificant testimonium Creatoris. (*Orig.*) Debemus etiam hoc scire quod aliud est possibilitatem esse in aliquo, aliud efficaciam vel efficientiam. Quod Græci δυναμὶν et ἐνέργειαν vocant, verbi causa, parvulus nuper natus possibilitate rationabilis homo est, potest enim esse rationabilis si adoleverit, et possibilitate etiam faber et gubernator et grammaticus dicitur : possibile est enim, ut horum aliquid sit. Efficacia vero vel efficientia, hoc est reipsa atque effectu nihil horum est, dum est parvulus, sed cum cœperit vel rationis jam capax esse, vel aliquid fabrilis artis, aut cujuslibet alterius efficere, tunc jam efficacia rationabilis dicitur, vel faber, vel si quid aliud est, quod effectu operis agit. Hoc ergo modo etiam Christus, qui est Verbum Dei, possibilitate quidem juxta nos, hoc est, juxta omnem hominem, esse credendus est, tanquam ratio parvulis : efficacia vero tunc mecum esse dicitur, cum in ore meo confessus fuero Dominum Jesum, et in corde meo credidero quod Deus illum suscitavit a mortuis. Vis autem scire, quia adest ubique, et medius est etiam eorum, qui ignorant eum, et non confitentur? audi quomodo Joannes Baptista de eo hæc ipsa testatur : *Medius*, inquit, *vestrum stat*, quem *vos nescitis*, *qui post me venit* (*Joan.* I). Est ergo medius etiam inter eos qui eum nesciunt, sed possibilitate eis medius est, non efficacia : possunt enim eum capere, sed nondum capiunt. Efficacia vero vel efficientia inter illos medius est quibus dicebat : *Ubicunque fuerint duo vel tres*, *congregati in nomine meo*, *ibi sum in medio eorum* (*Matth.* XVIII). Isti enim confitebantur in ore suo Dominum Jesum, et credebant in corde suo, quod Deus illum suscitavit a mortuis, alioquin absurdum videtur, si et inter eos, qui in nomine ejus congregantur, medius esse dicitur, et inter eos qui eum nesciunt, nisi hujusmodi differentia teneatur, quod inter ignorantes, et nondum credentes possibilitate medius dicitur, inter credentes vero efficacia, id est, rei ipsius et operis effectu.

Hoc est verbum fidei quod prædicamus. (Ambr.) Nullum opus dicit legis, sed solam fidem dandam in causa Christi. (Aug.) Totus hic locus ad illum refertur quod superius dixit : *Verbum enim consummans et brevians fecit Dominus super terram*. Remotis enim innumerabilibus et multiplicibus sacramentis, quibus Judaicus populus premebatur, per misericordiam Dei factum est, ut brevitate confessionis fidei ad salutem perveniremus.

Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et crediderís in corde tuo, quod Deus illum excitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. (Ambr.) Quæ superius locutus est, hic illa manifestavit, hanc esse regulam fidei, credere Dominum esse Jesum, et non erubescere profiteri, quia Deus illum ex mortuis reducens, deduxit in cœlum cum corpore, unde venerat incarnandus (*Orig.*). Videbitur enim quibusdam per hoc, quia etiamsi desint alicui boni operis privilegia, etiamsi virtutibus operam non dederit, hoc ipso tamen quod credidit, non pereat, sed salvetur et habeat salutem, etiamsi beatitudinis gloriam habere non poterit. Sed vide ne magis illud intelligi debeat, quod qui vero, et non falso confitetur ore Dominum Jesum, et corde credit, pariter confiteatur se dominatui subjectum esse sapientiæ, et justitiæ, et veritatis et omnibus, quæ Christus est. Nec sibi ultra esse dominum mammonam, id est, neque avaritiam sibi ultra, neque injustiam, neque impudicitiam, neque mendacium dominari; semel enim Jesum Christum Dominum confessus, nulli horum servitutem profitetur, sed et credens in corde suo quod Deus eum suscitavit a mortuis, certum est, quia suscitatum eum ad justificationem sui credit : alioquin quid proderit scire me et credere quod Jesum Deus suscitavit a mortuis, si in meipso eum non habeam suscitatum? Ergo si non in novitate vitæ ambulo, et vetustam peccandi consuetudinem non fugio, nondum mihi Christus resurrexit a mortuis. (*GG.*) In corde autem fidelium tres summopere manere virtutes testatur Apostolus, dicens : *Nunc autem manent fides*, *spes*, *charitas*, quas cunctas subita repletus gratia, et accepit latro, et servavit in cruce. Fidem namque habuit, qui regnaturum Deum credidit, quem secum pariter morientem vidit; spem habuit qui regni ejus aditum postulavit, dicens : *Memento mei, cum veneris in regnum tuum* (*Luc.* XXIII). Charitatem quoque in morte sua vivaciter tenuit, qui fratrem et collatronem pro simili scelere morientem, et de iniquitate sua arguit, et ei vitam, quam cognoverat prædicavit dicens : *Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es, et nos quidem juste : nam digna factis recipimus, hic vero nihil male gessit* (*Ibid.*). Ille qui talis ad crucem venit ex culpa, ecce, qualis a cruce recedit ad gratiam. Confitebatur Deum, quem videbat secum humana infirmitate morientem, quando negabant apostoli, qui eum miracula vide-

Digitized by Google

rant divina virtute facientem. Sed hi, qui salvari hominem propriis viribus astruunt, eamdem confessionem hominis ab ipsius esse virtute hominis suspicantur; quod si ita esset, in Dei laude Psalmista non diceret (*Psal.* cx) : *Confessio et magnificentia opus ejus.* Ab eo itaque accepimus recta confiteri a quo nobis et magna dantur operari, ad hunc autem sensum etiam ea conveniunt, quæ sequuntur :

Dicit enim Scriptura, Omnis qui credit in illum, non confundetur. (Orig.) Hoc autem apud Isaiam scriptum est, quod si omnis qui credit in eum non erubescit, erubescit autem omnis qui peccat, sicut et Adam peccavit, et erubuit, et abscondit se : qui adhuc cum ruborem peccati incurrerit credere non videtur. (*Amb.*) Cum enim examen cœperit fieri omnium rerum in die judicii, et omnia falsa commenta vel dogmata in confusione deduci, tum in Christum credentes tripudiabunt, videntes omnibus manifestari, quia quod crediderunt verum est, et prudens, quod putabatur stultum. Aspicient enim inter cæteros se solos et gloriosos et prudentes qui æstimati fuerant contemptibiles et stulti. Illic enim vera probatio ubi remuneratio et condemnatio. *Non enim distinctio Judæi et Græci.* (Amb.) Generaliter omnes aut confundi propter diffidentiam dicit, aut sublimari causa credulitatis, quia sine Christo apud Deum nulla salus est, imo pœna est, aut mors. Nec Judæos enim commendare poterit prærogativa Patrum aut legislatio, qui meritum et promissionem Patrum non receperunt : Gentes autem nullum habent testimonium, quo vel secundum carnem commendentur, nisi credant in Christum. *Nam idem Dominus omnium, dives in omnibus qui invocant illum.* Manifestum est ad omnes hoc pertinere sive Judæos sive Græcos, quia sine invocatione Domini Christi nemo vivit apud Deum. (*Orig.*) Quod autem idem sit Dominus omnium, ita accipiendum est, hoc est, si justitia nobis et veritas et sapientia, et sanctificatio, quod totum est Christus Dominus, dominetur; hæc enim sunt divitiæ, ut pote *in quo thesauri sapientiæ et scientiæ sunt absconditi* (*Coloss.* II) ; quas tamen divitias non dixit largiri eum omnibus hominibus, sed omnibus quicunque invocaverint nomen ejus. (*Amb.*) Cum ergo omnium Dominus sit consentiente Petro apostolo et dicente : *Hic est,* inquit, *omnium Dominus,* dives tamen non est, nisi in his qui invocant illum, quia ipsi accipient remunerationem. Perfidis vero non est dives, quia participes non sunt bonorum ejus; neque enim accipent, quod daturum illum non crediderunt, et tamen non dixit Deum divitem credentibus, sed invocantibus illum; ut postquam credidit non desinat animus id postulare quod a Deo semper doctus est postulandum; quia in Evangelio Lucæ dicit, propter adversarium, quia subtilis et versutus est, et semper orandum esse. Credentibus autem sola datur remissio peccatorum; sequitur autem ut precibus deditus liberetur a malo, et possit consequi quod promisit Deus toto corde vigilantibus. *Omnis enim quicunque* A *invocaverit nomen Domini salvus erit.* (Ambr.) In Michæa dictum est; ipse enim Deus qui visus est Moysi, dicit, « nomen mihi Dominus est. » Hic est Filius Dei, qui ideo et angelus et Deus esse dictus est, ut non ipse esse, a quo sunt omnia, putaretur, sed hic esse per quem sunt omnia, ut ad id pertineat, quia Deus dictus est, quod unum sunt Pater et Filius; Angelus autem ad hoc, quia nuntius promissæ salutis est missus a Patre. Et missus ideo dicitur, ut non ipse Pater esse credatur, sed ab eo genitus, ideoque *quicunque invocaverit nomen Domini salvus erit.* Hoc sensu et Moyses locutus est (*Deut.* XVIII), « Quicunque, ait, non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. » Si ipse est omnium Dominus, ipse invocatur a servis. (*Orig.*) Sermo tamen hic, quem ponit Apostolus, id est, B « quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit, » apud Joel prophetam hoc modo scriptus est : *Et dabo prodigia in cœlo sursum, et in terra deorsum, sanguinem et ignem et vaporem fumi, sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, priusquam veniat dies Domini magnus, et horribilis, et erit, quicunque invocaverit nomen Domini salvus erit* (*Joel.* II) ; videtur mihi tamen grande aliquid in Scripturis divinis sub hoc invocationis nomine designari, non enim de qualibuscunque viris, sed de ingentibus et præcipuis scribitur, quod « Enos primus speravit invocare nomen Domini, et in Psalmis : *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel, in his qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum et ipse exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos* (*Psal.* XCVIII).

C *Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt.* (*Orig.*) Manifeste per hoc, quod dicit, *quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt?* Illud quod superius posuit de propheta dictum, *quia omnis quicunque invocaverit nomen Domini salvus erit*, ad Christum Dominum docuit referendum. Postquam enim dixit : *Omnis quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit*, subjungit : *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt?* Christo enim Judæi non crediderunt. Sed et in principio epistolæ, quam Corinthiis scribit, ubi dicit : *Cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi in omni loco ipsorum et nostro*, eum cujus nomen invocatur Dominum Jesum Christum esse pronuntiat. Si ergo et D Enos, et Moyses, et Aaron, et Samuel « invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos, » sine dubio Christum Jesum Dominum invocabant, et si invocare nomen Domini et orare Dominum, unum atque idem est, sicut invocatur Deus, invocandus est Christus; et sicut oratur Deus, ita et orandus est Christus; et sicut offerimus Deo Patri primo omnium orationes, ita et Domino Jesu Christo; et sicut offerimus postulationes Patri, ita offerimus postulationes et Filio; et sicut offerimus gratiarum actiones Deo, ita gratias referimus Salvatori; unum namque utrique honorem deferendum, id est, Patri et Filio divinus edocet sermo, cum dicit (*Joan.* V) : *Ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem.* (Aug.) Potest tamen et de gentibus dictum intelligi quod

Digitized by Google

ait, *quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt, aut quomodo credent, quem non audierunt?* Eos enim volebat refellere doctor gentium, qui putabant genti tantummodo Judæorum, non autem incircumcisis gentibus Evangelium prædicandum : quod volens ostendere non ad Judæos tantum, sed ad omnes gentes pertinere, prius posuit testimonium de propheta : *Erit omnis quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Ac deinde cum dixisset, *Quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent quem non audierunt?* continuo subjunxit, *Quomodo autem audient sine prædicante, aut quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* ita refutans eos qui negabant ad incircumcisas gentes prædicatores Christi esse mittendos. (*Orig.*) Quod modo autem de Epistolis ad Corinthios proposuimus, ubi Apostolus primo quidem dicit: *Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis* (*I Cor.* I), et post hæc, quasi alterius gradus et alterius ordinis sint, ita subjungit quosdam de quibus dicit : *Cum universis qui invocant nomen Domini Jesu Christi in omni loco nostri ipsorum et nostro:* videbitur fortassis habere aliquid differentiæ, quod illos quidem Ecclesiam Dei nominat, et sanctificatos, et vocatos sanctos; istos autem tantum, « qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi. » Et vide ne forte ista adversitas tale aliquid ostendat, quale et præsens videtur habere capitulum, in quo docet non posse invocari nomen Domini, nisi prius credatur in Christum. Cum autem crediderit quis Christo, etiamsi nondum sanctificatus sit, et Ecclesiæ corpori sociatus, tamen necesse est ut jam invocet eum cui credidit. Christus enim venit mundum reconciliare Deo, et credentes sibi offerre Patri. Quos autem offert Patri, Spiritus sanctus suscipit, ut sanctificet eos, et tanquam cœlestis Ecclesiæ primitivorum membra vivificet, atque in soliditatem totius corporis perfectionemque restituat, et ita demum Ecclesia Dei *non habens maculam neque rugam* appellari mereatur (*Ephes.* V). Prius ergo quam ad gradum istius perfectionis accedant, tanquam mediatoris Dei et hominum invocant nomen Domini nostri Jesu Christi : postea vero quam Spiritus Dei fuerit in corde eorum clamans, *Abba Pater* (*Rom.* VIII), ipse Spiritus eos etiam nomen Patris edocet invocare. Ideo ergo, *quomodo*, inquit, *invocabunt, in quem non crediderunt?* et in hoc arctissima eos conclusione constringit. Salus, inquit, non est nisi invocanti. Nemo vero invocat qui non credit. Ergo quia non creditis, non invocatis ; et quia non invocatis, non salvamini. Sed *quomodo credent ei, quem non audierunt?* (Orig.) Quod non audierunt possumus sic intelligere, quia vel ipsum in carne positum, vel Apostolos ejus prædicantes de eo audire noluerint. Sic enim et ipse Dominus dicit : *Qui vos audit, me audit : et qui vos spernit, me spernit* (*Luc.* X). Potest autem et hoc intelligi, quod etiam et nunc et semper Christus tanquam Verbum et Ratio unicique loquatur in corde, et de pietate doceat, de justitia suadeat, de castitate, de pudicitia, et de omnibus simul virtutibus protestetur, sicut et ipse dicit : *Oves meæ vocem meam audiunt* (*Joan.* X). Sic denique, et in corde Pauli loquebatur, ita ut ille diceret : *An experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Christus?* (*II Cor.* XIII.) Sequitur : *Quomodo autem audient sine prædicante?* (Orig.) In hoc magis per prædicantium sermonem Christum ostendit audiri, in quibus, secundum ea quæ supra diximus, Christus loqui et docere monstratur. *Quomodo autem prædicabunt, nisi mittantur?* (Ambr.) Hoc dicit, quia non erunt veri Apostoli, nisi a Christo mittantur, nec poterunt prædicare sine auctore. Nulla enim his signa virtutum perhibent testimonium. (*Orig.*) Sed difficultas mihi quædam in hoc sermone videtur exsurgere. Si enim ita intelligamus, quod propter ea non prædicent, quia non mittuntur ; nullo autem prædicante non audient, non audientes vero non credent ; non credentes autem non invocabunt ; non invocantes non salvabuntur : colligitur ex his, ut causa qua non sunt salvati, ad vitium redeat auctoris, quod non miserit prædicantes. Sed magis ad illum nos, qui rectior est, intelligentiæ tramitem deflectamus ; et quod dixit, *Quomodo autem prædicabunt, nisi mittantur?* sic accipiamus, quasi dicat Apostolus : Nos præcones et prædicatores Christi non possemus prædicare, nec annuntiandi nobis virtus ulla subsisteret, nisi adesset nobis ipse qui misit. Quod si prædicantibus nobis audire non vultis, vestra jam culpa est, et si audientes non creditis, et non credentes non invocatis, et non invocantes salvi esse nequitis. Quia ergo missi sunt ad prædicationem, idcirco de his qui ab ipso missi sunt scriptum est :

Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona. (Ambr.) Hoc propheta dicit Nahum. Pedes dicendo adventum significat apostolorum circumeuntium mundum, et regnum Dei adventare prædicantium ; adventus enim ipsorum illuminabat homines, viam ostendens, qua itur in pace ad Deum, quam primum Joannes Baptista venerat præparare. Hæc pax est, ad quam festinant credentes in Christum. Denique sanctus Simeon, quia in mundo discordia est, lætus in ortu Salvatoris : *Nunc*, ait, *Domine, dimitte servum tuum in pace* (*Luc.* II) ; quia regnum Dei pax est : omni enim amputata discordia omnes uni Deo genu flectent. Denique Jerusalem superior civitas visio pacis interpretatur, quæ est mater nostra. (*Orig.*) Quod autem pedes hic speciosos non corporales sed spiritales dicat, puto quod quamvis amicus sit quis litteræ, negare non possit. Neque enim in id ridiculi deducet apostolicum sensum, ut Evangelistarum pedes qui corporeis oculis videri possunt, putet ab eo decoros dici et speciosos sed illi sunt decori et speciosi pedes, qui ambulant per viam vitæ. Secundum illum enim qui dixit : *Ego sum via* (*Joan.* XIV), intellige decoros et speciosos evangelizantium pedes, qui per talem viam merentur incedere. Isti sunt pedes quibus et Paulus cursum cucurrisse se dixit, et sic currere, ut compre-

Digitized by Google

hendat (*I Cor.* IX; *II Tim.* IV), id est vigor animæ quo tenditur et properatur ad cœlum. Gratifice autem pedes istos esse firmalis, quos Jesus discipulis lavat, et linteo quo præcinctus est tergit (*Joan.* XIII); et quamvis corporali tunc specie fuerit impletum, tamen Petro hoc solum quod fieri videbat intelligenti, et quasi honoris causa, ne sibi servo pedes lavaret Dominus excusanti, audi quam profundi mysterii proditur sermo: *Si te*, inquit, *non lavero, non habebis partem mecum.* Speciosi ergo sunt pedes evangelizantium bona, et propterea non vult eos Dominus Jesus calceamentis operire, et occultare speciem pulchram, sed præcipit eis neque calceamentum habere in via (*Luc.* X). Quæ autem bona sint quæ evangelizant, hoc est, quæ annuntiant, videamus. Quamvis hoc ipsum quod dicit evangelizare, interpretetur bona annuntiare, quæ sint tamen bona quæ bonis addidit, requiramus. Unum et verum bonum est Deus, cujus imago bonitatis est Filius, et Spiritus ejus, qui dicitur bonus. Istud ergo unum bonum, quia in Deo Patre, et Filio, et Spiritu sancto est, bona nominavit; hoc est enim quod annuntiant Evangelistæ secundum præceptum Domini et Salvatoris nostri dicentis: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (*Matth.* XXVIII; *Marc.* XVI). Hæc sunt ergo evangelizantium bona. Sed quoniam et ipse bonus nuntius dicitur, et nuntiare de bonis, illa sit ratio quod non solum bona nuntiant, sed et bene bona nuntiant. Sunt enim nonnulli qui annuntiant quidem, et prædicant de Patre et Filio et Spiritu sancto; sed non sincere, non integre: ut sunt omnes hæretici, qui Patrem quidem et Filium, et Spiritum sanctum annuntiant, sed non bene, neque fideliter annuntiant. Aut enim male separant Filium a Patre, ut alterius naturæ Patrem, alterius Filium dicant: aut male confundunt, ut vel ex tribus compositum Deum, vel trinæ tantummodo appellationis in eo esse vocabulum putent. Qui autem bene annuntiat bona, proprietates quidem Patri et Filio et Spiritui sancto suas cuique dabit; nihil autem diversitatis esse confitebitur in substantia vel natura. Qui ergo ita annuntiant Evangelium, non solum bona annuntiant, sed bene et digne annuntiant bona. *Sed non omnes obediunt Evangelio.* (*Ambr.*) Verum est, quia quamvis illustretur mundus splendore disciplinæ Dominicæ; sunt tamen qui repugnent, qui lumen tenebras vocent. Horum enim sic errore acies obtusa est mentis, ut nec veri luminis recipiant splendorem. Quos accusat Evangelium, dicens: *Lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt* (*Joan.* I). [Orig.] Neque enim omnes ex Gentibus Evangelio crediderunt, neque omnes ex Israel: plures tamen, et multo plures ex Gentibus, quam Israel. *Domine, quis credidit auditui nostro?* (Ambr.) Hoc est, quis credidit quæ audivimus abs te et loquimur? Firmavit prophetico exemplo, Judæos esse contradictores evangelicæ veritatis. Lex enim Judæos increpat; quia sicut fuit apud veteres, ita et nunc est. (*Orig.*) Quod ergo ponit Apostolus, quia Isaias dixerit: *Domine, quis credidit auditui nostro? quis* pro raro dictum est, et observare debemus, quod sermo hic in Scripturis interdum pro raro, interdum pro nullo omnino ponitur: verbi gratia, ut cum dicit: *Quis sapiens, et intelliget hæc* (*Ps.* CVI)? et: *Quis ascendet in montem Domini* (*Psal.* XXIII)? et: *Quis est homo qui vult vitam* (*I Petr.* III)? in his omnibus rarum *quis* significat; ubi vero dicit: *Quis ascendet in cœlum? hoc est, Christum deducere; vel quis descendet in abyssum? hoc est, Christum a mortuis reducere:* hic *quis* nullus intelligitur. Nullus est enim qui ascendit in cœlum Christum inde deducere. Nunc ergo, *Domine, quis credidit auditui nostro?* quod dicit Isaias, rarum *quis* significat. Scire tamen nos convenit quod, *Domine, quis credidit auditui nostro?* in Hebræis exemplaribus *Domine* non habeat, sed in interpretatione LXX seniorum sit; et Apostolus hoc probans, quod apud illos est, posuit, *Domine.* Videtur tamen Isaias hæc ex persona Apostolorum prophetare, quibus creditum fuerat prædicationis officium; et ipsi cum raritatem credentium præcipue de populo Israel viderent, dicunt ad Dominum: *Domine, quis credidit auditui nostro?* Et si ad personam ipsorum Prophetarum referuntur hæc verba, quasi qui apud Dominum conquerantur quod his quæ de Christo prophetaverint, nemo aut admodum pauci ex populo illo crediderint, non videbitur alienum. Aut non est putandum, quia Moyses dicat ad Dominum: Domine, nemo credidit auditui meo? Si enim credidissent litteris meis, credidissent utique et Christo: de ipso enim ego scripsi. *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* (Orig.) Hic *verbum Christi* prædicationem de Christo significat; neque enim illi soli crediderunt qui verbum ab ipso Christo Domino loquente audierunt; sed multo plures sunt qui aliis eum prædicantibus audierunt, sicut et ipse Dominus prædixerat loquens ad Thomam: *Quia vidisti me*, inquit, *credidisti; beati non videntes et credentes* (*Joan.* XX). Omne ergo verbum quod Apostoli, et si qui alii ab ipso accepta gratia de Christo prædicaverunt, verbum Christi esse pronuntiat. Sed et in Ecclesia si quis sapientiam, quæ ex Deo est, et veritatem Dei loquatur, si quis viam Dei, quæ Christus est, doceat, et justitiam ejus exponat, sine dubio quod loquitur, verbum Christi est. *Sed dico: Nunquid non audierunt?* (Ambr.) Hoc est, audierunt, et credere noluerunt. Quamvis enim fides ex auditu sit, sunt tamen qui audientes non credunt. Audiunt enim et non intelligunt, quia malevolentia obcæcatum est cor illorum. *Et quidem in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Usque adeo prædicationem Dei a Judæis auditam esse testatur, ut etiam impletum orbem divina annuntiatione pronuntiet; ipsa enim fabrica mundi prædicat Creatorem. Quod enim Psalmographus de creatura dixit, hoc Apostolus de evangelistis, quia ubique audita est, et perve-

Digitized by Google

nit in omnem locum prædicatio nominis Christi. Ubi enim præsentia hominis prædicantis defuit, sonus tamen et fama pervenit, sicut pervenerat opinio factarum virtutum in Ægypto ad omnes gentes, teste Rahab meretrice (*Josue* II). Si enim in omnem locum pervenit, non potuerunt non audire Judæi apostolicam prædicationem, ut nemo ex his excusatus sit a crimine diffidentiæ. (*Orig.*) Potest ita intelligi, quia *terram* imperitos quosque et indocibiles homines dicat, ad quos non verba, in quibus ratio fidei continetur et explanatio sapientiæ, sed sonus fidei simplici prædicatione pervenerit: finem vero orbis terrarum eruditiores quosque, et prudentiores appellaverit. Finis enim perfectionem indicat rerum. Ad hos ergo tales non sonum vocis, sed verba et rationem pervenisse pronuntiat, qui utique audientes sermonem fidei, etiam perscrutari possunt et perquirere Scripturas divinas, ut cognoscant eorum verborum, quæ eis per Apostolos annuntiata sunt, veritatem. Et hanc esse in his differentiam sciens Apostolus, id est, in sono et verbis, quodam loco ita dicit: *Et sermo meus et prædicatio mea non fuit in suasoriis sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis* (*I Cor.* II): ut ostenderet verbum quidem esse, quo per virtutem Spiritus sapientia Dei lucidius explanatur; prædicationem vero hanc esse, de qua dicit Propheta, quia *in omnem terram exivit sonus eorum*: in qua scilicet simplex est annuntiatio fidei, et simplicioribus quibusque sufficiens. *Sed dico: Nunquid Israel non cognovit?* (Ambr.) Hoc est, *cognovitne?* quia per supradicta testimonia genus Israel incredulitatis causa arguit, cum dolore de omnibus Israelitis queri videretur, non negat Israel cognovisse et assecutum esse quod illi promissum fuerat in lege: sed eum qui spiritu magis Israel est, quam carne, quem et Deus præscierat crediturum. Omnes enim audierunt, et non omnes crediderunt; ideo: *Primus Moyses dicit*, in cantico Deuteronomii: *Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam.* (Aug.) Quod autem dicit, secundum Moysi testimonium: *Ego ad æmulationem vos perducam in non gentem; in gentem insipientem*, quia cum esset gens insipiens omnis populus idola colens, tamen gentilitatem credendo deposuit. Unde etiam illud est: *Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium ejus in circumcisione deputabitur?* Ut sit hic sensus: Ego in æmulationem vos adducam in eam gentem, quæ non est gens facta, deponendo gentilitatem per fidem Christi, cum fuisset gens insipiens colendo idola. (*Ambr.*) Indignantis verba sunt, propter quod semper diffidentes inventi sunt Judæi: et omnibus malis unam assignat generationem et causam; dum præsentes increpat, ibidem tangit magis futuros, ad quos hoc pertinet. Omnium enim horum una damnatio est, si permanent in diffidentia. Æmulatio ergo illis nata est invidentiæ, dum vident gentem, quæ prius quia sine Deo fuit, sensu bruta erat, Deum suum appellare, qui fuerat Judæorum; et donum illis promis-

A sum esse assecutam, per quam zelum passi iracundia distenderentur, ut malitiæ et incredulitatis suæ mercedes exsolverent. Nulla enim res sic consumit hominem, ut zelus, quem ideo Deus ultorem posuit incredulitatis, quia grave peccatum est. Nam semper in iram missi excruciantur, quando audiunt legem et prophetas ad nos pertinere, qui Christum credimus. (*Orig.*) Sed videatur fortassis gentem a Deo fidei merito et devotionis electam Moyses injuriosius compellasse, cum dicit *in non gentem*, et ita nihili ducere, ut nec gentem eam appellare dignetur; aut si appellet, insipientem nominare: sed non est injuriosus Moyses, utpote amicus Dei, erga electos ejus: nec contumelia videbitur in sermone, si ratio sermonis appareat. Unaquæque gens, verbi causa,

B Ægyptiorum, aut Syrorum, aut Moabitarum, pro eo quod propriis terminis, et lingua, et habitu, et moribus, atque institutis discernitur, gens illa vel illa appellatur, et neque Syri Ægyptii aliquando dicuntur; neque Moabitæ Idumæi appellantur; aut Arabes Scythæ. Christiani vero non est una gens, sed ex omnibus gentibus unus populus: et ideo Moyses pro summo honore *non gentem* eam nominavit, quia non erat una gens, seu, si ita dici potest, omnium gentium gens. Verum excludi videbimur in his quæ subsequuntur, ubi dicit: *In gentem insensatam, in iram vos inducam*: quod et gentem eam, et insipientem nominaverit. Verum ne in hoc quidem famulus Dei Moyses contumeliam facit populo Dei; sed prævidebat in spiritu, quoniam si quis vult sapiens

C esse in hoc mundo, insipiens fieri debet, ut sit sapiens apud Deum: *quia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes* (*I Cor.* I): et quia per prædicationem crucis Christi, quæ est stultitia gentibus, congregabitur populus qui fiat in hoc mundo stultus, ut sit sapiens apud Deum. Irascuntur ergo Judæi quod ipsis excusantibus et refutantibus, ad convivium regis invitatæ sunt gentes, non aspicientes ad ea quæ dudum de hoc mysterio *Isaias audet et dicit: Inventus sum a non quærentibus me: palam apparui inter eos qui me non interrogabant.* (Amb.) Quoniam supra verbis Moysi usus est de exclusione Judæorum, ad hoc quoque Isaiæ prophetæ exemplum subdidit, ut de ejus prosecutione apertius doceret

D Deum, expulsis Judæis, ultro gentibus gratiam obtulisse ad opprobrium et necem Judæorum: hæc enim Isaias ex persona Christi testatur. (*Orig.*) Sed quod ait Apostolus, *Isaias audet et dicit*, videamus quid audeat, vel quæ hic Prophetæ doceatur audacia. Si intendamus verbis beati Stephani dicentis: *Quem enim prophetarum non persecuti sunt patres vestri, qui annuntiabant de adventu justi* (*Act.* VII)? tunc Isaiæ intelligimus audaciam, qui persecutionibus et morte proposita ausus est tamen de adventu justi prædicare, et pro bono etiam audet mori; in quo tamen simul et illud ostenditur, quia non (ut aliqui putant) Prophetæ nesciebant quid dicerent, et quasi alienato sensu suo prophetabant.

Digitized by Google

Quod enim dicit Apostolus de Isaia, quia *audet et dicit*, hoc indicat quia mortem contemnens et persecutiones, quæ inferebantur, quamvis sciret sibi imminere periculum, audet tamen et prædicat verbum Dei; sicut et ipse Paulus dicebat: *Scio quia vincula et carceres manent me in Hierosolymis, sed ego non facio chariorem animam meam mihi* (*Act.* xx); sic ergo et Isaias sciebat quidem secundum se esse, et interficiendum ab impiis; audet tamen, et ex persona Christi dicit: *Inventus sum a non quærentibus me.* Certum est autem, quod gentes erant quæ Christum nec quærere noverant, nec de eo interrogare didicerant. Invenerunt tamen quem non quæsierunt, quia ipse eos prior quæsivit. Pastor est enim bonus, et ovem quæ perierat requisivit; et sapientia est, quæ drachmam perditam quæsivit, et quærens invenit (*Joan.* x; *Luc.* xv). Judæi autem usque adhuc quærunt de Christo, et interrogant Scripturas de eo, et non inveniunt, quia crux ejus Judæis est scandalum. *Ad Israel autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem mihi.* (Ambr.) Hic Israel carnalis est, hoc est Abrahæ filii, sed non secundum fidem; nam Israel verus et spiritualis est qui credendo videt Deum. *Tota die*, semper significat; semper enim correpti sunt. Propterea increpantur non credituri, ut sciant quia ipsi sibi causa sunt perditionis. Potest hoc et de Salvatore accipi, qui, in cruce extensis manibus, interficientium eum peccatum arguit. Causa enim illa clamat sceleratum facinus Judæorum superius, quod ausus sit dicere Isaias de his, qui Dei fuerant inimici, ostendit hos amicos futuros, et eos qui Israelitæ dicebantur, propter quod inobedientes erant, ut inimicos abjiciendos.

CAPUT XI.

Reprimit Apostolus insultationem gentilium contra Judæos, et ponit Judæorum præsentem excæcationem, concluditque capitulum hoc profunditas sapientiæ divinæ.

Dico autem: Nunquid repulit Deus populum suum? Absit. (Aug.) Quod autem ait: *Nunquid repulit Deus plebem suam? Absit; nam et ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin*, ad hoc refertur quod superius dixit: *Non potest autem excidere verbum Dei: non enim omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ; neque quia sunt ex semine Abraham, omnes filii; sed in Isaac vocabitur tibi semen:* ut de ipso scilicet populo Judæorum illi deputentur in semen, qui Domino crediderunt. De hoc item dicit superius, *reliquiæ salvæ fient.* (Orig.) Quoniam ex his quæ supra dicta sunt videretur forsitan populus Judæorum repulsus esse a Deo, nec aliquid spei gerere, si quidem in æmulationem induxerit eum Deus in non gentem, et in iram, in gentem insensatam, et manifestus factus sit his qui eum non quærebant, et inventus sit ab his qui de eo non interrogabant: propterea Apostolus volens ista curare, et ostendere quia supersit salutis via populo Israel si credant, et quia non idcirco repulsi sunt, quia genus sint Israel, sed quia increduli fuerint, ait: *Non repulit Deus plebem suam quam* præscivit; et ut hoc præsenti probaret exemplo subjungit: *Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Benjamin*, et tamen fidem Jesu doceo, et annuntio quia est ipse Christus. Quod si mihi non obfuit quia sum Israelita, ex semine Abraham, quominus Christo crederem, et ex fide ejus justificarer; certum est enim quia *non repulit Deus plebem suam quam præscivit.* (*Ambr.*) Exemplo suo docet partem Israel salvatam quam præscivit Deus salvandam, aut adhuc posse salvari; et partem Israel propter jugem diffidentiam perditioni deputatam. *Non repulit Deus plebem suam quam præscivit;* hoc est, quod dicit Salvator: *Pater, quos dedisti mihi, custodivi, et nemo ex his periit, nisi filius perditionis* (*Joan.* xvii). Ita et hi quos præscivit Deus credituros, nemo ex his a promissione repulsus est, quia sic factum est, sicut præscivit Deus futurum. (*Orig.*) Verum ne parvum videretur, quod exemplo sui non esse repulsam plebem Dei docebat Apostolus, validiora requirit exempla, et dicit:

An nescitis in Elia quid dicit Scriptura? Quemadmodum interpellat Dominum adversus Israel? Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt: et ego relictus sum solus, et quærunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum divinum? Reliqui mihi septem millia virorum qui non curvaverunt genua ante Baal. (Ambr.) Aperta sunt hæc: ostendit enim non solum Eliam remansisse, qui devotus Deo non adoraverit idola (*III Reg.* xix): sed et multos qui in fide Dei permanserunt, sicut et ex Judæis non pauci crediderunt. Huic rei et historia congruit, quia multi per speluncas occultati sunt propter Achab regem Samariæ et Jezabel uxorem ejus, qui pseudoprophetis credentes, Dei prophetas persequebantur, et populum ad idololatriam hortabantur. *Sic igitur et in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt.* (Orig.) Ostendendum ergo pro viribus nobis est, quomodo sicut factum est sub Elia, ubi omnem populum Propheta simul putaverat repudiari, inveniuntur septem millia viri, qui permanserunt in Testamento Dei, sic factum est etiam in adventu Christi, et his temporibus quibus prædicabat Paulus. Et vide si forte possumus Joannem Baptistam, qui Salvatoris præcessit adventum, ponere loco Eliæ: quandoquidem et Evangelium tale ei testimonium perhibet, *quia in spiritu et virtute* venerit *Eliæ* (*Luc.* i), et ipse Dominus dixerit de eo: *Et si vultis scire, ipse est Elias: qui habet aures audiendi, audiat* (*Matth.* xi). Hic ergo qui in spiritu et virtute venerit Eliæ, intantum desperaverat de populo illo, ut non eos diceret generationem esse Abrahæ, sed generationem viperarum, et his adderet: *Nolite dicere, quia patrem habemus Abraham. Dico enim vobis quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ* (*Matth.* iii). Huic ergo ista de populo conquerenti respondeatur a Domino et Salvatore nostro: *Ego scio, quos elegerim;* et iterum: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego*

Digitized by Google

præcedo eas, et sequuntur me meæ; et iterum: *Habeo alias oves quæ non sunt de ovili hoc: oportet me et illas adducere* (*Joan.* x). Quid autem et ipse numerus septem millia virorum indicet videamus. Septenarius numerus ad requiem pertinet. « In septima enim die requievit Deus. » Audi ergo, et Christus credentes sibi quomodo invitat ad requiem, et dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et invenietis requiem animabus vestris* (*Matth.* xi). Ad istum ergo septenarium numerum pertinet omnis qui veniens ad Christum deposuit onera peccati, et requiem salutis invenit. Recte ergo Apostolus dicit, quia *sic et in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt*: reliquias dicens eos qui ex circumcisione crediderunt, tam Apostolos cum quibus se quoque annumerat, quam et cæteros qui cum ipsis secuti sunt fidem Christi. Sed quod dicit *secundum electionem gratiæ* salvas factas esse reliquias, hæc mihi superflua non videtur esse electionis adjectio: potuit enim dicere: *Reliquiæ per gratiam salvæ factæ sunt*; sed ostendit per hoc esse gratiam et sine electione et cum electione. Nam omnes quidem qui per fidem salvantur, per gratiam sine dubio salvantur: qui autem per electionem gratiæ salvantur perfectiores animæ mihi videntur ostendi. Sicut enim Israel dicitur omnis qui descendit de genere Israel; ille autem verus Israel est, qui mente pura, et corde sincero videt Deum: ita et de hoc accipere possumus, quod omnes quidem qui ad fidem veniunt Christi, per gratiam veniunt: qui vero donum gratiæ operibus virtutis, et puritate cordis exornat, iste non solum per gratiam, sed per electionem gratiæ salvari dicetur a Christo. Denique et ipse apostolus Paulus, si quis eum in verbis suis diligenter observet, videt quomodo hujusmodi distinctionibus utitur; alibi secundum carnem nominans Israel, alibi super eo carnis omnino non faciens mentionem, sicut in præsenti loco, ubi cum diceret, quia *non repulit Deus plebem suam*, et nobilitatem Israeliticæ animæ vellet exponere ait: *Nam et ego Israelita sum*. In secunda vero ad Corinthios, ubi quibusdam de Israelitico genere secundum carnem gloriantibus cogitur respondere, vide quæ præmisit (*II Cor.* xi): *Quæ loquor*, inquit, *non secundum Deum loquor, sed quasi in insipientia* in hac substantia gloriandi. *Quoniam quidem multi gloriantur secundum carnem; et ego gloriabor*. Et post aliquanta dicit: *Hebræi sunt, et ego; Israelitæ sunt, et ego; semen Abrahæ sunt, et ego*. Sic ergo ubi de Israel loquebatur, illo interiore homine (talis enim est plebs illa quam præscivit Deus, et non repulit), non dicit *secundum carnem* Israel: ad eos vero qui in carnis genere gloriabantur præmisit quod de hujusmodi gloriatione neque *secundum Deum* loqueretur, neque in sapientia; sed, ut ipse dicit, *in insipientia*. Tales sunt ergo « reliquiæ, quæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. » Et addidit: *Si autem gratia, jam non ex operibus*. (Ambr.) Manifestum est quia gratia Dei donum est, et non debita merces operibus; sed gratuita ratione, misericordia interveniente concessa. *Alioquin gratia jam non est gratia*. Verum est, quia si merces est, non est gratia; sed quia merces non est, sine dubio gratia est; quia veniam dare peccantibus, non est aliud quam gratia: et his qui non requirunt, sed offertur illis, ut credant. Duplex ergo gratia est, quia hoc competit Deo, qui abundat misericordia, ut et requirat quos gratis curet. (*Orig.*) Sciendum est opera quæ Paulus repudiat, et frequenter vituperat, non esse opera justitiæ quæ mandantur in lege: sed ea in quibus hi qui secundum carnem legem custodiunt gloriantur, id est circumcisio carnis, vel sacrificiorum ritus, vel observatio sabbatorum et neomeniarum. Hæc et hujusmodi ergo sunt opera ex quibus dicit neminem potuisse salvari, et de quibus in præsenti loco dicit, quia *non ex operibus: alioquin gratia, jam non fit gratia*. Si enim per hæc quis justificatur, non gratis justificatur. Qui autem per gratiam justificatur, ista quidem opera ab eo minime quæruntur; sed observare debet ne accepta gratia inanis fiat in eo, sicut et Paulus dicit, quia *gratia ejus in me inanis non fuit, sed amplius quam omnes illi laboravi* (*I Cor.* xv). Et iterum addit tanquam memor gratiæ: *Non ego*, inquit, *sed gratia Dei mecum*. Non facit ergo inanem gratiam ille qui digna ei opera subjungit, et gratiæ Dei non existit ingratus. Qui enim post consecutam gratiam peccat, ingratus fit ei qui præstitit gratiam; si autem non inanem feceris gratiam, multiplicabitur tibi gratia, et tanquam mercedem boni operis gratiarum multitudinem consequeris, sicut et ipse scribit Petrus in Epistola sua dicens: *Gratia vobis et pax multiplicetur in recognitione Dei* (*II Petr.* i); et iterum alibi: *Ut boni dispensatores multiplicis gratiæ Dei* (*I Petr.* iv).

Quid ergo est? Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus: electio autem consecuta est: cæteri vero excæcati sunt, sicut scriptum est: Dedit illis Dominus spiritum compunctionis; oculos ut non videant, aures ut non audiant, usque in hodiernum diem. Et David dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva. In his Apostolus Israel in duas dividit partes; quarum unam electionem vocat, quæ consecuta sit quod quærebat: aliam cæteros appellat, qui non solum consecuti non sunt quod quærebant, sed excæcati sunt spiritu compunctionis. Quibus etiam Deum dedisse dicit « oculos, ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem, » hoc est, usque ad consummationem sæculi. Sed quæstio nobis movetur, quomodo de bono Deo digne videatur dictum, quod ipse dederit oculos residuo Israel quibus non videat, et aures quibus non audiat. Et vide ne forte hæc magis retributio sit, et merces incredulitatis, secundum ea quæ in superioribus exposuimus, ubi dicitur, quia *non probaverunt Deum habere in notitiam, tradidit eos Deus in reprobum sensum*. Et hic enim oculos et aures cordis, non corporis dicit, quibus excæcati sunt et non audiunt, hi

Digitized by Google

ntique qui Christum videntes in corpore, et audientes doctrinam ejus, neque credere operibus quæ videbant, neque verbo quod audiebant obedire, voluerunt. Verum de hac ipsa quæstione sufficienter a nobis in primis Epistolæ hujus partibus dictum est. Ubi tamen scriptum sit hoc ipsum quod dicit Apostolus: *Sicut scriptum est: Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non videant, et aures ut non audiant usque in hodiernum diem*; ego hactenus invenire non potui. Si quis vero diligentius quam nos intendit in Scripturis divinis, si invenerit, manifestet. Puto tamen hoc modo dixisse Apostolum: *Cæteri vero excæcati sunt; et sicut scriptum est de eis: Dedit illis Deus spiritum compunctionis*: ut suis verbis dicere videatur dedisse eis Deus spiritum compunctionis, secundum ea quæ de cæcitate oculorum, et auditu aurium per Isaiam dicta sunt. Isaias enim ita dicit: *Vade, et dic populo huic: Auditu audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et non videbitis. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt; et oculos suos clauserunt, ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos* (*Isa.* VI). Nunc ergo sensum Isaiæ videtur Apostolus suis quidem sermonibus protulisse; sed quia Prophetæ sensum dicebat, addidisse: *Sicut scriptum est*. Similiter autem et de his facit quæ per David dicta esse pronuntiat; ait enim: *Et David dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum illorum semper incurva*. Quod enim dicit: *Fiat mensa eorum in laqueum, et in captionem et in scandalum: in captionem* in psalmo non habetur scriptum, neque in nostris LXX interpretum exemplaribus, neque in Hebræorum. Et rursum in psalmo habetur: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum*: Apostolus autem non posuit *coram ipsis*. Hæc de sermonum ordine et assumptorum testimoniorum qualitate memoravimus, ut ostendamus per singula, quod auctoritas apostolica nequaquam Hebræorum exemplaribus fidem facit, nec verbis semper interpretum servit, sed Scripturarum sensum verbis quibus competit explicat. Nunc ergo videamus quomodo propositi capituli sensus debeat explanari. Cæcitatem cordis, qua reliquus Israel, hoc est, qui non credidit, excæcatus est, duobus propheticis testimoniis probat, vel quod ex Isaia, vel quod ex David videtur assumptum, et in utroque unus quodammodo sensus exponitur. Nam et hic oculi eis dantur quibus non videant, et aures quibus non audiant: et illic optatur ut coram ipsis mensa eorum fiat in laqueum, et in captionem, et in retributionem, et in scandalum; et ut obscurentur oculi eorum, ne videant. Et quomodo hæc digne credantur dici, et maximo ex persona Christi in psalmo, non otiosum videtur ostendere. Vide ergo si hoc modo possumus explicare quod quæritur. Sicut oculis corporeis utitur unusquisque ad videndum sive bona, sive mala, et in potestate habet vel elevare oculos ad cœlum, et

A per id quod videt, conditorem ejus agnoscere, et collaudare creatorem, vel conferre ad spectacula circi, vel theatri, vel quarumlibet sordidarum oblectamenta visionum, quibus aut ad libidinem aut ad rapacitatem, vel alia quæque vitia animus inflammetur: ita mihi intellige etiam animæ oculos, quibus alii quidem utuntur ut verbum Dei et doctrinam veritatis agnoscant, ac sapientiæ ejus quotidie capiant profectum; alii vero utuntur his oculis in contrarium, exercentes scilicet semetipsos quotidie, et inquirentes quomodo dogmata veritatis infringant, et fidem Christi quantum ipsis videtur impugnent. Ponamus ergo aliquem orare pro his, qui perspicaces et argumentosi sunt in falsa scientia, et dicere: Det illis Deus *oculos ut non videant* perversi sensus acumina, *et aures ut non audiant*, mandacii scilicet magistros, et *obscurentur oculi eorum ne videant*: non tibi videtur amplectendus is qui hæc optat eis, per quæ eorum peccata minuantur? Multo enim melius est non sapere, quam male sapere. Non, inquam, tibi videtur quod Marcion qui adversum creatorem Deum blasphema scripta composuit, vel Basilides vel Valentinus, vel cæteri auctores pravorum dogmatum, beati fuissent, si non illos quibus male sapuerunt, cordis oculos habuissent? De his enim Isaias dicit: *Væ scribentibus; scribentes enim nequitiam scribunt* (*Isa.* X). Similiter autem et pro his qui male docent, et male loquuntur, orat David in Psalmis, et dicit: *Muta efficiantur labia iniqua, quæ loquuntur adversus justum scelus in superbia et contemptu* (*Psal.* XXX). Sic ergo et de Israel dicitur: *Obscurentur oculi eorum ne videant*, et, Det eis Deus « oculos ut non videant. » Hæc, quantum ad oculorum cæcitatem pertinet quæ male videnti incredulo Israel tanquam pro remedio quodam dari a Deo videtur, dicta sint. Nunc etiam de mensa quæ *in laqueum et in captionem, et in scandalum, et in retributionem eis* fieri dicitur, videamus. Sed primo ad eos pauca dicenda sunt, qui allegorias in Scripturis divinis refutant, et ridere solent eos qui non in omnibus sequuntur historicum sensum. Dicant ergo nobis, si mensam hic Judæorum illam dicit Propheta in qua prandere vel cœnare solent, ut ipsa eis fiat in laqueum ut capiat eos; vel si ipsa mensa efficiatur eis in retributionem, ut ab ipsa pro his quæ deliquerunt recipiant ultionem; vel quomodo eis in scandalum sit exponant. Quod si de his singulis explicare se non valent, et risum suum in confusionem viderint versum, tunc nobiscum pariter veniant, et requirant de Scripturis divinis, qualiter mensa hæc Israel possit intelligi. Nobis igitur pro captu sensus nostri ita videtur, quod omnes Scripturæ quæ ante adventum Domini erant apud Israel (primis enim credita sunt illis eloquia Domini), et omne quod appellatur vetus Testamentum mensa est Israel: in qua mensa si quis volebat edere verbum Dei, appositis sibi legis et prophetarum sermonibus pascebatur. Et hanc puto esse mensam de qua dicit Salomon: *Si sederis cœnare ad mensam potentis, intelligibiliter intellige quæ apponuntur*

Digitized by Google

tibi, et mitte manum tuam, sciens quia talia te parare oportet (*Eccli.* xxxi). Sed et Salvator, ubi dicit : *Cum manducaveritis et biberitis ad mensam meam*, quid aliud mensam ejus intelligimus, nisi ubi dignos et eos qui capere possunt verbum sapientiæ, et rerum scientiam, docet? Hoc et in Proverbiis Salomon de sapientia protestatur, dicens : *Sapientia ædificavit sibi domum, et supposuit columnas septem; immolavit victimas suas, miscuit in cratere vinum suum, et paravit mensam suam* (*Prov.* ix). Omnis ergo Scriptura mensa est sapientiæ. Sed videamus quomodo hanc mensam orat David fieri Israelitis incredulis in conspectu eorum *in laqueum, et in scandalum, et in captionem, et retributionem.* Fit eis in laqueum Scriptura divina, cum legunt ea quæ de Christo prophetata sunt : *Hic ædificabit civitatem meam, et captivitatem populi mei convertet* (*Amos.* ix) ; et dicunt non esse hæc sub Jesu completa. Neque enim ædificavit, aiunt, civitatem Dei, neque captivitatem populi revocavit. Sed hæc dicunt, quia sedentes ad mensam potentis non faciunt illud quod admonuit Salomon, ut intelligibiliter intelligant quæ apposita sunt eis. Non enim visibiliter hæc, sed intelligibiliter, hoc est, spiritaliter facturus prophetatus est Christus. Nam ædificavit vere civitatem Dei, sed ex lapidibus vivis, ex quibus suscitavit filios Abrahæ, et ex ipsis ædificavit Ecclesiam Dei ; et convertit captivitatem populi, eorum quos in peccatis captos Diabolus detinebat. Illis ergo non ita intelligentibus, mensa hæc Scripturæ divinæ facta est *in laqueum et in captionem.* Potest autem et illa captio mensæ hujus videri, qua Dominus eos cepit, cum dixit ad eos : *Quid vobis videtur de Christo? Cujus filius est? At illi responderunt : David. Et Dominus : Quomodo ergo*, inquit, *David dominum eum vocat, dicens : Dixit Dominus Domino meo : sede a dextris meis? et non potuerunt ei respondere verbum* (*Matth.* xxii). Fit autem in retributionem eis hæc mensa, ut breviter dicam, secundum verbum Domini quo ait : *Putatis quia ego accusem vos apud Patrem? Est qui vos accuset Moyses* (*Joan.* v) ; et secundum illud quod Apostolus dicit : *Quotquot per legem peccaverunt, per legem judicabuntur* (*Rom.* ii). Fit autem et in scandalum eis mensa hæc hoc modo. Ex Scripturis didicerant Judæi, quia : *Christus manet in æternum* (*Joan.* xii), Jesum autem videntes in carne, et non solum in carne, sed et in morte, et morte crucis (*I Cor.* xv), scandalizabantur in eum, nescientes quia *etsi passus est ex infirmitate carnis, sed vivit ex virtute Dei.* Hæc ergo singula, quia non intelligibiliter acceperunt, quæ apposita sunt eis ad mensam potentis, scandalizati sunt, et ipsa Scripturarum divinarum mensa facta est eis in scandalum, et obscurati sunt oculi eorum, secundum ea quæ supra diximus, et dorsum eorum curvatum est semper. Neque enim deberent ultra cœlum aspicere, qui in creatorem cœli peccaverunt, et in Dominum majestatis. Sed et unicuique nostrum verendum est, ne forte hæc divinorum verborum mensa, ad quam videmur consedisse, ut cibum verbi Dei pro possibilitate sumamus, fiat in laqueum, vel in retributionem, vel in scandalum, si non intelligibiliter, et ut dignum est, mundos ex ea, et puros ac spiritales cibos sapientiæ capiamus ; etiam illud pariter observantes, ne immundis et sordidis vestimentis, id est, corpore aut corde polluto ad mensam sapientiæ consideamus ; sed speciem futuri in cœlis convivii jam nunc meditantes, per conversionem et pœnitentiam indumenta quotidie mundiora et nuptialia præparemus, quibus utentes, aulam sapientiæ, et thalamos filii regis intrare mereamur.

Dico ergo : Nunquid sic offenderunt ut caderent? Absit : sed illorum delicto salus gentibus, ut illos æmulentur. (Ambr.) Hoc dicit, quia non sic diffiderunt, ut nunquam jam crederent, id est, non ita propter improbitatem suam cæcati sunt, ut curari non possent, sicut et diabolum legimus cecidisse, dicente Isaia propheta : *Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer?* (*Isa.* xiv) casum et apostasiam significans. (*Aug.*) Non ergo hos sic offendisse dicit, ut caderent, sed offensionis suæ causa ad tempus obtusos. Non ideo dicit, quia non ceciderunt ; sed quia casus ipsorum non fuit inanis, quoniam ad salutem Gentium proficit. Non ergo ita deliquerunt ut caderent, id est, ut tantummodo caderent, quasi ad pœnam suam solum, sed ut hoc ipsum quod ceciderunt, prodesset Gentibus ad salutem. (*Orig.*) Et quomodo ex illorum delicto salus Gentibus detur, ostendit : *Ut illos*, inquit, *æmulentur :* hoc est, ut conversionem Gentium videntes, et testamentum Dei, quod ipsi prius acceperant, illis traditum, et legem ac Prophetas apud eos majore et digniore haberi observantia, zelum capiant etiam ipsi in novissimis saltem temporibus ; et sicut nunc illorum lapsus salutem Gentibus dedit, ita Gentium fides et conversatio Israeli æmulationem conversionis conferat et salutis. Observandum tamen est, quod aliud ponit Paulus offendere ac delinquere, et aliud cadere ; et offensioni quidem vel delicto remedium ponit : cecidisse autem eos, quasi desperatio in hoc sit aliqua, non recepit. Dicit enim : *Nunquid sic offenderunt ut caderent? Absit. Sed illorum delicto salus gentibus.* Et est mirum, quomodo in tot et talibus quæ de eis omnis Epistolæ textus exponit, cecidisse tamen eos neget Apostolus. Sed videtur mihi quod Paulus cadendi differentias bene noverit, et aliud sciat esse cadere secundum illud, quod scriptum est : *Septies justus cadet, et resurget* (*Prov.* xxiv); et iterum : *Noli mihi insultare, inimica mea, quia cecidi : et resurgam* (*Mich.* vii); et secundum quod Jeremias dicit : *Nunquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat? aut qui aversus est, non convertetur?* (*Jer.* viii.) Sed et Job de semetipso dicit (xii): *Tempore constituto paratum est ei cadere sub aliis, et domum ejus diripi ab alienis ;* et in quarto Regnorum libro scriptum est : *Cecidit Ezechias ab elatione cordis sui* (*IV Reg.* xx). Et omnes hi casus de quibus in supradictis sermonibus Scripturam pronuntiasse memoravimus, habent utique resurrectionem ; et aversio eorum habet conversionem : in præsenti vero capitulo, quasi sciens Apostolus quia si ceci-

Digitized by Google

dissent, resurgere omnino non possent, ita negat eos cecidisse, et valde excusat in eo quod dicit : *Nunquid sic offenderunt ut caderent ? Absit.* Ne forte ergo ad alium casum respiciens Apostolus, Israel excuset et abneget cecidisse ; illum fortasse de quo dicebat Dominus et Salvator noster, quia *videbam Satanam sicut fulgur*, cecidisse de cœlo (*Luc.* x) ; sed et illum de quo Isaias dicit : *Quomodo cecidit de cœlo Lucifer, qui mane oriebatur* (*Isa.* XIV.)? hic ergo tali casu negat cecidisse Israel. Illorum enim vel in fine sæculi conversio erit tunc *cum plenitudo gentium subintraverit, et omnis Israel salvus fiet* (*Rom.* XI) : istius autem qui de cœlo cecidisse dicitur, nec in fine sæculi erit ulla conversio. Hunc ergo casum quem superius diximus, id est in quo qui cadet, adjiciet ut resurgat, similem esse huic quam in ipso loco offensionem nominat Apostolus advertamus, et quem delictum appellat : quod mihi tale videtur esse. Si quando justus in uno aliquo victus, verbi causa, vel in fragilitate carnis, vel alio quolibet delicto ceciderit, non tamen ideo ab omni legis observantia discesserit, sed justitiam teneat, misericordiam colat, fidem, pietatem, mansuetudinem servet, et legem Dei meditari non negligat : de hoc possumus dicere, quia *Nunquid sic offendit ut caderet ? Absit.* Ita et Israelitæ, quamvis redemptorem suum negaverint, et eos qui ab ipso missi sunt ad prædicandum salutem, lapidaverint et persecuti sint : tamen habent adhuc aliquid residui. Est apud illos meditatio legis, licet non credant, nec intelligant ; est apud illos et æmulatio Dei, licet non secundum scientiam. Et propterea dicit Apostolus, quia non *sic offenderunt ut caderent*, hoc est, ut ab omni legis Dei observantia, vel meditatione penitus declinarent. Et hujusmodi casum delictum nominavit. *Illorum enim*, inquit, *delicto salus est gentibus.* Propterea ergo et David sciens hujusmodi esse delicta, in quibus qui ceciderit resurgat ; et esse alia, in quibus qui ceciderit non resurgat nec in consummatione sæculi, dicebat : *Delicta*, sive lapsus, *quis intelligit ?* (*Psal.* XVIII.) Sequitur post hæc :

Quod si delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gentium ; quanto magis plenitudo eorum. (Amb.) Manifestum est quia si delictum illorum profuit mundo, dum horum dispendio plures habet bonos ; quia multo plures sunt gentes, quam Judæi ; et diminutio eorum, quod est damnum promissionis, divitiæ gentium, per id quod lucrati sunt vitam æternam ; quanto magis plenitudo eorum ! Apertum est quia magis dives erit mundus hominibus bonis, si et ii qui excæcati sunt, convertantur ; ex magna enim parte salvabitur mundus. Mundus hic homines significat, sicut dictum est de Salvatore : *Ecce totus mundus abiit post illum* (*Joan.* XII). [Orig.] Notanda est in his Dei sapientia quomodo apud eum ne ipsa quidem delicta et lapsus inutiliter cedunt ; sed cum unusquisque ex propositi sui libertate delinquat, dispensatio divinæ sapientiæ hoc ipso in quo illi damno suæ negligentiæ pauperes

A fiunt, alios divites facit : etenim (*Deut.* XXXII) *cum divideret gentes Deus, et dispergeret filios Adam, constituit terminos gentium, etc., hæreditatis ejus Israel* : illis autem Angelis, quibus pars gentium fuerat distributa, seducentibus quodammodo singulos quosque de parte Domini, ac depravantibus, fecerunt eos offendere, ita ut diceret Dominus per prophetam : *Facta est mihi portio mea desiderabilis in exsecratione* (*Jer.* XII) : necessarium fuit ut illa refutata ac repudiata, esset alia pars Domini super terram, quæ gloriam, et testamenta, et legislationem, et obsequia cultus Dei (quæ omnia divitiæ erant partis Domini) susciperet, et pars Domini pro illa parte quæ offenderat vocaretur. Idcirco *delictum illorum* fit *divitiæ mundi.* Nunc enim jam non una Hebræorum gens, sed totus mun-

B dus pars Domini effecta est. Sic enim Salvator dicit : *Quia ego veni, non ut judicem mundum, sed ut salvetur mundus per me* (*Joan.* XII). Et ne ambiguum videretur mundi nomen, quoniam sæpe quidem ad cœlum et terram, sæpe ad solam terram, interdum vero etiam ad omnes homines mundi appellatio refertur : idcirco repetit Apostolus, et manifestius in quo dixerit mundum designat. Ait enim : *Et diminutio eorum, divitiæ gentium ;* quod enim illis qui offenderunt diminutum est et ablatum, ad divitias gentium collatum est, qui per fidem pars Domini et hæreditas ejus effecti sunt. Bene autem ad diminutionem reddidit *plenitudinem*, et non sine profundo quodam sensu populum Israel Paulus plenitudinem vocat. In quo ego pro viribus meis tale

C aliquid intelligo : nunc quidem donec omnes gentes veniunt ad salutem, congregantur divitiæ Dei ex credentium multitudine ; sed donec Israel in incredulitate persistit, nondum plenitudo portionis Domini dicetur esse completa. Deest enim ad integrum populus Israel. Cum vero plenitudo gentium subintraverit, et Israel in novissimo tempore per fidem venerit ad salutem, ipse erit populus qui prior fuerat quidem ; sed novissimus veniens ipsam quodammodo hæreditatis et portionis Dei plenitudinem complebit. Et ideo *plenitudo* appellatur, quia quod deerat in portione Dei, in novissimis ipse complebit : et ita omnipotentis et boni Dei dispensatio delicta aliorum fructuosa aliis

D efficit, sicut in præsenti delicta Israel divitias mundi facit, et diminutionem eorum divitias gentium.

Vobis enim dico gentibus : Quamdiu quidem ego sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo : si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis. (Ambr.) Ostendit gentibus quo affectu diligat Judæos : nam ministerium suum, quo Apostolus gentium est, honorificat ; si propter affectum generis sui data opera etiam Judæos acquirat ad fidem : honorificentior enim fiet, si et illos ad quos non missus est, lucretur ad vitam. Patribus enim in laude maxima erit, si fratres invenerit, qui perierant. (*Orig.*) Igitur quandiu apostolus est gentium Paulus, ministerium suum illustrare se dicit ; et quid tam dignum, quam ut unusquisque ministerium suum quod per Dei providentiam suscipit, exor-

Digitized by Google

net? Exornat autem et illustrat ministerium suum, qui bene ministrat. Sicut econtrario dehonestat ministerium suum, et notabile facit, qui negligenter et indigne ministraverit. Verbi causa, in ministerio Ecclesiæ, *diaconus*, inquit, *qui bene ministraverit, bonum gradum sibi acquirit, et multam fiduciam in fide Jesu Christi*. Si vero non bene ministraverit; hoc est, si non se talem exhibuerit, qualem describit Apostolus (*I Tim.* III), gravem, non bilinguem, non multo vino deditum, non turpis lucri appetitorem, sed habentem ministerium fidei in conscientia pura: non jam bonum gradum, sed malam sibi pœnam conquirit, tanquam qui contumeliam fecerit divino ministerio. Similiter autem et qui presbyterii gradum suscipit in Ecclesia, satis agat illustrare ministerium presbyterii. Ad ipsum enim pertinent, et illa quæ de presbyteris ad Titum scribit Apostolus (*Tit.* I), et ea quæ Isaias scribit, cum dicit: *Ipse Dominus in judicio veniet cum presbyteris* [*senibus*] *populi, et cum principibus ejus judicabitur* (*Isa.* III); et addit: *Vos autem ut quid succendistis vineam meam, et direptio pauperum in domibus vestris est? Ut quid injuriam facitis populo meo et personas pauperum confunditis?* (*Ibid.*) Secundum hæc autem et episcopus illustrat ministerium suum in episcopatu, si sit secundum quod describit Apostolus: *Irreprehensibilis, vigilans, prudens, ornatus, hospitalis, doctor, non vinolentus, non percussor, sed modestus; non litigiosus, non avarus, domum suam bene regens, filios habens in obsequio cum omni gravitate, non elatus in superbia*, ne in judicium incidat diaboli. Qui talis est, illustrat ministerium episcopatus sui, ut et ipse audiat: *Euge, serve bone et fidelis; super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam* (*Matth.* XXV; *Luc.* XIX). Similiter autem et vidua si permaneat in orationibus et obsecrationibus nocte ac die, illustrat ministerium viduitatis suæ. Si vero sit talis, qualem Apostolus notat (*I Tim.* V), *otiosa et verbosa, et non solum verbosa, sed et curiosa, loquens quæ non oportet;* aut si sit *in deliciis degens, et vivens mortua;* hæc dehonoravit et non illustravit ministerium viduitatis suæ. Eodem modo etiam virgo consecrata Deo illustrat ministerium virginitatis suæ, *si sit sancta corpore et spiritu, et non cogitet quæ hominum sunt, sed quæ Dei, et quomodo placeat Deo* (*I Cor.* VII). Si vero aliter agat, non solum non illustrat ministerium virginitatis suæ, nec illustrat lampadem suam: sed econtrario lumen ejus exstinguitur et efficitur una de insipientibus virginibus (*Matth.* XXV). Hæc eadem et unusquisque in Ecclesia positus apud semetipsum reputet, quocumque loco stat, sive in clero, sive in plebe, illustret ministerium fidei suæ, et tales faciat actus suos, *ut videntes homines opera ejus bona, magnificent Patrem qui in cœlis est* (*Matth.* V). Hoc enim faciebat et Paulus docendo gentes, quorum erat Apostolus, et instruendo, infirmos olere, parvulos lacte alendo, robustis fortiorem verbi cibum præbendo, errantes et in fide titubantes, ac velut in abortivum quoddam redactos materno affectu rursum parturiendo, donec Christus formaretur in eis (*I Cor.* III; *Gal.* IV); et per hæc omnia illustrando ministerium apostolatus sui in æmulationem fidei et zelum bonæ conversationis adducebat carnem suam, id est secundum carnem cognatos, ut si non omnes, aliquos tamen salvos faceret ex illis. Sic ergo dum pervigilem curam et jugem sollicitudinem erga doctrinam gentium gerit, et conversationem eorum ac vitam valde probabilem facit, videntes hæc Israelitas qui erant cognati ejus secundum carnem, ad imitandos eos qui proficiunt in fide Dei invitat et provocat: et est gloria ministerii ejus, cum ex eruditione eorum etiam illis profectus accesserit. *Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ est assumptio, nisi vita ex mortuis?* Hoc mihi ostendere in his sermonibus videtur Apostolus, quod abjecto Israel, et ad gentes necessario prædicatione translata, mundus reconciliatus Deo est, secundum quod scriptum est (*II Cor.* V): *Quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum;* et iterum, sicut Paulus dicit: *Qui posuit in nobis verbum reconciliationis:* per quod verbum dicebat: *Rogamus pro Christo, reconciliamini Deo.* Sic ergo, inquit, Israeliticæ gentis hujus abjectio reconciliationem præstitit mundo, et si tanta fuit erga gentem istam gratia, quæ sublata ab ea universum mundum Deo reconciliare sufficeret; quantum putas tunc merebitur mundus, cum etiam gens ista reconciliari meruerit Deo? Et quid illud sit quod ex reconciliatione Israel mundus acquirat, breviter ostendit, dicens: *Vita ex mortuis;* tunc enim erit assumptio Israel, quando jam et mortui vitam recipient, et mundus ex corruptibili incorruptibilis fiet, et mortales immortalitate donabuntur. Absurdum namque videretur, si cum offensio ipsorum reconciliationem mundo donaverit, assumptio ipsorum non majus aliquid mundo et præstantius largiretur.

Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi: quæ est assumptio, nisi vita ex mortuis? Quod si delibatio sancta est, et massa: et si radix sancta, et rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis olivæ factus es. (Amb.) Manifestum est, quia quod unius substantiæ est, unum est: ac per hoc non potest delibatio sancta esse, et massa immunda. Ideoque ostendit non posse indignos dici ad fidem hos, quorum jam patres adepti sunt fidem, quia si pars Judæorum credidit, cur non et alia pars posse credere dicatur? *Et si radix sancta, et rami.* Immutatis verbis eadem repetit, ut sensum commendet duobus exemplis. *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt:* id est, si aliqui non crediderunt ex eis, excisi a promissione. *Tu autem cum esses oleaster, insertus es in illis, et socius factus es radicis et pinguedinis olivæ.* Hoc significat, quia non credentibus multis Judæis, gentes insitæ sunt per fidem in spe promissionis; ut dolori esset Judæis. (*Orig.*) Sic ergo unusquisque ex arbitrii potestate aut bona oliva, aut oleaster efficitur, aut Israelitici generis, aut alterius culpabilis gentis: ut dicatur de eo: *Quia alienati sunt peccatores*

Digitized by Google

ab utero, erraverunt a ventre; locuti sunt falsa (*Psal.* LVII): ita ut sint peregrini testamentorum, et hospites promissionum Dei. Et alii in Deum jactantur ex utero, et dicunt: *In te jactatus sum ex utero, de ventre matris meæ Deus meus es tu* (*Psal.* XXI). Sed quoniam (ut diximus) permanet semper naturæ huic libertas arbitrii, possibile est ut cum sit quis Israeliticæ gentis, et bonæ olivæ ramus, decidat in incredulitatem, et frangatur: et rursus alius qui elegerat gentis esse culpabilis et peccatricis, et per hoc ramus oleastri dicebatur, si convertatur ad fidem (habet enim in se arbitrii sui libertatem, qua converti possit ad bonum), inseritur bonæ olivæ per fidem, et efficitur socius radicis, et pinguedinis olivæ. Radicem vero hanc alii Abraham nominant, alii Seth, alii unum aliquem ex patribus bene meritis ponunt. Ego autem radicem aliam quæ sancta sit, et sanctas primitias nescio, nisi Dominum nostrum Jesum Christum. Ipse est enim primitiæ omnium, vel delibatio, ut in præsenti loco habemus Apostoli, secundum id quod alibi de eo dicitur: *Qui est primogenitus omnis creaturæ* (*Colos.* I). Huic namque radici omnis qui salvatur inseritur, et ex hac delibatione sancta omnis massa humani generis sanctificatur. Et vero sicut radix sancta manentibus in se ramis sanctitatis pinguedinem præbet, dum per Spiritum suum sanctum adhærentes sibi vivificat, verbo excolit, sapientia floridos reddit, et in omnium virtutum plenitudinem afferre fructus uberes facit: ita ut et ipsa dicat de eis: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini* (*Psal.* LI). Etenim si rami qui fracti sunt, propter incredulitatem fracti sunt, et qui stant, fide stant: quis alius erit in quo stant nisi Jesus Christus? et quis est alius a quo per incredulitatem fracti sunt, nisi ipse cui non crediderunt? Semper ergo quicunque advenæ ad fidem, vel ad conversationem Israel veniebant, Christo qui erat verus Israel inserebantur. Præcipue tamen ex tempore adventus ejus multus oleaster inseritur huic radici, vel ramis ejus, Apostolis scilicet et Prophetis Dei, ut qui inseruntur eis, socii fiant radicis pinguedinis Christi.

Noli gloriari adversus ramos; quod si tu gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Hic docet Apostolus non posse nos extolli adversum radicem et fractos ramos Israelitas neque insultare eis, quia non nos radicem portamus, sed radix nos: non enim habemus quod non accepimus: si autem accepimus: quid gloriamur quasi non acceperimus? (*I Cor.* IV) (*Ambr.*) Displicet enim Deo, si quis exsultet in malis alterius, ut dicit Salomon. Nec enim causa gentium abjecti sunt, ut gaudeant: sed quia non crediderunt, occasionem dederunt ut prædicaretur gentibus. *Quod si tu gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te;* id est, si te extuleris super illos, in quorum insertus radicem es; insultes generi, quod te ut ex malo bonus esses, suscepit: nec stabis, si illud per quod stas, destruis. *Dicit ergo: Fracti sunt rami ut ego inserar, bene, propter incredulitatem fracti sunt; tu autem fide stas; noli altum sapere, sed time; si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.* (Orig.) Quasi quibusdam impudentius insultantibus, et dicentibus: *Si fracti sunt rami, bene: propter incredulitatem fracti sunt, ut ego inserar*, qui credebam, hos ergo reprimens Apostolus, dixit: illi quidem per incredulitatem fracti sunt, et tu insertus es per fidem, et in fide stas, sed memento quod « omnis qui se exaltat humiliabitur (*Luc.* XIV, XVIII), » et ideo « noli superbe sapere, » noli alta et elata proloqui; quamvis enim in radice stes, et bene stes, time tamen videns quia alii quibus insultas, ibi steterunt ubi et tu stas, et tu cum ibi non esses, ad olivæ hujus radicem aliunde translatus es, et possibile est etiam te peccare. Nam et hoc ipso quod superbis te exaltans, jam peccas. (*Ambr.*) Illorum reprobatio fecit locum gentilibus. Sed non reprobati sunt a Deo, ut gentes intrarent: sed seipsos reprobos fecerunt, spernentes donum Dei. Unde occasionem dederunt gentibus ad salutem. Quam extollentiam reprimi vult, ut magis saluti congaudeatur, non ægritudini insultetur: facile enim decipitur, qui gaudet alienis malis. *Bene*, id est, recte dicis, quod fractis ramis insertus es: sed *in incredulitate fracti sunt;* hoc est, non propter te, sed suo vitio; quia illis diffidentibus, ad illorum æmulationem tu vocatus es ad salutem. Ideo gratias debes agere dono Dei per Christum, non illis insultare: sed et petere, si malum illorum tibi contulit ad salutem, ut et ipsi redeant ad originem. Tunc placebis Deo, qui tui misertus est; ideo enim te advocavit ut per tuam æmulationem reduceret et illos ad gratiam. *Tu autem fide stas.* Quia Judæi per diffidentiam lapsi sunt, hos fide dicit stare; quia cum prius perfidiæ causa jacerent, credendo stare cœperunt. *Noli altum sapere, sed time;* id est noli superbus esse, sed cave ne et tu offendas. *Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit; ne forte nec tibi parcet.* Verum est, quia si illos, qui prærogativa Patrum digni toti erant, quibus etiam facta repromissio est Deo in filios adoptari, incredulitatis causa excæcavit; quid his si dubitaverit, aut si se extulerint, faciet, qui nulla commendatione sublimati sunt: quippe cum nullius dignitatis essent, honorati sunt? (*Orig.*) Post hæc qui superbit et insultat lapsis, altioribus ab Apostolo sensibus humilitatis imbuitur, et dicitur ad eum: *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt severitatem: in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate: alioquin et tu exciderис, et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur; potens est enim Deus inserere iterum illos.* Tu qui hæc dicis, *Vide bonitatem et severitatem Dei*, et cum vides severitatem ejus erga defractos ramos, metuendum tibi est ne forte et tu, dum superbis et insultas lapsis, severitatem Dei, quæ peccatores perurget, incurras ipse peccando. Bonitas enim ejus permanet in his qui in bonitate permanserint. *Alioquin* eodem ordine *et tu*, si in bonitate non manseris, *exciderис, et illi si in incredulitate non permanserint, inserentur.* Deo enim non est impossibile *iterum inserere illos*, si recedant ab incre-

Digitized by Google

dulitate, per quam fracti sunt : quandoquidem facilius videtur propriæ arboris ramos radici suæ reddere, quam inserere alienos. (*Ambr.*) Bonum Deum gentibus esse testatur; quia cum idola sequerentur, digni utique morte, patientia sua exspectavit illos, et nec adhuc requirentes se, ultro vocavit illos, et peccata eis remisit. Judæis autem severus est; excæcavit enim eos, quia donum Dei spreverunt; hos tamen nunc significat Judæos, qui propter malevolentiam suam in perpetuum excæcati sunt. Unde eos et cecidisse dicit : illos autem, quos supra memoravit offendisse, non tamen cecidisse, quia ad tempus cæcatos illos ostendit : ac per hoc severum Deum in eos fuisse, ut in perpetuum cæcati essent apostatæ. *Sed et illi si non permanserint in incredulitate, inserentur; potens est enim Deus iterum inserere illos.* Ostendit justitiam Dei non in severitate manere circa illos quos excæcavit ad tempus, quia non sic illos excidit, ut non illos possit iterum inserere, si convertantur, qui per prophetam dixit : *Revertentes ad me replantabo* (*Jer.* XXIV); ut hoc scientes gentiles Christiani non insultent Judæis, certi reservari illis quasi lapsis misericordiam Dei. *Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam : quanto magis hi qui secundum naturam inserentur suæ olivæ!* Olivam fidem, per quam Abraham justificatus est accipiamus : oleastrum vero quia agrestis et infructuosa natura est, perfidiam significatam. Ac per hoc, si hi qui semper inimici Dei fuerunt, conversi in fidem Abrahæ inserti sunt, ex cujus origine non sunt; quanto magis Judæi, si post diffidentiam credant, paternæ reddendi sunt naturæ, inserti iterum in suam promissionem? (*Orig.*) Naturam olivæ vel oleastri secundum hoc debemus accipere, quod supra exposuimus, quod arbitrii libertas naturam fecerit unicuique vel oleastri, vel bonæ olivæ. Observandum sane est quod hi quidem qui ex propria oliva deciderunt, fracti dicuntur; hi vero qui ex oleastro inseruntur, si iterum peccaverint, non frangendi, quod utique esset levius, sed excidendi appellantur. In quo vehementior profecto Dei severitas indicatur, si posteaquam quis, cum esset oleaster et ex peccatorum silva collectus ad radicem fidei ac sanctitatis adductus est, rursus amaros malitiæ proferat succos. Sed ne hoc quidem lateat nos, quod non eo ordine Apostolus olivæ et oleastri similitudinem posuit, quo apud agricolas habetur. Illi enim magis olivam oleastro inserere et non olivæ oleastrum solent. Paulus vero Apostolica auctoritate ordine commutato res magis causis, quam causas rebus aptavit.

Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. Adhuc ad eos qui ex gentibus crediderant quasi elatos et superbientes adversum ramos qui fracti sunt, et putantes quod hoc non Dei bonitate et ineffabili dispensatione sapientiæ ejus, sed suis meritis consecuti sunt, ut illis defractis, ipsi cum essent oleastri insererentur in bonam olivam, dicit : *Nolo vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut non sitis apud vosmetipsos sapientes*, quia insultare lapsis, et gloriari adversus ramos qui fracti sunt, non fit per Dei sapientiam, sed per humanam notabilem et ignorantem mysterium Dei. Qui enim secundum Deum sapit, in beneficiis Dei non insultat abjectis, sed cum timore gratias agit misericordiæ largientis. (*Ambr.*) Ad tempus ergo cæcitatis obtusio data est Judæis his qui, dum æmuli legis sunt, non viderunt donum venisse promissum a Deo, quod prædicabatur a Christo : zelo enim excæcati sunt, putantes legem factorum nunquam debere cessare. Unde sabbatum zelabantur : qua offensione ex parte obtusi sunt, ut pro incredulitate sua cruciarentur, videntes gentes profiteri cum gaudio consecutos se repromissionem Abrahæ : copia tamen admissa gentium abstergeretur caligo ab oculis mentis eorum, ut possint credere; ut spiritum compunctionis prohibens a cordibus eorum, qui eis præstat cæcitatem, reddat eis arbitrium liberum voluntatis, quia non de malevolentia erat incredulitas, sed de errore emendarentur, ut postea salvarentur. (*Orig.*) Est ergo mysterium quod ignorabatur ab his qui insultabant, hujusmodi : quomodo in dispersione filiorum Adam cæteris quibusque gentibus secundum angelorum numerum distributis, propria quædam pars facta sit Israel, sicut et in aliis ubi oportuit, et in his ipsis paulo superius memoravimus, ad quos et repromissiones bonorum et testamenta, et legislatio facta est. Manente ergo parte illa Domini in statu suo, possibile non erat nos, qui eramus gentes, introire in hæreditatem Dei et in sceptri ejus jura succedere. Idcirco igitur patitur Deus ex parte, id est non omnibus, sed aliquibus ex Israel fieri cæcitatem, ab illis sine dubio angelis obtentu invidæ æmulationis illatam, qui cæterarum gentium sortiti fuerant principatum. Passus est ergo Deus, et cum posset prohibere, noluit, ut pro his qui cæcitate decepti, id est, cordis obtusione prolapsi sunt, ipsorum qui istos deceperant portiones suam Deus faceret portionem, ut quodammodo in eo ipso, quo cœperant caperentur. Avertentes enim ad se per peccati illecebras Dei plebem, locum fecerunt gentibus ingrediendi in hæreditatem Dei, Deo cum ipsis communi quodam et æquissimo jure habente judicium, ut donec illi plebem Dei in cæcitatis captivitate detinerent, quasi ad vicem eorum, quos ab initio ex portione Dei et segregata ejus hæreditate subtraxerant, gentium numerus reddetur; cum vero plenitudo gentium fuisset expleta, et æmulatione salutis eorum cœpisset Israel discutere a semetipso cæcitatem cordis, et elevatis oculis suis Christum verum lumen aspicere, et ita secundum præcedentes prophetias salutem, quam obcæcatus amiserat Israel, quæreret instigatus, dicens apud semetipsum illud propheticum : *Revertar ad virum meum priorem, quoniam melius mihi erat ante quam modo* (*Osee* II). Quod autem hæc illis promissa sint per prophetas, in multis quidem propheticis voluminibus invenitur. Ponemus

Digitized by Google

tamen quod sufficiat ad præsens unum de Jeremia testimonium, ita continens: *Si exaltetur cœlum in excelsum, et terra humiliatur deorsum, ego non reprobabo genus Israel pro omnibus quæ fecerunt* (*Jer.* XXXI). Si ergo pro eo ut introiret gentium plenitudo cæcitas facta est in Israel pro omnibus quæ fecerunt, sine dubio cum ingressa fuerit gentium plenitudo, cæcitas cessabit. Quod si vis, inquit Apostolus, scire quomodo etiam post cæcitatem salvandus sit Israel, audi quomodo scriptum est:

Veniet ex Sion qui eripiat et avertat impietatem a Jacob: et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum. (Orig.) Sciendum est sane quod in propheta Isaia (*Isa.* LIX), unde testimonium istud Paulus assumit, pro eo quod dixit Apostolus, *Veniet ex Sion*, scriptum est, *Veniet propter Sion;* et quod ait hic, *cum abstulero peccata eorum*, ibi omnino scriptum non est, sed ne apud Hebræos quidem; apostoli tamen auctoritate præsumptum est. Interim veniens Dominus ex Sion liberat, et avertit impietates a Jacob. Avertit autem impietates ab eo, secundum illud quod scriptum est: *Quia diluet Dominus sordes filiorum Israel et filiarum Sion, et sanguinem mundabit de medio ejus in spiritu judicii et spiritu ustionis* (*Isa.* IV): et hoc ita fieri testamentum eis erat a Deo, ut sic ab eis averterentur impietates, et auferrentur peccata. (*Amb.*) Dicit ergo: *Veniet ex Sion qui eripiat et avertat impietatem a Jacob, et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum.* Exempli hujus ratio semper manet quandiu sunt qui credant: hic enim Dominus Jesus, qui de cœlis venturus promissus est ad liberationem humani generis, ipse quotidie remittit peccata conversis ad se; nec statim non credentes condemnat, sed exspectat, sciens posse proficere ad agnitionem Dei. (*Orig.*) Quis autem sit iste omnis Israel qui salvus fiet, vel quæ erit ista plenitudo etiam gentium Deus solus novit, et unigenitus ejus, et si qui forte amici ejus sunt, ad quos dicat: *Jam non dicam vos servos, sed amicos, quia nota vobis feci omnia quæ audivi a Patre* (*Joan.* XV). Hoc tamen potest etiam nostro sensui occurrere, quod sicut Israel, quandiu permanet secundum carnem Israel, et non etiam secundum spiritum factus fuerit Israelita verus mente videns Deum, pertinere non potest ad salutem, ita non gentes quidem omnes omnino salvari possunt, nisi quæ intra plenitudinem fuerint repertæ, quæcunque illa est quæ ab Apostolo plenitudo nominatur. Ita ergo mysterium Dei ineffabili quadam sapientiæ ejus dispensatione tractatur, ut etiam cum sibi anima sortem malorum ipsa consciverit, ille qui novit universa disponere, abjectionem ejus et pœnam aliorum faciat salutem. Sed et illud videtur mihi in hoc loco diligentius contuendum, quod cæcitatem istam non dicit omnino Israel contigisse, sed *ex parte.* Reliquiæ enim secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. De quibus reliquiis et Isaias prophetaverat, dicens: *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen* (*Isa.* I). Istæ ergo reliquiæ in beatitudine conferuntur cum plenitudine gentium: cæteri vero qui excæcati sunt ex Israel, conferuntur his gentibus quæ non potuerunt ad plenitudinem pervenire. Sic ergo quæ inveniuntur in sermonibus prophetarum de repromissionibus scripta beatitudinem continentia, si de Israel, ad reliquias istas quæ electæ sunt, pertinent, si de gentibus, ad plenitudinem spectant. Si qua vero tristia, si quidem de Israel dicuntur, ad illos sine dubio reliquos qui excæcati sunt, referentur; sin vero de gentibus, illos profecto, qui sunt extra plenitudinem stringunt. Omnia tamen finis perurget, et eos quidem qui beati sunt, sive illi ex Israel, sive etiam ex gentibus veniant, præsentis temporis evangelicæ doctrinæ sermo purificat, ut sint tales, sicut erant illi ad quos Dominus dicebat: *Ecce jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis* (*Joan.* XV). Qui vero verbi Dei et doctrinæ evangelicæ purificationem spreverit, tristibus et pœnalibus purificationibus semetipsum reservat, ut ignis gehennæ in cruciatibus purget, quem nec apostolica doctrina, nec evangelicus sermo purgavit, secundum illud quod scriptum est: *Et purificabo te igne ad purum* (*Isa.* I). Verumtamen meminisse semper debemus, quod præsentem locum Apostolus quasi mysterium haberi voluit, quo scilicet hujusmodi sensus fideles quique et perfecti intra semetipsos velut mysterium Dei silentio tegant, nec passim interfectis et minus capacibus proferant: *mysterium enim regis,* ut ait Scriptura, *celare bonum est* (*Tob.* XII).

Secundum Evangelium quidem inimici propter vos. (Orig.) Eadem persequens adhuc de Israel et gentibus Apostolus et ramis oleastri qui insultabant ramis olivæ defractis imputans etiam hæc addit: quia Israel secundum Evangelium quidem inimicus factus est Deo, quia non credidit Christo. (*Amb.*) Causa incredulitatis inimici sunt Evangelii, ut error et delictum illorum gentibus aperiret viam ante tempus intrandi ad fidem, sicut supra memoravi. Prius enim ubique omnibus Judæis prædicandum erat, tunc demum et gentibus oportebat credi verbum Dei: sed quia non crediderunt, ablatum ab his regnum datum est gentibus. Itaque non insultandum his præmonet, quorum delictum profuit gentibus. Illi enim insultandum est, cujus peccatum obfuit aliquibus; non enim in perfidia illorum gratulandum est, sed dolendum, si tardant converti; ut quomodo peccato illorum gavisæ sunt gentes, quia salvatæ sunt: sic conversione eorum lætentur: ipsorum enim occasione Dei gratiam citius perceperunt. (*Orig.*) Verum, ut sæpe commonuimus, etiam in præsenti loco illa est observanda distinctio, quod Israel quidem, qui inimicus est Deo, ille dicatur qui clamat de Christo: *Tolle, tolle, crucifige eum* (*Joan.* XIX). Quomodo enim non dicantur inimici Dei, qui vel tunc, vel etiam nunc dixerint ista, vel dicant? Sed et quod dicit *propter vos,* hoc est quorum saluti scilicet invident, prohibentes apostolos gentibus loqui, et persequentes eos qui annuntiant Christum. (*Aug.*) Quid est

Digitized by Google

enim aliud *secundum Evangelium quidem inimici propter vos*, nisi quod eorum inimicitia, qua occiderunt Christum, Evangelio, sicut videmus, sine dubitatione proficit. *Secundum electionem autem, charissimi, propter patres : sine pœnitentia enim sunt dona et vocatio Dei.* (Orig.) Quantum spectat ad honorificentiam patrum, electus est, et charissimus habetur apud Deum. Semel autem donata electione semini patrum, et dilectione concessa, servat sine dubio Deus dona et vocationem suam erga semen eorum quorum meritis id aliquo modo largitus est : nec pœnitudo incurrit in Deum, etiamsi minus digni videantur existere hi erga quos promissa patribus beneficia conferuntur. (*Amb.*) Quamvis graviter peccaverint Judæi reprobando donum Dei, et digni sint morte, tamen quia filii sunt bonorum quorum prærogativa et merito plurima a Deo beneficia perceperunt, regressi ad fidem suscipientur cum lætitia, et quia dilectio in his Dei exsuscitatur memoria patrum. (*Orig.*) Secundum reliquias autem quæ salvandæ dicuntur, in quibus electio credentium subsecuta est ex Israel, *charissimi* sunt *propter patres*, quorum scilicet fidem sequentes, credunt *in eum qui suscitavit Christum Jesum a mortuis.* Et secundum hoc erga hujusmodi semen *sine pœnitentia sunt dona et vocatio Dei.* (*Amb.*) Quia gratia Dei in baptismate non quærit gemitum, aut planctum, aut opus aliquod, nisi solum ex corde professionem : non enim quia graviter deliquerant, non recipiendo promissum Dei, et quia quæ graviter peccantur, non nisi gemitu et fletu ad veniam pertinent, ne ideo illos non posse jam accipere misericordiam putarent, quia dolere illos non videbant; ostendit hoc inter primordia fidei non requiri : donum enim Dei gratis donat peccata in baptismo. (*Orig.*) Post hæc vero etiam latentes et profundiores incredulitatis eorum aperit causas, et dicit : *Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem; ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate ut omnium misereatur.* Sicut, inquit, vos gentes quondam non credebatis Deo, nec tamen idcirco penitus reliquit vos Deus, sed aliquando ad ultimum misericordiam consecuti estis, occasio tamen conferendæ in vos misericordiæ populi Israel incredulitas exstitit : ita etiam hi qui nunc de populo Israel non crediderunt, et pro incredulitate sua derelicti sunt, ut ad vos Dei misericordia flecteretur, non usquequaque relinquentur in incredulitate sua; sed posteaquam plenitudo gentium intraverit, etiam ipsi misericordiam consequentur. In quo volens Apostolus bonitatem Dei ostendere, qua per incredulitatem aliorum salutem facit, *Conclusit*, inquit, *Deus omnes in incredulitate ut omnibus misereatur :* non quo ipse eis injecerit incredulitatis propositum, sed ex ipsorum incredulitatis proposito credendi aditum aliis qui et ipsi prius increduli fuerant patefecit. (*Amb.*) Porro gentes ab antiquis temporibus in impietate et ignorantia versabantur, ut pote sine Deo : propter quod manifestata lex in litteris est, qua possent infrenari præcipites; et quoniam versutia adversarii cumulari peccata cœperunt, ut per interdictum magis reus homo constitueretur; Deus clementia bonitatis suæ semper homini procurans, ut et quod sine lege peccatum erat, et in lege possit deleri; hoc decrevit ut solam fidem poneret, per quam omnium peccata abolerentur; ut quia nulla spes per legem omnibus hominibus erat, Dei misericordia salvarentur. Hoc est omnia conclusisse in incredulitate, ut tunc decretum donum a Deo veniret, quando omnes diffidentia laborarent, ut gratia muneris esset gratissima. Itaque nemo se jactet; miserum est enim superbum esse eum, cui ignotum est. (*Orig.*) In his autem positus locis Paulus, et altius intuens hujusmodi causas, quomodo Deus malum propositum non continuo resecet, et excidat, sed patiatur, et reservet : prospiciens quia aliquid boni in aliis facturus sit per alterius propositum malum : ab his, opinor, de quibus loquebatur, retulit oculos cordis sui ad ipsam malitiæ originem, quod eam Deus ex initio in his quibus orta est, quicunque illi sunt, pullulantem et arbitrii libertate crescentem utile non judicaverit resecare; sed permiserit eos uti proposito suo, sciens et prospiciens quia multorum profectus et utilitas ex malitiæ illorum occasione consurget, et in tantum apud bonum Deum virtuti locus est, ut et malitiæ opus quamvis illi perniciosa sit, de quo procedit, beneficium tamen præstare dispensetur cui agones commovet, cum fuerit superata. Considerans igitur sanctus Apostolus tantas esse bonitatis Dei divitias, et tantum divinæ sapientiæ opus erga rationabiles agi naturas, et quia tantum Deus dives est in misericordia, et dives in omnes, qui invocant eum, et tanta est bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis magnitudo, repente interioribus eas cordis oculis intuens immensitatemque earum perspiciens, stupore simul et pavore perculsus exclamat et dicit :

O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus. (Amb.) Excelsum et immensum Deum in divitiis sapientiæ et scientiæ suæ cum omni laude et gratiarum actione testatur : est enim consilium et judicium ejus incomprehensibile. Nam sciens ab initio conversationes et opera hominum, quia neque sola severitate justitiæ salvari possit hominum genus, neque sola misericordia ad profectum meritorum pervenire, unoquoque tempore decrevit quid esset prædicandum; ante tamen permittens unumquemque suo judicio, quia natura ipsa duce cognoscitur justitia. Et quia auctoritas naturalis justitiæ obtorpuerat consuetudine delinquendi, data lex est, ut humanum genus terrore manifestatæ legis frenaretur. Sed quia non se cohibentes, rei tenebantur a lege, prædicata misericordia est, quæ ad se confugientes salvaret, refutantes autem cæcaret ad tempus, ad promissionem eorum gentes invitans, quæ prius justitiam Dei per Moysen datam sequi noluerunt, ut ho-

Digitized by Google

rum saluti dum invident, ipso zelo ad radicis Salvatoris originem se reformarent promissæ in lege. Hæc est « altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, » qui tam Judæos quam gentes multifaria providentia acquisivit ad vitam. (*Orig.*) Unde enim humanæ mentis sensus ista posset opinari, ut servata unicuique arbitrii libertate, alterius malitiæ opus verteretur alteri ad salutem, et vincenti se malitia palmam conferret, quæ utenti se perniciem præbet? His igitur generali, quantum videtur, Apostolus ratione perspectis, exclamat, et dicit, quia tanta altitudo est divitiarum Dei, et sapientiæ ejus tanta est altitudo, et scientiæ nihilominus tanta est altitudo (ad omnia enim hæc altitudinis sermo deservit), ut scrutari judicia ejus, quibus unamquamque animam atque omnem naturam rationabilem dispensat, nemo sufficiat, nec vias Domini quibus providentia incedit investigare aliquis possit. Aliquis autem dicimus non solum hominum, sed et totius creaturæ : neque enim inscrutabilia judicia et investigabiles viæ ejus dicerentur, nisi quia nulla est creatura quæ vel investigare valeat, vel scrutari. Solus est enim Filius qui noverit Patrem, et solus est « Spiritus » sanctus qui « scrutatur omnem etiam altitudinem Dei. » Et ideo hanc altitudinem Dei, quam et inscrutabilem dicit et investigabilem, creaturæ omni inscrutabilem et investigabilem dicit. De Filio vero et Spiritu sancto dicere ista non poterat, quia Filius in Evangelio dicit ad Patrem : *Pater, omnia mea tua sunt, et tua mea* (*Joan.* XVII); et de Spiritu sancto ipse Paulus pronuntiat dicens : *Nemo enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis qui in ipso est* (*I Cor.* II); *ita et quæ in Deo sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Domini.* (*Cass.*) Hujus ergo scientiæ admirationem quam ille talis ac tantus gentium magister expavit, evacuare conabitur quisque crediderit illius inæstimabilis abyssi profunditatem humana vel narratione, vel ratione se posse metiri. Nam qui ad plenum dispensationes Dei quibus salutem in hominibus operatur, vel mente concipere, vel ore disserere se posse confidit, procul dubio impugnans Apostolicæ sententiæ veritatem, scrutabilia Dei esse judicia et scrutabiles vias ejus profana pronuntiavit audacia, ipso quoque Domino hæc ad eos ita testante : *Non enim cogitationes meæ ut cogitationes vestræ, neque viæ meæ ut viæ vestræ, dicit Dominus : quia sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris* (*Isa.* LV).

Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? aut prior dedit illi et retribuetur ei? Hoc in Isaia scriptum habetur. Manifestum est solum Deum esse qui noverit omnia consilia, et hunc unum esse qui nullius egeat, quia ab ipso sunt omnia, ac per hoc consilium ejus a nullo nec comprehenditur nec metitur, quia inferiora superioris sensum scire non possunt. Denique Judæis credentibus impossibile videbatur consilium esse et voluntatem Dei ad redemptionem gentium, simili modo et gentibus arduum et incredulum videbatur Judæos, qui non credi erant, posse converti, aut credentes suscipi ut salvarentur. Inter cætera hoc est consilium Dei, quod latuit, nec potuit comprehendi. (*Orig.*) Vides ergo quod Paulus in præsenti capitulo in his quæ dicit : *Quis enim cognovi. sensum Domini, aut quis consiliarius illi fuit?* de creaturis dicat, naturam vero Trinitatis excipiat : quippe cui nihil sit cum creatura commune, nisi beneficentiæ opus. Sed et quod ait : *Quis illi consiliarius fuit?* non quasi minus ipse sufficiens consilio indigeret alterius, sed consilii participem nullum quidem inter creaturas esse pronuntiat. Consilium vero sapienti necessario in sapientia sua est, qui est Christus, et in sanctitate, qui est Spiritus sanctus. Simili autem modo et, *Quis prior dedit ei, et retribuetur illi?* intelligendum est. Nemo enim aliquid factori suo prior contulit : quippe cum etiam hoc ipsum quod est, unusquisque a conditore susceperit. (*Greg.*) Sed quemadmodum cum panis vel vestimentum egenti tribuis, se hoc Dominus accepisse testatur, ita cum nescienti cuilibet rectum consilium datur, hoc ipse accepit, cujus ille membrum est qui eruditur. Omnes etenim fideles membra nostri Redemptoris sumus, et sicut ipse in nobis per misericordiam largitatis pascitur, ita ipse in nobis per doctrinæ consilium juvatur. *Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula. Amen.* (Amb.) Hoc dicto aperuit sensum, qui occultus erat mundo : quia enim omnium creator est Deus, ideo *ex ipso* sunt omnia; et quoniam ab ipso sunt, per Filium ejus, qui ejusdem utique substantiæ est, esse cœperunt, cujus opus Patris est opus. Quia ergo ipse operatur per Filium, *per ipsum* sunt omnia; et quoniam quæ sunt ex Deo, per Deum sunt, post renata in Spiritu sancto sunt, *in ipso* sunt omnia, quia et Spiritus sanctus de Deo est Patre; unde et scit quæ in Deo sunt. Ergo et in Spiritu sancto Pater est, quia quod de Patre est Deo, non potest aliud esse quam est Deus Pater. Ac per hoc ipsi gloria, *quia ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia.* Itaque quæ ex ipso et per ipsum et in ipso ut essent esse cœperunt, sensum et consilium ejus scire non possunt : ipse autem scit omnia, quia in ipso sunt cuncta. Patefecit mysterium Dei, quod superius dixit non ab eis ignorari debere. (*Orig.*) Vides quomodo in ultimis ostendit, quod in omnibus quæ supra dixit, signaverit mysterium Trinitatis. Sicut enim in præsenti loco quod ait, *Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia*, convenit illis dictis quæ idem Apostolus in aliis memorat locis cum dicit : *Unus Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia* (*I Cor.* VIII); et item in Spiritu Dei dicit revelari omnia, et per hoc designat in omnibus esse providentiam Trinitatis : ita et cum dicit, *altitudo divitiarum*, Patrem *ex quo omnia* dicit esse significat; et sapientiæ altitudinem Christum, qui est sapientia ejus, ostendit : et scientiæ altitudinem, Spiritum sanctum, qui etiam alta

Digitized by Google

Dei novit, declarat. Verumtamen quod dicit, *ex ipso*, hoc ipsum quod sumus indicat; *per ipsum*, hoc quod per ejus providentiam dispensamur in vita; *in ipso* vero quod perfectio omnium et finis in ipso erit tunc cum *erit Deus omnia in omnibus* (*I Cor.* xv); et tunc *ipsi gloria in sæcula sæculorum, Amen. In sæcula*, propter hoc quod perfectio omnium non intra unum sæculum concluditur, sed in multa protenditur, et vix aliquando adimplenda speratur. Jungit autem et *Amen*, ut intelligamus per illum ad istam beatitudinem veniendum de quo scriptum est in Apocalypsi : *Hæc dicit qui est Amen* (*Apoc.* III).

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT XII.

Instruit Apostolus Romanos tam in his quæ ad Deum, quam in iis quæ ad proximum, pertinent.

Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. (Ambr.) Per misericordiam Dei illos adhortatur per quam salvatur humanum genus. Post tractatum enim legis et fidei populi naturam Judaici et gentilis ad bonam vitam agendam hortatur; per hanc enim spes fidei obtinetur. Commonitio est ergo hæc ut memores sint quia misericordiam acceperunt; et vigilent circa obsequium ejus, per quem ex impiis gratis justificati sunt. (*Orig.*) Cum per omnem textum Epistolæ in superioribus docuisset Apostolus quomodo a Judæis ad Gentes, a circumcisione ad fidem, a littera ad spiritum, ab umbra ad veritatem, ab observantia carnali ad observantiam spiritalem Religionis summa translata sit, et hæc ita futura Propheticis ostendisset vocibus designata, jam nunc spiritalis hujus observantiæ, ad quam cultus Dei ritum docuit esse translatum, aggreditur mores et instituta sancire, et ait : *Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei.* Quoniam, inquit, ostendimus a sacrificiis carnalibus recedendum, secundum quod et per Prophetam dicit : *Hostias et oblationem noluisti* (*Psal.* XXXIX), *nec placita sunt tibi :* nunc, ait, doceo vos quibus hostiis delectetur Deus; et hæc doceo non quasi imperans, nihil enim proficit legis imperium, sed quasi qui officium susceperim reconciliandi vos Deo, *obsecro vos, fratres*, et obsecro non per potentiam, sed *per misericordiam Dei;* quia enim, sicut supra ostendi, omnes conclusi sunt sub peccato, nunc jam non in meritis, sed in misericordia Dei salus humana consistit. Quid autem est, quod vos obsecro? *Ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, placentem Deo, ut sit rationabile obsequium vestrum.* Obsequium hic cultum dicit; qui cultus quoniam dudum in pecudum mutorum corporibus consistebat, nunc, inquit, in corpore rationabilis hominis offeratur, et corpora magis vestra quam pecudum fiant sacrificium Deo, atque in sacris altaribus collocentur. Hi enim qui membra sua mortificant ab incentivo libidinis et furoris, et actus corporis sui Deo placitos habent, hostiam viventem, sanctam, placentem Deo rationabiliter offerunt, et legem sacrificiorum, quæ in Levitico lata est, secundum spiritalem intelligentiam complent. Verbi causa, ut ibi offerebant vitulum primo loco, vel secundo arietem, aut tertio hircum, aut quarto turtures, vel etiam pullos columbarum, ut in his uniuscujusque anima purificaretur pro qualitate gestorum; hæc nunc in suo corpore unusquisque purificans, et spiritali sensu discernens, rationabili obsequio viventem hostiam offert Deo. De quibus singulis, cum in librum Levitici aliqua diceremus, pro viribus explanare tentavimus quomodo unusquisque rationali obsequio cultus Dei, si superbiam corporis sui vincat, immolet vitulum; si iracundiam superet, arietem jugulet; si libidinem vincat, in holocaustum offerat hircum; si vagos et lubricos cogitationum resecet volatus, columbas et turtures immolet. Sed hæc, ut dixi, si quis scire dignum putat, ibi latius disserta reperiet. Nunc autem Paulus obsecrat credentes in Christo, ut corpora sua exhibeant, *hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* Viventem dicit hostiam, qui vitam, hoc est, Christum in se gerit, et dicit : *Mortem Jesu in corpore nostro circumferimus, ut et vita Jesu Christi in corpore nostro manifestetur* (*II Cor.* IV). Sanctam dicit in qua sanctus Spiritus habitat, secundum quod in alio loco dixit : *Aut nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* (*I Cor.* III.) Placentem Deo, ut pote a peccatis et vitiis separatam. Hæc autem omnia rationabilis cultus est Dei. Potest enim pro tali cultu reddi ratio, et ostendi quia dignum est Deo tales hostias immolare : arietes autem et hircos, et vitulos immortali et incorporali Deo offerri nulla ratio recta et honesta suscipiet. Videbitur ergo præcipue hostia vivens, et sancta, et Deo placens, corpus esse incontaminatum. Verum quoniam videmus nonnullos sanctorum, aliquos etiam apostolorum habuisse conjugia, non usquequaque possumus hoc de sola virginitate sentire, quamvis in hujuscemodi hostiis habere primum ordinem possit : sicut in lege alia erat hostia sacerdotis, alia principis, alia synagogæ, et alia unius animæ. Et quamvis in Ecclesia prima post apostolos hostia martyrum, secunda virginum videatur, tertia continentium : puto tamen quod neque hi qui in conjugiis positi sunt, et ex consensu ad tempus vacant orationi, vel ut Nazaræorum vota solventes, si in cæteris sancte agant et juste, negandi sunt corpora sua exhibere posse « hostiam viventem, sanctam, placentem Deo : » nec rursum corpora virginum, vel continentium, si aut superbiæ macula, aut avaritiæ sordibus, aut maledicæ linguæ vel mendacii immunditia polluantur, hostiam sanctam et Deo placentem putandi sunt ex sola virgi-

Digitized by Google

nitate corporis obtulisse : quia et in lege hostia cum offerretur, inspiciebatur a sacerdote diligentius, non solum si ex mundis esset animalibus, sed ne aut in oculo haberet vitium, aut in auribus, aut in pedibus, ne claudum, ne luscum, ne surdum animal divino admoveretur altari. Sic ergo per omnia membra discutitur et pertractatur hostia vivens, sancta, Deo placens, quæ rationabiliter offerenda est.

Et nolite conformari huic sæculo. (*Orig.*) In quo ostendit esse quamdam formam hujus sæculi, et aliam esse futuri sæculi : et si qui sunt qui amant præsens sæculum, et ea quæ sunt in hoc mundo, secundum formam sæculi præsentis aptantur; qui vero non respiciunt ea quæ videntur, sed quæ non videntur, et æterna sunt, transformantur et renovantur ad futuri sæculi formam : et inde fit ut eos non agnoscat hic mundus, sed odio habeat et persequatur. Sed agnoscunt istam formam Angeli Dei, qui sunt de illo sæculo venturo. Et simile mihi videtur esse hoc illi dicto, quo ait : *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis* (*I Cor.* xv.) Vide ergo, ne forte cum venit ira in cor tuum, conformem te faciat huic sæculo; similiter autem et concupiscentia mala, et avaritia, cæteraque vitia quibus præsens sæculum delectatur, formam tibi sæculi præsentis imponant. Si vero e contrario mansuetudo, patientia, lenitas, continentia, fides, veritas, cæteræque virtutes habitent in sensu tuo conformem te futuri sæculi facient, et ita pulchram animæ tuæ speciem reddent, ut verbum Dei quod despondit eam sibi in misericordia et fide, dicat ad eam : *Tota es formosa, proxima mea, et macula non est in te* (*Cant.* iv). Intende autem diligentius quod ait : *Sed reformamini in novitate sensus vestri*, ut ostendat formam quidem culpabilem : prius enim formam malitiæ habuit omnis anima. Sed adhortatur ex hoc sermo Apostolicus, ut illa abjecta ad singularum virtutum speciem reformemur, et ita demum possimus revelato vultu cordis gloriam Domini speculari ab hujusmodi imagine transformati. Quomodo autem in hæc transformemur ipse edocet dicens, *renovatione sensus vestri*. Renovatur autem sensus noster per exercitia sapientiæ, et meditationem verbi Dei, et legis ejus intelligentiam spiritalem, et quanto quis quotidie ex Scripturarum proficit lectione, quanto altius intellectus ejus accedit, tanto semper novus et quotidie novus efficitur. Potest tamen fieri ut non omnis sensus in hoc possit renovari, ut agnitione scientiæ dilatetur. Potest enim renovari sensus ad justitiam, potest renovari ad continentiam, et misericordiam, fidem, patientiam. Sed vide quid in sequentibus huic renovationi sensus adjungat Apostolus : *Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et bene placens, et perfecta.* Utique nisi ad omnem scientiam renovatus sit sensus, et totus Dei sapientia illuminatus, probare non potest quæ sit voluntas Dei : in multis enim putatur esse voluntas Dei, et non est. In quo hi utique qui sensum non habent renovatum, errant et falluntur. Est autem revera non cujuscunque sensus, sed valde renovati, et, ut ita dicam, ad Dei jam imaginem reformati, probare in singulis quibusque quæ agimus, quæ loquimur, quæ cogitamus, si sit voluntas Dei; et nihil omnino vel agere, vel dicere, vel cogitare quod voluntati Dei non senserit convenire. Voluntas Dei est quidquid bonum et perfectum est : nec potest aliud velle Deus, nisi quod bonum est : et utique quod bonum est et perfectum sine dubio hoc Deo placet. Potest quidem, ut supra diximus, videri quod omnis voluntas Dei bona sit, et beneplacita, et perfecta. Potest autem et tale aliquid in his sermonibus sentiri, quia Dei quidem voluntas semper bona est, sed non semper bona ejus voluntate dispensari meremur, neque beneplacita et perfecta; verbi causa ut ungeretur Saul in regem, fuit quidem voluntas Dei, sed non beneplacita neque perfecta. Irascens enim populo, qui refutaverat Deum habere super se regem, regem eis hominem jussit institui. Sed et propheta ex persona Dei dicit : *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ut irent in cupiditatibus suis* (*Psal.* LXXX.) Sic ergo aliquando fit voluntas Dei in his quibus concupiscimus et desideramus : sed qui renovatus est sensu, probare debet si voluntas Dei hæc bona est, et beneplacita et perfecta, et non talis, quæ magis desideriis nostris indulgeat, quam utilitatibus consulat.

Dico enim per gratiam quæ data est mihi omnibus qui sunt inter vos : non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Sciendum primo est, quod ubi nos habemus *omnibus qui sunt inter vos*, in Græco habetur, *omni qui est in vobis.* Qui sermo utique ad eos indicat verbum fieri, qui cum ante non fuerint, nunc esse cœperunt. *Deus enim*, ut idem Apostolus ait, *vocat quæ non sunt tanquam quæ sunt* (*Rom.* iv.) Non sunt autem hi qui participes non sunt ejus qui vere est : qui dixit ad Moysen : *Dic filiis Israel : Qui est, misit me ad vos* (*Exod.* iii). Quod ergo ait Paulus : *Dico enim omnibus qui sunt inter vos*, vel, ut in Græcis haberi diximus, *omni, qui est in vobis*, simile est ac si diceret : *Dico enim* omni qui in Deo est, *non plus sapere quam oportet sapere.* Videtur adhuc ad superbientes ramos oleastri, et insultantes ramis qui de bona oliva defracti sunt, etiam hunc aptare sermonem, et dicere eis, non debere plus sapere quam oportet sapere : quod simile est illi sermoni, quem dixit : *Noli superbe sapere* (*Rom.* xi); hoc est enim plus sapere, quam oportet. [Amb.] Aperte ostendit hoc debere nos sapere quod justitiæ terminos non egrediatur, ut non nobis solis utile sit, sed et nulli obsit. Hæc est enim prudentia, prodesse magis aliquibus, quam obesse; et contentum esse debere sorte qua mensus est Deus, et merito fidei uniuscujusque : nec sibi defendere, quod non sibi concessum videt; hoc est, non plus sapere, quia uni totum concedi non potest. Nec enim si quis bonæ vitæ est, ex eo sibi etiam doctrinæ prudentiam debet defendere ; aut quia peritiam habet legis, levitarum sibi obsequia vendicare debebit.

Digitized by Google

(*Greg.*) Qui igitur loqui sapienter nititur, magnopere metuat ne ejus eloquio audientium unitas confundatur. Dare stulto consilium charitatis est, dare sapienti, ostentationis. Dare vero ipsi sapientiæ, perversitatis, et quia hi quos tenere hæreticorum speciem diximus, per locutionem suam ostentationi potius quam utilitati serviebant, recte in libro Job contra Baldach dicitur : *Et prudentiam tuam ostendisti plurimam* (*Job.* xxvi). Omnis cui prudentia recta est, plurima non est, quia juxta Pauli vocem non plus appetit sapere quam oportet sapere ; cui vero est plurima, non est recta, quia dum ultra modum tenditur, in quodlibet latus culpæ declinatur. Prudentiam vero suam plurimam ostendunt qui videri præ aliis prudentiores appetunt. Unde fit plerumque, ut dum moderate sapere nesciunt, et fatua loquantur. (*Ambr.*) Hortatur ergo et docet per gratiam sibi datam. Hæc gratia peritia intelligitur Dominicæ disciplinæ, per quam humilitati et justitiæ studendum tradit. (*Orig.*) Sciendum tamen est, quod et cæteri viri eruditi utuntur hac definitione, ut naturam vel causam peccati in eo ponant, si aut addatur aliquid virtutibus aut minuatur : verbi gratia, justitia virtus est, et si quis minus aliquid facit, quam justitia patitur, sine dubio injustus est : si quis vero sub specie justitiæ erga vindictas nimius fiat, et sævius agitet ultiones, in crudelitatem, ex justitia devolutus est. Unde et Salomon dicit : *Noli fieri multum justus* (*Eccle.* vii). Similiter et libertas, si intra temperantiam suam sit, virtus est ; si minus habeat, timiditas ; si amplius, temeritas nominatur. Pari modo et prudentia si in sua mensura sit, virtus est ; si minus habeat, imprudentia ; si plus quam oportet, malitia appellatur. Inde puto quod et serpens in Paradiso prudentior dictus sit cæteris bestiis, hoc est, excedens mensuram prudentiæ, et in partes malitiæ prolapsus. Inde et filii hujus sæculi prudentiores dicuntur quam filii lucis (*Luc.* xvi) : plus enim sapiunt quam oportet sapere, et sic in singulis quibusque virtutibus potest aliquis plus sapere quam oportet sapere. Potest etiam in castitate aliquis plus sapere, quam oportet sapere, ut sunt illi « qui attendunt spiritibus seductoribus, et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi falso loquentium, cauteriatam habentium conscientiam suam, prohibentium nubere et abstinere a cibis quos Deus creavit (*I Tim.* iv) : » isti plus sapiunt de castitate, quam oportet sapere ; minus autem sapit quam oportet luxuriosus et incestus. Ego autem dico quod hæretici plus sapiunt de Christo, quam oportet sapere, qui negant eum filium Dei creatoris esse, sed alterius nescio cujus melioris Dei. Sed et illi plus de Christo sapiunt quam oportet sapere, qui negant eum in carne venisse et natum esse ex virgine : sed cœleste ei corpus assignant. In his ergo omnibus Paulus nos vult *non plus sapere quam oportet sapere : sed sapere*, inquit, *ad sobrietatem*, quod in Græco dicitur σωφροσύνη, in nostris codicibus, hoc est, in Scripturis divinis, sobrietas a majoribus interpretatum est, ab aliis tamen eruditis viris temperantia ponitur : quæ temperantia una ex quatuor generalibus virtutibus habetur, et in hoc ergo loco melius Apostoli dicta lucerent, si haberemus et nos scriptum secundum græci sermonis virtutem, « sed sapere ad temperantiam, » hoc est, ut in omnibus, vel quæ agimus, vel quæ loquimur, vel sentimus, temperantiam teneamus. In his enim quæ supra numeravimus neque amplius, neque minus fieri debere, modum servare novit sola temperantia. Quod autem ait, *unicuique sicut divisit Deus mensuram fidei*, hoc est, ut sciat unusquisque et intelligat, quæ in eo sit mensura gratiæ Dei, quam consequi meruit per fidem. Interdum enim quis accipit a Deo ut sapiat in opere charitatis, aut ut sapiat in officio visitandi, aut erga misericordias pauperum, aut circa debilium curam, aut erga viduarum et pupillorum defensionem, aut erga hospitalitatis sollicitudinem ; hæc ergo singula divisit unicuique Deus secundum mensuram fidei. Sed si is qui accepit gratiam ut de uno aliquo horum saperet, non intelligat mensuram gratiæ sibi datæ, sed velit sapere de sapientia Dei, de verbo doctrinæ, de profundioris scientiæ ratione, in quo gratiam non accepit, et non tam discere velit, quam docere quæ nescit, iste cum minus sapiat, plus vult sapere quam oportet. Non enim sapit ad temperantiam, ut custodiat « unicuique sicut divisit Deus mensuram fidei. » Verum ut evidentius adhuc de his Apostolus assignaret, introducit exemplum, et dicit : *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.* Per hæc componens omne corpus Ecclesiæ, ut sicut membra corporis singula quæque proprios habent actus, et officiis suis unumquodque deservit, nec tamen possibile est ut non consensu mutuo sibi invicem cedant ; ita, inquit, et in Ecclesia quæ est corpus Christi, diversos singuli habemus actus, verbi gratia : alius omne studium erga sapientiam Dei et doctrinam verbi adhibet, et in meditatione legis divinæ die ac nocte persistit, et est magni hujus corporis oculus ; alius, ut supra diximus, erga ministerium fratrum et indigentium curam habet, et est sancti hujus corporis manus ; alius studiosus auditor est verbi Dei, et auris est corporis ; alius ad videndos decumbentes, et requirendos tribulantes, et positos in necessitatibus eruendos est impiger ; qui pes sine dubio ecclesiastici corporis appellatur, et ita invenias unumquemque propensius erga unum aliquod officium et specialius operam dare, cætera vero sequentia habere. Neque enim hoc dicimus, quod unum sufficere debeat, sed secundum formam propositi exempli, sicut verbi gratia oculus speciale officium habet ut videat, unum tamen est ex omnibus et in omnibus membris, et cum singulis agit omnia, et cum ipso singula quæque agunt omnia : ita et qui per gratiam fidei unum aliquod donum speciale meruerit, illud quidem principaliter administrat, in omnibus vero actibus socius cum cæteri-

Digitized by Google

habetur et particeps : (*Ambr.*) et ita exemplo corporis docet non posse nos singulos, omnia quia sumus invicem membra, ut alter alterius non egeat, ac per hoc curam nostri invicem nos agere debere, nec alterum alii obsistere, quia invicem officiis nostris opus habemus. Hoc erit diligere Christum, si invicem se membra exhortentur, ut impleant modum quo corpus in Christo perfectum sit. (*Orig.*) Quomodo autem corpus istud in Christo sit, id est, in veritate, et sapientia, et justitia, et sanctificatione, quæ omnia Christus est, sæpe jam diximus.

Habentes autem donationes secundum gratiam quæ data est nobis differentes. (*Amb.*) Nunc autem ipsa officia deputata membris merito fidei enumerat, ut cum viderit membrum quod sibi deputatum officium est, non perstrepat alteri, cui viderit aliud traditum, sed congerat, ut corpus Ecclesiæ sit perfectum. (*Cass.*) Nec enim nulla membra aliorum sibi membrorum possunt ministeria vindicare, quia nec oculi manum, nec nares aurium utuntur officio, et idcirco non omnes apostoli, non omnes prophetæ, non omnes doctores, non omnes gratias habent curationum; non omnes linguis loquuntur, non omnes interpretantur : solent enim hi qui necdum sunt in illa quam arripuerunt professione fundati, cum audierint quosdam in diversis studiis ac virtutibus prædicari, ita eorum laude succendi, ut imitari eorum protinus gestent disciplinam, in quo irritos necessario impendit conatus humana fragilitas. Impossibile namque est, unum eumdemque hominem simul universis quas superius comprehendi, fulgere virtutibus; quas si quis voluerit pariter affectare, in id incidere eum necesse est, ut dum omnes sequitur, nullam integre consequatur, magisque in hac immutatione ac varietate dispendium capiat, quam profectum; multis enim viis ad Deum tenditur, et unusquisque illam, quam semel arripuit, irrevocabili cursus sui intentione conficiat, ut sit in qualibet perfectione perfectus. *Sive prophetiam secundum rationem fidei.* (*Amb.*) A prophetia incipit, quæ probatio est prima rationabilem esse fidem nostram, denique credentes accepto Spiritu prophetabant. Hæc ergo datur pro modo accipientis, hoc est, quantum causa exigit propter quam datur. (*Orig.*) Cum ergo dixisset singulos quosque credentium membra esse unius corporis Christi, nunc quasi diversorum membrorum diversitatem operis enumerat, et verbi causa velut oculo visum, ita menti, quæ est interior oculus, Prophetiæ assignat officium, et alii tanquam manui ministerium ascribit, et alii tanquam linguæ doctrinam tribuit, similiter etiam cætera. « Secundum mensuram » ergo « fidei » uniuscujusque diversitates dari pronuntiat gratiarum, ut, verbi causa, accepta quis gratia illud vel illud membrum in Christi corpore fiat. Ad Corinthios vero scribens ait : *Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad id quod expedit* (*I Cor.* XII); et post pauca addit : *Omnia autem operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult* (*Ibid.*). Unde mihi videtur, tam ad Romanos quam ad Corinthios scribens, tres capiendæ gratiæ modos docere, ut ex nobis in eo agi aliquid ostendat, plurimum tamen in Dei largitione consistere. Ponit ergo et « mensuram fidei » esse, per quam quis gratiam capit, ponit et « ad id quod expedit » dari, et Spiritum dividere « prout vult. » Ut ergo tanta in nobis fides inveniatur, quanta possit sublimiorem gratiam promereri, nostri operis videtur et studii. Ut autem ad id detur quod expedit, et utile sit accipienti, Dei judicium est, vel omnino si dari velit, in ipso est; ideo et in aliis idem Apostolus dicit (*I Cor.* XII) : *Nunc autem Deus posuit in corpore unumquodque membrum prout voluit.* Voluit autem Deus « secundum rationem » vel « mensuram fidei, » quæ est in nobis; vel « voluit ad id quod expedit; » nisi forte ita aliquis et hoc velit intelligere, « Deus posuit in corpore unumquodque membrum prout voluit, » ut *voluit* ad membrum magis referatur, hoc est, « prout voluit, » prout elegit, prout operam dedit, ne videatur de homine arbitrii potestas auferri. Verumtamen ex hoc quod ait, dari gratiam « ad id quod expedit, » potest fieri ut etsi sit in aliquo mensura fidei tanta quæ excelsiorem gratiam mereatur accipere, si sanctus Spiritus futura prospiciens expedire accipienti non judicet, necessario dividat unicuique prout vult et expedit. Denique nonnullos videmus gratiam accepisse doctrinæ, vel exhortationis ad plebem, et ex hoc ipso elatos atque in superbiam versos, in judicium incidisse diaboli; alios accepisse quidem gratiam, sed negligentia animi et vitæ desidia corrupisse; unde erat et ille qui acceptum denarium in sudario colligavit, nec operari ex eo aliquid voluit (*Luc.* XIX); propterea denique et Apostolus scribit ad charissimum sibi filium dicens : *Noli negligere gratiam, quæ in te est* (*I Tim.* IV), tanquam sciens posse gratiam per negligentiam deperire. Quod autem dixit, « secundum rationem » vel *mensuram fidei*, puto jam plene in superioribus expositum quæ sit fides quæ a nobis requiratur, et quæ sit quæ a Deo per gratiam datur, secundum hoc quod idem Apostolus dicit, *alii fides in eodem Spiritu;* et item Apostoli ad Dominum dicunt : *Auge in nobis fidem* (*Luc.* XVII). Quod fides quidem quæ speret et credat et absque ulla dubitatione confidat, in nobis est; ratio vero fidei ipsius, et scientia, et perfectus eorum quæ credimus intellectus, donatur a Deo. Sed dicat fortasse aliquis, si hæc omnia per gratiam dantur, non erit in culpa si quis non prophetet, aut non ministret, aut non doceat, aut non exhortetur, aut non tribuat, aut non præsit, aut non misereatur, aut non diligat, quia horum omnium gratiam non accepit. Sed ad hæc dicemus : sicut est fides quam docuimus esse in nobis, et rursus est fides quæ per gratiam datur, sicut supra diximus scriptum esse, *alii fides in eodem Spiritu;* ita etiam in unoquoque horum quæ enumeravimus a Deo per gratiam dari, est et in nobis aliquid ad cujus unusquisque mensuram vel rationem gratiam promeretur. Neque enim de sola sapientia accipiendum est illud quod scriptum est : quia *etsi si*

Digitized by Google

aliquis perfectus in filiis hominum, si desit ei sapientia, quæ ex te est, ad nihilum deputabitur (*Sap.* IX). Eodem namque modo possumus dicere : etiamsi sit aliquis perfectus in fide in filiis hominum, si desit ei fides, quæ ex tua gratia est, in nihilum reputabitur. Ita etsi perfectus sit in doctrina quis, et desit ei doctrinæ gratia quæ ex Deo est, in nihilum reputabitur, et ita in omnibus his quæ enumerata sunt est quædam perfectio inter filios hominum quam labore et studiis propriis assequuntur, sive in sapientia, sive in doctrina, sive in aliis officiis, quæ tamen si non habeant a Deo gratiam datam, nihil erunt, quia si desit eis gratia Spiritus, nec membra esse Christi corporis possunt. Sed in his quæritur si potest esse aliqua in nobis vel ex nobis Prophetiæ species, quæ non totum habeat ex Deo, sed aliquantulum etiam ex humanis studiis capiat. Hoc quidem apud cæteros valde impossibile videbitur, apud Paulum tamen evidenter probatur dicentem : *Æmulamini autem dona majora, magis autem ut prophetetis* (*I Cor.* XIV); in quo sicut æmulatur quis ministerium et doctrinam, exhortationem et cætera, per hoc, quod adhibet erga hæc studium ac laborem, ita et erga prophetiam fieri debere ostendit Apostolus. Unde prophetia intelligenda est, hæc quam docet Paulus non illam esse per quam dicitur : *Hæc dicit Dominus* (*Luc.* XVI) ; illa enim usque ad Joannem stetit, secundum quod in Evangelio scriptum est : *Lex et prophetæ usque ad Joannem;* sed illam de qua idem Apostolus dicit : *qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem et exhortationem et consolationem* (*I Cor.* XIV). Prophetia ergo dicitur apud Paulum, cum quis loquitur hominibus ad ædificationem, et cum loquitur ad exhortationem et consolationem, et ideo adhibere studium ad hujuscemodi Prophetiam possibile nobis est, et est in nostra potestate ut nobis in hæc operam dantibus, si secundum rationem vel mensuram fidei hæc facimus, addatur et illa quæ ex Deo est Prophetia. Hæc nobis de Prophetiæ gratia dicta sint. Post hæc sequitur : *Sive ministerium in ministrando.* (Ambr.) Ad obsequium fraternitatis præbendum in tantum minister firmatur, quantum credit debere se obsequi, ne ultra fidem laborans in obsequio, fatigetur incassum, quia hoc sequitur unumquemque, quod conatur ex corde. *Sive qui docet in doctrina.* Similiter dicit adjuvari doctorem in doctrina; ut in quantum fides ejus est ad docendum, in tantum inspiretur ad tradendam disciplinam cœlestem. *Sive qui exhortatur in exhortando.* (*Orig.*) Possumus hæc omnia ad illam regulam revocare quæ superius data est, hoc est, *non plus sapere quam oportet sapere*, ut verbi causa dicamus, non debere cum qui ministrat, in ministrando plus sapere quam oportet sapere; et qui docet, in doctrina non plus sapere quam oportet sapere; et qui exhortatur, in exhortatione non plus sapere quam oportet sapere. Multi enim accepto ministerio, vel accepta doctrina plus sapuerunt quam oportuit sapere, et elati in arrogantiam vel in delicias resoluti, præcipites corruerunt. Exhortatio est species doctrinæ et verbi, quo afflictæ animæ Scripturarum divinarum prudenter aptatis et in unum collectis sermonibus relevantur. Accidit enim sæpe animæ tribulationum nimietate desperatio, nec facile reparari aut refici quibuscunque verbis potest, quamvis polita illa sint et plausibilia : si vero sermo habens virtutem gratiæ Dei fuerit adhibitus, tunc cor ejus penetrat, et consolationem præbet, ac spem revocat desperatione submota, secundum illud, quod per Prophetam dictum est a Domino : « Sacerdotes, loquimini in corde Jerusalem. » — *Qui tribuit in simplicitate.* (*Amb.*) Huic dicit, qui bono animo tribuit, auxilia semper suppeditare, procurante Spiritu, ut non desit tribuenti simpliciter. Dicente Salomone, « Qui tribuit pauperibus, non indigebit. » (*Orig.*) Qui tribuit et præstat indigentibus, oportet, inquit, ut in simplicitate cordis hoc faciat, hoc est, ne videatur quidem benefacere indigentibus, corde vero laudem quærat ab hominibus. Non est ergo simplicitas, si aliud agi videatur in manibus, et aliud quæratur in corde. *Qui præest in sollicitudine.* (*Ambr.*) Eum qui curam, ut præsit fratribus, suscipit, juxta fidem suam accipere vigilantiam dicit et auctoritatem, ut proficiat in quo sollicitus est, habens in illis fructum, quibus præest. (*Orig.*) Qui ergo præest fratribus, vel qui præest Ecclesiæ, in sollicitudine esse debet, non humanarum causarum, nec sæcularium rerum, hæc enim sollicitudo aliena debet esse ab his qui Ecclesiæ præsunt; sed talem recipiat sollicitudinem, qualem Apostolus dicit : *Concursus in me quotidianus, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur et ego non uror?* (*II Cor.* XI.) Qui ergo præest Ecclesiis talem sollicitudinem habere debet, et illam aliam sæcularem habere omnino non debet. *Qui miseretur, in hilaritate.* (Ambr.) Hunc quoque dicit secundum sensum suum, qui læto animo misericordiam facit, et cui non quasi nolenti extorqueatur, fundari et roborari a Deo, ut in hac re nullam infirmitatem patiatur, sciens dictum a Salomone : *Dum habes occasionem, benefac* (*Prov.* III) ; sed hoc multifarie intelligendum est, multiplex est enim misericordia sub uno vocabulo. Nam si supra dixit : *Qui largitur in simplicitate*, quid erat opus iterare, nisi quia sub uno misericordiæ nomine multa bona opera significavit ? peccantibus etenim ignoscere misericordia est, et in necessitate aliqua posito vel oppresso opem ferre misericordia est. Ideo si hæc impigre et sine tædio fuerit operatus, habebit hujus operis et in præsenti et in futuro mercedem. Omnis ergo misericordia et simpliciter et cum gaudio fieri debet, ut simplicitas excludat hypocrisin, gaudium vero fretum futuræ spei testatur examen. (*Orig.*) Aliud est enim dare indigenti, et aliud est affectu misericordiæ cum indigente partiri, et ideo non vult in tali opere esse tristitiam; qui enim erogat pecuniam suam, si infidelis sit, et recepturum se desperet, necessario tanquam qui eam perdiderit contristatur : qui vero cum fide et spe hæc agit, in hilaritate et lætitia agit, certus quod

Digitized by Google

parva hæc, quæ pro mandato Dei expendit, ingentes sibi opes cœlestium divitiarum, insuper et æternam conferant vitam. *Dilectio sine simulatione.* Ego puto quod omnis charitas, quæ non est secundum Deum, simulata sit et vera non sit: etenim creator animæ Deus, idcirco ei cum cæteris virtutibus etiam affectum charitatis inseruit, ut diligat Deum, et ea quæ vult Deus. Cum ergo hoc opus in anima dederit, charitate quicunque aliud dilexerit quam Deum et quæ Deo placent, charitas in eo ficta et simulata dicenda est; sed et si quis proximum suum diligat, et cum errantem eum viderit non commoneat, non corrigat, simulata charitas ista dicenda est: et ideo nihil habere adulatorium, nihil fucatum charitas debet, sicut et alibi idem Apostolus dicit (*I Tim.* I): *Charitas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta.* (*Ambr.*) Huic enim menti quæ hoc meditatur, ut ideo diligat fratrem, quia scit hoc placere auctori Deo, nec adulatione præsentis vitæ hoc agat, subvenit Spiritus, ut quia hoc devota mente quærit, obsequiis possit implere; audiunt enim dictum a Domino: *Præceptum novum do vobis ut diligatis invicem?* (*Joan.* XIII.)

Odientes malum, adhærentes bono. Non magnum dicit evitare malum nisi adhæreatur bono; illud enim de timore fit, hoc de amore. (*Orig.*) Mirum fortasse sit quod inter cætera bona virtutum assumitur etiam odium, et tanquam necessarium ab Apostolo ponitur: unde certum est inesse animæ odii affectum; est enim laudabile odisse vitia, odisse peccata. Nisi enim quis odio habeat vitia, non potest amare nec conservare virtutes, verbi gratia: si quis pudicitiam custodire proponat, non potest eam tuto servare nisi odium quoddam et exercitationem [exsecrationem] adversum impudicitiam sumat; difficilis enim et valde difficilis est illa continentia, ubi desideratur illud a quo abstinetur, et cupiditas animi solo metu futuri judicii refrenatur. Periculosa hæc et valde periculosa sunt, nisi secundum consilium Apostoli odientes mala, et impacata quodammodo adversum ea odiorum bella peragentes, adhæreamus bono; observandum etiam hoc quod sicut in aliis dicit: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est* (*I Cor.* VI), ita et hic dicit, adhæreamus bono, sine dubio ut contingat nobis unum esse cum bono. *Charitatem fraternitatis invicem diligentes.* Hoc mandatum ut diligamus invicem, sicut et Deus dilexit nos, cum sit primum post primum (primum namque est diligere Deum, et inter homines iterum hoc primum est, ut invicem diligamus), nescio quomodo quasi ultimum et minus necessarium inter homines spernitur, et odium quod nobis insitum esse diximus, ad hoc ut mala odio habeamus, præpostero ordine exercemus in bonis, et vitia carnis ac peccata diligentes, fratres odio habemus. Nec aliter accidit odisse nos, quæ non oportet, nisi quia diligimus, quæ non oportet. Fratres ergo jubemur diligere, non judicare: si enim putas aliquem impium esse, et ideo eum non judicas diligendum, audi quod « Christus pro impiis mortuus est. » Aut si quia peccator est frater tuus, ideo eum non putas diligendum, audi quia Christus Jesus in hunc mundum peccatores salvos facere venit (*I Tim.* I); si vero justus est, multo magis dilectione dignus est: *Dominus enim diligit justos* (*Psal.* CXLV).

Honore invicem prævenientes. Hoc est quod et Dominus docuit, cum notaret scribas et Pharisæos prima sibi loca in conviviis vindicantes, et doceret, ut cum vocatus fueris tu ad cœnam, in novissimo loco recumbas (*Luc.* XIV). *Sollicitudine non pigri.* (Ambr.) Hoc est, quod dicit propheta Jeremias, quia *maledictus qui facit opera Domini negligenter* (*Jer.* XLVIII); piger enim in conversatione divina sine spe est; ideo subjecit: *Spiritu ferventes.* Hoc est, ut in exercitio divini operis aut legis non sit tepidus, sicut dicit in Apocalypsi Joannis, *quoniam tepidus es*, inquit, *evomam te ex ore meo* (*Apoc.* III). Quotidiana enim meditatio tollit stuporem et soporem, et facit vigilantem. Opera autem Domini sunt quæ mandat fieri pro utilitate Ecclesiæ, id est fratrum. (*Orig.*) Vult enim, ut nos qui sub lege Spiritus vivimus, nihil remissum, nihil tepidum habeamus in nobis, sed cum fervore Spiritus, et calore fidei cuncta peragamus. *Domino servientes.* Ille Domino servit, qui potest dicere, *nobis unus Dominus* Jesus Christus, *per quem omnia et nos per ipsum* (*I Cor.* VIII), nec ultra ei aut libido, aut avaritia aut inanis gloria dominatur. Notandum quod alia editio habet, *tempori servientes*; (*Ambr.*) nam servire tempori quid sit alibi solvit, cum dicit (*Ephes.* V): *Redimentes tempus quoniam dies mali sunt, ut sciatis quemadmodum unicuique respondeatis.* Quoniam autem dixerat *spiritu ferventes*, ne hoc sic acciperent, ut passim et importune verba religionis ingererent tempore inimico, per quod forte scandalum excitarent, statim subjecit *tempori servientes*, ut modeste et cum honestate aptis et locis et personis, et apto tempore, religionis fidem loquerentur: sunt enim quidam etiam hoc tempore quo pax est, qui sic perhorrent verba Dei, ut audientes cum magna ira blasphement viam Christi. Nam et ipse servivit tempori quando quod noluit fecit. Invitus enim circumcidit Timotheum (*Act.* XVI), et raso capite purificatus secundum legem ascendit templum (*Act.* XXI) ut Judæorum sopiret insaniam. *Spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes.* Postquam dixit *tempori servientes*, adjecit, *spe gaudentes*, ut si forte propter iniquitatem temporis non liceat de fide publice loqui, sed esse in metu, spe gaudeat, quia hæc tristitia parit lætitiam. (*Orig.*) Spe gaudet qui non respicit ea quæ videntur, sed ea quæ non videntur exspectat, et qui scit quia *non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII); idem ipse et in tribulatione patiens erit, *quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem* (*Rom.* V), si tamen sermonem, qui subsequitur, impleamus, id est, « orationi instantes; » in quo enim non sufficit humana fragilitas, auxilium Dei in orationibus implorandum est. *Necessitatibus sancto-*

Digitized by Google

rum communicantes. Memini in Latinis exemplaribus magis haberi : *memoriis sanctorum communicantes*, verum nos nec consuetudine turbamur, nec veritati præjudicamus, maxime cum utrumque conveniat ædificationi. Nam necessitatibus sanctorum honeste dicit, non quasi stipem indigentibus præbere, sed censum nostrum cum ipsis quodammodo habere communem, et meminisse sanctorum sive in collectis solemnibus, sive pro eo, ut ex recordatione eorum proficiamus. Id aptum et conveniens videtur. (*Ambr.*) Qui enim preces suas exaudiri vult, æmulus debet esse vitæ sanctorum ; cum imitatur enim, communicat : ut hoc sit memorem esse et communicatorem, imitari actus illorum, et si sumptibus indigent, communicandum eis, sicut dicit alio loco (*I Cor.* XVI), « de collectis quæ fiunt in sanctos, » et ad Galatas (*Gal.* II), « ut pauperum memores essemus. » — *Hospitalitatem sectantes.* (*Orig.*) Dicens enim sectandam esse hospitalitatem, non illud solum ostendit, ut venientem ad nos hospitem suscipiamus, sed requiramus, et solliciti simus, et sectemur, ac perquiramus ubique hospites. Necubi forte in plateis sedeant, ne extra tectum jaceant. Recordare Lot, et invenies quod non illum hospites, sed ipse quæsierit hospites (*Gen.* XIX), et hoc erat hospitalitatem sectari. *Benedicite persequentibus vos : benedicite, et nolite maledicere.* Moralem locum latius Apostolus exsequens, actus, mentem, propositum, os quoque ipsum discipulorum, linguamque componit. Non vult credentes Christo de ore suo proferre maledictum, sed bene loqui, bene dicere, bene precari, ut ex hoc et boni domini servi, et boni magistri credantur esse discipuli. Sciendum tamen est quod sermo hic benedictionis in Scripturis diverse positus invenitur. Nam et Deus benedicere vel homines, vel cætera quæ creaverat invenitur, et homines vel cæteræ creaturæ Deum benedicere jubentur : sed Dei quidem benedictio aliquid muneris semper his qui ab eo benedicuntur impertit, homines vero Deum benedicere, pro eo quod est laudare et gratias referre dicuntur. Hic tamen Apostolus ait : *Benedicite et nolite maledicere*, quasi cum provocamur ab inimicis, vel cum instigamur injuriis, monet, ne pro his maledicta reddamus, sed faciamus quod ipse de semetipso scribit (*I Cor.* IV), ubi dicit : *maledicimur et benedicimus.*

Gaudere cum gaudentibus ; flere cum flentibus. (Ambr.) Hoc est quod alio loco dicit : *Si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra* (*I Cor.* XII). Cum enim quis fratri solatio est in necessitate, erigit animum ejus, et apud Deum sibi collocat meritum, quia membrum diligit corporis Christi. Et si cum infideli condoleat, provocat magis illum ad profectum disciplinæ dominicæ. (*Greg.*) Nihil ergo tam onerosum ordini sacerdotum video, quam rigorem mentis compatiendo flectere, et cum personis supervenientibus animum mutare, et tamen hoc valde est necessarium. Nam quando ex prædicatione ejus ad boni operis gratiam peccator adducitur, si ipse, qui prædicat, videtur ingratus ? Unde per Ezechielem prophetam in extrema parte dicitur, « et cum sacerdotes intrinsecus ministrant, vestibus lineis utantur ; » de quibus subditur : *Cumque egredientur atrium exterius ad populum, exuant se vestimenta sua, in quibus ministraverunt, et ponent ea in gazophylacio sanctuarii* (*Ezech.* XLIV). Grossiora quippe vestimenta sunt lanea, sed cum sacerdos ad sanctum ministerium accedit, cum intus per compunctionem ingreditur, subtiliori intellectu necesse est quasi lineo vestimento induatur : sed cum ad populum foris egreditur, oportet ut vestimenta, in quibus intrinsecus ministraverat, reponat, atque populo aliis vestibus indutus appareat : quia si in compunctionis suæ rigore se teneat, si in eo quem orationis tempore habuit mœrore perduret, exteriorum rerum verba suscipere non admittit, et quid grex de necessariis faciat, si audire atque perpendere ad hoc quod præsens tempus exigit pastor recusat ? Grossiora ergo vestimenta sacerdos exiens ante populum induat, ut vestimentis suis habitum pro utilitate filiorum etiam ad terrena toleranda componat. Pensate ergo, fratres charissimi, quantus speculatori labor sit, et ad sublimia contendere, et hoc repente ad ima vocare, et in sublimitate cognitionis intimæ extenuare animum, et propter exteriores causas proximorum, ut ita dicam, subito in cogitatione crassescere. (*Orig.*) Habenda est etiam in hoc competens et apta distinctio. Non enim quibuscunque gaudiis Christianorum gaudia socianda sunt, nec quibuscunque fletibus lacrymæ nostræ jungendæ sunt. Neque enim si videam gaudere aliquem super quæstu pecuniæ, aut possessionum latitudine, aut sæcularis honoris eminentia, congratulari debeo talibus, qui sciam quod hujusmodi gaudia luctus sequantur et lacrymæ : in tantum etenim non est gaudendum de talibus, ut Dominus discipulis suis ne inde quidem gaudere concesserit, quod dæmonia sibi videbant esse subjecta, sed ait eis : *Nolite gaudere quia dæmonia vobis subjecta sunt, sed gaudete*, inquit, *quia nomina vestra scripta sunt in libro vitæ* (*Luc.* X) ; et nos ergo, si videamus ab aliquo tale opus geri, quod in cœlo scribi dignum sit, sive justitiæ opus, sive charitatis, sive pacis, vel misericordiæ, et ita gestum, ut in libro vitæ referri mereatur, debemus gaudere cum talibus ; sed etsi quidem videamus ab errore conversum, et relictis ignorantiæ tenebris ad lucem veritatis venisse, remissionem peccatorum et gratiam sancti Spiritus meruisse, debemus gaudere cum talibus. Similiter autem « flere cum flentibus. » Non cum illis qui flent mortuos suos jubemur, aut qui flent damna sæcularia, scientes quod « hujus sæculi tristitia mortem operatur. » Non sunt ergo lacrymæ jungendæ cum talibus, sed cum illis flendum est, de quibus Dominus dicit : *Beati qui flent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* V). Si qui flent pro peccatis suis, si quis post delicta convertitur ad pœnitentiam et errorem suum lacrymis lavat, si quis etiam ingemiscit in habitaculo isto positus, et ad Christum redire desi-

Digitized by Google

derat, et sanctum desiderium lacrymarum profusione lavat, jungamus cum talibus lacrymas nostras et gemitus sociemus, nam *tristitia quæ secundum Deum est, salutem stabilem per pœnitentiam operatur* (*II Cor.* VII).

Idipsum invi em sentientes. Sermo iste non natura sui, sed interpretatione obscurior factus est: hoc est enim quod dicit, ut ita de fratre sentiamus, ut de nobis ipsis, et ita proximo velimus sicut et nobis volumus, ut et Dominus in Evangelio dicit: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, eadem et vos facite illis* (*Matth.* VII).

Non alta sapientes. (Ambr.) Alta sapere superbia est, nam et diabolus cum alta sapuit apostatavit. Ne elatio sit in animo, et præsumens forte de incolumitate actus sui, non condoleat fratri, sed exprobret quasi peccatori, hæc superbia est, quæ cum se præponit, offendit, quod et Dominus denotat dicens: *Ejice trabem prius de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui* (*Matth.* VII). Ipsa enim elatio peccatum est, ac si non sit peccator, quod impossibile est, fit peccator dum superbit. Denique dicit Scriptura: *Superbis Deus resistit* (*I Petr.* V). (*Orig.*) Superbiam per omnia refugiendam docet, hoc enim dicit alta sentire. Et merito superbia fugienda est, cum Scriptura dicit, quia *initium discedendi a Deo, superbia est* (*Eccli.* X).

Sed humilibus consentientes. (*Ambr.*) Hoc est, ut deposita superbia, alienam causam suam faciat, et suam quasi alienam, ut habeat gratiam apud Dominum, quia qui se exaltaverit humiliabitur. (*Orig.*) Bene autem uno sermone institutionem humilitatis exposuit. Consentire enim humilibus, et amare humiles, atque inclinare se ad eos, hoc est consuescere imitari eum qui cum in forma Dei esset, « formam servi suscepit, et humiliavit se usque ad mortem (*Philipp.* II). » Hypocrita, si dicis te habere, cum credas te non habere peccatum, foris fingis humilitatem, intus amplecteris vanitatem: ergo et in ore et in corde non habes veritatem, quid tibi prodest videri hominibus humilem esse, quod dicis, si Deus videt altum esse quod sapis? *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.* (Ambr.) Hoc in Isaia propheta scriptum est (*Isa.* V), quod hic quasi proprium ponit, ut justitia communis habeatur, non ut sibi quis justus sit, cæteris autem injustus. (*Orig.*) Qui sibi ipsi prudens videtur, hic cum arrogantia stultus est, nec potest veram sapientiam Dei scire, qui suam stultitiam quasi sapientiam colit. Denique in superioribus hanc fuisse incredulitatis causam Judæis, ipse Paulus edocuit dicens de eis, *quia ignorantes Dei justitiam, et suam justitiam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (*Rom.* X). [*Greg.*] Sic ergo et qui apud semetipsum sapiens est, non potest esse sapiens apud Deum. Quapropter aliter admonendi sunt pertinaces, atque aliter inconstantes; illis dicendum quod plus de se quam sunt sentiunt, et idcirco alienis consiliis non acquiescunt: istis vero intimandum est quod valde de se despicientes negligunt, et ideo levitate cogitationum a suo judicio per temporum momenta flectuntur. A Illis dicendum est, quia nisi meliores se cæteris æstimarent, nequaquam cunctorum consilia suæ deliberationi postponerent; istis dicendum est, quia si hoc quod sunt utcunque attenderent, nequaquam eos per tot varietatis latera mutabilitatis aura versaret. Illis per Paulum dicitur: *Nolite prudentes esse apud vosmetipsos;* at contra isti audiunt: *Non circumferamur omni vento doctrinæ* (*Ephes.* IV).

Nulli malum pro malo reddentes. (Ambr.) Hoc est quod dicit Dominus: *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum Dei* (*Matth.* V). Mandatum enim in lege erat: *Diliges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum.* Hæc, quantum videtur, justitia est; sed ut abundet justitia Christianorum, docentur non B reddere malum pro malo, ut perfecti sint, et pro hoc merces illis reddatur in judicio Dei. (*Orig.*) Si malum inferre peccare est, et reddere malum non, ut quibusdam videtur, justum est, sed simile peccatum est, aut ut ego arbitror, etiam gravius. Nam ille qui malum prior intulit non sensit malum esse, quod faceret: qui autem reddit malum, eo ipso quo ad ulciscendum est motus, confessus est sensisse se malum esse quod reddidit, et ideo respiciendum semper est ad eum qui dixit: *Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus* (*Hebr.* X).

Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. (Ambr.) Providere est bona futura ante oculos habere, ut ea gerantur quæ possint, postquam facta fuerint, in reprehensionem C non venire, sed magis laudi esse, sive apud Deum, sive apud homines. Ne quis æstimet quia Deo licita non displicent, idcirco non curandum si fratri scandalo sint; hoc præmonet, quia illud fieri debet, quod et Deo non displiceat, et fratri scandalo non sit: ac si liceat et fratrem scandalizet, Deo non placet, quia Deus saluti studendum monet: sic ergo providentur bona coram Deo et hominibus, si ea quæ licet sic agantur ne scandalum faciant. (*Orig.*) Qui vitæ suæ et morum atque actuum tenet libram, ut non possit ab ullo homine reprehendi, iste bona providet coram omnibus hominibus. Non ait autem ut omnibus hominibus placeamus, sed ut provideamus bona coram omnibus hominibus; hoc D est, agamus nos bona coram omnibus hominibus, sive illis placeant quæ bona sunt, sive non placeant. *Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* (Greg.) Hortatus enim discipulos, ut pacem cum omnibus haberent, præmisit, dicens, *Si fieri potest*, atque subjunxit, *quod ex vobis est*, difficile quippe erat, ut si male acta corriperent, habere pacem cum omnibus possint, sed cum temporalis pax in pravorum cordibus ex nostra increpatione confunditur, inviolata necesse est ut in corde nostro servetur, recte itaque ait, *quod ex vobis est*, ac si nimirum dicat: quia pax ex duarum partium consensu subsistit, sed ab eis qui corripiuntur expellitur, integra tamen in vestra, qui corripitis, mente teneatur. Unde idem rursus disci-

Digitized by Google

pulos admonet dicens : *Si quis non obedit verbo vestro, per epistolam hunc notate et non commisceamini cum illo, ut confundatur*, atque illico adjunxit, *et nolite inimicum æstimare illum, sed corripite, ut fratrem* (*II Thess.* III); ac si diceret: pacem cum eo exteriorem solvite, sed interiorem circa illum medullitus custodite, ut peccantis mentem securam discordia feriat, quatenus pax a vestris cordibus nec abnegata discedat. (*Orig.*) Sciens Apostolus pacem inter quos pax habetur non ex una parte, sed ex utraque constare, ne nos alterius animus, si forte impacatus venerit, a bono pacis impedire videretur; moderatissimum dedit præceptum, ut interim noster animus semper sit paratus ad pacem, et discordiæ culpa non penes nos, sed penes alterum constet. Sed fortasse dicat aliquis, quomodo potest fieri ut pacem cum omnibus hominibus habeamus? et quid faciemus de Scriptura, quæ dicit : *Furem videbas, et currebas cum illo, et cum adulteris portionem tuam ponebas?* (*Psal.* XLIX.) Ideo ergo bene Apostolus addidit, *quod ex vobis est*, hoc est, quod proposito vestro et fidei vestræ convenit; cum malis enim habere pacem et societatem fidei nostræ propositoque non convenit : quamvis et alia in loco possit haberi distinctio. Aliud est enim homines amare, aliud crimina diligere; qui homines amat, creaturam Dei diligit, qui crimina diligit, diaboli sectatur inventa; qui ergo perfecti sunt, hoc ipso quo oderunt crimina, homines amant, et odio habentes in eis illud quod peccant, illud quod Deus creavit amare non desistunt. (*Ambr.*) Potest fieri, ut de timore [a] pacificum se quis præbeat illi qui odit pacem; quando enim vicem reddere malis non vult, pacificus est, hoc est, de bono vincere malum, ut vel obsequiis vincatur, quem mandata legis non vincunt. Ergo *si fieri potest*, inquit, *quod ex vobis est*, ut bene agentes pacem habere videamur. Jam si non fuerit amator pacis, tu tamen vis esse pacificus, quantum ad te pertinet. Si autem irreverens et blasphemus quis sit, et pacem cum illo habere non possis, non utique tibi ascribendum erit, quia Joannes apostolus eos qui negant in carne Christum venisse nec salutari permisit. Nos ergo parati simus, si potest fieri, ut cum omnibus pacem habeamus, aliis autem repugnantibus fiet impossibile, non ex nobis, si de nobis querela non deponatur; qui enim nullum lædit, apparet esse pacificus. *Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ.* Ut pacis fœdera servari possint, ab ira dissimulandum monet, maxime quoniam per iram solet peccari, cum quando quis furore commotus, plus exigit quam postulat causa delicti, aut sibi ipsi incommodum præstat, si graviora peccata competenti [incompetenti] vindicta vult exsequi : debilem enim efficit, quem potuit emendatum habere et sanum. Unde et Salomon : *Noli*, ait, *justus esse multum?* (*Eccle.* VII.) *Est enim*, inquit, *qui perit in sua justitia.* Volens enim singulis peccatis respondere, circa vindictam mortem potest invenire tam sibi quam ei quem

[a] In impresso additur *Dei*.

A plagis affligit; solent enim in pœna delinquere. Non solum de subjectis vindictam prohibet competentem, sed et de paribus et magnis, hoc est, de fratre forte in nos peccante non quæramus vindicari, sed remittamus, Dei judicio reservantes, ne dum ab ira detinemur, inveniat locum inimicus, in quo suggerat et suadeat quod contra nos est. *Scriptum est enim.* Ut fortius suadeat, exemplo legis hoc firmat dicens : *scriptum*, inquam, *est : Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus* (*Deut.* XXXII; *Hebr.* X), ut si minime a nobis fiat, quod docet, Deum a nobis contemptum ostendat. (*Orig.*) Est autem et hoc modo iræ locum dare, quando pro his quæ inferuntur injuriis qui peccant, secundum ipsius Pauli sententiam, iram sibi thesaurizant in diæ iræ, tunc cum reddiderit Deus B unicuique secundum opera sua. Si ergo nosmetipsos vindicemus, non est magnum quod pro injuria suscepta reddimus, verbi causa, aut palmam pro palma, aut saxum pro saxo, aut pro contumelia sermonis nihilominus contumeliam : si vero servemus ea vindictæ Dei, in eo qui læsit nos locum damus iræ, illi sine dubio, quam sibi ipse suis malis actibus thesaurizat, quæ de eo in judicio Dei multo graviores, quam nos inferre possumus, exigat pœnas. (*Cass.*) Potest et alio modo hæc sententia intelligi. *Non vosmetipsos vindicantes, charissimi, sed date locum iræ*, id est, nequaquam ad vindictam iracundia cogente tendatis, *sed date locum iræ*, hoc est, non sint corda vestra sic impatientiæ ac pusillanimitatis angustiis coarctata, ut violentam commotionis pro- C cellam cum irruerit sustinere non possint, sed dilatamini in cordibus vestris suscipientes adversos iracundiæ fluctus in illis, extensi finibus charitatis, quæ omnia suffert, omnia sustinet (*I Cor.* XIII), et ita mensuram amplitudine longanimitatis ac patientiæ dilatata habeat in se consiliorum salutares recessus, in quibus receptus quodammodo atque diffusus teterrimus iracundiæ fumus protinus evanescit. Vel certe ita intelligendum est : Damus locum iræ quoties commonitioni alterius humili atque tranquilla mente succumbimus, ut quodammodo dignos nos qualibet injuria profitentes impatientiæ servientes obsequimur. Cæterum hi qui ita sensum Apostolicæ perfectionis inclinant ut locum iræ illos dare existiment, qui ab irascente discedunt, videntur mihi D dissensionis fomitem non abscindere, sed nutrire. Nisi enim iracundia proximi humili statim satisfactione vincatur, provocat eam fugiens potius, quam declinat.

Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi : hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. (Aug.) Quod autem ait, *si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi : hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus*, multis videri potest repugnare illi sententiæ, qua Dominus præcipit, ut diligamus inimicos nostros, et oremus pro his qui nos persequuntur; vel huic etiam quam idem Apostolus superius dixit : *Benedicite et nolite maledicere*; et iterum : *Nulli malum pro malo reddentes.* Quomodo enim quisque diligit

Digitized by Google

eum, cui propterea cibum et potum dat, ut carbones ignis congerat super caput ejus, si carbones ignis hoc loco aliquam gravem pœnam significant? Quapropter intelligendum est, ad hoc dictum esse, ut eum qui nos læserit provocemus ad pœnitentiam facti sui, cum ei nos benefaciamus; isti enim carbones ignis ad exustionem, id est, contribulationem spiritus valent, qui est quasi caput animæ, in qua exuritur omnis malitia, cum homo in melius post pœnitentiam commutatur, ut sint illi carbones de quibus dicitur in Psalmis (*Psal.* CXIX) : *Quid detur tibi et quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis.* (Ambr.) Non nudam vindictam Deo reservari debere ostendit, sed et beneficia dari inimicis, ut vere ostendamus non meritis nostris habere nos inimicos, quos ut ab inimicitiis desinant, obsequiis vincere nitimur : qui si in inimicitiis perduraverint impietate mentis suæ, nostra obsequia proficient illis ad pœnam, aut certe obsequiorum nostrorum sedulitate compuncti, velut carbones mortui reviviscant. Ut ergo nos in tantum perfectos faciat, ut non solum nos ipsos, sed et alios, acquiramus ad vitam, inimicis non solum vicem reddere prohibet Dominus per Salomonem, verum etiam humanitate ad amicitiam provocare hortatur. *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.* Hæc interpretatio est Apostoli cohortantis, ne vicem reddamus inimicis, sicut dictum est. Multum enim proderit nobis, si malitiæ cedamus; vincit enim malum, qui ad tempus vinci videtur ab illo; et Salvator sic [salvatur si] vicit malum, dum non resistit. Contra se enim agit malitia, et dum vincitur, vincere se putat : id enim agit inimicus, ut et nos de proposito nostro abstrahat, occasionem quærens quomodo peccemus : ideo enim, si provocati ab illo, vicem illi non reddamus, vincimus illum in bono. Ideo non resistimus, ut bonum servemus neglecta justitia, quia cogit justitia ad retribuendum. (*Orig.*) Vincitur a malo qui malis provocatus reddit malum, in bono autem vincit malum, qui acceptis malis restituit bona; certum est enim hanc esse mali naturam ut ex similibus suis augeatur et crescat, sicut igni si ignem jungas; sicut noctis tenebris si aeris nubilum societur; bonum vero, si adhibeas, exterminatur malum : contraria namque contrariis perimuntur, sicut per aquam ignis exstinguitur, et per lucem tenebræ fugantur; sed fortasse dicat aliquis Paulum per imperitiam sermonis a proposito decidisse, proposuit enim loqui de donis gratiarum, quæ per Spiritum sanctum dantur, et quidem quod ait, *sive prophetia, sive ministerium, sive doctrina, sive exhortatio,* possunt hæc ad dona spiritualia pertinere : fortassis et hoc quod sequitur, *qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate,* superioribus possit adjungi, ea vero, quæ post hæc enumerat, ut sit *charitas sine simulatione, odientes malum, adhærentes bono, et charitate fraternitatis invicem diligentes, honore invicem prævenientes,* et cætera hujusmodi, A præcepta potius dicat, quam dona : sed consideremus diligentius, ne forte quoniam qui iem in his omnibus moralem locum tractare instituit, et non solum in fide veritatis stabilem et immobilem, verum in moribus ornatum facere Christianum, ideo ad munera gratiarum etiam moralia præcepta conjungat, ut ostendat Christianis etiam hæc per Dei gratiam dari. Sunt enim et nonnulli gentilium compositis moribus et honeste institutis, qui tamen hoc ipsum, quod habent, non ad Deum referunt, nec ab ipso sibi datam gratiam confitentur, sed aut propriæ industriæ ascribunt, aut super magistris et institutoribus gloriantur. Nobis autem ostendit Apostolus omne quod bonum est a Deo esse, et per Spiritum sanctum dari sicut et Jacobus apostolus dicit : *Omne datum* B *bonum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum* (*Jac.* I), ut, *qui gloriatur in Domino glorietur* (*I Cor.* I). Videamus ergo nunc quid etiam in consequentibus adjungat Apostolus.

CAPUT XIII.

Docet Apostolus minores obedire superioribus per subventionem et dilectionem.

Omnibus potestatibus sublimioribus subditi estote, non est enim potestas nisi a Deo. (Aug.) Quod autem ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non est enim potestas nisi a Deo,* rectissime admonet, ne quis ex eo, quod a Domino suo in libertatem vocatus est, factusque Christianus, extollatur in superbiam, et non arbitretur in hujus vitæ itinere servandum esse ordinem suum, et potestatibus sublimioribus, quibus pro tempore rerum temporalium gubernatio tradita est, existimet non se esse subdendum. Cum enim constemus ex anima et corpore, et quandiu in hac vita temporali sumus, etiam rebus temporalibus ad subsidium degendæ hujus vitæ utamur, oportet nos ex ea parte quæ ad hanc vitam pertinet subditos esse potestatibus, id est, hominibus res humanas cum aliquo honore administrantibus. Ex illa vero parte qua credimus Deo, et in regnum ejus vocamur, non nos oportet esse subditos cuiquam homini, idipsum in nobis evertere cupienti quod Deus ad vitam æternam donare dignatus est. Si quis ergo putat quoniam Christianus est, non sibi esse vectigal reddendum, aut tributum, aut non esse exhibendum honorem debitum eis quæ hæc curant potestatibus, in magno errore versatur. Item si quis sic se putat esse subdendum, ut etiam in suam fidem habere potestatem arbitretur eum qui temporalibus administrandis aliqua sublimitate præcellit, in majorem errorem labitur, sed modus servandus est, quem Dominus ipse præscribit, ut reddamus Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei sunt (*Matth.* XXII, *Luc.* XX); quanquam enim ad illud regnum vocemur ubi nulla erit potestas hujusmodi, in hoc tamen itinere dum agimus, donec perveniamus ad illud sæculum ubi fit evacuatio omnis principatus et potestatis, conditionem nostram pro ipso rerum humanarum ordine toleremus, nihil simulate facientes, et in eo ipso non tam homini-

Digitized by Google

bus, quam Deo, qui hæc jubet, obtemperantes. (*Ambr.*) Quomodo cœlestis justitiæ legem sequendam mandavit, ne ab hac præsenti dissimulare videretur, hanc commendat, quippe cum, nisi hæc fuerit servata, illa custodiri non possit : hæc enim quasi pædagogus est, quæ parvulos imbuit ut possint potioris justitiæ viam sequi : nemini enim potest imputari misericordia, nisi habuerit justitiam; ut ergo jus et timorem legis naturalis confirmet, Deum auctorem ejus testatur, et ministrantes eam Dei ordinationem habere, ideo adjecit :

Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Ut nemo putet quasi humana commenta contemnenda : vident enim jus divinum humanis auctoritatibus deputatum. Hic ergo subjectus est potestati, qui se terrore Dei ab his abstinet quæ prohibet. (*Orig.*) Si autem legatur ut in quibusdam exemplaribus habetur, *Omnis anima potestatibus sublimioribus subjaceat*, videtur mihi in hoc valde laudabiliter animam nominasse, quam subjacere potestatibus jubet. Nunquam enim dixisset, Omnis spiritus subjaceat potestati ; sed *omnis anima*. De qua differentia sæpe jam diximus, quod interdum per animam, interdum per carnem, interdum per spiritum homo nominatur : sed cum a parte meliore nominandus est, quasi qui spiritalis intelligi debeat, spiritus dicitur, quando ab inferiore, anima ; cum vero a deteriore nominatur, caro dicitur, et horum testimonia de Scripturis sæpe protulimus. Nunc ergo quoniam præcepta credentibus ponit Apostolus, vult nos quietem, quantum in nobis est, præsentis vitæ pacemque servare, et si quidem tales sumus, qui conjuncti Domino unus cum eo spiritus simus, Domino dicimur esse subjecti : si vero nondum tales sumus, sed communis adhuc anima est in nobis, quæ habeat aliquid hujus mundi, quæ sit ei aliquo alligata negotio, huic præcepta Apostolus ponit et dicit ut subjecta sit potestatibus mundi, quia et Dominus dixit, ut hi, qui habent in se superscriptionem Cæsaris reddant Cæsari quæ sunt Cæsaris. Petrus et Joannes nihil habebant quod Cæsari redderent; dicit enim Petrus : « Argentum et aurum non habeo (*Act.* III) ; » qui hoc non habet, nec Cæsari habet quod reddat, nec unde sublimioribus subjaceat potestatibus; qui vero habet aut pecuniam, aut possessiones, aut aliquid in sæculo negotii audiat : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subjaceat. — Non est enim*, inquit, *potestas nisi a Deo*. Dicit fortasse aliquis, Quid ergo, et illa potestas, quæ servos Dei persequitur, fidem impugnat, religionem subvertit, a Deo est? Ad hoc breviter respondebimus : Nemo est, qui nesciat, quod et visus nobis a Deo donatus est, et auditus, et sensus ; cum ergo hæc a Deo sunt, in potestate tamen nostra est uti visu vel ad bona, vel ad mala, similiter et auditu, motu manuum, et cogitatione sensus, et in hoc est justum judicium Dei, quod his, quæ ille ad usus bonos dedit, nos abutimur ad impia et iniqua ministeria : ita ergo et potestas omnis a Deo data est « ad vindictam quidem malorum, laudem vero bonorum, » sicut idem Apostolus in subsequentibus dicit. Erit autem justum judicium Dei erga eos qui acceptam potestatem secundum suas impietates et non secundum divinas temperant leges, et ideo dicit : *Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* (Orig.) Non hic de illis potestatibus dicit quæ persecutiones inferunt fidei, ibi enim est dicendum, « Deo obtemperare oportet magis quam hominibus, » sed de istis communibus dicit, quæ « non sunt timori boni operis, sed mali, » quibus utique qui resistit, ipse sibi damnationem pro gestorum suorum qualitate conquirit. (*Amb.*) Hoc etiam et contra istos est, qui per potentiam fortes sunt, aut qui aliquid [ab aliquo] deprehendi se posse non credunt, et per hoc illudere se legem putant; ostendit his Dei esse legem, et non evasuros judicium Dei, qui ad tempus aliquo pacto evadunt. *Qui autem resistunt, ipsi damnationem acquirunt.* Manifestum est quia unusquisque operibus suis aut justificabitur, aut condemnabitur; qui enim audientes legem peccant, inexcusabiles sunt. *Nam principes non sunt timori bonis operibus, sed malis.* Principes hos reges dicit, qui propter corrigendam vitam, et prohibenda adversa creantur, Dei habentes imaginem ut sub uno sint cæteri. *Vis autem non timere potestatem, bonum fac? et habebis laudem ex illa.* Laus ex potestate tunc surgit, cum quis innocens invenitur. (Greg.) Neque enim ideo bona agenda sunt, ut potestas hujus mundi nulla timeatur, aut per hæc gloria transitoriæ laudis sumatur, sed cum infirmam mentem, ad tantum robur ascendere non posse pensaret, ut et pravitatem simul vitaret et laudem, prædicator egregius ei admonendo aliquid obtulit et aliquid tulit. Concedendo enim lenia, subtraxit acriora, ut qui ad deserenda cuncta simul non assurgeret, dum in quodam suum vitium animus familiariter relinquit, a quodam vitio suo sine labore toleretur. *Dei enim minister est tibi in bonum.* (Aug.) Quod autem ait : *Vis non timere potestatem? bonum fac, et habebis laudem ex ea*, potest movere aliquos, cum cogitaverint ab istis potestatibus persecutionem sæpe passos fuisse Christianos. Nunquid ergo non faciebant bonum, quia non solum non sunt laudati ab istis potestatibus, sed et pœnis affecti et necati sunt? Consideranda sunt verba Apostoli, non enim ait, bonum fac, et laudabit te potestas, sed ait, *bonum fac, et habebis laudem ex ea.* Sive enim probet factum tuum bonum, sive persequatur, *laudem habebis ex illa*, vel cum eam in obsequium Dei lucratus fueris, vel cum ejus persecutione coronam merueris. Hoc etiam in consequentibus intelligitur cum dicit : *Dei enim minister est tibi in bonum*, etiamsi sibi in malum. (*Ambr.*) Manifestum est ideo rectores datos ne malum fiat. *Si autem malefeceris, time, non enim sine causa gladium portat.* Hoc est, ideo comminatur, ut si fuerit contemptus, vindicet, *Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit.* Quoniam futurum judicium Deus statuit et nullum perire vult, hoc in sæculo rectores ordinavit, ut terrore interposito, hominibus velut pædagogi

Digitized by Google

sint, erudientes illos quid servent ne in pœnam incidant futuri judicii. (*Orig.*) Movet tamen in his sermonibus Paulus, quod potestatem sæculi et judicium mundi Dei ministrum dicit, et hoc non semel, sed et secundo et tertio repetit; velim ergo requirere, quomodo vindex [judex] mundi Dei minister sit. Invenimus scriptum in Actibus apostolorum, quia convenientes in unum apostoli statuerunt decreta, quæ observare deberemus nos, qui ex gentibus credidimus Christo, in quibus hæc continentur: *Apostoli et presbyteri fratribus qui sunt per Antiochiam, et Syriam, et Ciliciam, omnibus qui ex gentibus crediderunt salutem. Quandoquidem audivimus quosdam exisse a nobis et perturbare vos, quibus non mandavimus* (*Act.* xv), et post aliquanta additur: *Placuit ergo sancto Spiritui et nobis, nihil amplius superponi vobis ponderis præter ea quæ necessaria sunt, ut abstineatis vos ab his quæ idolis immolantur, et sanguine, et suffocatis, et fornicatione: a quibus custodientes vosmetipsos bene agetis; valete* (*Ibid.*). In his ergo præceptis, in quibus dicit, nihil amplius imponendum esse oneris his qui ex gentibus credunt, nisi ut abstineant se ab his quæ idolis immolantur, et sanguine et suffocatis, et fornicatione, neque homicidium prohibetur, neque adulterium, neque furtum, neque masculorum concubitus, neque cætera crimina, quæ divinis et humanis legibus puniuntur; quod si illa sola quæ supra memoravit observanda dicit esse Christianis, videbitur eis de cæteris dedisse licentiam: sed vide ordinationem Spiritus sancti. Quoniam quidem cætera crimina sæculi legibus vindicantur, et superfluum videbatur ea nunc divina lege prohiberi, quæ sufficienter humana lege plectuntur, illa sola de quibus nihil humana lex dixerat, et quæ religioni videbantur convenire, decernit, ex quo apparet judicem mundi, partem maximam Dei legis implere; omnia enim crimina, quæ vindicari vult Deus, non per antistites et principes Ecclesiarum, sed per mundi judicem voluit vindicari; et hoc sciens Paulus, recte eum ministrum Dei nominat, et vindicem in eum qui quod malum est agit. Quod autem dicit de potestate, *fac quod bonum est et habebis laudem ex ea*, altius requirendum mihi videtur. Non enim consuetudo est potestatibus sæculi hos qui non fuerint criminosi laudare. Nam peccantes quidem puniunt. Non peccantes vero laudare eis mos nullus est. Sed videamus, ne forte Paulus etiam cum moralia videtur docere, inserere semper etiam de mysteriis aliquid non omittat: etenim sciens quod « omnes qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur, » unumquemque autem in judicio illa lex sine dubio arguet secundum quod vixit (ostendimus autem Spiritum sanctum in multis humanæ legi locum dedisse), certum est ergo, quia in die judicii habebit etiam ex istis legibus laudem apud Deum is qui nihil contra statutas commiserit leges, cum dicetur ei a Domino: *Euge, serve bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam* (*Matth.* xxv). Sciendum tamen est, quod justo « lex non est posita, sed injustis et non subditis, scelestis, homicidis, contaminatis, perjuris et cæteris, qui hujusmodi sunt. » Ipsi enim sunt, qui timent legem. Qui autem facit bonum, hoc est, qui non metu legis, sed amore boni facit quod bonum est, iste jam non sub lege litteræ, sed sub lege vivit spiritus.

Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim et tributum præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes. (Aug.) Quod autem ait, *ideoque necessitate subditi estote*, ad hoc valet, ut intelligamus quia necesse est propter hanc vitam subditos nos esse oportere, non resistentes, si quid illi auferre voluerint, in quod sibi potestas data est, de temporalibus rebus, quæ quoniam transeunt, ideo et ista subjectio non in bonis quasi permansuris, sed in necessariis huic tempori constituenda est. Tamen quoniam dixit, *necessitate subditi estote*, ne quis non integro animo et pura dilectione subditus fieret hujusmodi potestatibus, addidit, dicens, *non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*, id est, non solum ad iram evadendam, quod potest etiam simulate fieri, sed ut in tua conscientia certus sis illius dilectione te facere cui subditus fueris jussu Domini tui, « qui omnes vult salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire (*I Tim.* ii), » et hoc enim cum diceret Apostolus, de ipsis potestatibus agebat, hoc est, quod servis alio loco suadet, *non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes* (*Ephes.* vi), ut id ipsum quod subduntur dominis suis, non eos oderint, aut fallaciis promereri desiderent. (*Orig.*) Ordinat quidem per hæc Paulus Ecclesiam Dei, ut nihil adversi principibus et potestatibus sæculi gerens, per quietem et tranquillitatem vitæ, opus justitiæ et pietatis exerceat. Si enim ponamus, verbi gratia, credentes Christo potestatibus sæculi non esse subjectos, tributa non reddere, nec vectigalia pensitare, nulli timorem, nulli honorem deferre; nonne per hæc rectorum et principum merito in semetipsos arma converterent, et persecutores quidem suos excusabiles, semetipsos vero culpabiles facerent? Non enim jam fidei, sed contumaciæ causa impugnari viderentur, et esset eis causa quidem mortis digna, meritum vero mortis indignum. (*Ambr.*) Et ideo recte dicit, subjectos esse debere, non solum propter iram, id est, ultionem præsentem; parit enim ira vindictam; sed et propter futurum judicium, quia si hic evaserint, illic eos pœna exspectat, ubi accusante ipsa conscientia punientur. *Nam idcirco tributa penditis: ministri enim Dei sunt in hoc ipso servientes.* Ideo dicit tributa præstari, vel quæ dicuntur fiscalia, ut subjectionem præstent, per quam sciant non se esse liberos, sed sub potestate agere, quæ ex Deo est: principi enim suo, qui vicem Dei agit, sicut Deo subjiciuntur, sicut dicit Daniel propheta: *Deus est enim*, inquit, *regnum et cui vult dabit illud* (*Dan.* iv); unde et Dominus: *Reddite*, ait, *quæ sunt Cæsaris Cæsari* (*Luc.* xx). Huic ergo subjiciendi sunt, sicut Deo, cujus subjectionis probatio hæc est, cum illi pendunt tributa.

Digitized by Google

Reddite ergo omnibus debita. Reddi vult ab omnibus debita, quia et potentes sunt debitores minoribus ut respondeant meritis illorum. *Cui tributum tributum; cui vectigal vectigal.* Primum ea quæ sunt potestati regiæ debita exsolvi jubet, quia major in his causa aut necessitas est. *Cui timorem timorem.* Timorem potestati exhibendum, quia timor prohibet peccatum, deinde aut parenti, aut domino terreno, ut gratias agat in filio, aut servo Christiano. *Cui honorem honorem.* Potest hic honor etiam circa eos esse qui sublimes videntur in mundo, ut videntes humilitatem servorum Christi, laudent potius quam vituperent evangelicam disciplinam. *Nemini quidquam debeatis nisi ut invicem diligatis.* Pacem vult nos habere, si fieri potest, cum omnibus, dilectionem vero cum fratribus, et hanc tamen honore servato. Idcirco autem debitores dicit, quia homini qui dignus honore est sive præsente sive futuro, dignum est et debitum inclinari. Illi enim quis inclinatur, a quo honorem accepit, ideo debitor dicitur; si enim non hoc feceris principi tuo, superbus es, aut enim merito quis, aut ætate honorandus est. (*Orig.*) Sed tamen hoc ipsum quod dicit: *Reddite debita omnibus, cui tributum tributum; cui vectigal vectigal*, ab eo, quod in sequentibus additur, « cui timorem timorem, cui honorem honorem, » divisum mihi videtur, et ad eos quidem quos supra diximus ministros, pertinere tributa et vectigalia; exigunt enim de nobis tributa terræ nostræ et vectigalia negotiationis nostræ. Et quid dico de nobis? exactus est tributum etiam Dominus noster Jesus Christus in carne positus, quod idcirco se dicit exsolvere, non quod debitor sit, sed ne scandalizet eos (*Matth.* XVII). Quod si ille qui nihil habebat in se Cæsaris, in quo princeps hujus mundi veniens non invenit quidquam (*Joan.* XIV), de suis, cum liber esset, solvit tributum (venit enim et in mortem, ut esset et « inter mortuos liber), » quanto magis nos necesse est ista tributa carnis expendere et negotiationis nostræ, si tamen negotiamur margaritas regni cœlorum, per diversas tentationes exigentibus nos spiritibus vectigalia pensitare! Timorem vero et honorem ad illum potius referre debemus, qui dicit per prophetam: *Nonne Dominum et Patrem vocatis me? Et si Dominus ego sum, ubi est timor meus? Et si Pater sum, ubi est honor meus?* (*Malach.* I.) Posteriora sane quæ addit, « ut nemini quidquam debeamus, » certum est ad ministros referri, quibus debitor quis efficitur cum peccaverit; debitum enim peccatum esse in multis et frequenter ostendimus. Vult ergo Paulus peccati quidem omne debitum solvi, nec remanere omnino apud nos debitum peccati: permanere tamen et nunquam cessare a nobis debitum charitatis. Hoc enim et quotidie solvere et semper debere expedit nobis. Denique quantæ virtutis sit charitas in consequentibus ponit. *Qui enim diligit proximum, legem implevit.* (Aug.) Quod autem dicit, *qui enim diligit proximum, legem implevit*, ostendit consummationem legis in dilectione positam, id est, in charitate. Unde et Dominus in illis duobus præceptis totam legem pendere dicit et omnes prophetas, id est in dilectione Dei et proximi (*Matth.* XXII). Unde et ipse, qui legem venit implere, dilectionem donavit per Spiritum sanctum, ut quod antea timor implere non poterat, charitas postmodum impleret. Inde est et illud ejusdem Apostoli: *Plenitudo autem legis charitas:* et illud: *Finis autem præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* (*I Tim.* I). [Amb.] Legem datam a Moyse implet, qui diligit proximum; nam novæ legis mandatum est etiam inimicos diligere.

Nam Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, et si quod est aliud mandatum hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. (Orig.) Et ad ultimum rationem tanti hujus boni breviter colligens, ait: *Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo legis est dilectio.* Supra dixerat *quia qui diligit proximum legem implevit;* et quia difficile videbatur quomodo possit quis omnem legem in uno complere sermone, plenissimam reddit rationem dicens, *dilectio proximi malum non operatur.* Et ideo *plenitudo legis est dilectio.* Pone enim per singula mandata legis dilectionem, et vide quia facile cuncta complentur. Nunquid qui diligit proximum occidere eum potest? certum est quia nemo quem diligit interficiat: est ergo dilectio per quam impleatur mandatum quo præcipitur, *Non occides.* Et iterum, nunquid qui proximum suum diligit, in uxorem ejus adulterium committit? Non profecto: si ergo diligas proximum, nec adulterium committes. Similiter et qui diligit proximum, quæ ejus sunt non furatur, et qui diligit proximum, falsum adversum eum testimonium non dicit: similiter et cætera mandata, si sit erga proximum dilectio, absque alio labore servantur. (*Amb.*) Ideo enim quod summum est legis memorat, ut huic Evangelium societ, ostendens unius esse sensum auctoris. Sed quia tempore Christi addi aliquid oportuit, non solum proximos, sed inimicos diligere præcepit. Unde subditur, *plenitudo legis est dilectio.* Ut justitia sit diligere proximum, abundans vero et perfecta justitia etiam inimicos diligere: inimicum autem diligere, quid est aliud, quam optare desinere illum ab odio et nihil asperum petere adversus illum, hoc est, amare illum, ea illi optare, per quæ Deum habeat propitium? Hæc est cœlestis justitia, hæc Deo patri similes facit, quia non colentibus se annua dona largitur. Nam et Dominus in cruce positus postulat pro inimicis, ut plenitudinem justitiæ, quam docuerat demonstraret. (*Orig.*) Puto tamen quod et in hoc voluit nos Apostolus aliquid compendiosius discere. Nam si diligentius requiras qui sit proximus noster, disces ab Evangelio (*Luc.* X) illum esse proximum nostrum qui venit et jacentes nos vulneratosque a latronibus et nudatos a dæmonibus jumento corporis sui superposuit, et ad stabulum Ecclesiæ detulit, et stabulario pro cura et diligentia (vel ipsi Paulo vel omni qui Ecclesiæ præest) duos denarios Novi ac Veteris

Digitized by Google

Testamenti ad nostræ curæ concessit expensas. Hunc ergo proximum si diligamus, omnem legem et universa mandata in ipsius amore complemus. *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti* (*Rom.* x). Nec fieri ullo pacto potest, ut qui ex toto corde, ex totis visceribus suis diligit Christum, faciat aliquid quod non placet Christo : illum enim qui diligit, non solum non occidit, quod prohibet lex, sed nec irascitur fratri suo. Qui ita delectatur illo quem diligit, non solum non facit adulterium, sed nec mulierem respicit ad concupiscendum : sed dicit ad ipsum magis : *Concupiscit et deficit anima mea in Deum vivum* (*Psal.* LXXXIII). Qui diligit Christum, quomodo de futuro cogitet, qui etiam sua omnia quæcunque habet relinquit, ut sequatur Christum? Qui Christum diligit, quando falsum testimonium dicit, cum sciat ipsum quem diligit falso testimonio proditum ? necessario autem qui diligit Christum, diligit et proximum suum : hoc enim solo indicio Christi esse discipulus designatur, si charitatem cum proximis habeat : certum est enim quod qui non diligit proximum nesciat Christum. (*Greg.*) Unde Paulus ait : *Plenitudo ergo legis est dilectio ;* de hoc iterum dicit : *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Gal.* VI) ; lex etenim Christi, quid congruentius intelligi quam charitas potest ? quam tunc vere perficimus, cum fraterna onera ex amore toleramus. Sed hæc eadem multiplex dicitur, quia studiosa sollicitudine charitas ad cuncta virtutum facta dilatatur, quæ a duobus quidem præceptis incipit, sed se ad innumera extendit ; hujus namque legis initium dilectio Dei est, ac dilectio proximi : sed Dei dilectio per tria distinguitur, quia ex toto corde, et tota anima et ex tota fortitudine diligi conditor jubetur. Qua in re notandum, quod divinus sermo cum Deum diligi præcipit, non solum narrat ex quo, sed etiam informat ex quanto, cum subjungit *ex toto*, ut videlicet qui perfecte Deo placere desiderat, sibi de se nihil relinquat : proximi autem dilectio ad duo præcepta derivatur, cum et per quemdam justum dicitur, « quod ab alio tibi odis fieri, vide ne tu alteri facias ; » et per semetipsam Veritas dicit : *Quæ vultis ut faciant vobis homines, hæc et vos facite illis* (*Matth.* VII); quibus duobus scilicet utriusque Testamenti mandatis per unum malitia compescitur, per aliud benignitas prærogatur, ut malum, quod pati non vult quisque non faciens, cesset a nocendi opere, et rursum bonum, quod sibi fieri appetit, impendens, erga utilitatem proximi se exerceat ex benignitate. Sed hæc nimirum duo, dum sollicita intentione cogitantur, cor ad innumera virtutum ministeria tenditur, ne vel ad inferenda quæ non debet desideriis inquieta mens inferveat, vel erga exhibenda quæ debet otio soluta torpescat. Nam cum cavet alteri facere quod nequaquam vult ab altero ipsa tolerare, sollicita se intentione circumspicit, ne superbia elevet, et usque ad despectum proximi animum dejiciens exaltet, ne ambitio cogitationem laniet ; eumque hanc ad appetenda aliena dilatat, angustet, ne cor luxuria polluat, et subjectum desideriis per illicita corrumpat ; ne ira exasperet, et usque ad proferendam contumeliam inflammet ; ne invidia mordeat et alienis felicitatibus æmula, sua se face consumat ; ne immoderate linguam loquacitas pertrahat, eamque usque ad lasciviam obtrectationis extendat ; ne odium malitia excitet et usque ad jaculum maledictionis irritet : rursum, cum cogitat, ut ea alteri faciat quæ ipsa sibi fieri ab altero exspectat, pensat nimirum ut malis bona et bonis meliora rependat, ut erga procaces mansuetudinem longanimitatis exhibeat ; ut malitiæ peste languentibus gratiam benignitatis impendat ; ut discordes pace uniat, et concordes ad concupiscentiam veræ pacis perducat ; ut indigentibus necessaria tribuat ; ut errantibus viam rectitudinis ostendat ; ut afflictos verbo et compassione mulceat ; ut accensos in hujus mundi desideriis increpatione restringat ; ut minas potentium ratiocinatione mitiget ; ut oppressorum angustias quantum prævalet, ope levet ; ut foris resistentibus opponat patientiam ; ut intus superbientibus exhibeat cum patientia disciplinam ; ut erga errata subditorum sic mansuetudo zelum temperet, quatenus a justitiæ studio non enervet : sic ad ultionem zelus ferveat, nec tamen pietatis limitem fervendo transcendat ; ut ingratos beneficiis ad amorem provocet ; ut gratos quosque ministeriis in amore servet ; ut proximorum mala cum corrigere non valet, taceat ; utque cum corrigi loquendo possunt, silentium consensum esse pertimescat ; ut sic ea quæ tacet toleret, nec tamen in anima virus doloris occultet ; ut sic malevolis munus benignitatis exhibeat, ne tamen per gratiam a jure rectitudinis excedat ; ut cuncta proximis, quæ prævalet, impendat, sed hæc impendendo non tumeat ; ut sic in bonis quæ exhibet tumoris præcipitium paveat, ne tamen a boni exercitio torpescat ; ut sic quæ possidet tribuat, quatenus quanta sit largitas remunerantis attendat, nec cum terrena largitur, suam plus quam necesse est inopiam cogitet, et in oblatione muneris hilaritatis lumen tristitia obscuret. Bene ergo lex Dei multiplex dicitur, quia nimirum cum una eademque sit charitas, si mentem plena cœperit, hanc ad innumera opera multiformiter accendit, cujus diversitatem breviter exprimimus, si in electis singulis bona illius perstringendo numeremus. Hæc namque per Abel et electa Deo munera obtulit, et fratris gladium non reluctando toleravit (*Gen.* IV). Hæc Enoch et inter homines vivere spiritaliter docuit, et ad sublimem vitam ab hominibus etiam corporaliter abstraxit. Hæc Noe despectis omnibus solum Deo placabilem ostendit, atque in arcæ fabrica studio longi laboris exercuit, et mundo superstitem pio opere exercendo servavit (*Gen.* VII, VIII). Hæc per Sem et Japhet humiliter verecunda patris erubuit, et superjecto dorsis pallio, quæ non videbat abscondit (*Gen.* IX). Hæc Abrahæ dextram qui ad mortem filii obediendo extulit, hunc prolis innumeræ gentium patrem fecit (*Gen.* XXII). Hæc Isaac mentem quia semper ad mundi titiam

Digitized by Google

tenuit, caligantibus ætate oculis, ad videnda longe post ventura dilatavit (*Gen.* XXVII). Hæc Jacob compulit, et amissum bonum filium medullitus gemere et pravorum filiorum præsentiam sub æquanimitate tolerare (*Gen.* XXXVII, XXXVIII). Hæc Joseph docuit a fratribus venundatum, et libertate animi infracta servitium perpeti, et eisdem post fratribus mente non elata principari (*Gen.* XXXVIII, XXXIX). Hæc Moysen delinquente populo, et usque ad petitionem suæ mortis in precibus prostravit (*Exod.* XXXII), et usque ad interfectionem populi per zeli studium erexit, et ut pro pereunte plebe sese morti objiceret, et contra peccantem protinus vice Domini irascentis sæviret (*Levit.* X): hæc Phinees brachium in ultionem peccantium erexit, ut arrepto gladio coeuntes transfigeret, et iram Domini iratus placaret (*Num.* XXV). Hæc Jesu exploratorem docuit (*Josue* IX), ut et prius contra falsiloquos cives veritatem verbo defenderet, et hanc postmodum gladio contra hostes allegaret. Hæc Samuel et in principatu humilem præbuit, et integrum in dejectione servavit, qui cum persequentem se plebem diligeret, ipse sibi testimonium exstitit, quia culmen ex quo dejectus est non amavit (*I Reg.* VIII, XII). Hæc David ante iniquum regem et humilitate commovit ad fugam, et pietate replevit ad veniam, qui persecutorem suum et timendo fugit ut Dominum, et tamen cum potestatem feriendi reperit non agnovit inimicum (*I Reg.* XIX, XXIII, XXVI). Hæc Nathan et contra peccantem regem in auctoritate liberæ increpationis sustulit, et cum regis culpa deesset in petitionem humiliter stravit (*II Reg.* XII). Hæc per Isaiam nuditatem carnis in prædicatione non erubuit, et subducto carnali velamine mysteria superna penetravit. Hæc Eliam, qui fervoris zelo vivere spiritaliter docuit ad vitam quoque et corporaliter abstraxit (*IV Reg.* II). Hæc Eliseum, quia magistrum diligere simpliciter instituit, magistri spiritu duplicitor implevit (*Ibid.*). Per hanc Jeremias ne in Ægyptum populus descenderet restitit, sed tamen et inobedientes diligens quo descendere prohibuit et ipse descendit (*Jer.* XLII, XLIV). Hæc Ezechielem, quem prius e terrenis desideriis sustulit post per cincinnum capitis in aere libravit (*Ezech.* VIII). Hæc in Daniele quia a regiis dapibus gulam compescuit, ei et esurientium ora leonum clausit (*Dan.* XIV). Hæc tribus pueris, quia in tranquillitate positis incendia vitiorum subdidit, tribulationis tempore et flammas in fornace temperavit (*Dan.* III). Hæc in Petro et minis terrentium principum fortiter restitit, et in circumcisione submovenda minorum verba humiliter audivit. Hæc in Paulo et manus persequentium humiliter pertulit, et tamen in circumcisionis negotio longe se imparis prioris sensum audenter increpavit (*Act.* IV *et seqq.*). Multiplex ergo ista lex Dei est, quæ singulis rerum articulis non permutata congruit, et causis se variantibus non variata conjungit.

Et hoc scientes tempus quia hora est jam nos de somno surgere. (Aug.) Illuc spectat, quod dictum est: *Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis*, tempus Evangelii significatur et illa opportunitas salvos faciendi credentes in Deum. (*Orig.*) Est ergo etiam animæ somnus quidam; si enim sunt ei, ut sæpe jam diximus, proprii oculi et aures propriæ, et manus et pedes quæ singula non tam membra corporalia inesse ei, quam virtutes quibus ad unumquodque movetur et incitatur reputandæ sunt, accidit sine dubio ei secundum oculos suos etiam somnus: si enim non agat tempore opportuno, quæ Dei sunt, sed desidia torpescat, merito dormire dicetur. (*Ambr.*) Tempus ergo esse dicit, quo ad meritum proficere debeamus, hoc est de somno surgere, operari bonum, quasi in die, hoc est palam: illicita enim nocte, id est in abscondito, fiunt: jam enim in manifestatione positi, quod est in notitia Dei, agnoscentes quid sequi debeamus, dare operam debemus, ut pure viventes ad promissum præmium veniamus excusso somno, id est, ignorantia, sive negligentia. *Nunc enim propior est nostra salus quam cum credidimus.* Manifestum est, quia post lavacrum bene viventes et charitati studentes non longe sunt a merito resurrectionis promissæ: Bona enim vita Christiani signum est salutis futuræ. *Nox præcessit, dies autem appropinquavit.* (Orig.) Igitur Paulus præco Christi circumiens mundum in somno desidiæ positum, annuntiat adesse jam lucem, et tempus esse, ut surgatur e somno, noctemque, hoc est, tempus illud, quo ignorantia hominibus dominata est, præcessisse, et proximante justitiæ solis adventura, recedentibus tenebris, imminere jam agnitionis diem, atque ideo clamat expergiscendum esse, ne per segnitiem quis noctem patiatur. (*Amb.*) Noctem veterem hominem significavit, qui per baptismum innovatus est, hunc præterisse dicit quasi noctem, diem autem appropinquasse, cujus lumine veritas nobis apparuit, ut sciremus quid agere deberemus: prius enim ignorantes Christum in tenebris eramus, at ubi didicimus, lux in nobis orta est, transivimus enim a falso ad verum. (*Greg.*) *Nox*, inquit, *præcessit, dies autem appropinquavit.* Ubi attendendum est, quod Paulus cum diceret *nox præcessit* nequaquam subdidit, dies venit, sed *dies appropinquavit;* qui enim post discessum noctis non jam venisse, sed appropinquasse diem insinuat, esse se procul dubio ante solem post tenebras adhuc in aurora demonstrat: tunc autem plene sancta electorum ecclesia dies erit, cum ei admista peccati umbra jam non erit. Tunc plene dies erit, quando interni luminis perfecto fervore claruerit. Tunc plene dies erit, quando nullam malorum suorum tentantem memoriam tolerans omnes a se tenebrarum etiam reliquias abscondet. Unde et bene hæc aurora, quasi adhuc in transitu demonstratur, cum per Job dicitur: *Et ostendisti auroræ locum suum* (*Job.* XXXVIII); cui enim locus suus ostenditur, profecto ex alio aliud vocatur; quid enim est locus auroræ, nisi perfecta claritas visionis internæ, ad quem cum perducta venerit, jam de transactæ noctis tenebris ni-

Digitized by Google

hil habebit? Nunc autem adhuc tentationum molestias sustinens, quia per intentionem cordis ad aliud festinat Ecclesia, ad locum suum tendit aurora: quem locum si mente non cerneret, in hujus vitæ nocte remaneret. Sed cum quotidie contendit, protendit perfici et in lucem quotidie augeri, locum suum jam conspicit et plene sibi clarescere solem quærit. Locum suum aurora considerat, quando sancta anima ad contemplandam conditoris sui speciem flagrat.

Abjiciamus ergo opera tenebrarum et induamur arma lucis. (Ambr.) Tenebrarum sunt opera vita carnalis, quæ illecebris agitur sæcularibus, hæc digna est tenebris, sicut dicit Dominus: *Tollite illum et ligatis manibus et pedibus, mittite in tenebras exteriores* (*Matth.* XXII). Induere arma lucis gesta sunt bona, quia sicut mali actus tenebris deputantur, quia occulte B fiunt ab iis qui male agunt: ita et qui bene agunt, palam agunt, quia non verentur, sed gaudent. Boni ergo actus arma lucis sunt, impugnantes tenebras, quæ sunt vitia carnis. *Sicut in die honeste ambulemus.* Verum est, ut quia publice non peccatur, sic agamus quomodo agitur publice, nihil enim tam publicum quam veritas. (*Orig.*) Verum sciendum est adventum lucis hujus et diei duplici modo accipiendum, et generalem omnibus, et unicuique specialem. Generalis omnibus aderit lux et dies, cum futuri sæculi tempus advenerit; ad cujus comparationem præsentis hujus mundi spatium tenebræ appellantur, quod tempus labescentibus quotidie diebus appropiat, et spatia, quæ præteritis augentur, futuris sine dubio minuuntur: et ideo *propior est nostra salus, quam cum* C *credidimus*, et quotidie fit propior, sicut et Dominus, cum consummationis sæculi signa distingueret, dixit: *Cum autem videritis hæc omnia, allevate capita vestra, quoniam appropiat redemptio vestra* (*Luc.* XXI). Fit autem per singulos diei hujus adventus, et nobis enim si Christus in corde sit, diem nobis facit; si ignorantias nostras scientiæ ratio fuget, et indignos actus declinantes pia quæque et honesta sectemur, in luce sumus positi, et quasi in die honeste ambulamus. Quæ sint autem opera tenebrarum, quæ abjicienda sunt, consequenter enumerat et dicit: *Non in comessationibus et ebrietatibus.* (*Ambr.*) Comessationes sunt luxuriosa convivia, quæ aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus solent contubernalibus exhiberi, ut neminem illic pudeat aliquid inhoneste dicere aut facere, quia unusquisque præsumit quod suum convivium sit, solent enim in aliena mensa pudore coerceri, sed hic ad hoc convenitur ut fœda illic gerantur copia vini, et incitetur libidinis diversa voluptas, idcirco evitanda præcipit hujusmodi convivia. *Non in cubilibus et impudicitiis.* (Amb.) Post luxuriosum convivium et ebrietatem hoc subjecit quod sequitur, id est, concubitus impudicus: hic enim hujus lascivitatis est fructus. *Non in contentione et æmulatione.* Recte ab his coerceri monet, quia omnis contentio et zelus inimicitias parit, quas tenebras vocat, quia ad lucis præmium pervenire non possunt. *Sed induite Dominum Jesum* A *Christum et carnis curam ne feceritis in desideriis.* Curam carnis prohibet, id est, voluptatem, ut omne quod prohibetur per legem non desideretur, aut certe desideratum vincatur: ipsa sunt enim opera carnis, ut his exuti, induant Dominum Jesum Christum, id est, innovati per Christum ab his malis se retineant. (*Orig.*) Frequenter diximus Christum sapientiam esse, et justitiam et sanctificationem, et veritatem, et omnes simul virtutes, quas utique qui assumpserit, Christum dicit induisse: si enim hæc omnia Christus est, necessario qui hæc habet, habet et Christum; qui enim hæc habet, carnis curam in concupiscentiis non facit. Moderatione solita Apostolus utitur, cum non per omnia carnis curam negat habendam, certum est enim quod in necessariis habenda est, in deliciis, et luxuria, atque omni concupiscentia penitus excludenda. (*Aug.*) Ostendit ergo non esse culpandam carnis providentiam, quando ea providentur quæ ad necessitatem salutis corporalis valent; si autem ad superfluas delectationes, atque luxuriam, ut quisque in his gaudeat quæ carne cupit, recte reprehenditur, quia providentiam carnis in concupiscentiis facit. « Quoniam qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem, » id est, qui delectationibus carnalibus gaudet. (*Greg.*) *Carnis*, inquit, *curam ne feceritis in concupiscentiis.* Sed in his nimirum ducis ac militis verbis agnoscimus quia tunc ab ea mortifero vulnere animus pungitur, cum in ea mensuræ æquitas non tenetur: neque enim mortali adhuc in carne viventibus funditus cura carnis abscinditur, sed ut discerent animo moderato iis uti, præcipitur. Nam quia sollicitos nos esse Veritas in crastinum prohibet, habere utcunque curam in præsentibus non negat, quam tendi ad tempus quod sequitur vetat. Et nimirum Paulus, cum curam carnis fieri in concupiscentia non sinit, procul dubio in necessitate concedit: discretione ergo magni moderaminis carnis cura frenanda est, ut serviat et minime principetur, ne quasi domina animum vincat, sed subacta mentis dominio quasi ancilla famuletur, ut jussa adsit, atque ad nutum cordis repulsa dissiliat, ut vix a tergo sanctæ cogitationis appareat, et nunquam contra faciem recta cogitantis obsistat.

CAPUT XIV.

D *Hortatur majores ne inferiores contemnant aut scandalizent, sed pacifice ædificent.*

Infirmum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum. (Amb.) Quoniam ex Judæis erant qui Romanos ad nomen Christi assumpserant, admixta lege, sicut in primordio Epistolæ memoravi, ideo quibusdam videbatur prohibitam carnem edere non debere, aliquibus autem, qui sine lege Christum sequebantur, videbatur contra legem licere edere, et per hoc ipsum disceptationes erant inter eos, quas Apostolus concordiæ et saluti studens divina disputatione aufert, ostendens neque edenti prodesse apud Deum, neque non edenti obesse. Infirmum esse dicit, qui propterea quod Judæi prohibiti sunt timet edere: hunc ergo vult remitti ju-

Digitized by Google

dicio suo, ne scandalum passus a charitate, quæ quasi mater est animarum, recedat cum mentis perturbatione, cum Christiani pacifici debeant esse et quieti. (*Orig.*) Potest quidem videri dictum et ad eos qui ex gentibus crediderunt, extollentes se infirmitate fidei, quia nihil commune aut immundum esse crederent adversum eos qui ex circumcisione crediderunt, observantes adhuc secundum traditiones legis ciborum differentiam, ut eos reprimere videatur et monere, ne insultent eis quibus longa consuetudo in observandis cibis discretionem adhuc aliquam et cunctationem movebat. Jubet ergo eum qui ita in hac fide infirmus est assumi magis et non abjici, nec quasi infidelem judicari. Aliud est enim infidelem esse, aliud infirmari in fide. Nam infidelis dicitur qui non habet fidem, infirmus autem in fide, qui dubitat in parte aliqua fidei. (*Aug.*) Hoc ergo dicit, ut eum qui infirmus in fide est recipiamus, et nostra firmitate infirmitatem ejus sustineamus, neque dijudicemus cogitationes ejus, id est, quasi ferre audeamus sententiam de alieno corde, quod non videmus. Ideo sequitur et dicit : *Alius enim credit manducare se omnia , qui autem infirmus est, olus manducet.* (Amb.) Hic fiducia lectionis non dubitat omnia edenda quæ data sunt humanis usibus, legit enim in Genesi, omnia bona valde esse, quæ creavit Deus; ideo nihil rejiciendum, quia nec Enoch, qui primus Deo placuit, neque Noe, qui in diluvio solus justus inventus est, neque Abraham ille amicus Dei, aut Isaac, aut Jacob justi et Dei amici, inter quos et Loth fuit, aut cæteri justi ab his abstinuisse leguntur. (*Aug.*) Quia illo tempore multi jam firmi in fide et scientes, secundum sententiam Domini (*Matth.* xv), non commaculare ea quæ in os intrant, sed quæ exeunt, indifferenter sumebant cibos salva conscientia; quidam vero infirmiores abstinebant a carnibus et a vino, ne vel nescientes inciderent in ea quæ idolis sacrificabantur. Omnis enim tunc immolatitia caro in macello venundabatur, et de primitiis vini libabant gentes simulacris suis, et quædam in ipsis torcularibus sacrificia faciebant. Jubet ergo Apostolus et his qui salva conscientia talibus alimentis utebantur, non spernere infirmitatem illorum, qui se a talibus cibis et potu abstinebant, et illis infirmis, ne eos qui carnibus vescebantur et vinum bibebant, tanquam pollui judicarent. Ad hoc valet quod consequenter dicit :

Qui manducat non manducantem non spernat; et qui non manducat manducantem non judicet. Firmi enim infirmiores contumaciter contemnebant, et infirmi firmos temere judicabant. (*Amb.*) *Qui autem infirmus est, olera manducet.* Igitur qui hoc putat utile ut olera edat, ideo suadendum non est, ut carnem edat, ne cum scrupulo edat, et videatur peccare quia propositum suum non custodit. *Si quis manducat, non manducantem non spernat, et qui non manducat, manducantem non judicet :* quia voluntatis est edere, aut non edere, ac per hoc quæstio hinc fieri non debet : ad hoc enim facta sunt omnia ut voluntati subjaceant, quia dominio humano subjecta sunt. Nisi ergo mentes abstinentium plerumque impatientia a sinu tranquillitatis excuteret, nequaquam Petrus cum diceret : *Ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam* (*II Pet.* i), protinus vigilanter adjungeret, dicens, *in abstinentia autem patientiam ;* deesse quippe abstinentibus patientiam prævidit, quæ eis, ut adesset, admonuit. Rursum nisi cogitationes abstinentium nonnunquam superbiæ culpa transfigeret, Paulus minime dixisset : *Qui non manducat, manducantem non judicet,* qui rursus ad alios loquens, dum de abstinentiæ virtute gloriantium præcepta constringeret, adjunxit : « Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitionem et humilitatem, et non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. » *Deus illum assumpsit.* (Amb.) Assumptus a Deo est, dum ad gratiam vocatus est. *Tu quis es qui judices alienum servum? suo domino stat aut cadit.* Manifestum est, servum non debere conservi voluntatem judicare cui lex in hac parte tradita non est. Nam qua conscientia edat aut non edat, Deus judex est, cujus servus est. (*Aug.*) Dicit ergo, ut in his rebus, quæ possunt et bono animo fieri, et malo, judicium Deo dimittamus, nec audeamus de alterius corde, quod non videmus, ferre sententiam : in his vero rebus quæ ita comprehenduntur, ut eas bono et casto animo non posse fieri manifestum sit, non improbatur si judicemus. Itaque hoc, quod de cibis dicit, quia ignoratur quonam animo fiat, non vult nos esse judices, sed Deum; de illo autem nefario stupro, ubi uxorem patris sui quidam habuerat, præcepit debere judicari : non enim poterat ille dicere bono animo se tam immane flagitium commisisse. Ergo quæcunque facta ita manifestantur, ut non possit dici : bono animo feci, judicanda sunt a nobis ; quæcunque autem ita fiunt, ut quo animo fiant, incertum sit, non sunt judicanda, sed servanda judicio Dei, sicut scriptum est, « quæ occulta sunt Deo, quæ autem palam sunt vobis et filiis vestris. » (*Cass.*) Oportet enim unumquemque semetipsum tantummodo judicare et circumspecte cauteque in omnibus custodire, non aliorum conversationem vitamque discutere, secundum illud Apostoli præceptum, *tu autem quid judicas fratrem tuum, suo domino stat, aut cadit.* Et : *Nolite judicare ut non judicemini , in quo enim judicio judicaveritis , judicabitur de vobis* (*Matth.* v).

Stabit autem , potens est enim Deus statuere illum. (Amb.) Stabit , inquit, Domino suo, propterea quia neque si edat reus erit, neque si non edat culpabilis, si tamen devotione hoc agit, non evitans hanc velut contrariam. (*Orig.*) Sed videtur hæc Paulus profundiore magis sensu elocutus, neque enim ex circumcisione venientibus de edendis oleribus lex aliquid mandaverat, ut ipsis convenire videatur quod ait, *qui autem infirmus est , olera manducet.* Unde constat eum de cibo verbi ista tractare, et infirmum dicere esse in fide eum , qui non ita per-

Digitized by Google

fectus est sensibus, ut possit omnem cibum verbi Dei sumere : sicut et ipse Apostolus in aliis dicit : *Perfectorum autem est cibus solidus, eorum qui pro possibilitate sumendi exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali* (*Heb.* v). Et iterum ad alios dicit : *Lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis* (*I Cor.* III). Et nunquid ita inepti erimus, ut putemus Apostolum, qui missus est prædicare verbum Dei, lac portasse secum, quod Corinthiis potum daret? Sed manifestum est, hoc eum de qualitate verbi proloqui, et propterea dicere : si quis infirmior est sensibus, et non est ita perfectæ fidei, ut de secretioribus mysteriis capiat verbum, non debere ei per ea quæ intelligere non potest, disceptationes cogitationum commoveri. « Alius enim, inquit, credit omnia manducare ; » non per hoc Paulus ad omnia comedenda discipulos hortatur, nec gulæ et gurgitis est magister : sed de illis sine dubio dicit, quorum fides perfecta est, et multis in verbo Dei discretionibus impeditur, quos idem Apostolus in aliis spiritales appellat, cum dicit : *Spiritalis autem examinat omnia* (*I Cor.* II). Ipse est ergo de quo hic dicit : *Alius autem credit manducare omnia.* Denique et apostolis, antequam Spiritum sanctum acciperent, dicebatur a Domino : *Multa adhuc habeo, quæ loquar vobis, sed non potestis illa modo audire, veniet autem Paracletus, Spiritus veritatis, et ipse vos docebit omnia* (*Joan.* XVI). Ista ergo sunt omnia quæ credit manducare is qui pro fidei perfectione per gratiam Spiritus sancti capax verbi secretioris existiterit, habet tamen et infirmus quod sumat ex verbo Dei. Est species quædam verbi, quam hic Apostolus olera appellavit, quæ audientis sensum non tam robustum reddat et fortem, quam sustentet et interire non faciat. In multis etenim de interioribus animæ sensibus divina Scriptura quasi de exterioribus corporis loquitur membris, et sicut sæpe docuimus, interiorem hominem, vel videre, vel audire, vel ambulare nominari, ita et nunc ipse interior homo aut omnem dicitur cibum posse percipere, si perfectus est, aut si infirmus est, olera manducare ; sed ut perfectorum in Ecclesia concordiam et imperfectorum, tanquam inhonestorum in corpore membrorum honestorumque componat, nec habeatur in eis ulla dissensio, dicit : *Qui manducat non manducantem non spernat, et qui non manducat manducantem non judicet.* Hoc est, quod et alibi dicitur : « Quia non potest oculus dicere manui, Non es mihi necessaria, et caput pedibus, Non desidero operam vestram ; sed multo magis, quæ videntur membra corporis inhonestiora esse, necessariora sunt. » Et his ergo, quorum fides tanta est, ut omnia possint manducare et omnem verbi speciem capere, ne superbiant et spernant eos qui infirmiores sunt præcipit, et rursum his qui incapaces sunt perfectioris doctrinæ mandat, ne judicent eos quorum sensus capacior est, et intellectus eminentior : solent enim perverso ordine imperiti peritos judicare, at desides studiosos. Interdum tamen et hi qui scientiæ aliqua initia

A cœperint inflantur et extolluntur adversum eos qui videntur minus capaces esse; idcirco igitur interpretatione Apostolicæ auctoritatis Paulus utriusque partis insolentiam reprimens dicit : *Tu quis es, qui judicas alienum servum? suo Domino stat aut cadit.* Quod dicit, *stat aut cadit*, secundum sensum ejus quem increpat dicit. Nam et imperitior, si videat quempiam profundius aliquid, et ut ipse capere non potest, sentientem, cecidisse eum judicat a fidei statu, et rursum qui inflantur ex scientia, et non cum charitate, sicut Paulus commonet, agunt, similiter de imperitioribus quibusque opinantur, et ideo potestatem fratri judicandi fratris exemit. Bene autem alienum servum ait, quia Dominus dicit : *Vos autem omnes fratres estis* (*Matth.* XXIII), omnes, hoc B est, universa creatura, et unus est solus Dominus Jesus Christus, qui est *Dominus omnium, dives in omnibus* (*Rom.* X); simul et bonitatem Dei ineffabilem manifestat, cum dicit de eo qui cecidisse videtur, etiamsi vere ceciderit, quia *potens est Deus statuere illum ; Dominus* enim *erigit elisos* (*Psal.* CXLIV).

Nam alius judicat diem inter diem, alius judicat omnem diem, unusquisque in quo sensu abundet. (Aug.) Sequestrata jam meliore consideratione, non de duobus hominibus mihi videtur dictum, sed de homine et Deo; qui enim alternos dies judicat homo est : potest enim hodie aliud, cras aliud judicare, id est, ut quemcunque hodie malum convictum confessumque damnaverit, cras bonum inveniat cum se correxit : vel contra cum aliquem justum hodie laudaverit, cras C inveniat depravatum; qui autem judicat omnem diem Deus est, quia non solum qualis quisque [sit, sed etiam qualis omni die futurus sit, novit. Ergo *unusquisque*] *in suo intellectu abundet*, inquit, id est, quantum humano intellectui non solum, vel unicuique homini concessum est, tantum audeat judicare. *Qui sapit*, inquit, *diem, Domino sapit.* Id est, quia hoc ipsum ad præsentem diem bene judicat, *Domino sapit ;* hoc est enim bene judicare ad diem, ut noveris non esse de correctione ejus desperandum in futurum, de cujus culpa manifesta in præsentia judicaveris. Alius, inquit, quædam nonnullis intermissis intelligit : alius vero ad intellectum omnia possibilia ita ut sunt videnda cognoscit. (*Orig.*) Potest tamen secundum litteræ Apostolicæ consequentiam videri D hoc de ciborum continentia vel libertate tractari : quoniam quidem vocatio, quæ in Christo est, nihil commune aut immundum ponit in cibis, sed continentiæ ratio suadet etiam a licitis abstinere, *Non enim*, ut et ipse in aliis dicit (*I Cor.* VI, X), *quia omnia licent, idcirco etiam omnia expediunt, vel omnia ædificant ;* ipsa tamen abstinentiæ ratio diversa est pro voto et proposito voventis. Alius namque hoc judicat, et ita apud animos suos decernit, ut omnem diem, hoc est, continuum vitæ suæ tempus exigat in abstinentia ; alius vero tempus aliquod velut votiva professione decernit, in quo sive ut jugem, sive ut temporalem suscipiat continentiam. Uniuscujusque sensibus dat liberam facultatem. Utrumque

Digitized by Google

tamen acceptum fieri apud Dominum pollicetur. *Qui sapit diem, Domino sapit ; et qui manducat, Domino manducat : gratias enim agit Deo ; et qui non manducat Domino non manducat, et gratias agit Deo.* Gratiæ ergo Deo ab utroque referuntur, ab illo pro fructu continentiæ, ab hoc vero pro libertate vescendi ; sed quoniam, ut in anterioribus ostendimus, profundior invenitur Apostoli sensus, quam ciborum carnalium ratio continet in spiritali expositione, secundum ea quæ supra disseruimus de his quorum alius omnem diem, alius vero alternos judicat dies. Possumus illud sentire, quod in Scripturis divinis unumquodque capitulum, in quo dogma pietatis et fidei continetur, dies dicatur. Vere enim dies est qui illuminat mentem, qui ignorantiæ tenebras fugat, qui Christum, qui sol est justitiæ, habet in sese. Si quis ergo sit qui ita divinis litteris operam impendat ac studium, ut omnem diem et omnem sensum Scripturæ divinæ discutiat et dijudicet, ita ut non eum pertranseat de lege iota unum vel unus apex, hic omnem diem videbitur judicare: qui autem non est tantus ingenio, alternos, id est, paucos ex multis capiet sensus, qui si non ad plenitudinem scientiæ sufficiant, at certe qui ad summam fidei satis sint. Uterque ergo secundum apostolicum consilium gratias agat Deo ; ille qui sapit omnem diem et qui manducat omnia, id est, qui agnoscit et intelligit omnia ; et ille qui, licet non omnia manducet et non universorum intelligentiam capiat, brevi tamen fidei confessione salvatur. Et ideo etiam non manducans omnia, nec omnium scientiam sumens, agere tamen etiam ipse gratias dicitur Deo.

Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. (Amb.) Sibi viveret aliquis, si non ageret sub lege. At qui freno legis gubernatur, non sibi utique vivit, sed Deo qui legem dedit, ut secundum voluntatem ejus vivat ; et qui moritur, simili modo Deo moritur, quo judice aut coronabitur, aut condemnabitur. Sibi etenim sancti nec vivunt, nec moriuntur : sibi non vivunt qui per omne quod agunt ad lucra spiritalia anhelant, atque orando, prædicando, sanctis operibus insistendo cœlestis patriæ cives multiplicari desiderant. Sibi minime moriuntur, qui in conspectu hominum Deum de sua morte glorificant, ad quem pervenire etiam moriendo festinant. Pensemus itaque in morte sanctorum quantum eorum opprobrium ab infidelibus fuit, sed quanta laus Domini in corde fidelium excrevit, qui si suam laudem quærerent, profecto pati tot opprobria in morte timuissent. Nemo nostrum sibi vivit et nemo sibi moritur qui suam gloriam nec vivendo nec moriendo quæsierunt. Videamus si ipse primus pastor Ecclesiæ, qui sibi non vixit, sibi sit mortuus ; Joannes ejus socius requiratur, et de verbis Domini ex morte pastoris ejusdem dicit : *Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum* (*Joan.* XXI). Non ergo sibi est mortuus qui Deum clarificavit in morte. Discamus igitur, fratres mei, intentionem nostram in omnibus quæ agimus sollicita inquisitione discutere et nostra non quærere si omnipotenti Deo volumus ministrare. *Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur.* Idem est sensus : *Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.* (Amb.) Verum est omnes nos Domini quasi servos in conditione et Redemptoris dominio, et unumquemque pro merito suo tractari. (*Orig.*) Quid sit vivere in Christo et quid sit mori in Christo dictum a nobis sæpe est in hujus Epistolæ expositione. et præcipue in eo loco ubi explanare tentavimus sermonem Apostoli, quo ait (*Rom.* VI) : *Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia et convivemus ei.* Si ergo meminimus quæ in hoc loco dicta sunt, ex ipsis etiam propositus in præsenti sermo apostolicus apertior et lucidior fiet, quomodo nemo nostrum sibi vivat, et nemo sibi moriatur. Non enim unusquisque ipse sibi dat, sed a Christo sumit mortis exemplum, qui solus peccato mortuus est, ut et ipse imitatione ejus possit alienus et mortuus effici a peccato. Sed et vitæ exemplum non ipsi ex nobis habemus, sed ex Christi resurrectione suscipimus, ut idem Apostolus dicit : *Ut sicut Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et vos in novitate vitæ ambuletis.* Novitas ergo vitæ, qua in Christo per fidem resurrectionis ejus vivimus, Domino deputatur, quia non a nobis, sed ab ipso sumit exordium ; et ideo : *Sive vivimus, Domino vivimus : sive morimur, Domino morimur. Sive igitur vivimus, sive morimur, Domini sumus.* Mortem etenim appellat illam, qua Christo, ut diximus, consepulti, et in morte ipsius baptizati, peccato mortui sumus, et vitam qua alieni effecti ab hoc mundo et, ut ipse ait, *ex mortuis viventes*, non nobis, id est, non carni vivimus, sed Deo, secundum ea quæ in subsequentibus jungit.

In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut et vivorum et mortuorum dominetur. (Amb.) Per Christum Dominum facta est creatura, quæ per peccatum alienata est ab auctore, facta captiva : quam Deus Pater, ne opus ejus periret, misso suo Filio de cœlis ad terras, docuit quid faciendo manus piratarum effugeret. Propter quod et occidi se passus est ab inimicis, ut descendens ad inferos, quia innocens erat occisus, reum faceret peccatum, ut quos tenebat apud inferos, amitteret. Quoniam ergo vivis ostendit viam salutis, ac se obtulit pro eis, mortuos vero liberavit de inferno, tam vivorum quam et mortuorum dominatur ; ex perditis enim iterum reformavit sibi illos in servos. (*Orig.*) Sed moveat aliquem fortassis quod dicit Apostolus, idcirco mortuum esse et vixisse, ut et mortuorum et vivorum dominetur, quasi hoc dederit intelligendum, quod nisi mortuus fuisset, mortuorum dominatum non habuisset, et nisi post mortem rursum vixisset, non tenuisset dominationem vivorum. Sed ad hoc ita respondendum puto : Duobus ex modis constat in omnem creaturam Christi dominatio. Uno per quem ut creator omnium et potestatem gerens universorum, vi majestatis et necessitate potentiæ habet cuncta subjecta; per quem non solummodo bonis et sanctis mentibus ac spiritibus dominatur, verum

Digitized by Google

et nequam et refugis, et his quos Scriptura divina maligños angelos appellavit : idcirco enim et omnitenens vel omnipotens dicitur, secundum quod Joannes designat in Apocalypsi, dicens : *Hæc dicit, qui est, et qui erat, et qui venturus est, omnipotens* (*Apoc.* I); hic ergo unus est modus, quo Christus omnibus dominatur. Alius vero est, quo tanquam bonus et boni Patris Filius non vult rationabiles spiritus ad obedientiam legis suæ violenter inflectere; sed exspectat ut sponte veniant, ut voluntate et non necessitate bonum quærant, et docendo magis quam imperando, invitando potius quam extorquendo persuadeat. Inde denique est, quod usque ad mortem dignatur accedere, ut exemplum obedientiæ et moriendi formam volentibus peccato et vitiis emori derelinquat; et propter hoc in præsenti loco Apostolus scribit idcirco eum mortuum esse, et vixisse, *ut vivorum et mortuorum dominetur*, vivorum, profecto illorum qui resurrectionis ejus exemplo novam et cœlestem in terris exigunt vitam : mortuorum illorum sine dubio, qui mortificationem Christi in corpore suo circumferunt, et mortificant membra sua, quæ sunt super terram (*Coloss.* III).

Tu autem quid judicas fratrem tuum ? aut tu quare spernis fratrem tuum, cum sive mortificatio sit in te carnis vitiorum, non ex te orta sit, sed Christi morte donata : sive tibi novitas vitæ est, et in terris ambulans conversationem habes in cœlis, Christi hoc resurrectione merueris? Bene autem utriusque vitii notam vernacula appellatione signavit, illi dicens : Quare spernis, et huic : Quare judicas fratrem tuum? Solent enim hi qui aliquantulum videntur in scientia profecisse, spernere et nihili ducere eos qui altioris intelligentiæ minus capaces sunt : e contrario autem imperiti et indociles judicare, hoc est incusare et condemnare eos qui altiora et profundiora perquirunt, quam capere aut assequi ipsi possunt. Et ideo Apostolus resecare culpam volens ex utraque parte nascentem, illis quidem præcipit, ne inferiores spernant atque despiciant; his vero ne superiores se judicent, cum peritiam non habeant judicandi. Quamvis ergo utrumque reprehendat, et eum qui spernit fratrem inferiorem, et eum qui judicat superiorem, tamen ut ostenderet illum gravius in judicando, quam hunc in spernendo fratrem peccare, omissa spretionis culpa, præsumptionem judicantis fratris exaggerat et judicat, et ideo in consequentibus jungit :

Omnes enim stabimus ante tribunal Dei. Scriptum est enim : Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu et omnis lingua confitebitur Deo. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo ; non ergo amplius invicem judicemus, sed hoc judicate magis ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. (Orig.) Assumens causas ex his, in quibus non recte judicant hi qui judicant fratres, recti et justi introducit divini judicii formam, et ait, *Omnes enim nos stare oportet ante tribunal Dei*, quo scilicet noverit is qui judicat fratrem, tantum se cri-

A men elationis incurrere, ut tribunal Dei sibi videatur assumere, et Unigeniti judicium prævenire. Verum quid sibi velit hoc ipsum, quod Apostolus tribunal Dei memorat, et quomodo intelligendum sit videamus. Non solum enim in hoc loco, sed et Corinthiis scribens, tribunalis facit nihilominus mentionem, ubi ait : *Propter quod studemus sive præsentes, sive absentes placere ei : omnes enim manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque in corpore, prout gessit, sive bona sive mala* (*II Cor.* V). Sed et apud Danielem prophetam invenimus talia quædam de judicandi specie descripta : *Videbam*, inquit, *et ecce sedes positæ erant, et vetustus dierum sedebat, et indumentum ejus, sicut nix, candidum, et capilli capitis ejus sicut lana munda. Thronus ejus flam-*
B *ma ignis, rotæ ejus ignis inflammans. Fluvius ignis currebat ante ipsum. Millia millium ministrabant ei, et decies millies dena millia assistebant ante eum : judicium constituit et libri aperti sunt* (*Dan.* VII). In duodecim quoque prophetarum libro sub mysterio dicitur quia in valle Josaphat Dominus judicet populum suum : ipsam autem vallem Josaphat Paulus propterea vallem judicii nominat. Sed de his nunc singulis, quæ similitudinis causa protulimus, disserere longum videtur. Ea tamen quæ ad Corinthios scripsisse Apostolum diximus, conferentes cum præsenti loco vel cæteris, quæ apud prophetas scripta memoravimus, declarari videmus ex omnibus certissime futurum esse judicium Dei : cujus species ut notior hominibus fieret, judicandi forma ex his quæ inter
C homines geruntur assumpta est, quo scilicet noscemus, quia sicut judex iste terrenus celsiorem quendam locum, quod tribunal appellatur, ascendit, ut ex eo altior et eminentior cæteris qui judicandi sunt fiat, ne conspectum ejus lateant vel reorum supplicia, vel allegationes innocentium : ita intelligamus et judicem omnium Christum et natura et majestate cunctis eminentem introspicere corda et conscientias singulorum, manifestare occulta et obtecta revelare, ut et bonis actibus laudem tribuat, et mali pœnam quam merentur excipiant. Quod si manet futurum judicium Dei, et tale judicium in quo non solum unusquisque recipiet pro actibus suis, sed et pro omni vitioso verbo redditur ratio secundum sententiam Domini : cogitationes quoque malæ confutabuntur,
D redarguente conscientia, et in omnibus unusquisque nostrum per se rationem reddet Deo. *Non ergo*, inquit, amplius *invicem judicemus*, et reliqua. Nudabitur enim universæ, ut ego arbitror, creaturæ rationabili cor nostrum, et relevabuntur occulta, vel etiam manifestabuntur ; est enim differentia. Videntur enim ea quidem quæ revelantur ad malos pertinere, de quibus dicitur : *In igne enim revelabitur* (*I Cor.* III); ea quoque quæ manifestantur, ad bonos, et ideo dicitur : *Omne enim quod manifestatur lux est* (*Ephes.* V); et tanquam libri quidam descripti, vel tabulæ incisæ continentes litteras actuum cogitationumque nostrarum ab omni, ut diximus, creatura rationabili relegentur; et hoc est quod arbitror indicari per

Digitized by Google

Danielem, ubi dicit, *et libri aperti sunt*, qui scilicet et in corde nostro involuti sunt et obtecti, continentes quidem scripta quæ gerimus et notis quibusdam conscientiæ sulcati, nec tamen ulli nisi Deo soli cogniti. Isti ergo libri animæ nostræ vel cordis nostri paginæ aperientur in conspectu throni flammei, et rotarum ignis ardentis, et fluminis ignei percurrentis ante vetustum dierum. Videbunt hæc et legent etiam angeli, et illa millies millia angelorum, et decies millies dena millia ministrorum, et ita criminum nostrorum, in quibus nunc unum saltem testem pati confundimur, cœlestium tunc virtutum testes catervas innumerabiles patiemur. Cum autem Paulus dicit quia *Omnes stabimus ante tribunal Dei*, et se cum his societ qui stabunt ante tribunal Dei, quisnam est qui semetipsum ita decipiat et fallat, ut ad judicium se Christi, et ad tribunal cognitionis ejus non putet esse venturum, aut manifestandum se non putet in his quæ sive recte, sive etiam minus recte commiserit? Quod vero in præsenti quidem loco « tribunal Dei, » ad Corinthios vero « tribunal Christi » posuit, ego quidem nullam puto esse differentiam, quo minus unum atque idem « tribunal Christi » et tribunal Dei nominetur, secundum quod ipse Salvator in Evangelio dicit: *Omnia quæ habet Pater mea sunt* (*Joan.* XVI). Et iterum: *Pater, mea tua sunt, et tua mea* (*Ibid.*). Si quis tamen putat in sermonibus Pauli, quia nulla in ejus litteris otiosa vel syllaba est, causas varietatis hujus esse requirendas, poterit fortasse tale aliquid dicere: Christi vocabulum, quantum ad proprietatem appellationis ipsius pertinet, Verbi in carne positi, et mundum Deo reconciliantis indicium est, sic et idem Paulus dicit, quia *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi* (*II Cor.* V); sed reconciliationis hujus spatia conversionis nostræ dilatio, et emendationis negligentia distendit, et longiora constituit, et donec evacuet omnes principatus et potestates, et ponat inimicos sub pedibus suis, ac novissimum inimicum destruat mortem, ita eum regnare oportet, ut ministerium susceptæ in carne dispensationis exerceat, et bonos quidem manifestet, culpabiles autem recipiant unusquisque secundum opera sua: *Ubi tradiderit regnum Deo et Patri* (*I Cor.* XV); id est, conversos et emendatos omnes obtulerit Deo, et ad integrum mysterium mundi reconciliationis expleverit, tunc, ait, ante tribunal Dei astare dicitur, ut impleatur hoc quod sequitur, *Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu, et confitebitur omnis lingua Deo.* Flectet autem genu omnis creatura Deo in nomine Jesu, per quem reconciliata est ei, secundum quod idem Apostolus dicit, quia *In nomine Jesu omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium, et infernorum* (*Phil.* II). Flectere sane genu, et omnem linguam confiteri Deo, de Isaiæ prophetæ sermonibus (*Isa.* XLV) assumpsit Apostolus. Quod tamen non est carnaliter accipiendum, ut putemus quod etiam cœlestia, quæ dicit genu flectere, carnalibus membris facere hoc credantur: verbi causa, ut putetur, vel sol, vel luna, vel stellæ, vel etiam angeli, et quæcunque sunt quæ cœlestia nominantur, corporalibus inflexa genibus adorare, aut etiam lingua carnali et tali membro, quali nos homines loquimur, putentur confiteri Deum, de quibus dicitur, quia sunt spiritus et ignis secundum quod Propheta dicit: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem* (*Psal.* CIII). Et quæ genua in spiritibus esse credentur, aut quæ lingua in ignis specie requiretur? Sed genu flectere, subjecta esse cuncta, et cultui Dei obedire declarat. Movet me adhuc ex his, quæ de Epistolis ad Corinthios assumpsimus, ubi dicit: *Ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bona, sive mala*, utrum quia in omnibus hominibus necesse est aliquid boni esse, aliquid et mali, nec ullum in bonis inveniri, qui non aliquid habuerit et mali: vel iterum aliquem in malis, qui non habuerit aliquid et boni, propter Scripturam quæ dicit: Spiritus enim incorruptibilis in hominibus est; propterea dixerit ut unusquisque et pro bonis suis bona, et pro malis recipiat mala, an bonos illos dicat, quibus nihil mali ascribendum sit, et illos malos quibus boni nihil omnino debeatur. Sed si hoc novissimum putemus, videbimur contra evidentem venire rationem. Nullus enim, ut dixi, ita bonus invenietur, cui non aliquid insitum sit mali, ut ex multorum sanctorum perfacile colligi videtur exemplis; et rursus, nemo est pessimorum, etiam si ipse Judas ponatur, qui supra omnem impietatem impius fuit, ut non aliquid etiam ipse boni habuisse videatur. Nam ut illa omittam, quæ cum apostolis positus quasi unus ex ipsis gerebat, quamvis et ibi jam bonis ejus miscerentur et mala, erat enim pecuniæ cupidus; tamen hoc ipsum, quod pœnitentia ductus reportavit triginta argenteos ad sacerdotes, et dixit, *Peccavi, tradens sanguinem justum*, fuit aliquid boni. Ex quibus omnibus videtur mihi, quoniam non potest unus atque idem bona simul recipere, et mala: neque enim simul et in paradisum quis, aut in regna cœlorum, et in gehennam mitti potest, in illis tantummodo rationem boni non habere, in quibus valde præponderant mala; et in illis rationem mali non accipi, in quibus præponderant bona, et in quibus malorum vestigia pœnitentia conversionis abolevit. Ut autem ad propositi capituli finem conclusionemque redeamus, cum, inquit, tanta sit apud Deum et apud Christum ejus judicii veritas, tanta futuræ examinationis indago, *Non ergo*, ait, *amplius invicem judicemus; sed hoc judicate magis, ne ponatis offensionem fratri vel scandalum.* Hoc judicate, id est, hoc statuite ne per observantiam ciborum offensiones fratribus, vel scandala generetis. De offensione vel scandalo jam supra diximus quod scandalum sit cum in via, qua inceditur, aliquod invenitur objectum, in quod offendant scandentium vel incedentium pedes; hoc est ergo quod patiuntur hi, qui viam fidei nuper ingressi, priorum vel contentionibus, vel negligentiis, vel contemptu et elationibus offenduntur, atque exemplis eorum recussi avertuntur a fide.

Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil est com-

Digitized by Google

mune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. (Orig.) Diximus et in aliis, quod in Scripturis sanctis vernacula quadam appellatione quod sanctum vel mundum non est, commune nominetur: quæ tamen appellatio in novo Testamento frequentius invenitur, in veteri vero non recordor sicubi nominata est, ut in Evangelio Salvator dicit, quia *De corde procedunt cogitationes malæ; homicidia, fornicationes, adulteria, furta, falsa testimonia, et ista sunt quæ communicant hominem. Non lotis autem manibus manducare non communicat hominem* (*Marc.* VII). Quamvis in nonnullis exemplaribus Latini pro *communicat, coinquinat* posuerint, et licet eadem virtus sit, proprietas tamen sermonis *communicat* habet. Sed et in Actibus apostolorum Dominus dicit ad Petrum: *Quod Deus mundavit tu commune ne dixeris* (*Act.* X). Puto ergo inde usum sermonis hujus assumptum, ut quia, verbi gratia, vasa templi ministerio segregata, vasa sine dubio Domini appellabantur, ad horum autem distinctionem reliqua vasa communia dicebantur, ita et ad ciborum distinctionem, eorum quos quasi mundos et secundum legem edendos Scriptura segregavit, reliqui omnes communes appellati sunt. Sed Judæi vim verbi ignorantes, unde communis diceretur homo, quem communem appellabant, sermonis usum sine significationis intelligentia tenuerunt. Neque enim cibi quos Deus creavit, aut ignoranter aut simpliciter sumpti communem hominem facere poterant et immundum: sed mens illa hominis, quæ Deo soli segregata est, merito munda appellatur. Quæ vero aliena a Deo est, quoniam non ab uno spiritu immundo, sed a plurimis possidetur, idcirco talis homo communis appellatur, quasi qui multorum sit, vel vitiorum, vel dæmonum servus, secundum illum, qui interrogatus, Quod tibi nomen est? respondit, *Legio. Multi enim sumus* (*Luc.* VIII); et secundum illud quod a Salvatore dicitur, quia *cum exierit immundus spiritus ab homine, circuit loca arida, quærens requiem, et non inveniens, redit: et inveniens domum vacantem, et scopis mundatam, assumit secum septem alios spiritus nequiores se, et intrantes habitant in ea* (*Luc.* XI); et sine dubio iste talis homo communis dicitur, eorum videlicet servus effectus, omnium spirituum malignorum, qui habitant in eo. Merito ergo sciens sermonis hujus hanc esse rationem Paulus, dicit: *Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil est commune per ipsum.* Nihil enim in creaturis Dei natura sui immundum est. Omnia namque a bono Deo creata bona esse constat et munda. *Sed ei,* inquit, *qui existimat aliquid esse commune, ipsi commune est:* hoc est, qui intentione cordis immundum aliquid cogitat, et observantiam diversitatis non amittit, sicut et in consequentibus; *Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non est ex fide: omne enim quod non est ex fide peccatum est.* Nec tamen in his distinctionem legis exclusit, ut absolute diceret nihil esse commune, aut immundum eorum quæ lex definivit im-

A munda. Præmisit enim causam, cur per semetipsum nihil commune dicatur: *Scio,* inquit, *et confido in Domino Jesu.* In Domino ergo Jesu nihil commune per semetipsum, hoc est, natura sui dicitur: *Sed illi,* inquit, *qui existimat et qui putat aliquid commune, ipsi commune est.* Et ne mireris, quia cogitatio mentis cibum, qui natura sui communis vel pollutus non est, faciat pollutum, cum e contrario cibum vere pollutum (vere enim pollutus est, qui idolis immolatur), simplicitas mentis, et nulla cogitationis scrupulositas injecta, omni suspicione contaminationis absolvat. Et rursum, etiam si mundus sit cibus, suspicionem tamen aliquis patiatur, quasi quod idolis immolatus sit, pollui dicitur per conscientiæ scrupulum

B *Si enim propter escam frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas.* (Orig.) Cum diffinisset apostolico dogmate per Dominum Jesum nihil commune aut immundum natura sui putandum, et dedisset erga usus ciborum fidelibus quibusque absolutissimam libertatem, rursus ad ædificationem fraterni amoris licentiam resecat libertatis, et dicit: Etiamsi commune nihil est, et usus omnium ciborum licenter admittitur, tu tamen, si propter cibum, quem licito putas sumendum, fratrem tuum, qui nondum conscientiæ hujus capax est, scandalizas, jam non secundum charitatem ambulas, nec affectum in te fraterni amoris ostendis. Quid enim lederis, si ut fratrem tuum non contristes, etiam a licitis abstineas? Tibi enim abstinere a licitis crimen nullum est,

C illi vero, in quibus discernit et putat non licere, condemnabilis usus est. (*Ambr.*) In alia Epistola dicit: *Esca ventri, et venter escis: et hunc et has Deus destruet* (*I Cor.* VI). Quia non de esca aut placet quis Deo aut displicet; ideo charitatem sectandam monet, qua nos Deus liberare dignatus est: sic enim ait: *Deus autem propter nimiam charitatem misertus est nostri.* Quisquis ergo hujus beneficii memor est, hanc excolit nec illi aliquid anteponit. (*Orig.*) Qui enim discernit, si manducaverit, damnatus est. Quod si facias, tu utique fratrem tuum perdis, pro quo Christus mortuus est, et tu ei causas perditionis acquiris. *Noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est.* (Ambr.) Quantum valeat salus fratris, ex morte Christi cognoscitur; itaque qui scit quan-

D tum constet, confirmare illum debet, non scandalizare, ut ex re frivola faciat illi scrupulum, et incipiat excitare [hæsitare] an manducanda caro sit, nec ne, qui forte simpliciter edebat, securus de conscientia sua. At vero cum adeunt controversiæ, incipiet perturbatione in Dei creaturam peccare, et erit injuria Creatoris quæ proficiet ad perditionem dubitantis. *Non ergo blasphemetur bonum nostrum.* Hoc est, doctrina Dominica, cum sit bona et salutaris, non debet per rem frivolam blasphemari; blasphematur autem cum dubitatur de Dei creatura. Potest et sic intelligi bonum nostrum blasphemari, quia qui bona opera habet, si in alia reprehendatur re minima, (*Orig.*) bonum illud suum offuscat, et incipiet bonum ejus blasphemari per malum ejus, sive, quia

Digitized by Google

bonum est legem spiritaliter intelligere, et impia atque inepta hæreticorum, vel falsæ philosophiæ studentium dogmata tanquam immundos cibos pollutosque vitare : hoc enim est quod spiritali lege sancitur. Tamen si quis ex Judæis, verbi causa, aut ex his, qui Encratitæ appellantur, velit Christo credere, putet tamen non parum inesse momenti in observantia continentiæ, vel eorum ciborum qui lege prohibentur, vel quos quasi castitati adversantes æstimant, nonnulli etiam Scripturarum auctoritate declinandos : hujusmodi hominem si perurgeas ad communes omnium cibos, nec dicas eum aliter posse salvari vel ad fidem Christi et gratiam pervenire, nisi sumptis his quos refugit cibis, tunc vere bonum spiritalis sententiæ blasphematur, putante eo quem perurges, hanc apud nos haberi fidem, ut salvum fieri nullum credamus, nisi qui suilla vescatur carne, vel aliis hujusmodi communibus et indifferentibus cibis. *Non est enim regnum Dei esca et potus, sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto.* (Ambr.) Manifestum est quia nemo per escam placet Deo, aut displicet. Hos in regnum Dei dicit intrare qui justitiam sequuntur, sed Christianam habentes pacem, quam Dominus dedit, dicens : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (*Joan.* XIV), ex qua oritur gaudium, in Spiritu sancto. Disceptatio autem non habet gaudium, sed iram; ideo non illic respicit Spiritus sanctus, quia gaudet in solis pacificis. (*Cass.*) Itaque si regnum Dei intra nos est, et ipsum regnum Dei justitia et pax et gaudium est, ergo qui in istis commoratur sine dubio in regno Dei est, et e contrario illi qui in injustitia, et discordia, et tristitia, morte operante, versantur, in regno diaboli et in inferno, ac morte sunt constituti : his enim judiciis vel Dei vel Zabuli discernetur regnum. Et revera si sublimi mentis intuitu consideremus statum illum in quo degunt cœlestes supernæque virtutes, quæ vere in regno Dei sunt, qui alius esse credendus est, quam perpetua jugisque lætitia? Quid enim tam proprium veræ beatitudini tamque conveniens quam tranquillitas jugis et gaudium sempiternum? (*Orig.*) Ait ergo : Quid opus est tantopere pro cibis et escarum qualitatibus fraternam pacem charitatemque turbare, cum regnum Dei, propter quod laboramus et currimus, neque per escas constet, neque per potum, sed aliena hæc sunt a regno Dei, et ab illa conversatione futura? Ibi enim sicut *Neque nubent neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei* (*Marc.* XII), sic neque escam neque potum sumunt, sed sunt sicut angeli Dei. Igitur absolutissimo dogmate et evidenti ab Apostolo sententia terminatum est, in regno Dei, neque escas corporales, neque potum habere locum, sed justitiam et pacem in Spiritu sancto : et ideo hortatur ut in illis nos exerceamus, et illa bona jam hic habere meditemur atque illam substantiam possidere, quæ nobiscum transire possit ad regna cœlorum. Pax ergo et justitia, et si qua hujusmodi sunt, quæ per Spiritum sanctum conquiruntur, ipsa nobis erunt cibus et substantia in regno Dei, et ideo per hæc docet non escarum corporalium rationes, quæ nullæ erunt in futuro, sed virtutum curam gerendam, quæ nobiscum in præsenti vita, et in futuro permaneant in regno Dei. *Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus.* (Ambr.) Quoniam Christus nos redemit, ideo ait, *qui in hoc servit Christo*, quasi redemptori, *placet Deo*. Quare? Quia ipse misit Christum, ut redimeret genus humanum, sicut ipse Dominus ait : *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum* (*Joan.* V). Qui ergo placet Deo probatus est hominibus. Quomodo? Accepit enim donum, per quod appareat dignus Deo. (*Orig.*) Hoc est, quod de se ipso in aliis dicit : *Sicut et ego*, inquit, *omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi utile sit, sed quod multis* (*I Cor.* X). Ideo enim et cum esset apostolus Christi, fiebat Judæis Judæus, sine dubio, ut placens Judæis salvaret eos : et his qui sine lege erant, fiebat et ipse sine lege, ut placens eis salvos faceret eos. Placere autem se hominibus ita dicit, non oblectando vitiis, sed infirmitates eorum per patientiam sustentando. Sed ne illud quidem otiose prætereamus, quod ait : *Nam qui in hoc*, hoc est in Spiritu sancto, *Christo servit, placet Deo, et probatus est hominibus.* In Spiritu sancto Christo servire secundum hoc dicit, quod et alibi ait : *Nemo dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto* (*I Cor.* XII). Servit ergo Christo in Spiritu ipse Paulus, qui accepta gratia sancti Spiritus servit verbo Dei, servit sapientiæ, servit justitiæ, et omnibus simul virtutibus, quæ Christus esse memoratur. Et ideo placere in his dicitur Deo, quia implet voluntatem Dei secundum verbum quod ipse pronuntiavit, dicens : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite* (*Matth.* IV). Qui ergo audit Deum, et servit Christo in quo complacuit Deus, placet Deo, et probatus est hominibus.

Itaque quæ pacis sunt sectemur, et quæ ædificationis sunt invicem custodiamus. (Orig.) Supra dixit *hospitalitatem sectantes*, et hic similiter, *quæ pacis sunt*, inquit, *sectemur*, et quæ ædificationis in invicem; et sicut ibi ostendimus qualiter sectanda sit hospitalitas, ita et hic qualiter pax sectanda sit intelligamus, quia David similiter dicit : *Inquire pacem et sectare eam* (*Psal.* XXXIII). Licet in Latinis codicibus habeatur *sequere eam*, *sectare* tamen etiam ibi scriptum est, in quo hoc mihi videtur ostendi. Quoniam quidem a multis inquiete et insolenter agentibus turbata pax et effugata velut subterfugit ab hominibus; e contrario ab his qui Christum didicerunt et ipsi serviunt, etiam fugitans consectanda est, et modis omnibus revocanda. Sectatur autem pacem, qui ea quibus pax constare potest, etiam cum labore suo, cum damno, cum opprobrio quoque, et, si ita necesse sit, etiam cum periculo vitæ famæque custodit : hæc enim non solum pacem, verum et ædificationem ad invicem servant. Ædificatur enim is qui viderit te non quæ tibi soli, sed quæ aliis expediunt requirentem, et sic crescit ædificium fidei ac templum Dei ex lapidibus vivis per constructionem charitatis

Digitized by Google

assurgit; et ideo addit: *Noli propter escam destruere opus Dei.* Solvit enim opus Dei, et ædificium destruit charitatis, qui propter ciborum intemperantiam scandala fratribus ponit. (*Ambr.*) Homo opus Dei est, et iterum opus Dei est, dum reformatur per generationem [regenerationem]; et esca opus Dei est, sed non homo propter escam, sed esca propter hominem; multum ergo distat, ideo noli, inquit, opus Dei quod præclarum est dissolvere, propter hoc quod humillimum est. Beneficium enim Dei irritum facit, qui fratrem liberatum a peccato per disceptationem rursus provocat ad peccandum, solvens in ipso opera Christi quæ gessit, ut hominem a peccato liberaret.

Omnia quidem munda sunt, sed malum est homini qui per offendiculum manducat. (Ambr.) Verum et manifestum est omnia munda esse: quippe cum in Genesi legatur esse omnia, quæ Deus fecit, valde bona. Cum ergo per naturam omnia bona et munda sint, dubitantibus tamen fiunt immunda: et erit illi offendiculum, qui cum dubitet edit tamen non munda conscientia, quia quod sibi inutile putat, facit. Ideo nulli contradicendum est, qui hac [quid in hac] re sequatur. (*Orig.*) Notandum autem quod dixit: *Omnia quidem munda sunt, sed malum est homini, qui per offensionem manducat*, simile est illi quod superius dixit, quia *Nihil commune per se ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.* Igitur secundum naturam sui et rationem creaturæ, qua cuncta quæ sunt a Deo facta sunt, omnia a Deo munda sunt, et immundum, vel quod commune dicitur, nihil est. Duas tamen causas posuit, quibus vel quæ munda sunt, immunda fiant, vel, quæ bona sunt, mala. Ait enim in præsenti quidem loco: *Sed malum est homini qui per offensionem manducat.* Quod ergo sui natura bonum est, ex offensione efficitur malum, id est, in eo quod offenditur frater, te utente his cibis, in quibus ille scandalum patitur. Alia vero causa est qua commune vel immundum efficitur quod natura sui immundum non est, si existimet quis et apud se ita habeat quod commune sit; illi ergo ipsi tantummodo qui hoc ita existimat commune efficitur vel immundum. Ex quibus evidenter Apostolus edocet non in rebus, vel in substantiis, sed in actibus et in cogitationibus minus rectis immunditiam pollutionemque consistere, quamvis Moysi lex quædam munda, et quædam immunda signaverit; in quibus distinctiones quasdam ponere voluit, ut populus, qui sub lege censebatur, discerni per hujusmodi observantias a cæteris gentibus videretur: et quandiu quidem populus ille sanctus, et segregatus a cæteris nationibus habebatur, etiam discretio de mundis et immundis necessaria videbatur, quæ segregaret et secerneret specialem populum Dei a nationibus, quas ignorantia Dei, et idolorum cultus faciebat immundas; ubi vero janua fidei gentibus aperitur, et invitantur omnes ad Deum, ostenduntur Petro omnia quadrupedia, et repentia, et volatilia exposita in linteo, quod cœlitus fuerat deductum, et dicitur ei: *Surge*, Petre, *occide, et manduca* (*Act.* x); cumque legalis observantiæ memor respondisset ad Dominum, et dixisset: *Absit, Domine, quia nunquam commune aut immundum introivit in os meum*, cœlesti sententia pronuntiatur: *Quod Deus mundavit, tu commune ne dixeris.* Ubi ergo omnes gentes per agnitionem fidei a contaminatione mundantur, ibi et omnis cibus verbo Domini et oratione purgatur: et ob hoc Apostolus dicit, quia *omnia munda sunt*, tantum ut illud vitetur quod in sequentibus ponit, ne per offensionem fratris manducanti rursum fiant immunda quæ munda sunt. *Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.* (Ambr.) Cum de sola carne ageret, adjecit et potum, ut confoveat eos qui ab his abstinent, per id quod licitum est, et carnem edere, et vinum bibere. Ne contristarentur ab his, qui his utuntur, dedit eis respirandi solatium, ut et in voluntate sua quiescerent, et disceptatio per quam discordia fit cessaret. Cum enim non latet bonum esse, et carnem edere, et vinum bibere, et e contra carnem non edere, et vinum non bibere bonum esse addiscunt, nemo litigat: creatura enim data est ad usum volentibus, non tamen necessitas est imposita aut volenti, aut nolenti. (*Orig.*) Illud vero quod ait: *Bonum est, non manducare carnem, et non libere vinum*, nisi addidisset, *neque in quo frater tuus offenditur*, contrarium fortassis prioribus videretur: manducare enim carnem et non manducare, vel bibere vinum et non bibere, neque malum, neque bonum, sed medium habere docuit et indifferens. Potest enim non manducare carnem, et non bibere vinum etiam malus homo et a fide alienus, ut sæpe etiam nonnullos idolorum causa facere hoc certum est. Interdum etiam malarum artium fertur talis haberi observatio. Hæreticorum certe non paucis observare hoc moris est, et non continuo dicimus: Bonum est eis quia non manducant carnem, neque bibunt vinum. Sed illo plane modo, quo in consequentibus posuit, *In quo frater offenditur*, non manducare carnem, et non bibere vinum, non jam medium aut indifferens, sed vere bonum est: bonum est enim non ponere offensionem fratri, vel scandalum. Noluit ergo ut pro his qui manducandum judicant, cogatur ille ad manducandum qui in hoc offenditur: sed pro illo qui non putat manducandum, abstinere præcipit etiam his qui judicant manducandum: omnia igitur fieri oportet ne destruatur opus Dei, et ideo manducandum est, si in hoc frater ædificatur, et non est manducandum, si per hoc non crescit opus Dei; et bibendum est, si per hoc proficit frater ad fidem, et non est bibendum, si per hoc frater damnum fidei, aut tu detrimentum charitatis incurras. *Tu fidem quam habes penes temetipsum, habe coram Deo.* Fidem hic illam dicit, qua credit quis manducare omnia, sicut supra dixit: *Alius credit manducare omnia*, ille sine dubio qui credit quod nihil in creaturis Dei commune, nihil immundum sit; sed sufficit tibi, inquit, habere coram Deo

Digitized by Google

hujusmodi fidem : non tamen idcirco cogendus est et alius, ut omnia manducet, qui nondum habet talem fidem, ut credat omnia esse manducanda. Quod autem dixit, *Habes penes temetipsum*, jactantiam resecat, ne magis in ostentatione sit quod credimus, quam in virtute. Addidit autem : *Habe coram Deo*, ut doceret satagendum nobis, non ut apud homines fides nostra diffametur, sed ut apud Deum probetur; multum est coram Deo habere probabilem fidem : apud Deum enim etiam apostolorum fides parva judicatur. Unde dicitur ad Petrum : *Modicæ fidei, quare dubitasti* (*Matth.* XIV)? Idcirco vere magnus est, qui coram Deo habet probabilem fidem. *Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat.* (Aug.) Hoc ad id potissimum referendum est, quod superius dixit, *Non ergo blasphemetur bonum nostrum;* hoc est enim etiam quod nunc ait ante istam sententiam, *Tu fidem quam habes penes temetipsum, habe coram Deo,* vel quoniam bona est hæc fides, qua credimus, omnia munda mundis, et in ea fide nos probamus, bene utamur ipso bono nostro, ne forte cum ad offendiculum infirmorum fratrum eo bono abusi fuerimus, peccemus in fratres, et in eo ipso bono judicemur, cum scandalizamus infirmos, in quo bono nos probamus, cum ipsa fides nobis placet. (*Ambr.*) Unumquemque proprio judicio censet condemnandum, qui quod dicit non debere se facere facit : et hunc beatum, qui non aliud facit, quam quod sibi utile probat. (*Orig.*) Beatus quis dicitur, non solum si faciat ea quæ competit, sed et si non faciat ea quæ non competit; ut ille beatus dicitur qui non abiit in consilio impiorum (*Psal.* I) : sic ille nihilominus beatus, qui ambulat in lege Domini, inutile [a] beatus est, qui non stat in via peccatorum, sicut ille qui meditatur quotidie in lege Domini beatus est. Ita et in præsenti loco Apostolus : *Beatus*, inquit, *qui non judicat semetipsum in eo quod probat.* Sed cujus operis sit ista beatitudo videamus. Multi sunt qui probant aliquid boni facere, verbi gratia, qui audientes de præmiis castitatis probant et statuunt caste vivere, sed processu temporis, vel subripiente negligentia, vel superante libidine, id quod observandum probaverant maculatur et corrumpitur : et est infelix iste, qui in eo quod observare decreverat victus, semetipsum judicat et condemnat; beatus vero ille est qui in eo quod probat et statuit ita permanet fixus et stabilis, ut in nullo semetipsum judicet, in nullo reprehendat.

Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide. (Orig.) Hoc autem et in observantia ciborum, secundum eam regulam quam superius texuit, habendum dicit, ut si quis est qui per conscientiam spiritalis legis probat omnia manducanda, et omnia esse munda, non rursum judicet semetipsum, et dubitationem capiat utrum sumere debeat, nec ne, quia qui hoc modo discernit, hoc est, qui dubitat utrum vere mundum sit an immundum quod sumit, iste ex ipsa animi sui dubitatione conscientia arguente damnatur. (*Ambr.*) Verum est quia qui judicat non edendum, et edit, damnatus est : ipse enim se damnat, quando id quod sibi inutile asserit facit. (*Orig.*) Causam quoque hujus damnationis exponit, dicens : Quia non ex fide sumitur, sed utique ex dubitatione.

Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. (Ambr.) Recte peccatum appellat quod aliter fit quam probatum est. (*Orig.*) In hoc sermone credentium quorumque negligentes et desides animas vinculo arctiore constringit, ut nihil sine fide agant, nihil absque fide dicant neque cogitent, quia sive quid gesseris sine fide, sive locutus fueris, sive etiam cogitaveris, peccas. Hoc idem est quod in aliis dicit (*I Cor.* X) : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite.*

[a] Sic erat in Ms., sed legendum *utique*.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT XV

Pergit adhortari majores ut infirmos sustineant, et eos in fide promoveant, excusatque se cur Romanos corporaliter non visitarit.

Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, non nobis placere. (Cass.) Nunquam enim infirmus sustentat infirmum, nec tolerare poterit, aut curare languentem is qui similiter ægrotat : sed ille medelam tribuet imbecilli, qui imbecillitati ipse non subjacet, merito ei dicitur : Medice cura teipsum. Recte ait, *debemus*, quia oportet doctores infirmos firmare, et imperitos erudire cum mansuetudine, ne provocati dum contendere volunt, et ne, dum humiles videantur, in pejus proficiant. (*Orig.*) Videtur in his Paulus firmum semetipsum pronuntiare. Sed non ex hoc accipias eum quasi immemorem mandati illius loci, quo dicitur : *Laudet te proximus tuus, et non tuum os; extraneus, et non tua labia* (*Prov.* XXVII); non ergo pro laude propria, sed pro rerum consequentia firmum semetipsum pronuntiat : si enim ipse humilitatis specie inter firmos vitasset enumerari, quis ex his qui aliorum infirmitates portare deberent, auderet subire istud officium, ut quasi firmus ipse fragilitates infirmorum ferre niteretur ? Sed ideo commune facit istud officium, ut unusquisque nostrum, in quo potest, etiam si non in omnibus, tamen in quo videtur firmior proximo suo esse, portet infirmitatem ejus, sicut et in aliis dicit (*Gal.* VI) : *Invicem onera vestra portate.* Sed videtur onera hic pro corporeis necessitatibus nominasse, ut si quis in facultatibus opulentior est, onus pauperioris portet, et penuriam soletur abundantia. In eo ubi dicit, ut firmiores infirmorum sustineant infirmitates, non aliud intelligi potest, quam ut ea, in quibus alii per

Digitized by Google

infirmitatem delinquunt, robustiores quique patienter ferant, et non continuo spernant eos, abjiciant, abhorrescant, si forte in aliquo infirmitatis vitio vincuntur, neque sub specie purioris vitæ a conventu fratrum et Ecclesiæ societate depellant : qui enim hoc facit non est imitator illius, de quo Isaias dicit : *Ipse infirmitates nostras portat, et pro nobis dolet, et nos putabamus eum in dolore esse, et in plaga, et in afflictione* (*Isa.* LIII). Quod si Christus portat infirmitates nostras, et Deus patienter fert delicta nostra, quomodo et nos eorum qui paulo inferiores videntur nequaquam delicta et negligentias toleramus? Hoc est nimirum ipsum Christum avertere ab hoc affectu, ne portare velit infirmitates nostras. Nemo enim ita perfectus est, qui apud Deum non in aliquo inveniatur infirmus, et portetur a Christo, et ideo sympathiam magis in hoc docet, id est, compati invicem et condolere, sicut et in aliis scribit (*Col.* III) : *Donantes vobis invicem delicta vestra, sicut et Deus in Christo donavit vobis.* Hoc autem non idcirco præcipit, ut delinquentes nutriat, et infirmantes indulgentia laxiore dissolvat, sed sciens quomodo si portetur infirmus, aut erubescit diutius portari, et corrigit vitium delinquendi, aut si emendare se non valet, erit certe fructus iste portantis eum, quod non proficit in pejus, nec semetipso deterior efficitur, sicut illi de quibus dicit Apostolus (*II Tim.* III) : *Nequam autem homines et seductores proficient in pejus, seducentes et errantes.* Debemus autem ad id quod infirmitates portamus infirmorum, addere etiam hoc, ut non nobis ipsis placeamus, sed proximo sicut dixit :

Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bono ad ædificationem. (Orig.) Philautiæ vitium, id est, sibi ipsi placendi, et in aliis culpat propheta, cum dicit : *Væ his qui apud semetipsos sapientes sunt, et in conspectu suo eruditi* (*Isa.* V). Similiter ergo et in hoc possumus dicere : Væ his qui sibi ipsis placent, et in conspectu suo boni videntur. Oportet enim in conspectu Dei primo placere, secundo proximis. Sicut enim primum est diligere Dominum Deum, et secundo proximum : ita et primum placere Deo, secundo etiam proximis. Sed fortasse dicat aliquis contraria sibi Paulum dicere in eo quod jubet nos proximis placere, qui in aliis dixerit (*Gal.* I) : *Ego, si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Et utique huic sententiæ videtur esse contrarium ; ut : *Unusquisque nostrum proximo placeat ;* et quod in aliis dicit (*I Cor.* X) : *Sicut et ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.* Dicendum ergo ad hoc, quod aliud est studium habere placendi hominibus, ut laudem ab eis quærat, et aliud est studium habere placendi hominibus in eo ut vita sua irreprehensibilis sit apud homines, et proficiant ex eo omnes qui vel vident talem, vel audiunt. Ibi ergo placendum non est hominibus, ubi contra fidem, contra honestatem, contra religionem est in quo placetur, ideo dicit, quia : *Si hominibus placerem,* hoc est, incredulis et infidelibus Judæis, *Christi servus non essem.* Si enim voluisset Paulus placere Judæis, Damascum cum epistolis missus (*Act.* IX), traxisset utique viros et mulieres vinctos Hierusalem, et visioni delatæ sibi in via cœlestique voci minime credidisset. Cum autem dicitur, *unusquisque vestrum proximo placeat,* necessaria distinctio sociatur, quæ in quo placendum sit proximo evidenter o tendat, cum dicit *in bono ad ædificationem.* Cum ergo bene agimus, et bone docemus, placemus proximo, et ædificamus eum : non enim gloriam ab hominibus quærendam monet, sed ædificationem de actu et sermone nostro proximis dandam, sicut et in eo quod dicit Salvator : *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* V). Per quod non utique ad quærendam gloriam ab hominibus discipulos adhortatur, sed ut recte honesteque viventes ædificationem videntibus præbeant, et glorificetur Deus qui hominibus viam emendationis et salutis aperuit.

Nam et Christus sibi non placuit, sed sicut scriptum est : improperia improperantium tibi ceciderunt super me. (Orig.) In hoc videtur ostendere, quia et Christus non sibi placens nec rapinam arbitrans esse se æqualem Deo (*Phil.* II), semetipsum exinanivit, sed volens hominibus placere, hoc est, homines salvare, improperia improperantium pertulit, sicut scriptum est : *Improperia improperantium tibi ceciderunt super me* (*Psal.* LXVIII). Quod evidentius fiet, si ea, quæ in Evangelio scripta sunt, recolamus, quomodo ut prodesset hominibus et salvos faceret eos, cum peccatoribus et cum publicanis manducabat et bibebat, et ad hoc improperantes Judæi dicebant : *Quare magister vester cum peccatoribus et cum publicanis manducat* (*Matth.* IX)? Vel iterum, cum peccatricem mulierem non prohibebat contingere pedes suos, et lacrymis suis rigare, vel capillis detergere, ac myrrha perungere, et pro hoc improperantes et exprobrantes Judæi dicebant, quia *Hic si propheta esset, sciret utique quæ et qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est* (*Luc.* VII). Sed si requiras, cur exemplum, quod de Psalmo protulit, ita habeat, quasi improperia quæ improperentur Deo, ceciderint super Christum, ita possumus explanare, quia sicut dixit : *Qui me recipit, recipit eum qui me misit* (*Matth.* X), ita et hoc accipi potest, quia qui mihi improperat, improperat ei qui misit me. Exemplum ergo quod assumpsit in sexagesimo octavo psalmo hoc modo scriptum est : *Alienus factus sum fratribus meis et hospes filiis matris meæ. Quia zelus domus tuæ comedit me, et improperia improperantium tibi ceciderunt super me.* (Ambr.) Salvatorem non sibimetipsi dicit placuisse, sed Deo Patri, quia dicit : *Non enim descendi de cœlo, ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit, Patris* (*Joan.* V, VI). Et quia cum hæc diceret, contradicentibus Judæis quasi peccator occiditur, psalmographus ex persona ejus verba facit ad Deum Patrem, dicens : *Detractiones*

Digitized by Google

exprobrantium te ceciderunt super me, hoc est : Ego cum voluntatem tuam facerem, dixerunt me peccare in te, qui non me recipiendo quem misisti exprobraverunt te, quia Judæi, cum peccarent in Deum, non recipientes quem misit Christum, insuper et occiderunt eum, quasi peccantem in Deum. Sic peccata peccantium in Deum ceciderunt super Christum : innocens enim a peccatoribus occiditur quasi blasphemus, sicut scriptum est in Evangelio.

Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus. (*Orig.*) Hoc simile est illi quod in aliis dicit (*I Cor.* x) : *Scripta sunt autem propter nos, in quos fines sæculorum devenerunt.* Quod si requiritur quomodo propter nos scripta sint, vide quia propter nos scriptum est : *Non obturabis os bovi trituranti, non enim de bobus cura est Deo, sed de nobis dicit* (*I Cor.* IX). Et propter nos scriptum est, quia *Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera* (*Gal.* IV), ut nos sciamus, quia hæc sunt allegorica, *et hæc sunt duo Testamenta* (*Ibid.*). Propter nos et illud scriptum est, quia populus manducavit manna in deserto, et bibit aquam de petra (*Exod.* XIV, XVI, XVII), ut nos intelligeremus quia spiritalem escam manducaverunt, et spiritalem potum biberunt, bibentes de sequenti petra, quæ petra erat Christus (*I Cor.* X). Et hæc atque alia hujusmodi erant mysteria, quæ occultata sunt temporibus æternis, manifestata autem nunc per scripturas prophetices, et adventum Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi. Sed ut adhuc manifestius fiat quomodo quæ scripta sunt propter nos scripta sunt, de priori populo dicit propheta, quia *aure audietis, et non audietis, et videntes videbitis, et non intelligetis* (*Ezech.* XII; *Jer.* V). De nobis autem dicit, quia *quibus non est nuntiatum de eo, videbunt; et qui non audierunt, intelligent* (*Isa.* LII). Considera ergo ex hoc propter quos quæ scripta sunt scripta videantur ; quæ enim scribuntur sine dubio propter eos scribuntur qui intellecturi sunt, non propter eos, qui neque visuri, neque intellecturi dicuntur. Qui autem intelligunt quæ scripta sunt, illud sine dubio invenient, quod consequenter adjungitur : *Ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus ad Deum.* Consolationem namque ex Scripturis non ille, qui neque credit neque intelligit, sed ille qui et credit et intelligit, capit.

Deus autem patientiæ et solatii det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum. Si autem patientia virtus est, omnis virtus a Deo est, et patientia a Deo est. Cum ergo dicitur *Deus patientiæ*, hoc est quod videtur ostendi, quia dicitur Deus cum his esse, qui habent in se virtutem patientiæ : sicut cum dicitur *Deus justitiæ*, ostenditur in his esse Deus, qui servant justitiam. Similiter et Deus veritatis, et Deus sapientiæ intelligitur. Sed et *Deus consolationis* cum dicitur, cum illis esse ostenditur Deus, qui ex divinis Scripturis per intelligentiam spiritalem consolationem spiritus capiunt. *Deus* ergo *patientiæ et consolationis det vobis*, inquit, *ipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum.* In hoc Paulus patriarcharum more et prophetarum, quorum benedictiones scriptæ referuntur, benedictiones tribuit Romanis, exorans eis dari a Deo ut idipsum sapiant in alterutrum. Grandis est ista benedictio, ut unum sapiant omnes atque unum sentiant, et sicut sibi unusquisque velit, ita velit et proximo suo. Vis autem scire quantum valet unanimitatis gratia? Salvator in Evangelio pronuntiat, quia *Si duo vel tres in unum consenserint, de omni re quamcunque petierint a Deo, fiet eis* (*Matth.* XVIII). Et iterum de semetipso dicens, quia *Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo*, hoc est, unum atque idem sentientes in nomine Jesu Christi, inquit, *ero in medio eorum* (*Ibid.*). Vis et aliud accipere exemplum, quomodo unum sentientibus Christus medius fiat? Vide in Actibus apostolorum (*Act.* I), quomodo post ascensionem Domini, cum elevassent, inquit, undecim apostoli cum cæteris vocem, et unanimiter orassent, motus est locus, in quo stabant, et præsentiam sancti Spiritus meruerunt : sed et illud, quod Paulus in quibusdam Epistolis aliorum vocabula secum jungit, et dicit, *Paulus et Sosthenes frater* (*I Cor.* I), et alibi, *Paulus, et Silvanus, et Timotheus* (*I Thess.* I), puto non inaniter factum, sed per hoc ostenditur quod duobus vel tribus in uno positis Spiritus sanctus unum de eis sensum in uno elicuerit sermone, ut qui Ecclesias docere cupiebant unum dicere omnes atque unum sapere, ipsi prius unum se dicere et unum sapere demonstrarent.

Ut unanimes uno ore honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. (Ambr.) Quasi ad salutem missus Apostolus bono voto plebem prosequitur, optans ut Deus det eis unum sensum sapientiæ secundum Jesum Christum, ut juxta doctrinam Christi sapiant. Tunc enim poterunt dilectionem servare exemplo Domini dicentis : *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis et fratribus suis* (*Joan.* XV), et ita uno ore, una confessione laudare Deum Patrem in Christo, si invicem se juxta sensum Christi fuerint exhortati, ut sine cessatione laudent Deum, qui omnia fecit per Christum, et post errorem lapsa per eumdem iterum erigere et reformare dignatus est, duplex dans beneficium, misericordiam et cognitionem. (*Orig.*) Unum namque os dicitur, ubi unus atque idem per diversorum ora sensus et sermo procedit. Bene autem Apostolus ubi ait, *Idipsum sapere in alterutrum*, addidit, *secundum Jesum Christum.* Posset enim fieri ut et in malitia aliqui unanimiter consentirent et unum saperent in pejus : qui autem secundum Jesum Christum sapit, sine dubio omne quod bonum est, sapit. *Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei.* Quod dicit *suscipite invicem*, ad illud referendum est, quod primo proposuerat, ubi occasione mundorum, vel immundorum ciborum adversa sentientes ab invicem discrepabant, et ait, *Suscipite invicem sicut et Christus suscepit vos*, qui

Digitized by Google

nullius horruit immunditias, nec reputavit alicui delicta sua. Nihil ergo de immunditiis animalium judicetis, sicut nec ille immunditias credentium reputavit. Et qui in superioribus dixerat : *Qui autem manducat, non manducantem non judicet, Deus enim illum assumpsit*, hic dixit, quia *Christus suscepit vos;* ut ostenderet unum atque idem esse, a Deo suscipi et a Christo. Addit autem et hoc quod honor Dei sit suscipi a Christo : quos enim suscipit Christus, docet ita agere debere, *ut videntes homines opera eorum bona, glorificent Patrem qui in cœlis est.* (*Ambr.*) Sic assumpti sumus a Christo, dum infirmitates nostras accepit, et ægritudines nostras portavit; ut hoc exemplo nos invicem nostras infirmitates per patientiam confirmemus, ut nomen honoris Dei assumptum in nos non evacuetur : filii enim dicimur Deo per gratiam Christi.

Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum. (Orig.) Quomodo Christus minister fuerit circumcisionis ad stabiliendas promissiones patrum duplici modo intelligi potest : sive pro eo quod circumcisionem in carne sua ipse suscepit, ut manifestissime nosceretur quod ex semine Abraham veniens cui promiserat Deus quod in semine suo benedicerentur omnes gentes (*Gen.* XXII; XXVI), compleret in semetipso quæ patribus fuerant repromissa ; et ut per hoc secundum propositum totius Epistolæ ordinem, quo nunc eos qui ex circumcisione crediderunt, nunc etiam eos qui ex gentibus adversum se invicem superbientes erant, refrenat ac reprimit, doceret non esse penitus judicandos eos, qui in legis observationibus demorantur, quandoquidem etiam Christus in carne sua circumcisionis minister exstiterit, et ut intelligant gentes Dominum Christum ad Judæos esse missum, et non superbiant. (*Aug.*) Judæis enim repellentibus quod ad ipsos missum est, factum est ut gentibus Evangelium prædicaretur, quod et in Actibus apostolorum manifeste scribitur, cum dicunt apostoli Judæis : *Vobis primum oportuit prædicari verbum, sed quoniam indignos vos judicastis, ecce convertimus nos ad gentes* (*Act.* XIII); secundum ipsum etiam Domini testimonium, cum dicit : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (*Matth.* XV); et iterum : *Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus* (*Ibid.*). Quod gentes, si bene considerent, intelligent ista fide, qua jam credunt omnia munda mundis, non se debere insultare his, si qui forte infirmi ex circumcisione fuerint qui propter communicationem idolorum nullas omnino audeant carnes attingere. (*Orig.*) Sive alio modo, ut illius circumcisionis minister fuisse dicatur, de qua idem Apostolus dicit (*Rom.* II) : *Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ manifesta in carne est circumcisio, sed qui in occulto Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est :* et secundum quod idem Apostolus in aliis dicit (*Coloss.* II) : *In quo etiam circumcisi estis circumcisione non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo.* Per hujusmodi ergo circumcisionem certum est Patrum promissiones esse completas. (*Ambr.*) Circumcisio enim carnis data est Abrahæ in figuram circumcisionis cordis : circumcisio autem cordis est, sublata erroris nebula, agnoscere creatorem Deum Patrem et Filium ejus Christum, per quem creavit omnia, ut veritas Dei impleretur. Promiserat enim daturum se misericordiam, et promiserat patribus Judæorum; nam dixerat Abrahæ : *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII) ; et ad David dixit : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea*, et reliqua (*Psal.* CXXXI); et : *Orietur stella ex Jacob* (*Num.* XXIV).

Gentes autem super misericordiam honorare Deum. (Ambr.) Quia enim his nulla promissio erat, quasi indigni per solam misericordiam assumpti sunt ad salutem, ut per confessionem honorent Deum, quem increduli inhonorant.

Sicut scriptum est : Propter hoc confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo. (Ambr.) Exemplo prophetico probat; scriptum est enim in psalmo decimo septimo, gentes admittendas ad gratiam Dei ad percipiendam salutem. Vox enim Christi est, qua futurum dixit quod in gentibus prædicatio ejus fructum habitura esset confessionis sacramenti Dei : ideo gratias ex hoc agit Filius Patri in obedientiam gentium. Unde in Evangelio ait : *Confitebor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, qui abscondisti ea a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, quoniam bonum placitum fuit ante te* (*Matth.* XI). Confessio ergo ista unius Dei est in Trinitate, ex qua surgit lætitia, ut post veri confessionem lætus decantet misericordiam et donum Dei. *Et iterum dicit : Lætamini gentes cum plebe ejus.* Hoc in cantico Deuteronomii. *Et iterum : Laudate omnes gentes Dominum, et magnificate eum omnes populi.* Hoc in psalmo centesimo sexto decimo olim decrevisse Deum ostendit, interveniente misericordia sua, concordes facere Judæos et gentes, ut gratiam adepti gentiles socii fierent Judæorum, qui et ipsi olim dono Dei plebs ejus erant nominati. Sed jam nobiles Judæi, hi vero ignobiles per misericordiam nobilitati sunt, ut simul omnes læti sint agnitione veritatis, et laudantibus gentibus, Deum magnificent omnes populi, duodecim tribus unum Deum, qui auxit numerum plebis suæ, adjunctis gentibus. Denique cum disceptarent Judæi contra apostolum Petrum causa Cornelii, reddita sibi ratione acquieverunt, magnificantes Dominum, dicentes : *Forsitan Deus et gentibus pœnitentiam tribuit ad consequendam vitam* (*Act.* XI). *Et rursus, Isaias ait : Erit radix Jesse et qui exsurget regere gentes, in eum gentes sperabunt* (*Isa.* XI). Ut majorem fiduciam gentibus faciat, et spem non dubiam, multis testimoniis firmat decretum Dei hoc fuisse, ut omnes gentes benedicerentur in Christo; ne insolentia infidentium Judæorum contristaret,

Digitized by Google

et dubias redderet credentium animas gentium, quasi frustra sibi spem promittant, quod a Deo Abrahæ accepto feratur fides Judæorum, ut ipsi lætitia et securitate crescerent. Quare tamen Christus ex radice Jesse, et non ex radice Booz viri justi, aut ex radice Obed ortus est? Forte quia David filius dicatur propter regnum, ut sicut ex Deo natus in regem est, ita et ex David rege ortum haberet juxta carnem. Ideo radix Jesse arbor David, quæ fructum fecit per ramum, qui est Maria virgo, quæ genuit Christum. (*Orig.*) Sed hunc sermonem de radice Jesse melius quidem in explanatione ipsius prophetæ Isaiæ visum est disseri. Et in præsenti tamen loco dicitur, quomodo Jesse interpretatur in nostra lingua *est mihi*. In adventu ergo Christi omnis qui credit ei, convenienter dixit, Est mihi. Ille enim de quo Moyses dixit · *Qui est, misit me ad vos* (*Exod.* III), ipse est mihi, hoc est, in ipsum credo, qui est, non qui ex nihilo factus est, ut impiis placet, sed qui est, et semper est, et hoc ei nomen est, et ipse est qui surrexit ex radice Jesse, et in ipso gentes sperabunt. Pro qua misericordia, quam ab eo consecuti sunt, is qui semper erat nascitur ex radice Jesse ad salutem gentibus dandam, pro hac, inquam, sibi collata misericordia gentes honorant et magnificant Deum.

Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in spe, et virtute Spiritus sancti. (Orig.) Qui superius dixerat, quia in Isaia scriptum est, *Et in eo gentes sperabunt*, gratanter adjecit, *Deus autem spei*, et cætera: nam si scriptum fuisset *in ipso gentes credent*, adjecisset sine dubio, *Deus autem fidei*, sed nunc a sperando gentes Deum spei invocat super eos qui sperant in eum, a quo eis benedictionis munus precatur augeri: est autem benedictio hujusmodi, Ut repleantur omni gaudio et omni pace. Similiter autem et Propheta in quodam loco dicit: *Et erit in diebus ejus justitia et multitudo pacis, usquequo auferatur luna* (*Psal.* LXXI). Sed quia hæc de Christo dicuntur, in illo recte possumus multitudinem pacis advertere, pro eo quod *pacificavit per sanguinem crucis suæ non solum quæ in terra sunt, sed etiam quæ in cœlis sunt* (*Coloss.* I). In omnibus autem quomodo possit impleri hoc quod precatur Apostolus, ut repleantur omni gaudio et omni pace, difficile mihi videtur exponi, maxime cum etiam ipse Apostolus in his quæ per gratiam Spiritus consecutus est, ex parte se dicat scire, et ex parte prophetare (*I Cor.* XIII); sed ego puto in eo habere posse credentes plenitudinem pacis, cum reconciliantur Deo Patri per fidem secundum verbum Pauli dicentis (*II Cor.* V): *Rogamus pro Christo, reconciliamini Deo*, et cum in pacem redeunt cum Filio Dei per sanguinem crucis ejus, et cum sancto Spiritui sociantur cum se emundaverint ab omni inquinamento, et effecti fuerint vasa sancta, ut ita demum quis repleri videatur omni pace, si in plenitudine crediderit Trinitatis. Propter hoc denique subjungit Apostolus, et dicit, *Repleat vos omni gaudio, et pace in credendo, ut abundetis in spe, et virtute Spiritus sancti.* Si enim qui credit, virtute sancti Spiritus muniatur, certum est quod plenitudinem gaudii semper habet, et plenitudinem pacis. *Certus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere.* (*Orig.*) Eadem ratione qua supra diximus repleri omni gaudio et omni pace credentes, etiam hic plenos esse bonitate, et omni scientia eos ad quos fit sermo confirmat. (*Ambr.*) Hæc exhortationis sunt: per laudem enim provocat eos ad meliorem et intellectum et vitam: qui enim videt se laudari, data opera elaborat ut vera sint quæ dicuntur. Ideo non dixit, ut invicem se doceant, sed et moneant: hoc enim solet movere [moneri] quod cum sciatur, aliquando subterfugit animo. (*Orig.*) In quo ostendit quia in eo quod didicit unusquisque, debet etiam alium monere, et hujusmodi cum condiscipulis habere colloquia, quibus se et moneant invicem, et ædificent: potest enim conferre plurimum eruditionis alterna collatio, si cum charitate habeatur, et de profundioribus quibusque vel obscuriòribus exspectet eruditorum perfectorumque sententiam, secundum quod et Moyses dicit: *Interroga patres tuos, et annuntiabunt tibi; presbyteros, et dicent tibi.*

Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens propter gratiam quæ data mihi est a Deo. Ut sim minister Christi Jesu in gentibus: sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, et sanctificata in Spiritu sancto. Tanquam qui conscius sit sibi in omni textu Epistolæ, dum ad eos interdum qui ex circumcisione sunt, interdum vero ad eos qui ex gentibus crediderunt faceret verbum, quod nonnulla etiam de secretioribus mysteriis profundioribusque contigerit, et studio reddendæ rationis plura quæ habebantur in occultis patefecerit, licet in singulis dispensationem verbi cauta moderatione servaverit, et ex aliqua parte indicans, ex multa rursum parte contexerit, idcirco dicit: *Audacius autem scripsi vobis ex parte, tanquam commemorans vos per gratiam quæ data est mihi.* Audis Apostolum dicentem, *ex parte scripsi?* Unde neque nobis aliquis succenseat, si mysteriorum divinorum rationem explanare aliquantum non valemus, cum audiat eum qui nobis hæc ipsa tradidit ex parte tradidisse: nec quisquam sub scientiæ titulo ita inflatus incedat, tanquam universa cognoverit, cum ipse Paulus, a quo scientiæ nobis sermo transfusus est, ex parte dicat scribere, et ex parte cognoscere. Ego tamen arbitror quod, quamvis etiam ipse Paulus ex parte se scire fateatur, plura tamen et multo plura scierit, quam scripserit: tanquam quod ipse multa sciret, nec tamen auderet et multa proferre, audaciam sibi fuisse dicit, ut aliqua saltem Scripturæ committeret. Quod vero ait, *Commemorans vos per gratiam quæ data est mihi*, indicat quemdam sibi jam fuisse sermonem de talibus, et disseruisse se sæpe de mysteriis. Sed quoniam quæ

Digitized by Google

solo sermone dicta sunt, facile interciperet oblivio, *per hæc*, inquit, *pauca quæ scripsi per gratiam quæ data est mihi*, illorum vobis memoriam revoco, quæ a me latius sæpe disserta sunt. De gratia autem quam sibi datam Paulus commemorat, supra jam diximus. Quam gratiam ob hoc sibi datam dicit, *Ut sim*, inquit, *ministrans Christo Jesu in gentibus, sanctificans Evangelium Dei.* Quod nos habemus, *sanctificans Evangelium Dei*, Græci magnificentius dicunt ἱερουργοῦντα τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, quod licet non plene a nobis, posset tamen dici *sacrificans Evangelium Dei :* per quod ostenditur pontificale [sacrificale] opus esse annuntiare Evangelium. Idcirco denique subjungit, *Ut fiat oblatio gentium accepta, sanctificata in Spiritu sancto*, ut scilicet offerantur gentes Deo, tanquam acceptabile sacrificium, cum in Christo credentes per Evangelium sanctificantur, sicut et superius dicit : *Obsecro itaque vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem.* Sicut ergo pontifices, cum offerebant, necessario eis erat providendum ne macula inesset hostiæ, ne vituperatio, ne vitium, ut posset accepta esse Deo et grata : ita et qui Evangelium sacrificat, et verbum Dei annuntiat, curare omnimodis debet, ne qua in prædicando macula, neque in docendo vitium, neque in magisterio culpa nascatur : sed, ut ita dixerim, si fieri potest, semetipsum primo immolet, se primum vitiis jugulet, sua ipsius peccata prior mortificet, ut non solum doctrina, sed et vitæ exemplo discipulorum salutem oblatione sua acceptam faciat Deo. *Sanctificata*, inquit, *in Spiritu sancto*, sanctificationis fons Spiritus est, et ideo oblatio gentium, quæ Paulo sanctificante offertur, non per observantiam legis, sed per Spiritum sanctum accepta fieri dicitur Deo.

Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium verbo et factis, in virtutes signorum et prodigiorum in virtute Spiritus sancti. Vera quidem gloriatio ad Deum non est, nisi illa quæ est in Christo : sine Christo autem gloriari in Deo tale est, quale si quis dicat posse se habere gloriam apud Deum sine justitia, sine sapientia, sine veritate; hæc enim omnia Christus est, et ideo in solo Christo vera est gloriatio ad Deum. Simile est hoc illi, quod in aliis ipse dicit : *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Quomodo culpabilis sit gloriatio omnis, quæ extra Christum est, verbi causa, in divitiis, vel honoribus sæculi, vel sapientia mundi, et cæteris artibus, quæ extra Christum sunt, supra jam latius disseruimus. Sciendum sane est, quod hic Latini gloriam pro gloriatione posuerunt. (*Ambr.*) Gloriam habere se dicit apud Deum per Christum Jesum : credens enim et serviens Christo Jesu in conscientia pura, meritum sibi fecit apud Deum Patrem, in tantum ut nihil deesse dicat, quod non per illum operatus sit Christus ad exhortationem gentium, dando prodigia et signa per manus ejus, ut prædicationem ejus virtus commendaret. (*Orig.*) Quæ loquor, inquit, non sunt alieni operis verba, nec alienorum gestorum laudator efficior, sed quæ scio Christum per me effecisse, hæc vobis scribo, quæ per obedientiam gentium verbo in me et opere explevit, verbo prædicationis, opere signorum et prodigiorum. Quæ autem sit differentia inter signa et prodigia, et in aliis jam latius diximus, et in præsenti loco compendiosius explicabimus. Signa appellantur, in quibus cum sit aliquid mirabile, indicatur quoque aliquid futurum : prodigia vero, in quibus tantummodo mirabile aliquid ostenditur; signa vero et prodigia quasi quæ utrumque contineant dixit. Scriptura tamen divina interdum tenet istas proprietates, interdum autem abusive et prodigia pro signis, et signa pro prodigiis ponit. Observanda sunt hæc Ecclesiarum rectoribus, et diligenti intentione servanda, ut neque loqui aliquid videantur eorum quæ per ipsos non effecerit Christus, neque alienos labores et studia decolorent. Loquitur autem quis ea quæ per se non efficit Christus hoc modo, si loquatur de continentia et doceat, cum ipse continens non sit : vel si loquatur de sobrietate, vel de justitia, vel de largiendis opibus, et contemnendis facultatibus pro regno Dei, et in ipso qui hæc docet, nihil horum effecerit Christus. Et ideo formam sui Apostolus ponit, et dicit ea se loqui, et ea cæteris prædicare, quæ per ipsum prius Christus impleverit. *Ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. Sic autem prædicari Evangelium, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.* Paulus ergo per potestatem signorum et prodigiorum, quæ tamen signa et prodigia in virtute sancti Spiritus faciebat, ab Jerusalem usque ad Illyricum replevit Evangelium Christi. Moysi et Aaron dederat Deus potestatem signorum et prodigiorum, sicut scriptum est : *Posuit in eis verba signorum, et prodigiorum in terra Chanaan* (*Psal.* CIV), ut filios Israel castigata Ægypto liberarent, sed illi vix rarumque potuerunt ex Ægyptiorum gente convertere; Paulus accepta potestate signorum et prodigiorum non unam gentem neque duos aut tres populos, sed omnes ab Jerusalem in circuitu usque ad Illyricum nationes ac populos prædicatione verbi, et operum virtutumque potentia ad Christi sacramenta convertit. Sic autem prædicavit hoc Evangelium, ut non alienis laboribus, neque alienæ prædicationi additamentum sui sermonis insereret, ne ab alio fidei positis fundamentis ipse ædificium propriæ prædicationis imponeret, et alieni operis subripere gloriam videretur. (*Ambr.*) Non sine causa illic se prædicare niti dicit, ubi non nominatus est Christus; sciens enim pseudoapostolos aliter quam oportebat Christum tradere : ad hoc enim circuibant, ut sub nomine Christi aliis dogmatibus populum manciparent, quod postea corrigere maximi erat laboris; idcirco prævenire voluit, ut mundatæ prædicationis verba traderet audientibus, et integra linea superficies ordinata incolumis fundamenti robur haberet. Et quia magister

Digitized by Google

datus est gentibus, oportebat eum sollicite hoc curare, ut illic doceret, ubi Christus non fuerat nuntiatus, ut et auctoritatem suam firmaret, et laborum suorum plenum fructum haberet ex his quæ plantaverat. Hinc est unde omnia loca Ecclesiæ occupavit. Hæreses enim postea subtilitate malignantes sub nomine Christi legis et fidei sensum corrumpere nitebantur. Quod testimonio legis monuit dicens : *Sed sicut scriptum : Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt ; et qui non audierunt, intelligent.* (Orig.) Observavit ergo diligenter Apostolus, ut secundum propheticum eloquium illis nuntiaret Christum, quibus a nullo fuerat nuntiatus, et ut illi de eo intelligerent, quod a nullo ante didicissent. Et ista, ut opinor, causa fuit quæ eum frequenter proponentem Romam pergere prohibebat, sicut dicit : *Propter quod et impediebar plurimum venire ad vos;* non, ut in aliis dicit, impeditus a Satana (*I Thess.* II), sed fundandi Ecclesias occupatione detentus, et in his locis fundandi, ubi nullum fidei præcesserat fundamentum. Exemplum autem de Isaia sumptum est, et iisdem ex integro verbis, quibus apud prophetam legitur, positum. *Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam præcedentibus annis, cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.* Videtur hoc in Achaia positus dicere apud Corinthum, sicut et in primis Epistolæ partibus jam pro viribus demonstravimus, quæ utique Achaia vicina, et cohærens est Macedoniæ. In quibus locis degens cum singula quæque peragrasset Evangelium prædicans in his duntaxat finibus, in quibus Christus ante non fuerat prædicatus, et agnitione Dei replesset universa, dicit ulterius se locum non habere in his regionibus, hoc est, locum nullum sibi superesse Christi prædicationis vacuum, tempus jam adesse designat, quo desiderium suum videndi eos qui Romæ sunt, debeat adimplere : quod conceptum ex multis annis gerebat, dilatum autem fuerat, et dissimulatum, donec omnem locum, in quo Christus non fuerat prædicatus, agnitione Evangelii ejus repleret. (*Ambr.*) Quod in capite Epistolæ memorat, dicens : *Quia sæpe*, inquit, *proposui venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc*, nunc absolvit, ostendens qua causa impeditus sit, ut volens venire aliud ageret, quod imminebat, ut excluderet pseudoapostolorum prava commenta. Et denique postquam omnibus in circuitu prædicavit, jam vacare sibi dicit venire Romam, quod olim optaverat. Romanos igitur, quia in legem inducti fuerant, interim per Epistolam corrigit : illos autem qui non audierunt adhuc prædicationem, utilius esse præsentia sui doceri, ut fundati recta fide difficile aliud aliquid receiperent. Venturum tamen se promisit tempore quo ad Hispanias erat iturus : quia illic Christus non erat prædicatus, ut occuparet mentes illorum, et quia pseudoapostolis difficile fuit iter ad illos, ideo tardius si iret, non erat molestum. (*Orig.*) Quod autem dixit, *cum in Hispaniam proficiscar, spero prætergrediens videam vos*, non ita accipiendum est, quasi tam parvo amore Paulus erga Romanos teneretur, ut eos in transitu tantummodo et ad alia rursum pergens judicaret videndos. Vide enim in subsequentibus quid adjungit, *Cum primo*, inquit, *ex parte fruitus fuero vobis;* in quo utique in ipsorum videtur ponere potestate, quando ab eis iter propositum debeat relaxari, et per hoc quodammodo amorem ipsorum erga se invitat et nutrit, ut si ipsi insatiabiliter erga affectum teneantur Apostoli, sciant etiam ipsum id habere propositi, non prius ab eis discedere, neque ad alios proficisci, quam charitatis ipsorum gratia perfruatur; quam tamen charitatem tantam præsentit futuram, cui non possit ex integra satisfieri, sed *ex parte* inquit. Præmonet enim quod in omnibus evangelizandi necessitas præferenda sit. Bene autem his quos nondum secundum carnem viderat, et ad quos nondum in corpore advenerat, præsentiam sui et remorationem moderatius pollicetur. Desiderabilius enim suscipimus bona, quæ cito metuimus auferenda : securius vero negligimus, quæ retenturos nos diutius credimus. In tantum autem erga se Romanorum nutrit affectum, et remorationem suam in ipsorum arbitrio collocat, ut dicat se ab ipsis deducendum ad Hispaniam, et tunc deducendum, cum ipsis prius in amore satisfecerit, in quo utique si propensiores exstiterint, demorandi diutius causas ipsi Apostolo dabunt.

Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis : probaverunt enim Macedonia et Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Jerusalem : placuit enim eis, et debitores eorum sunt. Nam si spiritalium eorum participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare eis. Possumus hæc et de secunda ad Corinthios Epistola plenius dicere, in qua hoc modo scribit : *Notam autem facio vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ, quia in multa probatione tribulationis abundantia gaudii eorum, et profunda paupertas eorum abundavit ad divitias simplicitatis, quoniam secundum virtutem testimonium perhibeo illis, et supra virtutem sua sponte multis precibus, obsecrantes nos gratiam, et communionem quæ fit in sanctos*, et reliqua. (*II Cor.* VIII.) Et sicut in his testimonium reddit Macedonibus, ita rursum cohortatur et Corinthios dicens, *Sicut in omnibus abundatis fide, et verbo, et scientia, et charitate vestra in nos, ita et in hac gratia abundetis*, et reliqua; sed et in aliis collaudans Corinthios, quia erga communionem pauperum, quasi in Jerusalem prompti fuerunt, dicit, *et consilium in hoc do, hoc enim vobis expedit, qui non solum facere, sed et velle cœpistis ab anno priore, nunc autem et facto perficite*, sed et in reliquis de hac eadem sanctorum communione persequitur, et post aliquanta addit, *De ministerio autem quod fit in sanctos, superfluum est vobis scribere. Scio enim prom-*

Digitized by Google

ptam voluntatem vestram, pro qua gratulor de vobis Macedonibus, quia Achaia parata est ab anno priore, et vestra æmulatio provocavit multos. Quod autem post hujusmodi Macedoniæ et Achaiæ ministerium, quod fit in sanctos qui sunt Jerusalem, proposuisset Apostolus etiam Romam videre, indicatur in Actibus apostolorum hoc modo: *Cum autem expleta essent hæc, posuit Paulus in Spiritu sancto, ut cum perambulasset Macedoniam et Achaiam, proficisceretur Hierosolymam, dicens, quia postquam fuero ibi, necesse est me et Romam videre* (*Act.* XIX). Ex his autem omnibus verbis colligitur, quia non solum prima ad Corinthios, sed et secunda ante scripta est, quam hæc ad Romanos quam habemus in manibus: simulque illud advertitur quod quanto posterior Paulus in unaquaque invenitur epistola, tanto et perfectior, ut verus sit ille sermo quem dixit, quia *Præterita obliviscens ad futura me extendo, ad perfectum sequens palmam supernæ vocationis* (*Phil.* III). Quod autem dicit, *Placuit Macedoniæ et Achaiæ collationem aliquam facere in pauperes sanctorum*, subtiliter et verecunde dum Corinthios laudat, hortatur Romanos: facilius enim devotæ mentes ad benefaciendum exemplis, quam sermonibus invitantur. Sed in eo quod addit, *Placuit, et debitores sunt eorum*, quid aliud sentire vult Romanos, nisi ut si Achaici et Macedones debitores sunt pauperibus sanctorum qui sunt in Hierusalem, eadem ratione etiam Romani, qui fidem Christi tenent, advertant et semetipsos his eisdem factos esse debitores? Neque enim soli Macedones et Achaici in spiritalibus participes sunt facti sanctis qui sunt in Hierusalem, ut et in carnalibus eis debeant ministrare, sed et Romani, et ideo pari conditione debitores sunt; sed de illis tantum pronuntiat, ut et isti se noverint simili sententiæ subjacere. (*Ambr.*) Debitores enim eos dicit Judæorum credentium, ut sicut in spiritalibus participes eorum facti sunt, ita et hi communicent corporalibus necessitatibus illorum, ut gaudentes ex Judæis credentes collaudent providentiam Dei in salute ipsorum per ministerium eorum. Hi enim totos se divinis obsequiis dedentes, nihil mundanum curantes, exemplum bonæ conversationis præbebant credentibus, in tantum denique nos humanos et misericordes vult esse Apostolus, ut et debitores nos dicat circa eleemosynam largiendam, et bonis operibus exercendam cum alacritate cordis, quia qui misericordiam a Deo sperat, debet esse misericors, ut probet se recte hanc sperare: quia si homo misereretur, quanto magis Deus! Retributio enim hæc est, vel merces, ut qui accipiunt misericordiam, misericordiam faciant. Unde Dominus: *Beati*, inquit, *misericordes*, ipsorum enim miserebitur Deus (*Matth.* V).

Hoc igitur cum consummavero, et assignavero eis fructum hunc, proficiscar per vos in Hispaniam. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam. (Orig.) Vide cum quanta cautela consignaturum se fructum offerentium reprobitur. Quo putas signaculo fructum sancti operis consignat Apostolus? Illo puto, quo imago Dei exprimitur, hoc est, ut in complendo opere nulla sit alienæ conversationis admistio, non laus ab hominibus quæratur, sed ut in simplicitate cordis qui tribuit, tribuat, et non ex tristitia (*Rom.* XII): *Hilarem enim datorem diligit Deus* (*II Cor.* IX). Et cætera his similia qui observat in opere Dei, opus suum signaculo divinæ imaginis signat. *Cum ergo*, inquit, *hoc consummavero, tunc per vos ad Hispaniam proficiscar.* Promittit sane grande munus Romanis, et dicit: *Scio enim quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam:* quod non nisi per Spiritum sanctum et prophetiæ gratiam pollicetur. Supra hominem namque est hoc scire de futuris, quod non solum in benedictione Christi, verum et in abundantia benedictionis Christi venturus sit ad eos. In quo et venientis gratia, et suscipientium pariter merita designantur. (*Ambr.*) Certus enim de dispositione et gratia Dei, promisit se in abundantia benedictionis venturum ejus, quem prædicat Christi. Benedictio autem hæc signorum virtus est, per quam confirmati sunt. *Obsecro igitur vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus sancti, ut sollicitudinem impertiamini mihi in orationibus pro me ad Dominum, ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Hierusalem sanctis. Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et refrigere vobiscum.* (*Orig.*) Licet in superioribus dixerit: *Scio enim quoniam veniens ad vos in abundantia benedictionis Christi veniam*, nihilominus tamen sciebat etiam in his quæ manifeste futura cognoverat, orationem esse necessariam, quæ utique, verbi causa, si non fuisset adhibita, sequeretur sine dubio non impleri quod fuerat prophetatum. (*Ambr.*) Denique orat ut adjuvetur in orationibus, ut evaderet manus Judæorum infidelium: non quia ipse minus mereatur, sed ordinem sequitur, ut ab Ecclesia fiat oratio pro rectore suo: multi enim minimi dum congregantur unanimes, fiunt magni, et multorum preces impossibile est ut non impetrent. Quis ergo est, hoc legens quod Paulus deprecetur eos qui Romæ sunt orare fratres pro se, contemnat vel despiciat orationes Ecclesiæ postulare, etiam si inferiores meritis esse videantur hi a quibus oratio postulatur? Ecce enim Paulus apostolicis præditus meritis, non solum Romanos orare pro se, sed et Corinthios adhortatur. (*Orig.*) Vide autem et quam validis eos astringit religiosisque sacramentis, *Per Dominum*, inquit, *nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus, deprecor ut adjuvetis me in orationibus ad Deum.* Quod nostri posuerunt *adjuvetis me in orationibus*, magnificentius legitur apud Græcos συναγωνίσασθαι, in quo indicatur, *ut adjuvetis me in agone orationis ad Deum*, ostendens quod quasi agonem habeat ipse et certamen orationis, adversantibus sibi sine dubio illis, de quibus dicebat (*Ephes.* IV): *Non enim nobis certamen est adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates,*

Digitized by Google

adversus mundi hujus rectores tenebrarum harum, adversus spiritalia nequitiæ in cœlestibus: et certum est, quod isti omnes sicut adversantur fidei, et resistunt pietati, sicut contrarii sunt justitiæ et veritati, et omnibus bonis, isti sine dubio resistunt, et adversantur orationi. Et ideo ostendit Paulus esse non minimum etiam in oratione certamen, siquidem in hoc certamine etiam auxilium eorum qui Romæ sunt crediderit implorandum. Obsistunt enim dæmones et contrariæ potestates in oratione, primo per illud ne talis inveniatur is qui in orationis agone desudet, ut levet *puras manus sine ira.* Quod et si hoc quis obtinere potuerit ut sine ira sit, vix est, ut effugiat esse sine disceptatione, hoc est, sine superfluis et vanis cogitationibus: vix enim invenies, ut oranti cuique non aliquid inanis et alienæ cogitationis occurrat, et intentionem qua in Deum mens dirigitur declinet ac frangat, atque eam per ea quæ non competit rapiat. Et ideo agon magnus est orationis, ut obsistentibus inimicis, et orantis sensum in diversa rapientibus, fixa semper ad Deum mens stabili intentione contendat, ut merito possit etiam ipse dicere: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi* (*II Tim.* IV). Nunc ergo orat Apostolus adjuvari se in agone orationum, ut liberetur ab incredulis, qui sunt in Judæa, ne diutius obstaculis eorum retentus, vel minus gratum exhibeat sanctis ministerium, vel desiderium ejus quod erga Romanos habet visendos diutius differatur. Si enim, inquit, hæc ita cesserint, ut et ministerium meum acceptum fiat sanctis in Hierosolyma, et liberatus ab incredulis qui sunt in Judæa, venire ad vos non impediar, pro bene gestis rebus gaudens profecto ad vos veniam cum voluntate Dei, et requiescam vobiscum. Non corporalem utique requiem quærit Paulus, sed illam, quæ consolationem habet ex Deo, sicut et ipse in primis hujus Epistolæ partibus dixit, *Consolari in vobis per eam quæ invicem est fidem vestram atque meam.*

Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen. Ingenti benedictione muneratur Romanos, ut Deus pacis sit cum eis, id est, ut « pax Dei, quæ superat omnem mentem, custodiat corda eorum in Christo Jesu, qui est pax nostra. » (*Ambr.*) Tales ergo istos cupit esse, ut sit cum illis Dominus Jesus Christus, qui, amputata omni discordia erroris humani, dedit ac ostendit quid sit verum, ut in ipsa veritate maneant pacifici.

CAPUT XVI.

Ponit exempla quædam bonorum hominum, et ad perseverandum inducit.

Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ quæ est in Cenchris, ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis, et assistatis ei in quocunque negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa quoque assistit multis et mihi ipsi. (Orig.) Hic locus apostolica auctoritate docet etiam feminas in ministerio Ecclesiæ constitui. In quo officio positam Phœben apud Ecclesiam quæ est Cenchris, Paulus magna cum laude et commendatione prosequitur, enumerans etiam gesta ipsius præclara, et dicens, quia in tantum omnibus astitit, hoc est, in necessitatibus præsto fuit, ut etiam mihi ipsi in necessitatibus meis apostolicisque laboribus tota devotione mentis astiterit. Simile autem opus ejus dixerim hospitalitati Lot, qui, dum semper hospites suscepit, meruit aliquando et angelos hospitio suscipere (*Gen.* XIX). Similiter et Abraham, dum semper occurrit hospitibus, meruit ut et Dominus cum angelis diverteret ad tabernaculum ejus (*Gen.* XVIII). Ita et hæc religiosa Phœbe, dum astat omnibus et obsequitur, assistere et obsequi etiam Apostolo meruit. Et ideo locus hic duo pariter docet et haberi, ut diximus, feminas ministras in Ecclesia, et tales debere sumi in ministerium, quæ astiterint multis, et per bona officia usque ad apostolicam laudem meruerint pervenire. Hortatur etiam illud, ut hi qui bonis operibus in Ecclesiis dant operam, vicem recipiant a fratribus et honorem, ut in quibuscunque necessarium fuerit, sive spiritalibus, sive etiam carnalibus officiis, honorifice habeantur. (*Ambr.*) Ut autem sine intermissione excipiendam illam et assistendum illi in necessitate, si pervenisset, suaderet, etiam sibi illam affuisse testatur, ut quanto sublimior persona ejus cæteris sit, tanto magis reddi huic debitum obsequium per charitatem ostenderet.

Salutate Priscam et Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu, qui pro anima mea suas cervices supposuerunt, quibus non solum ego gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ gentium, et domesticam eorum Ecclesiam. (Orig.) Videntur mihi ipsi esse, de quibus in Actibus apostolorum ita scriptum est: *Post hæc autem discedens Paulus ab Athenis venit Corinthum, et invento ibi quodam Judæo nomine Aquila, Pontico genere, qui nuper venerat de Italia, et Priscilla uxore ejus, propter quod præceperat Claudius discedere Judæos omnes a Roma, accessit ad eos, et quia erant consimilis artificii mansit apud eos, et operabantur simul, erant enim artifices tabernaculorum* (*Act.* XVIII), hoc est, sutores. [*Ambr.*] Qui credentes facti sunt socii laboris Apostoli, qui ita recte crediderant, ut etiam ipsi exhortarentur cæteros ad fidem rectam. Denique Apollo, quamvis fuerit exercitatus in Scripturis, ab his tamen viam Domini diligentius instructus est, ideo socios laboris sui dicit eos, sed in Christo Jesu: cooperarii enim ejus fuerunt in Evangelio Dei. Aquila vir Priscillæ est, quos non otiose Romam venisse manifestum est, propensiores enim erant in Dei devotione: nam ad confirmationem Romanorum hi omnes, quos salutat, ex his fuisse intelliguntur. Unde dicit non solum se, sed et omnes gentium Ecclesias gratias his referre, tangens et Romanos ut his obediant, quos ad profectum gentium audiunt laborare ad exhortandam fidem in Christo. (*Orig.*) Nec mirum si Priscam Paulus in Epistola scribit quæ in Actibus apostolorum Priscilla scripta est cæteris concordantibus. Potest autem fieri, ut qui illo tempore, pulsis ex urbe Judæis ob præceptum [præcepto]

Digitized by Google

Cæsaris, Corinthum venerant, rursus edicti cessante sævitia, Romam regressi salutentur a Paulo; quos tamen apparet Judæorum insidiis Paulo periclitante semetipsos objecisse, ut ille liber abscederet. Hoc autem et Jason quidam fecisse in Actibus apostolorum refertur (*Act.* XVII), et hanc eorum laudem apostolus non silet, sed omnibus eam Ecclesiis admirandam tradit, et ideo dicit: *Quibus non solus ego gratias ago, sed et universæ Ecclesiæ gentium.* Unde apparet eos officiosos et hospitales exstitisse erga omnes fratres fideles, non solum qui ex Judæis, sed etiam qui ex gentibus credidissent: magna enim gratia in hospitalitatis officio, non solum apud Deum, sed apud homines invenitur. Quæ tamen res quoniam non solum in voluntate et proposito dominorum, sed et grato et fideli constitit ministerio famulorum, idcirco omnes qui ministerium istud cum istis fideliter adimplebant, domesticam nominavit Ecclesiam. *Salutate Ephenetum dilectum mihi, qui est primitivus Asiæ in Christo Jesu.* Hic Ephenetus videtur mihi omnium prius ex Asia credidisse. Unde et initium eum Ecclesiæ appellavit, vel, ut in Græco habetur, primitias Asiæ, nisi aliquid profundius sermo iste significet, ut intelligamus angelos Dei, Ecclesiis qui præsunt, offerre singulos quosque primitias Deo ex his qui credunt; primitiæ autem apud illos judicentur non in his qui tempore primi sunt, sed qui virtutibus et meritis præcellunt: quorum sciens per Spiritum Paulus electionem erga Ephenetum, et quod ipsum ex omni fidelium numero qui erant in Asia electio invenerit angelorum, appellavit eum *primitias Asiæ.* Sed et in alia Epistola dicit de quibusdam *quia sint primitiæ Achaiæ;* eamdem sacramenti sine dubio rationem etiam in illis aspiciens. *Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis.* (Amb.) Commonet hos nomine Mariæ, quam intelligimus ad exhortationem illorum impensius laborasse, ut gratias illi agant; (*Orig.*) et docet debere etiam feminas laborare pro Ecclesiis Dei. Nam et laborant, cum docent adolescentulas sobrias esse, diligere viros, filios enutrire, pudicas esse, castas, domum bene regentes, benignas, subditas viris suis, hospitio recipere, sanctorum pedes lavare, et cætera omnia quæ de officiis mulierum scripta referuntur, in omni genere castitatis. *Salutate Andronicum et Juniam cognatos et concaptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante fuerunt in Christo.* (Ambr.) Hos cognatos et juxta carnem, et secundum spiritum, quomodo et angelus dixit ad Mariam: *Et ecce Elisabeth cognata tua,* et cætera, quos etiam apostolis prioribus obsecutos cum testimonio sui declarat, et secum captivitatem passos fidei causa, ideoque istos plenius honorandos. (*Orig.*) De quibus possibile est, et illud intelligi, quod fortassis ex illis septuaginta duobus qui et ipsi apostoli nominati sunt fuerint, et ideo nobiles eos in apostolis dicat, et in his apostolis qui ante eum fuerunt. Sed et illud me movet quod ait, *concaptivos meos:* quæ enim erat Pauli captivitas, in qua sibi etiam Andronicum et Juniam concaptivos esse testatur? nisi forte profundiore mysterio ad illam respiciamus captivitatem, quam Christus venit absolvere, de qua scriptum est (*Isa.* LXI), venire et dare eum captivis remissionem, cæcis visum: in qua captivitate videbantur una atque eadem ratione isti esse, in qua et Paulus erat. Verbi enim gratia si dicamus: Cum captivus esset populus Israel apud Assyrios vel Babylonios, omnes quidem videbantur esse captivi, sed alia ratio in cæteris captivitatis, alia in Daniele et Anania atque Azaria vel Misael (*Dan.* IV): illi enim captivi erant pro peccatis suis, isti vero pro consolatione captivorum erant etiam ipsi captivi; et ideo si diceret Daniel de aliquo uno ex plebe, concaptivus meus, non ita convenienter dici videbatur, ut si diceret de Anania et Azaria et Mizael, concaptivi mei: in istis enim una captivitatis est ratio, quæ longe a reliqui populi ratione diversa est. Ita ergo et Paulus tale aliquid de se, et Andronico ac Junia, secundum occultioris sacramenti intuens rationem, *concaptivos* eos sibi in hoc mundo nominat, et *nobiles* in apostolis. *Salutate Ampliatum, dilectissimum mihi in Domino.* (Ambr.) Hunc quasi amicum salutat, sed in Domino amicum, non tamen qui interfuerit labori ejus aut captivitati. (*Orig.*) Cui quamvis nihil egregium præ cæteris in laude videatur ascribere, tamen hoc ipso quod dilectus est Paulo, laudabilis et salutatione dignus efficitur. *Salutate Urbanum, adjutorem meum in Christo, et Stachyn dilectum meum.* Et istos in salutatione conjungit, sed Urbanum in laudibus prætulit. illum enim adjutorem in Christo, Stachyn vero dilectum tantummodo sibi, sicut Ampliatum nominavit; adjutor autem Apostoli in Christo non aliud intelligitur quam apostolici operis particeps. *Salutate Apellem probum in Christo.* Puto hunc Apellem per multas tribulationes transisse patienter, et fortiter sustinuisse, et ideo pronuntiatum ab Apostolo *probum*, secundum ea quæ ipse in aliis dixit (*Rom.* V): *quia tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem.* Videndum sane est, ne forte ipse sit hic qui in Actibus apostolorum Apollo nominatur, Alexandrinus, in Scripturis eruditus. *Salutate eos qui sunt ex Aristobuli domo.* Quoniam nihil otiose in litteris Apostoli, vel additur, vel minuitur, istos qui sunt vel de domo, vel de familia Aristobuli, non frustra neque dilectos, neque probos, neque adjutores in Christo nominat, sed forte quia nihil tale habebant in meritis, idcirco eos solo titulo salutationis honoravit. (*Ambr.*) Aristobulus iste congregator fuisse intelligitur fratrum in Christo, cujus factum sic probat, ut eos quos congregabat, dignos salutatione sua designet. *Salutate Herodionem cognatum meum.* (Orig.) Et hic, similiter ut Andronicus et Junia, cognatus Pauli dicitur: sed neque concaptivus uti illi, neque nobilis in apostolis, in his qui ante Paulum fuerunt in Christo, nominatur. Unde intelligendum est etiam in his quos cognatos suos Paulus appellat, esse multam differentiam secundum illam, ut ego arbitror, rationem, quam su-

Digitized by Google

perius aperire tentavimus. *Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo qui sunt in Domino.* (Ambr.) Narcissus hic illo tempore presbyter dicitur fuisse, sicut legitur in aliis codicibus, et quia præsens non erat, videtis qua causa eos in Domino salutet ut sanctos, qui ex ejus erant domo. Hic ergo Narcissus presbyter peregrini officio fungebatur, exhortationibus firmans credentes, et quoniam non sciebat Apostolus merita illorum qui cum illo fuerant, sic dixit : *Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo in Domino*, hoc est, quos scitis esse dignos ex his salutatione mea, qui in Domino posuerunt spem suam, illos salutate nomine meo. *Salutate Tryphænam et Tryphosam, quæ laborant in Domino.* (Orig.) Bonum de his dat testimonium, quarum laborem non hujus mundi neque communis vitæ, sed in Domino esse testatur; multi enim laborant, sed non omnium laborem constat esse in Domino.

Salutate Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino. (Ambr.) Ista anteposita videtur supra dictis, quia multum laboravit in Domino : labor hic in exhortatione est, et in ministerio sanctarum, et in pressura, et in egestate propter Christum, quia domus suas relinquebant fugati, et opprobrio erant infidis. *Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus et meam :* ideo istum Rufum proposuit matri propter electionem administrationis gratiæ Dei, in quo mulier locum non habet; electus enim erat, id est, promotus a Domino ad res ejus agendas. (*Orig.*) Matrem tamen tam sanctam habuit, ut Apostolus suam quoque matrem hanc vocaret. Non puto in istis salutationibus inaniter fieri per singulos quosque laudis et salutationis differentiam : qui enim scit quia Christus loquitur in Paulo, certus est quod pro merito alius quidem probus dicitur ab eo, alius charissimus esse, alius laborans in Domino, alius multum laborans in Domino, alius electus. Et hic Rufus, de quo nec nobis sermo est, electus in Domino salutatur, credo, quod sciret Paulus esse eum de numero non multorum qui vocati sunt, sed paucorum qui electi sunt; cujus et matrem tanti meriti habuit, ut eam Paulus suam nominaverit matrem, cum quo etiam ipse sicut Jesus cum Joanne unum patitur matris affectum. *Salutate Asyncretum* [*Asyncritum*], *Phlegontam, Hermem, Patrobam, Hermam et qui cum eis sunt fratres.* (Ambr.) Hos simul salutat, quia sciebat eos esse concordes in Christo, hoc est, junctos in amicitiam Christianam, salutat simul et fratres, qui erant cum eis, quorum nomina prætermisit. (*Orig.*) Puta tamen quod Hermas iste sit scriptor libelli illius qui Pastor appellatur, quæ scriptura valde mihi utilis videtur, et ut puto divinitus inspirata : quia vero nihil ei laudis ascripsit, illa, opinor, est causa quia videtur, sicut scriptura illa declarat, post multa peccata ad pœnitentiam fuisse conversus, et ideo neque opprobrium ei aliquod scripsit; didicerat enim ab Scriptura (*Eccli.* VIII) non improperare homini convertenti se a peccato; neque laudis aliquid tribuit, quia adhuc posita erat sub angelo pœnitentiæ, a quo tempore opportuno Christo rursum deberet offerri. Intelligitur autem quod simul habitaverunt hi, quorum salutatio sociata est. *Salutate Philologum et Juliam, Nereum et sororem ejus et Olympiaden, et omnes qui cum eis sunt sanctos.* (Ambr.) Hi omnes unanimes intelliguntur fuisse, quos hac causa simul salutat, quorum meritum ex his qui simul cum eis erant dignoscitur; sanctos enim nuncupat eos, ut merito illos salutare videatur. (*Orig.*) Potest fieri ut Philologus et Julia conjuges fuerint, cæteri domestici eorum, ad quos simplex salutatio dirigitur.

Salutate invicem in osculo sancto. (Ambr.) Omnes quibus scribit et quos nominat jubet salutare se invicem in osculo sancto, id est, in pace Christi, non in desiderio carnis, sed in Spiritu sancto, ut religiosa sint oscula, non carnalia. (*Orig.*) Ex hoc sermone et aliis nonnullis similibus mos Ecclesiis traditus est, ut post orationes osculo se invicem suscipiant fratres. Hoc autem osculum sanctum appellat Apostolus, quo nomine illud dicit, primo, ut casta sint oscula, quæ in ecclesiis dantur : deinde, ut simulata non sint, sicut fuerunt Judæ, qui osculum dabat labiis, et proditionem corde tractabat. Osculum vero fidele, primo, ut diximus, castum sit, tum denique pacem simplicitatemque habeat in charitate non ficta. *Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi :* nunquid non in una Ecclesia positus Paulus hoc scribit? et quomodo verum est, quod omnium simul ecclesiarum salutes Romanæ mittat Ecclesiæ? sed pro eo intelligere debemus, vel quod unus spiritus erat in Paulo atque omnibus ecclesiis Christi, vel salutare dicat per fidem et spiritum jungi. (*Ambr.*) Et per hoc intelligitur dici, Ecclesia quæ non sit Christi, unde et David conspirationem iniquorum ecclesiam malignantium vocat : omnium ergo locorum illorum ecclesias dicit eos salutare, ut crescant in fide. Hoc ergo ad superiorem sensum retulit, ut ostendat Christum esse in quo salus est, et hunc esse cujus populus fidelis est, et cujus nutu vivit cuncta creatura, auctor enim vitæ hic est.

Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis faciunt, et declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo Domino non serviunt, sed suo ventri, et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium? De his intelligitur dicere quibus et ad Timotheum scripsit dicens : *Sicut rogavi te, ut sustineres Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denuntiares quibusdam ne aliter docerent neque intenderent fabulis et genealogiis interminatis quæ quæstiones præstant magis quam ædificationem Dei, quæ est in fide.* Et ad Titum : *Sunt enim multi non subditi, vaniloqui, et mentis seductores, maxime qui ex circumcisione sunt, quos oportet refelli, qui universas domos subvertunt, docentes, quæ non oportet, turpis lucri gratia : dixit quidam ex ipsis proprius eorum propheta, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.* Ad hoc enim refertur quod hic et ait : *Hi enim Christo Domino non serviunt, sed suo ventri.* De quibus

Digitized by Google

alio loco dicitur : *Quorum Deus venter est.* (Ambr.) De personis enim dicit pseudoapostolorum, quos in tota epistola monuit cavendos, sicut et nunc, sed sine manifestatione traditionem eorum compressit : hi enim cogebant credentes judaizare, ut beneficium circa se Dei inanirent, sicut supra memoravi. Compositis enim genealogiæ verbis tractatus sibi coaptabant ad commendationem traditionis suæ, per quos simplicium corda deciperent. (*Orig.*) Hæc et ad eos qui ecclesiis præsunt, et ad omnes credentes per Spiritum sanctum scribere credendus est Paulus, ut diligentius considerent, et perspiciant, qui sint qui dissensiones et offendicula in ecclesiis generent, et alieni sint ab illa beatitudine, quam Deus promiserat. Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur (*Matth.* v); hoc enim, inquit, ut pacifici sitis, a Domino per Evangelium didicistis ; dissensiones vero commovere vel scandala, præter doctrinam est, quam vos didicistis, et ideo alienus vobis sit, nec omnino recipiatur inter vos, qui certamina commovet, qui serit jurgia, qui lites excitat, et studia contentionis exercet : qui enim tales sunt Christo Domino nostro, qui est pax nostra, non serviunt, sed suo ventri. Sed et quid causæ sit quia jurgia in Ecclesiis suscitantur et lites, divino spiritu instinctus aperit, *ventris*, inquit, *gratia*, hoc est, quæstus et cupiditatis. Inde est unde nonnulli circumeunt domos loquentes ad gratiam, cum omni adulatione, et deceptione, non ut in verbo Dei ædificent animas ad virtutem, sed ut adulatoriis dulcibusque sermonibus permanere, vel etiam proficere eas hortentur in vitiis, laudantes et bona dicentes ea quæ correptione digna sunt, *ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem, dulce amarum, et amarum dulce* (*Isa.* v), et in his seducunt corda innocentium ; et ideo diligenter oportet intendere, quo affectu [prospectu] doceat ille, qui docet, utrum gratiam et honorem ab auditoribus quærens, an mercedem a Domino pro instructione et profectu discentium sperans.

Vestra enim obedientia in omnem locum divulgata est : gaudeo igitur in vobis, et volo vos sapientes esse in bono et simplices in malo. (Orig.) Subtiliter sane Paulus indiscretam et facilem Romanorum obedientiam notat, eamque asserit ubique non laudatam, sed pervulgatam : sed ne eos rursum, si pro hoc apertius castigaret, inobedientes efficeret, addit, *in vobis ergo gaudeo ;* sed dicis, Quomodo vulgarem in eis notat obedientiam, cum dicat, se gaudere in eis ? Primo quidem aliud est notare vitium, aliud homines : potest enim fieri, ut gaudeat in his, in quibus multa alia bona deprehenderat ; vitium autem quod ei displicuerat notat, ne utetur ei etiam ipsum cum cæteris placuisse. Potest autem et pro eo dixisse Apostolus gaudere se in eis, quod qui inobediens est neque ad malum, neque ad bonum trahi potest : qui vero obediens, si quidem ad inutilia trahatur, imperitiæ culpa sit ; ignorat enim inutilia esse ea, quibus obedientiam sui præbet. Cum vero didicerit quæ sunt inutilia, habens paratum obedientiæ bonum, continuo iter per eam virtutis ascendit. Gaudet ergo Paulus super

A obedientes, certus quod cum docuerit eos non vulgari obedientia quam incaute omnibus præbent uti debere : sed illa sola qua obedire oportet Deo magis quam hominibus, relictis cæteris, ipsa sola utantur. Nam et revera non est parvæ discretionis, sed probabilis et exercitatissimi judicii, scire cui verbo cuive operi obediendum sit, et cui renitendum. Denique ipse Dominus in Evangelio dicit : *Attendite vobis ab his, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces* (*Matth.* vii) ; et ideo vigilans sensus, et intenta mens requiritur, quæ probare noverit, vel ovis in propatulo simplicitatem, vel lupi latentem rapacitatem. Unde vide quia proximi periculis fiant hi, qui exerceri in divinis litteris negligunt, ex quibus solis hujusmodi examinationis

B agnoscenda discretio est. Continuo ergo in brevi speciem propositæ distinctionis ostendit, et dicit, quoniam quidem facilis et indiscreta est vestra obedientia, accipite quod servare, quod cavere debeatis : volo, inquit, vos sapientes esse in bono, et simplices in malo. Simile est illi dicto, quod ad Corinthios scribit, dicens : *Malitia parvuli estote, ut sensibus perfecti sitis* (*I Cor.* xiv). Sed et illud quod Dominus ait, *quia filii hujus sæculi prudentiores sunt quam filii lucis in generatione sua* (*Luc.* xvi). Huic convenit dicto, filii enim sæculi hujus prudentiores sunt in malitia, pro eo quod semper aliquid profundius et subtilius inveniunt in ea, unde plus noceant, et vehementius lædant : in bono autem stulti sunt, vix enim inveniunt unde proficiant in bono : e contrario

C vero Paulus vult nos sapientes esse in bono, hoc est, semper aliquid plus invenire, plus exquirere, et profundius cogitare quid faciamus boni, ita ut etiamsi impediamur per alicujus malitiam ab opere bono, nos si sapientes simus, cogitemus quomodo, si opus bonum non possumus, vel sermonem bonum proferamus ; quod si nec hoc licet, votum saltem bonum et animum demonstremus. Sic ergo sapientes esse debemus in bono, simplices vero in malo : ut si pulsamur malitia, pulsamur injuria, non simus callidi, et per versutæ artis argumenta quærentes, quibus reddere malum pro malo, et nequitiam pro nequitia debeamus. Sed in tali loco meminisse debemus illius sententiæ quæ dicit : *Si quis vult sapiens esse apud Deum, stultus fiat in hoc mundo* (*I Cor.* iii) ;

D simus ergo stulti accipientes injuriam et non reddentes, ut sapientes simus apud Deum, qui dixit : *Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus* (*Rom.* xii, *Hebr.* x, *Deut.* xxxii) ; nam de impiis et Jeremias dicit : *Sapientes sunt ad malefaciendum, bene autem facere nesciunt* (*Jer.* iv). Ad hoc respicit et illud quod Dominus dicit, simplices debere nos esse sicut columbas, et prudentes sicut serpentes (*Matth.* x). Quod si aliquis nobis ex infidelibus argute occurrat et dicat, Quomodo potest idem ipse et sapiens esse et stultus ? dicemus ad eum, Respice ad artes istas, quæ in usu hominum habentur : grammaticus in arte fabrili insipientissimus invenitur ; vel rursum sapientissimus gubernator quomodo in arte me-

Digitized by Google

dicinæ invenitur insipiens; sic ergo possibile est in his quæ ad Deum pertinent esse sapientem, et in his quæ ad sæculum pertinent insipientem.

Deus autem pacis conteret Satanam sub pedibus vestris velociter. (Ambr.) Id est, brevi: hoc de adventu suo dicit, quia adventus ejus opprimet diabolum ob hoc quod isti spiritalem gratiam accepturi erant, cui rei invidet Satanas, quia vult homines permanere in errore, ut discrepantium sint unius professionis [?]. (*Orig.*) Quæritur in hoc loco quem dixerit Satanam sub pedibus eorum, quibus scribit, a Deo velociter conterendum: si enim ad unam personam referatur, illam scilicet, de qua in Evangelio dicitur: *Ecce video Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem* (*Luc.* x), quique Satanas humano generi indicatur adversus, videbitur utique, si vere dicit Paulus quæ dicit, quod sub pedibus eorum quibus tunc scribebat velociter conteratur, ultra jam non esse Satanas, qui agones et certamina et persecutiones credentibus excitet, quod utique non admittit fides rerum. Sed videtur mihi in hoc loco Satanam dixisse omnem spiritum, qui credentibus adversatur: Satanas autem in nostra lingua *adversarius* interpretatur. Quidquid ergo animæ tendenti ad Deum resistit, et adversatur, et quidquid paci contrarium est, hoc vere Satanas esse nominatur. Ideo denique præmisit, dicens, *Deus pacis*, hoc est Deus cui placet pax, conteret eum qui contrarius est paci et dissensiones operatur. Sic denique et in Regnorum libris legimus (*III Reg.* xi), quia *suscitavit Deus Salomoni Satanam* [*adversarium*] *ad deridendum eum*, hoc est Salomoni, qui erat pacificus suscitavit Satanam, qui est contrarius paci. Sed sicut his, quos Apostolus docet, si satagant et tales se exhibeant quales ejus sermo descripsit pro emundatione vitæ promittit sub pedibus eorum a Deo pacis Satanam velociter conterendum: ita nihilominus Deus pacis ei qui pacem ejus non in corde puro, et conscientia munda servaverit, suscitat Satanam, hoc est, adversarium, ut qui bonum pacis neglexerit impugnationum amaritudines perferat, et ita demum pacis, quam temeravit, dulcedinem in oppugnatione positus recordetur. Ex utroque ædificemur Scripturæ divinæ loco, quo vel suscitare Deus Satanam dicitur negligentibus, conterere ac subdere studiosis, ut illos ad agones concitet, istis de prostrato adversario palmam victoriæ tribuat, et virtutis præmia largiatur. Possumus autem et per singulos quosque agones, si legitime certemus, dicere, quod Deus conteret Satanam sub pedibus nostris velociter: verbi causa, si quis agonem susceperit castitatis, si usque ad finem immaculata conscientia perduraverit, dici de eo potest, quia contrivit Satanam sub pedibus ejus: id est spiritum, qui erat contrarius castitati. Similiter et qui agonem fidei suscipit, si stans ante reges et præsides, cum fiducia confiteatur Dominum Jesum Christum, et usque ad finem in confessione permaneat, Deus contrivit Satanam sub pedibus ejus, cum infidelitatis spiritum vicit. Sed et qui concordiam perseveranter colit, dissensionis dæmonem sub pedibus conterit: qui mansuetudinem servat, iracundiæ Satanam patientiæ vestigiis calcat. Hoc est nimirum quod Dominus in Evangelio dicit (*Luc.* x): *Ecce, dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici.*

Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. (Ambr.) Gratiam quam promisit illis in adventu suo, jam optat esse cum illis: sic enim merentur eam accipere, si jam cum illis est in spe. (*Orig.*) Sciendum sane est quod omne quod habent homines a Deo, gratia est, nihil ex debito habent: *Quis enim prior dedit illi et retribuetur ei* (*Rom.* xi)? Gratia ergo est, quidquid habet is, qui non fuit et est, accipiens ab eo qui semper fuit, et est, et erit in æternum. *Salutat vos Timotheus adjutor meus et Lucius et Jason et Sosipater cognati mei.* Videtur mihi de istis quos sequestravit ab omni catalogo salutantium plus aliquid sensisse. Denique Timotheum adjutorem suum dicit, et omnes simul cognatos suos; et quidem de Timotheo plenissime refertur in Actibus apostolorum quod fuerit Hebræus civis, filius mulieris Judææ fidelis, ex patre gentili: de quo et ipse Paulus dicit: quia propterea rogaverit eum permanere Ephesi, ut denuntiet quibusdam, ne aliter doceant, neque attendant fabulis et genealogiis infinitis. Sed et Lucium quidam ipsum perhibent esse Lucam, qui Evangelium scripsit, pro eo quod soleant nomina interdum secundum patriam declinationem, interdum etiam secundum Græcam, Romanamque proferri. Jason vero ille est, de quo etiam in Actibus apostolorum scribitur (*Act.* xvii) quod apud Thessalonicam pro Paulo et Sila seditionem commoventibus turbis, semetipsum dederit, ut apostolis discedendi faceret libertatem. Sosipater quoque qui his jungitur, suspicor, quod ipse sit qui in Actibus apostolorum (*Act.* xx) describitur Sosipater, Pyrrhi Bœronensis [Beroeensis]. (*Amb.*) Timotheus consors laborum ejus est, quasi coepiscopus, et magna cum sollicitudine Ecclesiam gubernabat positus in invidiam Judæorum usque adeo, ut inter initia circumcideretur propter scandalum Judæorum, ut quia matre Judæa erat, doctor esse non posset incircumcisus; illos vero cognatos dicit partim generis, partim fidei causa.

Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam in Domino: Tertius nomine, non numero, hic est scriba Epistolæ cui concessit suo nomine salutare plebem Romanam, ad quam scribit ut cæteros salutent quos nominat, adhuc enim rectores Ecclesiis paucis erant in locis. *Salutat vos Gaius hospes meus et universæ Ecclesiæ.* Hic Gaius, ut arbitror, ad quem scribit Joannes Apostolus exsultans in charitate ejus quam exhibeat fraternitati, præbens sumptus illis necessarios; et cum superius dicat, salutant vos omnes Ecclesiæ Christi, nunc iterat dicens, *salutant vos universæ Ecclesiæ*, quod puto non otiose iteratum: nihil enim tantus vir et tam tractabilis superfluum ponebat: sed quia salutant vos, inquit, omnes Ecclesiæ Christi, id est omnes sancti, sicut alio loco dicit, *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt* (*Galat.* v), nunc subjecit, etiam hos salutare,

Digitized by Google

qui sequentes sunt, ut benedictum populum significet Ecclesiæ, quia in omni Ecclesia duo sunt populi. Potest et duarum provinciarum nominasse Ecclesias, ut primum unius, deinde alterius loci dixisset omnes Ecclesias, aut certe Judæorum aut gentilium.

Salutat vos Erastus arcarius civitatis, et Quartus [Marcus] *frater.* Arcarius, id est, dispensator, quasi curator, qui dictante justitia gubernabat civitatem, maxime in pretiis moderandis, hos omnes ideo nominatim enumerat in salutatione Romanorum, ut scirent quales et quanti congaudent bono cœpto illorum. (*Orig.*) Ipsum puto esse Erastum quem dicit, quia remansit Corinthi, quique videtur dispensator civitatis ostendi. Sed non puto quod ex hoc officio magnopere Paulus mentionem ejus in epistola sua fecerit, nisi forte aliquid in eo amplius senserit, et arcarium eum, id est, dispensatorem illius civitatis dixerit, cujus artifex et conditor Deus, et ideo nec nomen posuerit cujus civitatis, sed tantummodo eum arcarium nominaverit. Utrum ergo tali modo aliquo, an vero simpliciter magis accipiendum sit, nihil potius in Pauli litteris requirendum, tu considerato qui legis.

Et autem qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum, et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per Scripturas prophetarum secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei in cunctis gentibus cogniti soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. (Ambr.) Deo Patri, ex quo sunt omnia, dat gloriam, [a] ut cœptum Romanorum, quia potens est, dignetur implere confirmando in fide animos eorum ad profectum Evangelii, et revelationem mysterii absconditi mysteriis, manifestari autem per Christum vel in Christo : sacramentum enim quod latuit semper in Deo, temporibus Christi declaratum est, quia non singularis est Deus qui est apud illum ex æternis et sermo, et paraclitus, in qua veritate omnem creaturam decrevit salvam fieri per agnitionem; cujus quidem sacramenti veritas per prophetas fuerat designata figuris quibusdam, soli Deo cogniti sapienti, cujus sapientiæ participes voluit et Gentes quod latuit genus hominum. Solus ergo sapiens est, quia ab ipso est omnis sapientia, sicut dicit Salomon : *Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum ipso fuit semper* (*Eccl.* I). Sapientia ista Christus est, quia de ipso est et cum illo erat semper, per quem ipsi gloria in sæcula sæculorum. Ideo nihil sine Christo plenum, quia per ipsum omnia, qui cum agnoscitur datur Deo Patri laus per ipsum, qui intelligitur per Christum quasi per sapientiam suam, in qua salvos fecit credentes; gloria ergo Patri per Filium, hoc est, ambobus gloria in Spiritu quia uterque in una gloria est. (*Orig.*) Sed iterum recurramus et consideremus quod dictum est, *ei autem qui potens est vos confirmare secundum Evangelium meum et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem sacramenti temporibus sæculorum in silentio habiti,* non mihi videtur quod ad omnes pertineat ista utriusque generis confirmatio, sed ad omnes quidem pertinet credentes duntaxat Evangelium Pauli, et prædicatio Christi. Revelatio vero sacramenti temporibus sæculorum in silentio habiti non ad plures, sed ad paucos, et electos, qui capaces esse possint sapientiæ et scientiæ Dei, de quibus dicitur : *Multi vocati, pauci autem electi* (*Matth.* XX). Sed et de eo quod ait, *sacramenti in silentio habiti*, requirendum est utrum ita id dicat in silentio habitum, ut omnino nullus agnoverit, ne ipsi quidem, qui annuntiabant Prophetæ, an altior aliqua silentii intelligenda est ratio : mihi quidem valde absurdum videtur, ut dicamus Prophetas ita scripsisse de Sacramentis divinis, ut non intellexerint ea ipsa quæ dicebant, cum Scriptura dicat : *Sapiens intelligit quæ de ore ejus procedunt, et in labiis portat intellectum* (*Eccli.* XXI). Si ergo Prophetæ non intellexerunt quæ de ore proprio proferebant, non erant sapientes. Verum quia stultum est prophetas confiteri, et negare eos sapientes fuisse, restat ut sapientes fuerint, et intellexerint quæ ex ore proprio proferebant, et habuerint intellectum in labiis suis. Quæ ergo silentii ratio? Videamus ne illa sit quam et ipse Paulus sibi traditam pro Sacramentorum dispensatione perdocuit, ubi dicit, perabductum se esse in tertium cœlum et inde Paradisum, et audisse non edicenda verba, quæ non licet homini loqui. In quo utique ostendit, non quod ipse ignoret quod audierit, sed quod hominibus pandere, quæ sibi sunt indicata non liceat. Ita ergo potest et in hoc loco dictum videri Sacramentum temporibus sæculorum in silentio habitum, quod scierint quidem Prophetæ (ex Scripturis enim Propheticis manifestatur), sed hominibus, id est vulgo non manifestaverint nec patefecerint, sed silentio texerint secundum præceptum æterni Dei, usquequo tempus adesset, ut Verbum caro fieret et habitaret in nobis (*Joan.* I), et manifestaretur omnibus gentibus ad obedientiam fidei. Quod vero ait, *soli sapienti Deo*, sapientem Deum non ita accipias, quasi quem sapientia fecerit sapientem, ut inter homines habetur : sapiens enim inter homines dicitur unusquisque ex participatione sapientiæ; Deus vero, non quasi qui ex sapientia sapiens factus sit, sed quasi qui ipse auctor sit et genitor sapientiæ, sapiens appellatur; non enim, ut diximus, ex sapientia sapiens Deus, sed ex sapiente Deo sapientia procedit. Merito dicitur *soli sapienti* Deo, solus est enim ita sapiens Deus, ut sapientiam ipse magis genuerit, quam ex sapientia sapiens factus sit, et recte ei *claritas per Jesum Christum* refertur, quia ita sapientem esse solum Deum, ut ipse sapientiam genuerit, Christus Jesus, qui est Dei virtus et Dei sapientia, declaravit; in *sæcula* vero *sæculorum*, quod sit moris Scripturæ divinæ immensitatem per hæc tempora designare; *Amen* autem, quasi ad confirmationem omnium, quæ superius scripta sunt in fine posuit, per quod vernaculo Hebræorum sermone vera et fidelia esse quæ sunt scripta signaret.

[a] Locus obscurior.

Digitized by Google